Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

El publica Moss. Antoni M.ª Alcover

per promoure y dur a cap la formació del lècsich

d'aquexa llengua

TOM I

(1902-1903)

Estampa de N'Amengual y Muntaner
CIUTAT DE MALLORCA

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: 2 pess. en l' any.—Redacció: Serra, 13.—Palma de Mallorca

[1]*

SUMARI: Escomesa. —Cartes dels Bisbes catalans que beneexen l'Obra del Diccionari. —Llista dels corresponsals dels pobles de Mallorca. —Llista dels nous corresponsals de fora-Mallorca. —Llista dels llibres catalans dels quals hi ha colaboradors encarregats de fer les cèdules. —Comensa la llista de colaboradors. —Crònica de l'Obra del Diccionari.

Escomesa (1-2)

¡ALABAT SIA DEU!...

L'Obra del Diccionari de la Llengua Catalana necessita, com el pa de cada dia, un medi de comunicació pronte y fàcil entre sos nombrosos colaboradors de Catalunya, València, Rosselló, Balears, per mantenir l'unidat, armonía y concordansa d'acció, tan indispensables per el bon èczit de l'obra, y per donar totes aquelles instruccions y fer a sebre totes aquelles coses que sien necessaries part en la gran feinada.

* Desembre de 1901. —Núm. I.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Per establir aquest medi de comunicació, no hi ha com un Bolletí. Per tal motiu comensam a publicar el present, que rebràn tots el colaboradors, bax dels pactes y condicions siguents:

I. *El Bolletí del Diccionari de la llengua catalana* sortirà cada mes, si Deu ho vol, amb fascicles com el [2] present, de setze, vint y quatre o trenta dues pàgines, segons siga mester.

II. Publicarà las llistes de colaboradors amb lo número de cada un, axí com s'hi vagen apuntant; els noms dels corresponsals nous qu'anem constituint a les diferents encontrades del territori de la llengua; la llista de llibres catalans de que qualque colaborador se sia encarregat de fer les cédules, a fi de que un altre no emprenga la metexa tasca; y les contestacions a les consultes que no fassen, y totes aquelles notícies y coses que considerem del cas.

III. Seràn *Redactors del Bolletí* els Srs. Secretaris que hi haja nombrats, y colaboradors tots el qui ho sien del *Diccionari*.

IV. El preu de subscripció del *Bolletí* seràn dues pessetas cada any, que dins Palma se cobraràn a domicili, y els colaboradors de fora de Palma enviaràn, en timbres de correu o lletres de fàcil cobransa, an aquesta Administració. Suplicam puntualidat en el pagament, ja que sols haventhi puntualidat, podrem amb una quota tant petita tirar avant. De manera que, si hi ha sobranses, les destinarem a fomentar l'Obra del Diccionari, ja repartint a n-els colaboradors pobres milenars de cédules en blanch com també timbres de correu per contestar a les preguntes que los fassem o que'ns fassen a nosaltres.

V. La Redacció del *Bolletí* no remetrà els originals que li enviaràn, si no'ls hi reclamen.

****

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

[3]

BENDICIONS (3-9)

dels Bisbes y Prelats dels territoris de la llengua catalana a favor del projecte de Diccionari de la metexa llengua.

De l'Eminentíssim cardenal Cassanyes, Bisbe d'Urgell, avui de Barcelona.

Consta la seva bendició en la carta de 24 d'Agost del Bisbe de Perpinyà a Mossen Alcover, que mes avall s'inserta.

De lo Exm. e Illm. Sr. Arquebisbe de Valencia.

Sr. D. Antonio M. Alcover.

Muy Sr. mío de mi más distinguida consideración: Por encargo y en nombre del Excmo. Sr. Arzobispo, hoy ausente, contesto á la atenta carta que con fecha 18 del corriente le ha dirigido V.

S. E. aplaude y bendice de muy buen grado el proyecto de Diccionario que lleva V. entre manos y que tanta utilidad ha de reportar á ésta y demás regiones hermanas.

Aprovecho con gusto esta ocasión para ofrecerme á V. como su más atento s. s. y c. q. b. s. m.

MARCIAL LOPEZ.

Valencia 28 de Agosto de 1901.

De lo Exm. e Illm. Sr. Bisbe de Girona.

M. I. Sr. D. Antonio M. Alcover, Vicario General de la diócesis de Mallorca.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Muy Sr. mío y de mi distinguida consideración: accediendo gustoso á la petición de V., bendigo la publicación de un Diccionario de la lengua catalana, cuya laboriosa é importante obra viene practicándose bajo la ilustrada dirección de V.

Su afmo. que cordialmente le bendice

† TOMÁS, OBISPO DE GERONA.

Gerona 21 Julio de 1901.

[4]

De lo Exm. e Illm. Sr. Bisbe de Oriola.

Sr. D. Antonio M. Alcover.

Muy señor mío y estimado amigo: He recibido su muy atenta de V. del 11, en la cual me participa que va V. á emprender la publicación del *Diccionario Mallorquín* que tiene V. en proyecto.

La empresa es verdaderamente colosal, y tendrá V. que vencer muchas dificultades; pero es digna de todo encomio; y el llevarla á cabo ha de redundar en beneficio de las letras y en gloria de V. y sus dignísimos cooperadores.

Gustosísimo, pues, le envío la *bendición* que V. me pide, ya que no puedo ofrecerle mi *cooperación,* por ser, como V. sabe, completamente *profano* y aún *gentil* en este ramo.

Suyo siempre afmo. amigo

EL OBISPO DE ORIHUELA.

Orihuela 17 de Julio de 1901.

De lo Exm. e Illm. Sr. Bisbe de Lleida.

M. I. Sr. D. Antonio M. Alcover, Provisor del Obispado de Mallorca.

Mi respetable amigo: En mi poder sus dos atentas, pero enredado en una larga expedición de visita á las faldas del Pireneo, hasta donde llega

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

esta Diócesis, y levemente indispuesto después, no pude contestar tan pronto como procedía.

Apruebo su proyecto de publicar un Diccionario catalán ó lemosín, y me considero obligado á apoyarlo, pues aunque tengo más de medio Obispado en Aragón, provincias de Huesca y Zaragoza eso no importa: sería una mengua para una Iglesia tan catalana y tan relacionada con Valencia y Mallorca como la de Lérida, mirarlo con indiferencia.

Cuente V. pues, con mi afectuosa bendición y débil apoyo, quedando entretanto de V. a. a. y c. que l. b.

EL OBISPO DE LÉRIDA.

Lérida 21 Agosto de 1901.

De lo Exm. e Illm. Sr. Bisbe de Tortosa

M. I. Sr. D. Antonio M. Alcover, Vicario General de Mallorca.

Mi distinguido señor: En mi poder la atenta de V. del 11 corriente, que contesto diciéndole, que me complazco [5] sobremanera en otorgar, como atorgo, mi bendición á favor de los que trabajen en la obra magna de un diccionario catalán, que nos falta en esta bendita tierra. ¡El Padre de las luces, Dios nuestro Señor, les ilustre á ustedes!

Cuente V. con la adhesión y estima de s. q. b. s. m.

† PEDRO, OBISPO DE TORTOSA.

Tortosa 17 Julio de 1901.

De lo Exm. e Illm. Sr. Bisbe de Solsona, avui d'Urgell

M. I. Sr. Antoni M. Alcover, Vri. Gral. de Mallorca.

Molt apreciat Dr. Alcover: Contestant a la seua carta d'11 del present, tinch la satisfacció de dirli que veig ab molt agrado la grandiosa

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

obra que V. ha empresa de fer un diccionari complert de la nostra llengua materna. Es l'única que parlan y entenen l'inmensa majoria dels fidels que m'estàn encomanats, y aquesta sola, si no n'hi hagués d'altres, sería rahó suficient pera lloar y benehir, com ho faig de tot cor, tan generosa empresa.

Si li faltan colaboradors en aquestes encontrades, pot dirigirse al meu Secretari de Cambra, qui'l servira de bon grat y fins, si vol, podrà trobàrlin d'altres.

Tinch lo gust d'acompanyarli llicencias ministerials per aquest bisbat, les quals podràn ferli servey per l'any vinent quant vagi a visitarlo.

De V. afectíssim en Jesucrist

† RAMON, BISBE AD. AP. DE SOLSONA.

Solsona 16 Juliol de 1901.

De lo Exm. e Illm. Sr. Bisbe de Menorca

Rev. Sr. D. Antoni M. Alcover.

Molt estimat amich: he rebut la carta en que vosté me prega que beneixca y apoya l'obra monumental del Diccionari català que vosté se proposa publicar.

Encara que lo que mes desija es vorelo a vosté asi y tindrelo uns dias en ma casa pera que millor puga ferse carrech de las diferencies de etimologia y pronunciació que hi ha ya entre la llengua dels menorquins y la de Mallorca, no tinc cap inconvenient en anticiparli el testimoni de la meua benevolensia [6] y totes quantes bendisions li fasen falta pera que ixca be del seu empeno.

Axina, en valensià corrent, li renova els oferiments que li té fets el seu afm. y s. s. que personalment el beneix

† SALVADOR, BISBE DE MENORCA.

Maó 15 de juliol de 1901.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

De lo Illm. y Rdnt. Sr. Bisbe de Mallorca

Donà tot d'una de paraula y amb viu entusiasme la bendició y aprovació, qu'ha mantengudes y manté a ab gran complacencia del seu cor; y, acullint generosament dins el seu palau l'obra del Diccionari, demostra el gran interés que hi té y lo molt que li agrada.

De lo Illm. y Rdnt. Sr. Bisbe de Vic

Donà també de paraula la aprovació y bendició després d'haver sentida *La Lletra de convit* que li va esser consultada; y, no sols l'aprovà y la beneí, sino que va prometre ferhi tot el costat que poría y donar tota la forsa que estigués en la seva ma a favor del projecte.

De lo Rdm. Monsenyor Carsalade, Bisbe de Perpinyà

De paraula aprovà y beneí amb ardorós entusiasme el projecte, y s'oferí à passar una circular a n-el seu clero per que tots hi traballasen; y llavors va escriure a Mossen Alcover la carta siguent:

Al Reverent Mossen Alcover, Vicari General de Mallorca.

Molt reverend senyor meu y estimat amich: He rebut vostra carta a Palau de Cerdanya, a mitja hora de Puigcerdà, aont vaig pujar, el primer d'Agost per respirarhi los ayres frescs, purs y embalsamats de nostres muntanyes regalades. De seguida vaig escriure a l'eminentíssim senyor Cardenal Cassanyes per demanarli que se servís, com a bisbe català, donarvos la seva benedicció per lo diccionari de la nostra llengua catalana. Me va contestar que de bona gana li dispensa la benedicció y pot ser que ja li ha escrigut lo metex.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Vostra venguda a Rosselló es estada aprofitadora. Les paraules entusiastes que haveu pronunciades devant dels individus [7] de la junta literaria[1] de Perpinyà y metex devant dels joves dels Patronatge de Sant Miquel, son estades despertadores. Rosselló era adormit: no's cuydava de la seva llengua maternal, afigurantse que no tenia ni hermosura ni riquesa. Vos li heu provat lo contrari.

A-les-hores tothom sap a Perpinyà que no hi ha llengua que's puga comparar a la nostra; que no n'hi ha cap que sigui mes rica, mes hermosa, mes enérgica; que mentres que la Castellana y la Francesa eren noyes, la nostra ja era dona feta y Mare. Moltes vegades jo els hi havía dit axò; però, per ser jo foraster, les neves paraules no teníen creencia. Vos heu sigut lo profeta inspirat y enlayrat qui heu portada la paraula de creencia.

¡Alabat sia Deu! Avuy dia son numerosos a Perpinyà los que desitjen donarvos la seva ajuda fervorosa patriòtica del diccionari universal de la llengua catalana. Y vos poreu creure que lo Bisbe d'Elna[2] no's posarà emderrera per fer la feyna: ja es entrat en la sembradura, y amb *bons cops de falç*, com a segador català, ha trencades les espigues y apilades les garbes. A-les-hores té una pila de cèdules relacionant mots particulars que los diccionaris no citen, mots perduts o desusats qu'es van encontrar en los textes antichs.

¡Valga vos Deu, estimadíssim amich! y vos valdrem nosaltres també! De tot lo meu cor, de tota la meva ànima, com a bisbe de territori català, vos dispensi la meva benedicció, y, si, podía fer mes, ja ho faré.

Als temps passats los Papes y los Bisbes otorgaven indulgencies als qui anaven a contribuir a obres publiques, a utilidat dels pobles, com eren, construcció de iglesies, de ponts, de carreteres.

Jo crech que en aquest assumpte del Diccionari universal de nostra llengua, que va a ser una obra importantíssima a gloria de Catalunya,

---

[1] Nota (1) de l'original: De la Société agricole, scientifique et littéraire des Pyrénées Orientales

[2] Nota (2) de l'original: La Seu de Perpinyà primer estava a Elna, y per això el Bisbe de Perpinyà se titula encara en llatí: *Espiscopus Elmensis*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

utilíssima al seu renaixament literari y politich y també relligiós, los Bisbes de territoris catalans podríen concedir indulgencies, com ho feyen llurs predecesors, als colaboradors de dit diccionari. Axí la nostra empresa rebría el timbre de la Santa Iglesia, mare y educadora de tota ciencia, *Deus scientiarum Dominus.*

Es de considerar que, al concedir tals favors espirituals los [8] Bisbes catalans, tornarían a posarse en la tradició de nostra terra, perque es un fet històrich que tira a gran honra pels catalans, que tots los negocis de Catalunya son estats segellats del segell de la Fe. Es la Fe qu'es estada sempre la gran inspiradora, la gran conductora y regidora de nostres passats; es ella qu'els ha fets grans.

Vaig conservar un carinyós recort dels dies massa curts que vos heu passats en la meva diòcesi. ¡Quina alegría de peregrinar amb vos cap a Serrabona, a Sant Martí del Canigó y demés santuaris y pobles! Ja's recorden de vos y de les vostres prèdiques los pobles de Salses, de Sant Llorenç y la gent de Serrabona.

Tornau aviat, tornau, amich meu. Veniu a predicar la santa creuada; veniu a alsar a Rosselló la bandera catalana, los quatre pals de sanch;[3] veniu, y amb la gracia de Deu, ficarem una estrella al front enfoscat de Catalunya.

He lletgit a *La Veu de Catalunya* que sa Ilma. el Sr. Bisbe es tornat a Mallorca. Siau servit d'oferirlí los meus carinyosos sentiments amb una germanívola salutació. Mallorca y Rosselló tornen a juntarse com en els sigles passats; y vos heu sigut lo guió d'una unió tan ditxosa y avenguda. ¡Milions de gracies!

Ja es temps de finir aquesta carta. Pregau a Deu per mi, estimat amich. Vos tinch sempre present en lo meu cor, en les meves pensades, en les meves oracions.

† JULI, BISBE DE PERPINYÀ.

Palau de Cerdanya, 24 d'Agost 1901.

---

[3] Nota (3) de l'original: Aludeix a l'escut de Catalunya, que son quatre barres vermelles demunt camp d'or.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

De lo M. I. Sr. Vicari Capitular, S. V., de Barcelona

avui Vicari General de la metexa diòcesi per l'Eminentíssim Cardenal Cassanyes.

Donà la aprovació y bendició de paraula, comanant a un amich seu, lo Dr. Ros, que vengué a Mallorca, que ho fes avinent a Mossen Alcover.

De lo M. I. Sr. Vicari Capitular d'Eivissa

M. I. Sr. D. Antonio M. Alcover, Vicario General

Muy distinguido y querido amigo: Grata cosa es para mi [9] haberle merecido el honor de desear que una la expresión de mi bendición á las bendiciones de los Rdmos. Prelados Obispos. Pero no bendiciones solamente, sino alabanzas y aplausos envío á V. por su empresa del Diccionario del idioma catalán.

.....

Cuente con todo lo que de aquí pueda servirsele y con el buen afecto y distinción de amigo y compañero Q. B. S. M.

JUAN TORRES Y RIBAS.

Ibiza 15 Julio 1901.

Llista de corresponsals del Diccionari a n-els pobles de Mallorca

(9-10)

1 Alaró: D. Joan Rosselló, de Son Forteza.

2. Alcúdia: D. Mateu Alzamora, Pre. Rector.

3. Algaida: R. D. Miquel Barceló, Pre. Regent.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

4. Andratx: D. Macià Flexes, Pre. Vicari.
5. Ariany: D. Joan Riera, Pre. Vicari.
6. Alqueria Blanca: D. Damià Rigo, Pre.
7. Artà: D. Juan Sureda, Pre. Vicari.
8. Banyalbufar: D. Joan Santandreu, Pre. Vicari.
9. Biniali: D. Antoni Amengual, Pre. Vicari.
10. Binissalem: D. Antoni Llabrés, Pre. Vicari.
11. Búger: D. Guillem Bosch, Metge.
12. Bunyola: D. Joan Negre, Pre.
13. Calonge: D. Antoni Vadell, Pre.
14. Calvià: D. Antoni Vicents, Pre. Vicari
15. Campos: D. Mateu Oliver, Pre.
16. Capdepera: el P. Antoni Vidal, Pre., Ligorià.
17. Consell: D. Antoni Lliteres, Pre. Vicari, y D. Joan Bestart, propietari.
18. Costitx: D. Sebastià Amengual, Metge.
19. Deià: D. Bartomeu Ripoll, Pre. Vicari.
20. Escorca: el P. Jaume Rosselló, missioner dels Sagrats Cors.
21. Esporles: D. Mateu Tugores, Pre. Rector.
22. Establiments: D. Arnau Palmer, Pre. Vicari.
23. Estellencs: D. Joan Palmer, Pre.
25 [*sic* per *24*]. Felanitx: D. Antoni Artigues, Pre. Vicari y D. Salvador Vidal. [10]
25. Fornalutx: D. Guillem Solivelles, Pre.
26. Génova: D. Josep Llinàs, Pre. Vicari.
27. Inca: D. Pere Josep Serra, Escrivà, y D. Pere Joan Beltran, Pre.
28. Lloseta: D. Miquel Mascaró, Pre. Vicari.
29. Llubí: D. Joan Vidal, mestre d'escola.
30. Llucmajor: D. Telm Salvà; Pre. Vicari y D. Francesc Salvà de la Llapassa.
31. Manacor: D. Joan Aguiló, Pre y L'amo Andreu Alcover.
32. Mancor: D. Bernadí Mateu, Pre.
33. Maria: D. Antoni Bergues, Pre.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

34. Marratxí: D. Francesc Nadal, Pre. Vicari.
35. Montuïri: D. Jaume Homar, Pre.
36. Muro: D. Gabriel Sastre, Pre. Vicari.
37. Orient: D. Gabriel Muntaner, Pre. Vicari.
38. Petra: D. Bartomeu Rullan, Pre.
39. Pont d'Inca: D. Miquel Muntaner, Pre.
40. Pollença: D. Ramon March, Pre.
41. Porreres: D. Pau Mir, Pre. Rector, y D. Joan O'Callaghan, notari.
42. Pobla (Sa): D. Joan Parera, Pre. Vicari.
43. Randa: D. Joan Mayol, Pre. Vicari.
44. Sencelles: D. Sebastià Molines y D. Miquel Morey, Pre. Vicari.
45. Santa Eugènia: D. Bartomeu Alcover. Pre. Vicari.
46. Santa Margalida: D. Miquel Morey, Pre.
47. Santanyí: D. Miquel Clar, Pre.
48. Salines (Ses): R. D. Antoni Borràs, Pre. Vicari.
49. Sant Llorenç: D. Bartomeu Pascual, Pre. Vicari.
50. Selva: D. Joan Verd, Pre. Rector.
51. Sineu: D. Guillem Ramis, Pre. Vicari.
52. Sóller: D. Josep Rullàn, Pre. y D. Bernat Oliver, Pre.
53. Son Carrió: D. Monserrat Servera, Pre. Vicari.
54. Son Sardina: D. Damià Vidal, Pre. Vicari.
55. Son Servera: D. Jaume Fornaris, mestre d'escola.
56. Valldemossa: D. Pere Mas, Pre. Vicari.
57. Vilafranca: D. Andreu Nigorra, Pre.
58. Vileta: D. Pere Isern, Pre. Vicari. [11]

****

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Nous corresponsals de fora-Mallorca (11)

De Barberà: Mossen Jaume Bofarull, Pre.

De Montblanc: D. Joan Poblet, advocat. —Bonaire, 6.

De Santa Coloma de Queralt: Mossen Joan Segura, Pre.

De Terrassa: D. Àngel Sallent, Farmacèutich.

De Valls: D. Fidel de Moragas.

D'Urgell: Mossen Agustí Puyol y Safont, catedràtich del Seminari de la Diòcessi.

De Tarragona: M. I. D. Antoni Balcells, canonge Magistral de la Seu, y D. Agustí M. Gibert, Metge.

Pobla de Lillet: Mossen Joan Francàs, Josa, I2.

Olot: D. Marian Vayreda.

De Palafrugell: D. Joan Linares y Delhom.

De Barcelona: D. Ramón Picó y Campamar, D. Josep M. Roca, D. Rossendo Serra y Pagès, y D. Jaume Algarra y Postius.

Secretaris nous (11)

Per fer mes lleugera la tasca dels que hi havía, constituïrem aquests altres dos:

D. Salvador Galmés, seminarista intern. —Seminari de Mallorca.

D. Jaume Pasqual, seminarista estern. —General Barceló, 42, Palma.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

OBRES

que alguns colaboradors han escullides ja per fer les cèdules de totes llurs paraules (11-14)

1. «Obres Rimades del B. Ramon Llull:» —D. Llorenç Riber, seminarista. [12]

2. «Consolació de Filosofia» versió catalana d'aquesta obra de Boeci: —D. Jaume Borràs, seminarista.

3. «Del agre de la terra» d'En Miquel Costa y Llobera: —D. Pere Domenge, seminarista.

4. «Historia de Sóller» de D. Josep Rullan, Pre. Tom I. Documents mallorquins de les notes y apéndichs: —D. Pere Antoni Magraner, seminarista.

5. «Historia de Sóller» del metex autor. Tom II. Documents mallorquins de les notes y apéndichs: —D. Baltasar Salvà, seminarista.

6. «Genesi d'Escriptura» compendi de la Bíblia, del sigle XV: —D. Tomàs Mora, seminarista.

7. Crònica d'Aragó» del cronista Tomich, del sigle XVI: —D. Bartomeu Vaquer, seminarista.

8. «Contarelles d'En Jordi des Recó:» —D. Francesc Mas, seminarista.

9. «Viaje Literario à las iglesias de España» Por Villanueva. Tom II. Documents catalans, valencians y mallorquins dels apéndichs: —D. Jeroni Petro, seminarista.

10. «Mostra de Diccionari mallorquí» de N'Antoni M. Alcover: —D. Jaume Pascual, seminarista.

11. «Diccionari català-llatí de N'Antoni Nebrija: —D. Salvador Galmés, seminarista.

12. «Trobes en lahors de la Verge Maria»: —D. Antoni Tries, seminarista.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

13. «Feyts d'armes de Catalunya» crónica del sigle XV: —D. Miquel Pomar, seminarista.

14. «Tirant lo blanch» llibre de cavalleria del sigle XV. Tom I: —D. Nicolau Cortés, Pre.

15. El tom II del metex llibre de cavalleria: —D. Bartomeu Cortés, Pre.

16. «Libre del Gentil y dels tres sabis» del B. Ramon Llull: —D. Jordi Frau, Rector de la Sapiencia y D. Bartomeu Juan, mossón del metex col·legi.

17. «Ritual mallorquí» que publicà l'any 1725 lo Illm. Dr. Fernández Zapata, bisbe de Mallorca: —D. Antoni Juan Ripoll, col·legial de la Sapiencia.

18. «Compendi de la Doctrina cristiana» que ha fet publicar lo Illm. D. Pere Joan Campins, Bisbe de Mallorca: —D. Joan Gual, col·legial de la Sapiencia.

19. «Comedies y Poesíes» de D. Bartomeu Ferrà: —D. Miquel Planes, col·legial de la Sapiencia.

20. «La Ignorancia» tom II: —D. Francesc Pou, mosson, D. [13] Antoni Garriga y D. Josep Pons, col·legials de la Sapiencia.

21. «Llibre del consolat dels fets marítims»: —D. Jaume Domenge y Mir.

22. «Manual de Novells ardits» llibre dels Jurats de Barcelona, Volum I: —D. Joan Ramis y Saura.

23. «Recort d'En Gabriel Turell», crònica del sigle XV: —D. Mariano Servera y Fàbregues.

24. «Diccionari català» d'En Pere Torra: —D. Jaume Sastre y D. Joan Mir, seminaristes.

25. «Llibre de la Pesta», d'En Joan Rafel Moix de Girona: —D. Jacinto Nadal.

26. «Diccionari Mallorquí», del P. Figuera: —D. Pere d'Alcàntara Penya y son fill D. Antoni, y D. Jaume Pascual y els Germans Llabrés y Caldentey, ligorians.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

27. «Flora Balear», d'En Barceló y Combis: —D. Joan Morey, Pre. y l'amo Andreu Alcover y l'amo'n Monserrat Truyols.

28. «Dioscorrides» anotat d'En Laguna, amb los noms de les herbes en català: —D. Joan Morey, Pre. y els amos Alcover y Truyols.

29. «Diccionari de Electricidat»: —D. Emili Sagristà, Pre.

30. «Faules d'Isop», versió mallorquina: —R. D. Francesc Tortell, Rector de Sant Nicolau.

31. «La Tradició Catalana» del Dr. Torres y Bages, bisbe de Vic: —Els Congregants Marians de Barcelona.

52. [*sic* per *32*] «La Lletra de Convit per l'obra del Diccionari: —Els metexos congregants.

33. «Thesaurus puerilis. Authore Onophrio Povio Gerundensi. —D. Bartomeu Llabrés, seminarista.

34. «Poetes Balears» sigle XIX: —D. Guillem Mascaró, seminarista.

35. «Agranadures etc.» de D. Bernat Batle, Pre.: —D. Sebastià Garcies, seminarista.

36. «Biografia de D. Tomàs Forteza», de D. Antoni M. Alcover: —D. Guillem Parera, seminarista.

37. «Poesíes d'En Joan Guiraud, Pre.: —D. Jeroni Rosselló, seminarista.

38. «Corona d'amor a Ntra. Sra. de Lluch»: —D. Joan Ribes, seminarista.

39. «Poesíes d'En Pere Orlandis»: —D. Antoni Ferrer, seminarista.

40. «Historia de Pollensa» de D. Mateu Rotger, Pre. Documents mallorquins de les notes y apéndichs: —D. Bartomeu Bauzà, seminarista. [14]

41. Recorts de Jovenesa», d'En Marian Aguiló: —D. Joan Rubí, seminarista.

42. «Glosadors sollerichs», de D. Josep Rullan, Pre. Tom I: —D. Joan Deyà, seminarista.

43. «Glosadors sollerichs», del metex autor, Tom III: —D. Antoni J. Mora, seminarista.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

44. «Catalunya a Palestina», de Mossen Jaume Collell: —D. Joan Bauzà, seminarista.

45. «Crónica dels reys d'Arago», d'En Muntaner. —D. Antoni Jaume, seminarista.

46. «Vida de Jesuchrist», d'En Gaietà Soler, Pre.: —D. Guillem Miralles, seminarista.

47. «Heterodoxos españoles,» per D. M. Menéndez y Pelayo. Documents catalans del tom. I: —D. Antoni Bennassar, seminarista.

48. «La Cuina mallorquina»: —D. Antoni Bennassar, seminarista.

49. «Obres de D. Tomàs Aguiló», Tom M: —D. Antoni Arcas, seminarista.

50. «Cuentos Mallorquins» de D. Pere d'A. Penya: —D. Joan Roig, seminarista.

51. «Poesíes» de D. Miquel Costa, Pre.: —D. Jaume Sureda, seminarista.

52. «Carta Pastoral als feels de So'n Carrió» del Illm Sr. Bisbe de Mallorca: —D. Gabriel Melià, seminarista.

53. «La Ignorancia», tom I: —D. Guillem Puigserver y D. Nadal Munar, seminaristes.

54. «Rondayes Mallorquines d'En Jordi des Recó», Tom I: —D. Andreu Roig, seminarista, D. Martí Truyols, id., D. Joan Càffaro, id., D. Bartomeu Cirer, id. y D. Pere Ribes, id.

55. La metexa obra, Tom III: —D. Joan Picornell, seminarista, D. Gabriel Melià, id., D. Guillem Tomàs, id., D. Joan Torrandell, id. y D. Nicolau Pons, id.

56. La metexa obra, Tom III: —D. Pere Miró, seminarista y D. Esteva Sureda, id.

57. Obres de Mossen Jacinto Verdaguer: —D. Melcior Cases.

58. «Flora de la Vall de Nuria», de N'Estanislau Vayreda: —D. Melcior Cases.

59. «Llibre de Costums de Tortosa»: —R. P. Josep Pastoret, jesuïta.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

[15]

Llista de colaboradors del Diccionari per orde cronològich

(15)

1.D. Pere Josep Llompart, Pre. —Sans, Palma.

2. D. Mateu Rotger, Pre. —Vilanova, 9, 1r, Palma.

3. D. Francesc Forteza, Pre. —Morey, —Palma.

4. D. Bartomeu Cortés, Pre. —Sant Bartomeu, 16, Palma.

5. D. Melsion Massot, Pre. —Palau, Palma.

6. D. Mateu Gelabert, Pre. —Sales, 51 Palma.

7. D. Antoni Alemany, Pre. —Sant Domingo, 32, Palma.

8. D. Andreu Mas, Pre. —Seminari, Palma.

9. D. Pere Isern, Pre. Vicari. —La Vileta.

10. D. Joan Bautista Ensenyat, Pre. Vicari. —Santa Catalina.

11. D. Bernat Batle, Pre. —Pietat, 28, Palma.

12. D. Nicolau Cortés, Pre. —Baratillo, Palma.

13. D. Miquel Gayà Bauzà, Pre. —Bisbe, 14, Palma.

14. D. Claudi Fuster, Pre. —Enrich, 6, Palma.

15. D. Emili Sagristà, Pre. —Zanglada, 3, Palma.

16. D. Estanislau de K. Aguiló. —Monti-Sion, 29, Palma.

17. D. Pere A. Sancho. —Arxiu Històrich, Casa Consistorial, Palma.

18. D. Manuel Fiol. —La Sanch, Palma.

19. D. Josep Font y Marimón. —Monti-Sion, 48, Palma.

20. D. Fèlix Escales. —Jaume Ferrer, 21, Palma.

21. D. Antoni M. Penya. —Moliners, 12, Palma.

22. D. Pere Sampol y Ripoll. —Pont y Vich, 7, Palma.

23. D. Josep Cirera. —Plassa de la Seu, Palma.

24. D. Jaume Pomar. —Palma.

25. D. Josep Ramis Ayreflor y Sureda. —Veri, 11, Palma.

26. D. Francesc Salvà de la Llapassa. —Llucmajor.

27. D. Antoni Salvà de la Llapassa. —Miramar, 9, Palma.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

28. D. Jacinto Nadal. —Zagranada, 8, Palma.

(Seguirà)

Crònica de l'obra del Diccionari (15-16)

Die 6 de Maig de 1900. Mossen Alcover aplegà dins la biblioteca del palau episcopal una partida d'amichs, y los proposà [16] l'idea d'emprendre l'obra de un Diccionari de la llengua catalana, axò es, la que se parla a Catalunya, Rosselló, València y Balears; y l'idea fou molt ben acceptada.

Comensaren la llista de seccions.

Die 20 de Maig siguent. Hi tornà haver reunió, y se continuà la llista de seccions. D. Jacinto Nadal presentà 15.000 cèdules en blanch, y s'en repartiren sis o set mil per comensar a omplirne.

Die 27 de Maig del metex any. Altre reunió, aont seguí la llista de seccions. D. Pere d'A. Penya presentà un escrit molt lluminós sobre'l projecte de diccionari, proposant normes y direccions per treballar. Els reünits comanaren a Mossen Alcover que posàs per escrit aquest projecte, donant totes les instruccions necessaries per que els colaboradors tenguessen una norma per traballar.

Die 5 de Novembre de 1900. Altre reunió, aont Mossen Alcover lletgí la Lletra de convit i projecte del diccionari, per repartir a tots els colaboradors. La Lletra fou aprovada y aplaudida.

Durant els mesos d'Abril y Maig d'aquest any (1901), Mossen Alcover va recórrer part de la provincia de Tarragona y les de Castelló, València y Alacant, y visità ademés Barcelona, Vic y el Rosselló, consultant a moltes persones enteses el projecte de diccionari, trobant per tot molts colaboradors y constituïnt una bona partida de corresponsals.

Die 17 de Novembre de 1901. Se celebrà aplech general de Colaboradors dins la sala de Bisbes del palau episcopal per inaugurar los

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

traballs del Diccionari. Hi comparegué molta de gent, lo mes notable de Mallorca. Mossen Alcover donà conte de les seves espedicions filològiques per Catalunya, Rosselló y València; se lletgiren les cartes dels Bisbes dels territoris de la llengua, que beneexen el projecte de diccionari, y les llistes de corresponsals dels pobles de Mallorca y la dels eczemplars repartits per propaganda. Se proposà la publicació del present Bollletí.

El Centre Escursionista de Catalunya y *L'Unió Catalanista* han demanat per fer una segona edició de la «La lletra de Convit», per repartir entre els seus respectius socis y representants que tenen per tot Catalunya, a veure si tots pendràn part en los treballs del Diccionari. ¡Ja ho crech que los es estada concedida aquesta demanda!

PALMA DE MALLORCA —Tipografía de Sanjuan, Hermanos —1902

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: 2 pess. en l' any.—Redacció: Serra, 13.—Palma de Mallorca

[17]

SUMARI:* Quatre instruccions. —Arxius aont hi ha colaboradors que fan cèdules dels documents que s'hi conserven. —Seguex la llista d'obres catalanes escullides per fer cèdules de llurs paraules. —Seccions del llenguatge vivent de les quals se son encarregats els colaboradors que se anomenen. —Nous corresponsals. —Seguex la llista de colaboradors per orde cronològich. —Crònica de l'obra del Diccionari.

Quatre instruccions (17-20)

Per els colaboradors qui traballen dins arxius

1a Ficsarse en los llibres de contes y d'administració y en los inventaris. Aquests llibres contenen un esplet gros de paraules de tots els arts y oficis y de la vida domèstica y pública, aont hi ha prou que segar y espigolar. S'en hi poden fer moltes de garbes y aplegarn'hi de corteres de blat de primera.

2a Hi ha que copiar les paraules tal qual estàn escrites, maldement estiguen mal escrites. Si hi estan, convé ferho notar, y hi poren afegir totes les observacions que creguen del cas.

* Jener de 1902.-Núm. 2.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

3a Hi ha que trascriure totes les paraules, maldement no sapien la seva significansa. Y a-les-hores si qu'es precís posar la clàusula o frase aont tal paraula se troba.

4a Pertoca aplicar a-n els llibres, cuaderns y papers d'arxiu lo que diu la *Lletra de convit* sobre la manera de fer cédules de monuments escrits. Baix de la paraula y frase aont ella figura, basta posarhi el fol o plana del llibre, cuadern o document; y en tenir fetes totes les cèdules dels meteis, posarles dins un o mes sobres, y demunt escriurehi: *Cèdules de tal llibre, cuadern o paper de tal any y de tal arxiu.* Els secretaris ja posaran després a cada cèdula abreviadament el títol y època de tals monuments y l'arxiu que los guarda. [18]

Per els qui traballen del llenguatge vivent

1. No importa posar el número de la secció a cada cèdula. Maldement la *Lletra de convit* diga que l'han de posar, ben mirat y tocat amb les mans, resulta molt costós y ambafós y de no gaire profit. Per això, ¡fora!

2. No perque els colaboradors d'un poble hagen escullida una o algunes seccions, els d'un altre poble o regió s'han de retreure de pendre aquelles metexes. A cada poble, per anar be, hi hauría d'haver colaboradors de totes les seccions, a fi de replegar tot el vocabulari d'aquell poble. Tenim el vocabulari de cada un dels pobles que parlen català, així tendríem tot el tresor de la llengua vivent. ¿Què hi hauría molta feina repetida? Es ver, però no sería de bades ni en va. ¡A veure qui es qui sap un altre medi per assolir tot el llenguatge vivent, escampat per tots els pobles de Catalunya, Rosselló, Balears y València, conservantse a casi tots paraules o formes que a-n els altres ja han desaparescut y que son ben autèntiques, ben llegítimes? Ademés, de cada art, ofici o professió hi ha paraules que son a un poble i no son a l'altre. Per tal motiu es millor que a cada poble se traball de totes les seccions que tenguen alguna importancia a dit poble, y es una ventage que a un altre poble per l'estil se treball de lo meteix.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

3. Hi ha que posar les paraules tal com se pronuncíen allà ont les recullexen, maldement la pronunciació siga viciosa. Si ho es, lo que pertoca, fer notar el vici. Hi ha que distingir entre la paraula y frase aón ella figura y que se transcriu, a les quals va dedicada la cèdula, y llevò l'esplicació que d'elles se dona. *La paraula* y la *frase* hi ha que posarles tal qual se pronuncíen allà ont les recullexen; ara l'esplicació la poden fer amb lo llenguatge y forma que cada colaborador creurà convenient.

Per tal motiu, allà ont no se pronuncía la *r* final, si la paraula, objecte de la cèdula, en porta segons sa etimología, s'ha d'escriure sense.

Allà ont la *o* àtona (no accentuada.) sona com *u* (*pOrtar-pUrtar*, *dOneta*, *dUneta*) s'ha d'escriure *u*. Allà aont no sona com *u*, sona sempre com *o* castellana.

Les vocals tòniques (accentuades) que oferexen sempre qualque dificultat, son la *o* y la *e*.

Hi ha dues *oo*: la uberta (*pòr*, *allò*) y la tancada (*color*, *moltó*). La uberta se representa amb l'accent tombat a l'esquerra (`), y la tancada tombat a la dreta (´). Doncs bé, totes les [19] *oo* ubertes convé posarlos l'accent, encara que sia dins paraules planes (*dònes, tròna*) o agudes, acabades en consonant que no sía *n* o *s* inmediata a la vocal (*mòrt, mòlt, còrn),* que per regla general se sap que aquelles porten la penúltima sílaba accentuada y aquestes l'última.

Accentuant sempre la *o* tònica uberta, ja no importa accentuar la *o* tònica tancada, en no esser que per una regla general no se puga conèxer que sia tónica (v. *gr. penó moltó).*

A-n aquelles regions, com el Rosselló, que pronuncien la *o* tancada com si *fos u*, maldement sia tònica (v. gr. *molt-mult, m'ho dones- m'hu dunes, calor-calur, Canigó-Canigú*), s'ha d'escriure *u*.

Respecte de la *e*, com té tres sons, ubert, tancat y fosch (v. gr. *sèu, séu, seu; mèula, sémpre, veure*), la *e* uberta se representa amb l'accent tombat a la esquerra, la tancada tombat a la dreta, y la fosca, que, quant es tònica, no mes sabem que se trobi a les Balears y dins la muntanya del Vallespir (Rosselló), convé representarla amb una retxeta horizontal

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

demunt (*vēure*). Per tal motiu, convé posar sempre l'accent demunt la *e* tònica uberta, y la retxeta demunt la *e* tònica fosca, maldement per una regla general se puga veure que son tòniques. Fentho així, no importarà accentuar la *e* tònica tancada, en no esser que per cap llei general se puga deduir que sía tònica.

Noves dificultats ofereixen la *e* y la *a* àtones (no accentuades) a n-aquelles regions, com els pobles de la ribera d'Ebre, del Maestrat y reine de València, aont pronuncíen aquestes vocals com en castellà. Per axò es necessari posarlos un signe que esprés aquex sò, *y* que porta esser un punt demunt (cåminavės, donės, ånàvėm, vėníėu). Si acàs aqualque lloch la e àtona sonàs com e uberta, a-les-hores convendría, per indicarho, posar el puntet devall; y axí si v. gr. la derrera *e de sempre* fos uberta, s'hauria d'*escriure sempre̥.* Aquests signes no poden esser cap dels accents (´ `) perque aquests en català no més les porten les vocals tòniques.

Tot axó que acabam de dir sobre accentuació, ho repetim, y que ho tenguen ben present els colaboradors, se referex d'una manera esclusiva a la paraula, objecte de cada cèdula, no a l'esplicació qu'en donaràn si volen. Aquest sistema d'accentuar el proposam just per conseguir el valor fònich de les paraules dins tots els territoris de la llengua. Fentho axí, resulten les siguents ventatges: 1a Se facilita la transcripció de les paraules ja qu'el colaborador no necessita, per ferho, sebre filología ni [20] haver fet cap estudi de la llengua. Li basta sebre escriure. 2a Axí, al metex temps que replegarem les paraules, replegarem el seu valor fònich en totes les regions de la llengua, sense lo qual es impossible poder escriure la fonología catalana completa; axí tendrem reünits els materials indispensables, no sols per escriure la nostra fonètica comparada, sino totes les altres parts de la gramàtica y casi tots aquells estudis que integren la ciencia filològica y que tanta falta nos fan. 3a Axí resultaría ben provada, n'estam segurs, seguríssims, l'unidat actual de la llengua parlada a Catalunya, Rosselló, Balears y València, y que lo que se té per

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

esclusiu y característich de cada una-d'aquestes regions, se troba a morts de punts de qualsevol de les altres.

4. Els colaboradors s'han d'enginyar per aprofitar per el Diccionari tots els elements qu'eczistesquen allà ont ells se troben. Les poren aidar una cosa fora mida moltes persones que no saben llegir ni escriure, però que tenen gust en les coses y conexen certs rams que inclouen un esplet gros de paraules y frases, que diràn a-n els colaboradors, si aquests los comanen que pensin be en totes les qui hi haja y que llavó los ho diguen. Axí se pot estendre inmensament el radi d'acció dels colaboradors, y fer entrar dins l'obra del diccionari innumerables energies latents que se perden miserablement y que, sumades totes, son d'un valor y d'una importancia escepcionals. Amb aquest sistema tots els fills de la Patria, els mes petits y malanats, poden contribuir poderosament a-n aquesta obra magna.

Que s'en penetrin be d'axò els colaboradors, y que fassen les proves, y responem de l'èczit.

Per tots els colaboradors

I. No importa posar bax de la paraula, objecte de la cèdula, la seua calificació, axó es, si es adverbi, pronom, adjectiu, conjunció, preposició, etc. Els colaboradors que hagen de fer els articles de les paraules, ja se cuidaràn de fer tal cualificació.

2. Els verps s'han de posar tal com venen, amb la forma amb que figuren dins la frase, cullida al vol, sentint conversar, o dins un escrit. Lo millor es posar devant de tot l'infinitiu, y, a continuació, el temps y forma amb que se presenta dins la frase.

****

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

[21]

Arxius aont hi ha colaboradors que fan cédules de les paraules dels documents que s'hi conserven (21)

I, 2, Arxius de la Vicaria y Ajuntament de Mancor: —D. Bernadí Mateu, Pre.

3, 4, Arxius de la Parroquia y Ajuntament y algunes cases particulars de Santanyí: —D. Miquel Clar, Pbre. y D. Llorens Bonet, advocat y jutge municipal.

5, 6, Arxius de la Parroquia y Ajuntament de Felanitx: D. Sebastià Obrador, Pre. D. Antoni Gayà, subdiaca: —D. Rafel Grimalt, subdiaca.

7. Arxiu Històrich del reine de Mallorca: —D. Pere Antoni Sanxo y D. Estanislau Aguiló, arxiuers d'allà metex.

8. Arxiu de l'Audiencia de Balears: —D. Miquel Bonet, arxiuer d'allà metex.

9. Arxiu de lo Illm. Capítol de Canonges de la Seu de Mallorca: —lo M. I. D. Josep Miralles, Canonge-Arxiuer.

10. Arxiu de la Parroquia de Barberà: —Mossen Jaume Bofarull, Vicari de la metexa.

11. Arxiu Històrich de la Diòcesi de Mallorca: —M. I. D. Mateu Rotger, Pre, Canonge, arxiuer *en cap*, y D. Francesc Fluxà, Tinent d'arxiuer.

12. Arxiu del Convent de Sant Agustí de Felanitx: —D. Joan Pou, Pre., Rector de dita iglesia, y D. Bartomeu Gayà, subdiaca.

13. Arxiu Municipal de Manacor: —D. Joan B. Bosch, advocat, y D. Alex Muntaner, Pre.

14. Arxiu de la parroquia de Calvià: —D. Antoni Vicens, Pre.

15. Arxiu de l'Ajuntament de Calvià: —D. Josep Vicens, Mestre d'Escola.

16. Arxiu Municipal de Puigcerdà: —D. Josep M. Martí, Farmacèutich y alguns amichs seus.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

17. Arxiu del Real Patrimoni de Balears: —D. Josep Ramis d'Aireflor y Sureda.

18. Arxiu Municipal de Barcelona: —D. Alfons Damians Manté.

[22]

Seguex la llista d'obres catalanes escullides per fer les cédules de llurs paraules[4] (22)

60. Consueta de la confraría de Sant Pere y Sant Bernat, de Mallorca: —D. Mateu Gelabert, Pre., Catedratich del Seminari.

61. Flora Monserratina: Apèndich del llibre «Monserrat. Su pasado, su presente, su porvenir, por el abad M. I. D. Miguel Muntades. Manresa, 1881»: —D. Antoni Truyols, Pre.

62. Doctrina Moral del mallorquí En Pax: —D. Salvador Oliver, Pre.

63. La Font Mística: —D. Gabriel Sastre, Pre., Vicari, y alguns amichs seus de Muro.

64. Diccionari de Labèrnia: —D. Joan Linares y Delhom.

65. Diccionari de Dret Canònich: —D. Sebastià Esteve, Pre.

66. Diccionario manual de la lengua catalana y castellana por Agustín Antonio Roca y Cerdà: —D. Antoni Tries y Bosch, seminarista.

67. Mostra de Diccionari Mallorquí (*Anar* y *dur*) de D. Antoni M. Alcover: —D. Joan Nadal y Guasp, advocat.

68. Còdich d'En Çagarriga (primer cuadern publicat): —D. Salvador Vidal y Valls de Padrines, advocat; D. Sebastià Feliu, advocat.

69. Còdich d'En Lagostera (Primer cuadern publicat): —D. Miquel Massutí.

70. Flora Medich farmacèutica del Dr. Bassaganya: —D. Josep Miquel y Tomàs, apotecari.

---

[4] Nota (1) de l'original: El Diccionari català-llatí de Nebrija, que n'estava encarregat D. Salvador Galmés, l'han pres per conte seu D. Antoni Artigues, Pre., Vicari, y D. Guillem Parera y Pascual, seminarista.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

71. «Libro de los secretos de Agricultura» de Fr. Miquel Agustín: —D. Josep Miquel y Tomàs, apotecari.

SECCIONS

del llenguatge vivent de les quals se son encarregats els colaboradors que s'anomenen (22-24)

Secc. 317. Industria tapera (taps de suro): —D. Joan Linares y Delhom, de Palafrugell; Mossen Josep Perelló, de Sant Feliu [23] de Guíxols y Mossen Joaquim Casalprim, Pre. Rector de Santa Cristina.

Secc. 454. Olivera; oliva; tafona; botiga d'oli; oliers: —D. Josep Pastor, Pre. Vicari de Sóller; D. Bernat Batle, Pre.; D. Gabriel Muntaner, Pre. Vicari d'Orient; D. Francesc Mestre y Noé, de Tortosa; R. P. Josep Auba, Prepòsit de Sant Felip Neri, de Palma; D. Pere Mas, Pre., Vicari de Valldemossa.

Secc. 489. Ram de Pescadors: —Els colaboradors de Santanyí, els de Son Servera y els d'Andratx; D. Antoni Bennàsser, seminarista.

Secc. 475. Ram de vinya y ví: —D. Joan Feliu, advocat y propietari; D. Jaume Pascual, acòlit; Gabriel Melià, seminarista.

Secc. 441. Ram d'orgues: —D. Sebastià Planes, Pre. Rector de Felanitx: D. Josep Barceló, Enginyer Industrial; D. Alex Muntaner, Pre. organista, D. Joan B. Bosch, advocat.

Secc. 488. Ram de cassa: —D. Ramon Bellester, Notari de la Curia Eglesiàstica; D. Francesc Solivelles, organista; D. Miquel Rosselló y Alemany, advocat; D. Josep Tous y Maroto, Licenciat en Filosofia y Lletres; D. Joan Roig, seminarista; D. Antoni Ferrer, seminarista.

Secc. 511. Ram de capelleria y Berreteria: —D. Tomàs Mora, seminarista.

Secc. 534. Fusters grossers o grollers: —D. Salvador Galmés, seminarista.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Secc. 480. Ram de molins: —D. Salvador Galmés, seminarista; D. Joan Ribes, id.; D. Gabriel Sastre, Pre. Vicari; D. Jaume Sastre, seminarista.

Secc. 535. Mestres de molins: —D. Salvador Galmés, seminarista.

Secc. 546. Fabricants de paper y de cartó: —D. Antoni Tries, seminarista.

Secc. 567. Capsaters: —D. Antoni Tries, seminarista.

Secc. 106. Preceptiva literaria: prosa y vers: —Mossen Agustí Puyol y Safont, Catedràtich del Seminari d'Urgell, que s'es oferit a fer tot el vocabulari d'aqueix ram; Mossen Tomàs Bellpuig, Catedràtich del Seminari de Tortosa.

Secc. 514. Adobadors: assaonadors (*calatravins*): —D. Gabriel Maura.

Secc. 44. Fems; femades, formiguers; femades químiques: —Don Joan Ribes, seminarista.

Secc. 448. Mecànica agrícola; forses motores: —D. Joan Ribes, seminarista. [24][5]

Secc. 49. Sistemes monetaris: seques, fabricació de moneda: D. Joan Ribes, seminarista.

Secc. 50. Sistemes de pesos, mides y mesures: D. Joan Ribes, seminarista.

Secc. 531. Mestres de carruatges de cualcar: —D. Jeroni Rosselló, seminarista.

---

[5] En un altre exemplar del *Bolletí* núm. I aquesta llista divergeix en algunes seccions:
Secc. 449. Eines de conrar la terra y els arbres: Lo metex colaborador.
Secc. 450. Feines preliminars; espedregar, esbancar, etc.: Lo metex colaborador.
Secc. 531. Mestres de carruatges de cualcar: —D. Jeroni Rosselló, seminarista.
Secc. 200. Peixos; caràcters, divisions, cries: —D. Antoni Ferrer, seminarista; D. Antoni Arcas. id.;
Secc. 194. Aus corredores, enfiladisses, prenidores: —D. Antoni Ferrer, seminarista.
Secc. 195: Gallinacies; aviram: —D. Antoni Ferrer, seminarista.
Seció 196: Aucells: selvatges y de casa: Lo metex colaborador.
Secc. 97: Inscripció marítima: D. Antoni Ferrer, seminarista.
Secció 373: Columbicultura o ram de coloms: —D. Fernando Bonet, Pre., D. Pere Perelló, Pre., D. Juan Càffaro, seminarista.
Secc. 449. Eines de conrar la terra y els arbres: D. Gabriel Melià seminarista.
Secc. 481. Forners o flaquers; pa, coques, pastes: D. Antoni Tomàs, acòlit.
Secc. 463. Peraires: Lo metex colaborador.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Secc. 200. Peixos; caràcters, divisions, cries: —D. Antoni Ferrer, seminarista; D. Antoni Arcas. id.;

Secc. 194. Aus corredores, enfiladisses, prenidores: —D. Antoni Ferrer, seminarista.

Secc. 95: Soscaires, perjuis i accidents del comers marítim: Don Antoni Ferrer, seminarista.

Seció 96: Reglament de Marina: D. Antoni Ferrer, seminarista.

Secc. 97: Inscripció marítima: D. Antoni Ferrer, seminarista.

Secció 373: Columbicultura o ram de coloms: —D. Fernando Bonet, Pre., D. Pere Perelló, Pre., D. Juan Càffaro, seminarista.

Secc. 449. Eines de conrar la terra y els arbres: D. Gabriel Melià seminarista.

Secc. 481. Forners o flaquers; pa, coques, pastes: D. Antoni Tomàs, acòlit.

Secc. 463. Peraires: —D. Antoni Tomàs, acòlit.

NOUS CORRESPONSALS (24)

De Puigpunyent: D. Jordi Carbonell, Pre. Vicari.

De Borredà: Dr. D. Miquel Pla, Pre. Vicari.

De Santa Coloma de Queralt: D. Joan de Porcioles, Notari.

De Girona: Mossen Josep Riera, Pre.; D. Joan Bta. Torroella, advocat, y D. Jaume Masó, advocat.

De Linyola y Urgell: D. Valeri Serra y Boldú.

De Osca (Huesca): D. Eugeni Aulet y Soler, Catedratich de l'Institut de 2a Ensenyansa.

De Calvià: D. Josep Vicens, Mestre d'Escola.

De Sant Gervasi de Cassoles: D. Vicent de Moragas, advocat. Bosch, 23.

De Canet de mar: D. Claudi Omar y Barrera.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

[25]

Llista de colaboradors del Diccionari per orde cronològich

(25-29)

29 D. Mariano Servera. —Concepción, 27, Palma.[6]

30 D. Josep Tous y Maroto. —Agua, 7, Palma.

31 D. Miquel Rosselló y Alemany. —Estudio General, 5, Palma.

32. D.ª Maria Antonia Salvà de la Llapassa. —Llucmajor.

33 D. Sebastià Felíu. —San Roque, 11, Palma.

34 D. Francesc de Paula Massanet. —Morey, 8, Palma.

35 D. Jaume Garau. —Calatrava, 34, Palma.

36 D. Joan Nadal y Guasp. —Morey, 4, Palma.

37 D. Joan Ramis d'Ayreflor y Saura. —Duzay, 2-2º, Palma.

38 D. Salvador Vidal. —Torre, 20, Felanitx.

39 D. Jordi Aguiló. —Confraría, Palma.

40 D. Miquel R. Ferrà. —Muntaner, 10, 1º, Palma.

41 D. Antoni Llabrés, Pre. —Vallespir, Palma.

42 D. Joan Quetgles, Pre. —Tamorer, 9-2º, Palma.

43 D. Antoni Truyols, Pre. —Carrer Nou, 8, Manacor.

44 D. Joan Estrades, Pbre. —Concepció, 1-2º, Palma.

45 D. Bartomeu Vaquer, Subdiaca. —Cas Concos (Felanitx).

46 D. Sebastià Oliver. —Espartero, 32, Santa Catalina.

47 D. Jaume Borràs. —Mar, Sóller.

48 D. Pere Domenge. —Verónica, 83, Manacor.

49 D. Pere Antoni Magraner. —Mar, Sóller.

50 D. Baltasar Salvà. —Buenos Aires, 11, Llucmajor.

51 D. Tomàs Mora. —Mayor, 21, Inca.

52 D. Guillem Mascaró y Buades. —S. Miguel, 33, Campanet.

53. D. Joan Roig y Riutort. —Lluna, 8, Santa Margalida.

---

[6] En l'altre exemplar del *Bolletí*, tots els noms dels carrers apareixen en català. Així, D. Mariano Servera. —Concepció, 27, Palma.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

54 D. Francesc Mas y Galmés. —Amistad, 14, Sant Joan.

55 D. Jeroni Petro. —Luz, 8, Palma.

56 D. Antoni Jaume. —Vall, 77, Llucmajor.

57 D. Antoni Bauza, Cruz, 7, Capdepera.

58 D. Francesc Fluxà. —Palau, Palma.

59 D. L'Honor Monserrat Truyols. —Nueva, 8. Manacor.

60 D. Gabriel Mayrata. —Biniali.

61 D. Joan Melis. —Pou, 4, Capdepera.

62 D. Jaume Pasqual. —Plassa, 7, Binissalem.

63 D. Antoni Tomàs. —Rey D. Jaime, Llucmajor.

64 D. Martí Torrendell. —Fonollar, 1. Palma.

65 D. Salvador Galmés. —Artà, 10, Sant Llorenç.

66 D. Llorenç Riber. —Mayor, 5. Campanet.

67 D. Antoni Trias. —Isabel II, 8, Esporles. [26]

68 D. Guillem Puigserver. —Rey, 3, Algaida.

69 D. Miquel Pomar. —Carrer de Santanyí. Campos.

70 D. Arnau Ramis, Pre. —Esperanza, 10, Sineu.

71 D. Bartomeu Ripoll, Pre. Vicari. —Deià.

72 D. Jordi Frau. —Sant Feliu, 11. —Palma.

73 D. Antoni Juan. —Guixers, 18, Palma.

74 D. Joan Gual. —Major, 35, Búger.

75 D. Joan Santandreu, Pre., Vicari. —Banyalbufar.

76 D. Antoni Bennàssar. —Call, 15, Felanitx.

77 D. Miquel Planes. —Col·legi de la Sapiencia, Palma,

78 D. Francesc Pou. —Calatrava, 16, 1r, Palma.

79 Bartomeu Juan. —Plassa Sant Francesc, Palma.

80 D. Joan Sureda, Marqués de Vivot. —Palma.

81 D. Pere d'Alcàntara Penya. —Moliners, 12, Palma.

82 D. Bartomeu Ferrà. —Muntaner, 10, Palma.

83 D. Miquel Bonet. —Estudi General, 7, 1r, Palma.

84 D. Ramon Ballester. —Estanch, 19, 1r. Palma.

85 D. Francesc Solivelles, organista. —Banch de s'Oli, Palma.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

86 D. Bernat Obrador. —Cadena de Cort, 2, 3r, Palma.

87 D. Jaume Domenge y Mir. —Formiguera, 11, 2n, Palma.

88 D. Josep Palmer. —Carme, 33, 1r, Palma.

89 D. Antoni Ma Alcover. —Serra, 13, Palma.

90 D. Celestí Sangenís, Pre., Ecònom. —Port de Cambrils.

91 D. Lleó Carnicer. —Rubí, 29, 1r, Palma.

92 D Joan Alcover. —Sant Alonso, 60, Palma.

93 D. Josep Alcover. —Puigdorfila, 20, Palma.

94 D. Llorenç Cerdà. —Banch de s'Oli, 1, Palma.

95 D. Antoni Garcia Rover. —Perayres, 105, 4t, Palma.

96 D. Joan Guasp y Pou. —Morey, 8, Palma.

97 D Jaume Juan y Suasi. —Plassa del Convent, Manacor.

98 D. Gabriel Maura. —Calatrava, 40, Palma.

99 D. Miquel dels S. Oliver. —Conquistador, 21, 2n, Palma.

100 D. Antoni Fratres. —Miramar, 26, 1r, Palma.

101 D. Mateu Bosch. —Sant Domingo, 32, 1er, Palma.

102 D. Josep Barceló, Enginyer Industrial. —Manacor.

103 D. P. Cardell, de Sant Felip Neri. —Palma.

104 D. Joan B. Bosch, advocat. —Major, Manacor.

105 D. Manuel Cortés, Pre. —Pòrtol (Marratxí).

106 D. Jeroni Calafell. —Ca-N'Arbós, Esporles.

107 D. Antoni Juan Mora. —Lluna, 55, Sóller.

108 D. Antoni Noguera. —Bosch, 1, Palma.

109 D. Miquel Arcas y Pons. —Roig, 27, 2n, Palma.

110 D. Miquel Amer. —Plassa de la Constitució, Manacor. [27]

111 D. Joan Amer. —Plassa de la Constitució, Manacor.

112 D. Miquel Fuster, Pre. —Conquistador, 21, Manacor.

113 D. Fernando Bonet, Pre. —Amer, 3, Manacor.

114 D. Pere Perelló. —Pau, 66, Manacor.

115 D. Agustí M. Gibert. —Rambla de S. Juan, 72, Tarragona.

116 D. Fernando Moragues, Pre. —S. Feliu, 29, Palma.

117 D. Joan Orlandis. —S. Jaume, Palma.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

118 D. Pere J. Gili. —Plassa de Santa Magdalena, Palma.

119 D. Joan Feliu. —Sant Alonso, 22 y 25, Palma.

120 D. Sebastià Barceló. —Hospici, Felanitx.

121 D. Miquel Binimelis. —Missió, 1, Palma.

122 D. Faust Morell. —St. Cayetano, Palma.

123 D. Xavier Camí, Pre. Vicari. —Torredembarra.

124 D. Josep Monlau. —Sant Feliu, 10, Palma.

125 D. Eusebi Estada, Enginyer *en cap* d'Obres Públiques, Palma.

126 D. Eugeni Molina, Enginyer de Mines. —Palacio, 30, 2n, Palma.

127 D. Rafel Alvarez Sereix, Enginyer. —Paseo del Prado, 30, Madrid.

128 D. Rafel Ribes, Metge. —Caputxines, 10, 1r, Palma.

129 D. Antoni Bosch, Metge y Menescal. —Unió, 34, 2n, Palma.

130 D. Juan Valenzuela, Potecari. —Plassa de la Cuartera, 2, Palma.

131 D. Víctor Valenzuela, Pre. Potecari. —Plassa de la Llibertat, 10, Palma.

132 D. Joan Guasp, Arquitecte provincial. —Diputació, Palma.

133 D. Antoni Mestres, Director de l'Institut. —Palma.

134 D. Joaquim Botía, Catedràtich. —Sant Alonso, 54, 1r, Palma.

135 D. Joan Mas. —Serra, 13, Palma.

136 Gabriel Alomar. —St. Pere Nolasco, 1, 1r, Palma.

137 L'amo'n Llorenç Caldentey, de ca-N'Eulesa=Manacor.

138 D. Mateu Obrador y Bennàsar. —Cadena de Cort, 2, 3r, Palma.

139 D. Manuel Guasp. —St. Sebastià, 3, Palma.

140 D. Pere Josep Alcover y Sureda. —Pau, 23, Manacor.

141 D. Monserrat Servera, Pre. Vicari. —Son Carrió.

142 D. Miguel Servera, Metge. —Son Servera.

143 D. Jaume Fornaris, Mestre d'Escola. —Son Servera.

144 D. Joan Aguiló, Pre. —Manacor.

145 D. Miquel Tomàs, Pre., Catedràtich del Seminari. —Palma.

146 M. I. D. Josep Miralles, Canonge. —Deanato, 16, Palma. [28]

147 D. Rafel Ballester. —Plassa de Weiler, Palma.

148 D. Alexandre Rosselló. —Palacio, 30, 1r., Palma.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

149 D. Antoni Llabrés, Pre. Vicari =Binissalem.

150 D. Joan Lluís Estelrich. Baluarte del Príncipe, 6, Palma.

151 M. I. S. D. Bartomeu Pasqual, Lectoral. —Palma,

152 D. Bartomeu Amengual. —Trafalgar, 3, 2n, Barcelona.

153 D. Pere López. —Pelaires, 11, 2n, Palma.

154 D. Antoni Garriga. Col·legial de la Sapiencia. —La Pobla.

155 D. Josep Pons, Col·legial de la Sapiencia. —Establiments.

156 D. Joan Burgues Zaforteza. —Mercat. —Palma.

157 D. Miquel Costa y Llobera, Pre. —Pollença.

158 D. Ramon March, Pre. —Filozas, Pollença.

159 D. Bernat Cifre, Pre. —Pollença.

160 D. Antoni Bauzà, Pre. Vicari. —Pollença.

161 D. Mateu Alzamora, Pre. Rector. —Alcúdia.

162 D. Antoni Artigues, Pre. Vicari. —Felanitx.

163 D. Sebastià Planes, Pre. Rector. Felanitx.

164 D. Miquel Massutí, Gerent del Banch. —Felanitx.

165 D. Joan Pou y Truyols, Pre. Rector del Convent. —Felanitx.

166 D. Gabriel Ribas de Pina, Pre. Zavellà, Palma.

167 D. P. Antoni Vidal, Pre. Ligorià. —Capdepera.

168 Germà Bartomeu Caldentey, Ligorià. —General Barceló, 42, Palma.

169 D. Mateu Togores, Pre. Rector d'Esporles. —Esporles.

170 Germà Joan Llabrés, Ligorià. —General Barceló, 42, Palma.

171 D. Guillem Puerto y Noguera. —Manacor.

172 D. Andreu Parera, Bruxa. —Barracar, Manacor.

173 D. Bernat Rosselló, Pre. Vicari. —Alaró.

174 D. Joan Rosselló de Son Forteza. —Alaró.

175 D. Macià Flexes, Pre. Vicari. —Andratx.

176 D. Juan Negre, Pre. —Bunyola.

177 D. Antoni Deyà, Pre. Rector. —Calvià.

178 D. Antoni Vicens, Pre. Vicari. —Calvià.

179 D. Pere Juan Mas, Pre. —Campos.

180 D. Sebastià Amengual, Metge. —Costitx.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

181. M. I. D. Antoni Balcells, Pre. Canonge Magistral de la Seu. —Tarragona.

182. D. Arnau Palmer, Pre. Vicari. —Establiments.

183 D. Bartomeu Alcover, Pre. Vicari. —Santa Eugènia.

184. D. Miquel Duran. —Murta, Inca.

185 D. Bernadí Font, Pre. Rector. —Inca.

186 D. Guillem Pujades, Pre. Vicari. —Inca.

187 D. Sebastià Bibiloni, Pre. —Santa Eugènia. [29]

188 D. Andreu Jaume, Pre. —Inca.

189 D. Pere Josep Serra, Escrivà. —Inca.

190 D. Pere Joan Beltran, Pre. —Inca.

191 D. Miguel Riutort, Mestre d'Escola. —Inca.

192 D. Joan Munar, Pre. —Sant Joan.

193 D. Jaume Perelló, Pre. Vicari. —Sant Joan.

194 D. Antoni Barceló, Pre. Vicari. —Sant Joan.

195 D. Jaume Mas, Mestre jubilat. —Sant Joan.

196 D. Miquel Mascaró, Pre. Vicari. —Lloseta.

197 D. Llorenç Pons, Pre. —Lloseta.

198 D. Nadal Garau, Pre. Rector. —Llucmajor.

199 D. Tem Salvà, Pre. Vicari. —Llucmajor.

200 D. Sebastià Socíes, Pre. Vicari. —Llucmajor.

201 P. Rigo, Superior dels Frares Franciscans. —Llucmajor.

202 D. Miquel Morey, Pre. —Santa Margalida.

203 D. Francesc Nadal, Pre. Vicari. —Marratxí.

204 D. Gabriel Sastre, Pre. Vicari. —Muro.

205 D. Jaume Homar, Pre, Pector. —Montuïri.

206 D. Bartomeu Rullàn. —Pre. —Petra.

207 D. Miquel Ferrer. —Crèdit, Porreres.

208 D. Pau Mir, Pre. Rector. —Porreres.

209 D. Joan O'Callaghan, Notari. —Porreres.

210 D. Joan Parera, Pre. Vicari. —La Pobla.

211 D. Joan Niell, Pre. Rector. —Sant Joan.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

212 D. Sebastià Molines, Notari. —Sencelles.

213 D. Rafel Molines, Metge. —Sencelles.

214 D. Pere Molines. —Sencelles.

Crònica de l'obra del Diccionari (29-32)

1901. —*Novembre*. —Mossen Alcover va rebre ofici del President de Lo Rat-Penat de Valencia, agraïntli la *Lletra de Convit* y dient que l'han «passada a la secció de Lliteratura pera que entenga en tot lo relatiu a d'ella, y treballe desde luego, y que se fa saber a tots els socis d'aquesta Sociedat el projecte de V. S. pera que ajuden, si ho poden fer, a tan loable obra.

Desembre. —Mossen Alcover a Barcelona los dies 3, 4 y 5 dona conferencies sobre'l Diccionari a l'Ateneu Barcelonès, a la Secció Catalanista de Congregants de Maria Inmaculada y [30] Sant Lluís Gonzaga y a-n el Centre Escursionista de Catalunya. Hi acudí molta de gent, y hi hagué molt d'entusiasme. A la conferencia de l'Ateneu hi enviaren representació l'Eminentissim Cardenal Cassanyes, l'Exm. Sr. Rector de l'Universitat, La Excma. Diputació Provincial, l'Exm. Ajuntament y les principals colectivitats catalanistes.

Les Redaccions dels periòdichs *Diario de Barcelona, La Renaixensa* y *La Veu de Catalunya* oferiren a Mossen Alcover fer costat a l'Obra del Diccionari y ajudar tot lo que poguessen.

Die 8 els principals colaboradors de Vic se reüniren a-n el Circol Literari baix de la presidencia de Mossen Jaume Collell per tractar de la organisació dels traballs del Diccionari, acordant dirigir una comunicació sobre diferents punts a Mossen Alcover.

Die 19 els colaboradors de Girona celebraren una reünió de propaganda a-n el Círcol d'Obrers Católichs, bax de la presidencia del

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

corresponsal d'allà, Mossen Josep Pou y Batlle, catedràtich del Seminari. La prensa de dita ciutat en dona conte, y el *Diario de Gerona* en diu: «Un buen número de personas amantes de la lengua catalana reuniéronse en el citado local, donde con gran claridad les fué expuesto y desarrollado por dicho Sr. Corresponsal el objeto y plan de ejecución del pensamiento del Vicario General de Mallorca Mossen Alcover. Con muestras de un perfecto asentimiento fué acogida la idea de la formación del Diccionario en la forma y plan que propone su iniciador y algunas observaciones y preguntas aclaratorias hechas por los asistentes... y resueltas de común acuerdo, dieron un feliz término à la misma. A los asistentes que manifestaron sus deseos de tomar parte activa en obra tan monumental, les fué repartida la *Lletra de Convit* en la que con sencillez y erudición da Mossen Alcover cuantas reglas y observaciones son necesarias para el buen éxito de la empresa...»

Se obrí una suscripció per pagar les cédules en blanch y donarne a tots els qui en vullen omplir per l'obra del Diccionari.

Die 22 els colaboradors de Manacor se reuniren bax de la presidencia de Mossen Alcover, y tractaren de la manera de repartirse la feina de omplir cèdules, formant diferents estols per cada una de les seccions del llenguatge vivent qu'escullesquen. [31]

Mossen Jaume Bofarull, Vicari de Barberà, arxidiòcesi de Tarragona, propagandista acèrrim de l'Obra del Diccionari, que'ns ha trobats corresponsals de cap de brot a Montblanc, Valls, Linyola y Tarragona, proposà de fer una bibliografia catalana lo més completa que se puga, per facilitar el treball de les seccions de monuments escrits, senyalant fonts aont puguen beure y proveïrse els colaboradors. La proposta fonch acceptada, y ell s'encarregà d'eczecutar l'obrà.

1902. —*Jener*. —El dia de Capdany a la vetlada que celebraren els Obrers Catòlichs de Manacor, Mossen Alcover convidà els Obrers a prendre part en l'obra del Diccionari; y die 5 a una reünió que celebraren,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

n'hi hagué una partida que s'oferiren y compongueren de cercar paraules dels seus oficis y professions respectives y dirles a-n els colaboradors, a fi de tots pendrehi part; y els dies 12 y 19 celebraren reunió y feren ja una bona partida de cèdules.

Amb data de die 4 D. Joan Linares y Delhom, Corresponsal de Palafrugell (Baix Empordà), nos escriu oferintse a fer propaganda a la Bisbal, Sant Feliu de Guíxols, Palamós y demés importants poblacions de dita comarca; y qu'ha montades unes oficines, a la Agrupació Catalanista d'allà, per fer feina a-n el Diccionari; y qu'ha fets uns cuaderns de cèdules en blanch, que no se tallaràn fins qu'estiguen plenes, y que en donaràn a tot-hom qu'en vulla, pèr que les emplen [sic] de paraules; y que les hores de oficina per anar a treballarhi per el Diccionari y a consultar els duptes que tenguen, son de 9 a 11 de la nit els dies feiners y de 3 a 6 els dies de festa.

Die 14 Mossen Alcover reüní a la Rectoria de Felanitx tots els colaboradors d'allà, que se repartiren la feina qu'han de fer dins arxius, demunt llibres y del llenguatge vivent.

El benemerit erudit D. Alfons Damians y Manté, de Barcelona, ens escriu que fa cèdules de les paraules catalanes que no figuren dins el Diccionari d'En Labèrnia, y que ja en té unes quatrecentes.

El notable filòlech y corresponsal nostre, D. Pompeu Fabra ens ha promés traballar igualment sobre aquest ram, axò es, omplir els buits y minves del metex diccionari. [32]

La Agrupació Escolar Catalanista Ramon Lull ha constituïda, segons nos escriu el seu President, «una comissió pera tots els traballs qu'es presentin y convinga realizar a Barcelona ab motiu del Diccionari.

A-n el dinar qu'els escriptors catalanistes donaren a Barcelona die 7 de Desembre a Mossen Alcover, D. Àngel Aguiló, fill del Patriarca del Renaxement, D. Marian, prometé emprendre tot d'una la publicació del material sens nombre que reüní son pare per l'obra del Diccionari, tresor

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

sens preu que no pogué el gran Mestre treure a llum. Tal manifestació fou acullida amb viu entussiasme. La publicació d'aquests materials ha d'esser una ventatge inmensa per la obra nostra.

Segons ens escriu aquests dies Mossen Gudayol, Conservador del Museu Diocessà de Vic y Corresponsal nostre, que ho sap per una carta del metex D. Àngel, ben pronte comensarà tal publicació, que serà per fascicles, si Deu ho vol.

Deu fassa que sia prest. Ho esperam am bona devoció.

El gran filòlech americà, Sr. Cuervo, autor d'un diccionari castellà, en publicació, tal volta millor que hi haja ha escrita París a nostre amich y Corresponsal D. Àngell Sallent, de Terrassa, aont fa grans y merescudes alabanses dels conexements filològichs d'aquest amich, y dedica a la nostre Obra aquestes paraules:

«Me han interesado mucho las noticias literarias que V. me comunica. Es en alto grado laudable la empresa del Diccionario Catalán. Yo tengo tres (el de Esteve, Belvitges y Jugla y Tort, Barc. 1803, Labèrnia, 1864; Saura, 1878), y aunque algunos años ha ví un prospecto de la nueva edición de Labèrnia, me pareció que las adiciones, más que catalanas, era de la lengua universal científica.

El catalán, lengua de tan gloriosa historia, debe tener algo,que corresponda á su valor y al indisputable saber de los que hoy le cultivan... Confío en que V. ayudará mucho para perfección del Diccionario, y que su nombre, con los tan conocidos de sus coautores dará á la obra la merecida aceptación…

****

PALMA DE MALLORCA —Tipografía de Sanjuan, Hermanos —1902

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Boletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: 2 pess. en l' any.—Redacció: Serra, 13.—Palma de Mallorca

[33]

SUMARI:* Nostres corresponsals. —Un altre mot a n-els corresponsals. —Un prech a corresponsals y colaboradors. —¿Per que deim Diccionari català y no llemosí ni mallorquí? —¿Quina ortografía ha de seguir el Diccionari? —Nous corresponsals. —Arxius aont hi ha colaboradors que fan cèdules dels documents que s'hi conserven. —Segueix la llista d'obres catalanes, dels quals hi ha colaboradors que fan cèdules. —Seccions del llenguatge viven de les quals se son encarregats els colaboradors que se anomenen. —Segueix la llista de colaboradors. —Crònica de l'Obra del Diccionari. —Als colaboradors y suscriptors de França.

Els nostres Corresponsals (33-34)

No tots els que tenim, se porten de la metexa manera.

N'hi ha, moltets, gracies a Deu, qui se porten admirablement. Ens troben colaboradors a voler, tot enviantnos llurs noms y direcció; ens proposen nous corresponsals per els punts aont conexen la gent y no n'hi tenim; ens enteren dels Seus traballs lecsicogràfics y de les seccions aont traballen ells y els colaboradors de que se cuiden.

* Febrer de 1902. —Núm. 3.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¿Que los hem de dir a n-aquests Corresponsals, sino manifestarlos publicament nostre agraïment coral, y demanar a Deu que los conserf la salut, el delit, l' entusiasme y ardor per seguir sempre endevant per el bon camí emprés amb tanta fe y d'una manera tan eczemplar?

Desgraciadament no tots son així. N'hi ha que nos han escrita qualque carta, dient qu'acceptaven el càrrech o demanant una cosa o altra. Sabem per veus volanderes qu'així metex traballen qualque poch y qu'apleguen paraules; però ni nos envíen a dir si han trobats altres colaboradors ni si fan cèdules de monuments escrits o del llenguatge vivent ni si han presa tal o qual secció. [34]

¿Que los hem de dir a n-aquests, sino donarlos les gracies axí meteix per lo que pareix que fan y per la bona voluntat que mostren? Però també'ns han de permetre que los recomenem que lletgesquen el capitol sobre'l seu càrrech que hi ha a *La Lletra de convit*, y llavò demanarlos per l'amor de Deu y de la Patria que tenguen més en conte lo que diu tal capítol y que despleguin una mica més d'actividat, a fi de passar de corresponsals de segona que son ara, a corresponsals de primera.

Però encara que n'hi ha que cualquen mes enrera. N'hi ha que digueren que sí que volien esser corresponsals, y'ls enviàrem paquets de *Lletres de Convit*. Qualcún escrigué que les havia rebudes; altres ni axò. Y ja no n'hem sabudes mes noves, ni si han fet ni si han deixat de fer. Ens diuen que n'hi ha qu'esperen instruccions, com si no hi hagués la ditxosa *Lletra* y els dos números publicats d'aquest BOLLETÍ, que, Deu no nos ho tenga en retret ni en vanagloria, parlen ben estirat, y no son altre cosa mes que un enfilai d'instruccions, tal volta massa pedres menudes.

¿Que hem de dir a n-aquesta derrera classe de corresponsals, venturosament poch nombrosa? Dexam a la seva consideració lo que succeïria si tots fessen lo qu'ells fan. Axí, el día del Judici Final hora baxa, tal volta n'hi hauría unes quantes de paraules aplegades per comensar el Diccionari. ¿Que volen que los diguem? Segurament no volen res; però nosaltres qualque cosa los haurem de dir. Amb claredat qu'ens caracterisa, los deim, los demanam que sien franchs: si el

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

corresponsalatge no los fa gaire o gens, que ho diguen tot dret, y en cercarem d'altres, y tan amichs com abans; que ni per axò ni per altre tant no'ns hem de desavenir. Aquest traball de Diccionari no ha d'esser per forsa ni violent; ha de entrar per l'ull dret y ha de sortir del cor, espontaniament, sense cap premuda, com l'aigua d'una font abundosa. Ara si en realidat volen esser corresponsals, que no ho siguen pus de nom, sino de fets. De corresponsals de nom no n'hem de mester cap: los hem mester efectius, de poca vessa y sense gens de son ¡Que se penetrin be del capítol V de *La Lletra de convit*, y que fassen lo que diu!

Axò qu'hem dit, no va per alguns corresponsals que los hi constituírem, no propiament per que treballassen com els altres, li qual no era propi de la seva edat y poca salut, sino com un homenatge a la seva respectabilidat y gran significació dins el renaxement de la nostra literatura. D'aquests tals no esperam ni pretenim més ajuda que la bona ombra del seu nom y que recomanin l'obra del Diccionari entre sos amichs y devots. [35]

Un altre mot a n-els corresponsals (35)

Los recomanam de bon de veres que promoguen y organisin, cadascú dins el seu redol, el traball dins els arxius. Se fa precís que a cada poble aont hi haja colaboradors, n'hi haja uns quants que s'afiquin dins l'arxiu de la iglesia parroquial y de l'Ajuntament, y, si n'hi ha d'altres, dins ells també, a treure paraules y a fer cèdules dels documents que s'hi guarden, procurant traballar segons les instruccions de la *Lletra de Convit* y les que donàrem a n-el BOLLETÍ passat.

Tant dins els arxius de Catalunya, com del Rosselló, com de València, com de les Balears, se guarda un tresor lingüístich inmens, imponderable. Si no l'aprofitàvem, no faríem més qu'*un tros de diccionari*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Un prech a corresponsals y colaboradors (35)

Pregam a tots que, en escriurenos, hi fassen amb lo llenguatge y formes de la seua regió y comarca, a fi de que les cartes metexes nos servesquen de documents de llengua, y les poguem aprofitar per nostres estudis lecsicogràfichs y gramaticals, com ja n'hem aprofitades moltes de les qu'hem rebudes. Y que les escriguen per amor de Deu sense gens d'artifici ni cap pretensió, de la manera més natural, plana y espontania, axí com cal escriure les cartes. Y ique no tenguen ansia si los surten llargues! Mai ho son les dels amichs, ni les que parlen de coses que'ns interessen de debò.

¿Per que deim **Diccionari català** y no **llemosí** ni **mallorquí**? (35)

Serà cosa de dirho per respondre a certes preguntes que'ns han fetes y esveïr alguns escrúpols y rezels que, segons veim, n'hi ha que patexen.

A Mallorca n'hi ha que tenen com a por del nom de *català* que donam a n-el Diccionari, y s'estimarien mes que li diguéssem *mallorquí*; mentres devers el reine de València no les faria gràcia aquest nom, ni los ne deu fer gaire aquell, perquè voldríen [36] que li diguéssem *llemosí*. En camvi a Catalunya n'hi ha que tenen por que no surte *mallorquí* en lloch de *català*.

Aquestes pors y rezels, nos sap greu haverho de dir, demostren poca reflecsió o poca conexensa de la nostra llengua, y que n'hi ha que no se son ficsats en lo que diuen ben clar y llampant els dos primers capítols de la *Lletra de Convit*.

El Diccionari que volem fer, es de la llengua que's parla a Catalunya, Rosselló, illes Balears y reïne de València. La llengua que's parla a n-

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

aquests territoris ¿es o no la metexa? Si me deis que no, no'n parlem pus: no es per vosaltres qu'hem escrita la *Lletra de convit*; no es per vosaltres que feim aquest BOLLETÍ. No volem perdre'l temps discutint amb gent que nega l'evidencia. Ara si regonexeu que es la metexa llengua, haureu de convenir que no pertoca dirli *llemosina* ni *mallorquina*, sino *catalana*.

Quod si probo. No pertoca dirli *llemosina*, perque el *llemosí* es la branca de la *llengua d'oc* que's parlava y's parla dins *el Limousin*, regió de devora Poitiers, qui te per capital Limoges, dins el cor de França. Y si devers el sigle XIII qualcú donà el nom de llemosí a les diferents branques de la llengua d'Oc, fou per la preponderancia que alguns grans escriptors d'aquella regió donaren a n-el seu llenguatge entre'ls altres germans del Migdía de França, preponderancia que fou de ben curta durada. ¿Vengué la nostra llengua del *Limousin*? ¿Qui s'atrevirà a sostenirho? ¿Qui no sap qu'es tan antiga a Catalunya francesa y a Catalunya espanyola com el llemosí de la regió de Limoges? ¿Per quines cinch centes, donchs, li hem de dir *llemosina*?

¿Hi haurà més motiu per dirli *mallorquina*? En cap manera. Ni la filología, ni l'historia, ni la geografia autorisen tal denominació, si amb ella pretenim espressar qualque cosa mes qu'una varietat dialectal del català, si amb ella volem anomenar d'una manera completa y esclusiva la llengua que parlam. ¿No sería una beneitura sostenir que tal llengua no es la metexa que's parla a Catalunya, a n-el reine de València y a n-el Rosselló? ¿Quin motiu hi ha perque hage de prendre el nom de la nostra illa y no d'aquestes altres regions? ¿Es Mallorca la mes gran? ¿Se propagà la llengua d'aquí a n-aquelles? Aont treu cap donchs tal pretensió?

Però ¿per que li hem de dir *catalana*? Perque comensà a parlarse a Catalunya, de Catalunya se va estendre a les Balears y reines de València y Múrcia y a les demés regions aontsevulla l'han parlada; y Catalunya espanyola y Catalunya francesa encara son avuy el territori mes gran que la parla. ¿Aont era *el* [37] *mallorquí* y el v*alencià* abans de conquistar el gran Rei En Jaume Mallorca y València? ¿Que hi havia cristians a una

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

banda y altre som se feu la conquista? No seríen gaire, sobre tot a Mallorca. Al manco els monuments històrics no ho comproven. ¿Quina llengua parlaven aquells cristians? Quant es treguen monuments coetanis, autèntichs, feents, aont cónst que parlaven la metexa llengua en que estan escrits els monuments immediatament posteriors a la conquista de les dues regions y que's conserven dins els arxius de les metexes; fins que'ns presentin proves y arguments d'aquesta naturalesa, y no pures suposicions y afirmacions gratuïtes y arbitraries, com fins avui; seguirem professant com a cosa evident que a Mallorca y València reberen la seva llengua de Catalunya, y per conseguent el *mallorquí* no es més qu'el català que's parla a Mallorca, y el valencià, com el rossellonès y el català oriental y l'occidental, altres tantes variedats de la única y metexa llengua, que per les raons apuntades anomenam *catalana*, variedats que no alteren ni desfàn l'unidat de dita llengua, com no altaraven ni desfeien la de la opulentíssima y gloriosíssima llengua grega els quatre dialectes que la constituïen.

Amb aquestes breus indicacions creim que queden engrunats y fets pols els escrúpols de mallorquins y valencians sobre el nom de llengua catalana.

Ara anem a n els catalans que tenen por que no result un diccionari *mallorquí* o escrit en *mallorquí.*

El Diccionari o se farà ó serà de la llengua que's parla a n-el Rosselló, Catalunya, Balears y reine de València, desde la seva nexensa, devers el sigle X fins a los presents. Ho hem dit moltes de vegades y no nos cansarem de repetirho. ¿En quina variedat de català ha d'estar escrit el Diccionari? La nostra idea es que cada colaborador se servesca de la seva, acomodantse en lo possible a l'unitat de la llengua literaria qu'els grans prosistes y poetes tengueren establerta fins a n-el sigle XVI. A les hores era casi impossible distinguir si el qui escrivía era de Catalunya o del Rosselló o de las Balears o de València. Les diferencies eren insignificants, se reduíen a certes paraules mes usades a un punt que a l'altre. Per consegüent, el diccionari, a n-el nostre entendre, ha d'estar escrit, no

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

amb el català adulterat, corromput y mutilat que's parla actualment a les grans poblacions, sinó amb el català viu encara, gracies a Deu, a n-aquelles regions mes allunyades y eczentes de la maleïda influencia castellana, y [38] prenint com a norma nostres grans escriptors dels sigles XIV, XV y XVI, que ficsaren la llengua d'una manera acabada y definitiva, y qu'en rigor està així com ells la dexaren, poch sà poch llà, segons demostra l'estudi seriós y detingut del seu estat actual.

Aquest es el criteri que trobam qu'ha de presidir la formació del Diccionari. Per lo tant el Diccionari estarà escrit amb el llenguatge de les regions aont se conserva millor el català, sien aquestes les Balears o qualsevol altra.

¿Quina ortografia ha de seguir el Diccionari?

Moltes son les preguntes que'ns han fetes sobre aquest punt; per lo qual hi volem respondre.

Una cosa abans de tot hem de fer constar.

Per part nostra, cap conflicte hi haurà ni admetrem per materia d'ortografía. No es que despreciem aquesta part de la Gramàtica ni que li neguem la seva vertadera importancia; però consideram les questions ortogràfiques com a secundaries, fins a un cert punt. Sense sistema ortogràfich pogueren escriure les seves obres inmortals el Rei En Jaume, En Bernat Metge, N'Eiximenis, el B. Ramon Llull, N'Àusias March, En Joanot Martorell, En Muntaner, N'Olesa, y tants d'altres; sense sistema ortogràfich la literatura castellana y l'italiana pogueren arribar a l'apogeu de la seua grandesa antes del sigle XVII. Això no vol dir que no sia un be gros tenir un sistema ortogràfich; sino que tampoch no'ns hem d'apurar perque no'l tenguem, ni creure que la nostra llengua no puga viure sense. Hem de traballar de bon de veres per tenirne un; però ni hem de forsar la màquina ni violentar les coses. La ficsació de l'ortografia ha d'esser obra del temps y dels estudis detinguts y de l'abnegació de totes les persones

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

tècniques, que hu han de sacrificar y subordinar tot a n-el be, dignidat y triumf de la nostra llengua.

Fa temps que traballam per formular un sistema ortogràfich lo mes senzill y llógich possible, aprofitant els notables estudis de D. Manuel Milà y Fontanals, P. Jaume Nonell, D. Tomàs Forteza, D. Pompeu Fabra, Mossen Marian Grandia y altres, y tenint en conte els monuments de la nostra tradició literaria, les lleis fonementals de la filología y l'estat actual de la fonètica de los territoris de la nostra llengua que hem visitats y contam visitar aposta per estudiarla. Aquest sistema ortografich l'hem consultat y discutit, y el consultarem y discutirem amb les [39] persones mes eminents de totes les escoles en que's dividex la actual literatura catalana. En tenirlo llest, el publicarem, si Deu ho vol, proposantlo a tots els colaboradors del Diccionari. Els qui el vullen acceptar, nos faràn ben contents; els qui no l'accepten, no'ns faràn gens fellons. Dexarem tothom en completa llibertat. Tots els colaboradors que fassen articles p'el Diccionari, gaudiràn de llibertat absoluta per usar la seva ortografía, axò sí, firmant cadascú lo qu'escriga, per que cadascu tenga lo qu'es seu.

¿Que resultarà una gran variedat d'ortografia y axò serà un mal? Es ver, però serà un mal petit devora el gran be que vendrà de tenir un diccionari de totes les èpoques y variedats de la nostra llengua. Aquesta cosa de no voler mes qu'una ortografía dins una obra y de no voler respectar ni tolerar la dels altres, sols Deu sap la ronya qu'ha duita a les lletres y llengua catalana; sols Deu sap les grans obres que se seríen fetes, y el dimoni de les intransigencias ortogràfiques ho ha impedit y tirat a perdre.

Y estam ben resolts a no permetre que succeesca una tal cosa amb el Diccionari. No, senyor. ¡Fora imposicions ortogràfiques de cap classe, en no esser les de l'ortografia universal y qu'es indispensable admetre per poder escriure y qu'els altres ho entenguen! ¡Fora imposar cap sistema! Proposarne un, axò sí, y que sía tot lo mes lògich y fundat que's puga; però ifora imposarlo! ¡Dexar a cadascú en llibertat per seguir el que crega mes condret y endressat!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Aquest es el criteri que duim idea, qu'estam ben resolts d'aplicar y mantenir en l'obra del Diccionari.

Nous corresponsals (39-40)

De Pontils (Província de Tarragona): D Jaume Janer y Sagalà.

De Palamós (Província de Girona): D. Joan Bta. Camós.

De la Bisbal (Província de Girona): D. Narcís Serradell y Pascual.

De Crespià (Província de Girona): D. Pere Ordis y Bonalt, advocat.

De Calabuig (Província de Girona): Mossen Martirià Peradalta, Pre. Rector. [40]

De Banyoles (Província de Girona): D. Pere Alsius, Farmacèutich.

De Sort (Província de Lleida): D. Marian Malagelada, Registrador de la Propiedat.

D'Àger (Província de Lleida): D. Josep Montardit y Garcia, Metge.

De Balaguer (Província de Lleida): D. Ramon Gramunt y Suer, Notari.

D'Horta (Província de Tarragona): D. Josep Comes y Sorribes, Notari.

D'Organyà (Província de Lleida): D. Florenci Junyer y Moret, Notari.

De Sant Feliu de Codines (Província de Lleida): D. Joaquín Mas y Tasi, Notari.

De Vilassar de Mar (Província de Barcelona): D. Ramon Arqués y Arrufat, Notari.

De Guissona (Província de Lleida): D. Josep Faus y Condomines, Notari.

De Besalú (Província de Girona): D. Joaquim Mates, Notari.

De la regió de Bàrcara (Província de Girona): D. Pere Gusi y Bofarull, propietari, de Calabuig.

De Terrassa: D. Joan Vallès y Pujals.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Arxius aont hi ha colaboradors que fan cèdules de les paraules dels documents que s'hi conserven (40)

19 y 20. Arxius de la Parroquia y Ajuntament de Sóller. Dr. Josep Pastor. Pre., Vicari, D. Antoni Rullan, Pre., D. Antoni Caparó, Pre., D. Jaume Sastre, Pre., Vicari, D. Antoni Juan Garau, Pre.

21. Arxiu parroquial de Blancafort (Província de Tarragona): —Mossèn Joan Ros, Ecònom de la Parròquia.

22. Arxiu del Districte Notarial de Montblanc: —D. Joan Poblet, advocat de la metexa vila.

23. Arxiu parroquial de Santa Coloma de Queralt: —Mossen Joan Segura, de la metexa vila.

****

[41]

Segueix la llista d'obres catalanes, dels quals hi ha colaboradors que fan cèdules[7] (41-42)

72. Rúbriques e stabliments del loch de Benassal (sigles XV y XVI) —Mossèn Joaquim Garcia y Girona, catedràtich del Seminari de Tortosa.
73. Felix de les Meraveiles, del B. Ramon Llull: —D. Jaume Homar, Pre. Rector de Montuïri, y uns quants colaboradors de dit poble.
74. Gazophylacium catalano-latinum. Auctore Joanne Lacavalleria et Dulach. Barcinone. 1696: —D. Bernat Oliver, Pre., de Sóller; D. Antoni Alcover, Pre., de id.; D. Josep Marqués, Pre., de id.

[7] Nota (1) de l'original: ¡Per equivocació a n-el BOLLETÍ passat posàrem que de les obres del Dr. Bassaganya y de Fr. Miquel Agustín feia les cèdules D. Miguel Mundet y Paradeda, essent així qu'es D. Josep Miquel y Tomàs, Farmacèutich de Palafrugell.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

75. Llibres de l'Obrería del Roser, de Sóller (manuscrits): —D. Bernat Oliver, Pre.
76. Còdichs y pergamins vells de Besalú: D. Joaquim Mates, Notari d'allà meteix, (Província de Girona).
77. *Sanch Nova,* novel·la de D: Marià Vayreda: R. P. Antoni Vidal, Pre. Ligorià de Capdepera.
78. Orde Breu y Regiment molt útil y profitós pera preservar y curar de Peste, del Dr. Bernat Mas, Doctor en Arts y Medicina. Any 1624: —Facultat de Medicina de l'Agrupació escolar catalanista Ramon Llull, de Barcelona.
79. Libre de bons ensenyaments de Fra Anselm Turmeda —D. Jaume Algarra y Postius, de Barcelona.
80. «Demostració del Evangeli» de Du-Voisin, traducció de Pontí. —P. Ramón Verdés, francescà de Montblanc.
81. «Mes del Sagrat Cor de Jesús» del Dr. Josep Torras y Bages. Pre. —P. Ramón Verdés, francescà de Montblanc.
82. «Llibre dels miracles del Roser» de Fra Geroni Taix. —P. Ramón Verdés, francescà de Montblanc.
83. «Catechisme pastoral de plàticas de Cuaresma» del Rt. Josep Plens. —P. Ramón Verdés, francescà de Montblanc.
84. «Quatre conversas entre dos personatjes, de Fra Tomàs Bou. —P. Jaume Solé, francescà de Montblanc.
85. «Alivio de Pastors y past d'Ovellas» de Josep Formiguera. —P. Jaume Solé, francescà de Montblanc. [42]
86. «Catecisme de la Doctrina Cristiana», del P. Pau Domenech: —P. Josep Otin, francescà de Montblanc.
87. «Dominicas ó plàticas morals sobre'ls sagrats Evangelis», de Francisco Narcís de Cilla. —P. Josep Otin, francescà de Montblanc.
88. «Promptuari-Moral Sagrat y Catechisme pastoral», del Rt. Pere Salsas. —Los RR. PP. Verdés, Solé y Otin, de dit convent de Montblanc.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

89. «Mes en honor del Patriarca Sant Joseph», del Dr. Josep Torras y Bages, Pre. —Mossèn Marcel·lí Garriga, Pre. de Sant Joan de Cunilles.
90. «Tractat de la imitació de Crist, traduccio d'En Terenci Thos y Codina. —Lo meteix Sr. Garriga.
91. «Recull de eximplis». (De la Biblioteca Catalana) de D. M. Aguiló: —D. Ramon Arqués, Notari de Vilassar de Mar, (Província de Barcelona).
92. «Libre dels feyts den Jacme lo Conqueridor», (de la meteixa Biblioteca). —D. Joan Poblet, advocat, de Montblanc.
93. Cartulari de Sant Feliu de Guíxols. —Mossèn Josep Riera, de Girona.

SECCIONS

del llenguatge vivent de les quals se son encarregats els colaboradors que s'anomenen (42-44)

Secc. 514. Adobadors, assaonadors, pellaires: —Mossen Josep Gudiol, Conservador del Museu Diocessà de Vic; D. Narcís Verdaguer, Mestre Elemental, de Banyoles.

Secc. 529. Fusters primaters: —D Gabriel Sastre, Pre. Vicari de Muro; D. Ramon Colom, Pre. de Soller; D. Bartomeu Gamundí, Mestre Normal, de Mancor; D. Bartomeu Bauzà, seminarista.

Secc. 516. Picapedrers: —El metex D. Gabriel Sastre, Pre.;. D. Miquel Mundet y Paradeda, de Palafrugell.

Secc. 496 y 497, Texidors: de lli, de llana, etc.: —El metex D. Gabriel Sastre.

Secc. 449. Eines de conrar la terra y els arbres: —El metex D. Gabriel Sastre, D. Enric Xifre y Serra, propietari, d'Estanyol (Província de Girona); D. Bernadí Mateu Pre., de Mancor; D. Mateu Cirer y Font, de Capdepera. [43]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Secc. 457. Conreu de plantes fibroses: cànyom. —El metex D. Gabriel Sastre, y demés colaboradors de Muro.

Secc. 460 y 461. Conreu de patates y de plantes de prat y ort: El[s] meteis colaboradors.

Secc. 374. Cria y esment d'abelles: —D. Bernat Oliver, Pre. y D. Josep Ballester, Pre., de Sóller; D. Sebastià Sanxo y Ferrer, Mestre d'Escola, de Capdepera.

Secc. 489. Ram de pescadors: —El metex D. Bernat Oliver; D. Gabriel Melis y Terrassa, Metge, de Capdepera.

Secc. 439, 441, 442, 443 y 444. Música, solfa, instruments de música, orgues: —D. Juan Albertí, Pre. Compositor y organista de Sóller; D. Rafel Rosselló y Bonet, organista de Santanyí.

Secc. 32. Vasos sagrats, adrès d'altar, robes y ornaments d'iglesia: D. Joan Simonet, Pre, Rector del Convent de Sóller; D Bartomeu Coll, Pre., des metex poble: D. Antoni Caparó, Pre. de id.

Secc. 196. Aucells: canaris. D. Joan Albertí, Pre., de Sóller.

Secc. 466 fins a la 474. Conreu d'aubercoquers, cirerers, tarongers, pruneres, pereres, pomeres, magraners y demés fruitals per l'estil: —D. Antoni Bauzà, Pre. Vicari, de Sóller; D. Antoni Rullàn y D. Antoni Juan Garau, Pre. del metex poble; D. Jaume Martorell, Pre. Vicari de Fornalutx; D. Guillem Solivelles, Pre. d'aquest metex poble.

Secc. 184-284. Zoologia, Botànica, Mineralogia y Geologia: —D. Agustí M. Gibert, Metge, de Tarragona.

Secc. 462. Conreu de fruitals: —D. Pere Gusi y Bofarull, de Calabuig. (Província de Girona).

Secc. 448. Mecànica agrícola; forses motores: —Mossen Joaquim Sans y March, Rector d'Estanyol (Província de Girona).

Secc. 368, 369 y 370. Guardians en general; llochs aont tanquen el bestiar; cunicultura y gallinicultura: —D Joan Alsimires, propietari, d'Estanyol, (Província de Girona).

Secc. 421. Edificis d'Instrucció y Educació científica, Literaria y Artística: el metex D. Joan Alsimires y Ferrer, d'Estanyol.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Secc. 53. Lleis de mines: —D. Agustí Riera y Sirvent, de Girona.

Secc. 553. Afaitadors; barbers; perruquers: —D. Tomàs Surroca, de Girona.

Secc. 365 y 367. Bestiar de llana y bestiar de cerra: —D. Joan Reus, de Mancor.

Secc. 482. Cuiners: —D. Salvador Beltran, de Mancor. [44]

Secc. 475. Ram de vinya y ví: —El meteix D Salvador Beltran.

Secc. 481 y 505. Forners, cosidores: —D. Jaume Mateu, de Mancor.

Secc. 494, 454, 488, 480 y 471. Filadores, Ram d'oliveres, Ram de cassadors, Ram de molins Y conreu de ponteres: —D. Bernadí Mateu, Pre., de Mancor.

Secc. 452. Conreu de cereals: D. Gabriel Melià, seminarista; D. Guillem Miralles, id; D. Jaume Mateu, de Mancor.

Secc. 326. Histologia: anatomia general: —D. Joan Alzina y Melis, estudiant de Medicina.

Llista de colaboradors del Diccionari peu orde cronològich

(44-46)

215 D. Miquel Morey Pre. Vicari. —Sencelles.

216 D. Bertomeu Molines, Pre. Deanato, 8. —Palma.

217 D. Rafel Sitjar, Pre. Rector —Santanyí.

218 D. Agustí Muntaner, Pre. Vicari. —Santanyí.

219 D. Miguel Clar, Pre. —(es Llombards), —Santanyí.

220 D. Llorenç Bonet, Ferrereta. Santanyí.

221 D. Guillem Rigo. Pre. —Santanyí.

222 D. Miquel Sastre Pre. Vicari. —Santa Maria.

223 D. Antoni Borràs, Pre. Vicari. —Salines.

224 D. Miguel Muntaner, Pre. —Pont d'Inca.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

225 D. Arnau Mir, Pre. —Caimari.

226 D. Joan Verd, Pre, Rector. —Selva.

227 D. Jaume Crespí, Pre. —Sineu.

228 D. Guillem Ramis, Pre. Vicari. —Sineu.

229 D. Joan Ripoll, Pre. Rector. —Sineu.

230 D. Francesc Tortell, Pre. Rector de Sant Nicolau. —Palma.

231 D. Bonaventura Barceló, Pre. —Rector de Sant Jaume. —Palma.

232 D. Francesc Pasqual, Pre. Vicari. —Caimari.

233 D. Joan Molines. —Campos.

234 D. Pere Martínez. —Sant Joan, 20, 1r, Palma.

235 P. Francesc Salva, Superior del Convent de Franciscans. —Artà.

236 D. Frederic Valenzuela, Pre. —Casanova, 81. Barcelona.

237 D. Miquel Morey, Metge. —Artà. [45]

238 D. Joan Ferrer, Pbre. —Manacor.

239 D. Antoni Bassa, Potecari. —Manacor.

240 D. Enric Fajarnés, Administrador Principal de Correus. —Palma.

241 P. Francesc Salvà, de Sant Felip Neri. —Palma.

242 D. Àngel Ruiz, y Pablo. —Sucursal del Banch de Maó. (Menorca) Ciutadella.

243 Dr. D Sebastià J. Sampol de Palós, Pre., Catedràtich del Seminari, (Menorca) —Ciutadella.

244 D. Josep J. Pomar. — (Menorca) Ciutadella.

245 D. Francesc Gamps, Metge, (Menorca) Sant Cristòfol.

246 D. Antoni Pades y Riera, Catedratich del Seminari. —Eivissa.

247 D. M. I. Dr. D. Joan Torres, Vicari Capitular. —Eivissa.

248 R. P. Josep Pastoret, jesuïta. Collegi del Jesús, Tortosa.

249 D. Francesc de Paula Mestres, Director de la Veu de Tortosa. —Tortosa.

250 D. Antoni Serveto. —Palau. —Tortosa.

251 D. Emili Fumadó. —Sant Blai, 6, Tortosa.

252 D. Antoni Añón. —Xerta (Província de Tarragona).

253 D. Just O'Callaghan, Fiscal Municipal. —Vinaròs.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

254 D. Joan Costes, Notari. —Vinaròs.

255 D. Pere Vidal, Metge. —Carrer de Sant Joan. —Benicarló.

256 Mossen Julià Sanjuan, Pre. Vicari de Sant Miquel. —Morella.

257 Mossen Manuel Martí, Pre. —Morella.

258 D. Vicenç Girona, Potecari. —Morella.

259 D. Julià Ripollés. Centre Catòlich. —Morella.

260 D. Manuel Piquer, Advocat. —Morella.

261 D. Daniel Colom. —Centre Catòlich. —Morella.

262 D. Tomàs Segura. —S. Juan, 8. —Alcoi.

263 Mossen Josep Bordas, Pre. —Virgen de los Desamparados, Forcall, (Província de Castelló de la Plana).

264 D. Juan Bta. Puig, Advocat. —Alcalà de Xivert.

265 D. Salvador Guinot. —Alloza. 3. —Castelló de la Plana.

266 D. Joan Bta. Martínez, Pre. —Cavallers. Castelló de la Plana.

267 D. Josep Gorris Remolar, Pre. —Sant Vicent, Onda. (Província de Castelló).

268 D. Joan Villar Domingo, Pre. —Santa Elisabet, 7. —Onda. (Província de Castelló).

269 Dr. D. Trinitari Mariner, Pre. Vicari. —Nules.

270 D. Antoni Guardiola, Pre. Vicari. —Nules.

271 Dr. D. Rigobert Domènech, Pre. Catedràtich de Seminari —Catalans, 8, 2n, València. [46]

272 Dr. D. Francesc Genovés, Catedràtich del Seminari. —València.

273 D. Francesc Badenes Delmau. —Telegrafs. —València.

274 D. Pasqual Boronat, Pre. Axarchs, 10, 3r, —València.

275 D. Jeroni Forteza. —Trinitaris, 15, 2n, Valencia.

276 D. Josep M. Puig. Horno del Hospital, 12 y 14, València.

277 R. P. Antoni Vicent, jesuita. —Col·legi de Sant Josep, València.

2780. Miquel Julià y Vilaplana, Pre. —S. Mauro, 35, Alcoi.

279 D. Francesc d'Asís Sampere, advocat. —Santa Elena, 7, Alcoi.

280 D. Josep Vilaplana, Pre. —Santa Teresa, 10. —Alcoi.

281 D. Remigi Vicedo, Pre Vicari. —Ibi, (Província d'Alacant).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

282 D. Josep Peyró, Pre. Vicari. Serpis, 10, Gandia.

283 D. Pasqual Sanz y Forés. Notari —Salelles, 10, —Gandia.

284 D. Joan Peyró, Pre. Vicari. —Gandia.

285 D. Vicenç Calatayut, Pre. Vicari. —Gandia.

286 R. Sr. Rector de Benifalim —Benifallim, (Província d'Alacant).

287 D. Eduart Sanz Bremon. —Mar, 67. —València.

288 D. Manuel Sanz Bremon, Enginyer agrònom —Piquete de Caballeros, 22. —València.

289 D. Joan Felip Ferrando. —Pedro Esteve. —Dénia.

291 Monsenyor Carsalade, Bisbe de Perpinyà. —Bisbat. —Perpinyà.

Crònica de l'obra del Diccionari (46-48)

Febrer. —Dia 4. —Mossen Alcover reüní a la Rectoría de Sóller tots els colaboradors d'allà, tractant llargament de la manera de fer la feina lecsicogràfica, y se repartiren els traballs d'arxius, monuments escrits y de llenguatge vivent, demostrantse tots ben resolts a traballar. S'apuntaren una partida de colaboradors nous.

Dia 5. —Mossen Alcover reüní a Fornalutx els colaboradors que hi ha, donantlos les instruccions oportunes y dexantlos ben determinats a fer bona feina.

Hem rebuda la visita dels nous companys de causa *Lo Missatger del Sagrat Cor de Jesús, Universitat Catalana, portaveu* [47] *dels escolars catalans. Lo Butlletí de la Institució Catalana d'Història Natural*, y *Montserrat, butlletí de la Lliga espiritual, de* Barcelona, y *Lo Vendrellench,* del Vendrell. Tantes gracies a tots, y queda establit el camvi.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Per vía d'un ofici ben coral, que agraïm de bon cor, s'es adherida a l'obra del Diccionari *La Agrupació Catalanista d'excursions Bach de Roda,* de Barcelona, que sembla ben animada a ajudarnos amb totes les seus forces.

Que Deu le hi pach y la conserf y la prosper per tots els vents.

Nostre estimadíssim corresponsal de Santa Coloma de Queralt D. Joan de Porcioles, Notari, nos ha escrita una carta brollant ardor y entusiasme, aont nos proposa, com qui no diu res, tretze Corresponsals per altres tants de pobles, tots graduats en les diferents Facultats científiques, com se pot veure per la llista qu'en publicam.

Donam publicament les gracies a n-el Sr. De Porcioles, y el presentam a tots els amichs com ecsemplar de Corresponsals que hi ha que imitar.

Amb homes axí nos faríem molt envant.

Lo escel·lent y desxondit estudiant de Medicina, D. Joan Alzina y Melis, de Capdepera, ens escriu, dia 5 d'aquest mes, sobre'ls amichs de Barcelona, lo siguent:

«No's pot casi imaginar el gros entusiasme ab lo Diccionari que a Barcelona hi ha. Tant los de *L'Unió Catalanista com* los de *La Veu de Catalunya* traballen ab fe y constancia per tan bona y lloabilíssima obra. A la Congregació (de Maria Inmaculada y Sant Lluís Gonzaga) per deprompte ja s'han repartits los capítols de *La Tradició Catalana* per ferne el vocabulari que ben prest, es segur, tendrà V. en ses mans».

Nostres actius y entesos corresponsals de Tarragona y Besalú, D. Agustí M. Gibert, metge, y D. Joaquim Mates, notari, ens escriuen que cerquen les paraules catalanes que no du el diccionari d'En Labèrnia. Es un traball d'empenta y ben profitós. Endevant.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Mossen Tomàs Bellpuig, Catedràtich del Seminari de Tortosa, ens escriu que replega per el Diccionari tots els mots y modismes característichs de la ciutat y regió tortosina. ¡Ja ho creim [48] que'ns portarà un contingent ben important! La lècsica hi té molt que fer devers Tortosa.

A n-els números rebuts, corresponents a Novembre y Desembre, *Universitat Catalana* dona conte de la sessió celebrada a principi de dit Novembre a l'*Agrupació Escolar Catalanista Ramon Llull* de Barcelona per impulsar l'obra del Diccionari de la llengua Catalana y de la Conferencia que Mossen Alcover donà a l'Ateneu de la metexa ciutat dia del referit Desembre sobre dita obra. Agraïm a n-el colega els termes corals y entusiastes amb que ho fa, y no les transcrivim perque la prensa catalanista y mallorquina a son temps ja donà conte de tals actes.

Dia 19 Mossen Alcover aplegà a la Rectoría d'Inca els colaboradors d'allà, fentse entre aquests la distribució de traballs d'arxiu, monuments escrits y llenguatge vivent, quedant tots molt coratjosos y resolts a traballar de debò. Li feren moltes consultes y preguntes que foren contestades al acte.

El dia 20 Mossen Alcover s'embarcà cap a Menorca, y a Ciutadella y Maó feu propaganda del Diccionari, trobant corresponsals per tots els pobles de l'illa.

Dia 22 donà una conferencia sobre'l Diccionari a n-el Círcol Catòlich de Ciutadella, aont acudí una nombrosa y escullida concurrencia, sortint tothom ben resolt a prendre part en l'obra. Foren moltíssims que s'oferiren a esser colaboradors.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Als colaboradors y suscriptors de França (48)

En l'*Escomesa* del 1r *Bolletí,* allà ont parlàrem del preu de suscripció, no pensàrem advertir qu'els qui rebràn el *Bolletí* fora d'Espanya, a les DUES PESSETES, hauràn d'afegir XIXANTA CENTIMS mes, qu'es lo que valen els timbres (*de cinch cèntims*) dels dotze números de cada any.

¡Que hu tenguen entés per amor de Deu!

PALMA DE MALLORCA. = Imp. de las hijas de J. Colomar.—1902

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: 2 pess. en l' any.—Redacció: Serra, 13.—Palma de Mallorca

[49]

SUMARI:* Advertencia sobre'l pagament de la suscripció del Bolletí. —A n-els Colaboradors de Barcelona. —¿Hi ha que replegar els adagis? —L'Obra del Diccionari a l'illa de Sardenya. —L'Obra del Diccionari a n-el Rosselló. —Obres catalanes escullides per fer les cèdules de llurs paraules. —Seccions del llenguatge vivent de les quals se son encarregats els colaboradors que s'espressen. —Nous corresponsals. Arxius aont hi ha colaboradors qui traballen p'el Diccionari? Seguex la llista cronològica de colaboradors. —Crònica de l'obra del Diccionari.

Advertencia sobre el pagament de la suscripció del Bolletí (49)

Nos ha succeït qu'alguns suscriptors nos han enviades les dues pessetes de la suscripció en timbres d'una pesseta. Som anats a descanviarlos, y en lloch les han volguts. A les oficines publiques nos han dit que no los porian prendre perque no eren despatxats dins aquesta matexa Provincia...

¡O l'administració espanyola! ¡Y encara n'hi ha que grunyen si nos quexam!..

* Mars de 1902. —Núm. 4.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Devant aquesta nova trava que nos embarriola, suplicam a tots els suscriptors que encara no han pagat, que, si nos han d'enviar en timbres les dues pessetes, que ho fassen amb aquells de 15 o 25 céntims, que son els mes fàcils de canviar.

¡Que ho teng[u]en present per amor de Deu!

A n-els Colaboradors de Barcelona (49-50)

Dins l'arxiu de la Corona d'Aragó y dins el de l'Ajuntament hi ha uns tresors imponderables que treure per l'obra del Diccionari. Sería una falta sense perdó que els colaboradors barcelonins no aprofitassen aquests tresors, tenintlos, com aquell [50] que diu, dins casa seva, y essent els arxiuers d'una banda y altra persones tan il·lustrades, tan amigues de l'obra del Diccionari, y que'ls han de facilitar amb moltíssim de pler de la seva ànima una tasca tan dolsa per tot cor català, com es recórrer les fulles d'aquells milenars de volums venerables, guardats dins aqueis arxius y aont se veu passar en processó gloriosa y esplèndida tota la nostra historia.

¡Hala, donchs, colaboradors barcelonins! ¡A l'arxiu de la Corona d'Aragó y a n-el de l'Ajuntament son les feines! ¡Allà us esperen aquells milenars de volums! ¡Merexerieu atupar si no hi acudisseu!

¿Hi ha que replegar els adagis? (50)

Axò es lo que nos demanen de diferents punts, y`ns ve de nou. *La lletra de convit* ho dit ben clar que hi ha que replegarlos. ¡Si tenen una

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

importancia grossa grossa! ¡No n'ha de romandre cap, en no esser per descuit, fora de la gran replega!... Ja se poden arromengar ja els qui hi sien aficionats, que bones messes els esperen.

N'hi ha a forfollons d'adagis, y qualcún de ben repelench, y que no hi ha qui'l desllatich.

Però ¿y amb-e quina paraula els han de posar?

Ara per ara, els, colaboradors que posin a cèdules tots els que trobaràn, amb una mica d'esplicació del seu sentit, si tot d'una no's veu, indicant ensemps el punt aont s'usa o d'ont es tret.

Mes envant, com serà cosa de fer els articles de les paraules, demunt tot el material aplegat, ja s'establirà una norma sobre si els adagis han d'anar amb el verp que duen o amb una altra de llurs paraules.

De manera que els qui tenen ganes de replegar adagis, les se poren espassar. Estarem estoneta a dirlos: *prou.*

L'obra del Diccionari a la gran illa de Sardenya (50-52)

Hem rebuda fa pochs dies aquesta carta amb que honram avui les columnes del BOLLETÍ. Amb ella veuràn els amichs de quina manera s'es conservada la nostra llengua del temps de la [51] nostra dominació dins la gran illa de Sardenya a Itàlia, y fins a n-e quin punt s'interessen aquells germans nostres per l'obra del Diccionari.

En nom de tots els colaboradors de Espanya y França enviam a n-aquells germans y companys de Sardenya, honor de la delitosa Itàlia, la mes coral salutació, y los admetem amb tota la nostra ànima a la gran tasca lecsicogràfica.

Vetaquí l'estimadissima carta:

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

L'Alguer, 28 de Febrer de 1902.

Mossen Antoni M. Alcover. —PALMA.

Revm. Senyor, —Perdoni si m'he prés la llibertat de endirissarli aquesta lletra, no tenint ama vosté relacions de ninguna manera, las quals, en un modo qualsessía, puguin justificar aquest meu atriviment.

Sabarà vosté que a l'Alguer, en aquest ruconet de Sardenya, un temps agregat a la Corona d'Aragó, després de séculs y séculs, se conserva encara lo català que, ama las costums n'han portat los barcos del Rey En Pere IV, *Lo Ceremoniós.*

Pero la llengua que parlavan los nostros antepassats, si bé conservada entacte durant la dominació aragonesa en Sardenya, acabada aquesta, no tenint nosaltros mes relacions ama los catalans de fora, y per l'influencia des diferents dialectos sardos y de la llengua italiana no ha pogut fer a manco de prendre lo camí de la corrupció.

L'Alguerés d'avuy no es altroque un dialecto o, per millor diure, un'altra variació de la llengua catalana parlada en Espanya.

Ma no nos escoratgem.

Temps fa, alguns joves amants de tot lo que mareix que sigui conservat per las ventures generacions, se son reunits ama lo ferm proposit de recullir tot lo que encara en l'Alger se troba en màteria de *Folk lore.* Havíam ja recullit un bell número de tradicions, usos, costums, rondallas, cansons, etc. quant per medi de un meu amich de Vilanova y Geltrú, lo qual en tant en tant nos envia calqui periódich català, tenim noticia de que a Catalunya era per formarse lo diccionari completo de la sua llengua, y que s'era constituhida una societat de propaganda de dita llengua, sota la direcció del Dr. Antoni Rubió i Lluch. Segurs de poguer colaborar nosaltros també per aquesta gran obra del renaixement català, li escrivim, posantnos a la sua disposició. [52]

Vegi lo que diu l'il·lustre català E. Toda, al principiar la sua obra: *La poesía catalana a Sardenya:* —Pera Catalunya, lo coneixement de la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

poesia sardo-catalana te grandíssima importancia... En l'Algueres d'avuy trobém termes catalans olvidats a la mateixa Catalunya, y de allà ha de venirnos la rahó de moltas lleys filologicas...

Desitjaríam sol que los catalans de oltre, mar s'interessessin un poch per nosaltros, incoratjantnos y corretgintnos hont poguessim faltar.

En aqui sem tots joves qu'estimém a'n aquesta nostra antiga llengua ama tot l'entusiasmo de que'ls joves son capassos y volgaríam fer per ella de més d'alló que no nos consenteixin los nostros cervells de vint anys.

Presto li enviarém notas folklóricas escritas com nosaltros parlém, això es, com jo li escrif.

Nos faria un gran favor si nos donguessi l'endiris de una bona gramàtica catalana moderna, y nos enviessi calqui periódich palmesà.

Tot lo que nos enviarà lo recivirém ama gran plahier y lo farém coneixer a tots los amants de las lletras catalanas a l'Alguer.

Li envich los saluts de tots los germans de Sardenya, y, demanantli excusa si li hé parlat aixi a llarch de las nostras cosas, me dich som servidor y admirador

ANTONI CIUFFO

Alghero, Sardegna. (Itàlia).

L'obra del Diccionari a n-el Rosselló (52-53)

Amb data de 26 del passat lo nostre actiu corresponsal de Perpinyà, En Juli Delpont, nos escriu l'aplech que dia 23 del metex tengueren bax de la presidencia de Monsenyor Carsalade a n-el palau episcopal d'aquella ciutat els colaboradors rossellonesos per organisar la gran feinada lecsicogràfica dins aquella importantíssima regió.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Donen conte de l'aplech els periòdichs *Le Roussillon* y *La Croix* en los sigüents termes:

Le Dictionaire de la langue catalane

Des amis de la langue catalane se sont réunis, dimanche dernier, à l'évêché, sous la présidence de Monseigneur, afin de [53] préparer un travail d'ensemble pour le dictionaire, entrepis dans tous les pays de langue catalane, sous la direction et l'impulsion de Mossen Alcover, l'érudit vicaire-général de Mallorca. M. Delpont a lu, à ce sujet, une note parue dans *La Roqueta,* de Palma de Mallorca, relative à Mossen Alcover et à son oeuvre du Dictionnaire.

Déjà, Monseigneur l'Evêque, M. Augustin Vassal, M. Amedée Aragon, etc., ont réuni des éléments intéressants et de première valeur empruntés à des documents anciens. MM. Palustre, archiviste départemental, Vidal, bibliothécaire de la Ville, et Guibeaud, archiviste municipal, ont bien voulu promettre, aussi, leur précieux concours.

M. le chanoine Boher, M. l'abbé Bonafont, M. l'abbé Falguere, MM. Payret, Caubet, Delpont, etc., s'occuperont du langage vivant parlé en Roussillon, M. l'abbé Casaponce notera le langage parlé dans le Vallespir, et M. l'abbé Cornovol, le langage parlé dans le Conflent.

Afin de faciliter le concours de toutes les bonnes volontés, des bulletins spéciaux seront envoyés dans tous les points du département, pour demander aux personnes compétentes, les mots employés dans divers métiers et professions exercés sur le littoral, dans la plaine et dans la montagne.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Seguex la llista d'obres catalanes de les quals hi ha colaboradors que fan cèdules (53-54)

94. *Historia de la isla de Menorca* de D. Rafel Oleo y Quadrado; documents catalans dels apèndichs: —D. Mateu Barceló, Mestre d'Escola de Barberà (Província de Tarragona).
95. Cançoneret d'obres vulgars dels sigles XV, XVI y XVII: —Mossen Fèlix de C. Paradeda, Rector de Palamós (Província de Girona).
96. Historia de la vida, excellencies y mort del Angelic doctor de la Iglesia S. Tomàs de Aquino de la Orde de Predicadors, escrita per Fr. Vicent Ferrer, Barcelonés Relligiós de la dita Orde. Any 1643: —D. Rafel Sitjar, Pre. Rector de Santanyí.
97. Vocabulari Valencià, anònim. —D. Francesc Badenes y Delmau.
98. Cartes sobre la questió de les Monges del Puig de Pollença [54] amb lo Illm. Arnedo, sigle XVI: —D. Pere Josep Serra, Escrivà, d'Inca.
99. Crònica del convent de Dominicos de Pollença: —D. Antoni Palou, Pre. d'Inca.
100. Tractat de Doctrina Pueril, compost en llengua llemosina per l'Illuminat Dr. y Màrtir de Cristo invictíssim el B. Ramon Llull y traduit à llengua usual mallorquina per un devot dexeble seu à utilidat de los minyons, de Mallorca. 1736: —D. Margí Marqués, Pre, Vicari, d'Inca, y D. Antoni Palou, Pre. del metex poble.
101. Miracle de Madona Santa Maria del Palau (Manuscrit tortosí): —D. Andreu Audí, acòlit, del col·legi de Vocacions Eglesiàstiques, de Tortosa.
102. Tres documents sobre Joan II d'Aragó y son fill Ferran V, publicats no hi ha gaire demunt el *Boletín de la Real Academia de la Historia.* —El metex D. Andreu Audí.
103. Pràctica cristiana per obrà en perfecció, que ordenà D. J. B. P. P. añy 1802: —Josep Pomar y Miro, comerciant.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

104. Testament de l'Ilm D. Joan de Borgia, Duch de Gandia fet lo 28 de Febrer 1538: —R. P. Josep Pastoret, S. J., del Col·legi del Jesús de Tortosa.

105. Miniatura psicológica de Sant Lluís Gonçaga, del Dr. D. Josep Torres y Bages: —El metex Pare Pastoret.

106. Diccionari valencià castellà del R. Sr. Martí y Gadea, Rector de Mislata (València): —D. Elías Olmos Canalda, Rector del Col·legi de Ntra. Sra. de la Presentació y St. Tomàs de Vilanova de València; D. Josep Llorens, Col·legial de dit Col·legi D. Josep Sanz y Nadal, id.; D. Josep Noguera Llopez, id.; D. Desideri Seva Ponzoda. id. D. Modest Ventura Solsona, familiar de dit Col·legi; D. Salvador Ferrandiz Seguí, Col·legial de Corpus Christi, de València; D. Josep Sanchiz Redolat, id.; D. Vicent Marco Garín, id.; D. Josep M. Ferrandiz Hernàndez, id.

107. Rondalla de Rondalles: —D. Francesc Carreres Liñana, Col·legial de Corpus Christi, de València.

108. Lo Procés de les Olives de Mossen Bernat Fenollar, Mossen Jaume Gaçul, e lo discret En Joan Moreno: D. Eduard Genovés Olmos, Col·legial del metex Corpus Christi.

109. «Procés de la Aparició de Ntra. Sra. del Miracle de Riner» document de 1458. —M. I. Dr. D. Jaume Viladrich, Governador Eglesiàstich de Solsona. [55]

****

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

SECCIONS

del llenguatge vivent de les quals se son encarregats els colaboradors que s'anomenen (55)

Secc. 528. Gerrería: —D. Josep Capell, de Mataró.

Secc. 249. Sal comuna, Salines: —D. Jaume Bonet y Ginart, de Les Salines.

Secc. 449. (Eines de conrar la terra y els arbres), 452 (conreu de cereals y llegums), 475 (conreu de la vinya), 529 (Fustería) y 534 (fusters grossers): —D. Valeri Serra y Boldú, de Linyola, Província de Lleida.

Secc. 19-24: Filosofía: —Mossen Josep Porta, Rector de Barberà.

Secc. 75. Ram de Notaris: —D. Joan de Porcioles, Notari de Santa Coloma de Queralt, Província de Tarragona.

Secc. 425. Arquitectura Naval: —D Rafel Monjo y Segura, de Vilassar de Mar.

Secc. 8. Gracia de Cristo: —R. P. Josep Pastoret, jesuïta, del col·legi del Jesús de Tortosa.

Secc. 516. Picapedrers y mestres de cases: —D. Agustí Muntaner, Pre., de Santanyí; D. Josep Ferrer y Esplugues, de Santa Coloma de Queralt.

Secc. 517. Cantoners y trencadors: —D. Guillem Rigo, Pre. de Santanyí.

Secc. de texits, molinería, boschs, fusteria y barberia: —D. Josep Ferrer y Esplugues, ja anomenat.

Secc. de pastisseria, flaquers, sastrería, confiteria y agricultura: —D. Eduard Estalella y Brufau, de Santa Coloma de Queralt.

Secc. d'agricultura: —D. Pascual Llopis, Degà dels Col·legials de Corpus Christi, de València.

Secc. 514. Adobadors, assaonadors: —D. Narcís Serradell y Pascual, de la Bisbal (Província de Girona).

Nous corresponsals (55-56)

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

De Torroja y Comarca del Priorat (Província de Tarragona): Mossen Joan Gatell, Rector. [56]

De Falset (Província de Tarragona): D. Ramon Franquet, advocat.

De Pallars y Ribagorça. (Província de Lleida). Mossen Antoni Navarro. Juneda.

De Sant Martí de Maldà y la Segarra (Província de Lleida): D. Cosme Font y Rubió, apotecari.

D'Artesa de Segre (Província de Lleida): D. Ramon Sala y Camps, Mestre d'Escola.

De Vilanant (Província de Girona): D. Josep M. Nabot y Tomàs, propietari.

D'Alguer y sa comarca (Illa de Sardenya. —Itàlia): Sr. Antoni Ciuffo.

De Figueres: D. Josep Malagarriga, advocat.

De Mataró: D. Terenci Thos y Codina, Mestre en Gay Saber.

De Gironella (Província de Barcelona): Mossen Jaume Benet y Bové, Capellà de la fàbrica de Viladomiu.

De Cardona: Mossen Sebastià Ibañez.

De Pinós: Mossen Antoni Cases, Rector.

D'Avià: Mossen Josep Suau, Capella de Grangers.

De Torruella: Mossen Pere Vila, Rector.

De Morunys: Mossen Llorens Riu, beneficiat.

De La Corriu: Mossen Ramon Camps, Rector.

De Lluelles: Mossen Joan Rossell, Rector.

De Sagàs: Mossen Antoni Fornells, Rector.

De Tàrrega: Mossen Pere Pintó, Vicari del Carme.

De Cervera. Mossen Josep Vives, beneficiat.

De Lladó y La Garrotxa (Empordà): D. Pere Vayreda.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Arxius aont hi ha colaboradors que fan cédules de les paraules dels documents que s'hi conserven (56)

24. Arxiu Municipal de Canet de Mar: —D. Claudi Omar y Barrera.
25. Arxiu parroquial d'Artà: —R. D. Joan Sureda, Pre. Vicari.
26. Arxiu parroquial d'Inca: —R. D. Bernadí Font, Pre. Rector Arxipreste; D. Guillem Pujades, Pre., Vicari; D. Antoni Palou, Pre.
27. Arxiu municipal d'Inca: —D. Rafel Ramis, Pre.; D, Pere Josep Serra, Escrivà. [57]

****

Llista de colaboradors del Diccionari per orde cronològich (57-60)

292 Mossen Josep Falguere, Vicari de Sant Josep. La Gare. Perpinyà.

293 Mr. Juli Delpont. —Camí del Gas, 34. —Perpinyà.

294 Mr. Pere Vidal, bibliotecari de la Vila. —Perpinyà.

295 Mr. Ferrer, President de la «Société Agricole, scientifique et litteraire». —Perpinyà.

296 Mr. Guardia, President del Patronatge de Sant Miquel. —Perpinyà.

297 Mossen Bonafont, Rector de Clairà. —Clairà. —Rosselló.

298 Mossen Esteve Casaponce, Rector d'Arles del Tec. —Rosselló.

299[8] Mossen Juli Cornovol, Rector d'Urbanyà. —Urbanyà. Rector. —Rosselló.

300 D. Benet Pomés, President de la Secció Catalanista de la Congregació Mariana y de Sant Lluís Gonzaga de Barcelona. —Mercè 8, pral., Barcelona.

301 Dr. D. Josep Balari y Jovany, Catedràtich de l'Universidat. —Plassa Urquinaona, 10, 3r 2a, Barcelona.

[8] Nota de l'edició: En un altre exemplar del *Bolletí*, la procedència d'aquest col·laborador varia: 299 Mossen Juli Cornovol, Rector. —Olete, del Conflent. —Rosselló.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

302 D. Josep Mitjans y Nadal. —Corts, 328, 2n 2a. —Barcelona.

303 Dr. —D. Antoni Rubió y Lluch, Catedràtich de l'Universidat. —Claris, 9, Barcelona.

304 Mossen Jaume Bofarull, Pre. Vicari. —(Província de Tarragona), Barberà.

305 D. Ramon Picó y Campamar, Mestre en Gai Saber. —Códols, 16, 1r, Barcelona.

306 Mossen Jacinto Verdaguer. —Aragó, 271, Barcelona.

307 M. I. Sr. Marqués de Dou. —Carrer bax de Sant Pere, 31. —Barcelona.

308 D. Jaume Massó y Torrens. —Ronda de l'Universidad, 4. —Barcelona.

309 D. Pompeu Fabra. —Perla, 3. Bilbao.

310 D. Joaquim Casas y Carbó. —Ronda de l'Universidat, 4. —Barcelona.

311 Illm. Dr. Torras y Bages, Bisbe de Vic. —Vic.

312 Mossen Jaume Collell, Canonge. —Vic.

313 Mossen Josep Gudiol, Conservador del Museu Diocessà. —Vic. [58]

314 Dr. D. Josep Dachs, Pre. Secretari del Bisbe. —Vic.

315 Mossen Pere Bofill. —Palau Episcopal. —Vic.

316 Dr. Marian Serra y Esturí. —Vic.

317 D. Lluís B. Nadal. —Vic.

318 D. Francesc Rierola. —Vic.

319 D. Joaquim Prats y Dachs, Enginyer. —Vic.

320 D. Josep Salarich, Metge. —Vic.

321 Mossen Ramon Corbella, Canonge. —Vic.

322 Mossen Anton Vila. —Palau Episcopal. —Vic.

323 Mossen Josep Pou y Batlle, Catedratich del Seminari. —Santa Clara, 10, 1r, Girona.

324 D. Manuel Gaya y Tomàs, Notari. —Lleida.

325 R. P. Jaume Nonell, Jesuita —Santa Cova. —Manresa.

326 D. Josep M. Martí, Potecari. —Puigcerdà.

327 Mossen Joan Batalla, Rector de La Sanch. —Reus.

328 D. Joaquim Borras de March, advocat. —Reus.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

329 Mossen Jaume Viladrich, Vicari General de Solsona.

330 D. Joan Ruiz y Porta. —Méndez Nuñez, 16, 2n, Tarragona.

331 D. Nicolau Dameto y Cotoner. —Samaritana, Palma.

332 Mossen Joan Francàs, Pre. —Josà, 12. —la Pobla de Lillet, (Província de Barcelona).

333 Mr. Agustí Vassal, President de la Conferencia de Sant Vicenç de Paul. —Perpinyà.

334 D. Gabriel Llabrés, Catedratich del Institut. —Càceres.

335 D. Joan Torrendell —Imprenta *La Almudaina*. —Palma.

336 D. Lluís Cebrian Mezquita. —Exarchs, 20, 2n, València.

337 D. Pere Mas, Pre. Vicari. —Valldemossa.

338 D. Joan Torres, Pre. —Valldemossa.

339 D. Francesc Vives, Pre. Rector de Cartoxa. —Valldemossa.

340 D. Bernadí Mateu, Pre. —Mancor.

341 D. Josep Rullan, Pre. —Sóller.

342 D. Sebastià Maymó, Pre., Rector. —Sóller.

343 D. Ramon Colom, Pre. —Sóller.

344 D. Bernat Oliver, Pre. —Sóller.

345 D. Joan Albertí, Pre. —Sóller.

346 D. Josep Pastor, Pre. Vicari. —Sóller.

347 D. Antoni Rullan. Pre. —Sóller.

348 D. Guillem Solivelles, Pre. —Fornalutx.

349 D. Joan Juan, Pre. —La Vileta.

350 D. Bartomeu Pons, Pre. Vicari. —Capdellà. [59]

351 D. Antoni Bergues, Pre, —Maria.

352 D. Antoni Lliteres, Pre. Vicari. —Coll d'En Rabassa.

353 D. Joan Riera, Pre. Vicari. —Ariany.

3 54 D. Bernat Campamar, Pre. —Plassa, Muro.

355 D. Miquel Ribes, Pre. Vicari. —Ca's Concos.

356 D. Antoni Amengual, Pre. Vicari. —Biniali.

357 D. Damià Vidal, Pre. Vicari. —So'n Sardina.

358 D. Antoni Lliteres, Pre. Vicari. —Consell.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

359 D. Eduard Parés y Moret. —Concell de Cent, 249, Barcelona.

360 D. Juan Coves, Pre, Vicari. —S'Arracó.

361 D. Guillem Bosch, Metge. Búger.

362 D. Joan Bosch, Coronell del Regiment Regional. —(Menorca) Maó.

363 D. Joan Sureda, Pre. Vicari. —Artà.

364 D. Antoni Vadell, Pre. —Calonge.

365 D. Melcior Cases, —Costa, 31, Sant Gervasi, Barcelona.

366 D. Narcís Fuster, Metge. —Diputació, 466 Baixos, 1a. —Barcelona.

367 D. Juan Palmer, Pre. —Estellencs.

368 D. Joan Vidal, Mestre d'escola. —Llubí.

369 D. Joan Bestart, Pre. Vicari. —Moscari.

370 D. Gabriel Muntaner, Pre. Vicari. —Orient.

371 D. Jaume Algarra y Postius. —Casp, 98, 4t 2a, Barcelona.

372 D. Joan Mayol, Pre. Vicari. Randa.

373 D. Bartomeu Pasqual, Pre. Vicari. —Sant Llorenç des Cardassar.

374 M. I. D. Roc Chabàs, Pre. Canonge de la Seu. —València.

375 D. Antoni Jordà, Pre. Vicari. —Montuïri

376 D. Joan Verd, Potecari. —Montuïri.

377 D. Pere d'A. Borràs. —Concepció, 22, Palma.

378 D. Josep Planes, —Armengol, 1, Palma.

379 D. Jeroni Amengual. —Imprenta La Almudaina, Palma.

380 D. Pere Josep Llull. —Son Servera.

381 D. Monserrat Lliteres, Farmacèutich. —Son Servera.

382 D.ª Emília Sureda. —Conquistador, 47, Palma.

383 L'Honor Guillem Llull de la Plana. Manacor.

384 D. Antoni Forteza, Pre. —Santanyí.

385 D. March Vidal y Rodríguez. —Mayoral, Santanyí.

386 D. Victorí Aguiló. —Sant Bartomeu, 34, Palma.

387 Escm. D. Pere Sampol. —Pont y Vich, 7, Palma.

388 Escm. D. Pere Ripoll y Palou. Aigua, 13, Palma,

389 D. Sebastià Esteve, Pre, —Palma. [60]

390 D. Antoni Servera, Pre. —Son Servera.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

391 D. Joan Servera y Vives. —Fray Gari, Son Servera.

392 D. Bartomeu Pastor, Pre. Vicari. —Son Servera.

393 D. Miquel Vidal y Gazà, Comandant. —Llubí.

394 P. Jaume Rosselló, Pre. —Lluc.

395 R. D. Tomàs Bellpuig y Joy, Pre. —Presó, 9, 3r, Tortosa.

396 D. Joaquim Garcia y Girona, Pre. —Col·legi de Vocacions eglesiàstiques, Tortosa.

397 D. Joan Bta. Ferreres, Procurador. —Constitució, 12, 1r, Tortosa.

398 D. Joan Alex Muntaner, Pre. —Centre, 37, Manacor.

399 D. Sebastià Obrador, Pre. —Felanitx.

400 D. Mateu Oliver, Pre. —Ca'n Corem, Campos.

401 D. Onofre Garcia, Pre. —Campos.

402 D. Damià Rigo, Pre.—Alqueria Blanca.

403 D. Francesc Oliver (Maneu). —Bonayre, Palma.

404 D. Baltasar Morell. —Caputxines, Palma.

405 D. Mateu Zaforteza. —Cavalleria, Palma.

406 D. Alexandre Lladó. —Plassa de la Seu, Palma.

407 D. Macari Golfarich —Escudillers, 70, baxos, Barcelona.

408 D. Jordi Frau y Muntaner. —Sant Llorenç, 28, 2n, Palma.

409 D. Antoni Rubí. —Brossa, 31, Palma.

410 D. Joan Ribas y Balaguer, —So'n Boyvas, Montuïri.

411 D. Guillem Parera. —Verònica, 81, Manacor.

Cronica de l'obra del Diccionari (60-64)

Hem rebuda la visita de nostres benvolguts companys *L'art del pagès,* de Barcelona, *Panadés Nou,* de Vilafranca del Penedès, *La comarca de Lleyda, Lo camp de Tarragona* y *Heraldo de Inca.*

Queda establert el canvi amb tots.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

El famós filòlech y lecsicograf americà, D. Rufí J. Cuervo, amb data de 10 del passat Febrer, ens escriu de Paris, y referent a l'OBRA DEL DICCIONARI diu axò:

«Ya el Sr. Sallent (nostre corresponsal de Terrassa) me había enviado la *Lletra del* [sic] *convit,* en que he admirado la madurez [61] del plan y la acertadísima elección de los pormenores. De corazón ruego á Dios dé á V. y á todos sus colaboradores la salud y tranquilidad necesarias para llevar á cima el grandioso monumento á que tiene derecho la lengua del Rey Conquistador y del doctor Iluminado.

¡Ah si fuese yo capaz de servir á VV. de algo en la gloriosa empresa!».

¡Ja ho crech que nos hi servirà, no de qualque cosa, sino de molt y de ben molt la cooperació que'ns oferex el Sr. Cuervo! ¡Ja ho crech que acudirem a sos consells demanantli direcció y llum en molts de punts de la ciencia lecsicogràfica, en la qual el Sr. Cuervo es un Mestre indiscutible y una gloria.

Amb data de 24 del passat Febrer nostre ardit corresponsal de Vilassar de Mar el notari D. Ramon Arqués y Arrufat ens escriu que la Agrupació Catalanista de dit poble «ha ofert: 1r son estatge social pera cualsevol traball, reunió o altre objecte que puga servir a l'OBRE DEL DICCIONARI; 2n los llibres de sa biblioteca per cualsevol colaborador d'aquesta població o de les vehines que vulga fer-ne les cèdules; y per últim traballar com altre dels colaboradors y ab número propi per la societat, si es posible, encarregantse de fer una minuciosa informació entre sos socis y demés persones que hi vulgan contribuir per replegar les paraules usades en aquesta població.»

¡Benvinguda y ben arribada sia *L'Agrupació Calalanista de Vilassar de Mar* a l'OBRA DEL DICCIONARI.

Nos diu ademés lo Sr. Arqués que «no manca qui s'ha encarregat de proporcionar cèdules en blanch y de franch a tots los colaboradors que n'hi demanen, oferiment que se li ha acceptat y agrahit.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¡Beníssim! Endevant!

Agraïm de tot bon cor a nostres companys El *Diario de Mallorca*, *La Almudaina* y *La Última Hora* de Palma, *El Heraldo de Inca* y *La Veu de Catalunya* qu'hagen reproduit els nostre article del número passat «¿Per que deim *Diccionari Català* y *no mallorquí ni llemosí?»,* per quant han contribuït de bon de veres a escampar per ontsevulla l'aclariment d'un concepte que convé que const ben estil·lat.

Agraïm per igual a n-*El Camp de Tarragona* l'encariment viu y l'alabansa coral que fa d'aquell metex article y de l'altre de dit número: «¿Quina ortografia ha de seguir el Diccionari?» [62]

Mossen Joaquim García y Girona, del Col·legi de Vocacions Eglesiàstiques de Tortosa, aont hi ha estudiants de tot el Maestrat y Plana de Castelló, nos escriu que replega el vocabulari d'aquexes dues importantíssimes regions per via dels meteis estudiants, y amb un d'ells, D'Emili Sastre, acòlit, remassen també tots els adagis que troben.

¡Això son colaboradors de bon de veres! ¡Endevant per tan bon camí!

Sabem de bona tinta que lo Esm. Ajuntament de Barcelona ha concedida una colecció de llibres catalans de prou importancia à *la Agrupació Escolar Catalanista Ramón Llull a* fi de que aquesta puga fer cédules de les paraules de tals llibres per el nostre Diccionari.

Que Deu y la seva Santíssima, Mare paguen a l'Ajuntament de Barcelona tan bon favor.

Mossen Alcover s'embarcà dia 8 cap a Barcelona, aont arribà dia 9. Sobre els traballs del Diccionari y sistema ortogràfich que vol proposar a n els colaboradors que no'n tenguen, va celebrar una serie d'entrevistes amb persones tan enteses en aquest ram com Mossen Jacinto Verdaguer, Mossen Marian Grandia, Dr. D, Antoni Rubió y Lluch, D. Joaquim Cases y

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Carbó, D. Jaume Massó y Torrens, D. Antoni Bulbena, D. Ramon Picó, D. Rossend Serra y Pagès y altres, y se va veure també amb una partida de colaboradors que li donaren conte de la feina que tenen entre mans, especialment els joves entusiastes de l'*Agrupació Escolar Catalanista Ramón Llull.*

Dia 12 va donar una conferencià a la Secció Catalanista de la Congregació de Maria Inmaculada y Sant Lluís Gonzaga, animant els joves que la componen, a seguir endevant els traballs lecsicogràfichs empresos y convidantlos a esposarli les dificultats que hi haguessen trobades y les observacions que los ocorreguessen. N'hi esposaren una partida, y hi contesta d'una manera satisfactoria, al parèxer, per aquells joves acadèmichs, que sortiren molt animats y ben enardits y resolts a dur a cap l'obra comensada.

Dia 14 s'en anà a Gironà. Lo Dr. Pou y Batlle, catedràtich del Seminari, corresponsal *en cap* d'allà, y los demés corresponsals havian convidats els colaboradors y demés gent amiga de la nostra llengua a n-el local *dels Obrers Catolichs*, aont comparegueren una setentena de persones, y Mossen Alcover [63] donà una conferencia. El *Diario de Gerona* de dia 16 en diu lo següent:

«A la hora anunciada ayer tarde dió en el Circulo Católico de Obreros, una conferencia sobre el Diccionario de la lengua catalana su iniciador y activo propagandista, el Dr. D. Antonio M. Alcover, vicario general de Mallorca.

A la distinguida concurrencia que ocupaba el salón de actos de dicha sociedad, formada principalmente por elementos intelectuales y amantes de la lengua catalana, le fué presentado el doctor Alcover por el corresponsal del Diccionario en Gerona Rdo. Dr D. José Pou y Batlle, catedràtico del Seminario, quien con breve y elocuente frase hizo un elogio de la personalidad del conferenciante.

Seguidamente, el Rdo. Dr. Alcover usó de la palabra para esponer su proyecto de la formación de un Diccionario de la lengua catalana; encareció la importancia que para un pueblo representa el idioma,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

considerándolo como uno de los signos característicos de su personalidad y las pruebas más patentes de su vitalidad, por ser lo que espresa y esterioriza las manifestaciones de la inteligencia y del corazón; se estendió en el estudio sobre la lengua catalana, en el que puso de relieve sus profundos conocimientos filológicos, y, después de demostrar que lo que hoy se tienen por variedades del idioma catalán no lo son en realidad, justificó que el Diccionario que va á formarse sea el de la lengua catalana en toda su estensión, lo mismo la que se habla en Mallorca que la de Valencia, la de Cataluña que la del Rosellón; escitó á los colaboradores del Diccionario para que no se limiten recoger las palabras del lenguaje viviente, sino que las busquen en las obras antiguas de autores de mérito reconocido, para resucitar las olvidadas, así como también recomendó que no se desprecien las que, por usarse esclusivamente entre gente del campo y la montaña, se juzgan anticuadas ó caídas en desuso; terminó el Dr. Alcover en un brillante párrafo, haciendo una apología de la lengua catalana en los tiempos gloriosos de la historia de Cataluña, que fué coronada con grandes aplausos, lo mismo que varios periodos de su elocuente discurso

En nombre de los corresponsales del Diccionario en Gerona, el que lo es asimismo D. Santiago Masó, dió las gracias al Dr. Alcover por su conferencia, y á los oyentes por su asistencia, haciendo resaltar la importancia que para el renacimiento de Cataluña tiene esta obra y agradeciendo por anticipado la colaboración que á la misma habían de prestar los amantes de la lengua catalana.» [64]

El discurs del Sr. Masó, va esser eloquentíssim y meresqué molts de picaments de mans.

El dia 15, de retorn a Barcelona, Mossen Alcover dona una altre conferencia a la *Lliga Espiritual de Montserrat,* dins el casal de *l'Unió Catalanista*, *El Diario de Barcelona* de dia 17 en diu lo sigüent:

«El Rdo. D. Antonio Maria Alcover, Vicario general de la diócesis de Mallorca, dió anteanoche una conferencia en la «Lliga espiritual de Nostra Senyora de Montserrat» sobre el Diccionario de la lengua catalana.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Después de glosar con elocuencia las palabras con que se espresa el objeto de la «Lliga» y de hacer una calurosa defensa de la lengua catalana, escitó á los concurrentes á cultivarla con estudios filológicos y especialmente contribuyendo á la formación del Diccionario que ya se está elaborando. Expuso luego las varias maneras como pueden contribuir los catalanes de buena voluntad á la importante obra que se propone realizar. Explicando el carácter que ha de tener el Diccionario, dijo que ha de ser compendio de todas las variedades de la lengua catalana, sin predominio de ninguna. Añadió que no se trata de recopilar un catalán arqueológico, petrificado, sino un catalán, hijo directo de la tradición, sin desviaciones ni adulteraciones de ningún género.

El conferenciante fué muy aplaudido:»

El President de l'*Unió Catalanista*, Sr. Roca, va cloure la vetlada, amb un parlament entusiasta y de gran escalf, que fou aplaudidíssim.

Mossen Alcover tornà a Mallorca dia 17.

Donam les gracies més espressives a la revista barcelonina *Lo pensament català* y a la gran revista madrilenya dels Pares de la Companyia de Jesús *Razón y Fe* per els notables articles que han dedicats a l'obra del Diccionari. ¡Que Deu los ho pach!

El de *Razón y Fe* el trascriurem, si Deu ho vol, a n-el número vinent, com a nota de la prensa de Madrid.

Nostre actiu corresponsal *en cap* de Menorca ens escriu que'ls amichs de Ciutadella celebraren una reunió repartintse la gran feinada lecsicogràfica, y nos proposa corresponsals per tots els pobles de l'illa.

En el pròcsim número en donarem conte.

PALMA DE MALLORCA =Imp de las hijas de J. Colomar —1902

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Butlletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: 2 pess. en l' any.—Redacció: Serra, 13.—Palma de Mallorca

[65]

SUMARI:* L'Obra del Diccionari. —Seguex la llista d'obres catalanes escullides per fer les cèdules de llurs paraules. —Seccions del llenguatge vivent de les quals se son encarregats els colaboradors que s'espressen. —Nous corresponsals. Arxius aont hi ha colaboradors qui fan cèdules de les paraules dels documents que s'hi conserven. —Llista de colaboradors del Diccionari per orde cronològich. —Comensa l'escursió filològica de Moss. Alcover. —Crònica de l'obra del Diccionari. Errades que sortiren a n el núm. 3.

L'obra del Diccionari a Madrid (65-71)

Consideram del cas transcriure el siguent article que dedicà a la nostra obra l'important revista de Madrid *Razón y Fe* dins el nombre de Mars passat:

* Abril de 1902. —Núm. 5.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Lexicografía Catalana

«El benemérito escritor mallorquín y ferviente patricio señor Alcover dirige una entusiasta invitación[9] á todos los amantes de la literatura catalana por *si en volen esser*, por si quieren formar parte de una sociedad, en la cual, sin màs organización fundamental (pàg. 7) que la que brota espontáneamente del amor á la lengua patria, y sin categorías ni distinciones algunas entre los socios, cada uno trabaje cuanto le sea dable en la noble y difícil empresa de llevar á cabo la formación de un diccionario que esté á la altura de los notables progresos realizados por la Filología y Lexicografía modernas, y corresponda dignamente [66] al vigoroso renacimiento que ha logrado la lengua de D. Jaime el Conquistador.

La idea, concebida y expuesta por el distinguido autor de las *Rondayes*, está en perfecta consonancia con la aspiración unánime de todo un pueblo, ó por mejor decir, de varios pueblos, de todos aquellos en los cuales el venerable literato é infatigable bibliófilo D. Mariano Aguiló y Fuster halló la lengua catalana hermoseada con todas las galas de la primavera de la vida y hablando amorosísimamente, bien que *ab un to un si es no es diferent*,[10] como también en algo se diferencian entre si Cataluña, Valencia, las Baleares y el Rosellón.

Satisfará también cumplidamente el proyecto del Sr. Alcover, según se nos alcanza por los datos que tenemos, la necesidad cada vez más sentida, no sólo por los escritores que siguen las huellas de Raimundo Llull, Ramon Muntaner y Ausiàs March, los celebrados cantores de la Fe, la Patria y el Amor;[11] más aún por cuantos en España y en el extranjero

---

[9] Nota (1) de l'original: Diccionari de la llenqua catalana - Lletra de convit que a tots els amichs d'aquesta llengua envia Mossen Antoni M. Alcover, Pre. Vicari General de Mallorca. Amb llecencia eglesiàstica. —Palma, Estampa de Felip Guasp, 1901.-Folleto en 4.º de 48 paginas.

[10] Nota (1) de l'original: Discurso de *Mantenedor president en los Jochs Florals de Barcelona* en 1867.

[11] Nota (2) de l'original: Àngel Guimerà, *La llengua catalana*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

se interesan por el esplendor de la literatura en general, y en particular de la catalana, y se dedican con afán á los estudios históricos lingüísticos y á la Filología moderna.

Á la verdad, después del maravilloso renacimiento de la lengua catalana, de la esplendorosa manifestación de su literatura y de la incesante labor científica y literaria de tantos escritores que por manera tan gallarda y vigorosa saben pensar, sentir y expresar en su lengua cuanto encierra en sí la esfera de los humanos conocimientos, nada se hace tan preciso como tener un diccionario, y una gramática que, por su prudente amplitud de criterio, por su conformidad con la génesis y desenvolvimiento de la lengua y por su conveniente adaptación al lenguaje viviente, á los adelantos de la Filología y á las nuevas necesidades creadas por la actividad humana, sean declarados y reputados por ley del bien decir, si no por corporación alguna que tenga suficiente autoridad para ello, á lo menos por el respecto y aceptación de la mayor y más ilustrada porción de los escritores catalanes. De otra suerte, se corre peligro de que extinguiéndose uno tras otro los refulgentes astros que más han resplandecido en el cielo de las letras catalanas, y ocupada la atención de muchos en la resolución de problemas político-sociales, se descuide poco á poco una parte tan trascendental para la vida y desarrollo de una literatura, y tan importante para ser justamente apreciada y [67] estudiada de los extraños, como es la que se refiere á la unidad, estabilidad, constancia y pureza de la lengua.

Y si bien es cierto que la falta de esas dotes en el caso presente es ya más aparente que real, y en lo que tiene de realidad es más accidental que sustancial, con todo no se puede negar que ésa ha sido siempre la ocasión ó motivos de reproches por parte de los poco afectos á la lengua catalana, y quizás menos entendidos en achaque de lenguaje,[12] y de

[12] Nota (1) de l'original: No ha faltado quien ha pretendido rebajar el mérito de la literatura catalana moderna y ha puesto la lengua de *Tirant lo Blanch* y de los *Idilis* y *Cants místichs* al nivel de poco menos que bárbaro dialecto, con el decisivo argumento de que unos escriben *home* y otros *homa* (y podía haber añadido: y otros

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

reconvenciones y quejas por parte también de los muy celosos y algún tanto asustadizos amantes del idioma patrio.

Á disminuir esas quejas, en cuanto fuese posible, y á quitar todo pretexto de menosprecio hacia la lengua catalana y, principalmente, a lograr poseer una gramática y diccionario verdaderamente tales, han dirigido sus esfuerzos muchos apreciables escritores con la mejor intención, y algunos de ellos con felicisímo acierto. Pero, ¿se ha alcanzado lo que ardientemente se desea, á saber, dos obras tan completas y perfectas como lo exigen de una parte el renacimiento literario catalán, y de otra los modernos estudios lingüísticos? No, por cierto. Más aún: leyendo los trabajos publicados, se ve claramente que el propósito de sus autores fué más modesto.

Por lo que se refiere á la parte gramatical, ya en 1814 don José Pablo Ballot y Torres publicó en Barcelona una *Gramática y apología de la llengua catalana*, la primera completa y sistemática, como observa Morel-Fatio (*Das calatanische*, en la obra de Gröber).[13] Siguióle en esta empresa D. Magín Pers y Ramona, [68] publicando en la misma ciudad (1847) su modesta *Gramática catalana-castellana*, de la cual él mismo candorosamente dice: «*Em donaré per satisfet dels molts desvetllaments*

---

homo), *et sic de caeteris*. Con más miramiento han procedido literatos tan eminentes como Menéndez Pelayo, Raynouard, Barths, Fried, Diez, Morel Fatio, Fastenrath, Musafia, etc., etc.

Hace al caso lo que dejó escrito Pujades (*Crónica universal del principat de Catalunya*, Barcelona 1609), y que también se cita en la obra de Gröber (Grundriss der Romanischen Philologie, «*axi com en Castellà hi ha diferencia de llenguas entre la nova y la vella, del Manchego al Andaluz, y altres, axi la frazis ó modo de parlar en Cathalunya en cada bisbat es diferent*…» Y pone el ejemplo de que unos usan la *e* y otros la *a*. Vid también lo que acerca de la lengua griega en caso bastante semejante observa D. Joaquim Lumsi (*Belleza del lenguaje y su perfeccionamiento por medio de la Filología*, pag. 10. Barcelona, 1896, con lo cual desaparece en gran parte la tan cacareada anarquía del lenguaje catalán.

[13] Nota (2) de l'original: Don L. B. (Luis Bordas) en su curioso y útil *Curso de temas para ejercitarse en la lengua castellana*, ó sea ensayo sobre la traducción de catalán al castellano, impreso en Barcelona en 1828, dice: «Este autor (el renovado provenzalista D. Antonio Bastero, natural de Barcelona, Canónigo y Sacristán mayor de la Catedral de Gerona) fué el primero que emprendió el dar una gramática catalana que fuese completa, porque le pareció que era muy sucinta la que halló manuscrita en la librería Laurenciana y en Santa María de Florencia; sin embargo, aunque el mismo desde Roma (adonde había ido en 1710…) dice que tenía su gramática bastante adelantada, y que tenía ánimo de concluirla, no se sabe que se haya dado á luz ninguna otra antes de la que publicó Ballot en 1814.»

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

qu'ell (el trabajo de escribirla) *me ha costat*». Diez años más tarde el *Tamboriner del Fluvià*, D. Pablo Estorch y Liqués, daba á luz su *Gramática de la lengua catalana* (Barcelona, 1857). Sucesivamente, D. Antonio de Bofarull publicó los *Estudios, Sistema gramatical y Crestomatía de la lengua catalana*[14] (Barcelona, 1864); y poco después (1867) con la cooperación de D. Adolfo Blanch, la *Gramática de la lengua catalana*. En 1875 el eminente literato, D. Manuel Milà y Fontanals dió á luz sus *Estudios* sobre la misma lengua, los cuales, juntamente con otros excelentes trabajos del mismo autor, merecen ser consultados. La Real Academia de Buenas Letras de Barcelona contribuyó también por su parte con la *Ortografía de la lengua catalana*, impresa el año 1884, en la cual vió asimismo la luz la *Gramática histórica de las lenguas castellana y catalana*, de D. I. Ferrer y Carrió. Poco á poco y de muy atrás (como se ve por las breves noticias que damos) se fué preparando la labor para trabajos mas concienzudos y de mayor trascendencia. Éstos fueron (aparte de los doctos, escritos del distinguido catedrático Dr. D. J. Balari y Jovany: *Etimologías catalanas, Intensivos ó superlativos de la lengua catalana*, etc., el *Anàlisis morfológich de la llengua catalana antiga comparada ab la moderna* (Manresa, 1895), el *Anàlisis fonológich-ortogràfich de la llènga catalana antiga y moderna* (1896), los *Estudis gramaticals sobre la llèngua catalana* (1898) y la *Gramàtica* de la misma lengua, publicada poco después, obras todas del P. Jaime Nonell, S. J., quien en la última ofrece mucho mas extensa y perfecta la parte menos tratada por los otros gramáticos, cual es la Sintaxis. El mismo año 1898, D. P. Fabra publicó también, su notable trabajo, con el título *Contribució a la Gramàtica de la llengua catalana*, premiado en los Juegos Florales de 1896, y recientemente el presbítero Dr. D. M. Grandia, ya conocido por otras obras gramaticales, ha dado á luz una *Gramática etimológica catalana*. Ahora está próxima á publicarse, á expensas de la Excma.

[14] Nota (1) de l'original: No escribió Sintaxis por «la semejanza que hay, respecto á la constitución y al régimen entre la lengua castellana y catalana», como por ejemplo: *¿Qui s'en convenç d'aquesta rahó que n'ha dita? Les persones qui hi entenen no ho creuràn pas* (!).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Diputación de las Baleares, la que dejó casi redactada D. Tomàs Forteza, y que, según la *Lletra de convit* (pàg. 5), promete ser un libro notable, si bien de momento no contendra [69] la Sintaxis por no haberla escrito aquel distinguido filólogo y poeta.[15]

Como se desprende de lo que someramente hemos dicho en estas notas bibliogràficas, los esfuerzos individuales y aún colectivos para enriquecer la literatura catalana con un excelente Código de leyes gramaticales, han sido por todos conceptos merecedores de loa y mayores de lo que se podía presumir, tratándose de una lengua que no tiene carácter oficial. No han resultado menores, si bien el éxito nos parece no haber sido tan feliz, los sacrificios que se han impuesto algunos beneméritos literatos para coadyuvar á la formación del léxico.

Atendiendo solamente á las obras publicadas durante el siglo pasado, ya en 1803 vió la luz en Barcelona el *Diccionario catalán-castellano-latino, por D. Joaquín Esteve y D. Joseph Belvitges, Presbíteros... y, D. Antonio Juglà y Font, Doctor en ambos Derechos*.[16] Tres años después, Antonio Roca publicó en la misma ciudad su *Diccionario-manual de la lengua catalana y castellana*, y en Reus (1836) salió á la luz el *Diccionario castellano-catalán* escrito por F. M. F. P. y M. M. El año de 1839 se imprime en Barcelona el *Diccionari català y castellà, llatí, francés, italià*, compuesto por *Una societat de catalans*; pero, á pesar de lo aparatoso del titulo y de figurar toda una *sociedad*, el léxico quintilingüe era casi mera repetición de los anteriores. Más notable es el que D. P. Labèrnia dió á luz

---

[15] Nota (1) de l'original: Por no hacernos interminables, dejarmos de mencionar otros trabajos y estudios de los Sres. Pahissa y Rivas, Portet, Grandia, Cortils y Vieta, etc. Con todo no podemos menos de transcribir lo que dice Morel-Fatio (*Das catalanische*, *op. cit.*): «Musafia, en su edición de la Versión métrica catalana de los siete sabios maestros (Viena, 1876) ha investigado con su acostumbrada maestría la lengua de este texto, y puesto al propio tiempo los fundamentos de la gramática del catalán antigo». Vid. también *L'odierno dialetto catalano di Alghero in Sardegna*, por Morisi, en la *Miscellanea di filologia Caix Canello*.

[16] Nota (2) de l'original: Acerca de este Diccionario, Morel-Fatio, ha escrto: «*Es ist dies die Grundlage aller neuatalanischen Lexika, insbesondere von dem von Labèrnia, das weniger, schlecht ist als die anderen*.» Sin embargo, creemos que los Sres. Esteve, Belvitges y Jugla se sirvieron en gran parte del que compuso el Dr. Juan Lacavallería y Dulach, escrito en catalan, publicado con el título de *Gazophilacium catalano-*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

en Barcelona el mismo año (1839), con el epígrafe *Diccionari de la lengua catalana ab la correspondencia castellana y latina*, del cual se hicieron varias ediciones. Siguióle en 1845 el *Nou Diccionari manual català-castellà* de J. G. y G., impreso en Gerona,[17] y en 1868 salió á luz en la ciudad condal el *Diccionari suplement de tots los diccionaris publicats fins ara de la llengua catalana*, por *Una societat de literats*. Mejor servicio prestó quizà D. Santiago Angel Saura [70] (Barcelona, 1884) con el *Diccionario-manual de las lenguas castellana-catalana*, que muchos años antes había sido publicado por primera vez, aunque no con tanto esmero. Finalmente, en 1888, vió de nuevo la luz pública el *Diccionari* de D. P. Labèrnia: *Nova edició aumentada notablement per Una societat de literats catalans, amadors de la llengua*, con ilustraciones de Apel·les Mestres (Barcelona, Espasa y Compañía).[18] Es, sin duda alguna, á pesar de sus deficiencias é imperfecciones, el màs completo y el que màs camino ha andado hacia lo que se exige.

Pero si bien es cierto que la sucesiva y constante publicación de nuevos léxicos catalanes y el notable progreso que en algunos de ellos se observa, prueba claramente el favor dispensado por el público y el vigoroso despertar de la literatura catalana; con todo, no menos demuestra la falta que se experimenta y el ansia que se siente de un diccionario, cual lo reclaman las necesidades de la época, la historia de la lengua y las variedades del lenguaje en las distintas regiones donde se conserva màs exento de extrañas influencias.

Por eso juzgamos de mucha oportunidad la empresa de grandes alientos que acomete el dignísimo Sr. Vicario general de Mallorca. La amplitud de criterio, la alteza de miras y la extensión del trabajo emprendido son verdaderamente dignas de alabanza. Queremos, dice el

---

latinum, é impreso en Barcelona en 1696, el cual es superior á los demás compuestos por Fons, Torra, Roca, Ros, Broch, Pedro Lacavalleria, etc.

[17] Nota (3) de l'original: También en la misma ciudad se publicaron en 1852 los *Elements de poética catalana y diccionari de sa rima* por D. P. Estorch y Liqués.

[18] Nota (1) de l'original: Asimismo, en Valencia se han dado á la imprenta algunos otros diccionarios, como el de D. J Escrig (1851). Vid. Los diccionarios y vocabularios

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Sr. Alcover (pàg. 7), que el diccionario sea, «no sólo de la lengua de Mallorca y de la ques [sic] habla actualmente, sino de la que… se extendió… desde el condado de Tolosa y señorio de Montpeller por las dilatadas y opulentas regiones de los condados de Rosellón, Cerdaña, Urgel, Besalú y Barcelona, y por los reinos de Mallorca, Valencia y Murcia hasta llegar á las apartadas y grandiosas islas de Cerdeña y Sicilia y á los condados de Atenas y Neopatria en la encantadora y veneranda Grecia con todas las variedades del Rosellón, Cataluña, Baleares y Valencia, y con todas sus evoluciones y progresos desde el siglo XI hasta nuestros días». Queremos reunir, añade, la riqueza imponderable que en palabras, frases, adagios, modismos y formas se contiene en los numerosos monumentos escritos de las bibliotecas y archivos. Y ésta es la primera de las dos secciones en que se divide el trabajo preparatorio de compilación. La segunda dedícase al lenguaje, tal y como se habla actualmente y se aplica á las ciencias, artes, oficios, necesidades [71] y usos de la vida. Si en esta segunda sección se procura huir también de todo exclusivismo exagerado y, cuando menos por ahora (teniendo en cuenta las variedades y subvariedades locales), no se rechaza forma alguna, verbigracia, pres. de sub.: *ami*, *ame*, *àmia*, *àmiga*; si se atiende asimismo á la manera cómo se pronuncian en esta ó en aquella región las vocales y consonantes, cuáles caen ó no suenan, cuàles se transforman en otras al pasar de tónicas á átonas y vice-versa; si, finalmente, no se descuida tampoco anotar diligentemente cómo se hallan escritas las dicciones, se tendrá, no ya un arsenal inmenso de compilación y consulta para la recta formación del diccionario, mas también se allegarán preciosísimos materiales para ser juiciosamente estudiados por quienes se dediquen á escribir la gramàtica modelo.

El proyecto ha merecido el favor y protección del Excmo. é Ilmo. señor Obispo de Mallorca, quien benignamente cede las dependencias de la Biblioteca de su Palacio episcopal para todo lo referente al diccionario, y

---

valencianos, por el doctor D. J. Vives y Ciscar (Valencia, 1882). También en Mallorca y Menorca se han impreso algunos, de bastante interés regional.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

además ha obtenido el valiosísimo apoyo, y benevolencia del Emmo. Sr. Cardenal Obispo de Barcelona, del Excmo. Ilmo. Sr. Arzobispo de Valencia, de los Excmos, é Ilmos. Sres. Obispos de Gerona, Lérida, Menorca, Orihuela, Perpiñàn, Tortosa, Urgel, Vic y M. Il^e^ Sr. Vicario Capitular de Ibiza y la cooperación de varias corporaciones y de muchos distinguidos literatos españoles y extranjeros.

La empresa, si, como lo esperamos, se lleva á feliz remate, serà sin duda alguna un nuevo timbre de honor para la Iglesia, fautora y. protectora de cuanto significa verdadero progreso, y una gloria mas para España, nuestra querida patria, pues, como dijo muy bien el Sr. Menéndez y Pelayo,[19] la lengua catalana es «*llengua no forastera y exótica, sino espanyola y neta de tota taca de bastardía*.»

GABRIEL PALAU.

Seguex la llista d'obres catalanes escullides per fer les cèdules de llurs paraules (71-72)

110. LLIBRE VERMELL Y CARTES REALS de l'Ajuntament de Ciutadella: —D. Joan Tudurí y D. Sebastià Sampol de Palós, catedràtichs del Seminari de la metexa ciutat. [72]
111. Apèndichs catalans de l'obra *Islas Baleares*, d'En Piferrer y En Quadrado: —R. D. Joan Palmer, Pre. d'Estellencs.
112. Ordinacions del Reine de Mallorca: —D. Pere Sampol y Ripoll.
113. Elements de Poètica Catalana y Diccionari de sa rima, de D. Pau Estorch: —D. Lluís Ribera, de Berga, y D. Antoni Llabrés, Pre. de Mallorca.

[19] Nota (1) de l'original: Discurso pronunciado en catalán por dicho eminente literato en los Juegos Florales de Barcelona (1888), ante la Reina Regente y sus Ministros.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

114. Llibre dels àngels, de F. Eiximenis (Manuscrit de la Biblioteca Nacional): —D. Francesc Nebot, de Vilanant, Doctor en filosofía y Lletres.

115. El Carro de les dones, de Fr. Eiximenis (Manuscrit de la metexa Biblioteca): —El metex Sr. Nebot.

116. Historia dels Sants Martyrs Hermenter y Celdoni, por lo R. P. Joseph Ignasi Abad. Cervera 1778: —R. D. Marcelí Garriga, Pre., Rector de Sant Joan de Cunilles.

117. Dramas y poesias de N'Àngel Guimerà: —D. Lluís Poch de Barcelona.

118. Rondayes d'en Jordi d'es Recó, Tom III: —D. Gabriel Socíes, Seminarista.

SECCIONS

del llenguatge vivent de les quals se son encarregats els colaboradors que s'espressen (72-73)

Secc. 25-39. Dret canònich. —M. I. D. Sebastià Vives, Pre. Ardiaca de Ciutadella (Menorca).

Secc. 483. Ram de sucrería: —El metex M. I. Sr. Vives.

Secc. 489. Ram de pescar: —M. I. D. Roc Coll, Pre. Mestrescola de Ciutadella (Menorca).

Seccions de Física y d'Historia Natural: —M. I. D. Pere Moll, Pre. Magistral de Ciutadella.

Secc. 475. Viticultura y vinicultura menorquina: —R. D Pere Villalonga, Pre. Ecònom de Sant Francesc de Ciutadella.

Secc. 446. Agricultura menorquina en general: —R. D. Miquel Pons y Gorries, Pre Beneficiat, de Ciutadella.

Secc. 534. Art del arader: —D. Miquel Benajam, Pre. beneficiat, de Ciutadella.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Secc. 517. Trencadors: —R. D. Miquel Sureda, Pre. beneficiat, de Ciutadella. [73]

Secc. 32. Sacristia, ornaments: —R. D. Gabriel Olives, Pre. Sagristà de la Seu, de Ciutadella.

Secc. 553. Afaitadors: —Rt. D. Joan Cardona, Pre., de Ciutadella.

Secc. 515. Ram de sabatería: —El metex D. Joan Cardona.

Secc. 528 y 510. Gerrers, teulers y picapedrers: —D. Andreu A. Casesnoves, de Ciutadella.

Secc. 439-444. Música: —D. Josep Sintes, Pre.

Secc. 88-92. Art de la navegació y marinería: —D. Bartomeu Mir, Agent Consular de França, y D. Miquel Mir, pilot.

Secc. 354 Veterinaria: operacions, apòsits, embanements: —Don Antoni Vadell, Pre. de Calonge (Mallorca).

Secc. 577. Contrabandistes: El metex Sr. Vadell.

Secc. 523. Anatomia humana: D. Pere Poblet, metge de Barberà.

Secc. 451 (conreus anuals: cavar, etc.), 454 (conreu de plantes olioses), y 469 (conreu de pruneres): —R. D. Joan Palmer, Pre., de Estellencs.

Secc. 442, 443 y 444. Tocadors y sonadors: —D Antoni Sanxo, seminarista.

Secc. 457. Conreu de plantes fibrosas: —D. Gabriel Socies, seminarista.

Secc. 463. Conreu de figueres: el metex colaborador.

Secc. 488. Cassadors: —El metex colaborador.

Secc. 559. Llenyaters: —El metex colaborador.

Nous corresponsals (73-74)

De Berga: Mossen Lluís Ribera, seminarista.

De Boix (Província de Lleida): Mossen Josep Guardia. Rector.

De Caldes de Montbui: D. Domingo Vilanova y Cuspinera.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

De Sant Feliu de Guíxols: Mossen Josep Simon y Jubany.

D'Anglessola: Mossen Domingo Alcina, Ecònom.

D'Alcoletge (Província de Lleida): D. Eladi Vila y Cunyer, Apotecari.

De Falset (Província de Tarragona): Mossen Josep M. Dalmau, Arxipreste.

De Sant Lluís (Menorca): R. D. Cristòfol Timoner, Pre. Ecònom d'allà metex.

D'Alaior (Menorca): D. Francesc Vinent, Metge. [74]

De Ferreries (Menorca): D. Joan Mercadal, Pr. Ecònom.

De Mercadal (Menorca): D. Jaume Cardell, Pre. Ecònom.

De Maó. D. Ambròs Carabó, Pre., Ecònom de Sant Francesc, y D. Joan Vidal.

De Rodonyà (Província de Tarragona): D. Pau Teixidó, metge.

D'Eivissa: M. I. D. Marian Riquer, Pre. Canonge y M. I. Don Vicenç Serra y Orvay, Pre., Canonge y Rector del Seminari d'Eivissa.

De Sant Antoni d'Eivissa: R. D. Josep Marí, Pre., Rector de la metexa vila.

De Sant Joan d'Eivissa: R. D. Joan Guasch, Pre. Ecònom de la metexa parroquia.

De Sant Francesc Xavier de Formentera: R. D. Domingo Ribas, Pre. Ecònom de dita parroquia.

Arxius aont hi ha colaboradors que fan cèdules de les paraules dels documents que s'hi conserven (74)

28.Arxiu de l'iglesia d'Estellencs (Mallorca): D. Joan Palmer.

29 y 30 Arxius Municipal de Solsona y de la Col·legiata de Sant Vicenç de Cardona: Mossen Joan Serra y Vilaró.

31. Arxiu parroquial de Sant Martí de Maldà: D Antoni Pedró Ecònom, D. Ramon Rovira, Pre. D. Cosme Font, Apotecari, D. Josep Ortiz, Mestre. [75]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Llista de colaboradors del diccionari per orde cronològich

(75-78)

412 D. Jeroni Rosselló. —Artà, 7, Manacor.

413 D. Antoni Ferrer. —Carrer Nou, 33, Campos.

414 D. Nicolau Pons. —Creu, 6, Binissalem.

415 D. Martí Truyols —Major, Petra.

416 D. Joan Càffaro. —Santanyí, 16, Campos.

417 D. Bartomeu Pol, Mestre d'Escola. —La Vileta.

418 D. Andreu Roig. —Plassa, 18, Campos.

419 D. Pere Ribas. —So'n Sant Martí, Santa Margalida.

420 D. Bartomeu Cirer. —Mercat, 35, Sencelles.

421 D. Joan Picornell. —Botons, 31, 1r, Palma.

422 D. Joan Bauzà. —S. Jordi, 23, Pollença.

423 D. Jaume Sureda. —Morey, 22, Felanitx.

424 D. Joan Rubí. —Creu, 7, Santa Margalida.

425 D. Pere Miró. —Cuarter, 22, Porreres.

426 D. Antoni Sanxo. —Forn, Son Servera.

427 D. Gabriel Melià. —Cuarter, 36, Porreres.

428 D. Nadal Munar. —Lluna, 41, Costitx.

429 D. Antoni Arcas.—Sant Esperit, 1, Palma.

430 D. Joan Deyà. —(Biniaraix), Sóller.

431 D. Joan Mir —Pou-bò, Binissalem.

432 D. Jaume Sastre —Melià, 13, Llucmajor.

433 D. Bartomeu Bauzà. —Major, 25, Montuïri.

434 D. Guillem Tomàs. —Font, 58, Llucmajor.

435 D. Guillem Miralles. —Plassa Major, Llucmajor.

436 D. Esteve Sureda. —Hospital, 18, Manacor.

437 D. Vicenç Frau. —Sant Alonso, 2, 3r, Palma.

438 D. Joan Terrassa. —Mercé, 30, 1r, Palma.

439 D. Jordi Ferrando. —Col·legi dels PP. Agustins, Palma.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

440 D. Antoni Llabrés. —Mercat, 63, Sencelles.

441 D. Joan Amer y Nadal. —Gater, 16, Palma.

442 D. Antoni M. Cerdà, Metge. —Pollença.

443 D. Joan Bibiloni Font dels Olors. —Campana, Palma.

444 D. Joan Alzina. —Font, Capdedera.

445 D. Bartomeu Llabrés. —Rafal, Sencelles.

446 D. Gabriel Fiol, Pre. —Rectoria, 11, Binissalem.

447 D. Sebastià Nadal, Pre. —Pou-bo, Binissalem.

448 D. Sebastià Ramonell, Potecari. —Binissalem.

449 D. Joan Nadal, Potecari. —Binissalem. [76]

450 D. Joan Poblet y Teixidó. —Bonayre, 6, Montblanc.

451 D. Àngel Sallent, Apotecari. —Terrassa.

452 D. Joan Torrandell Malondra. —Muro.

453 D. Joan Rosselló —Verí, 9, baxos, Palma,

454 D. Jaume Sastre, Pre. —Sóller.

455 D. Joan Morey, Pre. —Amer, Manacor.

456 D. Joan Font, Pre. —Venturós, Manacor.

457 D. Joan Rius. —Mancor.

458 D. Salvador Beltran —Mancor.

459 D. Bartomeu Gamundí. —Mancor.

460 D. Jaume Mateu. —Mancor.

461 D. Geroni Rullan, Mestre d'escola. —Petra.

462 D. Francesc Ramis. —Major, Petra.

463 D. Miquel Real. —Sol, Petra.

464 D. Jordi Roca y Càneves. —Carrer de Palma, Petra.

465 D. Miquel Ribot y Ribot. —Petra.

466 D. Pere Josep Ordines, Mestre. —La Vileta.

467 D. Melsión Bordoy, Pre. —Alaró.

468 D. Francesc Rotger, Pre. —Alaró.

469 D. Joan Ordines y Real, Apotecari. —Alaró.

470 D. Jaume Gelabert y Ferrer. —Alaró.

471 D. Antoni Homar y Salom. —Alaró.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

472 D. Francesc Real. —S. Miquel, 102, Muro.

473 D. Joan Rotger, estudiant, Sineu.

474 D. Isidor Aguiló, Enginyer Agrònom. —Casp, 75, Barcelona.

475 D. Rafel Massó, Congregant Marià. —Lauria, 21, Barcelona.

476 D. Joan Vallés. Congregant Marià. —Lauria, 21, Barcelona.

477 D. Josep Aragó. Congregant Marià. —Lauria, 21, Barcelona.

478 D. Ricard Aragó. Congregant Marià. —Lauria, 21, Barcelona.

479 D. Xavier Aragó. Congregant Marià. —Lauria, 21, Barcelona.

480 D. Rafel Gay. Congregant Marià. —Lauria, 21, Barcelona.

481 D. Francesc Prats. Congregant Marià. —Lauria, 21, Barcelona.

482 D. Marià Bordes. Congregant Marià. —Lauria, 21, Barcelona.

483 D. Josep Soler. Congregant Marià. —Lauria, 21, Barcelona.

484 D. Joseph Guyàs. Congregant Marià. —Lauria, 21, Barcelona.

485 D. Jaume Rossich. Congregant Marià. —Lauria, 21, Barcelona.

486 D. Jaume Moré. Congregant Marià. —Lauria, 21, Barcelona.

487 D. Matgí Santdiumenge. Congregant Marià. —Lauria, 21, Barcelona.

488 D. Joaquim Riba. Congregant Marià. —Lauria, 21, Barcelona.

489 D. Josep Furnet. Congregant Marià. —Lauria, 21, Barcelona.

490 D. Jaume Bofill. Congregant Marià. —Lauria, 21, Barcelona.

491 D. Joachim de Bertran. Congregant Marià. —Lauria, 21, Barcelona.

492 D. Josep M. Masramón. Congregant Marià. —Lauria, 21, Barcelona. [77]

493 D. Charles Jordà. Congregant Marià. —Lauria, 21, Barcelona.

494 D. Eduard Llorens. Congregant Marià. —Lauria, 21, Barcelona.

495 D. Antoni Deulofeu. Congregant Marià. —Lauria, 21, Barcelona.

496 D. Joan Albis, Metge. —Pollença.

497 D. Artur Pérez Cabrero. —Eivissa.

497 Mossen Joan Ros y Arnau, Ecònom, Blancafort.

499 Mossen Josep Grau. —Jueus, 11, Valls.

500 Mossen Pere Boronat, (Per Valls) —Vallmoll.

501 Mossen Joan Llombart. —Còrsega, 146, Barcelona.

502 Mossen Pau Queralt. —Montblanc.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

503 D. Pere Vayreda. —Casa Olives (Província de Girona), Lladó.

504 Mosen Marcel·lí Garriga. —Rectoria (Per Vilafranca Penedès), Sant Joan de Cunilles.

505 Mr. Josep Delpont. —Ceret, Rosselló, França.

506 Mr. Antoni Caubet. —Agustins, Perpinyà, França.

507 Mr. Alabert, Comptable. —Port vendres, Rosselló, França.

508 D. Antoni Soler, Pre., Vicari. —Llorito

509 D. Mariàn Vayreda. Olot.

510 D. Joan Ramon, Pre. —Plassa del Convent, Manacor.

511 D. Antoni Bauzà, Pre., Vicari. —Sóller.

512 D. Miquel Cloquell. —Sant Alonso, 62, Palma.

513 D. Josep Gassiot y Magret. —Olot.

514 D. Joaquim Botet y Sisó, advocat y anticuari. —Cisne, 2, Girona.

515 D. Josep Riera, Pre. Sant Pere, 4, 1r, Girona.

516 D. Josep Franquet. —Argenteria, Llibreria, 26, Girona.

517 D. Francesc Viver, Pre. —Pujada de la Seu, 8, Girona.

518 D. Joan Bta. Torroella, advocat. —Carme, 13, Girona.

519 D. Francesc Bosch y Armet. —Plassa Constitució, 2, Girona.

520 D. Lluís Faixat, Pre. —Rectoría Sant Feliu, Girona.

521 D. Juan Roquet Palmer. —Escolapia, 6, Girona.

522 D. Conrat Dalmau, Pre. Rectoria Mercadal, Girona.

523 D. Santiago Masó, advocat. —Ballesterías, 33, 35 Girona.

534 D. Rafel Masó, enginyer. —Ballesterías, 33, 35, Girona.

525 D. Ignasi Prim y de Balle. —Ciutadans, 19, Girona.

526 D. Joan Linares y Delhom. —Palafrugell.

527 D. Rossend Serra y Pagés. —Passeig de l'Aduana, 1, 2n, Barcelona.

528 D. Joan Batlle. —Tapineria, 48, Barcelona.

529 D. Sebastià Farnés. —Tapinerfa, 48, Barcelona.

530 D. Josep Casals y Manso. —Borredà.

531 D. Miquel Pla, Pre., Vicari. —Borredà. [78]

532 D. Narcís Prim y de Balle. Bordils. —Província de Girona.

533 D. Joan Bestart. —Sant Miquel, 42, Palma.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

534 D. Antoni Gayà. —Bastera, Felanitx.

533 D. Bartomeu Gayà. —Horts, Felanitx.

536 D. Joan Segura, Pre. —Santa Coloma de Queralt.

537 D. Joan de Porcioles, Notari. —Santa Coloma de Queralt.

528 D. Eduard Estalella y Brufau, adroguer. —Santa Coloma de Queralt.

539 D. Josep Ferrer y Esplugues, propietari. —Santa Coloma de Queralt.

540 R. Sr. Rector de Bellmunt. —Bellmunt (Província de Lleida).

541 D. Jaume Vilar, advocat. —Cambis Vells, 1, 2n, Barcelona.

542 D. Joan Banús, Estudiant. —Calella, (Província de Barcelona).

543 D. Antoni Caparó, Pre. —Lluna, Sóller.

544 D. Antoni Bauzà, Pre., Vicari. —Bauzà, Sóller.

545 R. P. Josep Otin, franciscà. —Convent de la Mercè, Montblanc.

546 D. Ramon Verdés, franciscà. —Convent de la Mercè, Montblanc.

547 D. Jaume Soler, franciscà. —Convent de la Mercè, Montblanc.

548 D. Jaume Janer y Segalà, propietari. —Ponts (Província de Tarragona).

549 D. Josep M. García Fernández de Mesa, Notari. —Mayor, Gandia.

550 D. Miquel Gregori Peiro, Pre., Vicari del Hospital. —Gandia.

551 D. Miquel Belda, Pre., Ecònom de Gandia.

552 D. Josep Porta, Pre., Rector de Barberà. —Barberà.

553 D. Pere Poblet, Metge. Barberà.

554 D Antoni Navarro, Pre., Ecònom. —Província de Lleida, Juneda.

555 D. Valeri Serra y Boldú. —Linyola (per Mollerussa), Província de Lleida.

556 D. Eugeni Aulet y Soler, Catedràtich de l'Institut, Osca.

556 D. Bartomeu Caldentey, Pre. —Ariany.

558 D. Jordi Carbonell, Pre., Vicari. —Puigpunyent.

559 D. Guillem Carbonell y Marcé, Enginyer. Peraires, 55, Palma. [79]

****

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

[79]

Comença l'escursió filologica de Mossen Alcover (79)

Día 9 Mossen Alcover va emprendre de bell nou l'escursió filológica y de propaganda de la obra del Diccionari, embarcantse cap a Eivissa, aont ha trobats una partida de colaboradors ben resolts, y ha constituíts corresponsals a tots els redols de població mes importants d'aquella illa y a la de Formentera, oferintli mil facilitats el M. I. Sr. Vicari Capitular, Dr. D. Joan Torres, Bisbe presentat de Menorca.

Dia 12 va donar una conferencia sobre'l Diccionari a n-el Círcol Catòlich de la ciutat, aon acudí lo mes selecte de la població, y la concurrencia en sortí entusiasmada y amb vives ganes de fer feina lecsicográfica.

El metex vespre s'embarcá cap a Alacant, aont arribá dia 13, y aná a romandre a Oriola, y hi trobá molt bona acullida del Rdm. e Illm. Dr. D. Joan Maura, Bisbe d'allá, que l'ha recomenat a tots els Rectors de la seva diòcesi per que li facilitin els traballs, objecte de la seva escursió.

Dia 14 a n-el seminari de dita ciutat d'Oriola, celebrá una conferencia amb los seminaristes dels pobles que parlen valenciá, convidantlos a traballar a n-el Diccionari, y ells prou que acceptaren l'invitació y un quedá constituít corresponsal, amb e qui ens entenguem.

Dia 16 s'en va a Elx, aont troba també colaboradors y sobre tot un corresponsal que es tot una adquisició. S'anomena D. Pere Ibarra, persona competentíssima en arqueología y en ram d'arxius y d'historia y dibuix, amantíssim de la seva terra y tradició, actiu com pochs y d'una gran constancia. Acullí l'idea del Diccionari amb entusiasme.

Dia 17 s'espitxa a Santa Pola, aont també troba el Rector y el Notari, persones competents, que s'oferiren a esser colaboradors y fer tot lo que sapien per la gran tasca lecsicográfica.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 18 s'en torna a Alacant per seguir l'escursió cap a les muntanyes d'Alcoi y Dénia. Fins aquí arriben les noves que tenim. ¡Que Deu lo guart de tot perill. Amen.

[80]

Cronica de l'obra del Diccionari (80)

Els corresponsals de Tarragona'ns escriuen que s'aplegaren un dia amb los colaboradors per organisar els traballs lecsicogràfichs a n-aquella històrica ciutat.

Nos escriu D. Josep Faus, notari de Guissona, Província de Lleida, que ja té devers mil paraules replegades que el diccionari de Labèrnia no porta, y encara en cerca mes. ¡Axi va be!... ¡Endevant!

L'Agrupació Catalanista L'Oratge, de Malgrat, (Província de Barcelona) s'es adherida a l'obra del Diccionari y ha resolt constituir una comissió permanent per traballarhi de bon de veres. ¡Benvinguda sia tan benemèrita Agrupació.

Han visitada la nostra Redacció els estimats companys de causa *La Berretina* de Barcelona, *La Sembra* de Terrassa y *Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana* d'aquesta ciutat de Mallorca.

Nos escriu el corresponsal de Santanyí que a n-aquell poble pinta be ferm l'obra del Diccionari, que'ls colaboradors han feta la distribució de seccions, y que ja tenen mils de cèdules plenes. Axí va be. ¡Endevant!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Errades que sortiren a n-el núm. 3 (80)

1. Posàrem que D. Pere Ordis y Bonalt es el corresponsal de *Crespinà*, y havíem de dir Crespià.
2. A n-el corresponsal de Banyoles li posàrem D. Pere *Alsins*, y es *Alsius*, y a n-el Guissona, Josep Sans, y es *Faus*.
3. Posàrem que D. Florenci *Sunyer* y Moret era el corresponsal d'Organyà essent axi qu'aquest senyor no s'anomena *Sunyer*, sino *Junyer*.

Que'ns ho perdonin, que no hu férem per mal.

PALMA DE MALLORCA =Imp de las hijas de J. Colomar —1902

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: 2 pess. en l' any.—Redacció: Serra, 13.—Palma de Mallorca

[81][*]

SUMARI: Estracte de la conferencia que die 12 de Abril, Mossen Alcover donà a n-el Círcol católich d'Eivissa sobre'l diccionari. —Obres catalanes escullides per fer les cèdules de llurs paraules. —Seccions del llenguatge vivent de les quals se son encarregats els colaboradors qui s'espressen. —Nous corresponsals. —Arxius aont hi ha colaboradors qui traballan p'el Diccionari. —Llista de colaboradors del Diccionari per orde cronològich. —Escursió filològica de Mossen Alcover.

Estracte
de la Conferencia que dia 12 d'Abril Mossen Alcover donà a n-el Círcol catòlich d'Eivissa sobre'l diccionari (81-84)

Comensà saludant la bella, la riolera Eivissa, la germana de Mallorca, en la selecte representació que'n tenía devant, axó es, el nombrós y distingit auditori qu'omplía'l casal del *Círcol.* Va dir que Eivissa, y les altres illes Balears tenen una tradició, una historia gloriosa, que no han d'oblidar, sino que l'han de tenir ben present per aprofitarse de les seves

[*] Maig de 1902. —Núm. 6.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ensenyanses y axí avensar sempre mes cap a la perfecció y benestar qu'han d'esser l'ideal de tot poble; y que la tradició els ha tramesa y llegada una llengua, y l'historia els recorda l'esplendor y opulencia d'ella en los sigles passats; y que estàn a n-el cas d'estimar aquexa llengua amb tota la seva anima y conservarla, y defensarla y enaltirla amb totes les seus forses; y la manera més eficàs y decisiva de demostrarli tal amor, y procurar la seva conservació, defensa y enaltiment, es fer el diccionari, colaborar cadascú fins allà ont puga a n-aquesta obra magna.

Per demostrar la primera part, recorregué a gran gambades l'historia de la nacionalidat catalana, recordant que, [82] conquistada part de Catalunya per Carlemany y son fill Lluís el Piadós, y constituïda la Marca hispànica, y Guifré'l Pafós [sic] fentse independent de l'Imperi carlovingi, el comtat de Barcelona amb les estrenues dinasties de Borrells y Berenguers, va conseguir una gran crexensa dins Espanya y dins França, fentse un dels Estats més importants d'Occident, arribant sos Comtes a asserho de la Provença y tenir per feudataris molts de prínceps de Llenguadoc; y, casantse En Bereng[u]er IV amb Na Peronella d'Aragó, constituí la monarquia catalana-aragonesa, que conquistà les Balears y els reines de València y Múrcia, y les illes de Sicília y Sardenya y el reine de Nàpols; y fins y tot l'Emperador de Constinoble li demanà socós per alliberarse de l'invasió dels Tartres; y, essent aquella monarquía una de les més poderoses d'Europa, s'uní a últims del sigle XV, amb la castellana, y, plegades, venceren Itàlia, França, Alemanya y Turquia, y conquistaren y civilisaren les Índies Occidentals y Orientals, y el sol no se ponia dins els seus dominis, y comandava dins el mon, no sols per les armes, sino per la virtud y abnegació dels seus sants y per la ciencia dels seus sabis, teòlechs y canonistes y per la inspiració y enginy dels sens literats, poetes y artistes...

Aquesta es la nostra tradició, la nostra historia. No, no som un poble vensut y conquistat y somès a un altre poble. Som un gran poble, unit libèrrimament al castellà, amb los meteis drets qu'ell, amb les metexes prerrogatives, formant tots dos un Estat, constituent tots dos per igual

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

part l'Espanya. Això'ns ensenya l'historia: això es la nostra tradició; tradició que hem d'estudiar, conservar y enaltir, tradició que'ns ha de servir de basse per avensar sempre mes per el camí del progrés llegítim cap al benestar y perfecció en tots els ordes. Axí hem d'esser regionalistes, estimant lo nostre, lo qui constituex el nostre caràcter y manera d'esser dins l'historia, per millorarho, per engrandirho, per pujar sempre mes amunt y mes amunt. Axí hem d'esser regionalistes, no per desfer l'Espanya ni trossetjarla, sino per reconstituïrla, y reforsarla, y restaurarla, y posarla de bell nou al cap de les altres nacions, com hi estigué temps enrera. No, no té res que tèmer Espanya del Regionalisme, sino molt qu'esperar. El perill no es el regionalisme, sino el centralisme. L'Historia ho diu ben clar: Espanya amb deu sigles de règimen régional se recomquistà [sic] de la Mitja Lluna, com no s'es reconquistat cap poble de la terra, y se feu y se mantengué la primera nació del mon. Això pogué fer l'Espanya bax del règimen regional, bax de la constitució y organisació regional ¿Que ha fet bax del règimen centralista y uniformista? ¿Que ha fet en [83] dos sigles mal contats de centralisme y uniformisme? A la vista de tothom està. En deu sigles de regionalisme nos férem y ens conservàrem la primera nació del mon; en dos sigles de centralisme estam a punt de desaparèixer del mapa.

No, no es un parill el regionalisme: es una esperansa. Hem d'esser regionalistes, per engrandir, millorar y enaltir la nostra regió, y axí engrandir, millorar y enaltir l'Espanya: Com mes cresca y millori y se reforsi cada una de les regions espanyoles, mes millorarà, mes se reforsarà l'Espanya: que es la suma y el conjunt de totes les regions espanyoles. No, no hi ha de tenir cap perdua l'Espanya de que cresquen y cobrin forses y energíes les regions: tot lo que guanyaràn aquexes, son ganancies d'ella.

Axí hem d'esser regionalistes. Axí hu han d'esser els pobles de la nostra rassa: catalans, valencians y balears, per engrandir y enaltir casa nostra y amb això metex engrandir y enaltir Espanya; y els rossellonesos

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

per engrandir i enaltir el Rosselló y amb axò metex engrandir y enaltir França.

Després passà Mossen Alcover a la segona part. La nostra tradició, la nostra historia, nos dona, nos tramet, nos llega una llengua, branca la mes esponerosa y esplèndida de la llengua d'Oc, filla cap dalt del llatí y de les llengues que parlaven els pobles ibèrichs y galàichs que'ls romans subjugaren quant s'ensenyoriren del mig día de França y del nort d'Espanya; llengua que data de devers el sigle X, que floría ja a n-el sitgle XII, que'ls Comtes de Barcelona y Reis d'Aragó estengueren, enaltiren y consolidaren parlantla ells sempre, y servintse'n per governar y fentla senyora de totes les seues conquistes, perlantla casi tots els territoris aont dominaren; llengua que ennobliren y inmortalisaren escriptors tan eminents com En Jaume y En Pere d'Aragó, el B. Ramon Llull, En Muntaner, N'Eiximenis, En Jaume Roig, En Bernat Metge, N'Àusias March, En Joanot Martorell, que la dexaren a últims del sigle XV a un grau de cultura y floriment que no'l tenía més alt cap altre llengua d'Europa. Exa es la nostra llengua, la dolsa, l'estrenua, l'invicte, l'inmortal, la estimadíssima llengua catalana, anomenada axí perque comensà a parlarse a Catalunya, y d'allà s'estengué, per les conquistes dels Comtes de Barcelona y Reis d'Aragó, a tots els altres territoris que la parlaren per temps y la parlen encara. Aquesta es la llengua que nos dona la nostra tradició, la nostra historia: aquesta es la que mamàrem amb la llet y aprenguérem entre mig de les besades y estretes de coll de las nostres mares: aquesta es la llengua del cor, la de lo més íntim de l'ànima, la nostra. [84]

Aquesta llengua han d'estimar y conservar y enaltir y defensar fins a l'últim alè, no per odi a cap altre llengua ni a cap altre poble; sino perque se merex tot axò y cent voltes mes, perque es la nostra, la que, nos *llegaren els nostres majors, la que parla la nostra rassa fa deu sigles.*

¿Volem viure com a poble? ¿volem conservar nostra personalidat històrica? ¿volem mantenir inalterable y amb tot son relleu nostra fesomía? Estimem, parlem, conrem, conservem a tota ultransa la llengua

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

nostra. Un poble que pert sa llengua, es un poble degenerat, dexat de la mà Deu, sense instint de conservació, qu'es lo derrer que's pert. Quant un conquistador vol anul·lar un poble y fondre'l y repastarlo dins un altre poble, el despulla del seu idioma, n'hi fa parlar un altre...

¿Y serem tan mesquins y malenats que nos sometrem espontaniament a tal ignominia, a tal afronte? Jamai. Axí com nos hem d'estimar, conservar y enaltir nosaltres meteis y la nostra tradició y tot lo que constituex nostra caràcter y nostra vida, essent la llengua: una d'aquestes coses y de les principals, per axò l'hem d'estudiar, conservar y enaltir.

Tota llengua necessita com el pa de cada día un bon diccionari, un diccionari qu'abràs y contenga totes les seves èpoques y evolucions y totes les varietats dialectals que oferex en tots els territoris aont se parla. Aquest diccionari, tot lo complet possible, tractam de fer: a n-aquesta obra magna convidam tots els qui parlen aquesta llengua. Son nosaltres que hem d'alsar aquest monument. Sería de beneits esperar que l'alsassen els estranys. Hem d'esser nosaltres, y hem d'esser tots, cadascú segons les seves forses y possibilidat, cadascú posanthi tot lo que estiga de la seva part. Ha d'esser una obra nacional: tots hi porem contribuïr tots hi hem de contribuïr, fins y tot es qui no saben lletgir ni escriure. Aqueis tals poden pensar en les paraules d'un ram o altre en que siguen intesos, y dirles a n-els colaboradors lletraferits per que aquests les escriguen y arrepleguen. ¡Ah quinze ajuda tan grossa sera la d'aquesta gent humil y oscura, si els colaboradors se'n saben aprofitar! ¡Es una de les grans mines que'ns pot fer millonaris en materia lecsicocràfica!

Donchs a n-aquesta gran feinada convidam tots el fills de la bella, de la noble Eivissa, l'agradosa germana de Mallorca, que tant be conserva la nostra dolsa estrenua, polent y estimadíssima llengua catalana.

Com de lo que va dir Mossen Alcover a n-els amichs d'Eivissa, se'n poden aprofitar els de les altres regions de la nostra llengua, per axò

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

posam a n-el present BOLLETÍ aquex estracte, per que *qui es confrare, que prenga candela*. [85]

Segueix la llista d'obres catalanes escullides per fer les cédules de llurs paraules (85)

119 «Floralia» de Mossen Collell: —D. Josep Arqués y Arrufat, de Vilassar de Mar. (Província de Barcelona).

120 «Una aritmética de lletra gótica, del sigle XV, d'autor desconegut»: —D. Fidel de Moragas, de Valls.

121 «Rondaya de rondayas», d'en T. A. y C.»: —Don Agustí Muntaner, Pre., Vicari de Santanyí.

SECCIONS
del llenguatge vivent fe les qual se son encarregats els colaboradors que s'espressen (85-86)

Secc. 948. Pescadors; diferents sistemes de pescar: —D. Llorenç Bonet, de Santanyí.

Secc. 196. Aucells, selvatges y de casa: —El metex colaborador.

Secc. 225. -Plantes cereals: —El metex colaborador.

Secc. 520 Paredadors y marjedors: —El metex colaborador.

Secc. 529 y 534. Fusters primaters y grossers: —El metex colaborador.

Secc. 488. Cassadors, cassa de ploma y de pel: —D. Agustí Muntaner, Pre. Vicari de Santanyí.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Secc. 360. Millorament dels animals domèstichs, principalment pel porch magre y gras y tot lo relacionat amb unes matanses en regla: D. March Vidal, de Santanyí.

Secc. 505. Cosidores, roba blanca: llensols, camies, mocadors etc: —El metex colaborador.

Secc. 515. Sabaters: —D. Albert Riera y Sirvent, de Bascàra (Província de Girona).

Secc. 496, 497 y 498. Industria de texits: D. Josep Bordas, de Valls.

Secc. 516. Ofici de mestres de cases e industries similars: D. Francesc Espanyol, advocat de Valls.

Secc. 454. Oliva, tafona, botiga d'oli: —D. Ramon Homs, de Valls. [86]

Secc. 496, 497 y 488. Botigues de robes: —D. Fidel de Moragas, de Valls.

Secc. 448 Agricultura: —D. Josep Tomàs, de Morunys (Província de Barcelona).

Secc. 321. Medicina: —D. Joan Ferran, metje de Morunys.

Nous corresponsals (86)

De Malgrat (Província de Barcelona): D. Joan Esquena, metge, y D. Ramon Ridaura, apotecari.

De Vilassar de Mar (Província de Barcelona) D. Rafel Monjo, Director del Collegi nàutich mercantil.

D'Oriola: D. Jaume Espases, Familiar del Sr. Bisbe d'allà.

D'Elx: D. Pere Ibarra, arxiuer y anticuari, y D. Llorenç Torres Serrano, Pre.

De Santa Pola: D. Rafel Borràs, Pre., Rector.

D'Alacant: D. Manuel Galbis, Pre. Mestre de Cerimonies de la Col·legiata de Sant Nicolau, y D. Manuel Senante, advocat.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

De Novelda: D. Miquel Cantó, metge, y el Dr. Gaietà Navarro Segura, Pre.

De Monòver: D. Nicolau Poveda, Pre. Vicari.

De Xixona: D. Joan Berenguer Pérez, Pre. Vicari.

De Benejama: D. Joan Bta. Pastor y Aycart, metge.

De la Vila Joiosa: D. Francesc Bernabeu, Pre. Vicari, y Don Francesc Maria Martínez, Propietari.

De Benidorm: D. Miquel Fuster y Barceló, advocat.

De Benissa: D.ª Filomena Thous, Professora de Instrucció pública, y D. Miquel Gandia, Pre. Vicari.

De Simat de Valldigna: D. Carmel Navarro, Pre. Ecònom.

De Sueca: D. Gordià Ribera, Pre. beneficiat, y D. Joan Bautista Granell.

D'Ontinyent: D. Rafel M. Valls, Pre.

De Benigànim: R. Fr. Francesc Lliteres, franciscà, Vicari del convent de Sant Francesc.

De Xàtiva: Rt. D. Josep Pla Ballester, Pre. Rector Arxipreste de la Seu. [87]

****

Arxius aont hi ha colaboradors que fan cédules de les paraules dels documents que s'hi conserven (87)

32. Arxiu parroquial de Vilassar de Mar (Província de Barcelona): —D. Ferran Sellarés, Pre., Rector.
33. Arxiu notarial de Valls: —D. Joaquim Freixas, advocat y notari de Valls.
34. Arxiu municipal de Valls: —D. Joan Vives y D. Hermenegild Roca, de Valls.
35. Arxiu de la Baronía d'Ausies: —D. Josep Rovira.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

36. Arxiu municipal de Caldes de Montbui (Província de Barcelona): —D. Pere Argenci.
37. Arxiu particular de D. March Vidal y Rodríguez, de Santanyí: —El metex propietari.
38. Arxiu parroquial de L'Ametlla (Província de Lleida): —Mossen Francesc Casajuana, Rector d'allà.
39. Arxiu parroquial de Vallfogona (Província de Lleida): —Mossen Ramon Pladelasala, Rector d'allà.
40. Arxiu parroquial de La Guardia (Província de Lleida): —Mossen Ramon Mirambell, Rector d'allà.

Llista de colaboradors del Diccionari per orde cronològich

(87-92)

560 D. Joaquim Freixas, advocat. —Valls.
561 D. Joan Castanyà, metge. —Valls.
562 D. Josep Bordas, dependent de comers. —Valls.
563 D. Juli Ferrusola, dependent de Notari. —Valls.
564 D. Francesc Espanyol, advocat. —Valls.
565 D. Joan Vives, advocat. —Valls.
566 Ramon Homs, propietari. —Valls.
567 Jesús Maria Arias Todo, advocat. —Gandia.
578 D. Honor Andreu Alcover. —Manacor.
569 D. Gabriel Socies y Serra, Seminarista. —Carrer Nou, La Pobla.
570 D. Joan Pibes y Martorell, Subdiaca. —Esporles.
571 D. Rafel Grimalt, Subdiaca. —Carrer Nou, 48.-Felanitx. [88]
572 D. Jaume Pinto y Pericàs. —Bosseria, 27. —Palma.
573 Moss. Josep Perelló, Pre., Capellà de les Carmelites. —Sant Feliu de Guíxols.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

574 D. Joaquim Casalprim, Pre., Rector de Santa Cristina.

575 D. Claudi Omar y Barrera, Secretari de l'Ajuntament. —Canet de Mar.

576 D. Vicenç de Moragas, advocat. —Bosch, 3, Sant Gervasi de Cassoles. —Barcelona.

577. D. Fidel de Moragas. —Valls.

578 D. Josep Ors y Rovira. Escudillers Blanchs, 8 Pral. —Barcelona.

579 D. Cebrià de Montoliu. —Còdols, 16, 2n. —Barcelona.

580 D. Manuel de Montoliu. —Còdols, 16, 2n. —Barcelona.

581 D. Josep de Montoliu. —Còdols, 16, 2n. —Barcelona.

582 Agrupació Escolar Catalanista Ramon Llull. —Escudillers Blanchs, 8 Pral. —Barcelona.

583 Facultat de Medicina de L'Agrupació Escolar Catalanista Ramon Llull. —Escudillers Blanchs, 8 Pral. —Barcelona.

584 D. Josep Miquel y Tomàs. —Palafrugell.

585 D. Miquel Mundet y Paradeda. —Palafrugell.

586 D. Miquel Amer. —Alegría, 7. —Manacor.

587 D. Alfons Damians y Manté, Arxiuer Municipal de Barcelona. —Barcelona.

588 D. Joan Bta. Camós. —Palamós. Província de Girona.

589 D. Narcís Serradell y Pascual. —La Bisbal. —Província de Girona.

590 D. Joaquim Franquesa y Barceló, advocat. —Girona.

591 D. Marian Malagelada, Registrador de la Propietat de Sort.

592 D. Pere Alsius, Farmacèutich. —(Província de Girona), Banyoles.

593 D. Pere Ordis y Bonal, advocat. —(Província de Girona), Crespià.

594 Mossen Martirià Peradalta, Rector de Calabuig. —Província de Girona).

595. D. Ramon Gramunt y Suer, Notari. —Balaguer.

596. D. Josep Montardit y Garcia, metge. —Província de Lleida.

597 Josep Comes y Surribes, Notari. —(Prov. de Tarragona) Horta.

598 D. Josep Malagarriga, advocat. —Figueres.

599 D. Josep Faus y Condomines, Notari de Guissona. —(Província de Lleida). [89]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

600 D. Ramon Arqués y Arrufat, Notari. —Borges Blanques d'Urgell.

601 D. Joaquim Mas y Tasi, Notari de Sant Feliu de Codines. —(Província de Lleida).

602 D. Florenci Junyer y Moret, Notari. —Prats de Lluçanès.

603 D. Joaquim Matas, Notari. —(Província de Girona), Besalú.

604 D. Pere Gusi y Bofarull, propietari. —Calabuig, (Província de Girona).

605 D. Narcís Verdaguer, Mestre Elemental. —Banyoles, (Província de Girona).

606 D. Joaquim Sans y March, Pre. Rector. —Estanyol, (Província de Girona).

607 D. Enric Xifre y Serra, propietari. —Estanyol, (Província de Girona).

608 Joan Alsimires y Ferrer, propietari. —Estanyol, (Província de Girona).

609 D. Agustí Riera y Sirvent. —Girona.

610 D. Tomàs Surroca. —Girona.

611 D.ª Sara Llorens y Carreres, Profesora de l'Escola d'Institutrius de Barcelona. —Gran Via, 203-1r Barcelona.

612 Dª. Matilde Llorens y Carreres, Gran Via, 203 -1r. —Barcelona.

613 D. Maria Baldó, Riera alta, 8-Pral. —Barcelona.

614 D. Llorenç Garcias. —Villarroel, 70-1r, 2a. —Barcelona.

615 D. Antoni Alcover, Pre. —Sóller.

616 D. Josep Marqués, Pre. —Sóller.

617 D. Josep Ballester, Pre. —Sóller.

618 D. Joan Simonet, Pre. —Sóller.

619 D. Bartomeu Coll, Pre. —Sóller.

620 D. Jaume Torrens, Potecari. —Sóller.

521 D. Antoni Ferrer y Pellisser. —Capdepera.

622 D. Sebastià Sanxo, Profesor d'Instrucció pública. —Capdepera.

623 D. Gabriel Melis, metge. —Capdepera.

624 D. Mateu Cirer y Font. —Palma, 7. —Capdepera.

625 L'Amo'n Joan Flaquer. —Capdepera.

626 D. Pere Josep Vaquer, Secretari de l'Ajuntament. —Capdepera.

627 D. Antoni Bonet, Pre. Rector. —Pollença.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

628 P. Joan Serra, Agustinià. —Convent del Socós. —Palma.

629 P. Aloy, Agustinià. —Convent del Socós. —Palma.

630 D. Lluís Puigmitjà, Estudiant. —Olot.

631 D. Joan Sart y Servera. —Mar, 32. —Capdepera. [90]

632 D.ª Margalida Melis y Melis. —Port, 19. —Capdepera.

633 D.ª Maria Alzina y Melis. —Font, 1. —Capdepera.

634 D.ª Maria Terrassa y Sanxo. —Ramon Llull, 4. —Capdepera.

635 D. Francesc Antoni Ferrari y Mas. —Colón, 2. —Manacor.

636 D. Guillem Femenies y Pascual, seminarista.

637 Mossen Felix Paradeda, Rector de Palamós. —Palamós, Província de Girona).

638 D. Terenci Thos y Codina, advocat. —Mataró.

639 D. Cosme Font y Rubió, apotecari. —Sant Martí de Maldà, (Província de Lleida).

640 D. Ramon Sala y Camps, Mestre d'Escola. —Artesa de Segre, (Província de Lleida).

641 Mossen Manel Vilella, Pre. —Solsona, (Província de Lleida).

642 D. Àngel Vilella. —Solsona.

643 D. Joan Prat, Pre. —Solsona.

644 D. Joan Torrens, Pre. —Solsona.

645 D. Joan Cabanas, Pre. —Solsona.

646 D. Joan Basora. —Solsona.

647 D. Sebastià Ibáñez, Pre. —Cardona, (Província de Barcelona).

648 D. Antoni Casas, Pre. —Pinós, (Província de Lleida).

649 D. Pere Gaspar, Pre. —Pinós, (Província de Lleida).

650 D. Jaume Camardons, Pre. —Ardèvol, (Solsona).

651 D. Jaume Benet, Pre. Gironella (Província de Barcelona).

652 D. Eugeni Llorens, Pre. —Fàbrica del riu. —Berga.

653 D. Josep Suau, Pre. —Avià, (Província de Barcelona).

654 D. Pere Vila, Pre. —(Manresa-Palà), Torruella.

655 D. Lluís Ribera. —Seminari de Solsona.

656 D. Joan Serra y Vilaró. —Seminari de Solsona.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

657 D. Bonaventura Ribera. —Seminari de Solsona.

658 D. Rafel Monjo y Segura, Director del Col·legi Nàutich Mercantil. —Vilassar de Mar, (Província de Barcelona).

659 Agrupació Catalanista de Vilassar de Mar.

660 D. Joan Bernadas y Madurell. —Alella. (Província de Barcelona).

661 M. I. Sr. D. Tomàs Sucona, Canonge de la Metropolitana. —Tarragona.

662 Mossen Joan Torra, Rector de la Stma. Trinitat. —Tarragona.

663 D. Jaume Valls, Catedràtich del Seminari. —Tarragona.

664 D. Ramon Arrufat, Director del Col·legi Provincial. —Tarragona.

665 D. Joan Gatell, Rector de Torroja. —(Província de Tarragona).

666 D. Senen Aguadé, Rector. —Ferrant (Província de Tarragona). [91]

667 D. Mateu Barceló, Mestre d'Escola. —Barberà (Província de Tarragona).

668 Ramon Franquet, advocat. —Falset, (Província de Tarragona).

669 Antoni Palou Pre. —Inca, (Mallorca).

670 Miquel Pujades, Pre. —Gloria, Inca.

671 Matgí Marqués, Pre. Vicari. —Inca.

672 Miquel Llinàs, Diaca. —Mestre. —Inca.

673 Francesc Rayó, Pre. —L'Oca, Inca.

674 Jaume Sales, Pre. —Sant Francesc, Inca.

675 Rafel Ramis, Pre. —Sant Francesc, Inca.

676 Antoni Coll, Pre. —Covas, Inca.

677 Mossen Josep Rodón, Regent. —Pira, (Província de Tarragona).

678 D. Josep Maria Panades, Vicari. —Alforja, (Província de Tarragona).

679 D. Josep Moragas, Vicari. —Riudoms, (Província de Tarragona).

680 D. Joaquim Hostench. —Banyoles, (Província de Girona).

681 D. Francesc Nabot y Tomàs. —Aduana, 49-2. Madrid.

682 D. Josep Capell. —Sant Josep, 42, Mataró.

683 D. Alexandre Lladó. —Plassa de la Seu, 7-3r. Palma.

684 D. Antoni Ciuffo. —Alguer, Sardenya. —Itàlia.

685 D. Joaquim Fabrellas, Pujada de Sant Martí. (Girona).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

686 Mossen Mariàn Grandia. —Hospital, 11-2n-2a, Barcelona.

687 D. Antoni Bulbena. —Ambaixadors, 11-1r Barcelona.

688 D. Ernest Moliner y Brasés. Casp, 42-2n-2a, Barcelona.

689 D. Jaume Tutzó Pre. —Alfonso III, 5, Maó. —Menorca.

690 D. Antoni Gaudí, Arquitecte. —Diputació, 339-3r, Barcelona.

691 D. Francesc Mateu. —Granvía, 339, pral, Barcelona.

692 D. Narcís Oller. —Rambla de Catalunya, 14, 3r, Barcelona.

693 D. Emili Sastre, Acòlit. —Col·legi de Vocacions Eglesiàstiques. —Tortosa.

694 D. Andreu Audí, Acòlit. —Col·legi de Vocacions Eglesiàstiques. —Tortosa.

695 Mr. Amadeu Aragón, Rue de St. Dominique. —Perpinyà, França.

696 Mr. Payret, Advocat. —Rue de la République. —Perpinyà, França.

697 D. Dr. Lustrand. —Place Aragó. —Perpinyà, França.

698 D. Josep Vilarassa y Francàs. —Plassa Major, Confiteria, —Pobla de Lillet, (Província de Barcelona). [92]

699 D. Esteve Anfruns. —Carrer 3r de les Coromines, 1. —Pobla de Lillet.

700 Mossen Marcelí Mestres y Compte, Vicari. —La Molsosa, (Província de Barcelona).

701 D. Josep Pérez, Advocat. —Ibi, (Província de Alacant).

702 D. Josep de Scals, Advocat. —Xixona, (Província de Alacant).

703 Dr. D. Josep Ballester, metge. —Canet de Mar, (Província de Barcelona.)

704 Mossen Josep Novell. —Canet de Mar, (Província de Barcelona).

705 D. Josep Berga, mestre de dibuix. —Olot.

706 D. Hermenegild Roca. —Valls, (Província de Tarragona).

707 Mossen Josep Simón y Jubany, Beneficiat. —Sant Feliu de Guíxols.

708 D. Josep Pomar y Miró. —Calonge.

709 D. Jaume Bonet y Ginart. —Salines.

710 D. Joan Bosch y Cusi, Mestre Normal de Tortellà, —(Província de Girona).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

711 D. Elias Olmos y Canalda, Rector del Col·legi de Sant Tomàs de Vilanova. —València.

712 D. Josep Llorens y Bel, Col·legial de Sant Tomàs. —València.

713 D. Josep Sanz y Nadal, Col·legial de Sant Tomàs. —València.

714 D. Josep Llobera Llopez, Col·legial de Sant Tomàs. —València.

Escursió filológica de Mossen Alcover (92-96)

La seguex amb salut y coratge, gracies a Deu, recorrent els territoris de llengua catalana.

Día 19 de Abril. — A Alacant se fa conexent de tres persones de molta empenta: D. Manuel Galbis, Mestre de Ceremonies de la Col·legiata de Sant Nicolau, de gran activitat y energía; l'Illm D. Emili Senante, Catedrátich y Director de l'Institut de Segona Ensenyansa, y son fill D. Manuel, advocat molt distingit, persones tots dos de gran prestigi pel seu bon cap y bon cor y molts de mèrits. Tots tres prometeren fer propaganda a favor del Diccionari, cercant colaboradors y cooperadors. [93]

Dia 20. — Devers les dues de la tarde pren el tren cap a Novelda, aon arriba devers les tres y mitja; fa de veure les persones que li havíen recomanades; conversa amb elles sobre'l Diccionari, y estudía el llenguatge d'allá.

Dia 21. — Seguex sos estudis lingüístichs, y esposa devant aquelles persones el pla del Diccionari, contestant a totes les observacions que li fan; y s'oferexen a colaborar el Sr. Rector, dotze capellans, tres metges, dos advocats, un potecari, un mestre d'escola. Constituex dos Corresponsals. Hora baxa se'n va amb el tren a Monòver.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 22. — Conferencia sobre'l Diccionari amb tres capellans, y los resol a colaborarhi, constituïntne un de Corresponsal. Hora baixa s'espitxa a Villena.

Dia 23. — Devers les nou pren el tren cap a Biar. Hi arriba devers les deu. Se'n va a la Rectoría; hi troba cinch o sis senyors; amb ells fa l'estudi del llenguatge d'allá; els esposa'l pensament del Diccionari, y queden que'ls enviará la Lletra de convit y resoldrán.

Dia 24. — De bon matí arriba a Ibi. Hi fa l'estudi del llenguatge, y dona instruccions a n-el Vicari d'allá, Rt. D. Remigi Vicedo, persona molt instruïda en ciències naturals y entusiasta del Diccionari.

Dia 25. — Amb un carro de traginer, devers les set se'n va a Xixona. Hi arriba a les dotze; y s'hostatja a casa de don Josep de Scals, Corresponsal nostre d'allá, persona de gran posició social, prestigi y conexements. Lo Sr. Rector, persona molt simpática, Vicaris y capellans prometen colaborar.

Dia 26. — S'espitxa a Sant Joan, aprop d'Alacant. Hi fa l'estudi del llenguatge y s'afica dins una tartana, y se'n va a dormir a la Vila Joiosa.

Dia 27. — Estudía'l llenguatge d'allá, y troba el Rt. D. Francés Bernabeu, persona instruïda, que li promet traballar a n-el Diccionari, y el constituex Corresponsal. La tarde se'n va a Benidorm, aont troba D. Miguel y D. Francés Fuster i Barceló, molt amables y que s'oferexen en tot y per tot.

Dia 28. — Fa l'estudi del llenguatge d'allá i d'alguns pobles veinats; y després de dinar se'n va per Callosa a Bolulla, aont estudía el llenguatge, y el Rector, el Batle y algunes persones mes li prometen colaborar a n-el Diccionari.

Dia 29. — Seguex sos estudis lingüístichs, i després de dinar se'n torna a Benidorm, y d'aquí a Benissa, aont arriba a les dotze de la nit. [94]

Dia 30. — Fa l'estudi del llenguatge; discutex amb alguns sobre la nostra llengua y regionalisme, y troba uns quants colaboradors, constituïnt corresponsals la distinguida escriptora Senyoreta D.ª Filomena

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Thous y el Vicari Rt. Sr. Gandía. Devers les dotze de la nit pren la diligència del Verger.

Maig

Dia I.er. — Arriba al Verger a la matinada. Amb lo Rector d'allá y algunes persones estudía el llenguatge d'aquella comarca, y a la una s'espitxa a Gandia. El corresponsal d'allá Sr. Peyró, li dona conte dels traballs fets. Se'n van a Beniopa a estudiarhi'l llenguatge, y el vespre a Gandia celebren una entrevista amb los colaboradors d'allá sobre'l Diccionari.

Dia 2. — Amb lo Rt. Peyró se espitxa a Oliva a ferhi l'estudi del llenguatge, y continúa el de l'Horta de Gandia.

Dia 3. — Pren el tren cap a Carcaixent, i s'atura a n-el poblet de Simat de Valldigna, y hi estudía el llenguatge. Hi troba alguns colaboradors, constituïnt un corresponsal. Pren el tren de la tarde cap a València, y hi arriba a posta de sol.

Dia 4. — Veu el Corresponsal d'allá Dr. Rigobert Domènech, catedrátich del Seminari, que l'entera dels traballs lecsicográfichs que s'hi fan.

Dia 5. — Celebra una entrevista a n-el Seminari amb los seminaristes colaboradors, escitantlos a seguir avant sos traballs de diccionari.

Dia 6. — De bon matí se'n va a Sueca, y hi troba alguns colaboradors ben resolts, constituïntne dos de Corresponsals, y amb ells estudía'l llenguatge d'allá. Hora baxa se'n torna a València.

Dia 8. — Celebra una entrevista amb lo M. I. D. Roc Chabàs, Pre. Canonge de la Seu, autor d'una preciosa Historia de Dénia, director de la notable revista *El Archivo*, competentíssim en historia valenciana, el qual oferí per el Diccionari, un vocabulari riquíssim que té fet dels furs de València y de l'eminent poeta En Jaume Roig, y prom[e]té ademés fer costat a l'obra nostra en tot lo que d'ell dependesca.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 9. — Se'n va a Ontinyent, aont troba una colla de colaboradors que s'oferexen a prende part en la tasca lecsicográfica, y en constituí un de corresponsal.

Dia 10. — De Ontinyent passa a Benigànim; y a n-el convent que hi ha de Franciscans, els RR. Pare Guardiá y P. Vicari [95] [Francesc Lliteres] y altres Pares s'oferiren també a traballar fins allá ont sabessen en la nostra obra, y el R. P. Vicari aceptá el carrech de Corresponsal. Amb una tartana se'n va dormir a Xàtiva.

Dia 11. — Fa l'estudi del llenguatge d'allá, y hi troba alguns colaboradors, fent Corresponsal lo Rt. Rector Arxiprevere de la Seu [Josep Pla Ballester]. Pren el tren de València, y hi arriba a mig dia. Celebra una llarga entrevista amb lo célebre naturalista y Corresponsal nostre, Rt. P. [Antoni] Vicent, jesuïta.

Dia 12. — S'espitxa de bon matí a Llíria, estrem del territori de la nostra llengua per la part de Terol (*Teruel*). Hi troba alguns colaboradors, y en fa un de Corresponsal. Hora baxa se'n va a Castelló de la Plana.

Dia 13. — Amplía sos estudis sobre el llenguatge d'allá. El Corresponsal que hi tenim, el distingit valencianista D. Salvador Guinot, li dona conte de lo qu'ha fet per el Diccionari. Troba alguns colaboradors, y devers les deu de la nit s'espitxa a Vinaròs.

Dia 14. — Se veu amb lo corresponsal d'allá, D. Just O'Callaghan y la seva amabilíssima familia, y amplía sos estudis sobre el llenguatge d'allá y d'alguns pobles veinats. Hora baxa, pren el tren cap a Tortosa, aont el reben alguns amichs, y s'hostatja a n-el Col·legi del Jesús dels Jesuïtes.

Dia 15. — Amplía sos estudis sobre el llenguatge tortosí, y conferencía llargament amb los actius Corresponsals y colaboradors tortosins R. P. Josep Pastoret, jesuïta, D. Francesc [de Paula] Mestres i Noé y Mossen [Joaquim] Garcia Girona, Superior del Col·legi de Vocacions Eglesiástiques y Mossen [Tomàs] Bellpuig i Jou, catedrátich del Seminari, que li digueren els traballs que tenían fets, y li mostraren una pila de cèdules que ja tenen llestes. A n-aquell Col·legi, aont hi ha estudiants de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

casi tots els pobles de la Plana de Castelló y de l'alt y bax Maestrat, pogué estudiar les diferencies de llenguatge i fenètica [*sic* per *fonètica*] d'aquelles estenses e importants regions de la nostra llengua.

Dia 16. — Hora baxa, se n'aná a Tarragona, y els Corresponsals y colaboradors d'allá li feren una rebuda ben coral, y li donaren conte de lo que ja han fet, fan y duen idea de fer per la nostra obra.

Dia 17. — Estudía el llenguatge tarragoní, y troba alguns colaboradors nous de molta valua: Lo Rt. Pare Arcàngel, Prior del Convent de Carmelites Descalsos, y uns quants Pares mes de dit convent, que s'oferiren a colaborar amb entusiasme.

Dia 18. — Pasqua de Pentecostès. A una de les sales del Museu Arqueològich, aont s'aplegá lo mes selecte de Tarragona, [96] omplint el local d'en gom en gom, doná una conferencia sobre la gramática y el Diccionari de la nostra llengua, y feu venir moltes ganes de prendre part en la gran tasca. El vespre lo Dr. Gibert, columna del catalanisme a Tarragona, y nou o deu entusiastes mes obsequiaren Mossen Alcover amb un bon sopar.

Dia 19. — A mig dia, acompanyat dels Srs. [Agustí] Gibert y [Josep] Yxart, se'n va a Reus, aont es rebut dels dos corresponsals d'allá, Mossen Joan Batalla, Rector de la Sanch, i D. Joaquim Borràs de March, y D. Pau Font de Rubinat y els germans Pellicers [Joan i Marian], un President de la Lliga Catalanista y l'altre secretari del Centre Católich, y amb ells estudía'l llenguatge d'allá.

Dia 20. — A n-el local de la Lliga Catalanista dona una conferencia sobre'l Diccionari, sortint entusiasmat l'auditori selecte y nombrós que l'escoltava, apuntantse una partida com a colaboradors, y quedant constituït Corresponsal un dels Pellicers, D. Marian, de qui hi ha molt qu'esperar. També aquí feren els catalanistes un bon sopar en obsequi de Mossen Alcover.

Dia 21. — S'espitxa a Falset, aont el reben els corresponsals d'allá y altres persones distingides. Amb ells y Mossen [Jaume] Bofarull, que l'acompanyava, i els rectors de Pradell de la Teixeta, Torroja del Priorat,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

la Torre de Fontaubella y Porrera y altres persones de diferents pobles veinats, fa l'estudi del llenguatge d'aquella comarca. El vespre dona la conferencia lecsicográfica a n-el local d'*El Foment*, aont assistí lo mes escullit de la població, y en sortiren amb bona boca.

Dia 22. — Torna a Reus amb Mossen Bofarull, y d'aquí cap a n-el poble d'Alcover, aont estudía'l llenguatge, y se'n van a dormir a Valls, hostatjantse a casa de D. Fidel de Moragas, entusiasta catalanista.

Fins aquí arriben les notícies que tenim. ¡Que Deu lo guart de tot perill. Amen.

Crònica de l'Obra del Diccionari (92-96)[20]

Mossen Alcover seguex la seva escursió filológica per els territoris de la llengua catalana.

Die 19 y die 20 d'Abril trobá a Alacant tres elements bons de tot per l'obra del Diccionari: D. Manuel Galbis, Mestre de Cerimonies de la Coblegiata de Sant Nicolau, de gran actividat y energía; lo Ilm. D. Emili Senante, Catedratich y Director de l'Institut de Segona Ensenyansa, y son fill D. Manuel Senante, advocat, tots dos persones de gran prestigi per son bon cap y bon cor y molts de merits. [93]

Díe 21 a Novelda trobá una bona partida de colaboradors, les persones mes visibles d'allá, axò es, el Sr. Rector y dotze capellans mes, tres metges, dos advocats, un farmacéutich y un Mestre d'Escola, constituïntne dos de Corresponsals.

Die 22 a Monòver trobá tres capellans per colaboradors, constituïntne un de Corresponsal.

[20] S'adjunta una versió més reduïda i parcialment modificada del text anterior, localitzada en les mateixes pàgines (92-96) d'un altre edició del volum I del *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*. És probable que es tracti d'un altre tiratge d'aquest fascicle, que implicà la modificació formal —que incloïa també aspectes ortogràfics— d'aquest article.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Die 23 a Biar dins l'abadía o rectoría y devant set o vuit senyors, lo més visible d'allá, va esposar el progecte de Diccionari, y quedaren que'ls enviarán lletres de convit y que sempre n'hi hauría alguns que colaboraríen.

Die 24 a Ibi doná instruccions a n-el Corresponsal d'allá, D. Remigi Vicedo, persona ben instruïda en Ciencies naturals y que pot fer prou per la no[s]tra obra.

Die 25 y 26 a Xixona se va veure amb lo corresponsal d'allá D. Josep M. de Scals, persona de gran posició social, prestigi y conexements; se feu conexent dels Srs. Rector, Vicaris y Capellans; y tots prometeren emprendre de cor la tasca lecsicográfica y constituí segón corresponsal un dels dos Vicaris, Sr. [Joan] Berenguer [Pérez].

Die 27 a la Vila Joiosa trobá dos bons colaboradors, que foren anomenats corresponsals: D. Francés Bernabeu y D. Francés M. Martínez, dels quals pot esperar prou la nostra obra.

Die 28 a Benidorm trobá dos bons elements, axò es, los germans D. Miquel y D. Francés Fuster i Barceló. El vespre d'aquex dia a Bolsilla [*sic* per Bolulla] y dins l'abadía, devant el Rector, el Batle, un Escrivá de Callosa y altres persones esposá el progecte lecsicográfich, y li prometeren colaborar segons permetrán les seves forses.

Die 30 a Benissa trobá sis o set colaboradors entusiastes, constituintne dos de corresponsals, axò es, la distingida escriptora D.ª Filomena Thous, y el Vicari Sr. Miquel Gandia.

Die 2 de Maig celebrá una conferencia amb los colaboradors de Gandia, donantlos diferents instruccions y resolent-los varies dificultats, y li prometeren traballar de ver. Constituï Corresponsal lo R. P. Carles Ferrís, jesuita, gran predicador en valenciá, y esperam que'ns ha de trobar bons colaboradors.

Die 3 a Simat de Valldigna digué'l progecte devant el Sr. Vicari y altres persones, y tots li oferiren colaborar y que'l senyor Rector, ausent a-les-hores, també ho faría.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Die 4 a València va veure un dels Corresponsals d'allá, el Dr. Rigobert Domenech, Catedratich de Teología d'aquell Seminari, y l'enterá dels traballs lecsicográfichs empresos. [94]

Dia 5 celebrá una entrevista a n-el Seminari amb los col·legiats de Sant Tomàs de Vilanova y del Patriarca, colaboradors de la nostra obra, que se demostraren molt resolts y animats.

Die 6 a Sueca troba cinch o sis colaboradors, qui aculliren amb viu entusiasme l'obra nostra, y prometeren traballar de ver, y en constituí dos de corresponsals.

Die 8 celebrá una entrevista amb lo M. I. D. Roc Chabàs, Pre. Canonge de la Seu, autor d'una preciosa Historia de Dénia, director de la notable revista *El Archivo*, competentíssim en historia valenciana, el qual oferí per el Diccionari un vocabulari riquíssim que té fet dels furs de València y de l'eminent poeta En Jaume Roig, y prom[e]té ademés fer costat a l'obra nostra en tot lo que d'ell dependesca.

Die 9 se'n aná a Ontinyent, aont trobá una colla de colaboradors que li feren tota classe d'oferiments per la gran tasca lecsicográfica, y en constituí un de corresponsal.

Die 10 de Ontinyent passá a Benigànim, y a n-el convent que hi ha de Franciscans els RR. Pare Guardiá y P. Vicari [Francesc Lliteres] y altres Pares s'oferiren també a traballar fins allá ont sabessen en la nostra obra, y el R. P. Vicari acceptá el carrech de Corresponsal.

Die 11 a Xàtiva trobá també tres colaboradors ben resolts, y en constituí un de Corresponsal, el R. Sr. Rector Arxipreste de la Seu [Josep Pla Ballester], persona competentissim.

Die 12 aná a Llíria, aont ecaba [*sic* per *acaba*] el territori de la llengua cap a Tesol [*sic* per Terol] y hi trobá tres colaboradors que li prometesen [*sic* per *prometeren*] emprendre la tasca de replegar vocabulari d'aquella encontrada, y en constituí un de corresponsal y amb ells pogué estudiar l'estat actual de la llengua a Llíria.

L'hora baxa del metex die se'n aná a Castelló de la Plana, aont conferenciá amb lo corresponsal que hi tenim, D. Salvador Guinot,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

escriptor meritíssim de la llengua valenciana, el qual li doná conte de la propaganda qu'ha feta envers del Diccionari; y se va veure amb alguns capellans a n-e qui esposá'l progecte de la nostra Obra, y li prometeren colaborarhi, y li donaren totes les ent[r]essenyes qu'havía de mester sobre'l llenguatge de Castelló y pobre [*sic* per *pobles*] veinats.

Die 13 a les deu de la nit se n'aná a Vinaròs, arribanthi a la una de la dematinada del die 14; y se va veure amb lo corresponsal d'allá, D. Just O'Callaghan, el qual li doná conte de la distribució que havía feta de les Lletres de convit rebudes y dels colaboradors que fan feina per la nostra Obra. [95]

Die 14 hora baxa se'n aná a Tortosa, y aquest die, y lo endemá passat conferenciá amb los actius corresponsals y colaboradors tortosins R. P. Josep Pastoret, jesuita, D. Francesc [de Paula] Mestre[s] y Mossen [Joaquim] Garcia Girona, Superior del Col·legi de Vocacions Eglesiástiques y Mossen [Tomàs] Bellpuig i Jou, catedrátich del Seminari, que li diguesen els traballs que teníen fets, y li mostraren una pila de cèdules que ja tenen llestes; y a n-aquell Col·legi, aont hi ha estudiants de casi tots els pobles de la Plana de Castelló y de l'alt y bax Maestrat, pogué estudiar les diferencies de llenguatge i fonètica d'aquelles estenses importants regions de la nostra llengua.

Die 16 hora baxa se'n aná a Tarragona, y els Corresponsals y colaboradors d'allá li feren una rebuda ben coral, y li donaren conte de lo que ja han fet, fan y duen idea de fer per la nostra obra.

Trobá alguns colaboradors nous de molta valua: Lo Rt. Pare Arcángel, Prior del Convent de Carmelitas Descalsos, y nus [*sic* per *uns*] quant[s] Pares mes de dit Convent, que s'oferiren a colaborar amb entusiasme.

Die 18 Pasqua de Pentecostés, a una de les sales del Museu Arqueológich, aont s'aplegá lo més selecte de Tarragona, omplint el local d'en gom en gom, doná una conferencia sobre la gramática y el Diccionari de la nostra llengua, fent notar que una y altra obra, per ferse axí com cal, per esser completes, abrassant totes les èpoques; evolucions y

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

territoris de l'idioma catalá, desde'l sigle x fins avui, demanen y eccigexen la cooperació de tots els fills de la Patria, de tots els qui parlen y estimen la nostra llengua; sols unintse y aplegantse totes les forses de tots aquells territoris, y contribuint cadascú segons la seva possibilidat, se porán aplegar totes les formes, vocables, frases y modismes de la nostra llengua sols axí la porem dotar de la gramática y del Diccionari que li son indispensables, donada la seva importancia dins el mon literari. A n-aquesta tasca convidá tots els oients, escitantlos a emprendrela, per llarga, dificultosa y soberga que sia, recordantlos que sols vencent grans obstacles y triunfant de grosses dificultats y traballant sense descans y amb tota la nostra ánima, ens mostrarem fills llegitims dels nostres jures, que ompliren el mon amb lo ressó de les seves proeses y tan alt dexaren el nom de la nostra rassa; sols axí'ns demostrarem dignes sucessors d'ells y merexedors de dur el seu nom.

Acabada la conferencia, el Sr. Gibert (D. Agustí), la columna del catalanisme a Tarragona, y els altres regionalistes mes entusiastes donaren un bon sopar a Mossen Alcover. [96]

Dia 19 a mig día, acompanyat dels Srs. Gibert y Yxart, (don Josep) se'n aná a Reus, aont fonch rebut dels dos corresponsals d'allá, Mossen Joan Batalla, Rector de la Sanch, i D. Joaquim Borrás de March, y D. Pau Font de Rubinat y els germans Pellicers [Joan i Marian], un President de la Lliga Catalanista y l'altre secretari del Centre Católich, tot[s] dos enginyers.

Día 20 a n-el local de la Lliga Catalanista doná una conferencia sobre'l Diccionari, esposant el progecte y la manera de realisarlo, sortint entusiasmat l'auditori selecte y nombrós que l'escoltava, apuntantse una partida com a colaboradors, ben resolts a treballar, y quedant constituït Corresponsal un dels Pellicers, D. Marian, de qui hi ha molt qu'esperar.

També aquí els catalanistes donaren un bon sopar a Mossen Alcover.

Dia 21, se n'aná a Falset, y sortien a rebre'l els dos corresponsals d'allá, Mossen Josep M. Dalmau, Rector Arxipreste, y D. Ramon Franquet, advocat, Jutge Municipal, y altres colaboradors; y amb ells y els RR. Srs.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Rectors de Pradell de la Teixeta, Torroja del Priorat, la Torre de Fontaubella y Porrera, y altres capellans y seglars de diferents pobles y regions veinades, aplegats a Falset, pogué fer sos estudis sobre la llengua, y parlaren llargament sobre'l Diccionari. El vespre doná una conferencia a n-el local de la sociedat *El Foment*, aont assistiren devers docentes persones, entre'ls quals hi havía el clero, el Batle, Jutge de Primera Instancia, Notari, Metge, Apotecari, Mestre de l'Escola, Tinent de la Guardia Civil y demés persones visibles d'allá y aquells Rectors y altres senyors dels pobles veinats. Tothom en sortí resolt a ajudar a l'obra, y el nombre de colaboradors y de colaboradores va aumentar de bo.

Dia 22 se'n torná a Reus, y tot seguit a n-el poble d'Alcover, aont feu els seus estudis filológichs y propaganda del Diccionari, y se'n aná a dormir a Valls.

Fins aquí arriben les notícies que tenim.

Que Deu lo guart de tot perill. Amen.

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografia de Amengual y Muntaner—1902

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: 2 pess. en l' any.—Redacció: Serra, 13.—Palma de Mallorca

[97]

SUMARI:* Escursió filológica de Mossen Alcover. —En Acció de Gracies. —L'Obra del Diccionari a n-el Rosselló. —L'obra del Diccionari a Madrid. —Llista d'obres catalanes escullides per ferne cèdules. —Nous corresponsals. —Seccions de Llenguatge vivent de que se son encarregats els colaboradors que s'espressen. —Arxius aont hi ha colaboradors que fan Cèdules. —Crònica de l'Obra del Diccionari. —Advertencia.

Escursió filológica de Mossen Alcover (97-110)

Maig

Dia 23. — Tot anant Mossen Alcover a Santes Creus amb sos amichs de Valls, Mossen [Jaume] Bofarull, D. Fidel de Moragas y D. Joaquim Freixas, notari, y aturant-se a Vila-rodona, feu l'estudi del llenguatge de Valls, Vila-rodona i Santes Creus. El vespre a n-el local del Centre Catalanista de Valls doná una conferencia sobre 'l Diccionari, assistinthi lo més selecte de la població.

* Juny y Juliol de 1902. —Núm. 7 y 8.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 24. — Se'n va amb Mossen Bofarull a Montblanc, aont lo reben D. Joan Poblet, advocat y Fiscal Municipal, y set o vuit entusiastes mes. Amb ells estudía'l llenguatge de Montblanc y d'una part de la Conca de Barberà, y dona instruccions sobre'ls traballs lecsicográfichs.

Dia 25. — Se'n va amb un bon estol d'amichs a l'Espluga de Francolí y monestir de Poblet, estudiant el llenguatge d'aquests punts; y el vespre a Montblanc els amics li fan un gran sopar, y després dona la conferencia a n-el local del Centre Catalanista, que se va omplir de gom en gom, ja abans de comen[98]sar, y hi hagué gent que se'n van haver de tornar sense sentir la conferencia. Hi assistiren colaboradors y entusiastes de l'Espluga de Francolí, de Barberà [de la Conca], de Blancafort y d'altres poblacions de la Conca.

Acabada la conferencia, devers les onze de la nit, se'n aná a Barberà, aont estigué dia 26 y 27, seguint els seus estudis sobre'l llenguatge d'aquella comarca.

Dia 28. — S'espitxa de bon matí cap a Santa Coloma de Queralt, aont, després d'aturar-se a n-el poble de Sa-Real, arriba devers de les dotze; y el reben a l'entrada del poble Mossen Joan Segura, benemèrit de l'historia y lletres catalanes, y una quinzena més de persones distingides, amb les quals pogué estudiar bellament el llenguatge de Santa Coloma i pobles veinats. Comprometé gent a colaborar a n-el Diccionari, donantlos totes les esplicacions que li demanaren, que no foren poques.

Dia 29. — Diada solemníssima del Corpus: la celebrá a Santa Coloma; y lo endemá, dia 30, ja es partit cap a Igualada, aont el reben una vintena de catalanistes, y amb ells estudía el llenguatge de la població, y els escita a prende part en la tasca lecsicográfica; en constituex quatre de corresponsals, y hi troba una bona colla de colaboradors. El vespre dona una conferencia sobre'l Diccionari a la Casa de la Ciutat, acudinthi gran concurrencia.

Dia 31. — De bon matí se'n va a Martorell. L'acullex a la Rectoría el Regent d'aquella parròquia, Dr. Bové, l'entusiasta lulista y amb ell y amb son vicari, Mossen Lambert Botey, Llicenciat en Dret Civil i Canònich, y el

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

metge D. Joan Capell, estudía el llenguatge de la població, y els compromet a colaborar a n-el Diccionari, constituïnt corresponsal Mossen Botey.

Hora-baxa se'n va a Vilafranca del Penedès. Hi arriba a posta de sol, y el reben a l'estació una trentena de catalanistes. Amb ells aquell vespre y lo endemá fa l'estudi del llenguatge del Penedès, y els-e resol a traballar a n-el Diccionari, constituïntne dos de corresponsals, el President del[s] Catalanistes Vilafranquins [Ramon Fortuny i Dalmau] y lo Dr. Moss. Manel Mestres.

Juny

Dia 1er. — Seguex sos estudis filològichs i se'n va, la tarde, a Sant Martí Sarroca, estudianthi el llenguatge; y el vespre, a Vilafranca del Penedès y en la Casa de la Vila, doná la conferencia sobre'l Diccionari, omplintse de gom en gom la gran sala.

Dia 2. — Se'n va al Vendrell. El reben set o vuit entusiastes, y el menen a la Casa de la Vila, aont amb ells y el Batle y el Secretari de l'Ajuntament fa l'estudi del llenguatge ven[99]drellench, y els-e resol a prendre part en la feinada lecsicográfica, constituïnt corresponsal D. Jaume Serra i Iglesias, Secretari de l'Ajuntament.

A les tres de la tarde dona una conferencia sobre'l Diccionari dins una gran sala d'un centre comercial. Hi assistexen una xixantena de persones, entre les quals hi havía el Jutge de Primera Instancia, el Batle, el Registrador de la Propiedat y casi totes les persones de carrera.

Devers les cinch ja es partit cap a Vilanova i la Geltrú, aont el reben una trentena d'entusiastes, de lo més escullit de la població, amb els quals pogué estudiar detingudament el llenguatge d'allá.

Dia 3. — El comandant militar de Vilanova i la Geltrú, Sr. Casquete, per l'estat de siti aont se troba la provincia de Barcelona, era qui havía d'autorisar la conferencia sobre'l Diccionari, y eczigí tals formalitats, que la feu impossible. Tot anant Mossen Alcover amb aquella trentena d'amichs per un passeig, ample y ombrívol, a visitar el Museu Balaguer,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

proposa a n-els amichs de renovar aquells temps de l'Escola Peripatètica d'Atenes, aont Aristòtil donava ses llissons tot passetjant. La proposició fou acceptada amb entusiasme; y, camina caminarás per aquella ombra tan agradable, rodetjat dels amichs, Mossen Alcover va esposar el seu pla de Diccionari, y la manera de realisarlo. Tot d'una s'apuntaren una quinzena de colaboradors, y tres d'ells foren constituïts corresponsals.

La intransigencia del Sr. Casquete fou el millor aussiliar de Mossen Alcover.

Tot d'una d'haver dinat, amb nou o deu entusiastes s'espitxa a Sitges, aont el Batle y el President dels Catalanistes li demanen una conferència pública, y la dona dins la magnífica sala de la Casa de la Vila devant una concurrencia nombrosa y selecte. Feu allá bon aplech de notes sobre'l llenguatge sitgetá y hi constituí dos corresponsals.

El vespre va prendre'l tren cap a Barcelona, y hi arribá devers les deu.

Dia 4. — El passá a Barcelona, arretglant les seves feines, y dia 5, després de dinar, ja es partit cap a Mataró; aont amb alguns catalanistes de *L'Unió* y de la Lliga Regionalista y altres fa l'estudi del llenguatge de la comarca. Troba prous colaboradors, constituïnt dos corresponsals més per aussiliar el que ja hi havía, el benemèrit D. Terenci Thos Codina; y doná una conferencia a la Lliga Regionalista, aont acudiren els mataronenchs més il·lustrats. [100]

Dia 6. — Amb l'apotecari, Sr. Pascual, se'n va a Canet de Mar. Se veu amb lo corresponsal d'allá, D. Claudi Homar, Secretari de l'Ajuntament, y amb lo Dr. Marian Serra, metge y entusiasta catalanista, que fou constituït igualment corresponsal. Amb ells pogué estudiar el llenguatge d'allá, y parlaren llargament de l'obra lecsicográfica que duim entre mans.

Devers les dues de la tarde pren el tren cap a Blanes, y troba a l'estació una quinzena d'entusiastes que l'esperaven. Arriben a la població, y tot recorrent els seus carrers y contorns marítims, fa l'estudi del llenguatge blanench, y troba gent instruïda qui s'oferex a treballar de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

valent a n-el Diccionari. Hi constituex dos corresponsals; y a n-el local del'Orfeó de Blanes dona la conferencia lecsicográfica, la qual fou extraordinariament concorreguda.

Dia 7. — De bon matí pren'l tren cap a Girona. Hi estudía el llenguatge, y a les dues de la tarde, amb el tren que va cap a Olot, s'espitxa a les Planes, vila important de la vall d'Hostoles, aont conegué D. Fidel Simon, apotecari, y el constituí corresponsal per la seva competencia y entusiasme envers la llengua nostra, y troba diferents colaboradors, entre altres, Mossen Guix, Vicari; amb los quals y amb lo Sr. Rector d'allá pogué estudiar de lo millor el llenguatge d'aquella comarca.

Dia 8. — Partex dematinet cap a Olot. Hi arriba devers les nou, y s'hostatja a ca-D. Marià Vayreda, l'egregi autor de *La derrera carlinada* y fundador de la gran casa d'estatuaria relligiosa de *L'Art Cristiá*, y corresponsal de l'Obra del Diccionari. Amb ell y una bona y lluïda colla d'entusiastes de la llengua pogué estudiar de lo millor l'estat aont se troba ella a Olot.

Dins la gran sala d'actes de l'Institut Olotí dona la conferencia sobre'l Diccionari, y hi acudí lo més selecte de la població, y n'hi hagué prous que s'oferiren a colaborar.

Dia 9. — De bon matí ja es partit cap a Besalú, aont amb lo corresponsal d'allà, D. Joaquim Mates, y altres amics estudía'l llenguatge de la comarca; y, després de dinar, amb una brusca ben espessa, s'espitxa a Banyoles, on l'esperaven el corresponsal D. Pere Alsius, apotecari, y una vintena més d'amichs. Amb ells fa l'estudi del llenguatge de la comarca, y devers les cinch dona la conferencia sobre'l Diccionari a la Casa de la Vila, y hi acudex lo més selecte de Banyoles, y n'hi ha que'n surten amb moltes ganes d'emprendre la tasca lecsicográfica. Les set tocades, se'n va a dormir a Girona, plovent quasi tot lo camí. [101]

Dia 10. — Amb D. Joan Linares i Delhom, corresponsal de Palafrugell, pren el tren cap a Sant Feliu de Guíxols. El reben a l'estació el ferm catalanista D. Joan Cases i Arxer y set o vuit més per l'estil. Amb

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ells estudía'l llenguatge de la comarca; troba colaboradors ben resolts; y, ademés del corresponsal que ja hi teníem, n'hi constituex un altre. Devers les tres de la tarde a la Associació Catalanista dona la conferencia devant un públich nombrós y escullit.

Hora baixa, se'n va amb els Srs. Cases i Arxer y Linares a Palamós. Tot d'una d'arribarhi, dona a la Casa de la Vila la conferencia sobre'l Diccionari, que fou concorreguda de tot; y en resol molts a colaborarhi. Li fan després un bon sopar, d'una vintena de cuberts; y amb nou o deu dels catalanistes més entusiastes estudía el llenguatge de la comarca.

Dia 11. — Devers les onze, amb los fervents catalanistes D. Joan Vergés i Barris i D. Joan Linares, se'n va a Palafrugell, estudianthi el llenguatge; y, a la tarde, s'espitxa a Begur a on fa el meteix estudi; y el vespre a n-el local de la Associació Catalana de Palafrugell dona la Conferència lecsicográfica devant lo més selecte de la població, dedicant la primera part a Mossen Jacinto Verdaguer, la mort del qual se sabé amb molt de greu a Palamós aquella migdiada. D. Joan Verger [s*i*c per *Vergés*] y Barris fonch constituït corresponsal a Palafrugell, ademés del Sr. Linares.

Dia 12. — Reünits els admiradors de Mossen Cinto a la iglesia parroquial, Mossen Alcover digué la missa en sufragi del gran poeta; y devers les onze amb el Sr. Linares y D. Narcís Serradell, corresponsal de la Bisbal d'Empordà, ja es partit cap a n-aquesta ciutat, aont fou rebut d'una trentena de catalanistes. Amb ells estudía el llenguatge bisbalench; en troba prou que s'oferexen a aidarli en la gran tasca lecsicográfica; y hi constituex un corresponsal més, Mossen Josep Coromines. El vespre el Centre Catalanista li dona una *serenata*, y després ell fa la conferencia dins la gran sala de sessions de la Casa de la Vila, que s'omplí de gom en gom, y també la primera part aná dedicada a Mossen Cinto, la mort del qual plorávem tots a-les-hores y encara.

Dia 13. — Dematinet partí cap a Flaçà, aont l'esperaven Don Narcís Prim de Bal·le, advocat, y el metge de Bordils; amb els quals pogué estudiar el llenguatge d'aquesta població, y després va prendre'l tren cap

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

a Figueres. Hi arriba, amb un aiguat desfet, abans de les onze. El Centre Catalanista li demana que don una conferencia; y la dóna a n-el local de la metexa societat y fou prou concorreguda, anant dedicada la primera part a Mossen Cinto, al cel sia. Amb aquells catalanistes, molts dels [102] quals s'oferiren a colaborar, fa l'estudi del llenguatge de l'alt Empordà, que té per capital Figueres; y, ademés del corresponsal que ja hi tenim, n'hi constituí tres més, D. Ignasi Fages, advocat jove, distingit y resolt, D. Jaume Bertran, y Mossen Joaquim Bover, vicari de la parròquia de Sant Pere. Va conèxer Mossen Joaquim Gelada, Rector de Cantallops, que s'oferí a colaborar, y quedá constituït corresponsal de la metexa població, que, per lo arreconada, resulta important filologicament.

Havía d'anar a Cadaqués per estudiar el llenguatge de tal regió, que es ben interessant; però en pogué prescindir perque a Palafrugell i a la Bisbal d'Empordà se va veure amb dos capellans de Cadaqués, que li donaren totes les entressenyes i clarícies que eren mester sobre tal llenguatge.

Dia 14. — Amb D. Joan Vergés i Barris, devers les tres de la tarde, plovent a les totes, partex Mossen Alcover cap a Agullana, aprop de la Jonquera, just a la ratlla de França; aont foren rebuts ben coralment per D. Josep Comes, fabricant de taps, y la seva distingida família. Allá pogué estudiar el llenguatge d'aquella comarca, que s'hi conserva admirablement, y trobá col·laboradors ben resolts.

Dia 15. — Amb una bona tartana i acompanyat dels Srs. Vergés i Comes, se'n va devers les nou a la Jonquera, aont estudia'l llenguatge amb alguns amichs y coneguts dels qui l'acompanyaven, y resol Mossen Josep Major, Rector de allá, a colaborar a n-el Diccionari, y el constitueix corresponsal. El metex cárrech doná per la vila de Campmany a D. Joaquim Vergés i Riera, propietari d'aquella regió muntanyosa y arreconada y per axó interessantíssima desde'l punt de vista de la filología.

Després de dinar, amb la metexa tartana y els meteis amabilíssims companys, Mossen Alcover se tira dins França per el Portús, y de d'allá

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

fins a Ceret, aont arribaren amb brusca ben espessa. Aquells bons amichs s'entornaren a Espanya, dexant-lo a ca'l pare d'En Juli Delpont, l'entusiasta catalanista de Perpinyà. Amb aquell senyor y un fill completa els seus estudis sobre'l llenguatge de Ceret; y a les vuit y mitja del vespre s'esquitxa a Arle, a on el rep, brassos uberts, el dols y coral amich Mossen Esteve Casaponce, Rector d'allá, que es impossible conèxer y no estimarlo de cor.

Dia 16. — Amb Mossen Casaponce y alguns amichs seus de diferents pobles del Vallespir, Mossen Alcover completa'ls seus estudis sobre'l llenguatge de per allá. Dinen prestet, y amb Mossen Casaponce, prenen el tren, y cap a Elna s'ha dit. Arriben a l'antiga capital eglesiástica del Rosselló, y p'els carrers [103] meteis feren l'estudi del llenguatge d'aquexa ciutat, demanant de-noves a la gent que trobaven p'els carrers, que fou de bon manament y prou xelesta.

Hora baixa, agafen el tren cap a Perpinyà. Hi arriben abans de les sís; y los reben a l'estació Mossen Izart, Canciller de la Diocesi, Mossèn [Josep] Falguera, Vicari de Sant Josep, y en Juli Delpont. Se'n van tot dret a n-el Bisbat (Palau episcopal), aont troben y abrassen los MM. Il. Srs. Vicaris Generals, Mossen Roca y Mossen Vidalet, y los rep ben coralment Monsenyor [Juli] Carsalade, l'inclit Bisbe de Perpinyà, que se tè guanyats tots els cors catalanistes d'Espanya y de França, tots els cors que senten amor a la llengua catalana. Mossen Alcover fou l'hoste de Monsenyor.

Dia 17. — El matí visitá alguns amichs; y amb coneguts de Mossen Casaponce, perpinyanesos de bona cepa, feu l'estudi del catalá d'aquella comarca. Després de dinar, se'n van amb el mateix Rector d'Arle a la vila de Calce, a l'altre costat del Rosselló, ben aprop de les regions de Narbona y Carcassona, que ja no son catalanes. Allá amb algunes persones sense lletres y empeses d'anys, feu l'estudi d'aquell catalá, que resulta importantíssim.

El vespre dona una conferencia sobre'l Diccionari a *La Societé agricole, scientifique et litteraire des Pyrénées Orientales*, aont s'aplegá lo

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

més selecte, lo més instruït de la ciutat, y n'hi hagué prous que sortiren ben resolts a prendre part en la gran feinada lecsicográfica.

Dia 18. — Dins la gran capella del Sant Cristo de la Seu de Perpinyà se celebra una missa en sufragi de Mossen Jacinto Verdaguer, assistinthi Monsenyor lo Bisbe, els Vicaris Generals, el Canciller de la Diòcesi, l'Arxiprevere de la Seu y un centenar d'admiradors del gran poeta; y Mossen Alcover feu l'elogi del sublim cantaire de *L'Atlantida*, *Idilis y Cants Místichs* y *Canigó*, estudiantlo com a cantaire de Deu y de la Patria.

A la tarde se'n va amb Mossen Casaponce y Mr. [Amadeu] Aragon a Clairà, d'ont es Rector Mossen Bonafont, inspirat poeta i filòlech distingit, amb els quals pogué estudiar bellament el llenguatge d'aquella y demés comarques del Rosselló, ja que sens dupte Mossen Bonafont y Mossen Casaponce son dels qui conexen més a fondo el catalá rossellonés.

El vespre a n-el palau episcopal hi hagué aplech de Corresponsals y colaboradors, que esposaren les seves dificultats y els seus parers y maneres de veure l'obra lecsicográfica. Mossen Alcover doná totes les esplicacions qu'eren del cas y establí tem[104]peraments práctichs que tots acceptaren, demostrantse ben resolts a traballar de valent en la gran empresa.

Dia 19. — Ben dematí Mossen Alcover amb Mossen Casaponce s'espitxa a Prada; A n-el Petit Seminari d'allá, aont se trobaven centenars de seminaristes de tots els pobles de Cerdanya francesa y Conflent, amb una vintena d'ells que'ls Superiors n'hi triaren de ben axerits y trempats, pogué estudiar el llenguatge d'aquelles dues comarques tan grans y de tanta d'importància per la nostra filología.

El vespre, tot despedint-se de Mossen Casaponce i dels Superiors del Seminari, pren el tren cap a Vilafranca de Conflent, y aquí la diligencia de Montlluís y Bourg-Madame, que l'arribá a Puigcerdà l'endemá la matinada, havent plogut casi tota la nit.

Dia 20. — A Puigcerdà se veu amb lo corresponsal que hi tenim, l'honorable D. Josep M. Martí, lo popular apotecari Martí, y Mossen Jaume Manent, Rector d'allá, y Mossen Josep Ferrer, organista, i el Batle,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

apotecari també, y altres entusiastes. Amb ells feu l'estudi del llenguatge de la Cerdanya espanyola i completá'l de la francesa, y els-e compromet a colaborar a n-el Diccionari, constituïnt corresponsal Mossen Ferrer per aidar a n-el Sr. Martí. El vespre a la Casa de la Vila dona una conferencia, aont assistí moltíssima gent, de lo més selecte de Puigcerdà.

Dia 21. —Pren devers les sis la diligencia de Ripoll, aont arriba a les tres y mitja de la tarde. Se veu amb lo president de la societat catalanista d'allá, D. Tomàs Reguer, apotecari; y amb set o vuit catalanistes més que s'aplegaren, feu l'estudi del llenguatge de la regió ripollesa, y els anima a prendre part en la gran feinada lecsicográfica, constituïnt corresponsal el Sr. Reguer.

Dia 22. — Ben de matí amb el tren ja es partit cap a Vic, y hi arriba abans de les set. Hostetjat a n-el Palau episcopal, lo Reverendíssim Sr. Bisbe el va rebre com un pare rep els seus fills, segons acostuma l'egregi Dr. [Josep] Torras i Bages. Se veu amb los canonges Mossen [Jaume] Collell y Mossen [Ramon] Corbella, amb Mossen [Josep] Gudiol, el benemerit autor de *L'Arqueología Sagrada Catalana*, Mossen Pere Bofill, D. Lluís B. Nadal y altres amichs del Círcol Literari. Amb ells fa l'estudi el llenguatge vigatá, y, la tarde, dona la conferencia dins la gran sala d'actes de dita societat, y hi acudex molta de gent y de lo mes escullit d'allá.

Dia 23. — Pren ben dematí la diligència de Prats de Lluçanès, y hi arribá devers les onze. Se veu amb Mossen Miquel Serra i Sunyer, Vicari, Mossen Josep Valls, professor de [105] Llatí, Mossen Ramon Fumanya y D. Ramon Valldemora, Secretari de l'Ajuntament. Amb ells fa l'estudi del llenguatge de la comarca aquella, y els anima a prendre part en l'empresa lecsicográfica, constituïnt corresponsal Mossen Valls, y donantlos totes les instruccions qu'eren del cas.

Devers les sis de la tarde amb una tartana especial ja fonch partit cap a Gironella, aont arriba devers les nou.

Dia 24. — Dita la missa a l'iglesieta de Gironella, l'apotecari d'allá y Mossen Antoni Eres, lí donaren les claricies que necessitava sobre'l llenguatge de la població; y devers les vuit amb una tartana ja es partit

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cap a Berga. Hi arriba passat les nou. Surten a rebre'l lo corresponsal d'allá, Mossen [Lluís] Ribera amb cinch o sis entusiastes mes, amb els quals fa l'estudi del llenguatge bergadá, y constituex un altre corresponsal, D. Ramon Galart, propietari, per que entre dos ho puguen dur mes arreu.

Devers les cinch de la tarde a l'Associació Catalanista dona la conferencia sobre'l Diccionari, acudinthi lo milloret de Berga.

Dia 25. — Ben dematí pren la tartana cap a Olvan, y aquí'l tren cap a Manresa, aont el reben tretze o catorze catalanistes. Hostatjat a la Santa Cova, celebra una llarguíssima entrevista, que li fou ben profitosa, amb lo Rt. P. Jaume Nonell SJ, el gran filòlech catalá, l'autor dels mes llarchs y mes fondos y millors estudis gramaticals de la nostra llengua, gloria de la Companyia de Jesús, de Catalunya y d'Espanya. Amb ell y una colla mes d'entusiastes Mossen Alcover estudía'l llenguatge de Manresa y Pla de Bages, y el vespre dins la gran sala de sessions de l'Ajuntament, plena de gom en gom de lo milloret de la ciutat, dona la conferencia, sortintne molts ben determinats a prendre part en la gran tasca lecsicográfica. Per aussiliar el P. Nonell, corresponsal d'allá, en constituí quatre mes, D. Leonci Soler i March, D. Oleguer Miró, metge, lo Dr. Mossen [Josep] Servitja, y D. Agustí Comes, advocat.

Dia 26. — Devers les deu pren la diligencia de Cardona, y arriba a n-aquexa ciutat devers les dues, y surten a rebre'l casi tots els capellans d'allá y altres persones distingides. Amb elles pogué estudiar el llenguatge cardoní, y trobá nous colaboradors del Diccionari, constituïntne un de corresponsal, Mossen Josep Mas i Margineda, ademés de Mossen [Sebastià] Ibañez, qui ja hu era. El vespre dona la conferencia a n-el centre catòlich, y hi acudí lo mes granat de Cardona.

Dia 27. — Seguex els seus estudis filològichs, y, després de dinar, amb una tartana s'espitxa cap a Solsona. Hi arriba devers les sis, y se veu amb el Dr. D. Jaume Viladrich, Vicari [106] General d'allá y corresponsal del Diccionari a n-aquella comarca; y amb ell y altres solsonins aquella

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

tarde y lo endemá feu l'estudi del llenguatge de Solsona y pobles veinats y de la Ribera Salada.

Dia 28. *— A n-el local de la Jovintut Catòlica dona la conferencïa sobre'l Diccionari. Hi acudex molta gent, y n'hi ha que s'oferexen a colaborarhi.*

Casi tot lo dia va ploure, y a les deu de la nit, amb una bona brusca, s'afica dins una tartana particular, y ja es partit cap a Manresa, aont arriba a les set tocades de lo endemá.

Dia 29. — Torna a tenir una llarga entrevista filològica amb lo Rt. P. Jaume Nonell, y a les dotze pren el tren cap a Cervera de la Marenda. Hi arriba a les dues; se veu amb los entusiastes catalanistes D. Lluís Lladó i D. Faust de Dalmases y més tart Mossen Josep Vives, corresponsal d'allá, Mossen Ramon Pinós y altres.

Amb ells estudía el llenguatge de Cervera y de la Segarra, y els-e resol a traballar de valent a n-el Diccionari, constituïnt un altre corresponsal, Mossen Pinós. A una sala de l'iglesia de Sant Agustí, aont s'aplegaren casi totes les persones instruïdes de la ciutat, doná la conferencia lecsicográfica.

Dia 30. — Ben dematinet pren el tren cap a Tàrrega. Hi arriba abans de les set; fa de veure Mossen Pere Pintó, Vicari del Carme, corresponsal d'allá; comparexen els principals catalanistes; y amb ells estudia'l llenguatge d'aquella comarca, y els anima a emprendre la tasca lecsicográfica. El vespre a la Casa de la Vila dona la conferencia sobre'l Diccionari, que fou ben concorreguda.

Juliol

Dia 1er. — De bon matí pren el tren cap a Lleida, aont arriba devers les nou, hostatjant-se a ca-D. Manuel Gayà i Tomàs, notari, prosista catalá dels bons. Comparexen els catalanistes, que son molts a Lleida y plens de coratge, y amb ells fa l'estudi del llenguatge lleidetà i del pla

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'Urgell, y son una bona partida que s'oferexen a traballar fort a n-el Diccionari.

Dia 2. — Seguex sos estudis filològichs, y, la tarde, a la Casa de la Ciutat, devant un públich tan nombrós com escullit dona la conferencia sobre'l projecte lecsicográfich y manera de durlo a cap. El vespre una corentena de catalanistes l'obsequíen amb un gran sopar, reinant entusiasme per llarch.

Dia 3. — Devers les tres de la tarde pren la diligència cap a Balaguer, aont arriba, les sis tocades, rebent-lo a l'entrada de la [107] ciutat una vintena de catalanistes, que l'acompanyen a n-el santuari del Sant Cristo, y fa amb ells l'estudi d'aquella comarca.

Dia 4. — Seguex sos estudis filològichs, y a les onze dins una gran sala del col·legi dels Pares Escolapis, devant un públich nombrós y selecte dona la conferencia, y son molts que s'oferexen a colaborar a n-el Diccionari. Constituex l'advocat D. Josep M. Vila de Rocabruna corresponsal juntament amb lo notari D. Ramon Gramunt, que ja hu era. Una trentena de catalanistes obsequíen Mossen Alcover amb un gran dinar. Hi assistí D. Jacinto Josa, metge de Castelló de Farfanya, y amb ell va poder Mossen Alcover estudiar el llenguatge d'aquexa vila, que está a la ratlla d'Aragó.

Devers les quatre pren la diligencia cap a Artesa de Segre. Hi arriba devers les set; troba'l corresponsal que tenim allá, D. Ramon Sala i Camps, inspirat poeta y catalanista fervent, y lo Rt. Sr. Rector, entusiasta també de la nostra llengua; y amb ells estudía el llenguatge d'aquella comarca.

Dia 5. — A la una de la matinada s'afica dins la diligència de Tremp, y hi arriba a les onze y mitja. El reben a l'entrada del poble lo Rt. Sr. Rector y bona part del Clero d'allá y una vintena de persones més, de lo mes escullit de Tremp.

Amb sis o set d'aquests entusiastes fa l'estudi del llenguatge d'aquella comarca; son una partida que s'oferexen a colaborar a n-el Diccionari; y, per organisar tal feinada, constituex corresponsals D. Luís

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de Cuenca i Pessino, Mossen Vicenç Bosch[,] organista, D. F. Ramon Monrós y D. Jaume Laforga. Lo conegut advocat D. Àngel Feliu li prestá el seu concurs, recomanantlo a amichs seus de la Pobla de Segur, Gerri de la Sal y Sort[.] El vespre dins una gran sala de l'alberch dels Missioners del Cor de Maria, plena de gom en gom d'un públich selecte, dona la conferencia sobre'l Diccionari.

Dia 6. — Seguex sos estudis filològichs, y a les dues de la tarda, acompanyant-lo D. Ricard Mir, jove entusiaste, pren la tartana cap a la Pobla de Segur. El reben a l'entrada del poble el Rt. Sr. Rector y mes d'una dotzena de catalanistes fervents, de lo més escullit d'allá. Amb ells fa l'estudi del llenguatge d'aquella comarca; els-e resol a colaborar a n-el Diccionari, y constituex corresponsal un d'ells, jove molt axerit. Prop de les set, amb una tartana particular y amb l'amable companyía de dos joves catalanistes, D. Josep Borrell y D. Daniel Castellà, s'espitxa a Gerri de la Sal. Hi arriba a les nou, y encara té temps d'estudiar el llenguatge d'aquelles muntanyes, ajudantli prou D. Manuel Canut y D. Juli Lluscà. [108]

Dia 7. — A les quatre de la matinada ja es partit a cavall cap a Sort. Hi arriba a les set, y el rep a casa seva el fervent y jove catalanista D. Serafí Casesnoves. En compareixen sis o set més, joves també casi tots y entusiastes; y amb ells estudía el llenguatge d'aquelles encontrades; y parlen llargament sobre'l Diccionari, y se resolen a colaborarhi de valent. El vespre a la Casa de la Vila dona la conferencia lecsicográfica devant un públich prou nombrós per lo que es Sort. Hi assisti l'entusiaste catalanista D. Ramon Bertran i Nat, mestre d'escola de Tírvia, d'ont fou constituït corresponsal. De Sort ho es D. Marian Malagelada, Registrador de la Propietat, que justament se trobava a Banyoles, aont tenía sa senyora molt malalta (Deu li torn la salut si convé).

Dia 8. — Devers les quatre de la matinada ja es partit a cavall cap a la Seu d'Urgell per dins uns barranchs i muntanyes sobergues, passant per els poblets de Costatort, Vilamur, la Llaguna, Rubió. Devers les deu y mitja arriba a Pallerols. Amb lo Sr. Rector d'allá y algunes persones mes,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ben amatents, fa l'estudi del llenguatge d'allá; y a les tres de la tarde torna pujar a cavall, y de allá per els pobles de Avellanet y la Parròquia [d'Hortó]; agafa la carretera de Ponts a la Seu, y arriba a n-aquexa ciutat devers les set, sortint a rebre'l lo Rt. Sr. Rector i dos Beneficiats de la Seu. Comparexen després altres amichs y entusiastes de la llengua. Amb ells aquell vespre y lo endemá fa l'estudi del llenguatge de la comarca de la Seu, constituïnt corresponsals, ademés del que ja hi teníem, lo M. I. Dr. [Francesc] Palau, canonge d'allá y D. Francesc Botxaca, fervent catalaniste.

Dia 9. — Seguex sos estudis filològichs, y, tot conversant amb tres o quatre andorrans, estudía'l el catalá d'Andorra, que ve a esser casi be el de la Seu.

A la tarde, dins la gran sala de sessions de la Casa de la Ciutat, casi plena d'un públich escullit, dona la conferencia sobre'l Diccionari, y n'hi ha que'n surten ben resolts a colaborarhi.

Dia 10. — Seguex sos estudis de llengua, y, devers la una de la tarda, s'afica dins la diligencia, y cap a Ponts s'ha dit. Hi arriba prop de les nou, y el reben nou o deu entusiastes y distingits catalanistes, el primer de tots, D. Antoni Castellà, Batle del poble, que'l volgué per hoste.

Dia 11. — Amb aquells amichs feu l'estudi del llenguatge de la comarca de Ponts, que forma part del pla d'Urgell, y parlaren llargament del Diccionari, y los va resoldre a colaborarhi, constituïnt corresponsals el metex D. Antoni Castellà y el metge D. Francesc Xavier Montanyà. [109]

Dia 12. — A la una de la matinada s'afica dins la diligencia cap a Calaf; y hi arriba devers les sis. El rep l'entusiaste catalanista D. Candi Closa. S'hi apleguen lo Rt. Sr. Rector, el Sr. Batle y altres persones de carrera; y amb ells fa l'estudi del llenguatge de Calaf i pobles veinats. Tot d'una d'haver dinat s'apleguen una vintena d'entusiastes de la nostra llengua, lo mes instruït de Calaf, y Mossen Alcover els esposa el seu projecte de Diccionari y la manera de realisarlo. Merex l'acceptació d'aquella gent, que prometen colaborarhi, y D. Candi Closa queda

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

constituït corresponsal. Devers les tres y mitja pren el tren de Lleida cap a Terrassa.

Hi arriba devers les cinch, y el reben una trentena de catalanistes. Sopen plegats dins el jardí de l'Associació Catalanista; se fan entusiastes brindis; y a les nou dins la gran sala d'actes de dita societat, plena de gom en gom de lo mes escullit de Terrassa, dona la conferencia sobre'l Diccionari, y son molts que'n surten resolts a colaborarhi de valent.

Dia 13. — Amb lo notabilíssim filòlech D. Àngel Sallent, corresponsal nostre, y una colla més d'entusiastes, fa l'estudi del llenguatge de Terrassa; y tot d'una d'haver dinat, devers les dues y mitja, amb companyia del Sr. Sallent, s'afica dins el tren cap a Sabadell, aont lo reben una trentena de catalanistes, un d'ells l'egregi Dr. D. Feliu Sardà i Salvany, el meritíssim Director de *La Revista Popular*, que tant y tant de be ha fet a l'Iglesia y a la Causa Católica amb los seus moltíssims y notabilíssims opuscles y llibres. Mossen Alcover s'hostetjá a casa del Dr. Sardà, aont anaren a oferirli els seus respectes els de la Lliga Regionalista y els de l'Academia Catòlica.

A les cinch y dins la magnífica sala d'actes del Centre Catalá, plena de la flor de Sabadell, dona la conferencia sobre'l Diccionari, sortintne molts ben determinats a colaborarhi de bon de veres.

Se va convení que'ls Presidents del *Centre Catalá, Lliga Regionalista* y *Academia Catòlica* designaria cada un una persona competent com a corresponsal del Diccionari, y el *Centre Catalá* designá tot d'una lo notable poeta D. Manel Ribot i Serra.

A les nou Mossen Alcover y una cincuantena de catalanistes se varen asseure en taula, y hi va haver un gran sopar, y no faltaren brindis fervents y entusiastes.

Dia 14. — Prop de les vuit Mossen Alcover pren el tren cap a Barcelona, acabant la seva llarguíssima excursió filologica per els territoris de llengua catalana, que sia per major honra y glo[110]ria de Deu y de la Patria y profit de la llengua y literatura catalana. Amen.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Arribant a Barcelona, y embarcantse lo endemá cap a Mallorca, agraït de tot cor a n-els catalans de totes les comarques qu'ha visitades y a tota la prensa catalanista y d'una manera especial a *La Renaixensa* y a *La Veu de Catalunya*, posá a n-aquests dos capitosts del catalanisme la siguent carta, que trascrivim tal com ell la va escriure, sense les lleugeres alteracions ortografiques, morfológiques y sintáctiques amb que aquells periòdichs la publicaren, sens dupte per guardar el seu sistema d'ortografía y acomodarse a la poca comprensió dels lectors indoctes.

En acció de gracies[21] (110-112)

Barcelona, 15 de juliol de 1902

Sr. Director de *La Renaixensa* (*La Veu de Catalunya*)

Molt senyor meu y amich: Acabada, gracies a Deu, l'escursió per els territoris de l'antiga nacionalitat catalana per fer l'estudi de la nostra llengua estimadíssima y replegar gent que colabori a l'obra magna del Diccionari, abans d'embarcarme cap a Mallorca, me veig en el cas de dirigirme a *La Renaixensa* (*La Veu de Catalunya*) pera donarli públicament y, amb tota la meva ánima les gracies mes corals per lo molt y molt que m'ha ajudat en aquesta obra, que he tinguda la sort d'iniciar. *La Renaixensa*, (*La Veu de Catalunya*) recomanantme amb viva eficacia a n-els seus corresponsals y escitantlos a donar conte de les meves conferencies, y publicant llargues y escalfades relacions de les metexes y referint les meves anades y vingudes dins les diferents comarques catalanes per l'estudi de la llengua, m'ha preparat el camí per tot arreu, m'ha donat a conèxer a tothom y ha predisposats els seus amichs y

[21] Nota (1) de l'original: Si posam *La Renaixensa* devant y *La Veu de Catalunya* derrera, no es per negar y concedir cap primacía, sino esclusivament per ser *La Renaixensa*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

lectors a favor meu y de la meva tasca. No som jo capás de pagar mai ni de agraïr, axís com pertoca, un favor tan gros, mes ben dit, una cadena tan llarga de favors. ¡Que Deu Nostre Senyor li pagui [111] amb bens espirituals y temporals que convenguen, axís com jo demán y desig de tot mon cor.

També he de donar públicament les gracies mes corals a tantíssimes persones de tots els indrets de Catalunya espanyola y de Catalunya francesa, que tan y tant m'han obsequiat, festetjat y regositjat durant la meva llarguíssima escursió, que m'ha resultat ben curta per l'interés que m'ofería l'estudi del llenguatge de cada comarca, y p'els bells estols d'amichs estimadíssims que trobava per tot arreu, plens d'entusiasme per l'obra del Diccionari, y de generositat y galantería envers de mi, omplintme d'atencions y consideracions tan corals y espressives, que jamai podré tampoch pagar ni agraïr axís com caldría. Per tal motiu repetesch: que Deu Nostre Senyor els ho pagui amb els bens espirituals y temporals que mes els convenguen.

Faltaría també al mes elemental dels devers si no donava igualment milions de gracies a tota la prensa catalanista d'Espanya y de França, tot manifestantli'l meu viu agraïment per l'entusiasme que ha demostrat y demostra a favor del Diccionari y per la forsa, importancia y trascendencia qu'ha donades a la meva propaganda lecsicográfica, tot contant un día y un altre día, y alabant, y eczaltant les meves escursions y estudis y conferencies. La prensa catalanista amb axò m'ha conquistades moltes simpatíes, m'ha oberts y aplanats molts de camins y ha contribuit poderosament a que persones de gran valua de totes les encontrades catalanes m'(ho) oferissen el seu concurs y la seva cooperació, amb les quals molt, moltíssim se pot fer y's fará, si Deu ho vol y Maria.

Que Deu Nostre Senyor le hi pagui a la prensa catalana tant y tant com ha fet per mí. Que le hi pagui y la prosperi en tots conceptes.

---

mes antiga que *La Veu de Catalunya*; y ja's sap qu'es regla de bona criansa donar el devant a n-els mes vells.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Es un fet consolador y ben eloqüent el viu entusiasme y l'acceptació resolta que han trobada a tot arreu les meves conferencies y propaganda. Quant a tantes poblacions com he visitades, hi ha hagut públich escullit que m'ha demanada una conferencia y tanta de gent que s'es oferida a prendre part en la tasca lecsicográfica; es que Catalunya, gracies a Deu, posseex un estat de cultura ben notable. Quant tantes poblacions catalanes s'interessen per axò del Diccionari y la Gramática, acudint a tals conferencies y fent tants oferiments com m'han fets a mí, que no'ls portava cap negoci ni ganancia material, ni'ls prometía ventatges ni influencies, ni res de lo que's cotisa dins els moderns emporis; quant un poble se pren aquell interés y se sent mogut d'aquell entusiasme que jo he trobat dins tot Catalunya [112] per l'obra del Diccionari; es que aquest poble es qualcom mes qu'un poble comerciant y positivista; es que aquell poble no es esclau de l'egoisme ni del *vadell d'or*, com n'hi ha que suposen qu'es el poble catalá; es que Catalunya es un poble de vertadera y sólida cultura, que, si atén y besquetja ab viu ardor son benestar temporal, viu al metex temps la vida de l'enteniment y del cor, la vida de l'esperit, que es la vida suprema dels pobles, la que'ls fa vertaderament superiors y senyors de sí meteis, y dominar el mon de la materia, y pujar amunt, ben amunt, cap a l'ideal.

Per axò servex el regionalisme, per axò serveix el catalanisme: per axecar el llivell moral y intelectual dels pobles, per interessarlos y enardirlos en coses molt mes altes y dignificants que la pesseta y la *lletra de cambi*, per interessarlos y enardirlos en empreses de vertadera cultura y avens, com la filològica y lecsicográfica que duim entre mans…

Moltes coses mes poría dir per l'estil: per eczemple, que per tot arreu he trobat que regionalisme y catalanisme són sinònims de cultura, instrucció y llum, y que lo antiregionalisme, casi be per tot, resulta sinònim d'altres coses ben diferents…

Ara acabaré recordant que l'obra del Diccionari no está acabada ni molt manco: está no mes iniciada.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

En nom de Deu y de la Patria reclam de bell nou el concurs de tots els amadors de la llengua catalana, de tots els fills de la nostra rassa, de la prensa catalanista, y, d'una manera especial, de *La Renaixensa*, (*La Veu de Catalunya*), per dur avant, per dur a cap aquest Diccionari, que alguns calificaven d'impossible y de bogería, y que amb l'ajuda de Deu dins pochs anys ha d'esser y será un fet, que demostrará la vitalitat y energíes dels pobles de llengua catalana.

Repetesch milions de gracies de tot quant han fet per mí els catalans y la prensa catalanista; y que Deu els ho pagui, axís com demana y desitja de tot cor son afectíssim.

ANTONI M. ALCOVER, Pre.

L'Obra del Diccionari a n-el Rosselló (112-114)

Els corresponsals del Rosselló se n'han pensada una de bona. Per facilitar la colaboració del Diccionari y conseguir que tendistes y menestrals y obrers puguen prendre part en la replega [113] de paraules, que es el primer pas de la gran tasca lecsicogràfica, han fetes y repartides per tot arreu unes fulles impreses del tenor següent, que copiam per si qualcú en vol prendre mostra.

Oeuvre du Dictionnaire Catalan: Directeur: Mossen Alcover.

Perpignan, le..... 190

M..... à..... —Le groupe roussillonnais de l'Oeuvre du Dictionnaire de la Langue catalane a l'honneur de faire appel a votre dévoué concours. Il vous prie de vouloir bien lui donner la liste des noms,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

termes, et mots catalans indiqués d'autre part avec leur définition et leur sens usuel.

Toutes les provinces de langue catalane se sont réunies dans un commun et généreux effort, pour composer ce Dictionnaire. La part contributive du Roussillon y tiendra une large place, car la langue de notre province, malgré ses altérations et ses gallicismes, a conservé plus peut-être que les provinces du Principat de Catalogne, les formes antiques et étymologiques usitées par les aïeux.

Vous contribuerez ainsi, pour votre part, a la réalisation du but patriotique poursuivi par le groupe, en lui permettant de rendre, aussi complet que possible, l'apport des anciens comtés catalans du Roussillon, Conflent, Cerdacne et Vallespir, à l'oeuvre commune du *Dictionnaire* de la Langue catalane.

Avec nos meilleurs remerciements, veuillez agréer, M..... l'assurance de nos sentiments distingués et dévoués.

P. LE GROUPE, ROUSSILLONNAIS

Bulletin confié aux bons soins de..... M..... à..... à retourner à M..... à..... Indicationes demandées:.....

RÉPONSES

NOM CATALAN	NOM FRANCAIS	DEFINITION ou EXPLICATION

***

A l'aplech que dia 18 de juny prop passat celebraren a n-el palau episcopal de Perpinyà els corresponsals y col·laboradors rossellonesos, hi assistiren: Monsenyor Carsalade, Bisbe d'allà; [114] Mossen Casaponce, Rector d'Arles; Mossen Falguere, Vicari de Sant Josep de La Gare; Mr.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Agustí Vassal, President de la Conferencia de(l) Sant Vicenç de Paül; Mr. Palustre, arxiver Departamental, Mr. Guibeand, arxiver Municipal; Mr. Payré, advocat; Mr. Vergés de Ricaudy, banquer; Mr. Jh. Payret, director de *Journal Illustré:* Mr. Antoni Caubet, Mr. Juli Delpont, Mr. Esteve Falguere, Mr. de Guardia, y Mr. Amadeu Aragón.

L'obra del Diccionari a Madrid (114-116)

El Siglo Futuro de 26 de Juliol publica el següent article, que per via d'informació reproduïm, tot agraïnt la bona voluntad que demostra envers de la nostra tasca:

Una buena obra

Nuestro querido amigo el M. I. Sr. Dr. don Antonio María Alcover, Presbítero, Vicario General de la Diócesis de Mallorca, ha emprendido y este llevando a feliz término una obra meritoria desde el punto de vista literario: la formación de un gran diccionario catalán, donde estén dignamente representadas todas las regiones que hablan aquella lengua, es decir, las Baleares, Valencia, Cataluña y el Rosellón. Para lograr este fin, trabaja nuestro querido amigo hace años, con fervor y constancia de apóstol, escribiendo, hablando, viajando, deteniéndose en los pueblos que aportan materiales á su obra, nombrando corresponsales; no perdonando, en fin, gasto ni esfuerzo, pasos ni *pesos.* Pero sobre ser esto cosa inusitada y extraordinaria en estos tiempos que van levantando monumentos imperecederos al egoismo y al materialismo; es muy poco en comparación con la obra de caridad que està haciendo el Dr. Alcover tomando pie de su obra. Porque en conversaciones y escritos, en

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

conferencias y discursos inculta [sic] à lo mas sano de nuestro pueblo el amor à la patria por Dios; tal y como lo entendieron y practicaron nuestros abuelos, y enseña lo que es y lo que vale el regionalismo, en contraposición con el maldito centralismo por un lado y con el separatismo suicida por otro.

Véase una muestra de la labor del doctor Alcover, [115] traducción de una conferencia que dió hace poco en el Círculo Católico de Ibiza:

«Esta es nuestra tradición, nuestra historia. No, no somos un pueblo vencido, y conquistado, y sometido á otro pueblo. Somos un gran pueblo, unido libérrimamente al pueblo castellano, con los mismos derechos, con las mismas prerrogativas, formando ambos un Estado, constituyendo por igual ambos parte de la España. Esto nos enseña la historia, esto la tradición; tradición que hemos de estudiar, conservar y enaltecer; tradición que nos ha de servir de base para avanzar siempre màs por el camino del legítimo progreso, hacia el bienestar, y perfección en todos los órdenes. Así hemos de ser regionalistas, estimando lo nuestro, lo que constituye nuestro caràcter y manera de ser dentro de la historia, para mejorarlo, engrandecerlo, para subir màs y màs por la escala de la perfección. Así hemos de ser regionalistas, *no para deshacer la España ni descuartizarla;* sino para reconstituirla y reforzarla, y restaurarla y ponerla otra vez de nuevo á la cabeza de las otras naciones, como estuvo anteriormente.

«No tiene España nada que temer del regionalismo, sino mucho que esperar de él. El *peligro* no está en el regionalismo, sino en el *centralismo.* La Historia habla muy claro: España en diez siglos de régimen regional se reconquistó de la Media Luna, como no se ha reconquistado ningún pueblo del globo, y logró ser la primera nación del mundo. Esto pudo ser y fué la España bajo el régimen regional, bajo la constitución y organización regional. ¿Qué ha hecho durante el régimen centralista? ¿Qué ha hecho en dos siglos mal contados de centralismo y uniformismo? A la vista està. En diez siglos de regionalismo fuimos la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

primera entre las naciones del mundo; à los dos siglos de centralismo estamos à punto de desaparecer del mapa...

»No, no es un peligro el regionalismo, es una esperanza. Hemos de ser regionalistas, para engrandecer, mejorar y enaltecer la España. Cuanto más crezca y mejore y se refuerce cada una de las regiones españolas, tanto más crecerá, mejorará, y tanto más se reforzará la España, que es el conjunto de *todas* las regiones españolas. No, no ha de tener pérdida ninguna España en que crezcan y cobren vigor y energías las regiones: todo lo que éstas ganen son ganancias de aquélla».

La revista católica de donde tomamos los anteriores párrafos traducidos del catalán, añade estas palabras que sin inconveniente hacemos nuestras:

«Hasta aquí el infatigable apóstol de la lengua catalana. [116]

Quiera Dios que pronto surjan en todas las regiones de España apologistas de lo suya propia. Este es el camino que conduce al término. Lo demás es perder el tiempo.

Quede sentado para siempre jamás que el Catalanismo no es separatista, que al lado de un: ¡Visca Catalunya! gritamos también ¡Viva España!»

He ahí lo que puede una buena voluntad dedicada á una empresa sana y el camino que ha ganado en poco tiempo el doctor Alcover manteniendo el fuego sacro en las regiones donde ha rebrotado con mis fuerza el instinto de conservación, señalando al catalanismo el abismo en que puede caer y estrellarse, y abriendo patrióticos horizontes á todas las otras gloriosas regiones de España, que perecerán en la ruina común si no se levantan y se organizan y se revuelven contra las ignominias del actual régimen y del turno que le sirve.

Es lamentable equivocación la de algunos catalanistas que, confundiendo á las víctimas con los verdugos, llaman despreciativamente cosas de España á las cosas y empresas de los que la rigen y gobiernan, que son sus mayores enemigos; y es por otra parte sordera inexplicable

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

y pesadísimo sueño el de las comarcas que después de tanto desastre y vergüenza permanecen cruzadas de brazos. A conjurar uno y otro daño tiende la campaña del ilustre Provisor de Mallorca, con tanto trabajo emprendida y con tanto tesón continuada, y por ello merece alabanza de los católicos.

Es una buena obra.

JUAN ESTEVE.

Segueix la llista d'obres catalanes escullides per fer les cédules de llurs paraules (116-118)

122 Ordinacions d'En Santacilia (del temps d'En Jaume II): —D. Narcís Prim de Balle.

123. Llibre de les ordenanses, (any 1435) Núm. 39 de l'arxiu episcopal de Solsona: —M. I. Dr. D. Jaume Viladrich, Vicari General de Solsona.

124. Crònica del rei En Pere, d'En Bernat Desclot: —Mossen Gregori Vila y Solà, Pre.

125. Llibre de la Cort de Rodonyà, (sigles XVII y XVII), de l'[117] arxiu municipal de Rodonyà (Província de Tarragona): —D. Pau Texidor, metge de Rodonyà.

126. *Cap de ferro* d'En Pelay y Briz: —D. Pere Julià, de Vilassar de mar.

127. Gazophilacium catalano-latinum d'En Joan Lacavallería y Dulach. Barcelona, 1906. —Mossen Jaume Bofarull, de Barberà.

128. Llibre de la confraria del Sant Esperit de Cardona (Comensa l'any MCCCLXIII.): —Mossen Sebastià Ibàñez, beneficiat de Cardona.

129. Llibre de consuetuts de Balaguer, de l'arxiu municipal: —D. Macià Valls y Nom-de-Deu, Secretari de l'Ajuntament de dita ciutat.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

130. Imitació de Christo, traduhida per Pere Boaura, Pbre. —Perpinyà Chez Vigé. 1698: —Mr. Amadeu Aragon, de Perpinyà.

131. Representació de la Sagrada Passió de Jesu-Christ de Ant. de Sant Jeroni, Barcelona. Raph. Figueró, vers 16951: —Lo metex col·laborador.

132. Foment de la Pietat del Dr. Jh. Llord. —Barcelona. J. Pau Martí. 1693. —Lo metex col·laborador.

133. Llibre y declaració de noms, virtuts, estels, etc., de la Sempre Santa y Verge Maria Mare de Deu. —per Pere Nicolau Pbre. de Perpinyà. —Lluís Roure, 1630: —Lo metex col·laborador.

134. Regla de Vida per los Rds. Salomo y Gelabert, Pbres. —Perpinyà, 1802. —Lo metex col·laborador.

135. Manual de Cantichs que se cantan en las missions que fan Preberes Seculars en lo Bisbat de Elna per lo Rd. Salomo, —Perpinyà, G. Simon Le Comte, 176. —Lo metex col·laborador.

136. Catechisme Pastoral de Platicas Doctrinals de Rd. Jh. Plens. —Barcelona, Joan Piferrer, 1699. —Lo metex col·laborador.

137. Catechisme Pastoral de Platicas de Sants, de Rd. Jh. Plens, —Barcelona, Jaume Surià, 1715. —Lo metex col·laborador.

138. Platicas sobre los Evangelis de tots los diumenges y festes anyals de Dr. Fr. Rey, (sigle XVIII). —Barcelona, Gibert y Ento. —Lo metex col·laborador.

139. Libre de privilegis, usos, stils y ordinacions del Consulat de mar de la Fidma, vila de Perpinyà. —Perpinyà, Esteve Bartau, 1651. —Lo metex col·laborador. [118]

140. Crònica dels Reis d'Aragó, de Fr. Pere Marsili: —Rt. D. Bartomeu Rullan, Pre., de Petra.

Nous corresponsals (118-119)

De Llíria (Província de València): Mossen Joan de Deu Martínez.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

De Reus: D. Marian Pellicer, enginyer químich.

De Igualada: D. Ramon Solsona y Cardona, D. Francesc de Paula Bedós, D. Gabriel Castellà, y D. Joan Serra y Constansó.

De Martorell: Mossen Lambert Batey, Llicenciat en Dret Civil y Canònich.

De Vilafranca del Penedès: Dr. Mossen Manel Mestres y D. Ramon Fortuny y Dalmau, advocat.

De Vendrell: D. Jaume Serra y Iglesies, Secretari de l'Ajuntament.

De Vilanova y la Geltrú: D. Gustau Galceran, apotecari, don Josep Roig, advocat, y Mossen Francesc Vidal.

De Sitges: Mossen Pere Cerdà, Vicari.

De Mataró: Mossen Francesc Girbau y D. Pere Pascual, apotecari.

De Canet de Mar: Dr. D. Marian Serra, metge.

De Blanes: D. Joan Ribes y Carreres, y D. Eusebi Andreu Costes.

De les Planes d'Olot: D. Fidel Simón, apotecari.

De Sant Feliu de Guíxols: D. Salvador Genís.

De la Bisbal: Mossen Josep Coromines.

De Palafrugell: D. Joan Vergés y Barris, advocat y propietari.

De Sant Feliu de Pallerols: D. Miquel Bosch, metge.

De Figueres: Mossen Joaquim Bover, vicari de Sant Pere; don Ignaci Fages, advocat; y D. Jaume Bertran, director de l'Institut de 2a Ensenyansa.

De Cantallops: Mossen Joaquim Gelada, Rector d'allà.

De Puigcerdà: Mossen Josep Ferrer, organista.

De Ripoll: D. Tomàs Reguer, apotecari.

De Berga: D. Ramon Galart, propietari.

De Manresa: D. Leonci Soler y March; Mossen Joseph Servitja; D. Oleguer Miró, metge; y D. Agustí Comes, advocat.

De Cervera: Mossen Ramon Pinós, beneficiat.

De Balaguer: D. Josep M. Vila de Rocabruna, advocat.

De Castelló de Farfanya: D. Jacinto Josa, metge. [119]

De Tremp: D. Lluís de Cuenca y Pessino, Mossen Vicens Bosch, organista; D. F. Ramon Monrós y D. Jaume Laforga.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

De Tírvia (Província de Lleida): D. Ramon Bertran y Nat.

De la Seu d'Urgell: M. I. Dr. Francesc Palau, canonge, y D. Francesc Botxaca, del Comers.

De Almenar (Província de Lleida): D. Antón Serrate y Barés.

De la Vall d'Aran: Mossen Tomàs Coma, Capellà de les Monges de Les.

De Sant Julià de Loria (Andorra): D. Antoni Rubió, mestre d'escola.

De Escaldes d'Andorra: D. Josep Calba, Sindich de la República.

De Pons (Província de Lleida): D. Antón Castellà y D. Francesc Xavier Montanvà, metge.

De Biosca (Província de Lleida): Mossen Joan Armengou, Ecònom.

De Sabadell: D. Manel Ribot y Serra.

De Borges Blanques (Província de Lleida): D. Ramon Arqués, notari.

De Pobla de Segur: D. Lluís Casanovas.

De Bunyola: Rt. D. Jaume Pons, Pre.

De Campmany (Província de Girona): D. Joaquim Vergés y Riera.

De la Jonquera: Mossen Josep Major, Rector.

De Calaf: D. Candi Closa.

SECCIONS

del llenguatge vivent de les quals se son encarregats els col·laboradors que s'espressen (119)

Secc. 374. Apicultura o cria y esment d'abelles. D. Joan Bernades d'Alella (Província de Barcelona).

Secc. 454: Conreu d'oliveres. —Rt. D. Jordi Carbonell, Vicari de Puigpunyent.

Secc. 471: Conreu de pomeres: —Rt. D. Jordi Carbonell, Vicari de Puigpunyent.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Secc. 529: Fusters primaters. —Rt. D. Jordi Carbonell, Vicari de Puigpunyent.

Secc. 84: Contractes especials del comerç; asseguranses d'incendis, sobre la vida y accidents del traball: —D. Enric Beleta y Gassull, de Barcelona.

Secc. 523: Cerrallers. —D. Josep Badia y Miarnau, de Barcelona. [120]

Arxius aont hi ha col·laboradors que fan cedules de les paraules dels documents que s'hi conserven (120)

41. Arxiu Municipal de Igualada: D. Gabriel Castellà y Raich.

42. Arxiu Municipal de Tarragona: D. Joan Ruiz y Porta.

43. Arxiu Històrich Nacional, de Madrid: —D. Francesc Nebot y Tomàs, Doctor en Filosofia y Lletres.

44. Arxiu de la iglesia de Monti-Sión, de Barcelona: —Mossen Joan Llompart.

Llista de col·laboradors del Diccionari per orde cronològich (120-125)

715 D. Desideri Seva y Ponzoda, Col·legi de Sant Tomàs. —València.

716 D. Modest Ventura y Solsona, Familiar del Col·legi de Sant Tomàs. —València.

717 D. Salvador Ferrandiz y Seguí, Col·legial de Corpus Christi. —València.

718 D. Josep Sanchis y Redolat, Col·legial de Corpus Christi. —València.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

719 D. Vicenç Marco y Garín, Col·legial de Corpus Christi. —València.

720 D. Josep M. Ferrandiz y Hernández. Corpus Christi. —València.

721 D. Pasqual Llopis y Espí, Degà del Col·legials de Corpus. Corpus Christi. —València.

722 D. Francesc Carreres y Liñana. Corpus Christi. —València.

723 D. Eduard Genovés y Olmos, Col·legial de Corpus Christi. —València.

724 D. Ramon Miquel y Planas, Rambla de Santa Mònica, 21. —Barcelona.

725 D. Mossen Ramon Camps, Rector de la Corriu. Província de Barcelona.

726 D. Enric Ribera y Lletjós. —Golf, 16, Berga.

727 D. Lluís Viladot. —Tàrrega. [121]

728 D. Ramon Canals y Casal. —Berga.

729 D. Josep Espar y Jovellar. —Mollerussa.

739 D. Francesc Codina y Camps. —Viladomiu.

731 D. Josep Guardia, Rector. —Boix (Província de Lleida).

732 D. Llorenç Riu, beneficiat. —Morunys.

733 M. I. Sr. D. Sebastià Vives, Ardiaca. —Ciutadella.

734 Mossen Joan Rossell, Rector de Lluelles.

735 D. Antoni Fornells, Rector de Sagàs.

736 D. Pere Pintó, Vicari del Carme. —Tàrrega.

737 D. Josep Vives, beneficiat. —Cervera.

738 D. Josep Serra y Sala, vicari de la Pobla de Lillet.

739 R. Dr. D. Josep Mas, Beneficiat. —Cardona.

740 Mossen Anicet Homs. —Cardona.

741 D. Josep Pujol, escrivent de l'Ajuntament de Puig-reig.

742 M. I. Sr. D. Roc Coll, Dignidat de Mestrescola. —Ciutadella.

743 M. I. Sr. D. Pere Moll, Magistral. —Ciutadella.

733 Rt. D. Pere Villalonga, ecònom de Sant Francesc. —Ciutadella.

745 D. Gabriel Vida, ecònom del Roser. —Ciutadella.

746 D. Joan Tudurí, catedràtich del Seminari. —Ciutadella.

747 D. Josep Roca, catedràtich del Seminari. —Ciutadella.

748 D. Miquel Pons y Garcies, Beneficiat de la Catedral. —Ciutadella.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

749 D. Miquel Benejam, Beneficiat parroquial. —Ciutadella

710 D. Miquel Sureda, Beneficiat parroquial. —Ciutadella.

751 D. Gabriel Olives, Pre. Sagristà de la Seu. —Ciutadella.

752 D. Francesc Hernàndez Sanz, catedràtich de dibuix del Institut. —Maó.

753 Rt. D. Josep Sintes, Beneficiat parroquial. —Ciutadella.

754 D. Joan Cardona, Pre. —Ciutadella.

755 D. Rafel Bosch, Beneficiat parroquial. —Ciutadella.

756 D. Juan Gornés, Farmacéutic. —Ciutadella.

757 D. Bernat Gomila, Farmacéutich. Ciutadella.

758 D. Bartomeu Mir, Agent consular de França. —Ciutadella.

759 D. Miquel Mir, pilot. —Ciutadella.

760 D. Andreu A. Casesnoves, escrivent de la Sucursal del Banch de Maó. —Ciutadella.

761 D. Antoni Anglada, notari. —Ciutadella.

762 D. Domingo Vilanova y Cuspinera. —Passeig del Remey. —Caldes de Montbui.

763 D. Miquel Argimón. —Plassa Real, 10-botiga. —Barcelona.

764 D. Antoni Mercadé y Serra, farmacéutich. —Guissona. [122]

765 D. Josep Raventós. —Gignàs, 37, pral. —Barcelona.

766 D. Ramon Vanrell, metge. —Deià.

767 D. Emili Sagué, Notari. —Plassa de la Constitució. Girona.

768 Mossen Domingo Alzina, Ecònom. —Anglesola.

769 D. Eladi Vila y Cunyer, apotecari. —Alcoletge.

770 D. Josep Maria Nabot y Tomàs, propietari. —Vilanant.

771 Agrupació Catalanista de Malgrat, *L'Oratge*. —Província de Barcelona.

772 Mossen Josep M. Dalmau, Arxipreste. —Falset.

773 Rt. D. Cristòfol Timoner, Pre. —Sant Lluís. —Menorca.

774 D. Francesc Vinent, metge. —Alaior. —Menorca.

775 Rt. D. Joan Mercadal, Ecònom. —Ferreries. —Menorca.

776 D. Josep Carmona y Fullana. —Ferreries. —Menorca.

777 Rt. D. Jaume Cardell, Ecònom. —Mercadal. —Menorca.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

778 D. D. Miquel Janer, Vicari. —Mercadal. —Menorca.

779 D. Maurici Hernàndez, Potecari. Maó. —Menorca.

780 D. Antoni Roca, Llecenciat en Filosofia. —Maó. —Menorca.

781 D. Bartomeu M. Allés y Pons, Director del col·legi de Sant Tomàs. —Maó. —Menorca.

782 Rt. D. Ambrós Carabó, Ecònom. —Sant Francesc. —Maó. Menorca.

783 D Joan Vidal. —Maó. —Menorca.

784 Germà Joan Vicens, Ligorià. —Casa dels Ligorians. —Felanitx.

785 Mossen Antoni Padró, Ecònom de Sant Martí de Maldà.

786 Mossen Ramon Rovira, beneficiat parroquial. —Sant Martí de Maldà.

787 D. Josep Ortiz, Mestre de minyons. —Sant Martí de Maldà.

788 Mossen Ramon Moretó, Catedràtich del Seminari. —Solsona.

789 D. Joan Llumà Russinyol. —Porxos. —Pobla de Lillet.

790 Mossen Ramon Gabarnet, Vicari de Sant Jaume de Frontanyà.

791 Rt. P. Josep Foquet, Franciscà. —Convent des Franciscans. —Balaguer.

792 D. Lluís Poch. —Mercaders, 10. —Barcelona.

793 D. Josep Roig. —Plassa de Urquinaona, 5, 2n, 1a —Barcelona.

794 D. Joan Subirach. —Sant Sever, 3, 2n. —Barcelona.

795 D. Josep M. Blanch. —Barcelona.

796 D. Xavier Calderó. —Barcelona.

797 D. Ramon Bolós. —Barcelona.

798 D. Ascensi Portabella. —Archs de S. Agustí, 7, pral., 2a. —Barcelona. [123]

799 M. I. Sr. D. Mariàn Riquer, Canonge. —Eivissa.

800 M. I. Sr. D. Vicens Serra, Canonge, Rector del Seminari. —Eivissa.

801 M. I. Sr. D. Joan Marí, Canonge. —Eivissa.

802 Rt. D. Joan Bonet, Ecònom de Sant Joan d'Eivissa.

803 Rt. D. Juan Guasch, Ecònom de Santa Eulària d'Eivissa.

804 Rt. D. Domingo Ribes, Ecònom de Sant Francesc Xavier de Formentera.

805 Rt. D. Josep Colomar, Vicari de Sant Antoni. —Eivissa.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

806 Rt. D. Joan Torres, Pre., Sant Antoni. —Eivissa.

807 M. I. Sr. D. Toribi Puget, Canonge. —Eivissa.

808 M. I. Sr. D. Joan Palau, Canonge. —Eivissa.

809 Rt. D. Josep Riera, Beneficiat. —Eivissa.

810 Rt. D. Josep Guasch, Beneficiat. —Eivissa.

811 Rt. D. Pere Quetgles y Rayó, Vicari. —Esporles.

812 Rt. D. Llorenç Torres, Pre. —Elx.

813 D. Pascual Antón Peral. —Elx.

814 Rt. D. Rafel Javaloyes, Pre., Vicari. —Elx.

815 Rt. D. Vicent Valero Navarro, Pre. —Elx.

816 D. Pere Ibarra. —Elx.

817 D. Àngel Llorca, Mestre d'escola. —Elx.

818 Rt. D. Rafael Borràs, Pre., Rector. —Santa Pola.

819 D. Francesc Garcia, notari. —Santa Pola.

820 D. Rafel Rosselló. —Santanyí.

821 D. Pau Teixidor, metge. —Rodonyà.

822 D. Pere Botet. —Sant Simplici, 3. —Igualada.

823 Joan Amich, sastre. —Progrés, 2. —Girona.

824 Josep Prades, barreter. —Ciutadans, 10. —Girona.

825 D. Joan Esquena, metge. —Malgrat.

826 D. Ramon Ridaura, apotecari. —Malgrat.

827 D. Josep Noguer, Rector. —Santa Pau.

828 D. Emili Senante, Director de l'Institut de 2a Ensenyansa. —Alacant.

829 Manuel Senante, advocat. —Princesa, 11. —Alacant.

830 Manuel Galbis, Pre. —Argensola, 3, 3r —Alacant.

831 D. Joan Llopis, Mestre Elemental. —Novelda.

832 D. Eleuteri Ayala, metge. —Mayor, 10. —Novelda.

833 D. Rafel Cantó, farmacèutich —Carril, 7. —Novelda.

834 Elies Abad, metge —S. Diego, 14. —Novelda.

835 D. Gaspar Azorín, advocat. —S. Diego, 9. —Novelda.

836 D. Manuel Esteve, Pre. —Castelar, 100. —Novelda.

837 D. Lluís Moreno Pons, Pre. —Novelda.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

838 Dr. D. Cayetano Navarro, Pre. —S. José. —Novelda. [124]

839 Rt. D. Josep Climent, Pre., Rector. —Novelda.

840 Rt. D. Manuel Mira Paya, Pre., Vicari. —Novelda.

841 Rt. D. Josep Lluís Abad Jover, Pre. —Novelda.

842 Rt. D. Joan Payà Altet, Pre. —Novelda.

843 Rt. D. Nicolau Astor Escolano, Pre. —Novelda.

844 Rt. D. Antoni Pons Moyà, Pre. —Novelda.

845 Rt. D. Cayetano Berezaluze, Pre. —Novelda.

846 Rt. D. Vicent Pérez, Pre. —Novelda.

847 Rt. D. Manuel Segura, Pre., Vicari. —Monòver.

848 Rt. D. Nicolau Poveda, Pre., Vicari. —Monòver.

849 D. Miquel Cantó, metge. —S. José, 27. —Novelda.

850 D. Lluís Martínez, Pre., Vicari. —Novelda.

851 D. Lluís Segura, Pre., Vicari. —Novelda.

852 D. Joan Satorres, Pre., Vicari. —Monòver.

853 D. Ferran Sellarés, Pre., Rector de Vilassar de mar. —(Província de Barcelona).

854 D. Josep Arqués y Arrufat. —Vilassar de Mar.

855 Moss. Fidel Antich. —(Província de Barcelona). —Morunys.

856 D. Josep Bajona. —Morunys.

857 D. Josep Serradell. —Morunys.

858 D. Josep Tomàs. —Morunys.

859 D. Joan Ferran, metge. —Morunys.

860 D. Josep Segrer. —Morunys.

861 D. Ramon Majoral. —Morunys.

862 D. Eduard Xalabarder, metge. —(Província de Barcelona). —Caldes de Montbui.

863 D. Pere Argemí. (Província de Barcelona). —Caldes de Montbui.

864 D. Joan de Bosch, propietari. —Besalú.

865 D. Ramon Sabaté, advocat. —Major, 61. —Montblanc.

866 Moss. Ramon Bergadà, Rector de Rocallaura. —(Per Montblanc).

867 D. Josep Vilà, Regent. Las Poblas. —(Per Valls).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

868 D. Ramon Dalmau y Prats. =Espluga de Francolí.

869 D. Emili Bataller, Rector. —Biar. —(Província de Alacant), —Per Villena).

870 D. Joan Bta. Pastor Aycart, metge. —(Província de Alacant). Benejama.

871 D. Joan Berenguer Pérez, Pre., Vicari. —(Província de Alacant.) —Xixona.

872 D. Joaquim de Scals, Vall, 55. —(Província de Alacant). —Xixona.

873 D. Josep Fuster y Barceló, Pre., Regent. —(Província de Alacant). —Xixona. [124]

874 D. Francesc Bernabeu, Pre., Vicari. —(Província de Alacant). —la Vilajoiosa.

875 D. Francesc M. Martínez, propietari. (Província de Alacant). —la Vilajoiosa.

876 D. Miquel Fuster y Barceló, advocat. —(Província de Alacant). —Benidorm.

877 D. Francesc Fuster y Barceló, farmacèutich, —(Província de Alacant). —Benidorm.

878 D.ª Filomena Thous, Professora d'Instrucció pública. —(Província de Alacant). —Benissa.

879 D. Miquel Gandia, Pre., Vicari. —(Província de Alacant). —Benissa.

880 D. Francesc Baydal, Pre., Beneficiat. —(Província de Alacant). —Benissa.

881 D. Jacinto Ribes, Pre., Vicari. —(Província de Alacant). —Benissa.

882 D. Bonaventura Prat. —Santa Catalina. —Igualada.

883 Vicent Piquer, Pre., Vicari. —(Província de València). —Simat de Valldigna.

884 D. Carmen Navarro, Pre., Ecònom. —(Província de València). —Simat de Valldigna.

885 D. Joan Bta. Belda, Pre., Rector. —Bolulla. —(Província de Alacant).

886 D. Joan de Deu Martínez, Pre., Sant Francisco, 65. Llíria. (Província de València).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

887 D. Rafel Vialcanet, Pre., Mayor, 137. —Llíria. —(Província de València).

---

†

Mossen Jacinto Verdaguer (125-126)

¿Quin col·laborador ni amich de la nostra empresa hi ha que no sapia que'l gran cantaire de Deu y de la Patria, el poeta sublim de *L'Atlantida*, *Canigó*, *Idilis* y *Cants Mistichs*, *Caritat*, *Nazaret*, *Bethlem* y tants d'altres incomparables esplais d'altíssima poesia, passà d'aquesta vida dia 10 de juny d'enguany? Tots tenim aquell dia 10 gravat dins el cor y amb lletres negres; tots ploram la perdua imponderable del primer, del més gran [126] dels poetes qu'ha tenguts la nostra rassa en tots los sigles, y un dels mes grans de l'edat moderna en tot lo mon. Sí, ploran la mort del poeta sublim y reivindicador suprem dels furs y de la dignidad de la nostra llengua estimadíssima. Ell amb sos poemes inmortals demostrà devant tota Espanya, devant Europa, devant tot lo mon, que nostra llengua no es morta, ni es pobre ni res de allò que volien suposar els sens inimichs, malparlants y mentiders. Va demostrar amb les seues obres qu'es una llengua viva, valenta con cap, dolsíssima, d'una opulencia estupenda, tan digna, tan alta y tan estrenua com cap de les seues germanes més sortades, les altres llengues neollatines. Ell va anar a beure a les fonts mes pures; va recórrer les encontrades catalanes, va escoltar la gent pagesa de per tot arreu, y se va nodrir d'aquella saba de llengua tan polent y fortificant, y atresorà un cabal linguístich opulentíssim, estensíssim, com cap altre dels poetes y prosadors catalans. Per axó els seus poemes son un tresor sens fi, d'un preu fora mida, per l'*Obra del Diccionari.* Ja hi ha qui'l té replegat aquest tresor imponderable y qui l'ordena amb gran paciencia y viu entusiasme per posarlo a la nostra disposició.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Faltaria a sos devers més sagrats aquest BOLLETÍ, hi faltaríem tots els colaboradors del *Diccionari*, si no rendíssem aquest tribut de simpatia, de condol, d'admiració y de viu agraïment i la dolsa, veneranda y escelsa memoria de Mossen Cinto. Fou un dels primers a n-e qui consultàrem y lletgírem la *Lletra de convit* y projecte de Diccionari, y se va oferir en tot y per tot a fernos costat, a ajudarnos fins allà aont le hi permetessen les seues forses; acceptà amb entusiasme'l càrrech de Corresponsal, y l'eczercí tan bé com sabia y acostumava. ¿Qui sap la seva propaganda quants de colaboradors, y dels bons, ens va valer?

Aquest BOLLETÍ y l'*Obra del Diccionari* que representa, consideren com a propi el dol que du Catalunya, el dol que duen totes les regions de llengua catalana y totes les animes ubertes a les sagrades emocions de la poesia, per la mort del poeta sublim, de l'escels patrici, del mestre incomparable.

¡Que descans la seua anima en la pau de Deu, y la llum eterna resplandesca per ella y per les animes de tots els feels difunts. Amèn. ¡Al cel lo vegem! ¡Que Deu ens do molts d'anys de vida per pregar per ell, y virtut y forsa y coratge per dur a cap l'obra que tenim comensada! Amèn. [127]

****

Cronica de l'Obra del Diccionari (127)

D. Joan Portals y Presas, viatjant de comers d'una casa de Barcelona, s'es oferit a replegar y dur a Mallorca, de franch, quant sia l'hora, les cèdules que fassen els colaboradors del Diccionari de tot el reine de València y de Catalunya, ja que tresca totes aquexes regions per el negoci de la seva casa.

Deu li pach a n-el Sr. Portals tan generosa oferta. Homes axí necessitam per anar avant.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Lo Escm. Ajuntament de Barcelona ha concedits a Mossen Alcover per l'Obra del Diccionari dos paquets de llibres catalans, axó es, els nou volums publicats del *Manual de Novells Ardits* o *Dietari dels Concellers de Barcelona*; els tres volums de l'edició poliglota del *Gaiter del Llobregat*, el diccionari català-castellà de Fr. Magí Ferrer; la estupenda *Crònica* d'En Ramon Muntaner, un tom de *Mallorca Cristiana* d'En Damàs Calvet; *Poesias Catalanes* de N'Adolf Blanch, y la *Gramàtica catalana* d'En Magí Pers Ramona.

Donam milions de gracies a lo Escm. Ajuntament de Barcelona per aquest acte de generosidat envers la nostra Obra, que tant ens umpl de gaubansa. Que Deu nostro Senyor le hi pach axí com nosaltres le hi agraïm amb tota la nostra ànima. Amèn.

Ens asseguren que'ls corresponsals col·laboradors de una ciutat de la província de Barcelona l'altre diassa se volien reünir per tractar dels traballs qu'han empresos sobre el Diccionari; pero se'n entressentí el comandant militar, y no va permetre tal reünió.

¿Serà vera aquesta? Casi no es creguedora.

Han visitada la nostra Redacció els periodichs *La Revista Luliana*, *La Vida Autónoma*, *La Nació Catalana*, *Boletín de las Conferencias de San Luis Gonzaga de Nuestra Señora de Belén*, *Revista de la Asociación Artístico-arqueológica barcelonesa* y *La Nació catalana*, de Barcelona; *La Comarca de Lleyda*; *La Veu de l'Ampurdà*, de Figueras; *Vida*, de Girona; *Boletín de la Biblioteca-Museo-Balaguer*, de Vilanova y la Geltrú; y *Llevor de* Sant Feliu de Guíxols.

Aceptam de cor el cambi amb tan bons compa[n]ys.

****

[128]

ADVERTENCIA (128)

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Errades principals del núm. 5 d'aquest Bulletí

El colaborador núm. 542 no es *Ramis*, sino *Banús.*

El qui té'l núm. 577 no es *Parcioles*, sino *Porcioles,* y, ademés de *notari* es *advocat.*

El qui té'l 496 no es *Albés*, sino *Albis.*

El qui té'l 505, està a *Ceret* del Rosselló, y no a *Geret,* nom que no eczistex.

El qui té'l 528 no es *Batle*, sino *Batlle.*

El qui té'1529 no es *Forés*, sino *Farnés.*

El qui té'l 495 no es *Ricart*, sino *Antoni.*

En quant a n-el núm. 6, corresponent a n-el maig, foren tantes y tan grosses les errades amb que sortí, qu'hem resolt reproduïrlo, y axí els suscriptors el tendran tal com pertoca.

No sabem que devem haver fet a algunes administracions de Correus, que'ns servexen tan malament. Hi ha suscriptors a n-e qui hem d'enviar dues y tres vegades el metex número, perque no'ls arriben. De paquets de «Lletres de convit» perduts per el camí, sols Deu sap el conte.

Sobre tot, ¡que Deu se'n apiat del BOLLETÍ y de les *Lletres de convit,* y que'ns dispensen els suscriptors y colaboradors! Basta dir que'l número de suscriptors no passava gaire de set cens y la tirada era de nou cents, y el núm. 1 està agotat, y del 2, 3, 4 y 5 hi ha tan poca eczistencia, que'ns veurem obligats a reproduïrlos per atendre a reclamacions y per profit de l'*obra.*

Suposat de que no reparam a sacrificis per que vage avant l'empresa del Diccionari, esperam que'ls suscriptors que encara no hagen pagat, pagaràn antes del jener de 1903, a fi de que les bestretes no hagen d'esser tan grosses, y la cosa vage en popa, axí com cal.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Si els nous suscriptors no reben tot d'una els cinch primers números, o sia el qui sia que los reclami, que no hu estranyin. Axí com anirem reproduïntlos, servirem totes les demandes.

****

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografia de Amengual y Muntaner—1902

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: 2 pess. en l' any.—Redacció: Serra, 13.—Palma de Mallorca

[129]

SUMARI:* Punts que solia tocar Mossen Alcover en las seues conferencies durant sa derrera escursió y que son altres tantes instruccions a n-els colaboradors. —Seccions del llenguatge y vivent de les quals hi ha qualcú encarregat. —Cronica de l'obra del Diccionari.

Punts
que solia tocar Mossen Alcover en las seues conferencies durant sa derrera escursió y que son altres tantes instruccions a n-els colaboradors[22] (130-142)

I
L'amor a la llengua propia. Es una ignominia abandonarla.

L'amor y l'entusiasme que demostrau per la nostra llengua, vos honren fora mida. Per un poble, estimar sa llengua es signe de vitalidat y de plenitut de vida intel·lectual. Son els pobles decadents, ensopits,

* Agost de 1902.-Núm. 9.

[22] Nota (1) de l'original: Publicam aqueis entractes entre altres raons, per rectificar les ineczactituds en que incorrien a voltes els periòdichs quant donaven conta de dites conferencies.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

amodorrats, sense cap ni centener, destinats a desaparèxer y qu'ells meteis accepten y firmen sa sentencia de mort; son els pobles axí, que desprecíen, desjecten y abandonen sa propia llengua. Com fa notar amb molta d'agudesa y d'eczactitut Mr. Luchaire dins la seva preciosa obra *Études sur les idiomes Pyrénéens de la région française*, sols abandonen la seva llengua els pobles vensuts si el vencedor es d'una [130] civilisació superior: en tal cas accepten la llengua dels vencedors. Això'ns ensenya l'historia de tots los sigles y d'ont-se-vulla. De manera que'ls catalans, valencians y balears que abandonen la seva llengua per la castellana y els rossellonesos que l'abandonen per la francesa, se donen per poble vensut y d'una civilisació inferior; neguen la seva historia, insulten la memoria dels seus majors, y s'estenen a sí meteis la patent de barbarie y estupidesa, y arriba la seva beneitura a tenir per honra y gala lo que constituex la seva ignominia. Tot això fa el poble qui se dona per vensut. y d'una civilisació inferior si ni es una cosa ni altre. No, ni Catalunya espanyola ni Catalunya francesa, ni les Balears ni València son pobles vensuts; cap d'ells es de civilisació inferior a la dels altres pobles amb-e qui formen un Estat. Si s'uniren a n-aquells pobles, va esser perque volgueren y conservant tots els drets, franquicies, llibertats y inmunidats propies dels pobles lliures y *sui juris* y de que abans gosaven; fonch sense res d'allò que'n deien els romans *capitis diminutio.* Si aquells estats los han negat o violat, o les neguen o violen cap d'aquells drets, cap d'aquelles llibertats, es estat faltant a la justicia, abusant indignament del seu poder, trapitjant la seva propia dignidat y la dels altres.

No, Catalunya espanyola y Catalunya francesa, les Balears el reine de Valencia no son pobles vensuts: tenen els drets propis dels pobles lliures com els altres pobles amb-e qui formen respectivament els Estats espanyol y francés; y, si no gosen de tots aquells drets, es per un acte d'espoliació y d'usurpació de tals Estats; no perque ells hagen dexat de tenir en tota la seva plenitut cap d'aquells drets.

No, Catalunya espanyola ni Catalunya francesa, Balears ni València no son pobles d'una civilisació inferior a la dels demés pobles amb-e qui

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

formen un Estat. Els fets ho demostren amb una eloquencia tan incontrastable, amb una evidencia tan patent a tot ull que hi vege, per poch que sia, que no hem de perdre temps discutintho.

Sí, l'historia ho diu ben clar: sols desprecien, sols abandonen la seva llengua els pobles vensuts, y no'ls vensuts de qualsevol mena, sino quant el poble que los vens, es d'una civilisació superior.

Que s'hi ficsin be els catalans y els mallorquins que desprecien, qu'abandonen la seva llengua per la castellana, los quals venturosament son poquíssims; que s'hi ficsin sobre tot els valencians y rossellonesos que desprecien, que abandonen la seva llengua, aquells per la castellana, aquests per la francesa, los [131] quals desgraciadament son moltíssims; que s'hi ficsin be: amb aquest despreci, amb aquest abandonament se posen a n-el metex nivell y se fan de la metexa categoría que'ls pobles vensuts y de civilisació inferior; axò es, se tiren de cap dins l'abisme de l'oprobi y l'ignominia mes gran que pot venir demunt un poble: la fusió, la disolució dins un altre poble, l'engrunament, la anul·lació de sí metex.

Que se desenganin els valencians que se fan grossos de desconèxer y de no parlar mai la seva llengua, y tota la seva idea es de parlar la castellana, y consideren com a *summum* de la ilustració y bon to el posseïr amb tota la seva puresa l'accent castellà: que se desenganin els rossellonesos, que's fan grossos de desconèxer y de no parlar mai la seva llengua nadiua, y fan respecte de la francesa lo que'ls valencians respecte del castellà; que se desenganin, amb axò no van a cap lloch mes que a la seva ignominia. A pesar de tots els seus esforsos y amor y entusiasme, estemporanis y sense to ni sò p'el castellà y p'el francés, tantmetex no arriben ordinariament a conseguir la puresa de l'accent d'aquexes llengues. Per poch qu'un hi entengue, a llegua se conex que no son castellans ni francesos del nort, d'ont es natural lo que'n diuen llengua francesa. Fins y tot els castellans a Espanya y els francesos del nort a França se riuen del castellà dels valencians y del francés dels rossellonesos, y tenen motiu, pe una part, de riurese'n perque es un castellà y un francés que, per un natural d'aquexes llengues, *fa rialles, y*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

siga dit axò sense ofensa de ningú, sino com a tribut a homenatge la veritat de les coses.

Que se desenganin els valencians; que se desenganin els rossellonesos: per aprendre bon castellà ningú mai anirà a València, per aprendre bon francés, ningú mai anirà a n-el Rosselló. El qui tenga dos dits de seny, per aprendre bon castellà, se'n anirà a Castella, y per aprendre bon francès se'n anirà més enllà del Loira. De manera que de la seva manía rabiosa y obstinada, tot el profit que en poren treure, es quedarse sense llengua propia, just amb una llengua manllevada, que sempre, per be que fassen, serà lo qu'es realment, manllevada. Y arribar un poble a no tenir a casa seva y haver d'anar a manllevar a casa d'altri una cosa tan indispensable com la llengua, es la derrera y la mes afrontosa de les miseries en que se pot veure un poble.

Y que no tenga ningú per consecuencia de lo que hem dit fins aquí, que siguem inimichs de que'ls catalans, valencians balears sapien el castellà y els rossellonesos el francés. No'n som inimichs de que estudiin y sapien aquexes llengues. Si en la [132] nostra mà estigués, no sols les feríem sebre aquexes, sino moltes d'altres. ¡Que hem d'esser inimichs de que se sapien diferents llengues! De lo que som inimichs amb tot lo nostre cor, amb tota la nostra anima, es de que's desprecíi, de que's desjecti, de que s'abandón la llengua propia, y de que, negantli tots els seus drets, totes les seves prerrogatives de llengua propia, les concedesquen a una llengua estranya, y fassen consistir tota la ilustració y bon to en parlar aquesta y en posseir el seu accent en tota sa puresa, com si amb axò el mon estigués salvat. D'axò, d'aquexa estupidesa, d'aquexa aberració, d'aquexa monstruositat som inimichs; contra ella alsam la veu, y estam disposts a batallar, armats de cap a peus, de nit y día, fins a la mort.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

II

Lo qu'ha d'esser y lo qu'ha de provar el Diccionari que anam a fer

Però y axò qu'ara hi ha mogut de fer un diccionari de la nostra llengua ¿es cap cosa nova? ¿Tal volta a Catalunya, a les Balears y a València no n'han fets de diccionaris? —Ja hu crech que n'han fets, y molts, y ja fa estona. Comensà a n-el sigle XVI el gran *Nebrija*, seguí a n-el XVII En Lacavalleria, y mes envant una partida mes, fins que a n-el sigle XIX en feren d'altres a Catalunya, a València, a Mallorca, y provaren de ferne a n-el Rosselló y a Menorca. Prou que hu sabem tot axò, y noves ben espinzellades que'n tenim.

Es ver que hi ha diccionaris catalans, mallorquins, valencians, rossellonesos; però cada un d'ells se concreta a la llengua de la seva regió y de l'època de l'autor, precindint de les altres regions y de les altres èpoques.

Y com la llengua catalana no es tota a Catalunya ni a n-el Rosselló, ni a les Balears, ni a València, sino a n-el conjunt d'aquexes regions; y com la llengua actual no's comprén ni s'esplica be si se fa cas omís de la dels sigles passats; per axò aquells diccionaris resulten incomplets; y per axò nosaltres no volent precindir de cap època ni de cap regió; per axò volem incloure dins el nostre Diccionari totes les èpoques de la nostra llengua desde son comensament devers el sigle fins avui, volem inclourehi el llenguatge de totes les regions aont es actualment parlada, sense dexarne cap.

Dues coses ha de demostrar aquest diccionari: que la llengua que parlen Catalunya espanyola y Catalunya francesa, les Illes [133] Balears y el reine de València, es la metexa amb poques diferencies, y que es ademés la metexa llengua dels grans reis En Jaume y En Pere, del B. Ramon Llull, Fr. Eiximenis, En Ramon Muntaner, En Jaume Roig, Sant Vicenç Ferrer, N'Ausiàs March y En Joanot Martorell, y que por lo tant la llengua d'aquests escriptors imponderables no es morta ni enterrada, sino ben viva, polent y llampant en les diferents regions que la parlen.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Es una de les primeres filles de la llengua llatina, de la qual ja's troben monuments induptables a n-el sigle X. El Llemosí, el Provensal, el Gascó, el Tolosà y el Català componíen les branques caporals de la famosíssima Llengua d'Oc, que a n-el sigle XI ja estenía els seus dominis desde'l Loira fins a l'Ebre, desde'ls Alps fins a l'Atlàntich. Entre totes aquexes varietats llengadocianes, va adquirí[r] la catalana una importancia fora mida per la preponderància social y política que anà alcansant cada día més el poble que la parlava. Fonch el poble català, entre tots els pobles de llengua d'Oc, el mes poderós y anomenat, arribant a formar un dels Estats més polents y predominants d'Europa. Els Comtes de Barcelona, no sols anaren axamplant les seues fronteres a costes y despeses dels sarraïns y demés veinats, fentse uns dels sobirans mes poderosos d'Espanya, sino que se feren senyors feudals d'una bona partida de senyorius del Migdía de França, arribant a esser comtes de Provença y a tenir per vassalls prínceps tan eminents com els Comtes de Tolosa. Unint a la corona de Comtes la de Reis d'Aragó a n-el sigle XII, anaren sempre crexent y crexent, y a n-el sigle XIII se feren senyors de les Balears y de València y de Múrcia y de Sicília y a n-el XIV de Sardenya. De casi tots aqueis territoris s'ensenyorí la llengua catalana, cobrant amb axó una estensió y una importancia fora mida; y en cobrà mes encara per un altre vent, dotantla Deu nostre Senyor d'estols y mes estols d'escriptors insignes, que la feren famosíssima dins tot lo mon literari y l'enriquiren d'una multitut sens nombre d'obres capdals, que constituïen a la derrería del sigle XV una de les literatures més polents, mes notables d'Europa.

A la derrería d'aquex sigle per les vicissituts polítiques que tots sabeu, dexà la nostra llengua d'esser la llengua de la Cort, lo qual fou per ella un gravíssim contretemps, un cop mortal. A poch a poch dexà d'esser la llengua de moda; un després l'altre, els literats l'anaren abandonant. Minvant sempre la cultura literària, acabà a n-els sigles XVII y XVIII per estingirse casi de tot. Faltantli la cultura literaria a la nostra llengua, succeïren dues coses: per una banda s'anà pronunciant cada dia

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

[134] més la tendencia que porta dins ses entranyes, tota llengua a disgregarse, a fraccionarse, a esmicolarse, moviment que sols s'atura la [sic] conreu literari; y per axò les llengues de les tribus selvatges, que no tenen tal conreu, se fraccionen y muden sens parar.

Encara que la llengua catalana escrita aparex la metexa en los escriptors de Catalunya, Balears y València fins a n-el sigle XVI, y costa pena ferm distingir, sols p'el llenguatge, de quina d'aquestes regions es l'escriptor, quant un agafa un llibre d'aquell temps; axò no obstant es ben seguir que en la llengua parlada qualque diferencia hi havía sobre tot de modulació y accent entre aquelles regions. Donchs be: aquexes diferencies, que lo conreu literari tapava y esveïa, faltant ell, en virtut d'aquella tendencia disgregativa y fraccionadora anaren crexent y rebordonint. D'altra banda, de la falta de conreu literari resultà una nova desgràcia, que les diferents regions catalanes vengueren a quedar aïslades literariament. Minvant de cada dia les lectures catalanes y crexent sempre més les castellanes, acabaren per no tenir aquelles regions mes fonts de llengua que la llar, que la vida de familia. Axò aumentà y encarnà l'aïslament literari d'aquelles regions, y afegints'hi la crexensa d'aquelles diferencies de pronunciació y accent entre regió y regió y les diverses influencies a n-e que aquestes estaven someses; resultà de tot axò que'ls catalans s'arribaren a figurar que'ls mallorquins y valencians no parlaven com ells, sino una llengua diferent; y els mallorquins cregueren lo metex dels catalans y valencians; y els valencians dels catalans y mallorquins, y va nèxer y prengué cos arrelà l'erronia, l'absurda creensa de que'l català, mallorquí y valencià no eren la metexa llengua, sino tres llengues distintes y diferents. Professant aquex error, s'escrigueren els diccionaris que tenim dels sigles XVII y XIX, catalans, mallorquins y valencians. Els autors dels catalans poch se preocuparen del llenguatge del Rosselló, de les illes Balears ni del reine de València; y els mallorquins y valencians poch s'empetxaren de lo que's parlava fora de Mallorca y de València. Cadascú se concretà a n-el llenguatge de la seva regió, y feu cas omís del de les altres; a cap d'ells

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

va ocórrer remuntarse alguns sigles en lo estudi de la llengua: se concretaren a la del seu temps, com si no hagués eczistit a cap altra època. Per axò les seves obres no foren *el diccionari de la llengua catalana,* sino fragments, trossos, d'aquex *diccionari.* Allà dins s'hi troben parts de la llengua catalana, contingents de aquexa llengua; pero no s'hi troba *la llengua* amb tota la seva opulencia y esplendor, amb totes les seves [135] èpoques y evolucions y riquíssimes y curiosíssimes varietats dialectals que posseex en les diferents y estenses y importants regions aont es parlada, gracies a Deu.

Donchs be, el Diccionari que abràs, que incloga, que present tota aquexa opulencia y esplendor de la nostra llengua, es lo que anam a fer, y farem amb l'ajuda de Deu y dels bons fills de la Patria.

Per fer el diccionari axí, es indispensable fer dues grans replegues: replegar tot el vocabulari vivent de totes les regions y comarques de la nostra llengua y tot el vocabulari de les generacions passades. El vocabulari vivent l'hem de recullir de les boques que'l parlen; el vocabulari de les generacions passades l'hem de recullir dels monuments escrits qu'elles nos dexaren. Replegant totes les paraules dels llibres y escrits dels nostres antepassats del sigle X ensà, tendrem reünit el tresor de la llengua escrita, de la gran llengua catalana que a últims del sigle XV era una de les mes enaltides y famoses d'Europa. Replegant el vocabulari, tots els mots, frases, modismes y formes que hi [ha] escampats per totes les regions y comarques de Catalunya espanyola y Catalunya francesa, illes Balears y reine de València y part d'Aragó desde l'altíssim port de Benasc y la Maleïda fins a Vall-de-roures; —com la riquesa y propiedat de la nostra llengua se troba escampada y espargida per dins muntanyes, barranchs y fondalades, per dins viles y llogarets arreconats y desconeguts, si replegam tot lo que queda encara de riquessa de llengua dins totes les regions y comarques de lo que constituïa antigament la nacionalitat catalana, tendrem tot el tresor de la llengua viva. Comparat y estudiat el llenguatge de regió y regió, de comarca y comarca, resultarà la coïncidencia, la identitat essencial,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

fonemental, completa, de tal llenguatge; resultarà una suma homogenia; resultarà la metexa llengua. Y comparant aquest tresor de llengua viva amb lo tresor de la llengua escrita, resultarà la coïncidencia, la identitat dels dos tresors: axò es, que aquella llengua escrita, tan famosa y polent fins a n-el sigle XVI, no es morta, sino que es viva y ben viva, y plena de sanitat y d'energies, y es la metexa llengua nostra, la llengua de Catalunya espanyola y de Catalunya francesa, de les illes Balears y del reine de València, la dolsa, l'esplèndida, la heroica, la franca, l'incontrastable, la irreductible, l'estimadíssima llengua catalana.

Tot axò ha de provar y demostrar fins a la derrera evidencia aquest *diccionari,* tal com el tenim pensat y comensat, si Deu ho vol. [136]

III

Se necessiten centenars de colaboradors. —Demostració de que no ni ha altre remei que arreplegar a cada comarca totes les paraules que s'hi usen.

Per fer un diccionari axí, per preparar la inmensitat de materials qu'una obra axí demana, no basta un home, ni una dotzena, ni dotze dotzenes; se'n necessiten centenars. Cal que a cada una de les comarques hi hage una corentena o una cincuantena de persones, plenes d'amor y d'entusiasme per la nostra llengua, que tirin a un recó la peresa y els respectes humans; y se resolguen a emprendre y emprenguen amb viu ardor la gran tasca de replegar, segons indica la *Lletra de convit*, el vocabulari eczistent a n-aquella comarca: alguns a escorcollar els arxius eglesiàstichs y civils y els papers y els llibres vells que quedin en català y estreure'n les paraules omplint milenars de cèdules; y els altres a envestir el llenguatge vivent, repartintse les seccions qui indica la metexa *Lletra de convit,* sobre tot aquelles de mes aplicació y actualitat dins tal comarca.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Per axò els colaboradors dels diferents pobles y endrets que constituexen una comarca, cal que se vegen, s'entenguen y entre tots se fasse'l repartiment de seccions per no repetir en va la feina.

Si a totes les comarques que parlen la nostra llengua, hi ha un bon estol de colaboradors que regirin els arxius y papers vells d'allà y repleguin el llenguatge vivent que encara hi queda; si a cada comarca hi ha aquex estol de colaboradors que emprenga tan meritoria tasca y la seguesca amb constancia, amb energia, sense atropellarse, sense desmaiar, amb tota la calma y intensidat dels esperits reflecsius, tan propies de la rassa catalana; si conseguim que a totes les comarques de la nostra llengua se fassa axò, d'aquí a dos o tres anys tindrem aplegats els materials per comensar l'edifici inmens y acabarlo. Quant tenguem reünit y aplegat el vocabulari de la llengua escrita y de la llengua vivent de totes les comarques, reünió y replega que es la part mes difícil, mes costosa, mes llarga, mes pesada, perque es la que demana mes caps, mes voluntats y mes mans, ja que'n demana no dotzenes, sino centenars; quant tenguem reünit y replegat tot axò, llavò comensarà propiament l'obra del Diccionari, axò es, el traball de triadella, de selecció, d'espinzellar, d'ordir, de compondre, d[e] coordinar. Per dur a cap aquexa gran feinada ja [137] no se necessitaràn centenars de gent; bastaràn una vintena de persones competents, que estam segurs, seguríssims que no faltaràn. La feina metexa de replegar paraules en farà brollar d'aquestes persones entre la multitut de colaboradors humils, modests, oscurs, que serviràn admirablement per aquella segona feinada.

Aquella vintena de persones, ajudantse de les llums y esperiencia d'altres, que tampoch no han de mancar, duràn bellament a cap l'obra magna del Diccionari, que tots desitjam y somiam.

Sobre la manera com tals persones han de traballar, res hem de dir perque no estam a n-aquestes encara, y seria, com se diu vulgarment *passar l'arada devant els bous.*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Lo que sí ens cal, es indicar algunes normes y punts de vista a n-els colaboradors que han de fer aquella replega inmensa de paraules de la llengua escrita y de la llengua vivent, perque d'això se tracta ara, y això es lo que necessiten y demanen els colaboradors.

Sobre la manera de replegar les paraules de la llengua escrita res tenim qu'afegir a lo que diu ja *Lletra de convit* y els primers números del *Bolletí* que publicam, sino recomanar de bell nou a n-els corresponsals que promoguen a tots els pobles l'escorcoll dels arxius eglesiàstichs y civils, aont se guarden tresors sens fi de llengua, que sería una gran toxarrudesa no aprofitar.

Els duptes y dificultats son principalment per la replega del tresor de llengua vivent. Hi ha que replegar a cada comarca les paraules y demés formes de llenguatge que s'hi conserven.

Alguns s'han figurat que lo que hi havia que fer, era replegar les paraules especials de cada comarca, no totes les que s'hi usen, perque això seria repetir la feina inutilment. Això que de tot d'una sembla molt raonat y pràctich, ben mirat, no hu es gens. Resultarien d'aquí dos grans inconvenients: per una banda, resultaria, no'l diccionari de la llengua catalana, sino de paraules especials de les diferents comarques, y no es axó lo que volem fer, sino allò, es el dir, el diccionari complet, aont hi hage totes les paraules, les especials y les generals, això es, totes les qui hage. Per una altra banda, els colaboradors se veuríen ben endidalats, ben empastanagats, morts: perque ¿qui es qui sap quines son les paraules especials de una comarca y que no hu siguen de cap altra? Per sebre quines son les paraules especials, peculiars, d'una comarca qualsevol, això es, paraules característiques de tal comarca, esclusives d'allà, es necessari, es indispensable conèxer les paraules que s'usen a totes quantes [138] comarques parlen la nostra llengua. No sabentles totes, ¿com poràn conèxer les que son especials d'un lloch? Ara be; ¿son molts qu'han fet l'estudi del llenguatge de totes y cada una de les comarques aont se parla català? Encara no n'he trobat cap que m'hage dit: jo l'he fet. Y veig que m'alaben tant a mi perque m'he presa la tasca

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de ferlo. D'això resultaría que casi ningú poria esser colaborador per falta de conexensa de les ditxoses *paraules especials.* Perque resulta a cada passa que lo que a una comarca se creuen que son paraules especials d'allà, se troben a moltes altres comarques, que també les consideren *especials* seues. De manera que amb aquesta norma de just replegar les *paraules especials,* no s'escaparíen de repetir molta de la feina, que es precisament lo que els defensors de tal norma tracten d'evitar, y per altra vent passarien per malla, se ometríen moltíssimes paraules ben propies, ben típiques, ben autèntiques, de la nostra llengua.

Sí, hi ha que replegar totes les paraules de cada comarca, les especials y les que no hu son, les poch usades y les que usa tothom, les conegudes y les desconegudes de molts, sempre que hi hage qualcú que les us.

Ademés, les paraules poden tenir y tenen diferents sentits: el sentit *literal,* el sentit *propi,* el sentit figurat, el sentit *impropi,* el sentit *estensiu.* Axí, per eczemple, *pensar,* originariament, *literalment,* no significava l'acte de l'enteniment qu'avui espressam amb tal paraula, sino l'acte de *pesar, de treure el pes* d'una cosa. Avui la paraula *pensar* ja no té'l sentit *literal*, sino'l *figurat*, *el metafòrich.* Un altre eczemple: els pobles riberenchs del Segre dels trossos de gel que'l riu baxa en l'ivern, en diuen *dargues.* ¿Que significa aquexa paraula? El sentit que li dona aquella gent, es el *literal*? *Darga* es una classe d'escuts que hi havia antigament. Y com aquells trossos de gel afecten la forma de tals escuts, aquells pobles, veent la semblansa entre aquests y aquells, les donà'l metex nom, aplicà, *estengué* el nom de *darga* a n-aquells trossos de gel; y a-les-hores, en no esser la gent de lletres, ja no tenen noticia per allà de altres *dargues* que les que devalla'l Segre en l'ivern. Lo que succeex amb aquestes paraules, succeex amb moltes d'altres, y resulta que n'hi ha que a una comarca tenen el sentit *literal,* y a una altra tenen el *figurat,* y a l'altre l'*estensiu,* y a l'altre l'*impropi.*

Ara be: si les paraules que replegam a una comarca, no les replegàssem a una altre, ens escaparíen molts dels sentits y usos de les

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

paraules, y ens quedaríem a les fosques sobre el sentit y significansa completa de moltes d'elles. [139]

Ara si replegam a cada comarca totes les paraules que s'hi usen y el sentit en que s'usen; reünint y coordinant tot aquest cabal, tendrem totes les notes, tots els antecedents y comprovants de cada paraula. Sols axí se porà formular d'una manera eczacte y completa y definitiva la definició de cada paraula; sols axí se poràn espressar y presentar tots els sentits, tots els usos, l'article complet, de tal paraula, que per axò ha d'esser el Diccionari.

Però, ¿y es en veritat un inconvenient real y efectiu el que una metexa paraula la repleguen a cincuanta o xixanta o noranta punts diferents? ¿Es un mal que la repleguin a cada una de les comarques de la llengua? Lluny d'esser un mal, lluny d'esser un inconvenient, es una ventatge: en primer lloch, per lo que acabam de dir, que d'aquexa manera assolirem, aclarirem tots els sentits que presenta cada paraula a n-els diferents territoris; sentits, que comparats entre si y estudiats, ens han de donar ben neta y llampant la significansa seua, lo seu demble, la seua nissaga; en segón lloch, perque les cincuanta, xixanta o noranta cèdules que venguen de diferents punts del territori de la llengua, seràn altres tants testimonis a favor de l'autenticidat, de la realitat de tal paraula y de que es general a tot el territori o circunscrita a una part del metex, y es evident que el sebre axò es de vertadera importància y trascendencia per l'obra del Diccionari, si aquest ha d'esser allò que cal que sia y tots volem.

Per consegüent lo mes pla, lo mes fàcil, lo mes pràctich, mirat y paumetjat be tot, es replegar a cada comarca totes les paraules que s'hi usen, sense anar a [a]clarir si son *especials* o *característiques,* poch conegudes o molt conegudes: replegarles totes. Aquesta es l'única manera de que no`ns n'escapi cap, que es de lo que`s tracta.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

IV

Les paraules s'han de replegar tal com el poble les pronuncia. Trascendencia capital de la pronunciació popular.

Però ¿y no bastaria replegar de qualsevol manera totes les paraules que s'usen en tot el territori català? Es necessari, es indispensable replegarles tal com el poble les pronuncia. La pronunciació popular té una importancia suma, una trascendencia capital. La pronunciació popular ha donat origen a les llengües derivades, que son totes les que's parlen avui. L'estudi de la [140] pronunciació popular ha donat origen a la filologia en bona part.

La pronunciació popular ha donat origen, ha formades les llengues. Les llengues no son obra dels sabis ni de les academies. Pels sabis, les academies reglamentaràn una llengua, formularàn la seva gramàtica: ara formar la llengua, produïrla, sols ho sap fer el poble. Hi ha haguts sabis qu'han provat de ferne de llengues, y n'han fetes; però no hi ha hagut ningú, ni sos meteis autors que les parlassen; de manera son nades mortes. Sí, son els pobles que formen les llengues; y no les formen reunintse en assamblea constituient, presentant projectes, sermonant, discutint sobre dita formació; les formen sense pactes, convinenses ni criteris previament acordats; les formen parlant, enraonant. Y com els sons vocals y consonants de que se componen les paraules pronunciades, son de diferents classes, segons l'orgue amb que principalment se pronuncíen, y los del metex orgue oferexen diferents graus y mes o manco intensidat; y, per les eczigencies y necessitats del organisme y altres causes esternes, sufrexen diverses modificacions y alteracions, que resulten la cosa més natural del mon y succeexen d'una manera constant, però amb alguna complicació per els diversos agents que hi intervenen; axò fa que, alterantse y modificantse els sons vocals y consonants, que son els elements de les paraules, resulten alterades y modificades les paraules metexes. Y com aquells sons son tants y tantes les combinacions que's poden formar, y, segons siguen aquestes, seràn

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

les modificacions y alteracions de dits sons; succeex que, per mil circunstancies les mes diverses, a un punt predominen unes modificacions y alteracions, y a un altre punt en predominen unes altres; y d'aquí resulta que les metexes paraules, per les diferents modificacions sufrides, prenen fesomies y estructures diferents, y d'aquí provenen les varietats dialectals que presenta un metex idioma y la multiplicitat de idiomes germans, nats de idiomes anteriors.

Y això succeí a n-els pobles d'Occident, a n-els pobles de rassa llatina, a la caiguda del gran Imperi Romà. Aquests pobles parlaven llatí durant els sigles V, VI, VII y VIII, no el llatí clàssich, que no fou mai patrimoni del poble, sino el llatí vulgar, qu'era ben diferent del llatí clàssich, això es, mes primitiu, mes senzill, mes pla. Y el parlaven ple d'elements de les llengues que havien parlades abans de Roma imposarlos el seu jou. De manera que'l llatí vulgar, el llatí parlat, durant aquells sigles estava influït completament d'elements estranys, tans com eren les llengues primitives dels pobles de les províncies. D'això resultà [141] que parlant, enraonant aquells pobles aquell llatí batiat y mesclat amb els elements de llurs llengues primitives, pronunciant cadascú així com li sortia, aplicant sense adonarse'n y d'una manera inconcient, y per lo metex ben natural, obeïnt a lleis determinades de pronunciació en consonancia amb les condicions y circunstancies de cada un d'aquells pobles, anassen transformantse y modificantse gradualment les paraules d'una manera peculiar a cada un d'aquells pobles, arretgladament a les condicions y circunstancies de cada qual; y resultà la admirable multitut de varietats dialectals que brollaren per tot arreu, amb la metexa fesomía general, que indicava l'origen comú, però diferents entre sí, si be lligades y entrebaulades l'una amb l'altre per especials coïncidencies y consemblanses segons la seua procsimidat geogràfica, venint amb això a constituir boldrons o estols, d'ont resultaren lo que'n digueren llengues neullatines, això es la llengua d'oc (provensal, llemosí, tolosà, llengua d'oil, el castellà, l'italià, etc. Sí, hi ha que tenirho en conte, y es una cosa que la fa notar y la prova el gran Littré amb la seva agudesa y claredat

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

acostumada dins la seva preciosíssima «Histoire de la langue française» (París, Perrin et C.ie 1886): els dialectes son mes antichs que lo que vulgarment en diuen llengues o idiomes. Els dialectes no son degeneracions de les llengues, com creuen els qui no hi veuen dos dits lluny en questions filològiques, sino que'n son les fonts, les rels, els fonaments.

Sí, axí se formaren las llengues neullatines, la catalana, la gascona, la provensal, la francesa, la castellana, l'italiana y les demés; les formà el poble, les formà la pronunciació popular, aquesta es la seva font, la seua rel, la seva mare, d'aquí brollaren, d'aquí sortiren totes; d'aquexa pronunciació popular que alguns tan desprecien, desjecten maltracten, suposant que no dona de sí mes que vicis y corrupcions, y embuis y desbarats, y que no servex mes que per desorientar, confondre y disoldre.

Però axò sols ho fan els analfabets de la filología, els qui no conexen ni de nom aquexa ciencia, y no'ls es arribat a n-els ulls ni un bri de la claredat esplendorosa y estupenda de que ha omplit el mon literari aquesta meritíssima ciencia. La qual va nèxer en gran part de l'estudi fondo y detingut de la pronunciació popular. Estudiant els sabis moderns els monuments vius y escrits d'aquexa pronunciació y comparantlos amb les rels llatines, gregues y de les demés llengues antecessores; ficsantse en les modificacions y alteracions que a n-els diferents païssos sufríen les paraules en boca del poble, sorprengueren, afinaren, trobaren les lleis, les normes constants, invariables d'aquelles [142] modificacions, d'aquelles alteracions; a-les-hores tengueren el fil per aclarir be tals lleis y tals normes; a les hores pogueren formularles, y esplicar matematicament la formació de les llengues neullatines; y la formulació, esplicació y demostració d'aquexes lleis es lo que constituex el cos principal de la ciencia del llenguatge, de la filología.

¿Veis ara l'importancia, la trascendencia de la pronunciació popular? Sí, recullint totes les paraules que usa el poble, amb totes les formes y varietats de pronunciació y modulació; replegantho tot, no despreciant

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cap mica ni cap engruna; fent un estudi comparatiu, detingut, obstinat, de tots aquells elements; sols axí se pot arribar fins a n-el fons, fins a les entranyes de la llengua, y assolir la seva ànima, y afinar la raó y el fonament de totes les seues lleis y de tot lo que constituex el seu caràcter, la seua encarnadura. Molts d'això qu'en diuen vicis o corrupcions del poble, ens espliquen la formació de les paraules de la mes alta categoría, les quals sense aquelles, tan humils, tan despreciades, no tendríen esplicació ni podrien presentar la seva patent de llegitimidat.

Lo qu'han fet els grans filòlechs estrangers, sobre tot els alemanys, per les llengues romàniques en general, recullint y estudiant amb tota detenció y devoció les formes de la pronunciació popular, per aclarir, demostrar y raonar la formació y estructura d'aquelles llengues, això hem de fer nosaltres amb la nostra estimadíssima llengua catalana.

¡Quina vergonya! ¡Son estats estrangers que'ns han pres el devant, que'ns han ubert, que'ns han axarmat el camí! Els meritíssims alemanys Diez y Meyer-Lübke amb les seues monumentals *gramàtiques de les llengues romàniques!*

Molt, moltíssim hi tenim que aprendre dins aquexes obres admirables; molt, moltíssim tenim que agrair a n-aquests dos autors tots els qui parlam tots els qui estimam la llengua catalana.

SECCIONS

del llenguatge vivent de les quals se son encarregats els colaboradors que s'espressen (142-143)

Secc. 452. Conreu de cereals: batre: —D. Jaume Rossich, de Pals (Província de Girona).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Secc. 445. Balls: la sardana: —D. Jaume Rossich, de Pals (Província de Girona). [143]

Secc. 145-173. Química: —D. Marian Pellicer, Enginyer Químich, de Reus.

Secc. 454. Conreu de plantes olioses: l'olivera; oliva, tafona: estracció de l'oli de la remolta: —D. Marian Pellicer, Enginyer Químich, de Reus.

Secc. 514. Adobadors y blanquers: —D. Magí Riu y Tullàs, de Valls.

Secc. 481. Forners: pastes, fideuers: —D. Magí Riu y Tullàs, de Valls.

Secc. 14. Actes humans: —Rt. D. Llorenç Torres Serrano, Pre. d'Elx.

Secc. 519. Mestres de pedra viva: —Rt. D. Bernat Rosselló, Pre. d'Alaró.

Secc. 483. Pestisseria. —D. Federic Tarruell, de Cervera.

Secc. 550. Droguers. —D. Federic Tarruell, de Cervera.

Secc. 529. Fuster: —D. R. Fàbregas, de Cervera.

Crònica de l'obra del Diccionari (143-144)

Han visitada la nostra Redacció *Llevant*, revista que publica la societat de Barceloneta *Lo Tràngol* y *Anales Ilustrados de Nuestra Señora del Sagrado Corazon,* de Barcelona. Ben vinguts sien, y queda establit el camvi.

✝ Nostres estimats amichs y colaboradors, los Rts. D. Jaume Sastre, Pre., Vicari de Sóller, y D. Guillem Rigo, Pre., de Santanyí, fa unes cuantes setmanes que passaren d'aquex mon a l'altre. ¡Que'l Bon Jesús los hage trobats en estament de gracia; y, si estan entretenguts a n-el purgatori, que les trega y els admete a l'etern descans de la santa gloria, y don a les seves families y a nosaltres morts d'anys de vida per pregar per ells. Al cel los vegem. Amen!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Suplicam a n-els amichs que, sempre que se muire qualque colaborador del diccionari, que'ns ho fassen a sebre, y en donarem conte.

L'Agrupació Catalanista d'excursions *Bach de Roda*, de Barcelona, ens ha escrita una carta plena d'entusiasme per la nostra Obra, y ens conta que celebraren el seus socis, dia 15 de Juny passat, una conferencia íntima, ja que l'*estat de siti* no permitía res mes, aont el Sr. President, En Miquel Adrobau, parlà de [144] l'escelencia y antigor de la llengua nostra, y En Francesc V. Curet, fent una mica d'historia de la metexa, esplicà la manera pràctica de colaborar a n-el Diccionari; y anomenaren una Comissió que organisàs la cosa per prendre part en la gran feinada lecsicogràfica. Ens han demanat un lloc dins la llista de colaboradors per l'Agrupació, y ja hu crech que'ls ho hem concedit. Gent axí hem mester.

En la Crònica del núm. 2 diguérem que Moss. Jaume Bofarull, l'entusiaste corresponsal de Barberà, anava a fer una bibliografía catalana per facilitar a n-els colaboradors la conexensa de monuments escrits. Molta feina ja hi havia feta nostre bon amich, quant sabérem que D. Àngel Aguiló, fill del Patriarca del renaxament, tenía ja impresos lo dos toms de la Bibliografía Catalana del seu pare, y que pronte estarien a disposició del públich. En vista d'axò Moss. Bofarull, per no repetir una feina ja feta y tan ben feta, abandonà l'obra comensada, y va emprendre amb lo seu acostumat ardor la tasca de fer cèdules de monuments escrits y llenguatge vivent. Que Deu li pach a Moss. Bofarull els bons servicis que no s'atura de prestar a la nostra Obra.

Hi ha alguns corresponsals novells que traballen heroicament per el Diccionari. Merexen especial menció lo Rt. Fr. Francesc Lliteres, dels Menorets Observants, Vicari del convent de Benigànim; D. Lluís Lledó, de Cervera; D. Ramon Solsona, d'Igualada; D. Marian Pellicer, de Reus; D.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Joan Ribes y Carreres, de Blanes, y altres qu'ara no nos venen a n-el cap de la llengua: els quals troben colaboradors arreu y ens proposen corresponsals per punts aont no n'hi tenim, y se veu que fan moure la gent qu'es un gust.

Endevant, amichs del cor! ¡Desperta, ferro!

A n-el Bolletí siguent duim idea de retreure els colaboradors que tenen poca son, donant conte de les cèdules que ja han fetes, mentre elles passin de mil. Sabem que ja n'hi ha una bona partida d'aquests. Per que la cosa fos mes completa, suplicam a n-els qui estàn en aquest cas, que'ns posin un mot de lletra dient: Jo ja'n tench tantes.

Ens sembla qu'ha de esser axò un bon esperó.

¡Y es bo un esperó! ¡Ja hu crech!

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografia de Amengual y Muntaner—1902

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: 2 pess. en l' any.—Redacció: Serra, 13.—Palma de Mallorca

[145]

SUMARI:* Punts que solía tocar Moss. Alcover en les seues conferencies durant sa derrera escursió y que son altres tantes instruccions a n-els colaboradors. —Colaboradors que tenen poca son. —Un corresponsal de primera. —Crònica de l'obra del Diccionari. —Advertencia.

Punts
que solia tocar Mossen Alcover en las seves conferencies durant sa derrera escursió y que son altres tantes instruccions a n-els colaboradors (145-158)

Alteracions de la paraula *nosaltres* com a prova de l'importancia de la pronunciació popular.

Per que pogueu coletgir tota l'importancia de l'estudi de la pronunciació popular, anam a posarvos alguns eczemples. Hi ha les paraules *nosaltres* y *vosaltres* que, per lo quant son tan usades, presenten una multitut de formes derivades, que ordinariament son

* Setembre de 1902. —Núm. 10.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

tengudes com a *corrupcions* y *adulteracions* del poble, y no n'hi ha cap que hu sia, sinó el resultat llògich de les diferents lleis a n-e qu'estàn subjectes els sons vocals y consonants, elements de la paraula.

Nosaltres y *vosaltres* venen dels mots llatins *nosalteros* y *vosalteros.* Com tots els derivats de *vosaltres* se formaren en virtut de les metexes lleis que'ls de *nosaltres*, la demostració que donem d'aquests, servirà per aquells. [146]

La primera transformació que sufrí la paraula *nosalteros* fonch la perdua de la *e* àtona medial postònica, lletra que perderen casi totes las paraules que la teníen passant del llatí al català. Axí de *prendEre* se formà *prendre;* de *vendEre*, *vendre*; de *tondEre*, *tondre*; de *tenEro*, *tenre*; *de cinEre*, *cenre.* Per aquest motiu de *nosaltEros*, perdentse aquella *e*, *se* formà *nosaltros.*

Y vengué una segona alteració, també naturalíssima. La *o* àtona unes voltes torna *u* y altres voltes torna *e* fosca. Lo primer succeex a n-el Rosselló, Catalunya Oriental, Menorca, Eivissa, a qualque poble de Mallorca, aont, en lloch d'*amO*, *trObar*, *dOneta*, diuen: *amU*, *trubar*, *dUneta.* Succeex lo segón, axò es, torna *e* fosca en casos com aquests, que de *rOtundo* surt *rEdó*; de *hOspitale*, *Espital*; de *mónaco, mongE*; de *médicO*, *metgE*; de *templO*, *templE*, de *exemplO*, *eczemplE.* Per axò de *nosaltrOs* se feu *nusaltrUs* y *nosaltrEs.*

Y vengué una tercera alteració: la de la *l.* La *l* medial, seguida de consonant, té una tendencia a tornar *u*: axí de *paLm* surt *paUm; de coLp*, *coUp*; de *eXaLbare, exaUbar;* de *faLce-faLç*, *faUç.* Y a Mallorca de *aLmut* feim *aUmut; de aLba, aUba*; de *paLma, paUma*; de *estaLviar*, *estaUviar.* Per tal motiu de *nosaLtres,* se formà *nosaUtres*, que, per quant el sò *au* sol tomar o (*v. gr. estaLviar-estaUviar-estoviar*), *Aurum-Or*, *AUt hoc AUt illud-o axò* o *allò*, *pAUco-poch*), en castellà se feu *nosotros* y en francés *nousaUtres*, pronunciant *v*, com en castellà, *nusOtrs.* En català no sempre passa a *o* aquest so d'*au,* sinó que amb frecuencia fa *u*, com a vocal fluxa, se pert; y per axò de *pAUm* feim *pam*: d'*aUmut*, *amut*; y per temps, de *reiaUme* férem *reialme,* segons se

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

desprèn de l'antiquíssim lècsich romànich d'En Jaufre (ap. Meyer-Lübke, Gramm. Vol. I, §. 251), que posa com a consonants *reiame* y *dame.* Altres voltes succeex que tal *l,* en lloch de perdrese tornant *u* primer, se pert tot dret; y axí de *coLapho* sortí *colp* y a la fi *cop*; de *cuLpa*, *cupa*; de *sulfure sofre*; de *puLice puça*; de *baLneo*, *bany* (Ap. Tomàs Forteza, Gram. Catalana, p. 24.). Par aquexes dues vies de *nosaltres* sortí *nosaltres.*

Y seguí la serie d'alteracions. La *s* medial entre vocals té una tendencia, ben marcada, a desaparèxer, a elidirse. La nostra llengua està plena d'aquexes elisions. Axí de *grAsella* sortí *graella*; *de rasor, raor*; de *plasent, plaent*; de *rosegar* y *rosegó, roegar* y *roegó;* de *rasó* (ratione) *raó*; de *bonesa*, *bonea*; de *pobresa*, *pobrea*; de *riquesa, riquea*; de *franquesa*, *franquea*, etc. Basta dir que en tot el Reine de València tots els noms acabats en *esa* los fan acabar en *ea.* En virtut d'aquexa llei a diferents comarques, en lloch de dir *nosatres*, diuen *noatres.* [147]

Y seguí la evolució de tal paraula. Quant se troben plegades dins una paraula dues vocals fortes, per quant li pronunciació resulta una mica difícil, o al mig d'elles s'afica una *v*, o una *g* o se contreuen y de les dues se'n fa una. Per la ingerencia d'aquella *v* o *u,* que es lo metex, de *mea* sortí meUa; de *plUebat*, *pluvía*; de *plUere* sortí el francés *pleVoir* y l'italià *pioVere*; de *flUidus* en llatí metex sortí *pluVidus* que usa En Lucreci (ap. Diez, Gramm. T. I. p. 13 y 166). En virtut d'aquexa llei el poble de *LlUís* fa *LluVís*; de *lluir*, *lluVir*; de *Aont, avont*; de *roagó, roVagó.* Y a Novelda (Província d'Alacant) y a altres pobles de per allà, que no fan sonar mai la *r* final, com no diuen *diRho ni repetiRho*, no diuen tampoch *diho ni repetiho*, sino *divho*, *repetivho.* Per la ingerencia de la *g* al mig de les dues vocals, de *dUes* s'es format *duGues*; a Castellar de N'Hug, en lloch de *raó*, diuen *raGó*; y a Calce de Rosselló, en lloch de *ruagó* (de pa), diuen *ruGagó*; y, en lloch de *duent*, deim *duguent*; y, en lloch de *sapia,* deim *sàpiGa.* No sols poden succeír aquexes dues ingerencies entre les vocals plegades, sinó que a voltes sobrevé una contracció, que dels dos sons en fa un totsol. Axí de *ManUel* a Catalunya fan *ManEl*; *de*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

rEal fan *rAl*; de *conrEAr, conrAr;* y a Mallorca de *grAelles*, feim *grelles*, de *PAella* feim *PElla*, de *plaer* feim *PlEr*. Aquest es el cas succeít amb *noatres,* que es tornat *nAtres* a n-els pobles de la Ribera d'Ebre y a molts d'altres.

No acaben aquí les evolucions de tal paraula. També li tocà la llei de mudansa a la *n* inicial. Entre les moltes alteracions que sufrex la *N* passant del llatí a les llengues romàniques, hi ha l'alteració en *M*. Axí del llatí, *Nasturtium,* sortí el *Mastuerzo* castellà; de *nabfil* aràbich sortí *Marfil*; del *venenoso* llatí, el francés *veniMeux* (Ap. Diez, Gramm. T. I., p. 202). En virtut d'aquexa llei el poble en lloch de *Nigorre* diu *Migorre,* en lloch de *Nicolau* diu *Micolau*. Per això a algunes comarque en lloch de *Nosatros*, *Noatros* y *Natros*, diuen *Mosatros, Moatros* y *Matros*; en lloch de *Nos*, diuen *Mos.* Y això derrer se diu en tot el Reine de València, Balears, Ribera d'Ebre y provincia de Lleida.

Altres transformacions sufrí la paraula *nosaltros*. A n-el camp de Tarragona y Penedès diuen *naLtrus* y *naNtrus*; a la Conca de Barberà y Segarra inferior diuen *naltris*, y a n-el pla d'Urgell *naltres*; y a Mallorca *Noltros*, fora Sóller y Fornalutx y Biniaraix, que diuen *naltrus*. Les formes aquestes no son mes que'l resultat de les lleis derreres que acabam d'estudiar, aplicades a la paraula *nosaltros*. Elidintse la *s* medial, queda *noaltros*, contraentse les dues vocals, si preval la *o,* resulta [148] *noltros*; si preval la *a*, *resulta NAltros.* Tornant *u* la *o* àtona, queda *naltrus.* La forma *naltris* ve de *NaltrEs*, y com a la Conca de Barberà y la Segarra inferior la *e* àtona final, la fan *i*, y axí es que diuen: *templI*, *marI* (mare) *sopIs* (sopes), *donIs* (dones), per lo metex diuen *naltris.* La forma *naNtrus* prové de que, entre les alteracions que sufrex la *l*, n'hi ha una qu'es que torna *n*. Per això de *Libellum* surt en castellà *Nivel* y en francés *Niveau*; y de *mortaLitate* surt *mortaNdat*; a n-el Camp de Tarragona diuen *anjup* en lloch d'*aLjup*; y per tot arreu el poble diu *muNta* y *píNdola* en lloch de *muLta y PíLdora.* Per això es molt lògich que de *naLtrus* sortís *naNtrus*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Però ¿com es que aquesta paraula *nosaltres* ha sofrides tantes alteracions? Donchs senzillament perque es una paraula molt usada, y les paraules molt usades en totes les llengues en sufrexen moltes d'alteracions, axí com els verps mes usats, en totes les llengues, son els qui tenen allò que'n diuen *irregularidats*, essent axí que, ben estudiades, son ben *regulars* y ben subjectes a la llei. Lo que hi ha que desgraciadament les lleis fonètiques son ben poch conegudes a causa de la desidia espantosa que reina envers dels estudis filològichs y gramaticals.

Me sembla que queda ben demostrat que d'aquella partida de formes de les paraules *nosaltres* y *vosaltres* no n'hi ha cap que sia corrupció del poble o constituesca un vici de pronunciació, ni que se puga condemnar devant la ciencia y el bon sentit. El qui se vulla riure de les formes *nosatros, mosatros, noatros, moatros, natros, matros, naltrus, nantrus, noltros*, *naltres,* no pot usar les paraules *pam, cop*, *sofre, puça, bany, graella, raó, pobrea, noblea, riquea, Manel, ral, conrar, marfil, mortandat y* moltíssims de centenars mes, porque lo que li fa rialles a n-aquelles, ho té a n-aquestes; y riure allà y no riure aquí, es un cas terrible del *ridere sine re, signum stultitiae.*

¡Les *corrupcions del poble!* ¡Les *pronunciacions vicioses*! El poble aplicarà malament les paraules tècniques o científiques o eczòtiques que no entén, y les desfigurarà d'una manera feresta; però no a la babatlana, sino observant les lleis de pronunciació, les lleis fonètiques, les metexes lleis que donaren origen y naxensa a las llengues romàniques. Y si no, que'n citin d'aquexes alteracions o desfiguracions de paraules, a veure si totes no obeexen a n-aquelles lleis, lo metex que les de les paraules *nosaltres* y *vosaltres.* No'n citaràn cap d'aquexes alteracions que no tenga la seua raó, el seu fonament, la seua llei. Lo que falta es conèxer tal raó, tal fonament, tal llei; lo que falta es estudiar detengudament, obstinadament, amb tota la profundidat y espai que siguen del cas. [149]

La conclusió de tot axò es que, si volem diccionari complet y gramàtica completa y acabada; si volem fonètica y morfologia, y sintacsis

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

y ortografia axí com calen, que responguen a la dignidat y noblesa de la nostra llengua, altura que ha alcansada dins les nacions civilisades la filología; si volem una gramàtica que no sia una ignominia y una afronta per la nostra llengua, com ho es per la castellana la gramàtica de l'Academia Espanyola, que poría passar a principis del sigle XVIII, però que a principis del XX no pot anar ni amb rodes; si volem, repetesch, un diccionari axí com cal y una gramàtica axí com pertoca, axí com té dret a posseírla la llengua catalana y obligació sos entusiastes de ferla; no tenim altre remei que replegar totes les paraules catalanes vivents tal com el poble les pronuncia dins totes les comarques de Catalunya espanyola y Catalunya francesa, reine de València y Balears; y replegarles amb totes les formes que el poble les dona, sense voler anar aclarir si son corrupcions o adulteracions del poble. El conjunt de totes aquexes formes, l'estudi que se fassa demunt elles a la llum de la ciencia filológica, ens ha de donar la conexensa, la possessió completa de la nostra llengua, y les lleis que presidiren a la seva formació, y el motiu, y la raó, y el fonament de totes les seves paraules, y de la estupenda multiplicitat de formes que presenta aquesta llengua nostra en les seues diferents èpoques y en los diferents territoris aont es parlada, varietats y multiplicitat de formes que no son cap perjui ni cap defecte ni cap motiu per menysprearla, sino que son arguments y proves indestructibles y incontrastables de la seva vitalidat, estensió y opulencia fora mida. Axí se veurà que la llengua catalana es filla de la llògica; que no es cap bastarda ni cap borda, sino que es tan llegítima y de sanch tan neta, generosa y augusta, com la que hu puga esser mes de totes las nacions de la terra.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

VI

Variedats dialectals que presenta'l català. S'han d'esvaír, reduíntles a la uniformidat? ¿Hem de centralisar la llengua?

Devers el mes de Febrer passat m'escrigueren d'una ciutat de Catalunya que n'hi havía que teníen por de que'l Diccionari aont les convidaven a traballar, en lloch de *català,* no resultàs *mallorquí.* Al meteix temps a Mallorca n'hi havia que gronyian perque en lloch de ferlo *mallorquí*, el voliem fer [150] *català*. Uns y altres rezels y temors no demostraven mes que poca reflecsió y no gaire conexensa de la cosa. Aquí ha d'estar el mèrit del nostre diccionari que no hi d'esser just català de Barcelona, ni de Girona, ni de Tarragona, ni de Lleida, ni del Rosselló, ni de Conflent, ni de Cerdanya, ni just valencià, ni just balear; sino que ha d'esser totes aquexes coses a la una. El metex lloch d'honor y la metexa categoría han de tenir allá dins les paraules y les formes gramaticals de cada una d'aquelles regions, fora les eczòtiques y fraudulentament introduídes y que pugnen amb l'estructura y manera d'esser de la nostra llengua. Ho hem dit no sabem quantes vegades y no nos cansarem de repetir-ho: hi han de figurar totes les paraules y formes gramaticals vivents a totes aquelles regions, per la senzilla raó de que tractam de fer el Diccionari de la llengua catalana, y aquesta llengua no es tota a Catalunya Oriental ni a Catalunya Occidental, ni a n-el Rosselló, ni a n-el Reine de València, ni a les Balears, sino que es a n-el conjunt de totes aquexes regions; la llengua catalana no es esclusivament cap de les variedats que's parlen a qualsevol d'aquexes regions, de manera que les demés sien derivacions y dependencies d'aquella y que l'hagin de regonèxer per senyora y li hagen d'estar subjectes y rebre d'ella normes y orientacions y patents de correcció y de llegitimidat. No, no n'hi cap d'aquexes varietals de català de les diferents regions del nostre territori que tenga dret ni raó ni motiu per imposarse a les demes y rebutjarles com inferiors o manco dignes y aspirar a la llur anul·lació y esvaïment.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Hem de prendre la nostra llengua tal qual es, no tal qual hauria d'esser o voldríem que fos. De fet y de dret el català presenta cinch variedats dialectals culminants: el català de la provincia de Girona, Barcelona y Tarragona fins a la conca y ribera de l'Ebre; el català del Rosselló, Vallespir y Conflent; el català de Lleida; el català de la Ribera d'Ebre, alt Maestrat y Reine de València y el català de les Balears. Les diferencies que constituexen aquexes varietats, ben mirat, son relativament insignificants y poques, y trascendexen mes a la fonètica que a la morfología, més a la modulació que a la estructura interna. Fins a n-el sigle XVI la llengua literaria de totes aquelles regions era idèntich; y resultava casi impossible, per la manera d'escriure, distingir de quina d'aquelles regions era l'autor. Avui aquexa identitat esta destruída, no eczistex. A la llengua se veu, a la primera o segona plana de lectura, d'ont es l'autor.

N'hi ha que se figuren qu'està fet de la llengua catalana si no tornam a n-aquella identitat, a n-aquella uniformidat, [151] y dirigexen tots els seus esforsos a tornarhi. Nosaltres no veim possible tal tornada, ni veim tampoch que sia ella questió de vida o mort, y mes direm que consideram que sense tal tornada a n-el sicle XVI, sino caminant, no com els cranchs, sinó tot dret, y cap envant, y amb la deguda espurgació y purificació, y ficsada bé la tramuntana y preses bé les altures, la llengua catalana pot navegar vent en popa sigles y mes sigles, coronant-se de nous llorers y cubrintse de gloria y brillant entre totes les altres llengues cultes com qualsevol d'elles.

Sí, de fet en la llengua parlada y en la llengua escrita de les diferents regions que integren el territori català, se oferexen algunes divergencies, algunes varietats. ¿Son elles un mal qu'hàgem d'esveir per poder viure? Es la uniformidat un bé suprem a n-el qual tot s'ha de subordinar y sacrificar? Ha d'esser precaria la nostra vida sense la ditxosa uniformidat? ¿Es un mal realment que la llengua catalana actual presenti aquexa partida de formes diferents en cada una de les regions que la parlen? ¿Sería millor adoptarne una d'elles y arreconar, esvaír les altres?

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Prezindint ara per ara de la utilidat que axò poría dur, que no volem discutir ni acabam de veure, y ficsantnos en la manera pràctica d'anar a n-aquexa uniformidat, y establirla, demanam a n-els partidaris d'ella: —¿Quina ha d'esser de les varietats dialectals que tenim, la sortada, la que s'ha de conservar, sacrificantli totes les altres?

Si hu demanau a n-els barcelonins, vigatans o ampurdanesos, vos diran que lo raonable es que llur manera de parlar sia la que se conserv, y a la qual tothom s'acomodi. No los proposeu que dexin la seva manera de parlar y d'escriure, y que adoptin la manera dels valencians o mallorquins o rossellonesos o lleidetans, que vos enviaràn allà ont no hi plou. Anau ara a n-els valencians o rossellonesos o tortosins o lleidetans o mallorquins a demanarlos quina ha d'esser la varietat catalana que s'ha de conservar per uniformar la llengua; y cada una d'aquexes regions trobarà la cosa mes natural del mon que la seva varietat siga la que se conservi, y que les altres s'hi sacrifiquin. Y no'ls-e parleu de que haja d'esser la seva la sacrificada, y que no han d'usar pus les formes de llenguatge característiques d'ells, y que han de a optar, per eczemple, els valencians les de Barcelona, els rossellonesos les de Lleida y els mallorquins les de València o Vic. No'ls-e proposeu una tal cosa, perque se'n riuràn, y vos enviaràn a rodar.

Axò es la pura realidat. Molts clamen per la uniformidat de la llengua. Diuen: —Feis una gramàtica; ficsau una forma per cada [152] cas; y tothom que s'hi subjecti; y que s'acap aquexa anarquia que reina! Quant un los sent, si no sap quin terreny trepitja, dirà: —Aquesta gent té raó, que li vessa per demunt les espatles.

Però que provi un de fer tal gramàtica, y que comens a dir a n-els barcelonins, vigatans o gironins: —No poreu dir pus *Jo pensu* o *parlu*, perquè es una forma desconeguda entre'ls nostres autors clàssichs y propia d'una època de decadencia de la llengua. Y a n-els del Rosselló digaulos: —Fora dir pus *jo pensi*, jo *parli*; y a n-els valencians: —No poreu dir d'avui en devant: jo *parle*, jo *pense*. Heu de dir lo que deien en la bona època de la llengua y diuen encara a Mallorca: jo *pens*, jo *parl*. A

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

les-hores veureu a n-e que se reduexen els seus bons propòsits de uniformar la llengua. Cap n'hi haurà que se vulla privar d'aquelles formes seves, y adoptarne una d'estranya. Tots en principi voldràn la uniformidat, y juraràn que hi ha que sacrificar l'amor propi y adoptar la forma única; però sempre serà partint del supòsit que sia la seua la format que s'ha de conservar y que'ls altres han d'admetre. Resultat de tot això: que tal uniformidat es ilusoria, utòpica, irrealisable, impossible.

Però y el fet de la falta d'uniformidat qu'eczistex dins el català parlat avui desde Elx y Santa Pola fins a les Corberes y Narbona, ¿es res estrany, esclusiu del català, desconegut en les altres nacions? La uniformidat aquesta ¿la posseex ni l'ha posseída mai cap llengua parlada? No, y mil voltes no. No es el català totsol que presenta varietats dialectals, de que tant s'ofenen alguns y que les retreuen com un defecte capital del català. —Lo metex succeex a n-el castellà, y a n-el francès, y a l'inglès, y a l'italià y a totes quantes llengues parlen y han parlades els homes en totes les nacions de la terra. ¿Que son sino totes les llengues literaries mes que estols o boldrons de dia!ectes consemblants que per la seva consemblansa han motivat que a n-el conjunt li donassen el nom de tal o qual llengua o idioma? (Vid. Littré, Hist. de la Langue Française, Vol. 1. Introd. pag. XLIV.)

¡Dialecte!... ¡llengua!... ¿Quina diferencia hi ha entre un y altra? ¿Que es un *dialecte* en rigor? Mirau qualsevol diccionari grech, y veureu que *dialecte* significa *llenguatge*, *discurs*, *conversa*, *idioma*. De manera que, si atenem a n-el valor literal de paraula, *dialecte* y *llengua* y *idioma*, signifiquen lo metex. No, no vol dir *dialecte* lo que pretenen els nostres inimichs, que ordinariament se distingexen per la seva ignorancia y toxarrudesa, quant califiquen el català de *dialecte* en to de befa; no, no significa dialecte una manera de parlar que no arriba a llengua, ni vol dir degeneració, corrupció o repussai d'una altra llengua. En [153] l'us corrent entre les persones doctes, que saben que's diuen en materia de idiomes, dialecte significa una manera de parlar especial, peculiar, particular d'un poble o regió mes o manco considerable y que constituex

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

una fesomía especial de llenguatge. Per axò els grans tratadistes de la ciencia del llenguatge, els Grimm, els Max Müller, els Bopp, anomenen *dialectes* totes les branques y ramificacions de totes les famílies lingüístiques esteses per tota la terra desde que'l mon es mon, per quant no admeten diferencia essencial entre *dialecte* y *llengua* o *idioma*, y, tot lo mes solen donar el nom de llengues literaries a n-aquells dialectes que han alcansada la sort de tenir una literatura.

Sí, hi ha que tenirho ben en conte: ordinariament axò que diuen llengues literaries son estols o conjunts de dialectes consemblants, considerats com a tanyades de la metexa soca per la seva consemblansa y germanor, (Littré, ibid.) succeint una d'aquestes dues coses: o que'ls dialectes que formen aquests estols viuen plegats com a bons germans florint tots a la regalada, com succeia amb lo sanscrit, el grech y les llengues d'Oc y d'Oïl; o un d'ells se sobreposa a n-els altres y els absorbex y els anul·la, com ho va fer el llatí clàssich, que no era altra cosa qu'un dels dialectes del *Latium*, el dels patricis de Roma (Max Müller, La Sciense du langage, Vers. franc. Paris 1876, IIe Leç.); com ho va fer el francés modern, que no es mes qu'un dels dialectes de la França del nort, el dels antichs *dominis reals* o *illa de França* (Littré, ib. p. 12, 127, 128); com ho va fer l'italià, que no passa d'esser un dels denou o vint dialectes d'Itàlia, el de Toscana (Max Müller, ib.); com ho va fer l'inglés que no es mes qu'un de tants de dialectes que's parlen a Anglaterra (Id. ib.); com ho va fer el castellà, que no passa d'esser una de les variedats dialectals de lo que's parla desde Aragó fins a Lleó, desde Cadis fins a Santander.

De manera que no es el català tot sol que... *patex de variedats dialectals*; en patexen totes les llengues, fins y tot les mes empiulades; fins y tot el castellà; sí señor, fins y tot el castellà. Y si no, que hu diguen els vocabularis y advertencies qu'ha hagudes de posar En Pereda, l'escels Pereda, derrera alguna de les seues novel les per que els metexos castellans no santanderins les entenguessen.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Pero be: una llengua, per produír obres literaries, per tenir una literatura, necessita, li es indispensable la uniformidat que tenen avui el castellà, el francès, l'inglès y l'italià... acadèmichs?

Que responguen per nosaltres les esplèndides, les polents, les [154] glorioses, les inmortals literatures sanscrita y grega dins l'antiguedat y les de la llengua d'Oc y d'Oïl durant els sigles XI, XII y XIII. ¿Teníen aquexes literatures la llengua uniformada? Els celebèrrims escriptors que les crearen amb les seues obres capdalts ¿comensaren tal volta per uniformar la llengua reduínt a una la infinidat de formes dialectals? Res d'això. El sanscrit se compon d'un sens nombre de dialectes (Max Müller, Ib, IVe Leç); el grech en contava mes de docents, que veníen a formar quatre estols principals, anomenats *dialecte àtich*, *jònich*, *dòrich*, *eòlich* (Chassang, Dictionaire grec-français, Introd. IVe Part. §. I). La llengua d'Oc en contave també una bona partida: el provensal, el llemosí, el tolosà, el gascó, el narbonés, el català y altres. La llengua d'Oïl no'n contava manco, essent els principals el de l'*illa de França*, això es, els *dominis reals*, el borgonyó, el picart, el normant.

Y aquexa multitut de varietats dialectals ¿eran derivació d'una tota sola dins cada estol, que fos propiament la llengua sanscrita, la llengua grega, la llengua d'Oïl, la llengua d'Oc, y de les quals, com de llur font y principi, sortissen les altres del metex estol, y fossen totes tributaries d'aquella? Res d'això: no n'hi havia cap que fos la font, la rel, la caporal, la senyora. El sanscrit, el grech, la llengua d'Oc, la llengua d'Oïl, no era esclusivament cap d'aquells dialectes que formaven aquells estols, sino que hu eren tots plegats. Els dialectes sanscrits tots plegats, el conjunt d'ells, formaven, constituíen, integraven la llengua sanscrita; els dialectes grechs tots plegats, el conjunt d'ells, formaven, constituíen, integraven la llengua grega; els dialectes de les llengues d'Oc y d'Oïl, tots plegats, el conjunt d'ells, formaven, constituíen, integraven aquelles dues llengues heròiques. Y aquella multiplicidat de dialectes, de variedats dialectals, aquella multiplicidat de formes linguístiques, no fou cap ostacle per que florissen el sanscrit y el grech com poques altres llengues de l'historia; no

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

fou cap ostacle per que florissen les llengues d'Oc y d'Oïl com no florí cap altra llengua desde'l sigle VII fins al XV. Aquells grans poetes índichs, per celebrar el poder de llurs Deus alsaven els seus himnes, no en la llengua uniformada, sino cadascú en lo seu nadiu dialecte, mamat amb la llet (Max Müller, ib. IIe Leç.); lo metex feren els inmortals escriptors grechs de l'edat d'or, els Homers, els Píndars, els Sòfocles, els Xenofonts, els Herodots, els Platons, qu'escrivien cadascú en lo dialecte de la seva regió; lo metex feien els insignes *trouvères* de la França del Nort; lo metex feien els nostres celeberrims *trovadors*, posant uns y altres la llengua d'Oïl y la [155] llengua d'Oc a una altura que no conseguí en molts de sigles cap altra llengua d'Europa; per conseguir un triumf tan brillant, per crear aquelles dues escelses literatures, no necessitaren per res la uniformidat de llengua. Mai els va ocórrer ni los vengué l'idea de tal uniformació fins que los arribà'l quart minvant de la decadencia.

Donchs be, vetaquí la norma de la llengua catalana, y ¡valga'm Deu! que no poràn dir que no sía autorisada. Vetaquí la norma, la única norma acceptable, la que decanta tots els ostacles, aplana totes les costes, resol totes les dificultats, ha de dexar content tothom, y satisfer totes les aspiracions. Considerem la llengua catalana no d'una manera estreta y esquefida, sino ample y generosa; consideremla axí com es realment. ¡Fora sometrela a tortures, indignes de la seua nissaga augusta, per escapsarla, per mutilarla! Consideremla axí com es, com una llengua sanscrita, com la llengua grega, com la llengua d'Oïl, com la llengua d'Oc, constituída per una multitut de varietats dialectals, que les porem considerar reduídes a cinch principals: axò es, el català Oriental (província de Barcelona, Girona y Tarragona fins a la Ribera d'Ebre); català occidental (Província de Lleida); català rossellonés (Rosselló, Vallespir y Conflent); català de la Ribera d'Ebre y reine de València; y català de les Balears. Cada una d'aquexes regions oferex altres varietats subdialectals, que no's tenen en conte per la divisió general.

Considerem, donchs, constituída la llengua catalana per aquestes varietats dialectals. No pretenguem reduírles totes a una, sometreles

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

totes a una, ferne una de senyora y les altres desposseírles, arreconarles, esveirles. Intentar, pretenir axò, ni es pràctich ni raonable ni factible.

Tenim aquexes varietats dialectals: conservemles, respectemles, regonexemlos la metexa consideració, la metexa categoria; donemlos entrada dins el diccionari y dins la gramàtica, l'entrada y el lloch y la consideració a n-e que tenen dret y es de justícia. Dexem anar les escapsadures, esclusions y mutilacions. Ja n'ha fetes prou la política cesarista, centralista, uniformista desde el sigle XV ensà. No oblidem qu'una de les causes principals de la uniformació de les llengues y per lo tant de l'absorció y esvaiment dels dialectes germans en profit d'un d'ells, qu'ha acabat per esclavisarlos y per negarlos l'aigua y el foch y despullarlos de tots els seus drets; una de les causes principals d'aqueis atentats que clamen venjansa al cel, es estada la política unitarista, el cesarisme absorbent, el centralisme endimoniat. Axí succeí a França, axí a Anglaterra, axí a Espanya, axí a casi totes les nacions. [156]

Y s'hi haurien de ficsar amb axò els partidaris tal uniformació del català. Haurien de tenir en conte que tal informació contradiu de cap a peus la doctrina regionalista y tot l'esperit del moviment catalanista y de les reivindicacions de la Patria. Ens passam la vida clamant amb molt de motiu y raó contra el centralisme, contra l'uniformisme polítich y administratiu, per considerarlos com uns grans desbarats, com unes atrocitats tremendes contra el bon sentit y contra la Patria, ¿y el metex temps proposarem y defensarem com una solució única y salvadora el centralisme y l'uniformisme en la llengua? ¿Serem anti-centralistas y anti-uniformistes en política y en administració, y al metex temps voldrem subjectar la llengua nostra a un centralisme y uniformisme, tan violent, desgavellat y irracional com el centralisme y uniformisme polítich y administratiu? Sí, hi hem d'anar ben alerta a que no nos puguen argüir d'inconsecuencia y d'informalidat y que per unes coses volem el centralisme y l'uniformisme en profit propi com la única solució salvadora, y per altres coses condamnam el metex sistema com el desbarat mes gran y mes ferest. ¡Alerta a esser inconsecuents! ¡alerta a esser illògichs!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¡No oblidem que son els llògichs, els consecuents, que triunfen, que's fan senyors del mon! ¡No siguem regionalistes per un vent y centralistes per un altre vent! ¡Siguem inimichs del centralisme en tot y per tot, y en tot y per tot regionalistes!

Aquesta idea obstinada de l'uniformació de la nostra llengua prové a n-el nostre entendre de tenirne un concepte equivocadíssim y fals de cap a peus. Prové de no conèxer mes que llengues acadèmiques uniformades, com el llatí, el francès, l'italià, y sobre tot el castellà; y se figuren qu'una llengua sense tal uniformació no té condicions de vida. Prové de voler veure la llengua catalana, no axí com es y directament, sino per dins la castellana. Prové de no estar despullats d'aquella preocupació que tothom patí una bona temporada, y que tants patexen encara, de tenir com a tipo, com eczemplar de llengues, la castellana; y considerar viciós y manxol tot lo que no s'acomoda a la castellana, tot lo que se decanta de la castellana, tot lo que no du l'aire y el trotí de la castellana. Perque la llengua castellana estiga uniformada no es una rao per haver de uniformar la catalana, ni es una raó ni una necessitat ni una ventatge fins y tot, axí com volen suposar els partidaris de tal sistema. La llengua catalana no es cap tributaria ni feudataria de la castellana; ni té cap necessitat d'acudir per res a la castellana, si vol anar dreta. L'influencia castellana, la direcció castellana no ha de servir [157] mes que per desnaturalisarla, per desferla, per desorientarla, per embarrancarla, per durla a perdre.

Axí com el poble castellà té un caràcter y encarnadura ben diferent del poble català, axí també son ben diferents les dues llengues. No, no hem de prendre la llengua castellana per norma de la catalana. El poble català, altament individualista, té també individualista, particularista la seva llengua; y cap inconvenient ha d'esser, antes mes ventatjós y altament pràctich, conservar tal caràcter. Sometrela a la uniformidat del castellà, seria escapsarla, seria mutilarla, seria ferla mal bé.

Prenguem, donchs, la nostra llengua tal qual es; conservemla tal qual els nostres pares la nos han tramesa, purificantla, axò sí, de totes les

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

impureses, de totes les lletjures, de totes les adulteracions que s'hi sien introduídes, venguen del llevant, venguen del ponent. Conservem, respectem les varietats dialectals que presenta en les diferents regions que la parlen. Estudiemles detingudament aquexes varietats, eczaminemles; vegem be quines son elles y quantes, y formulemles. El dia qu'estiguen formulades, seràn bones d'aprendre; y una volta a vista de tothom, ja no seràn cap ostacle per l'inteligencia de les obres que en cada una d'elles s'escriguen. Aquesta es la única manera de consolidar l'obra del renaxament de la llengua catalana. No fassem la nostra literatura patrimoni de quatre poetes y literats; fassem la patrimoni del poble. No la aïslem del poble, que les literatures, per viure, han d'esser populars; han de viure de la saba, de la sustancia del poble; s'han de compenetrar amb lo poble. Axò conseguirem si respectam y conservam a cada regió la seua forma característica de llenguatge. Axí cada regió veurà dins el diccionari y dins la gramàtica lo que considera sert, lo que considera sustancia del seu cor; y ho veurà ademés dignificat, enaltit; veurà qu'alló es el seu diccionari, la seva gramàtica, y no el diccionari y la gramàtica d'una altra gent, d'una regió, que porà ser tan germana y tan veinada y tan semblant com se vulla, però que no acaba d'esser seva.

Sols axí conseguirem que totes les regions entrin dins el gran moviment de la nostra renixensa; sols axí conseguirem estendre y propagar aquex moviment y obrirli les portes de tots el cors que encara li estàn tancades per prejudicis y rezels, resultant de la manera encongida y amb apariencies d'interessada com la presentaven y la presenten alguns, sense res de mala fe, pero si amb molta falta de sentit pràctich.

Presentem dins el Diccionari y dins la gramàtica totes aquexes varietats dialectals, sense preferencies, sempre odioses, sense [158] categories injustificades; y els pobles catalans que les vegen, que les coneguen totes. Y si amb el temps qualsevol d'aquexes varietats logra sobreposarse a les demés, y succeex que les altres regions que no la teníen per propia, l'adopten y totes le se fan seva, axí com succeí després de molts de sigles dins la llengua grega, que'l dialecte àtich se sobreposà,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

predominà demunt tots els altres, gens de greu nos sabría si ho arribàssem a veure, ni nos fa gens de pena de pensar que un tal puga succeír. No'ns fan por les evolucions, els moviments naturals de les llengues, sino els violents, els forsats, els imposats. Contra aquests protestam, y contra tota tortura, y tota escapsament, y tota mutilació de la nostra llengua. ¡No despullem cap de les regions catalanes de les seus especialidats de llenguatge! ¡respectemles totes! Si les regions se'n volen despullar de son beneplàcit, per la seva franca voluntat, y admeten y adopten una forma única, ¡endevant! no hi tendrem res que dir. ¡Ja mai despullarse de lo que tenen, de lo que es seu, de lo que estimen! ¡Respectar el dret y les preferencies de cada qual! Axí trobam que hem de considerar y mirar la llengua catalana. Aquesta creim que ha d'esser la norma suprema per el diccionari y per la gramàtica. Axí creim que s'ha de fer el Diccionari y la gramàtica de la nostra llengua. Y a n-aquexa obra, a n-aquexa empresa convidam tots els fills de la Patria, tots els qui estimen la nostra llengua. Ha d'esser obra de tots; hi han de prendre part tots; tots hi han de prestar el seu concurs y contribuir amb lo seu tribut. Ha d'esser una obra vertaderament nacional, digna de la importancia de la nostra llengua y de la altíssima significació de la rassa catalana dins l'historia de l'humanidat.

Colaboradors que tenen poca son (158-160)

Son una bona partida, gracies a Deu. No mes retreurem aquells que'ns han dit o escrit que tenen lo manco mil cèdules fetes. Velosaquí: D. Joan Pascual, Subdiaca, de Binissalem, en té prop de 8000; lo R. D. Antoni Soler, Vicari de Llorito, unes 1500; D. Rafel Monjo, de Vilassar de Mar, 1500; Mossen Fèlix Paradeda, Retor de Palamós, unes 4000; Mossen Joan Segura, de Santa Coloma de Queralt, unes de 7000; D. Mateu

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Obrador, de la Ciutat de Mallorca, mes 1000; Mr. Lustrand, metge de Perpinyà, unes 3000; lo Rt. D. Antoni Truyols, Rector de l'iglesia de Fartàritx, de Manacor, 2000; D. Fidel de Moragas, de Valls, 4625; lo Rt. D. Bartomeu Cortés, Pre. de la Ciutat de [159] Mallorca, 1500; Fr. Francesc Lliteres, franciscà observant, Vicari del convent de Benigànim (Província de València), 1600; lo Rt. Don Miquel Clar, Capellà dels Llombards (Santanyí), 1326; D. Llorenç Bonet Ferrereta, de Santanyí, 2384; D. Josep Faus, Notari de Guissona (Província de Lleida), mes de 1000; lo Rt. D. Bernadí Mateu, Pre., de Mancor, prop de 2000; D. Manel Gaya y Thomàs; Notari de Lleida, mes de 3000; D. Lluís Lledó, mestre de dibux, de Cervera (Província de Lleida), mes de 2000; D. Pere Joan Domenge, Subdiaca, de Manacor, prop de 3000; lo R. D. Joan Aguiló, Prevere de Manacor, unes 1500;lo Rt. D. Sebastià Socies, Vicari de Llucmajor, mes de 1000; lo Rt. D. Bartomeu Caldentey, Ligorià, mes de 1000; D. Guillem Parera, seminarista, de Manacor, 1200; y D. Antoni Benàssar, seminarista, de Felanitx, 1600. D. Melcior Cases, de Barcelona, té pro de 40000 paraules replegades, y ara les posa en cèdules. Ademés en tenen molts de centenars y en fan continuament lo meritíssim, l'heròich Monsenyor Carsalade, Bisbe de Perpinyà, N'Amadeu Aragon y En Juli Delpont, de la metexa ciutat, En Joan Poblet, advocat de Montblanc, Mossen Bofarull, Vicari de Barberà, Moss. Garcia y Girona, del Col·legi de Vocacions Eglesiàstiques de Tortosa, D. Francesc de P. Mestre y Noé, director de *La Veu de Tortosa*, lo Rt. D. Guillem Ramis, Vicari de Sineu, D. Agustí M. Gibert, metge de Tarragona, y altres que sabem que traballen, però qu'han tingut peresa de donarnosne fites netes.

¡De manera que ja tenim mes de 95.000 cèdules!!! ¡Grat sía a Deu!

Un Corresponsal de primera (159-160)

Ho es en tota l'estensió de la paraula el mestre de dibux de Cervera (Província de Lleida), Lluís Lledó. Es colaborador de quant Mss. Alcover passà per Cervera, dia 29 de juny derrer. Just amb aquest títol ja feu una

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

escursió de propaganda lecsicogràfica a n-els pobles de la Segarra, les Oluges, Bellmunt, Sant Ramon y Gospí, aont ens trobà set colaboradors. En vista d'això a mitjàn agost l'anomanàrem Corresponsal; y de llevó ensà casi cada diumenge ha fetes escursions a diferents pobles de la metexa regió de la Segarra, que té per capital Cervera, y a casi tots ha trobats colaboradors. Vetaquí'l nom dels pobles recorreguts: Gramuntell, Montoliu, Ametlla, Vallfogona, la Guardia, Cabestany, Vilagraseta, Sant Pere dels Arguells, Rubinat, Sant Antolí, Montlleó, Granyena, Montornés, Mas de Bon día y Verdú. [160]

Día 31 de Agost, com arribava a Montlleó, l'aplegà un aiguat ferest, y hagué de prendre sopluig a la Rectoría, aont fou coralment rebut del Sr. Rector, y hagué d'estar tres o quatre hores fins que s'espassà la barrumbada, y això el privà d'arribar a dos pobles mes, Talavera y Civit.

Amb un Lledó a cada comarca catalana ¡que'n faría de via l'obra del Diccionari! ¡Que Deu ens n'envíi molts de Corresponsals com D. Lluís! Amen.

Cronica de l'obra del Diccionari (160)

Han visitada la nostra redacció els periòdichs *El Labriego*, de Vilafranca del Penedès, y el *Pi de les tres branques*, de Berga. Queda establit el camvi.

Agraím de tot cor a *Lo Camp de Tarragona* els grans elogis que ha fets dels dos BOLLETINS derrers.

Tan bon confrare ha tenguda la desgracia d'esser denunciat. Li enviam el nostre condol, y Deu fassa que'n surta franch d'aquest entrevers.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Do diferents punts de Mallorca y Catalunya ens escriuen donantnos conte dels traballs lecsicogràfichs que s'hi fan y consultantlesnos per sebre si van bé y per sortir de dificultats. ¡Ja hu crech que hi contestam tot d'una y tan estirat com sabem!

ADVERTENCIA (160)

Amb el present BOLLETÍ enviam el del maig reproduit, axí com prometérem.

Ja tenim reproduíts també els cinch números primers, y els enviam a tots aquells suscriptors que sabem que no los tenen.

Suplicam a tots els qui los ne falt cap de número, que'l nos demanin, y els ho enviarem, si Deu ho vol.

Estam ben resolts a posar la nostra Administració axí com cal, y hi hem fet tot quant sabem. Fins ha poch l'hem tenguda molt malament, y veim ben clar que les moltes deficiencies que hi ha hagudes, no se deuen no mes a n-el servici de Correus, sino a n-el nostre poch maneig y falta d'esperiencia. Travalant travalant aprenen de caminar.

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografia de Amengual y Muntaner—1902

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: 2 pess. en l' any.—Redacció: Serra, 13.—Palma de Mallorca

[161]

SUMARI:* A n-els nostres amichs y colaboradors. —Sobre'ls colaboradors que tenen poca son. —Seguex la llista d'obres catalanes escullides per fer les cèdules de llurs paraules. Nous corresponsals. —Seccions del llenguatge vivent de les quals hi ha colaboradors encarregats. —Arxius aont hi ha colaboradors que treuen paraules dels documents. —A tots els amichs y suscriptors del BOLLETÍ! —Llista de colaboradors del Diccionari per orde cronològich. —Crònica de l'obra del Diccionari.

A n'els nostres amichs y colaboradors (161-166)

Dalt l'important revista catalana de Vic *La Veu del Montserrat*, corresponent a Setembre, lo benemèrit escriptor y dols amich En Lluís B. Nadal ens dirigex una carta sobre «L'Obra del Diccionari», aont ens diu que, suposat que D. Àngel Aguiló va a publicar l'*Inventari de la llengua catalana* que son inoblidable pare D. Marian va recullir durant tota la seva vida y del qual n'ha donades mostres demunt el *Bolletí de la Real Academia de Bones Lletres*, y la *Revista de Bibliografia catalana* de l'amich coral En Jaume Massó y Torrents, —troba y ens demana que

* Octubre de 1902. —Núm. 11.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

suspenguem els traballs lecsicogràfichs comensats, y esperem que estiga publicat dit Inventari per dur a cap llavò la nostra obra.

Ningú'ns pot dir qu'hàgem desconeguda ni omesa la escepcional importancia del tresor de llengua que aquell escels patriarca del Renaxement, D. Marian Aguiló, dexà replegat. A la *Lletra de convit* li dedicàrem un elogi que no creim que pequi de fret ni de sech. En varies ocasions y per diferents conductes, un d'ells el metex D. Lluís Nadal, y ja abans de publicar la Lletra, donàrem passes per entendre'ns amb D. Àngel, y, unides totes les forses, dotar la nostra llengua benvolguda del Diccionari que li cal. Aquestes passes produiren el resultat que tots els enterats de la situació temíen, axo es, un resultat [162] negatiu. Per ficsar bé la nostra situació y a fi de que'ls amichs puguen judicar, contem lo qu'ha passat. Cansats d'esperar nosaltres un any y un altre any y dotzenes d'anys el diccionari de D. Marian; sabent, per altra part, de bona tinta, que el gran Mestre s'era mort sense haver casi comensada la ordinació dels nombrosíssims materials aplegats; y no veent en lloch cap senya ni noticia de que'l seu fill D. Àngel dugués idea d'acabar ni publicar lo tresor de son pare; —per concell de molt bons companys, devers el maig de 1900 ens vàrem resoldre a sortir al mig, proposant l'idea de fer el Diccionari, que tot-d'una tengué ja una acullida que no esperàvem. Ens vérem una partida de vegades els amichs de Mallorca, tractant de lo que hi havía que fer, y a la fi ens comanaren que posàssem per escrit l'idea que'ls havíem proposada y tots encobeída y feta seua, donant les oportunes instruccions sobre la manera de realisarla, a fi de lograr la uniformidat de la colaboració de tanta gent com necessitàvem. *La Lletra* no la tenguérem llesta fins a n'el novembre del metex any, que la lletgírem a n-els amichs. Els periòdichs de Mallorca comensaren a parlarne; y hi hagué qui ens proposà de veure si poríem conseguir que D. Àngel Aguiló posàs en mans nostres el gran tresor de son pare, tota volta qu'ell parexia que no duia idea de ferne res, y altres deien que hu havia entregat a n-el Dr. Balari per que hu aprofitàs. Un parent seu se encarregà de ferli qualque indicació, axò devers el desembre; y, després

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de mesos, ens contesta dit parent que no hi havia qu'esperar gaire perque D. Àngel volia acabar y publicar l'obra de son pare. Dexàrem passar mes temps. Mentres tant el nostre projecte de Diccionari ja era del domini públich, encara que no estigués publicat; ja hi havia un centenar de colaboradors a Mallorca, alguns dels quals ja recullien paraules, y ja havíem repartides unes quinze mil cèdules en blanch per que les nos tornassen plenes.

A principis d'abril de 1901 Moss. Alcover emprèn s'escursió filológica desde Tortosa fins a Alacant y desde Barcelona fins a Perpinyà, esposant el projecte del Diccionari a centenars d'amichs, que l'aceptaren amb entusiasme, y el consultà a personalitats tan eminents y meritíssimes com D. Ramón Picó y Campamar, Mossen Jacinto Verdaguer, D. Antoni Rubió y Lluch, D. Pompeu Fabra, D. Jaume Massó y Torrents, lo Doctor D. Josep Balari y Jovany, de Barcelona; D. Pasqual Boronat, de València, D. Marcel·lí Menéndez y Pelayo, Monsenyor Carsalade, Bisbe de Perpinyà, *La Société Agricole, Scientifique et Litteraire des Pyrénées Orientales* y *Le Patronage de Saint Michel* de dita capital del Rosselló; y lo sapientíssim Dr. Torres y Bages [163], Bisbe de Vic, D. Lluís B. Nadal y demés membres capdalts del *Círcol Literari* de la metexa ciutat. Tots s'oferiren fernos costat y colaborar; y el metex amich Nadal, encara que amb poques esperanses de conseguir res, però resolt a fer tot lo possible, sa prestà a veure si la família Aguiló ens proporcionaria el gran tresor de D. Marian per completar y acabar lo qu'ell no havia pogut.

Això era a últims de juny (1901). Tornat a Mallorca Moss. Alcover, y manifestantli l'amich estimadíssim, gloria de les Lletres Patries, D. Mateu Obrador, que havía parlat amb D. Àngel de la nostra empresa, y que aquest no havía fet mal só sobre unir les forses per dur a cap la gran obra, Moss. Alcover, a principis de juliol siguent, escriu a D. Àngel proposantli aquesta unió. Don Àngel li contestà dia 10 de dit mes que la seva idea era d'acabar y publicar l'obra de son pare y que dins poch temps «posaría fil a l'agulla». «Me sembla, deia ell, que ha d'esser difícil puguen vostés obtenir de moment un equivalent al traball que hi ha fet y

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que penso ampliar a ser possible, en la metexa forma que V. ha proposat». «Crech qu'estich en ma obligació y al mateix temps no se com podria ser una colaboració de un Diccionari que ja te'l nom guanyat, no la veig factible. Sento per tant tenir que manifestarli que per part meva hauré de traballar quant mes puga, en avençar y completar aquesta obra. Si V. volgués, eix traball meritíssim que V. ha fet de propaganda podria unirse al Diccionari del meu pare, sempre salvant el nom de les persones que hi contribuissen, fins indicant el nombre de paraules y género de traballs que poguessen ferhi.»

No poríem acceptar nosaltres les proposicions de D. Àngel, que comensava per «no veure factible» ni «com poría esser una colaboració d'un diccionari que ja tenia'l nom guanyat». ¿Què hi havíem de fer, donchs, nosaltres amb D. Àngel? ¿Durli les paraules que replegàssem, y que'ns admetés els «traballs que poguéssem ferhi? ¿A n-això havia de quedar reduit el projecte de Diccionari, concebut y formulat amb colaboració de tantes persones capdalts de Mallorca, de Catalunya, de València y del Rosselló, proposat ja a centenars de colaboradors y acceptat per tots ells, alguns dels quals ja hi feien feina? Abandonar, arreconar aquest projecte, després de tot això, ¿no seria estat una informalidat impropia de persones series? Després de tantes reünions, aplechs y consultes y d'impetrar la colaboració de tantes persones tècniques per formular y presentar dit projecte; després de proposarlo a tanta de gent y d'introduirhi diferents modificacions a proposta de tantes persones distingides; el projecte ja no [164] era nostre; ja no'n comandàvem; ja no'n poríem ni devíem haverne de dispondre; ja no era cosa esclusivament nostra; ja era de tots aquells amichs y colaboradors. No poríem dirlos: ¡Mirau, de tot lo qu'havíem dit de Diccionari, no hi ha res fet; no vaja per dit! ¡Preniu per allà ont voldreu, que nosaltres ens n'anam a cercar paraules per un altre projecte, y amb Deu siau! ¿Poríem fer nosaltres tal desbarat? En via ninguna. Per això contestàrem a D. Àngel amb aquest sentit, manifestantli qu'ell seguís el seu camí y nosaltres seguiríem el nostre, y itan amichs com abans! y ben resolts

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

nosaltres a aprofitar per la nostra obra el gran tresor de son pare, tot d'una qu'estigués publicat.

En la segona quinzena d'agost del metex any D. Lluís B. Nadal veu D. Àngel, y li parla en lo sentit en que s'era oferit a parlarli, segons hem dit; y amb data de 27 d'octubre aquell bon amich ens escrigué que «no n'havía tret res més» que nosaltres, alimentant, axò sí, l'esperansa de que «potser li arribaràn a entrar ganes d'esser el primer colaborador ab lo traball del seu pare» en «l'obra» nostra.

A les hores la *Lletra de convit* ja estava impresa, y comensava a córrer per les Balears, Catalunya, Rosselló y València, trobant sobre tot a Catalunya una acullida entusiasta com mai ens ho haguérem pensat. A principis de Novembre *L'Agrupació Escolar Catalanista Ramon Llull* celebrà un aplech per promoure a Barcelona la colaboració a n-el nostre projecte. Allà anà Moss. Alcover la derrería d'aquell mes, donant una conferencia amb lo metex objecte a L'Ateneu Barcelonés día 3 de desembre, aont acudí lo mes granat del catalanisme; y dia 6 siguent una trentena de literats y entusiastes catalanistes celebraren un dinar en obsequi de Moss. Alcover. Allà assistí D. Àngel Aguiló, y, acabat el dinar, s'acosta a Moss. Alcover y li anuncía y promet que comensarà tot d'una a publicar els materials que dexà son pare per el Diccionari, tal com los dexà el gran Mestre, com un Inventari de la Llengua. Moss. Alcover li donà l'enhorabona de tal propòsit y se manifestà contentíssim de tal publicació, dient que aprofitaríem tots aquells materials inmensos per la nostra obra.

Mentres tant la Letra de convit s'estenia mes de cada dia, de totes les encontrades catalanes rebíem cartes d'adhessió, tot demanantnos lloch a la llista de colaboradors. Ja no eren docents aquests; ja eren quatrecents, y al punt foren cinchcents, y sicents, y setcents; y, amb la escursió derrera de Moss. Alcover per tots els territoris de llengua catalana, els colaboradors ja son avui prop de mil docents; y cada día en venen de nous; y [165] de totes parts ens donen conte de centenars y de milenars de cèdules fetes y de les ganes que hi ha de ferne moltíssimes mes. Y ara ens veim obligats a fer la tercera edició de la *Lletra de convit*,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de 1.500 eczemplars, allà ont la primera fou de 2.000 y la segona de 1.300. Y convé no oblidar que les dues mostres de l'*Inventari* qu'ha donades D. Àngel Aguiló fa mesos que estàn publicades. Nosaltres no hem notat ni nos som temuts que a cap comarca aont hi hagués entusiasme de debó, després de tals publicacions, haja mancabat gens gens, gracies a Deu. Y ara surt D. Lluís B. Nadal demunt *La Veu del Montserrat* esforsantse en provarnos que'ns pertoca suspendre tots els traballs comensats, y esperar que D. Àngel haja publicat de tot lo tresor lecsicogràfich de son pare, al cel sía...

Grossa es la veneració que la memoria del gran patriarca del nostre Renaxement, de l'escels D. Marian Aguiló, ens inspira; moltíssim es el respecte que'ns merex el seu fill per lo que es d'ell metex y per ser fill de tal pare; gran es la consideració que professam a D. Lluís B. Nadal; però no veim ni comprenem com tal veneració, respecte y consideració ens puguen posar a n-el cas d'haver de suspendre els nostres traballs y llicenciar els centenars de colaboradors y tornar a l'estat israelítich, aont passàrem tants d'anys, *esperant..... el sant adveniment del diccionari*. Després de tot lo que hem dit y esposat, aont ningú ens desmentirà una paraula perque totes son de veres, creím haver demostrat que no estam a n-el cas d'aturarnos ni de esperar cap publicació, per alta, per important que siga. Ens crega, D. Lluís Nadal: no es hora d'esperar, sino de caminar. Nos som perduts per esperar massa y per caminar massa poch. Estam cansats d'esperar, estam resolts a no esperar pus. ¿Que n'hi ha de cansats? Que s'asseguen y que reposin fins que vullen. ¿Que n'hi ha de desanimats? Que vegen si se tornen animar, y, si no hu conseguexen, ¡paciencia! Ho sentirem prou, però no nos ha de servir per altra cosa que per animarnos mes y mes, y per rescabalar la desanimació d'aquells. Deu o la mort ens poden aturar, ningú pus. Resolts estam a caminar sempre, y cada dia mes aviat, y amb més resolució, fins que siem arribats a la fi, fins que tenguem el diccionari acabat. Y, no sols estam resolts a caminar nosaltres, sino a fer tot quant sapiguem y poguem per fer caminar els demés. No'ns vendrà de nou que n'hi haja que's cansin, que's desanimin,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que s'aturin, que tornin arrera fins y tot. Venturosament fins avui no tenim mes noticia de que n'hi haja d'aquests, que la que'ns dona l'amich Nadal. Les altres noticies no son de que l'entusiasme mancap, sino de que, com [166] mes va, mes aumenta; y en son unes proves ben elocuents la llista de colaboradors, que crex de cada día una cosa de no dir; la segona edició de la Lletra de convit, de la qual en manco de cinch mesos hem repartits vuitcens eczemplars, y ara ens veim obligats a ferne una nova edició de mil cinch cents; y n'es també bona prova aquest Bolletí, que comensà per una tirada de sicents, y ara ja es de mil quatrecents; y els sis primers nombres les hem haguts de reproduír per poderne enviar a tots els qui en demanen.

Per lo tant, que no hu prenga a desaire D. Lluís Nadal si no feim lo que'ns proposa, lo que'ns demana. No porem aturarnos; el geni no'ns ho comporta; l'amor que sentim per la nostra llengua, no'ns ho permet.

Regonexem a l'Inventari que va a publicar D. Àngel, tota l'importancia que D. Lluís vulla: lo que no veim, que tota la seua importancia siga un motiu per que'ns aturem nosaltres. Nosaltres seguirem traballant, *esperant l'Inventari*, però no *aturats*, sino continuant fent feina. Y quant estiga publicat l'Inventari, llavò l'aprofitarem tot. Y que no tengui por ningú que tota la feina que tenguem feta, l'Inventari la fassa inútil ni innecessaria ni li lleu gens de importancia. L'Inventari servirà per comprovar, per corroborar la nostra feina, y la nostra feina servirà per comprovar y corroborar l'Inventari. No'ns han de fer nosa deu, vint, trenta, coranta, cent, cinch centes, mil cèdules d'una metexa paraula. Quant mes en tenguem, millor; mes complet, mes acabat serà l'article de tal paraula El qui se creu que tantes cèdlules de la metexa paraula no passen de esser feina repetida, escusadora y perduda, no s'ha fet càrrech bé de lo que es, de lo qu'ha d'esser avui un diccionari; demostra que servirà segurament per altres coses, però que no servex gaire per fer diccionari; demostra que Deu no'l crida per aquest vent.

Després de lo que acabam de manifestar, ¡que diguen els nostres amichs si tenim la culpa de que no se fes l'unió de forses entre D. Àngel

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Aguiló y nosaltres per axò del Diccionari! Y ¡que diguen també si tenim o no motius per no seguir el concell ni accedir la petició de l'amich Nadal, de que suspenguem els nostres traballs, esperant que D. Àngel haja publicat l'Inventari de son pare! Molt de greu ens sap no poder donar gust a un amich tan coral y tan benemèrit de la causa catalanista com es el distingit literat vigatà, En Lluís B. Nadal. [167]

****

Sobre'ls colaboradors que tenen poca son (167)

Hem de fer algunes rectificacions sobre'l nombre de cèdules que a n-el BOLLETÍ passat atribuírem a alguns colaboradors, y hem d'aumentar la llista.

En Melcior Cases, de Barcelona, no son 40.000 no més les paraules que té replegades y qu'ara posa en cèdules del tamany que senyala *la Lletra de convit*: no son 40.000, sino 62.750.

En Lluís Lledó, de Cervera, a l'hora d'ara ja'n té mes de 2.000 de cèdules fetes; en té 5.000. Fr. Ramon Verdés, franciscà del convent de Balaguer, en té mes de 1.000; el P. Bartomeu Caldentey, Ligorià, de Felanitx, més de 1.000); En Joan Rotger, seminarista, de Sineu, prop de 2.000; En Joan Poblet, de Montblanc, 1.200; la secció Catalanista dels Lluïsos de Barcelona (Lauria, 21) en té 5.000.

Y... ¡endevant les atxes! ¡A veure si a cada BOLLETÍ porem fer rectificacions d'aquexes y fer créxer la llista dels qui tenen poca son! ¡No es hora de dormir, sino d'estar ben desperts y no perdre'l temps! ¡L'anyada es grossa de tot y manquen segadors encara! Sigui el nostre lema: ¡Desperta ferro! ¡firam firam!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Segueix la llista d'obres catalanes escullides per fer les cédules de llurs paraules (167-168)

141. *Libre de l'arbre de la ciencia* del B. Ramon Llull: —Rt. don Joan Santandreu, Vicari de Banyalbufar.
142. *Poesies* de N'Ausiàs March: —Rt. D. Miguel Gayà y Bauzà, Vicari de Sant Jaume.
143. *Sumari dels títols d'honor de Catalunya, Rosselló, Cerdanya* etc.: —Rt. P. Florenci Nualart, Prior del convent de Mercedaris de Sant Ramon (La Manresana).
144. *Vilaniu* d'En Narcís Oller. —D. Josep Grau y Serra, de Valls.
145. *L'Espill del ben viure*, de Fr. Jaume Montanyés, carmelita. —Rt. Fr. Lluís Fullana, franciscà, del Col·legi de Franciscans de Ontinyent. (Província de València).
146. *Escrits* del V. P. Pere Esteve, franciscà: —Rt. Fr. David Pineda, franciscà, del metex col·legi. [168]
147. *Relació autèntica de l'acte de miracle de la Verge Maria de Cocentaina*: —Rt. Fr. Demetri Moltó, franciscà, Professor d'Historia Natural del metex col·legi.
148. *Lletres de St. Vicens Ferrer*: —Rt. Fr. Hermenegild Costa, franciscà, Professor de Matemàtiques del metex col·legi.
149. *Sermó de la conquista predicat en la Santa Iglesia Metropolitana a 9 d'Octubre de l'any 1666 per lo Dr. Gaspar Blay Arbuxoch*: —Rt. Fr. Francesc Lliteres, Vicari del Convent de franciscans de Benigànim.
150. *Els sots ferèstechs* d'En Raimond Casellas: —D. Ramon Solsona y Cardona, d'Igualada.
151. Totes les obres d'En Pelay y Briz. —Els Socis de la Agrupació Catalanista d'excursions Bach de Roda, de Barcelona.
152. *Poemas de mar* de N'Apel·les Mestres. —Els meteis socis.
153. *Esclats del cor* d'En Venanci Barlés. —Els meteis.
154. *Tragedias* d'En Víctor Balaguer. —Els meteis.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

155. *Gent de platja* de N'Antonia Bori y Fontestà. —Els meteis.
156. *El plor de l'auba* d'En Felip Cortiella. —Els meteis.
157. Joventut d'En Joan Guares. —Els meteis.
158. *Ofrenes* de N'Ignasi Iglesias. —Els meteis.
159. Composicions premiades en los jochs Florals de 1868. —Els meteis.
160. *Poesies* de N'Artur Masriera. —Els meteis.
161. *En Miseria* de N'Apel·les Mestres. —Els meteis.
162. *Coros* del metex autor. —El meteis.
163. *El senyor de la mort* (rondalla indiana). —Els meteis.
164. *Mos tres amors* de N'Ignasi de L. Ribera. —Els meteis.
165. *Llibre de la Patria*, aplech de diferents autors. —Els meteis.
166. *Justificació en conciencia d'haver preses lo Principat de Catalunya les armes*, etc. Sos autors: Los molt ilustres senyors Diputats y Oydors de Comtes; del General de Catalunya. Barcelona. M. D. C. —Rt. Fr. Francesc Sedó, franciscà, del Convent de Vic.
167. *Figura y paisatge* d'En Narcís Oller. —D. Alexandre Armengol y Pereyra, de Barcelona.

Nous corresponsals (168-169)

De Ontinyent (Província de València): Rt. Fr. Lluís Fullana, franciscà, Profesor de llengues del col·legi que hi tenen els frares Franciscans. [169]

De Santa Pau (Província de Girona): Mossen Josep Noguer, Rector.

De Borrassà (Província de Girona): Mossen Claudi Moret, Rector.

De Torà (Província Lleida): Mossen Trinitat Vilagut, Beneficiat.

De Cervera (Província de Lleida): D. Lluís Lledó, pintor.

De Sort (Província de Lleida): D. Serafí Casanovas.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

De la Vall d'Àneu (Província de Lleida): D. Joan Barado, mestre d'escola d'Isil.

D'Olot: D. Josep Saderra.

De Cardona: Mossen Josep Vendrell.

De Sitges: D. Joan Llopis y Bofill.

De Dénia: D. Josep Merle y Muntaner.

De Berga: Moss. Josep Espel y Casals.

SECCIONS
del llenguatge vivent de les quals hi ha colaboradors encarregats (169)

Secc. 507 y 508: Passamaneres y calseteres: —Lo Rt. D. Antoni Forteza, Pre. de Santanyí.

Secc. 496. Texidors: texits de cotó: —D. Ramon Solsona y Cardona, d'Igualada.

Secc. 517. Cantoners y trencadors: —D. Miquel Clar, Pre. de Santanyí, en lloch de D. Guillem Rigo, al cel sia.

Secc. 365. Ovicultura: Pastors y pasturatges: —D. Llorenç Bonet, de Santanyí.

Secc. 449. Eines de conrar la terra: —D. Marc Vidal de Santanyí.

Secc. 446: Agricultura: —Moss. Ramon Albareda, Rector de Cedó, y Moss. Josep Denís, Rector de Pelagalls, pobles de la Segarra.

Secc. 317. Industries forestals: tragí de bigues p'els rius: rais: —D. Lluís Casanovas, de Pobla de Segur. (Província de Lleida.) [170]

****

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Arxius aont hi ha colaboradors que treuen paraules dels documents (170)

45. Arxiu Parroquial de Rubinat. (Província de Lleida): —Mossen Forcià Soler, Rector d'allà.
46. Arxiu parroquial de Montlleó (Província de Lleida): —Mossen Francesc Sala, Rector d'allà.
47. Arxiu Municipal de Barcelona: —Els socis de l'*agrupació catalanista*, *Bach de Roda*.
48. Arxiu parroquial d'Hostafranchs, de la Segarra: —Mossen Enric Solsona, Rector, y Moss. Ramon Tarragó.
49. Arxiu parroquial de Concabella, de la Segarra. —Moss. Ignasi Massana, Rector d'allà.
50. Arxiu parroquial de Pelagalls, de la Sagarra. —Moss. Josep Denís, Rector d'allà.
51. Arxiu parroquial de Torroja, de la Segarra: —D. Antoni de Capell.
52. Arxiu parroquial de Gavà (Província de Tarragona): —Mossen Manel Rovira, advocat, vicari de dit poble.

A tots els amichs y suscriptors del "Bolletí" (170)

Moltes coses tenim que publicar sobre l'obra del Diccionari, que no caben dins les setze pagines qu'ara té'l BOLLETÍ. Per anar bé, n'hauria de tenir vuit més. Si'ls suscriptors volen, comensarà a tenirles desde'l vinent Gener. ¿Aumentant el preu de suscripció? Res d'això: basta que tots paguin amb puntualidat. Pagant axí, n'hi haurà prou per fer el BOLLETÍ de 24 planes. Si abans d'acabar aquest any la major part dels suscriptors han pagat, desde el Gener sortirà el BOLLETÍ amb vuit pagines mes.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Son els suscriptors meteis que hu han de resoldre. Basta que siguen puntuals en lo pagar.

Llista de colaboradors del Diccionari per orde cronològich

(170-176)

888 D. Francesc Jiménez Marín, notari. —Libertad, 22, Llíria. (Província de València).

889 D. Leandre Alcàcer Monterde, Pre. —Benassal. —(Província de Castelló). [171]

890 D. Pascual Usó Mundina, Pre. —Grau de Castelló de la Plana.

891 D. Francesc Ribes y Sangüesa, advocat. —Castelló de la Plana.

892 R. P. Arcàngel, Prior del Convent de Carmelites descalsos. Tarragona.

893 D. Florenci Serra, Mestre del Pla de Cabra. —(Província de Tarragona).

894 Moss. Ramon Porta, vicari. —Sa Real. —(Província de Tarragona).

895 D. Josep M. Rendé. —Espluga de Francolí. —(Província de Tarragona).

896 Moss. Salvador Roca. —Estrella, 4-2n. —Reus.

897 D. Benet Cabrer. —Hospital, 11-2n. —Reus.

898 D. Pere Caselles y Terrats, arquitecte. —Plassa Constitució, 1. —Reus.

899 D. Pau Font de Rubinat —Presó, 2. —Reus.

900 D. Ramon Vidiella, advocat. —Plassa de Sant Francesc, 1. —Reus.

901 D. Marian Pellicer, enginyer. —Plassa de Prim, 6. Reus.

902 D. Joaquim Pellicer. —Plassa de Prim, 6. Reus.

903 D. Lluís Oller, advocat. —Carniceries Velles, 7. —Reus.

904 Moss. Ramon Minguella, Professor de Religió. —Reus.

905 D. Fernando Miró y de Ortaffà. —Reus.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

906 D. Francesc Xavier Gambús. —Bou, 12. —Reus.

907 D. Joan Puig Alguer. —Arraval del Teatre, 5. —Reus.

908 D. Bernat Torroja. —Font, 14. —Reus.

909 Moss. Jaume Tarragó y Brufau, Rector. —Alcover. —(Província de Tarragona.

910 Moss. Josep m. Garí Artal. —Xàtiva —(Província de València.)

911 Moss. Eduard Ibáñez Llopis. —Xàtiva. —(Província de València.)

912 Josep Pla Ballester, Rector Arxipreste de la Seu. —Xàtiva.

913 Rt. Fr. Albert Balaguer Villor, Franciscà. —Benigànim. —(Província de València).

914 Moss. Marian Marqués, beneficiat. —Sueca. —(Província de València.)

915 D. Francesc Llorens Martí. —Cirilo Amorós, 14. —València.

916 Rt. Fr. Francesc Lliteres, Franciscà, Vicari del Convent. —Benigànim. —(Província de València.)

917 Moss. Josep Pareja. —Ontinyent. —(Província de València.)

918 Moss. Rafel M. Valls. —Ontinyent. —(Província de València.) [172]

919 D. Nicolau Galiana, Rector. —Benidorm. — (Província de Alacant).

920 D. Gordià Ribera, beneficiat. —Sueca.

921 D. Gabriel Castellà y Raich. —S. Fernando, 13-2n. —Igualada.

922 Rt. Fr. Josep Utín, Convent de Franciscans. —La Bisbal. —(Província de Girona).

923 Rt. Fr. Ramon Verdés, Convent de Franciscans. —Balaguer.

924 D. Joan Palà y Cercós. —Igualada.

925 D. Joan Riba y Fous. —Igualada.

926 D. Joan Ros y Jordi. —Igualada.

927 D. Joan Vila y Galceran. —Igualada.

928 Joan Puig y Morera. —Igualada.

929 Salvador Godó y Barral. —Igualada.

930 D. Adolf Gabarró y Garcia. —Igualada.

931 D. Salvador Castelltor. —Rosari, 12-3r —Igualada.

932 D. Ignasi Castelltor. —Plassa Major. —Igualada.

933 D. Lluís Bernades. —Soledat, 68. —Igualada.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

934 D. J. Serra Constansó. —Igualada.

935 D. Jaume Serra y Iglesias. Secretari de l'Ajuntament. —Vendrell. —(Província de Barcelona)

936 D. Victorí Santamaria y Tous, notari. —Vendrell.

937 D. Ramon Ramon y Vidales, Impressor. —Vendrell.

938 D. Salvador Reventós y Fortuny, metge. —Vendrell.

939 D. Josep Gay y Rigual. —Vendrell.

940 D. Jaume Orpinell y Borut, apotecari. —Vendrell.

941 D. Anton Martorell y Julivert, industrial. —Vendrell.

942 D. Emili Lleó y Escofet, propietari —Vendrell.

943 D. Josep Ferret y Ramon, Secretari del Jutjat Municipal. —Vendrell.

944 Moss. Lambert Botey, Vicari. —Rectoria. —Martorell. (Província de Barcelona.)

945 D. Ramon Fortuny. —Parellada, 33.-Villafranca del Penedès.

946 D. Josep Roig y Ventosa. —Aigua, 2. —Vilanova y la Geltrú.

947 Moss. Francesc Vidal. —Creu. —Vilanova y la Geltrú. (Província de Barcelona.)

948 D. Gustau Galceran y Ferrer, apotecari. —Plassa de la Verdura, 15. —Vilanova y la Geltrú.

949 D. Joan Roig y Ventosa, propietari. —Progrés. —Vilanova y la Geltrú.

950 D. Joan Miró y Sabria, metge. —Rambla principal, 25. —Vilanova y la Geltrú. [173]

951 D. Octavi Galceran y Ferrer, advocat. —Plassa de la Verdura, 15. —Vilanova y Geltrú.

952 D. Víctor Oliva y Sala. —Biblioteca Balaguer. —Vilanova y la Geltrú.

953 D. Joan Oliva y Milà. —Biblioteca Balaguer. —Vilanova y la Geltrú.

954 D. Demetri Oliva. — Biblioteca Balaguer. —Vilanova y la Geltrú.

955 D. Guillem Torres, impressor. —Cuba, 35. —Vilanova y la Geltrú.

956 D. Antoni Torres, Llibreter. —Cuba, 35. —Vilanova y la Geltrú.

957 D. Teodor Creus, advocat. —Aigua. —Vilanova y la Geltrú.

958 D. Emili Comas y Alegret, artista. —Plassa Miró. —Vilanova y la Geltrú.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

959 D. Joan Font y Cuadras, procurador. —Rambla Transversal. —Vilanova y la Geltrú.

960 D. Joaquim Basora y Niu, notari. ——Vilanova y la Geltrú.

961 D. Francesc Ricard, fabricant, —Rambla principal. —Vilanova y la Geltrú.

962 Alexandre de Cabanyes, artista. —Plassa de la Verdura. —Vilanova y la Geltrú.

963 Pere Puig y Carrió, adroguer. —S. Gervasi. —Vilanova y la Geltrú.

954 D. Joan Ventosa y Figueras. —Rambla Principal. ——Vilanova y la Geltrú.

965 D. Josep Vich, vicari de St. Antoni Abat. —Vilanova y la Geltrú.

966 D. Hermenegild Bach, Vicari de St. Antoni. —Vilanova y la Geltrú.

967 D. Josep Planas y Font, mestre de Música. —Rambla Principal, 93. —Vilanova y la Geltrú.

968 D. Pere Vidal, notari. —Carrer de l'Iglesia. —Vilanova y la Geltrú.

959 D. Antoni Rovira, del Comers. —Plassa de la Verdura. —Vilanova y Geltrú.

970 Moss. Francesc Rullan, Rector. —Bunyola.

971 D. Pere Joan Cerdà, Vicari. —Bunyola.

972 D Jaume Pons, Pre. —Bunyola.

973 D. Guillem Gamundí. —Establidors. —Bunyola.

974 Moss. Gregori Vila y Solà, —Bordils. (Província de Girona).

975 D. Tomàs Reguer, apotecari. —St. Pere. —Ripoll. (Província de Girona). [174]

976 D. Ramon Freixas y Miret, advocat. —Vilafranca del Penedès.

977 Carles Condís y Alegret, metge. —Vilafranca del Penedès.

978 D. Claudi Mas y Fornet. —Vilafranca del Penedès.

979 D. Josep Canyas y Manyé, advocat. —Vilafranca del Penedès.

980 D. Eugeni Campllonch y Parés, arquitecte. —Vilafranca del Penedès.

981 D. Manel Sala y Mestre, metge. —Vilafranca del Penedès.

982 D. Isidro Campllonch y Romeu. —Vilafranca del Penedès.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

983 Moss. Ramon Pinós, beneficiat. —Major, 140. —Cervera. (Província de Lleida).

984 D. Andreu Rovira, beneficiat, —Bagà. (Província de Barcelona.)

985 D. Peré Julia y Sust, Secretari de l'Ajuntament. —Vilassar de Mar. (Província de Barcelona).

986 D. Pere Vich y Figueras. —Sta. Maria, 3. —Igualada.

987 D. Joan Dalmau y Tarrida. —Rambla de Sant Isidro, 2. —Igualada.

988 D. Josep Rossich y Pont. —Retiro, 17. —Igualada.

989 D. Josep Font y Font. —Travessia de Sant Sebastià, 3. —Igualada.

990 D. Isidro Solà Marsans. —Sta. Maria, 12. —Igualada.

991 D. Ramon Martí Mirapeix. —St. Pere Màrtir, 9. —Igualada.

992 D. Anton Martí Cardona. —Teatre, 17. —Igualada.

993 D. Ramon Poncell Martí. Sta. Maria, 5. —Igualada.

994 D. Isidro Balcells, Pre. —Nou, 21-2n —Igualada.

995 D. Juan de Garriga y d'Anglada. —Passatge Pont-Parra, 5. —Barcelona.

996 D. Miguel Balvey y Bas, metge. —Blanes. —(Província de Girona).

997 D. Josep Albert y Traiter, mestre d'escola. —Blanes.

998 Moss. Anton Biosca, Rector. —Oluges. —(Província de Lleida).

999 Dr. D. Manel Mestres, Pre. —Plassa Jaume I. —Vilafranca del Penedès.

1000 D. Enrich Beleta Gassull. —Diputació, 344-3r 1a. —Barcelona.

1001 D. Josep Vilaplana. —Aribau, 69-1r —Barcelona.

1002 D Ignasi Vilaplana. —Aribau, 69-1r. —Barcelona.

1003 D. Josep Badia Miarnau, Cerreller. —Dia Diagonal, 21. —Barcelona.

1004 D. Joaquim Botet, Director del Institut de Reus. —Reus.

1005 Rt. D. Josep Montlleó, Vicari de Porrera. —Porrera. (Província de Tarragona). [175]

1006 D. Josep M. de Sucre. —Consulat, 14-4t —Barcelona.

1007 Moss. Trinitat Vilagut, Beneficiat. —Tosa. (Província de Lleida).

1008 D. Agustí Graell, Ecònom de Tosa. (Província de Lleida).

1009 D. Carles Llor, Ecònom de Vallmanya. (Província de Lleida).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

1010 D. Celdoni Bonsfills. —Vallmanya. (Província de Lleida).

1011 D. Antoni Vendrell. —Vallmanya. (Província de Lleida).

1012 D. Joan Portals y Preses. —Diputació, 378-Pral. —Barcelona.

1013 D. Ignasi Fages, advocat. —Enginyers, 2. —Figueres.

1014 Moss. Claudi Moret, Rector de Borrassà (Província de Girona).

1015 D. Ramon Solsona y Cardona. —Òdena, 31. Igualada. (Província de Barcelona).

1016 D. Faust de Dalmases. —Major, 97. —Cervera (Província de Lleida).

1017 D. Lluís Lladó. —Major, 126. Cervera. —(Província de Lleida).

1018 Bach de Roda, Agrupació Catalanista. —Archs de les Coromines, 4-1r —Barcelona.

1019 D. Francesc Clua. —Tàrrega.

1020 D. Gregori Artizà. —Campmany (Província de Girona).

1021 D. Eusebi Andreu y Coste. —Blanes. (Província de Girona).

1022 Moss. Ramon Albareda, Rector. —Cedó. (Província de Lleida).

1023 D. Francesc de Paula Bedós, mestre d'escola. —Igualada. (Província de Barcelona).

1024 D. Joan Ribes y Carreras, advocat. —Blanes. —(Província de Girona).

1025 D. Francesc Serés. —Tàrrega.

1026 D. Josep Güell, pintor. —Tàrrega.

1027 D. Antoni Gomà, fuster. —Tàrrega.

1028 D. Josep Sala, del comers. —Tàrrega.

1029 D. Claudi Vives, apotecari. —Pobla de Segur.

1030 D. Antón Riba. —Pobla de Segur.

1031 Moss. Josep Comas. —Pobla de Segur.

1032 D. Josep Borrell Nicolau —Pobla de Segur.

1033 D. Daniel Castellà. —Pobla de Segur.

1034 D. Eduard Alegret. —Pobla de Segur.

1035 D. Eugeni Rocamora. —Pobla de Segur.

1036 D. Joan Borrell. —Pobla de Segur.

1037 D. Lluís Casanovas. —Pobla de Segur.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

1038 D Agustí Rocafort. —Pobla de Segur.

1039 D. Ramon Galart, propietari. —Buxader. --Berga.

1040 Moss. Josep Ferrer, organista. —Rectoria. —Puigcerdà.

1041 Moss. Joaquin Gelada, Rector. —Cantallops.

1042 Dr. D. Marian Serra, metge. —Canet de Mar. [176]

1043 D. Miquel Bosch, metge. —Sant Feliu de Pallerols.

1044 D. Fidel Simón, apotecari. —Les Planes d'Olot.

1045 D. Pere Pascual, apotecari. —Mataró.

1046 Moss. Francesc Girbau. —Escaletes. —Mataró.

1047 D. Joan Vergés y Barris. —Palafrugell.

1048 D. Salvador Genís, Professor d'Instrucció Pública. —Sant Feliu de Guíxols.

1049 D. Jacinto Josa. —Castelló de Farfanya. —(Província de Lleida).

Crònica de l'obra del Diccionari (176)

Han visitada la nostra Redacció els bons companys de causa els periòdichs *La Veu del Montserrat*, de Vic; *Lo Montanyench*, d'Olot; y *La Costa de Llevant*, de Canet de mar. Queda establert el camvi, amb gran pler de la nostra anima.

✝ Lo Rt. D. Antoni Pades, Pre. Catedràtich del Seminari d'Eivissa y primer Corresponsal que tenguérem a n-aquella illa germana, setmanes enrera, passà d'aquest mon a l'altre. ¡Que'l Bon Jesús l'haja trobat en estament de gracia, y, si encara està entretengut a n-el purgatori, que'l trega y l'admete a la santa Gloria, y don a la seua gent y a nosaltres molts d'anys de vida per pregar per ell. Amen.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Sentim de tot cor la presó qu'ha haguda de sufrir a Tarragona el nostre bon amich y Corresponsal del Vendrell, En Jaume Serra y Iglesies amb motiu d'una causa que l'Autoridat Militar d'allà instruía sobre suposats insults a la bandera nacional, aont no s'ha pogut demostrar ni fins y tot sospitar, segons diuen, qu'ell hi tengués gens de part. ¡Tot sia per Deu y per la Patria!

Segons ens escriuen, a Tremp y a Talarn els nostres colaboradors han comensada la tasca ben resolts, y repleguen paraules a *bo y mellor*. Per moltes que'n repleguin, no'ns embafaràn.

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografia de Amengual y Muntaner—1902

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: 2 pess. en l' any.—Redacció: Serra, 13.—Palma de Mallorca

[177]

SUMARI:* Protesta. —Escoltau, colaboradors, y oireu. —Sant Martí de Canigó y el Bisbe de Perpinyà. —El colaborador més actiu de tots. —Amichs morts. —Sobre'ls colaboradors qui tenen poca son. —Secretaris nous. Segueix la llista d'obres catalanes escullides per fer les cèdules de llurs paraules. —Nous corresponsals. —Seccions del llenguatge vivent de les quals hi ha colaboradors encarregats. —Arxius aont hi ha colaboradors que treuen paraules dels documents. —Crónica de l'Obra del Diccionari. —Advertència.

Protesta (177-178)

Creent interpretar feelment el sentir dels 1215 colaboradors de l'Obra del Diccionari, protestam amb tot lo nostre cor, amb tota la nostra anima, amb totes les nostres forses contra l'irracional decret que'l Comte de Romanones, Ministre desgavellador de l'Instrucció Pública d'Espanya, acaba de donar privant, de la manera més injusta y despòtica, que dins les escoles de Catalunya, Balears, Reyne de València, Galícia y les

* Novembre y desembre de 1902. —Núm. 12.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Vascongades s'enseny la Doctrina Cristiana en la llengua de dites regions, que en aquest punt concret havien respectada sempre els altres Governs. Tal decret es un insult y una provocació a tots els espanyols que parlam llengues que no son la castellana, però que son tan espanyoles com puga esser la castellana.

Tal decret ha fet esclatar una protesta universal, formidable y estupenda, dins tot Catalunya, y ha merescuda la reprovació de totes les persones de sentit comú de les demés regions ofeses.

Si volem demostrar que la sanch que corre dins les nostres venes es llegítima y que no som fills borts d'aquelles generacions gloriosíssimes d'espanyols que, formant diferents nacions, constituiren l'Espanya antiga, fentla la primera nació del mon; si no volem deshonrar el nom que'ns llegaren els nostres pares; es [178] precís que fassem qualque cosa més que protestant de boca; es precís organisar per tot arreu una acció enèrgica de bon de veres, y no parar fins haver conseguida la abrogació d'aqueix Decret tan injust com atentatori a la dignidat de tantes regions espanyoles y a la unidat meteixa de la Pàtria qu'aquelles constitueixen totes plegades.

Escoltau, colaboradors, y oireu (178-179)

I. Vos deman de bell nou que, en escriurenos, fasseu bona lletra, que sia lletgidora, que no hàgem de cridar caligrafs per que la nos deslletiguin; y això feysho per amor de Deu tant en les cartes com en les cèdules, y sobre tot respecte de noms de persones y de pobles.

En tenim una de carta de *15 de Octubre 1902*, firmada d'un tal *Josep F. donenech de Pinjèu*, que no sabem qui es, perque no coneixem tal llinatge ni tal poble, y no figura en les nostres llistes, que tenim per orde alfabètich.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Lo bo es que'ns envia deu *colaboradors* nous, y ens demana Lletres de convit y els cinch primers BOLLETINS. No hem pogut pogut fer res d'això perque ianau vosaltres a sebre aont es el poble de *Pinjèu*, y aquest amich *donenech*, si es que s'hajen de lletgir així els esborranchs de la firma, que no n'estam segurs, y bellament poren dir qualsevol altra cosa.

Amb les senyes que donam, creym que l'autor de tal carta se porà donar per entès, y esperam que'ns trega d'aquesta confusio aont ens ha posats.

II. A la Lletra de convit, art. 3, §. 2, deym, en les dues primeres edicions, y parlant de les cèdules de monuments escrits, que respecte dels verps basta posar i dites cèdules l'infinitiu y els participis actiu y passiu. Donchs l'esperiència y la reflecsió ens han fet veure la necessitat de modificar aquest criteri; y a la tercera edició, que ja tenim casi llesta, l'hem suprimit, posant el principi general de que hi ha que replegar dels monuments escrits totes les paraules y totes les formes de flecsió dels verps; y vetaquí per que ho hem fet aixís: ¿Que es lo qu'anam a fer amb tants de milenars y milenars de cèdules? ¿No'ns proposam fer la replega de totes quantes paraules, modismes y frases hi haja en totes les regions que parlen català y en los monuments escrits de tots els sitgles que conta d'eczistència la nostra llengua? ¿No [179] 'ns proposam que aquesta replega servesca per fer el Diccionari y la Gramàtica general e històrica de la llengua catalana? Donchs per conseguir aqueix doble fi, no tenim mes remey que remassar totes les paraules y modismes y formes de flecsió dels verps que's tròpiguen en los monuments escrits de tots els sitgles y que se usin en totes les regions de la nostra llengua.

Ficsauvoshi bé y penetrauvosne bé d'això, benvolguts colaboradors de la nostra Obra, y estam segurs de que vos ne convencereu y ho guardareu d'avuy endevant.

III. Per simplificar la cosa y escusar feyna, els colaboradors de les diferents regions de Catalunya, Rosselló, València y Balears que tenguen ja moltes cèdules fetes, les porien enviar a n-els Corresponsals que hi haja en llurs pobles o comarques, y aquests, en tenirne moltes de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

recullides, que avisen, y ho direm a l'entusiaste col·laborador D. Joan Portals y Prests, Viatjant del Comers, de Barcelona, que tan generosament s'oferí a replegar dites cèdules de tots els punts aont hi haja colaboradors y portarles a Mallorca; y aquest amich estimadíssim farà de veurese amb dits corresponsals, que li poràn entregar les cèdules que tenguen.

Si us agrada aquesta idea, endevant!

Sant Martí de Canigó y el Bisbe de Perpinyà (179-182)

Lo heroych, lo meritíssim Monsenyor Carsalade, Bisbe de Perpinyà, columna y apòstol de la Pàtria Catalana, ha comprada l'antiquíssima y famosa abadía de Sant Martí de Canigó, fundada dels meteys fundadors de la de Ripoll, els inmortals Bisbe Oliva de Vic y Comte Guifré de Cerdanya, la derrería del sitgle X, quant comensava a claretjar l'auba de la nostra Reconquista, y que la satànica Revolució francesa havía abolida, passant a mans d'un particular que la tenía completament abandonada com una bistia vella que ja no serveix y la deixen retuda dins un camp desert per que se muyre de fam, y llops, milans y voltors la se mengin. Deu, nostre Senyor y son sirvent Sant Martí han suscitat Monsenyor Carsalade fentlí concebre'l patriòtich y piadosíssim projecte de restaurar aqueix monument capdalt de la Relligió y de la Pàtria, obra dels primers héroes de la Reconquista y per consegüent de la nacionalitat catalana y aont tenim part tots els descendents d'aquella rassa heroyca y gloriosíssima [180] que, baix de la bandera d'aquell Bisbe y aquell Conte y de sos sucessors, devallà dels Pirineus, y s'estengué per tot Catalunya y mes envant per les Balears y els reynes de València y Múrcia, rescatant totes aqueixes regions del poder de la Mitja Lluna y constituint una de les nacions més riques, polents y estrènues de la terra. Per això tots els pobles de llengua catalana tenen que veure amb l'abadia de Sant Martí de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Canigó. Es un monument dels nostres pares, un monument nostre, y estam a n-el cas de fer tots qualque cosa, lo que bonament poguem, per restaurarlo, per alsarlo de la seua ruina, la qual es una deshonra per nosaltres. Per lo tant estam a n-el cas de donar una maneta, de fer costat, a Monsenyor Carsalade, que emprén amb tant d'entusiasme y energía la restauració de Sant Martí de Canigó. Per això dia 16 d'Octubre publicà una valenta y enlayrada Pastoral convidant tots els catalans de França y d'Espanya a n-aquella empresa meritíssima, que inaugurà dia 11 de Novembre, festa del Titular Sant Martí, celebrant de Pontifical dins la meteixa iglèsia engrunada, y presidint els Jochs Florals de Barcelona, que, per les causes que tothom sap, no pogueren ferse a la Ciutat Comtal el dia que pertocava.

Desd'ara convidam y escitam tots els colaboradors del Diccionari a contribuir amb qualque cosa a la restauració de l'abadia de Sant Martí de Canigó; y en nom de tots els meteys colaboradors acceptam y agraim la convidada que'ns fa Monsenyor Carsalade per aplegarnos a dita abadia una diada de l'any qui vé tots els qui traballam en l'empresa lecsicogràfica.

Vetaquí la notabilíssima carta que sobre això ha escrita Monsenyor Carsalade a Mossen Alcover:

Perpinyà, lo 23 de novembre de 1902.

A *Mossen Alcover*, Vicari General de Mallorca.

Amich meu caríssim:

Vàlgam Deu! y valganme també los germans de Mallorca y duré a felís terme l'obra patriótica de axecar de sas ruinas Sant Martí del Canigó.

No obstant que, desde sigles y sigles, sígui fracassat l'antich reyne de Mallorca, Palma y Perpinyà, las duas ciutats parionas, no han jamay olvidat que van mamar la mateixa llet y que van dormir en el mateix

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

bressol. Son duas hermosas bessonas que la mateixa mare ha gronxolades dins sos brassos generosos, [181] acalorantlas sobre son amorós pit, tot refilant cansons anyoradissas de la terra:

A la vora-vora del mar...
omplia una verge
son cànter d'argila...

L'obra que tinch empresa, bon amich, donarà nova joventut y robustesa a llassos de germandat que`ns unexen. Vos crida, donchs, y a tots los germans de l'illa daurada.

¡Amunt, companys, amunt! Pujem a Canigó a plantar la creu y a coronar la patria catalana amb lo signe sagrat de la victoria.

La Fe y la llengua son inseparables. La nostra fervorosa Fe catalana té necessitat de la llengua catalana per espressarse. Enlayrem la Fe y per lo mateix enlayrarem la llengua. Ho ha probat lo Consistori dels Jochs Florals de Barcelona, la diada de Sant Martí fent ressonar los ecos del Canigó amb los accents entusiastes de nostra llengua. Ho probaran també els amichs del Diccionari, celebrant un gran aplech en la basílica del Canigó un dia de l'any qui vé.

Els cridarem a Canigó aquells valerosos patricis, y al ohir nostra dues veus, s'hi aplegaràn com las abelles al buch per portar hi la mel y la cera.

Bé en tenim, nosaltres, de flors melífluas en nostras montanyes regaladas «que tot l'estiu florexen, primavera y tardor». Bé n'hi ha a Sant Martí del Canigó de rosas y de clavells de tots colors.

Crideulos hi els germans de Mallorca que'm donguin ajuda, y ficarem una estrella brillantíssima al front ennuvolat de Catalunya. Amunt! Amunt!

La festa del día 11 ha resultat colossal. Més de tres mil romeus, guiats per la creu y per la bandera del comte Guifré, son pujats a Canigó, fent de companys a l'imatge miraculosa de la Mare de Deu, y a les reliquias de Sant Martí y de Sant Galdric.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

He celebrat de pontifical dins de l'iglesia que ja comensa de ser reglada. Aquest esplendorós aplech resulta un fet gloriosíssim per la Religió y de gran consecuencia per la patria. Es una afirmació portentosa de la vitalitat de la Fe dins de nostres regions, y unir protesta eloqüentíssima contra els impios. Alabat sia Deu, «quia viderunt oculi mei salutare tuum et gloriam plebis tuae Israel.»

No sé com vos donar gracies per lo molt y lo molt que teniu de fer per l'obra de Sant Martí. Deu se pausi en lloch de jo y vos pagui al centuple lo que fareu per Ell per lo gloriós Sant Martí. La [182] feyna es grossa; s'hi gastaràn molts de diners, però la generositat catalana es inagotable. Ja ho proban los meus fills y los germans del Principat, que'm fan generosos donatius.

Lo Illm. Doctor Laguarda, bisbe de Urgell, ha dirigit a ses fidels una carta enlayrada encomanantlos hi la meva empresa. A Barcelona s'hi forma una comissió per captar almoynas. Bé se veu que la basílica de Sant Martí es una casa payral pels catalans, com ho son les de Montserrat y de Ripoll.

No allargaré més aqueixa carta per no molestarvos: «Os loquitur ex abundantia cordis». Lo meu cor es plé de gom a gom fins a esclatar.

Encomanaume, si us plau, a Sa Illm. lo Sr. Bisbe de Mallorca, mon germà, que pregui a Deu per jo. Y vos, amich meu, tingueume sempre present en vostres oracions y sacrificis, que prou en tinch necessitat.

Sempre Vostre en Cristo y Maria.

† Juli, *Bisbe de Perpinyà*.

El colaborador mes actiu de tots (182-184)

Es sens dupte D. Melcior Cases, de Barcelona, aquell que té 62.750 paraules replegades.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Vetaquí la carta que'ns va escriure donantnos conte de la seua feynada inmensa:

Barcelona 30 Setembre 1902.

Mossen Antoni M. Alcover,

Palma de Mallorca

Molt senyor meu: Els meus trebalys pera'l Diccionari estan aixís:

Vocabulari de Mossen Cinto. Totes les paraules que hi ha contingudes en l'Atlantida, Aires del Montseny, Canigó, Flors del Calvari, Idillis y cants místics, Santa Eulària, y Somni de Sant Joan les ting posades o bé en llistes com les que vatj ensenyar-li ò bé en paperets petits com un que n'inclog amb la paraula *morenor* de *Montserrat* pàgina *45* rayla *4*. Tant bon punt com tingui revisades les obres que'm falten fins a tenir completa tota la collecció, de cada paraula'n faré una cèdula del tamany indicat per V. anotant-li totes les vegades qu'es repetida, obra, [183] pàgina y ralya. Ja vatj fent-ne y en ting unes 2.000, però per lo dit abans ja's compren que no son complertes ni ho seràn fins a tenir enlyestides totes les obres. Poso per mostra 2 cèdules amb les paraules *Que* y *Vora*.

Adjunto 4 cèduletes contenint les paraules del *vocabulari del idioma*. *Albirar*, *Buriana*, *Embabillar* y *Rossinyol* y 2 ceduletes contenint les paraules del vocabulari istóric *Montseny* y *Xipre*. Son una mostra de les que ting fetes, y en un estat molt diferent unes d'altres, ja que n'hi ha qu'estan completament acabades y n'hi ha que sols contenen la paraula. La *Flora de la Valy de Nuria* de que vatj encarregar-me la ting tota en aquestes ceduletes. També hi ting tots els noms propis de l'*Istoria de Catalunya de l'Aulestia*: cito això per si creu convenient dir-ho en el Bolletí a fi d'evitar qu'un altre se posi a fer aquesta feina que ja es feta. Moltes altres obres hi ting registrades, però com no ho son d'una manera complerta y en l'ordre indicat per V. no cal fer-ne esment. Sigui com sigui, aixis qu'acabi'l vocabulari de Mossen Cinto, aniré enviant tot aquest arrepleg que consta de les quantitats seguents:

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Mots d'idioma que comensen en A. 6000. —B. 2100. —C. 5000. —D. 3300. —E. 6000. —F. 2000. —G. 1500. —I. 2500. —J. 400. —K. 50. —L. 1400. —M. 3000. —N. 800. —O. 100. —P. 3600. —Q. 300. —R. 3000. —S. 3000. —T. 2300. —U. 500. —V. 1100. —X. 500. —Z. 300. —Suma: 49650.

Mots d'historia que comensen en A. 1200. —B. 1100. —C. 1200. —D. 400. —E. 600. —F. 50. —G. 900. —I. 300. —J. 300. —K. 300. —L. 700. —M. 1000. —N. 400. —O. 600. —P. 800. —Q. 100. —R. 500. —S. 700. —T. 400. —U. 200. —V. 700. —X. 100. —Z. 150. Suma: 13100. —Total: 62750.

Aquest vocabulari de prop de 50000 mots es molt superior en nombre al de tots els diccionaris catalans publicats fins are. Conté'l llenguatge corrent sense mes repeticions que les més indispensables, no hi ha cap paraula antiga que ja tingui una ortografía o una forma moderna, y del llenguatge científic no més hi figuren els termes que's troben en els diccionaris manuals francesos, anglesos, espanyols y italians, qui m'han servit de guia y model y pera posar a cada mot català la *correspondencia* en aquestes llengues. He fugit tant com he pogut del abus de la derrera edició del Labèrnia que de mots científics en té per donar y per vendre; en lyog n'he vist tants.

Comparant aquest vocabulari amb el d'algunes altres llengues resulta que'l diccionari de l'Academia francesa conté uns 32000 mots y el petit Larouse que m'he pres per model, 33217 [184] (no hi compto els 19002 mots historics). L'angles Ovilgie (smaller) te uns 34000 mots. L'italià Petrocchi (scolastico) en te uns 50000; entre aquestos hi ha massa sovint repeticions ò varies formes d'un mateix mot com *rosignolo*, *rusignolo*, *usignolo*, cosa que no hi es gaire en aquells, però en camvi no conté cap mot del lyenguatge antiquat, qu'en el mateix lyibre forma una lyista apart. Els diccionaris angles y francés no en contenen sino una ínfima quantitat de mots antiquats.

El diccionari de la Real Academia Espanyola (edició 12.ª, 1884) si que conté un nombre veritablement extraordinari de repeticions com

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

harmonia y *armonia* ò com *usofruto usufructo*, *usufruto*; de mots antiquats com *facer*, *far*, *fer* (hacer), *fija*, *fijo*, *filla*, *fillo*, (hijo), *fazoleto* (pañuelo); d'americanismes, andalusismes, aragonesismes y altres menes de provincialismes que li proporcionen mots com *zafareche*, y *zafariche* (çafaretj); y de mots de *germania* que la propia Academia defineix «jerga à manera de hablar de los gitanos, ò de los ladrones y rufianes». Y tot fa feix; de manera que amb tota aquesta impedimenta, el diccionari de l'Academia Espanyola arribat a reunir un caudal de 56,612 paraules.

Mani com vulgui al seu afm. S. S.

MELCIOR CASES.

Amichs morts (184-186)

En tenim uns quants, d'ha poch, y n'hem de donar conte per esplayar el nostre cor, ple de greu per llur mort.

El primer de tots es:

El Rt. P. Lluís Ignasi Fiter, jesuita

Nat a la Seu d'Urgell dia 5 de maig de 1852, estudiant a n-el col·legi de jesuites de Manresa, y després a l'Universitat de Barcelona aont cursà la carrera de Lleys, colaborant a la meritíssima *Revista Popular* y prenint part en totes les manifestacions catòliques dels estudiants de dita Universitat, entrà a la Companyia de Jesús dia 7 de maig de 1873. Destinat mes envant a la Residència de Barcelona, li comanaren l'any 1886 la Congregació de Maria Immaculada y Sant Lluís Gonzaga, composta a-les-hores de 96 congregants, aont desplegà tot el seu zel apostólich, consumada prudència, energia y superioridat de caràcter y

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

una [185] actividat vertaderament gegantina, inagotable, meravellosa. Basta dir que aquella congregació prengué tal creixensa, que pronte arribà a contar y conta encara mes de vuycents congregants, casi tots alumnes de 2.ª Ensenyansa, de l'Universidat, d'escoles superiors y joves de carrera, tots puntuals a n-els actes de piedat de la Congregació, tots distribuits en seccions de propaganda, visites als Hospitals, de Catecisme, y acadèmies de Dret, de Ciències, de Lletres, desplegant una gran actividat en tots aquests sentits. Es la primera Congregació d'Espanya y tal volta del mon. Sols Deu sap el bé qu'ha fet, fa y farà entre la jovintut universitària, que, sortint de les escoles, s'estén per tot Catalunya y altres regions y es mes envant l'element director y influyent dins les ciutats, viles y llogarets de tot arreu. Baix d'aquest concepte el P. Fiter resulta un dels homes qu'han eczercida modernament una influència mes poderosa y trascendental dins Catalunya, y de resultats més sanitosos y civilisadors. Els servicis que prestà a la Relligió, a la Pàtria, a la Moralidat, a la Ciència, a les Lletres, essent el Director, el pare, l'inspirador, l'anima d'aquells milenars de joves, allunyantlos dels mals camins, encarrilantlos dins els bons y fentloshi avansar tant y tant, aquests servicis, repetim, sols Deu les pot remunerar dignament, y es segur que a n-el P. Fiter ja'ls hi [ha] remunerats així com pertoca. Amen.

Abans de publicar el nostre projecte de Diccionari, el consultàrem a n-el P. Fiter, demanantli que'l recomanàs a n-els joves de la Secció Catalanista de la Congregació. Va acullir tal idea amb entusiasme, y aquells joves, aplegats dins la seua sala d'actes y baix de la presidència del P. Fiter, com sentiren l'esposició que los férem del projecte, s'oferiren tots, resolts y ardents a colaborar-hi, y foren els primers colaboradors que tenguérem a Catalunya, a n-els quals se deu en bona part la difusió de la nostra idea dins moltes comarques catalanes. De manera que'l P. Fiter resultà un dels primers y més grans benefactors qu'ha tenguts l'obra del Diccionari. Per això rendim demunt la seua tomba aquest homenatge d'agraiment, admiració y afecte que consideram d'estricta justícia.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

La seua actividat meravellosa e incalculable tirà a perdre la seua salut y feya devers mig any que se trobava a les portes de la mort. Ell ho veya y s'ho coneixia, això si, sense perdre un punt de la seua serenidat y alegria d'esperit, sempre amb la rialla a la boca y el cor ple de goig espiritual.

Feya mig any que la seua vida era una espècie de miracle. A la fi, dia 9 d'aquest més de novembre clogué'ls ulls a [186] n-aquesta vida amb la suavidat y dolsura de les ànimes santes, y se'n pujà, n'estam segurs, cap dret a n-el cel, aont Deu fassa que tots el vegem. Amen.

Tres altres amichs nos han deixats també amb molt de greu de la nostra ànima: lo Rt. D. Joan Ripoll, lector meritíssim de Sineu de Mallorca, y colaborador constant; Moss. Crespí, de Cervera (Província de Lleida), entusiasta de la nostra obra a la qual feu venir molts de colaboradors, y D. Joaquim Vergés y Riera, de Campmany (Província de Girona), corresponsal y colaborador novell del qui hi havia moltíssim qu'esperar.

Que Deu Nostre Senyor haja trobats aquests quatre amichs en estament de glòria, y, si encara estiguessen entretenguts a les penes del Purgatori, que les trega y los admete a l'etern descans de la santa Glòria, y don a les famílies llurs y a nosaltres molts d'anys de vida per pregar per ells, y el conhort y conformansa que necessiten per suportar tal pèrdua y tal desgràcia. Al cel los vegem. Amen.

Sobre'ls colaboradors que tenen poca son (186-187)

D. Joan Càffaro, seminarista de Mallorca, ja té 1700 cèdules fetes; D. Joan Bauzà, id. en té 1.300; D. Antoni Arcas, idem, 1.000; D. Llorenç

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Riber, id. 1.000; D. Joan Ribes, id. 1.000; D. Martí Truyols, id. 1.100; lo Rt. D. Miguel Gayà y Bauzà, Pre. més de 2.000; lo Rt. D. Nicolau Cortés, Pre. de Palma, més de 1.000; D. Antoni Rubí y Sureda, seminarista de Mallorca, més de 1.000; lo Rt. D. Miquel Fuster, Pre. de Manacor, més de 2.000; alguns colaboradors de Valls, tot plegats, 1.500: lo Rt. Don Sebastià Obrador, Pre. de Felanitx, 1.700; D. Josep Maria Randé, de l'Espluga de Francolí, 1.020; D. Gabriel Castellà, d'Igualada, 1000.

A n-el Bolletí passat diguérem equivocadament que'ls Congregants de Maria Immaculada y Sant Lluís de Gonzaga, de Barcelona, tenien 5.000 cèdules fetes: no més en tenen 4.000.

Un colaborador de Felanitx que no més ho es de dia deu o onze d'aqueix més de novembre, amb data de dia 25, ens escriu [187] tot entusiasmat en la nostra empresa lecsicogràfica, y ens conta que ja té sicentes cèdules fetes, però'ns priva de que l'anomenem dalt el BOLLETÍ. Li hem contestat que, en tenirne mil, no se'n escaparà, per que servesca d'eczemple a qualque colaborador que hi ha, que du més vessa qu'un ase vell mosques.

¡En quinze dies sicentes cèdules, ja no es tenir gayre son! ¡Ja faríem partit de que'ls mes pererosos fossen com aqueix! Amen.

Lo Dr. D. Rigobert Domènech, Catedràtich de Teologia del Seminari de València, corresponsal nostre, que tant d'entusiasme ha demostrat a favor de la nostra obra, ens escriu amb data de 10 de novembre que'ls colaboradors, col·legials de Corpus Christi del Patriarca y els de Sant Tomàs de Vilanova, casi tots seminaristes teòlechs, aquesta estiuada y mesos derrers, se son desxondits tant, que tenen coratge d'acabar per a Nadal la tasca lecsicogràfica que prengueren entany, que no es gens petita. Basta recordar que, entre altres obres escullides per fer les cèdules de llurs paraules, hi ha'l Diccionari valencià del Rt. Martí, Rector de Mislata, el més voluminós de tots els valencians.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Desde aquestes columnes enviam la més coral enhorabona a n-aaqueys joves col·legials del Seminari de València, que demostren un entusiasme tan gran per la nostra obra, com poch vist dins les regions valencianes, gelades casi totes per desgracia en vers de tot allò que atanyi a la causa de la nostra llengua.

¡Que servesca de qualque cosa a n-aquelles regions germanes l'alt eczemple dels colaboradors col·legials del Patriarca y Sant Tomàs de Vilanova! Amen.

Secretaris nous (187)

Per motiu d'haver deixada la seua residencia de la Ciutat de Mallorca els nostres estimadíssims amichs D. Jaume Pascual, subdiaca, y D. Fèlix Escales, meritíssims *secretaris de l'Obra del Diccionari*, n'hem anomenats altres dos de nous que son:

D. Llorenç Riber y Campins, seminarista i teòlech, del Seminari de Mallorca.

D. Antoni Rubí, seminarista filosof del meteix Seminari. —Brossa, 31. —Palma.

Segueix la llista d'obres catalanes escullides per fer les cédules de llurs paraules (188)

168. Documents catalans de la Col·lecció Diplomàtica de les Memòries d'En Campmany: —Rt. P. Francesc Sellarés, Escolapi, de Sabadell.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

169. Documents catalans de l'*Historia de la Ciudad y Reyno de Valencia* de D. Vicent Boix: —Rts. Fr. Just Sendra y Fr. Francesc Lliteres, franciscans de Benigànim.

170. *La Dulzaina,* revista valenciana: —Rts. Fr. Just Sendra y Fr. Rafel Ribes, franciscans de Benigànim.

171. Llibre de B. Ramon Lull *Del es de Deu*: —D. Martí Truyols y Sureda, seminarista teòlech, de Mallorca.

172. Llibre de la Doctrina Moral del mallorquí En Pax: —Rt. Don Miguel Fuster, Pre. de Manacor.

173. *Cronica d'En Pere IV de Aragó* atribuida a son almirall En Bascoll: —Rt. P. Francesc Xavier Santaeugènia, escolapi de Sabadell.

174. *La Dama negra*, novel·la d'En Pons y Massaveu: —Dr. D. Josep Alcoverro.

175. Poesies de D. Tomàs Forteza: —D. Victorí Aguiló, de la ciutat de Mallorca.

176. Lo Dotzen del Cristià: Regiment de Prínceps, de Fr. Eiximenis: —D. Jean Subirachs, advocat, de Barcelona.

Nous corresponsals (188-189)

De Binissalem: Rt. D. Jaume Pascual, subdiaca.

De Muro: Rt. D. Jordi Poquet, Pre.

De Sant Joan: Rt. D. Francesc Mas, subdiaca.

De Sabadell: Monsenyor lo Dr. D. Feliu Sardà y Salvany, y lo Rt. P. Francesc Sellarés, Escolapi.

De Centelles (Província de Barcelona): D. Josep Raurell y Salvans.

De Felanitx: Rt. D. Joan Pou y Truyols, Pre. Rector de l'iglèsia de Sant Agustí.

De Sant Andreu de Palomar (Barcelona): Dr. D. Josep Alcoverro. [189]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

De Tarroja (Província de Lleida): D. Antoni de Capell y Boneu.

Del Bruc (Província de Barcelona): Moss. Pere Canyes, Rector.

D'Ontinyent (Província de València): Rt. Fr. Lluís Fullana, catedràtich del Col·legi de PP. Franciscans d'Ontinyent.

SECCIONS
del llenguatge vivent de les quals hi ha colaboradors encarregats (189)

Secc. 433. (perayres), 497 (teixidors de llana), 500 (abaixadors) y 503 (tundidors): D. Lluís Carreras y Mas, y D. Josep Cassador y Mas, estudiants de l'Escolapia de Sabadell.

Secc. 513. (Espardenyers): —D. Pere Vich y Figueras, de Igualada.

Secc. 196. (Aucells: seuvatges y de casa): —Escursionistes de *Bac de Roda*, de Barcelona.

Secc. 222. (Flors y fruyts): —Els meteys escursionistes.

Secc. 449. (Eynes de conrar la terra y els arbres): —Els meteys escursionistes.

Secc. 529. (fusters primeters): —D. Ramon Puig y Bosch, advocat, d'Avinyonet.

Arxius aont hi ha colaboradors que treuen paraules dels documents (170)

53. Arxiu municipal de Benigànim (Província de València): —Rts. Fr. Francesc Lliteres y Fr. Francesc Llorenç, franciscans del convent d'allà.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

54. Arxiu parroquial de Muro: —Rt. D. Jordi Poquet, Pre.

55. Arxiu Municipal de Muro: —D. Joan Morey, Potecari de Muro.

Advertencia: A l'arxiu parroquial d'Inca, ademés dels colaboradors que indica el BOLLETÍ de Mars, pag. 56, se son posats [190] a traballarhi els colaboradors novells y coratjosos D. Bernadí Mulet, Capità d'Infanteria y D. Llorenç Lafuente, Tinent, de la meteixa arma.

Llista de colaboradors del Diccionari peu orde cronològich (190-191)

Advertencia: per una equivocació a n-el BOLLETÍ passat atribuírem el núm. 922 a Fr. Utín, franciscà de La Bisbal y el 923 i Fr. Verdés de Balaguer, essent així que'l 922 el té lo Rt. D. Juan Pou, Pre. Vicari de Felanitx, y el 923 lo Rt. don Antoni Bauzà, Pre. del meteix poble. Per amor de Deu que fassen els colaboradors aqueixa rectificació demunt el meteix BOLLETÍ d'Octubre.

1050 D. Candi Closa. —Calaf.

1051 D. Lluís de Cuenca y Pessino. —Sepúlveda, 186. —Barcelona.

1052 Moss. Josep Corominas. —La Bisbal.

1053 Moss. Joaquim Bover, vicari de Sant Pere. —Figueres.

1054 D. Oleguer Miró, metge. —Manresa.

1055 D. Agustí Comas, advocat. —Manresa.

1056 Rt. P. Josep Concavella, Escolapi. —Escolapia. —Mataró.

1057 D. Camil Cava y Balcells, Llicenciat en Dret y Filosofia y Lletres. —Balaguer. —(Província de Lleida).

1058 Moss. Ramon Tarragó. —Hostafrancs. —(Província de Lleida).

1059 D. Pau Colomer. —Soledat, 30. —Sabadell.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

1060 D. Joan Casas y Arxer, propietari. —Sant Feliu de Guíxols.

1061 D. Pio Català. —Ripoll.

1062 Moss. Ramon Ranyé, Rector de Guspí. —Guspí. —(Província de Lleida).

1063 D. General Ginestà. —Ripoll.

1064 Moss. Anton Molins, Rector. —Prunyonosa. —(Província de Lleida).

1065 Moss. Macari Guitart, Rector. —Santa Fe. —(Província de Lleida).

1066 Moss. Florenci Nualart, Prior dels frares Mercerdaris. —San Ramon y La Manresana.

1067 D. Eudald Pellicer. —Ripoll.

1068 D. Jaume Bertran, Director de l'Institut de 2a Ensenyansa. —Figueres.

1069 D Joaquim Vergés y Riera, Propietari. —Campmany. —(Prov. de Girona). [191]

1070 Moss. Josep Major, Rector. —La Jonquera. —(província de Girona).

107I Moss. Josep Valls, Professor de Llatí. —Prats de Lluçanès. (Província de Barcelona).

1072 D. Leonci Soler y March. —Manresa.

1073 Moss. Josep Servitja. —Manresa.

Crònica de l'obra del Diccionari (191-192)

Han visitada la nostra Redacció els nostres estimadíssims companys: la famosa *Revista Popular* de Barcelona, el diari *La Veritat* de Manresa, el *Semanario Católico* de Reus, y *El Hogar* d'Inca. Queda establit el camvi.

Mossen Alcover va esser dia 8 de novembre horabaixa y dia 9 dematí a Algaida, aont trobà alguns colaboradors que se demostraren ben resolts a traballar granat en la tasca lecsicografica. Se'n anà el meteix dia 9 a

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Felanitx, y se va veure amb los colaboradors d'allà, que li donaren conte de la feyna que han feta y fan, y en trobà també de nous, de qui ha qu'esperar prou.

Dia 15 se'n anà a Muro. Va veure també els colaboradors d'allà, algún dels quals traballa ferm, y esposà el projecte del Diccionari devant una quinzena de persones, lo mes selecte d'allà, y tots li prometeren aydarli fins allà ont porien.

Lo endemà dia 16 se'n anà a Inca y trobà igualment colaboradors nous d'empenta y de qui esperam ferm. El vespre a n-el local dels Obrers Catòlichs que celebraven aquell día li seua festa, donà una mica de conferencia sobre'l meteix tema del Diccionari, convidant tots els assistents a emprendre la tasca lecsicogràfica, cadascú segons la mida de les seues forses, fentlos veure que no importa sebre lletra per esser colaborador; que basta estimar de bon de veres la nostra llengua y tenir ganes de colaborar y traduir en fets aqueixes ganes. Cap n'hi ha que no'n puga esser a n-aquest joch. Basta voler de cor.

L'eminent publicista, gloria de Catalunya y d'Espanya y columna de la Propaganda Católica moderna, lo Dr. D. Feliu Sardà y Salvany, ens escriu amb data de 21 d'aquest més, agraintnos que l'hàgem anomenat corresponsal, allà ont som [192] nosaltres que li hem d'agrair que hu haja acceptat, perque amb això ens honra moltíssim; y ens diu, entre altres coses: «Això'm dexa molt més obligat amb V. per lo poch que pugui servirlo en sa nobilíssima empresa. Qualsevol dia li enviaré algunes ceduletes fabrils, qu' estich recullint».

¡Beníssim!

La societat *Centre Popular Catalanista*, de Sant Andreu de Palomar (Barcelona), ha demanat número dins la llista de colaboradors colectius. ¡Ja hu crech que l'admetem amb los brassos uberts! ¡Que sia benvingut a la nostra Obra aquest Centre popular! y ¡Deu fasse que se complesquen les esperanses que'n tenim! Amen.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Milions de gracies donam a nostre bon amich D. Joan Poblet, de Montblanc, per els entusiastes articles qu'ha publicats demunt *La Cruz* de Tarragona divulgant els conceptes sobre lo qu'ha d'esser el Diccionari y la manera de considerar l'estructura de la llengua catalana que publicàrem a n-els BOLLETINS de Setembre y Octubre. Que Deu la hi pach a l'amich Poblet la bona obra que'ns ha feta.

ADVERTENCIA (192)

Aquest BOLLETI correspòn a novembre y desembre, a fi de que'ls anys nostres corresponguen a n-els naturals. Com comensàrem a n-el desembre d'entany, anàvem un mes devant. Això no vol dir que estiguem dos mesos just amb un BOLLETÍ, per quant, en lloch de sortir la derreria del més, desde gener comensarà a sortir la primeria.

Lo que importa que'ls suscriptors que no hagen pagat, s'afanyin a pagar si per l'any nou volen BOLLETÍ de vint y quatre planes.

A n-aquelles poblacions aont n'hi haja diferents de suscriptors, lo millor es que s'apleguin y qu'enviin l'import tot plegats, y així amb una llibransa'n surten.

****

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografia de Amengual y Muntaner—1902

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: 2 pess. en l' any.—Redacció: Serra, 13.—Palma de Mallorca

[193]

SUMARI:* Advertència. —A n-els nostres amichs y colaboradors sobre D. Lluís B. Nadal de Vic. —Ortografia de la *l* palatal i de la *l* doble. —Obres catalanes escullides per fer les cèdules de llurs paraules. —Colaboradors qui tenen poca son. —Seccions del llenguatge vivent de les quals hi ha colaboradors encarregats. —Crònica de l'obra del Diccionari. —Llista de colaboradors del Diccionari per orde cronològich.

ADVERTÈNCIA (193)

Aquest *Bolletí* havia de sortir de 32 pàgines per donarhi cabuda a la refutació que preparam de l'article *Cataluña bilingüe* que publicà dalt *El Imparcial* de 30 Madrid lo novell acadèmich de l'Espanyola D. Ramón Menéndez Pidal contra la nostra llengua y literatura; però, com nos ne som temuts, ja hem tengudes denou pàgines plenes, això sense contar dita, refutació; y així ens quedàvem sense lloch per ella, que farà més de vint pagines, perque son molts els desbarats que amolla'l Sr. Menéndez Pidal, y els hi volem estampar tots ben estampats. *La Veu de Catalunya*, *El Diario de Barcelona*, *La Renaixensa*, La *Vanguardia* y casi tota l'altra

* Gener de 1903. —Núm. 13.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

prensa catalanista han publicats articles ben notables contra de dit acadèmich. Això fa que no correga tanta pressa la nostra refutació. Per lo qual hem resolt qu'aquest *Bolletí* de Gener no més tenga setze planes, y el de Febrer en tendrà trenta dues, y anirà casi tot destinat a la refutació indicada.

A N-ELS NOSTRES AMICHS Y COLABORADORS
sobre D. Lluís B. Nadal, de Vic (193-200)

Dalt la *Veu del Montserrat* del passat novembre el nostre bon amich D. Lluís Nadal replica a la contestació que dalt el *Bolletí* d'Octubre li havíem feta a son article o carta del [194] setembre sobre l'*Obra del Diccionari*. Ens diu una partida de coses que'ns venen ben de nou per lo estranyes y fora de la questió qu'ell meteix ens posà.

Ens diu que'ns «hauria agrahit» que haguéssem «publicat» el seu «article» «en el Bolletí» «a fi de quels lectors del mateix poguessen judicar» de les seues «manifestacions ab criteri propi». El *Bolletí* se seria honrat publicant l'article del Sr. Nadal si la nostra intenció fos estada de discutir amb tan bon company. Com no volíem ni volem discutirhi, sino justificar devant els nostres amichs y colaboradors la nostra actitut de divergència amb el Sr. Nadal, no insertàrem l'article, sino que l'estractàrem per esposar la nostra vertadera situació, y el Sr. Nadal no creym que siga capaç de demostrarnos que fóssem infeels en l'estracte. En camvi, ell, que «hauria agrahit» que'l *Bolletí* copiàs son article, no s'es cuydat de donarnos l'eczemple insertant el nostre en la *Veu del Montserrat* «a fi de quels lectors» de la meteixa «poguessen judicar de les nostres manifestacions ab criteri propi»; y, no sols no ha fet això, sino que'n dona conte de tal manera que deixa els lectors completament en dejú de la nostra contestació. Vetassí que'n diu: «En tal article se fa una

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

llarga historia dels traballs quel Dr. Alcover havía fet per poderse servir de l'obra del Mestre Aguiló en la gran empresa del Diccionari, manifestant un criteri distint del nostre, que seguim creyent que una obra de tal magnitut ha de ferse ab temps, seny y paciencia y no ab precipitació y podríam dir a preu fet.» La sustància de l'article del Sr. Nadal era que, tota vegada que D. Àngel Aguiló anava a publicar baix del nom d'*inventari de la llengua catalana* els materials lecsicogràfichs de son pare, que suspenguéssem els nostres traballs fins y tant que estigués publicat dit *inventari*; y això atribuirem a n-el Sr. Nadal. La sustància del nostre ¿es això que'n diu el Sr. Nadal que acabam de copiar? Que ho diguen els qui l'han lletgit. Judicant just per les paraules del Sr. Nadal ¿quin lector no creurà que nosaltres volem fer el Diccionari sense'l «temps» que cal, sense «seny», sense «paciencia», «ab precipitació» y «a preu fet»? Perque si el Sr. Nadal «segueix creyent que una obra de tal magnitut ha de ferse ab temps, seny y paciencia y no ab precipitació y... a preu fet», y diu això després de manifestar que nosaltres professam «un criteri distint del seu» «en aquest particular» ¿que han de deduir els lectors del senyor Nadal? ¿qu'han de creure de nosaltres? Els qui no hagen [195] lletgit el nostre article, deduiràn que volem fer el diccionari «ab precipitació», «a preu fet», sense el «temps» degut, sense «seny», sense «paciencia». Ara els qui l'hagen lletgit, veuràn quel Sr. Nadal no es estat sortat en l'espressió de son pensament o, al manco, de lo que hem de creure qu'era son pensament; ja que no porem admetre que'l Sr. Nadal ens volgués atribuir una cosa que no siga vera. Els qui hagen lletgida la nostre contestació, saben que en tota ella no hi ha res d'ont se puga deduir que volguem fer el Diccionari «ab precipitació», y sense el «temps, seny y paciencia» que pertoca; sino que no volem suspendre cap dels nostres traballs, que no'ns volem aturar, que no'ns volem asseure y estar mans fentes, *esperant*, com a beneyts. No, Sr. Nadal, no tenim cap pressa, ni frissansa ni ganes de *córrer*, com sembla indicar vostè a la penúltima línia de la primera plana de la seua rèplica. No volem *córrer*; lo que no volem es estar pus aturats, perque ja hi hem estat massa; lo que volem es

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

caminar, això sí, amb tot el temps, y l'espay, y el *seny*, y la *paciencia* del mon, però caminar sempre, Sr. Nadal, per el camí de les reivindicacions de la Pàtria y de la Llengua. Ben clar ho diguérem, y ho repetim: no'ns volem aturar per res ni per ningú; volem seguir traballant p'el nostre vent, no perque volguen [sic] fer cas omís de cap forsa ni element aprofitable; no perque'ns creguem que sols nosaltres poguem fer el Diccionari; no perque volguem anul·lar els preciosíssims materials lecsicogràfichs que deixà el gran Mestre D. Marian Aguiló. No es per res d'això, sino perque fa massa anys qu'estam sense diccionari, y no volem estar pus, com les ànimes del justs de l'Antiga Lley dins els Llims, *esperant el sant adveniment*. Elles feyen bé de just esperar, perque no hi porien fer demés; nosaltres ens portaríem de la manera més carronya, toixarruda y bajana si, després d'esser *partits*, nos aturàssem per *esperar*... que un altre *partís*, alla ont tots teníem obligació d'esser partits fa molts d'anys, des que entràrem dins lo renaixament actual, y no aturarnos fins a tenir acabada l'obra sense la qual es una ignomínia el viure dins la república literària. Les ànimes dels Llims no porien fer més qu'*esperar*: els qui'ns avanam d'amadors de la nostra llengua, porem fer y tenim obligació de fer qualque cosa més qu'aquelles ànimes y si no hu féssem, lo posteritat tendria motiu per posarnos com un pedàs brut. Si, Sr. Nadal, som *partits*, y no'ns volem aturar per ningú ni per res fins que'l tenguem fet el [196] Diccionari. ¿Que D. Àngel Aguiló va a publicar l'*Inventari* de son pare? Millor, tant de bo que fos abans de tocar hores. No'ns fa gens de por la publicació de l'*Inventari.* ¿Com ens n'ha de fer, si estam ben resolts, com ja ho diguérem en la nostra contestació y ara ho repetim, d'aprofitar tots els materials que contenga dit *Inventari* buydantlos dins la nostra obra?

Diu el Sr. Nadal: «Sentim que dues obres que havían d'esser una sola hajan de continuar per sempre mes essent dues». Si es així, no serà per culpa nostra, no serà perque no hàgem posats tots els medis possibles per impedirho. Si l'*Inventari* surt antes que la nostra obra, no succeirà lo que «sent» el Sr. Nadal: tota la sustància de l'*Inventari* vendrà

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

dins el Diccionari. Ara si se publica derrer, no serà possible, y això si que hu *sentirem* mes que no hu puga sentir el Sr. Nadal.

Diu també'l Sr. Nadal: «No està tot el treball en umplir cèlules y més cèdules, això comptant encara que la majoria d'aquestes cèdules, sian verament útils». Ens estranya ferm que'l Sr. Nadal ens surti amb aquesta. Massa sabem que «no està tot el treball en umplir cèdules y més cèdules.» ¿No diguérem ben clar en les conferències que donàrem dins les poblacions principals de Catalunya, Vic una d'elles, que la replega de cèdules no era més que la replega dels materials per comensar, per alsar l'edifici? La insinuació que fa'l Sr. Nadal sobre si «la majoria de les cèdules seràn verament útils» la consideram molt infundada, injusta y depressiva per los nostres colaboradors, molts dels quals son ben competents en matèria de llengua catalana, y tots en son benemérits per llur bona voluntat y entusiasme filial envers d'ella. No n'hi ha cap d'ells, per humil y oscur que siga, que no tenga dret a una mica més de consideració de part del Sr. Nadal. Ens crega el Sr. Nadal, amb insinuasions així no s'avensa cap passa per el camí de les reivindicacions de la Pàtria y de la Llengua. Ni la Pàtria ni la Llengua estàn en el cas de despreciar, desjectar ni rebutjar el concurs, la cooperació de cap de ses fills, per humils, per petits que siguen. Amb això si que'ns avenim ben poch amb el Sr. Nadal. Lluny de témer que *la majoria de les cèdules siguen inútils,* creym que totes seràn *utilíssimes*; creym que per esser complet el Diccionari s'es mester que tots els qui senten l'amor de nostra llengua, ens prestin llur concurs, llur cooperació; sols ajudanthi tots ells, veym, [197] posssible'l diccionari. Sí, una de les esperanses nostres més fortes, més vives, son aqueys centenars de colaboradors, anónims si volen, això es, sense un nom dins la república literària, però amb un cor ple d'amor y de abnegació y d'entusiasme per la nostra llengua, que'ls empeny y els inflama a traballar, no per lluirse ells ni engreixar la seua vanitat, sino per que lluesca y engreix la nostra llengua, la nostra literatura. Sí, Sr. Nadal, estiga segur que'l gran edifici del diccionari s'ha d'alsar demunt l'abnegació y sacrificis d'aqueys *fedors de cèdules* que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

vostè, segons veym, dupta que servesquen. Sí, amb els materials que la bona voluntat y l'entusiasme d'aqueys centenars de colaboradors oscurs y humils replegaràn, s'ha d'alsar, s'ha de bastir l'edifici lecsicogràfich, que la nostra literatura ha menester com el pa de cada día. Y ¿està segur el Sr. Nadal que D. Marian Aguiló no tenía el meteix criteri que nosaltres sobre aquest particular? De lo que porem donar fe es de que trobàrem durant la nostra escursió per Catalunya diferents persones, desconegudes completament dins el camp de les Lletres, que'ns digueren, y sabem cert que deyen ver, qu'havien recullides y enviades centenars y milenars de paraules a D. Marian Aguiló per el diccionari qu'ell preparava. Si D. Marian hagués duptat que haguessen d'esser verament útils la majoría de les cèdules que li poguessen replegar aquells colaboradors anònims, es ben segur que no'ls hauria comanat que n'hi replegassen. Si'l Sr. Nadal ens contesta, com ho fa, tot acabant son article, que «sobre del valor material d'aqueix gran arreplech de paraules, frases y modismes, hi havia el gran criteri del Mestre, al qual no li hem trobat parió encara»; direm que'l Sr. Nadal no té el criteri de D. Marian en més alt concepte que nosaltres; però ¿que hi farem si ell se morí y se'n va dur el criteri amb ell? ¿Vol dir el Sr. Nadal que, mort D. Marian no hi ha que pensar en fer el diccionari? ¿Vol dir que'l criteri de D. Marian quedà dins els materials lecsicogràfichs que deixà? ¿No hem fet nosaltres tot lo que poríem per aprofitar tals materials? ¿Es culpa nostra si, després de sis anys y mig de la mort del gran Mestre, no més n'hi ha dues petites mostres de publicats? ¿Vol el Sr. Nadal que, perque no *troba parió* a n-el *criteri del Mestre,* suspenguem el traballs lecsicogràfichs comensats? Per que d'això se tracta, de si els hem de suspendre o els hem de seguir.

Y diu el Sr. Nadal una altra cosa, ben estranya també. Velataqui: «L'obra del Aguiló tenia aquí massa fondes arrels [198] y era massa coneguda perque deixe de posarsela sobre tot lo fet y per fer en aquestes trascendentals materies». No comprenem com el Sr. Nadal ha escrites tals paraules. Entusiastes y admiradors, com els primers, de l'obra de D. Marian, no concebem com la puguen calificar amb ras de «superior a tot

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

lo fet y per fer», essent així que, segons ens contava el meteix D. Àngel, son fill, en la carta de 10 de Juliol de 1901, deixà els materials per l'obra y no l'obra acabada. Es evident de tota evidència que, si amb aquests materials se fa, s'acaba l'edifici, se fa'l diccionari, aquest serà superior a n-els materials, a l'obra comensada y no acabada, perquè hi haurà'ls materials meteys y llavò el traball de completarlos, coordinarlos y obretjarlos. Si fos ver que a Vic no vessen això, hauríem de dir que la terra d'En Balmes ha degenerat, y massa sabem que conserve tota la seua saba, tòria y llecor. *L'obra del Aguiló* serà superior a la nostra, tot lo que vulla'l Sr. Nadal; però en vía ninguna, porem admetre que calga «posarla sobre tot lo fet y per fer en aquestes trascendentals materies». *L'obra del Aguilò,* per grossa que la suposem, y nosaltres la suposam grossa de tot, es una obra incompleta, son els materials per una obra. Donchs l'obra que amb tals materials se fassa, y es possible que qualcú la fassa, (no serem nosaltres segurament, però, entra dins la possibilidat que siga un altre), serà per forsa més completa, serà per forsa superior a n-els materials de que se componga. Això es de tota evidència, y que'ns perdón el Sr. Nadal.

Creym deixar contestats tots els estrems de la réplica del bon amich vigatà, y les hem contestats, no amb l'idea de discutir ni de moure ni aguantar cap polèmica, sino just per oposar els nostros descàrrechs a n-els càrrechs que'ns ha fets el Sr. Nadal, y per justificar la nostra actitut devant els nostres amichs. Y, gracies a Deu, ho hem conseguit fins a n-el punt de que de tots els endrets de Catalunya ens arriben veus, encoratjadores y confortants que'ns animen a no fer cas de l'escitacions del Sr. Nadal, y que'ns conjuren a que no'ns aturem. De manera que no tenim noticia de cap colaborador que haja deixat d'esser entusiasta de la nostra obra de resultes dels escrits del Sr. Nadal, y estam casi segurs de que, si n'hi ha cap qu'ha a refredat, no devia esser abans gayre calent. Lo que sí sembla que n'hi hagué que s'entusiasmaren molt l'any 1901 com sentiren y lletgiren per primeras vegada la *Lletra de Convit;* peró després *se desentusiasmaren,* [199] y molt abans dels escrits del Sr. Nadal ja

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

estaven envers de la nostra *obra* més frets que la pell d'un ca, com deym a Mallorca.

No, no'n volem de discusions ni polémiques entre'ls fills de la Pàtria, entre'ls amichs de la nostra Llengua. Ens acongoixen y ens acuben massa les divergències que ja hi ha desgraciadament, per nosaltres introduirne de noves ni fer res per mantenirne cap. Contra'ls inimichs y no contra'ls amichs de la Pàtria y de la Llengua volem dirigir les nostres energies y desfogar els nostres entusiasmes. Contra aquells y a favor d'aquestes volem batallar, y no ferir ni ponyir els nostres germans posantlos entrebranchs y dificultantlos llurs empreses, a favor de la Pàtria y de la Llengua. Llamentam si de tot cor que la veu que s'es alsada dins tot Catalunya, Rosselló, Balears y Regne de València contra l'obra del Diccionari sia estada la d'un amich tan coralment volgut com el senyor Nadal y demunt un periòdich per nosaltres tan venerable com *La Veu del Montserrat.* Si ho llamentam de tot cor, també de tot cor ho perdonam. Deu ho sap.

Y ara, per acabar, hem de fer present a n-el Sr. Nadal que sobre això hem dita ja la derrera paraula. Si ell insisteix, que no hu prenga per desayre si no li contestam. Creym que no es hora de gastar les nostres forses discutint y questionetjant amb los fills de la Pàtria, sino amb los seus inimichs; creym que la causa de Deu, de la Pàtria y de la Llengua reclama totes les nostres forses, totes les nostres energies. Per promoure y fomentar l'*obra del Diccionari* nasqué aquest *Bolletí,* y a n-això esclusivament volem que visca consagrat. No; mentres Deu ens tenga de la seua mà, no ha de servir el *Bolletí* més que per fer anar avant *l'obra del Diccionari,* y per defensar, enaltir y eczaltar la nostra estimadíssima llengua catalana.

Insertam amb molt de gust el següent article que'ns envia el nostre estimadíssim amich de Barcelona D. Melcior Cases, aquell qui té replegats

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

163.750 mots catalans per la nostra *Obra;* y no es que'ns fassem solidaris de les conclusions de dit article. L'ortografia catalana definitiva ha d'esser el fruyt de llarchs y detinguts estudis; no es cosa de resoldrese amb quatre grapades; hi ha que prendre en consideració les opinions de totes les persones que se son dedicades seriament a l'estudi de la nostra llengua; y, sobre tot, hi ha que procedir amb un criteri molt ample y amb un esperit ben alt de [200] noble y generosa tolerància. Sols així es possible que'ns arribem a entendre en matéria d'ortografia. Practicant aquesta íntima convicció nostra, honram les nostres columnes amb l'article d'En Cases y tot recomanant a n-els nostres amichs que s'hi ficsin, perque no va gens descaminat. Si creguéssem que la gent havia d'acceptar lo que proposa En Cases, nosaltres ho adoptaríam desd'ara.

ORTOGRAFIA de la l palatal i de la l dobble

[MELCIOR CASES]

La palatinisació de la *l* i de la *n* s'ha de representar en català[23] de la mateixa manera ja que prové de la mateixa causa, ço es, del encontre amb la semi-vocal *i*

ciconia *cigonya*

mirabilia *meravelya*[24]

Els antigs escrigueren aquets sons de varies maneres, que'l pare Nonell analisa en el séu analisi fonologic-ortogràfic de la llengua catalana.

La *n* palatal va ser escrita *yn: seyn, guayn, peynorar;* després ny: *seny, guany, penyorar,* i en el segle XVI es va introduir la *ñ* castelyana que va durar fins al començ del nostre renaixament literari. En el

[23] Nota (1) de l'original: Altres lyengues els representen també d'una manera igual: provençal antig i portogues modern *lh*, *nh*, italià *gn, gli*.
El francès representa la *n* palatal com en italià *gn,* i la *l* palatal a semblança del català antig *ill*. Com se veu, en italià y en francès també hi intervé la i en la representació de la *l* palatal: una raó mes en favor de la nostra solució.

[24] Nota (2) de l'original: Se converteixen també en *l* palatal algunes dobble *l*: *castellum, castely:* moltes *l* inicials: *lamina*, *lyauna*; *le* en determinats casos *palea*, *palya*; en cambi algunes vegades *li* no sofrex la palatalisació: *familia*, *familia*. Casos analegs ocorren amb la *n*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

diccionari manual castelyà-català (Reus. Imprempta de Pau Riera 1836), i en el diccionari malyorqui (Palma, Imprempta Villalonga, 1859) està escrit constantmen *ñ*. Afortunadament ben prompte's va restablir la bona ortografia, (qu'en absolut no avía sigut mai abandonada) i avui tothom escriu *ny* qu'es la forma propria perque està d'acord amb la fonética i amb l'etimologia. Hi ha unir escepció important: l'aixerit autor de *Oun pougnat de catalanadas* el perpinyanès Albert Saisset qui usa una ortografia enterament afrancesada escriu *gn*.

El so de la *l* palatal també va ser representat de varies maneres, entre elyes *y*l a semblança de *yn*, i el P. Nonell en posa una pila d'exemples trets dels milyors autors dels bons temps de la lyengua: *uyls, eyls, Maylorques,* etc. Pero [201] per comptes de sofrir la transformació qu'ha sofert el seu omogèni, aquest so ha passat desde l'ortografia *yl* directament à la *ll* castelyana, forma en aquest cas del tot inadmisibble en català, ja que hi representa ben lyegitimament un altre so que castelyans no posseeixen.

Tal es el so de la *l* dobble que hi ha en la nostra lyengua com en la francesa, en la italiana, en la portuguesa i en la rumana: *expellir, fallera, collegi.* En català tenen aquest só mes de sis centes paraules: no es pas una quantitat despreciabble. Veritat es que pera estabblir la diferenciació indispensabble amb la *l* palatal, escrita *l* generalment, se separen les dugues *l* per medi d'un guionet, dividint aixís en dugues una paraula simple, mal sistema, no usat mai pels antigs. Altres substitueixen la primera *l* per una *t* i escriuen *fatlera;* també s'ha de rebujar aquesta forma qui representa imperfectament el so. Per fi n'hi ha d'altres que, repugnant-los dividir una paraula simple amb el guionet qual ofici es unir els components d'una paraula composta, i no trobant mes signe qui expressi justament i sense confusió la *l* dobble, qu'elys fan servir de *l* palatal, usen el sistema radical de suprimir el so dobble de la *l* i escriuen

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ilustre, colegi, etc.; aquesta tendencia empobridora, cal combatre-la energicament.[25]

La manera natural d'escriure les paraules en que hi sona *l* dobble es escriure-les sense guionet ni rès com se fa en les altres lyenguas que tenen aquest so, y com fan constantment els nostres escriptors antigs, i desterrar resoltament la *ll* castelyana com a representant la *l* palatal, substituint-la per *ly*.

El grup ly representa perfectament la fonètica catalana. Y sino prenguem qual-se-vol paraula en que hi sigue: *palya* per exemple: dividim-la en sillabes de minera que'ls dos components quedin separats, *pal-ya*; pronunciem-la donant a cada component el seu valor propri, fem-ho rapidament, [202] i del xoc dels dos sons en resulta net i clar el so que donem en català a la *l* palatal. En molts punts hi ha una multitud de casos en que dels dos components en suprimeixen un, la *l*, i diuen *paya, escabeyat, etc.*

El grop *ly* està també mes conforme amb l'etimologia que no pas la *ll* castelyana ja que no fa mes que substituir la *i* lyatina per la y *grega: mulier, mulyer,* no podent-se conservar aquelya pera evitar confussió ja que com hem dit abans, hi ha molts casos en que la *l* i la *i* conserven el seu valor propri com en *familia.*

Diu En Pompeu Fabra que la representació de la *l* palatal es una de les dugues ò tres qüestions mes importants que queden pera resoldre en l'ortografía catalana. Nosaltres creiem fermament que la solució que

[25] Nota (1) de l'original: En el Botlyeti s'hi troben aquestes quatre maneres d'escriure'l so de que anem parlant: vegi-s, entre molts altres mots *novel·la* pag. **41** ralya **17**: *babatlana* pag. 144 r. 35: *collegi, collegial* pag. **92**, ralyes **22**, **24**, **25** i **26**: *colaborar, colaborador* en quasi tots els numeros etc., etc.

Que perdón l'amich Cases: el Bolletí escriu aquest só amb un puntet al mig de les dues l·l per considerar que es la grafia més acceptable: però ara, ben mirat y pensat, ens agrada més el sistema d'En Cases com a més llógich y conforme amb la tradició. Si cap vegada, en lloch de puntet, es sortit el guió, son estats el caixistes que no hu han posat així com ho havíem escrit y corretgit. Si escrivim *babatlana* amb *tl* es per ignorar quina es l'etimologia y perque aquí a Mallorca es difícil distingir si pronunciam *tl* ó *l·l* en aquest cas. Si a voltes surt *collegi* y no *col·legi es* per distracció nostra o dels caixistes. Si escrivim *colaboradors es* perque no hi pronunciam més qu'una *l*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

proposem i que fa temps tenim adoptada i ja hi ha algun que segueix, es la única acceptabble, per ser perfectament racional i en extrem senzilya.

Obres catalanes escullides per fer les cèdules de llurs paraules

(202-203)

177. Exposició sobre del psalm *Miserere mei Deus* de David, ab un tractat del sagrament de la penitencia: compost per lo molt Reverent pare Fr. Salvador Pons, del orde de Predicadors, Mestre en Arts, Doctor y Cathedràtic en theologia en la Universitat de Barcelona. Barcelona 1592:- D. Juan Càffaro, seminarista teólech.

198. *Libre de la Mostassafharía de la vila de Agualada de* l'any 1399: —D. Gabriel Castellà de la mateixa vila.

179. *Cuentos de l'avi* d'En Serafí Pitarra: —D. Josep Raurell y Salvans, de Centelles (Província de Barcelona).

180. *La masía dels amors* d'En Francesc Pelay y Briz: —D. Miquel Argimón, de Barcelona.

181. *Tractat de refranys y adagis valencians* d'En Carles Ros: —Rt. Fr. Lluís Fullana, franciscà, Professor del col·legi de 2.ª Ensenyansa, d'Ontinyent.

182. *Una velà de broma; colecció d'epigrames orichinals* per D. Andreu Codonyer: —Lo Rt. Fr. Rafel Ribes, franciscà, del convent de Benigànim.

183. Ramon Lull en lo Claustre de Miramar, poesía de don Jeroni Rosselló: —Lo meteix Pare Ribes.

184. La filosofia nacional de Catalunya, bibliografía [203] publicada per D. R. Bonet dalt *La Renaixensa de* 16 de Maig de 1902: —Lo meteix Pare.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

185. *Deu y lo mon,* poema tot de monosilabs valencians, de D. Benet Altet: —Lo R. P. Francesc Lliteres, franciscà de Benigànim.

186. *Les Glories de Madona la Verge dels Desamparats*, romans valencià de D. Manuel Candela: —Lo Rt. Fr. Just Sendra, franciscà de Benigànim.

187. Ceremonias que dev observar el sacerdot en la celebració de la Missa resada conforme les Rúbriques del Missal Romà. —Mallorca. —Per Michel Cerdà y Antich. Imprés l'any 1697: —D. Jaume Sanxo, Secretari de la Junta de Ferro-carrils de Mallorca.

188. Capítols per lo exercici de la Jurisdicció del Magnifich Mostassaph decretats per su Ilustrisima del senyor Virrey a XXXI Agost MDCLXXVIII, a petició dels... jurats de la Universitat, Ciutat y Regne de Mallorca. Imprés en l'oficina de Josep Guasp. (sens any d'impresió): —D. Jaume Sanxo, Secretari de la Junta de Ferrocarrils de Mallorca.

Colaboradors qui tenen poca son (203-204)

Lo Rt. D. Antoni Vadell, Pre., de Calonge (Mallorca) té més de 2.000 cèdules fetes; Moss. Jaume Bofarull, Vicari de Barberà (Tarragona), en té unes 3.000; D. Pau Texidor, metge de Rodonyà (Tarragona), unes 1.200; D. Miquel Argimón de Barcelona, 1.200, D. Ramon Arqués, notari de Borges Blanques d'Urgell, més de 3.000, y son germà D. Josep [Arqués], 1.500; D. Gabriel Castellà, d'Igualada, unes 1.000; lo Rt. D. Remigi Vicedo, Vicari d'Ibi, (Província d'Alacant), més de 1.000; lo Rt. Fr. Francesc Lliteres, franciscà, Vicari del convent de Benigànim, n'ha fetes 4.212 de bell nou; lo Rt. Fr. Lluís Fullana, franciscà Profesor del col·legi de 2a ensenyansa d'Ontinyent, 4.000; lo Rt. Fr. Francesc Llorens, franciscà, del meteix convent de Benigànim, 2.500; lo Rt. Fr. Atanasi Jordà, del meteix col·legi d'Ontinyent, 1.180; lo Rt. Fr. Just Sendra, franciscà del

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

convent de Benigànim, 1.048 Rt. Fr. Rafel Ribes, franciscà, d'aquest metex convent, 1.000; D. Jaume Sanxo, Secretari de la Junta de Ferrocarrils de Mallorca, 1.531; D. Nicanor Trias, de l'Agrupació [204] Escolar Catalanista *Ramon Lull,* de Barcelona, mes de 1.000; don Joan Palmer, Pre. d'Estellencs, 1.000; Fr. Ramon Verdés franciscà del Convent de Balaguer, 2.100; D. Miguel Bordoy y Oliver, de Felanitx, unes 2.000, y... *se continuarà.* ¡Ja hu crech que sí! ¡Y no més estam a n-el comensament... ! Y... que seguesquen rientse'n de l'*Obra del Diccionari* tots aquells que no tenen altra habilidat coneguda que criticar y riurese dels qui traballen... ¡endevant uns y altres! y ¡fora vessa! que, en haver acabat, contarem.

Els Frares Franciscans de la Província de València (204)

Fr. Francesc Lliteres, franciscà, Vicari del convent de Benigànim, ens escriu que les 12.000 cèdules en blanch que li enviàrem, ja les tenen casi totes plenes, y nos ne demana 20.000 més, y 8.000 per sos germans de Relligió de Benissa, (Alacant), y per els del Sant Esperit de devora Morvedre 6.000, y ens envia una partida de noms per colaboradors y Corresponsals. Això ja se diu tenirne poca de vessa. ¡Beníssim!

Y que'n direm del P. Lluís Fullana del col·legi d'Ontinyent? Ens escriu una carta plena d'entusiasme, anunciantnos una partida de colaboradors nous, tots de la meteixa Orde Franciscana, y uns estudis sobre etimologies, ortologia y ortografia de la nostra llengua, aont traballa a la vela; y ademes ens fa de present que ja té quatre mil cédules plenes, cada una amb l'etimologia de la paraula corresponent.

¡Que Deu los ho pach i n-els PP. Lliteres y Fullana, així com nosaltres les ho agraim, l'actividat y entusiasme que despleguen a favor de la nostra obra!...¡encara tenim coratge d'arribarles a desxondir les regions valencianes! ¡que la Mare de Deu dels Desamparats y Sant Vicenç Ferrer ens assistesquen! Amen.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

SECCIONS

del llenguatge vivent de les quals hi ha colaboradors encarregats (204-205)

Secc. de *Maquinària de telers*: —D. Gabriel Castellà, d'Igualada.

Secc. d'Antropologia: —Lo Rt. D. Remigi Vicedo, Vicari d'Ibi (Província de Alacant). [205]

Secc. 504 (Tintorers): —Rt. D. Rafel Amengual, Pre. d'Algayda.

Secc. 175-180 (Historia Natural): —Rt. Fr. Demetri Moltó, franciscà, del col·legi de PP. Franciscans d'Ontinyent (Província de València).

Secc. 14 (Teologia Moral) y 19 (Llógica): —Rt. Fr. Aureli Maiquez, franciscà del convent d'Agres (Província d'Alacant).

Secc. 112 (Aritmètica) y 113 (Àlgebra): —Rt. Fr. Francesc Forteza, franciscà, Professor de matemàtiques del Col·legi de PP. Franciscans d'Ontinyent.

Secc. 114 (Geometria) y 115 (Trigonometria): —Rt. Fr. Hermenegild Costa, franciscà, Professor del meteix Col·legi d'Ontinyent.

Secc. 168 (Matèries saimoses: seu, mantegues, olis, essències): —Rt. Fr. Severí González, franciscà, Professor del meteix Col·legi.

Secc. 290 (Dibuix de vàries classes), 426 (Pintura), 497 (sistemes de pintar): —Rt. Fr. Ricart Bueso, franciscà, Professor del meteix Col·legi.

Secc. 106 (Preceptiva literària): —Rt. Fr. Virgili Ortolà, franciscà, Professor del meteix Col·legi.

Secc. 109 (Historia, Cróniques, Cronología): —Rt. Fr. Francesc Ferrer, franciscà, professor del meteix Col·legi.

Secc. 105 (Filología): —Rt. Fr. Lluís Fullana, franciscà Professor de Llengues del meteix Col·legi.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Secc. 27 (Ordes Relligioses), y 60 (Ordes Militars antigues): —Lo Rt. Fr. Francesc Llorens, franciscà de Benigànim.

Secc. 49 (Sistemes monetaris): —Lo Rt. Fr. Atanasi Jordà, Franciscà del meteix col·legi de Ontinyent.

Secc. 496 (Teixits): —Rt. D. Arnau Palmer, Vicari d'Establiments (Mallorca).

Crònica de l'obra del Diccionari (205-206)

Hem rebuda la visita del setmanari de Badalona *Gent Nova*. Acceptam amb molt de gust el canvi.

Lo nostre actiu corresponsal y bon amich Dr. Alcoverro, de Sant Andreu de Palomar (Barcelona), ens escriu que dia 20 de novembre passat celebrà el *Centre Popular* [206] *Catalanista* d'allà una vetlada literària per promoure entre sos amichs l'obra del diccionari. Lo President En Pere Pena obrí la sessió ponderant l'importància de la nostra Obra y convidant tots los assistents a contribuirhi. Lo soci N'Ildefons Seguí va lletgir els principals fragments de la Lletra de convit y lo Dr. Alcoverro, baixant a la pràctica, posà uns quants d'eczemples, sobre tot de les seccions de llenguatge vivent. Tot seguit se constituí una Comissió composta del Dr. Alcoverro; En Viladomat, manyà; En Gallarda, fill d'un fabricant de farines; En Berenguer, d'una fabrica de catifes, y En Seguí, estudiant de Farmàcia; encarregantse cadascún d'aquests senyors de fer propaganda, y d'impulsar la tasca lecsicogràfica entre la gent de llurs oficis.

¡Beníssim, estimadíssims companys del Centre Popular Catalanista de Sant Andreu del Palomar! ¡Avant!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Llista de colaboradors del Diccionari per orde cronològich

(206-208)

1074 Dr. D. Ramon Bancells, Rector. —Cardona. —(Província de Barcelona).

1075 D. Joaquim Puig. —Ripoll.

1076 Moss. Enric Solsona, Rector. —Hostafrancs. —(Província de Lleida.)

1077 Moss. Antoni Peguera y Magré. —Rosselló. —(Província de Lleida).

1078 Llic. D. Manel Sabater y Gardenys. —Camarasa. —(Per Balaguer).

1079 D. Josep M. Vila, advocat. —Balaguer. —(Província de Lleida.)

1080 Rt. P. Rector dels Escolapis. —Escolapia. —Balaguer.

1081 Dr. D. Pere Soler y Escoda, advocat. —Mora la Nova. —(Província de Tarragona).

1082 Mossen Vicenç Bosch, organista. —Talarn. (Per Tremp).

1083 D. J. Ramon Monrós. —Tremp.

1084 D. Jaume Laforga. —Tremp.

1085 D. Feederic Tarruell. —Cervera. —(Província de Lleida).

1086 D. Serafí Casasnovas, propietari. —Sort. —(Província de Lleida).

1087 D. Ramon Bertran y Nat, Professor d'Instrucció pública. Tírvia. —(Província de Lleida)

1088 Moss. Leopold Seix, Pre., Beneficiat de la Seu. —la Seu d'Urgell.

1089 M. I. Sr. D. Francesc Palau, Canonge. —la Seu d'Urgell.

1090 D. Francesc Botxaca, del Comers. —la Seu d'Urgell. [207]

11091 D. Anton Serrate y Barés. —Almenar. —(Província de Lleida).

1092 Moss. Tomàs Coma, Capellà de las Monjes de Les. —Vall d'Aran.

1093 Moss. Ignasi Massana, Rector. —Concabella. —(Província de Lleida).

1094 D. Antoni Rubió, mestre d'escola. —Sant Julià de Lòria. Andorra.

1095 D. Anton Castellà, propietari. —Ponts. —(Província de Lleida).

1096 D. Francesc Xavier Montanyà, metge. —Ponts. —(Província de Lleida).

1097 Moss. Joan Armengou, Ecònom. —Biosca. —(Província de Lleida).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

1098 D. Josep Calba, Síndich de la República. —Escaldes d'Andorra.

1099 Rt. Fr. Lluís Fullana, Franciscà —Col·legi dels frares franciscans d'Ontinyent.

1100 D. Manel Ribot y Serra. —Sabadell.

1101 Rt. Fr. David Pineda, franciscà. —Col·legi dels frares franciscans de Ontinyent.

1102 D. Matgí Domenjó, propietari. —Santa Coloma de Queralt.

1103 D. Daniel Vallbona, propietari. —Santa Coloma de Queralt.

1104 D. Josep Goberna y Mullerat, propietari. —Santa Coloma de Queralt.

1105 D. Antoni Lamich y Goberna. —Claris, 69. —Barcelona.

1106 Rt. Fr. Hermenegild Costa, franciscà. —Col·legi de frares franciscans. —Ontinyent. (Província de València.)

1107 Rt. Fr. Demetri Moltó, franciscà, del meteix col·legi.

1108 D. Josep Fàbregas. —Cervera. —(Prov. de Lleida).

1109 D. Hermenegild Danés, notari —Tírvia. —(Província de Lleida).

1110 Moss. Rafel Nart, Ecònom. —Tírvia.

1111 D. Joan Barado, mestre d'escola. —Isil. —(Província de Lleida).

1112 Moss. Josep Guix, Rector. —(Província de Lleida). —Gramuntell.

1113 Moss. Francesc Casajoana, Rector. —(Província de Lleida). —Ametlla.

1114 Moss. Ramon Pladelasala, Rector. —(Província de Lleida). —Vallfogona.

1115 Moss. Ramon Mirambell, Rector. —(Província de Lleida). —La Guardia.

1116 D. Joan Llopis y Bofill. —(Província de Barcelona). —Sitges.

1117 Moss. Forcià Soler, Rector. —(Província de Lleida). —Rubinat.

1118 Moss. Francesc Sala, Rector. —(Província de Lleida).Montlleó. [208]

1119 Moss. Pere Serdà y Roura, Vicari. —(Província de Barcelona). —Sitges.

1120 Moss. Josep Espel y Casals. —(Província de Barcelona). —Berga.

1121 D. Ricard Mir. —(Província de Lleida). —Tremp.

1122 Moss. Josep Prats. —Tremp.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

1123 Moss. Miguel Lledós. —Tremp.

1124 D. Josep Vidal. —Tremp.

1125 D. Ricard Rocafort. —Tremp.

1126 Moss. Enric Lloch, Ecònom. —(Per Tremp). —Sant Adrià.

1127 Moss. Bonaventura Sorigué, Ecònom. —(Per Tremp). Conques.

1128 Moss. Ramon Murillo, Rector. —(Per Tremp). —Torre de Tamúrcia.

1129 Moss. Josep Lles. (Província de Lleida). —Vilaller.

1130 Moss. Josep Cordó, Ecònom. —(Per Tremp). —Moró.

1131 D. Pere Miret y Sardà. —(Província de Barcelona). —Sant Pere de Ribes.

1132 Moss. Antoni Penella, Rector. —(Província de Lleida). —Granyena.

1133 Moss. Francesc Molgosa, Rector. —(Província de Lleida). —Montornès.

1134 Moss. Antoni Closa, Rector. —(Província de Lleida). —Mas de Bondia.

1135 Moss. Ramon Berenguer, Rector. —(Província de Lleida). —Verdú.

1136 Moss. Josep Vilà, Rector. —(Província do Lleida). —Montpalau.

1137 Moss. Ramon Herm, Rector. —(Província de Lleida). —Freixenet.

1138 Moss. Joan Colomer y Bracons. —(Província de Lleida). —Sant Domí.

1139 D. Miguel Martorell, metge. —Sans, 39. —Palma.

1140 D. Francesc Pi de la Serra, President de l'Agrupació Regionalista. —Terrassa.

1141 D. Joan Vidal. —Terrassa.

1142 D. Antón Buades y Lladó. —Terrassa.

1143 D. Josep Benet, metge. —Terrassa.

1144 D. Joan Bosch y Roig, metge. —Terrassa

1145 D. Arseni Sala, apotecari. —Terrassa.

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografia de Amengual y Muntaner—1903

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: 2 pess. en l' any.—Redacció: Serra, 13.—Palma de Mallorca

[I]

SUMARI:* A n-els nostres amichs y colaboradors. —Grans mercès. —Sobre la grafia de la *l* palatinisada. —Una altra bona notícia. —Punt de meditació... Seccions del llenguatge vivent que hi ha preses. —Advertències. —Segueix la llista d'obres catalanes escullides per fer cèdules. —Arxius aont hi ha colaboradors que traballen. —Crònica de l'obra del diccionari. —Una errada del *Bolletí* passat.

A n-els nostres amichs y colaboradors (I-II)[26]

Prometérem dins el BOLLETÍ del gener que'l de febrer seria de 32 planes per posarhi tota la refutació de l'article d'En Menéndez-Pidal contra la nostra llengua y literatura; pero'ns resulta que ja tením escrit per mes de cincuanta planes y no estam a gayre més de la mitat de lo que'ns veym a n el cas d'escriure. Nosaltres no sabem refutar negant o afirmant *perque sí*; ho justificam tot; presentam totes les proves amb tots els seus comprovants, y esclovellam fins allà ont sabem els punts de fonètica, morfologia, sintacsis y història de la llengua catalana y de la castellana

* Febrer y Mars de 1903. —Núm. 13.
[26] Les pàgines d'aquest *Bolletí* estan numerades fent servir numeració romana.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

qu'En Menéndez Pidal toca, afirmant o negant casi sempre gratuitament o fundantse en raons foradades o contradictòries. Hi ha afirmació o negació d'aquestes, qu'En Menéndez Pidal, per ferles, no hi degué posar gayre més temps que'l necessari per escriure les paraules: ara el desferleshi ens ha costat a nosaltres nou o deu dies de girar papers y registrar llibres, perque hem volgut, per desmentirlo, presentar una sèrie de proves incontestables. Ell, per eczemple, diu que la colecció diplomàtica d'En Capmany (dos toms, ben revenguts en 4t) y la d'En Bofarull (Documents de l'Arxiu de la Corona d'Aragó), 40 toms en 4t) proven que «los reyes de Aragón, aun los de dinastía catalana, empleaban el catalán sólo en Catalunya y usaban el español en las relaciones exteriores, lo mismo con Castilla y [II] Navarra que con los reyes infieles de Granada, de África ó de Ásia, pues aun en los días de más importancia de Cataluña... el catalán se reservaba para los asuntos peculiares del condado, catalán». Donchs bé, nosaltres, per fer veure que no es així com diu aquest senyor, hem mirats tots aqueys coranta dos toms fulla per fulla, prenent notes de tot lo que feya al cas. Figurauvos quina partida de dies no haurem haguts de mester. Ara bé, en tots els demés punts hem fet lo meteix y ho anam fent.

Y com, per altre part, no porem descuydar les altres ocupacions preferents y d'un orde més sagrat de qu'estam encarregats y ens absorbeixen molt de temps, y no'ns ne deixen gayre, —passen els dies y les setmanes sense que aqueixa refutació d'En Menéndez Pidal y la defensa de la nostra llengua fassa la via que vosaltres y nosaltres voldríem.

Ademés, com ja la prensa catalanista ha contestat prou bé a dit senyor, ja no corre tanta pressa el publicar la nostra defensa.

En vista de tot això hem cregut que convenía publicar el present BOLLETÍ, just de vuyt planes y que servesca p'el febrer y mars y per enterarvos de lo que passa; y la defensa de la nostra llengua y literatura contra les envestides d'En Menéndez Pidal sortirà... en tenirla llesta, que, si Deu ho vol, no serà més enllà del maig, y així la porem fer sense

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

presses ni tropells, que no serveixen per res en traballs d'aquesta naturalesa.

Y sortirà de cent pàgines o de cent cincuanta, totes les que siguen mester.

Agraim de tot cor les moltes cartes que hem rebudes de Catalunya y pobles de Mallorca, demanantnos quant sortirà dita defensa y refutació. Aquest interés y frissansa que hi demostrau ens afalaga de bon de veres y ens umpl de goig y de gaubansa.

Quedam entesos, ¿no es ver?

¡Grans merces! (II-III)

Lo nostre Escm. Ajuntament de la Ciutat de Mallorca ens ha concedides 400 pessetes per cèdules en blanch a repartir entre'ls colaboradors que'n vullen per omplirles de paraules en la tasca lecsicogràfica.

Ho demanàrem dia 28 de gener elevant una instància a la Escma. Corporació, la qual el dia 5 de febrer acordà [III] concedir-nos la referida cantidat, que dins breus díes ja nos hagué entregada.

¡Que Deu nostre Senyor y la seua Santisíssima Mare, la Inmaculada sempre Verge María, paguin a lo Escm. Ajuntament de la Ciutat de Mallorca la seu generosidat y munificència a favor de la nostra *Obra.*

Amb actes així demostren les Corporacions populars que estàn a l'altura de lo que demani el progrés y la ilustració de la nostra època; amb actes així se posen molt amunt devant la Pàtria y les Lletres.

En nom de tots els colaboradors de l'*Obra del Diccionari* de la nostra llengua y en nom propi donam milions de gracies a lo Escm. Ajuntament de la Ciutat de Mallorca per el donatiu de 400 pessetes amb que'ns ha afavorits per fer anar avant la nostra tasca.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¡Que Deu le hi recompens amb tots els dons y bens que més li convenguen y satisfassen! Amen).

No res, Srs. Colaboradors, amichs benvolguts, qui vol cèdules en blanch, que'n demàn tantes com n'haja mester, y les hi enviarem a l'acte.

¡Ara que'n donen! y ¡Fora vessa! que no es bona per res més que per anar a robar.

Sobre la grafia de la l palatalisada (ll) (III)

Lo notable filòlech català professor de química de Bilbao, nostre estimat amich y colaborador D. Pompeu Fabra, ens ha enviat un estudi preciosíssim p'el *Bolletí* sobre la manera de representar en català la *l* palatinisada o sigui la *ll*. La lectura de l'article que sobre això publicàrem a n-el *Bolletí* de gener, de l'altre amich y colaborador estimadíssim D. Melcior Cases, de Barcelona, ha mogut En Fabra a escriure tal estudi.

Agraim amb tota la nostra ànima a l'amich Fabra el gran favor que'ns ha fet enviantnos aquest nou fruyt tan saborós y preuat de son enginy y grans coneixements filològichs. Honrarem amb tal estudi les primeres planes del *Bolletí* que tenguem disponibles després de publicada la defensa de la nostra llengua y literatura contra les ponyides d'En Menéndez Pidal. [IV]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Una altra bona notícia (IV)

Lo Dr. Hans Hadwiger, filòlech austriach, que fa un any que viatja per Espanya per estudiar les llengues que s'hi parlen, y està enamoradíssim de la nostra, ens ha promès p'el *Bolletí* un estudi filològich sobre la meteixa que'l farà tot d'una que haurà acabada la seua escursió y siga a la seua pàtria. Ja ha recorregudes les Castelles, Andalusia y Portugal; es estat dos mesos a València, y en fa cosa d'un y mig qu'es a Mallorca, y ben molt que li agrada, y a nosaltres més que hi estiga molt de temps.

Punt de meditació... (IV)

De manera que mentres els *nostres germans* de Madrid *e illes adjaents* se complauen en ferir, desjectar y botxinetjar la nostra llengua tant com poren, els estrangers s'hi entusiasmen, y l'estudien y li alsen un altar dins el seu cor...

Es un punt de meditació que donam per tots els espanyols que estimen l'Espanya y s'estimen a sí meteys.

SECCIONS
del llenguatge vivent de les quals hi ha qualcú encarregat
(IV-V)

Sec. 373. (Columbicultura; classes de coloms): —D. Miquel Bordoy Oliver, de Felanitx.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Secc. 374. (apicultura): —Moss. Antoni Fornells, Rector de Sagàs (Província de Barcelona).

Secc. 48. (noms de llogarets y possessions y geografia marítima de Santanyí): D. Llorens Bonet, del meteix poble.

Secc. 203 (insectes), 207 (aranyes) y 209 (cuchs): —D. Marc Vidal, de Santanyí.

Secc. 86 (Noms propis y llinatges), 86 (marxandos y venedors a la menuda), 251 (pedreny de construcció), 281 (vents, fiblons), 368 (gordians), 289 (pedreres), 412 (fems, femades), 451 [V] (conreus anuals), 452 (cereals y llegums) y 473 (figueres de moro): —Lo Rt. D. Miquel Clar, Pre., de Santanyí.

Secc. 196. (Ausells): D. Francesc Artigalàs y Garriga, de Cardona.

ADVERTENCIES (V)

I. Per pagar la suscripció del Bolletí se poden servir els nostres amichs no sols dels timbres de cartes de 15 cèntims, sino també dels timbres mòvils de deu cèntims y de pesseta o de llibranses del *Giro Mutuo*, això com los venga millor.

II. Srs. Corresponsals y colaboradors! Ja està llesta la tercera edició de *La Lletra de convit*! Els qui'n vullen, que'n demanin, y seràn servits, si Deu ho vol... y les Administracions de Correus, algunes de les quals no fan arribar Bolletins que sabem cert qu'hem enviats a l'Administració de Palma, aont ens diuen que les han donat curs. ¡Ja estam ben navegats!

No res, ¡a veure si pronte se farà avall aquesta tercera edició, y si aniràn tots els eczemplars a mans ben feyneres. Amèn! ¡De malfeyners no n'hem mester ni'n volen cap! ¡Que's fassen *centralistes,* si ja no hu son!...

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Segueix la llista d'obres catalanes escullides per fer les cédules de llurs paraules (V-VI)

189. *Orígenes historicos de Cataluña* del Dr. Josep Balari y Jovany: —D. Jaume Algarra; de Barcelona.

190. *La Masia dels amors* d'En Pelay y Briz: —D. Miquel Argimon, de Barcelona.

191. *Peregrinació del venturós pelegrí.* Manresa. Estampa de Lluís Roca: —Moss. Josep Serra, de la Pobla de Lillet (Província de Barcelona).

192. *Coses de Reus* de D. Josep Güell. —D. Miquel Ventura, Mestre Normal de Reus.

193. *Flor escencia* de D. Hortensi Güell. —El meteix D. Miquel Ventura.

194. *La poesia catalana a Cerdenya* de N'Eduard Toda: —Lo meteix colaborador. [VI]

195. Llibre de capbrevacions de la concelleria d'Ariany de 1594 a 1688: —D. Jaume Sanxo, Secretari de la Junta de Ferrocarrils de Mallorca.

196. *Los Trobadors, collecció de poesias catalanas* que publicà N'Anton de Bofarrull. Barcelona. 1850. —Lo meteix D. Jaume Sanxo.

197. *Romancer català: Cansons feudals cavalleresques*, de D. Marian Aguiló. —Lo Rt. P. Josep Pastoret, jesuita, de Manresa.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Arxius aont hi ha colaboradors que treuen cédules[27] (VI)

56. Arxiu Municipal d'Ontinyent (Província de València): —Rt. Pr. Lluís Fullana, franciscà, Professor del col·legi de 2a Ensenyansa de dita ciutat.

56 [sic] Arxiu parroquial d'Agullent (Província de València): —Lo Rt. D. Antoni Fabra, Rector de dita vila.

57. Arxiu de la familia Lafuente-Vanrell, de Maó: -D. Llorens Lafuente y Vanrell, Tinent d'Infanteria.

58. Arxiu Municipal de Mercadal (Menorca): —Lo Rt. D. Jaume Cardell, Ecònom d'allà.

59. Arxiu de la parròquia y pabordia de Pobla de Lillet: —Moss. Josep Serra.

60. Arxiu parroquial de Binissalem (Mallorca): —Lo Rt. D. Jaume Pascual, subdiaca.

61. Arxiu Municipal de Binissalem. —D. Mateu Moranta, Comandant d'Infanteria.

Crònica de l'obra del Diccionari (VI-VIII)

Amb data de 27 del passat desembre el gran filòlech americà D. Rufí J. Cuervo, resident a París, autor del prodigiós diccionari de rels de la llengua castellana que està publicant, ens [VII] escriu una carta plena d'afecte coral y de piedat cristiana, aont se segueix amb viu interés els curs de la nostra empresa lecsicogràfica y que n'està molt ben entressentit; y ens anima ben fort a seguir endevant. Que'l Bon Jesús li

[27] Nota (1) de l'original: A l'arxiu municipal de Benigànim traballa per la nostra Obra lo Rt. Fr. Atanasi Crespo, franciscà, ademés de son germà d'hàbit Fr. Francesc Llorens.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

pach a n-el senyor Cuervo el goig intens que'ns ha produit la seua hermosíssima carta.

El nostre bon amich y corresponsal de Guissona (Província de Lleida), D. Josep Faus y Condomines, notari, ens escriu unir carta ben coral, data de 20 del passat desembre, aont ens dona conte dels traballs lecsicogràfichs que du entre mans, entre altres, un estudi sobre les formes dialectals de les regions que rega'l Segre desde Cerdanya fins a Ponsicà y Ció, referents a fonètica, morfologia y sintacsis; y promet enviarnoslo tot per lo diccionari y la gramàtica general de la llengua que preparam.

¡Beníssim, Sr. Faus, y endevant!

Amb data de 12 de desembre rebérem una postal de Santiago de Cuba per via de New York, firmada d'un tal *Salvador Carbonell y Puig,* fent uns entusiastes elogis de la nostra *obra* y encoratjantnos a no afluixar ni aturarnos fins que la tenguem acabada. Agraim tal enhorabona y encoratgement; però no hi porem contestar perque el bon amich Carbonell no posà la seua direcció.

Amb data de 5 del més passat la Comissió Organisadora del *Congrés Universitari Català* ens dirigí un ofici convidantnoshi y demanant que, si no hi poríem anar, que anomenàssen una persona apta que'ns hi representàs. Tot d'una anomenàrem el nostre estimadíssim colaborador, el jove y ja benemérit de les Lletres Catalanes y orador de gran empenta, En Fèlix Escales, Llicenciat en Dret Civil y Canònich, resident a Barcelona, que'ns va fer quedar prou bé.

Milions de gràcies a n-el Congrés per havernos honrats amb la seua invitació y a n-En Fèlix Escales per haver acceptada la nostra representació y per la manera com se'n desfeu.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Han visitada la nostra Redacció los periòdichs *Correo interior Josefino de los colegios de Vocaciones Eclesiàsticas de San José,* de Tortosa; *La Veu de la Segarra,* de Cervera; y *La Devantera,* de Barcelona. A tots desitjam vida llarga y bona sort y molts de suscriptors, y queda establert el canvi.

Veym dalt nostre estimat *confrare La Renaixensa* de Barcelona (14 de gener) que nostre entès colaborador y notable filòlech català, Moss. Grandia, ha comensat a estampar una obra [VIII] no*va: Fonètica semitich-catalana, seguida d'un vocabulari d'etimologies català-sémitiques.* Deu fassa qu'aviat la poguem haver. Encara que no estiguem conformes amb algunes conclusions y punts de vista de Moss. Grandia, sempre lletgim amb viu interés lo seu perque hi trobam coses ben apreciables y que hi ha que tenir en conte per l'estudi de la nostra llengua.

Agraim a nostre benvolgut amich En Jaume Massó y Torrents l'eczemplar que'ns ha remès dels notables articles que publicà dalt *La Veu de Catalunya* dia 7 y 28 de gener y 17 de Febrer contra *La España bilingüe* d'En Menéndez Pidal. A dir ver, aquest senyor se'n du una mala pellissa. En Massó no li deixa part sana, batallant, això sí, amb armes de bona lley, però ben afilades y sensa cap cop a l'ayre ni en fals. ¡Beníssim, amich Massó!

El setmanari *Panadès nou* de Vilafranca torna sortir, gràcies a Deu, y s'es deixat veure devers la nostra Redacció. Admetem el canvi de bon gust.

Agraim de bon cor a la revista de Girona *Vida* l'article entusiaste que publicà dins el gener sobre l'*obra del Diccionari* y que's deu a la ploma del nostre dols amich y resolt colaborador En Joan Alsina y Melis, estudiant de Medicina.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Els colaboradors del Vendrell, segons ens escriu el nou corresponsal que hi tenim, D. Victorí Santa-Maria, notari, aquests díes passats s'aplegaren baix de la presidència de l'altre corresponsal D. Jaume Serra, Secretari de l'Ajuntament; y se repartiren les seccions aont conten fer la seua tasca.

¡A veure si organisen de debò l'acció lecsicogràfica a n-aquella importantíssima regió catalana! ¡Endevant! ¡a traballar s'ha dit!

Una errada del Bolletí passat (VIII)

Va esser garrafal; posàrem per distracció que l'amich barceloní En Melcior Cases tenia 163.750 paraules catalanes aplegades, essent així que no mes son 62.750. Posàrem un 1 demés, y ens n'hi afegí cent mil, com qui no diu res. No hi ha remey: tots som errables.

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografia de Amengual y Muntaner—1903

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: 2 pess. en l' any.—Redacció: Serra, 13.—Palma de Mallorca

[210]*

Questions de llengua y literatura catalana (209-556)

INTRODUCCIÓ

Nos obliga a prendre la ploma l'article *Cataluña Bilingüe*, publicat dalt *L'Imparcial* de Madrid dia 15 del passat desembre per don Ramon Menéndez Pidal, catedràtich de filologia comparada de l'Universidat Central y membre de la Real Acadèmia de la Llengua Espanyola. No hi fa res que la prensa catalanista haja contestat victoriosament a n-aquest senyor fent veure fins a la evidència que va errat de cap a peus. Consagrats com estam a l'enaltiment, eczaltació y defensa de la nostra estimadíssima llengua catalana, si ara no trèyem cara per ella, si no rebatéssem així com cal els atachs que li ha dirigits tot un catedràtich de filología comparada de l'Universidat Central y tot un acadèmich de l'Espanyola desde les columnes d'un dels periódichs desgraciadament més lletgits d'Espanya, ens tendríem nosaltres meteys per traydors a la nostra

* Abril-octubre de 1903. —Núm. 15.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

santa causa y per desertors de la bandera gloriosa baix de la qual batallam fa tant de temps, gràcies a Deu.

Per dirho així com es, com arribà a les nostres mans l'article *Catalunya bilingüe,* no havíem vist ni lletgit res may de tal autor. Recordàvem sí que no hi havia gayre qu'era entrat a la Real Acadèmia de la Llengua, y que'ls periódichs havien dit que'l seu discurs d'entrada era estat una cosa tan bona y tan bona, y que'l gran Menéndez Pelayo li havía contestat així com ell sap ferho, tributantli alabanses grosses, que *a priori* creguérem y creym ben merescudes. Però com lletgírem tal escrit, [210] això es, *el cos del delicte*, l'ànima'ns va caure a n-els peus. Diu l'adagi que tots tenim una mala hora y no hi ha dupte qu'aquest senyor la tinguè escrivint tal article. Se veu a la llegua que s'es aficat en coses que no entén prou, y que en matèria de llengua y d'història catalana no sap per ont hi van. Desd'ara donam per cosa certa que en les altres obres seues hi haurà més sustància y més llecor. Si no fos així, ni seria arribat a catedràtich de filologia comparada de l'Universidat Central, ni seria acadèmich de l'Espanyola, ni l'insigne Menéndez Pelayo hauría dit d'ell, com sembla que digué quant el presentà a l'Acadèmia:

«El puesto de Milà y Fontanals en nuestra literatura ha estado vacante muchos años. Hoy lo ocupa dignamente don Ramón Menéndez Pidal, único que con justicia puede llamarse discipulo suyo, aunque lo sea de sus libros y no de su palabra». ¿Com se comprén qu'un home així haja escrit *Catalunya bilingüe*? Sols se comprèn, pero no's justifica, per la perturbació y desequilibri que pateixen desgraciadament molts de cervells de Madrid *e illes adjaents* devant l'empenta, magnitut y trascendència del moviment regionalista y catalanista, que los treu de pollaguera, y fan y diuen coses que no pertoquen.

De totes maneres, nosaltres ens alegram de que En Menéndez Pidal haja escrit alló perque es estat causa de que la prensa catalanista ha publicats una partida d'articles notables, que no hauràn atiat poch y anardit més y més dins molts de cors l'entusiasme envers de la nostra llengua y literatura, y ens dona a nosaltres una magnífica avinentesa per

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

dir en llur defensa y alabansa moltes de coses que'ns aniràn bé de tot, y per presentar arguments ben forts a favor de la depuració y reivindicació de la sintacsis catalana, que es lo més trascendental per la dignificació de la nostra llengua estimadíssima, que tots somiam y desitjam de bon cor y amb tota l'ànima.

Per lo tant, que no s'enfat En Menéndez Pidal si a propòsit del seu article escrivim pagines y més pagines. No es per donarli gust que les escrivim, ni tampoch per ofendre'l ni molestarlo; es perque creym que'ns convé per la causa y enaltiment de la nostra llengua, may prou volguda y eczaltada.

Després de tal eczordi entrem en matèria. [211]

I

En Menéndez Pidal contra un missatge catalanista a n-el Rey. —Des que nasquérem com a poble hem tenguda sempre una llengua pròpia, que no podem abandonar, a pesar de totes les invasions e imposicions de la castellana.

¿Com es qu'En Menéndez Pidal escrigué tal article? Fonch amb motiu d'haver presentat a n-el Rey els presidents de les sociedats econòmiques de Barcelona un missatge, admirablement sentit y escrit del periodista capdalt En Joan Maragall, amb motiu del conflicte que va promoure l'irracional y tirànich decret del tristament famós Comte de Romanones sobre l'ensenyansa del catecisme dins les escoles dels territoris espanyols aont no's parla castellà. —Y diu el catedràtich que'l missatge «procura hacer resaltar lo exótico que es el espanyol en Catalunya, como si fuesen dos lenguas sin semejanza ninguna gramatical, sin relación ninguna histórica; como si su contacto y compenetración no tuviera razón alguna de ser, sino la imposición administrativa, que califica de *agravio*».

Lo que malavetja fer resaltar el missatge, es que Catalunya té una llengua pròpia y que es aquesta que parla y no la castellana, la cual no entenen generalment els catalans, y que'l decret sobre l'ensenyansa del

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

catecisme en les escoles es un *agravi* a Catalunya. Això diu en resum el missatge, y diu la pura veritat. Sí, Catalunya, València y les Balears tenen una llengua propia, mes antiga que la castellana, tan digna, tan noble com cap de les que parlen els homes, y tenen el meteix dret a parlarla en tots els actes y ocasions de la vida que'ls castellans la seua. ¿Amb quin dret l'Estat Espanyol imposa'l castellà a les regions que no'l parlen? ¿Son aquestes regions terra de conquista? ¿Les conquistà l'Estat en guerra justa ni injusta? ¿Quant ni com les s'ha fetes seues de manera que'n puga dispondre com li don la gana contra la voluntat de sos naturals? ¿Que es l'Estat Espanyol més que l'agregat dels antichs reynes y senyorius que hi havia dins Espanya, cadascun autònom y amb vida y constitució pròpia? S'aplegaren formant un sol Estat libèrrimament, perque volgueren, sense renunciar ni perdre cap dels seus drets nadius, imprescriptibles. Quant se feu l'unió d'Aragó y Catalunya a n-el sitgle XII no se alterà en res ni per res la manera d'esser d'aquests dos Estats ni va perdre cap d'ells res de la seua constitució y autonomia ni l'us de la llengua pròpia. Quant se feu a n-el sitgle XV l'unió d'Aragó, Catalunya, València y Balears amb Castella, no renunciaren ni perderen aquelles cap dels seus drets, furs y llibertats, ni sufriren gens de *capitis diminutio.* [212] No va eczigir Castella cap prelació ni preeminència demunt els altres Estats, ni que's despullassen de cap dels seus drets o que la regoneguessen per mestra y senyora d'ont haguessen de rebre lleys, llengua, usos ni costums. No hi hagué res d'això. ¿En que consistí aquella unió? Donchs que D.ª Elisabet de Castella se casà amb En Ferran d'Aragó, y així resultaren esser les meteixes persones els Reys d'Aragó y de Castella, seguint cada un dels diferents Estats de les dues Corones just com abans, amb la meteixa constitució, amb los meteys furs, amb les meteixes llibertats. De manera que no hi hagué fusió d'Estats, sino de Dinasties; y si Castella a poch a poch s'anà sobreposant e imposant a n-els altres Estats, fou per una sèrie d'invasions y d'instrusions contra tota raó y tota justícia y per la seua situació topogràfica y un enfilall de circunstàncies més que l'afavoriren. Y que const que no som inimichs de Castella, que admiram amb coral

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

entusiasme totes les grandeses de la seua història y les grans cualidats que sobre tot en l'Edat Mitja l'adornaren; però sabem y esperimentam un poch massa'ls seus defectes. Nosaltres hem tenguts y tenim el[s] nostres; n'hem tenguts y en tenim diferents: gràcies a Deu, no hem tengut, com Castella, el de invadir y usurpar els drets dels altres pobles amb-e qui hem viscut units. Fórem Estat predominant per espay de més de trecents anys dins la confederació Catalana-Aragonesa, y no invadírem ni usurpàrem en res ni per res els drets, furs y llibertats d'Aragó. Acabà aquella confederació, y els Estats que la componien se trobaren amb la mateixa independència y autonomía amb-e que hi entraren. No succeí així com les Corones d'Aragó y Castella s'aplegaren demunt uns meteys caps. Y siga dit en honor de la veritat: d'això no hi ha que donar tota la culpa a Castella: en tengué una bona part l'esperit de l'època, cesarista y centralisador de ver. Y hi ha que regonéixer que tal esperit encara se sentia més fort fora d'Espanya durant aquells sitgles (XVI y XVII); però a la fi no nos n'escapàrem de la ruixada, y encara en duym la post a n-el forn.

Donchs, com déyem, units baix del jou del sant matrimoni l'any 1459 l'hereua de la Corona de Castella y l'hereu de la d'Aragó, y reys d'una y altra los anys 1474 y 1479 respectivament, seguiren els diferents Estats de les dues Corones com si no hagués succeit res, just com abans, cadascú dins casa llur amb la meteixa constitució privativa y organisació pròpia, amb llurs furs y llibertats, que en general y en lo sustancial respectaren aquells grans monarques Ferran V, Elisabet I, Carles I y Felip II, que amb tots els defectes que tengueren y errors que [213] varen cometre, no's pot negar que foren uns reys grans de bon de veres, y nosaltres ens complavem coralment de proclamarlos 'hi y els consideram com a glòries nostres.

La llengua en que's solien dirigir els Reys di Aragó a llurs Llochtinents y subalterns, era la llatina o la catalana; y aquests publicaven les lleys, estatuts y ordinacions en català, y en català se dirigien a ells y a n-els Reys els pobles de llengua catalana. En la primera mitat del sitgle XVI els

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Reys comensaren a escriure a n-els Virreys y a certes corporacions qualque volta en castellà, y altres ho feyen en llatí o en català. A l'arxiu de la Seu de Mallorca, Sala 3a caixò 22, hi ha la primera carta real en castellà de Ferran V, de 4 de maig de 1498; llavó n'hi ha una altra en català, del meteix, a n-el Capítol, feta a Valladolid a 25 de Febrer de 1509; y una també en català, feta a Monsó a 10 de Novembre de 1547 del príncep D. Felip, Governador General del Reyne a-les-hores, a D. Francesc Burgues, y llavò unes *lletres eczecutorials* del meteix, també en català, fetes a Madrid a 17 d'Octubre de 1551. A n-el toms de Cartes Reals de l'Arxiu Històrich Balear durant la primera mitat de dit sitgle XVI comensa a havern'hi en castellà entre les catalanes y llatines, y n'hi ha en català fins a l'any 1569. A n-el tom de 1569 a 1582 ja no n'hi ha cap en mallorquí. En la notabilíssima col·lecció diplomàtica d'En Capmany, el primer document aont el Rey se dirigeix en castellà a n-els Concellers de Barcelona, es de 17 d'abril de 1610 (*Memorias Historicas sobre la Marina*... *de Barcelona.* T. IV, pag. 328). Tots els documents reals anteriors a n-aquest que apareixen dins la referida col·lecció son o llatins o catalans. En quant a n-els Virreys, tant a Catalunya com a Balears, seguiren comunicant en català amb los pobles en tots els actes y documents oficials. Així la sèrie de Lletres Comunes que's guarden dins el referit Arxiu Històrich Balear, que arriben fins a 1634 y que contenen ordes del Llochtinent a Batles y Autoridats locals, totes estàn en mallorquí, y en mallorquí estàn també els llibres de pregons dels Virreys, guardats dins el meteix Arxiu y qu'arriben fins a 1700.[28] Les Reals Audiencies y demés tribunals de Catalunya y les Illes actuaven en llatí, rebent y estenent emperò les declaracions en català.

Ara vegem els pobles de llengua catalana com se dirigien a n-els Reys y a llurs Llochtinents. El primer document que [214] apareix en la citada col·lecció diplomàtica d'En Capmany, (T. IV, pag. 331) aont la

[28] Nota (1) de l'original: Totes aquestes clarícies les m'han donades l'actual Arxiuer del Regne, don Pere A. Sancho y el qui hu es estat tant de temps y avuy Bibliotecari de la Provincial, D. Estanislau de K. Aguiló. Que Deu los ho pach.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ciutat de Barcelona se dirigeix en castellà a n-el Rey, es de l'any 1619, inclós dins una carta d'en Felip III a n-el Virrey de Sicília, data de 15 de juny de dit any. Tots els documents anteriors dirigits a n-els Reys y que figuren dins la referida col·lecció, estàn en català. A Mallorca, com consta igualment dins l'Arxiu Històrich, els jurats de la Ciutat se dirigiren sempre en mallorquí a n-el Rey fins l'any 1627, aont comensaren a escriureli en castellà. Les Corporacions y els particulars se dirigien ordinariament en mallorquí per totes les coses tant a n-els Virreys com a les demés Autoridats, que les contestaven o en llatí o en mallorquí o en castellà; y lo meteix succeiria per forsa a Catalunya.

Per altre vent s'ha de tenir en conte una cosa, que la llengua de la Cort catalana-aragonesa comensà amb la dinastia d'Antequera a esser la castellana, y acaba d'esserho casantse Ferran y amb D.ª Elisabet de Castella. Això posà de moda la llengua castellana dins els territoris catalans, moda que s'hi va anar arrelant cada dia més, sobre tot entre la gent de lletres, y s'hi anà estenent el prestigi y predomini de Castella; y no hi contribuí poch l'esplendor may vist y l'estupenda grandesa que alcansà la dinastia austriaca-castellana, sobre tot, en Carles I y En Felip II, que seguí baix d'En Felip III y no mancabà visiblement fins a n-En Felip IV. Aquell esplendor y aquella grandesa enlluernaren tots els pobles espanyols; y les regions, sense temerse'n, anaren oblidant un poch massa el sentiment de la pròpia personalidat y adormissantse la conciència de llurs drets y llibertats, qu'havíen tenguda tan viva y enèrgica durant l'heroyca y gloriosíssima època mitg-eval.

Tot això y el desitg natural de fer boca a la Cort, qui parlava castellà, contribuiria ferm a que comensassen a dirigirs'hi amb aquesta llengua els qui se veyen o se creyen a n-el cas d'acudirhi; però això en bona llògica ni en cap de les maneres volia dir renúncia ni renegament de la llengua pròpia.

Acabada la dinastia austriaca amb En Carles II y assegut y consolidat a n-el trono de les Espanyes En Felip V, s'inicià una nova era, en certes coses ventatjosa, però amb altres ben perjudicial y funesta p'els antichs

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Estats que constituien la monarquia espanyola, una era de cesarisme y absolutisme rabiós, aont, com fa notar l'escels Menéndez Pelayo *(Heterodoxos,* T. III, cap. I, p. 28), se «perderen de tot les sagrades llibertats provincias y municipals» y «tant patiren el caràcter y la dignidat nacional», «la llengua», «la genuina cultura espanyola», «la tradició» «de [215] nostres pares», y «la vella llibertat cristiana aufegada per la centralisació administrativa». Criat en Felip y en les idees de govern de la cort d'En Lluís XIV, molt més cesaristes y absolutistes y centralisadores que no les de la dinastia austriaca, que ja hu eren prou, va abolir, perque li donà la Real gana, casi tot lo que quedava dels antichs furs y llibertats d'Aragó, València, Catalunya y Balears; y a n-el num. 4 del Real Decret de Nova Planta de 16 de gener de 1716 per Catalunya (*Novis. Recop.* Ll. 5, Tit. 9, Lley 1) mana que «les causes de la Real Audiència se sustanciarán en llengua castellana» en lloch del llatí que s'usava abans; y per Real Resolució de 11 de desembre de 1717 a consulta del Concell sobre setze duptes proposats per la Real Audiència de Mallorca, se contestà a n-el Ier que «les sentències, decrets y provisions així definitives com interlocutòries s'escriguen en llengua castellana y espressant els motius» y no en llatí (*Novis. Recop.* Ll. 5, Tit. 10, Lley I, not. 1), com ho havíen fet fins llavò; y a n-el dupte setze se contestà això, que es molt elocuent y curiós: «Que habiéndose introducido por la nueva Audiencia el despachar las letras y provisiones, que van dirigidas á los Bayles de las villas para execuciones y otras cosas, en lengua castellana, cuando antes se despachaban en lengua mallorquina, se cree será muy nociva esta práctica al Público y particulares, por no encontrar en la mayor parte de las villas personas que entiendan la lengua castellana; y serà muy conveniente que yo mande, que las letras y provisiones se despachen, como por lo pasado, en lengua mallorquina, como también que se reciban los testigos, así de causas criminales como civiles, en el mismo idioma mallorquín para evitar el inconveniente que se ha de seguir de equivocar en muchas ocasiones los Escribanos el hecho del declarante; por no entender la lengua castellana... *Resolución.* En cuanto á esta duda mando

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

se executen los despachos como se propone en ella; previniendo, se procure mañosamente ir introduciendo la lengua castellana en aquellos pueblos». ¡De manera qu'havien de malavetjar *introduir* el castellà amb *manya*, amb tranch, amb seny; no esburbadament y agrapades [sic] y a cosses, v. gr. com el Comte de Romanones amb lo seu famós decret! Aquesta *Real Resolució* pinta amb molta de vivesa la via que feya l'invasió e imposició del castellà en les regions oficials. Encara no hi anaven tot dret a desterrar el mallorquí, y els meteys castellanistes reculaven com veyen qu'havien donada qualque passa massa llarga, y el Rey que comanava que hi anassen *mañosamente.* No hi ha remey: la manya es el tot.

Qui`n donà una de passa ben grossa amb això de castellanisarnos, fou En Carles III amb aquell celebèrrim Real Decret de [216] 23 de juny de 1768 (Imprès de l'Arxiu Històrich Balear, del meteix any, 5 fulles. Estampa de N'Ignaci Serra y Frau), aont mana que l'Audiència de Mallorca «cese en dicha pràctica de motivar sus sentencias» «dando lugar a cavilaciones de los Litigantes» ¡Era natural! ¿Tal volta teníen els pledetjants el dret de *cabilar* ni de pensar ni de sebre com y com no els havien condemnats? ¡No n'hi havia cap da necessitat de que *cabilassen* els *d'abaix!* ¡Ja hi havia'*ls de dalt que cabilaven* per tots... per fer truchs y baldufes, y capgirar-ho tot demunt devall, y passarho tot a n-el dimoni, per donar gust a n-els enciclopedistes de França, inimichs de Deu, de l'Espanya y de tota cosa que sabés a tradició o tengués rastre d'organisme local o ressabi d'esperit regional! ¡No, els súbdits no havíen de *cabilar* ni servirse per res del such de cervell que Deu los havia donat, en no esser per eczecutar cegament lo que manaven els *de dalt!* ¿Que'ls de l'Audiència els afollaven amb una sentència? Això no volia dir res: lo que interessava era que no *cabilassen.* ¿Tal volta aquells que naveguen amb quatre potes, *cabilen* quant los enteferren un raig de garrotades *sense motivar,* sense raonar? ¿No es ver qu'aquells ministres d'En Carles III eren una gent molt... *fresca* y francota? Perque el Real Decret, no sols mana això de *no motivar les sentències,* sino això altre, que també es

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

saladíssim: «En la Audiencia de Barcelona quiero que cese el estilo de poner en latín las sentencias; y lo mismo en cualesquiera Tribunales seculares donde se observe tal práctica... siendo impropio que las sentencias se escriban en lengua extraña y que no es preceptible á las partes, en lugar que escribiéndose en romance, con más facilidad se explica el concepto,... por cuya razón desde el Santo Rey don Fernando III cesó en Castilla la pràctica de actuar en latín, y en Aragón se fué desterrando el Lemosino desde Fernando el primero; contribuyendo esta uniformidad de lenguas, á que los procesos guarden mas uniformidad en todo el Reyno; y á este efecto derogo y anulo todas cualesquier resoluciones ó estilos que haya en contrario; y esto mismo recomendarà el mi Consejo á los Ordinarios diocesanos, para que en sus Curias se actue en lengua castellana». Se veu que'ls ministres d'En Carles III, perque lo que's diu ell no passava d'esser l'*editor responsable,* eren uns senyors centralisadors *perque sí;* s'espressaven a la bordellesca y escrivien amb sos peus, cuydantse ells meteys de condemnar amb llurs paraules llurs obres, que duyen endevant de la manera més tossuda y ostinada. Desterraven el llatí amb l'escusa de qu'era una *llengua estranya* y que la gent no l'entenía, y ens imposaven el castellà, qu'era tant o més *estrany* per Catalunya y [217] Balears que no'l llatí y no gayre més *perceptible.* Deyen que escrivint *en romance,* això es, en llengua vulgar, *s'esplicava més facilment el concepte,* y aduien això per introduir a Catalunya una llengua ben diferent del *romans,* de la llengua vulgar d'allà. Amb la paraula *romance,* que vol dir qualsevol de les llengues neollatines, volien espressar el *castellà,* sense notar que precisament la raó que aduien p'el castellà, si tenia gens de forsa, era a favor, no del castellà, sino del català, qu'era el *romance* de Catalunya. En lo que diuen que «en Aragon se fué desterrando el lemosino desde Fernando el primero» hi ha més desbarats que paraules. ¿Parlen del reyne d'Aragó propiament dit o de tots els Estats de la Corona d'Aragó? Si lo primer, es una mentida com unes cases, perque ¿com havia de desterrar d'Aragó *el lemosino* si no hi va esser may? Si lo segon, això es, si se refereixen a

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Catalunya, Balears y València, es una mentida també grossa de tot, perque, lluny de provar la dinastia d'Antequera, y sobre tot En Ferran I, de treure la llengua catalana d'en lloch, l'adoptà dins els Estats que la parlaven, com ho demostren tots els arxius de tals Estats.

Però no s'aturava aquí la dichosa Real Cèdula, sino que també manava «que la enseñanza de primeras Letras, Latinidad y Retórica se haga en lengua Castellana generalmente, donde quiera que no se practique, cuydando de su cumplimiento las Audiencias y Justicias respectivas, recomendándose tambien por el mi Consejo á los Diocesanos, Universidades y Superiores Reculares para su exacta observancia y diligencia en extender el idioma general de la Nación».

Arribada a Mallorca la Real Cèdula, amb la recomanació del Real Consell, la Real Audiència la publicà y manà observarla, y lo meteix feu lo Rector de l'Universidat a tots els qui ensenyaven primeres Lletres, Llatí y Retòrica, dependents de la seua jurisdicció, segons ho conta Illm. Francesc Garrido de la Vega, Bisbe de Mallorca, en carta de 3 de setembre de dit any[29] a l'Illm. Capítol de la Seu, recomanantli l'us de la llengua castellana per donar gust a n-el Rey, y diu: «He mandado que se intime (la Real Cèdula) á todos los individuos de la Curia Ecclesiàstica, y se ponga en ella una copia para su observancia». L'Illm. Capítol acordà dia 5 de dit més estendre les actes en castellà, deixant el mallorquí, y la d'aquest dia es la primera castellana. Segons se desprèn de les Actes de 10, 11, 15 y 28 de [218] Maig de 1773 del meteix Illm. Capítol y vàries cartes del bisbe Guerra y de la referida corporació a n-el Bisbe y a n-el Rey, incloses en dites actes, —a consecuència de tal Real Cèdula el Bisbe y el Capítol degueren acordar llavò de que'ls sermons de corema, de Misteri y de festes solemnes a la Seu fossen en castellà, y los sermons doctrinals dels diumenges llisos seguissen en mallorquí, y que a les altres iglèsies de Ciutat els panegírichs y sermons de festes solemnes fossen en castellà y els altres en mallorquí. Això trobà establit com arribà a Mallorca

[29] Nota (1) de l'original: Inclosa en l'Acte Capitular del Illm. Capítol de la Seu, de 5 de Setembre de 1768.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

dia 15 d'octubre en 1772 lo nou bisbe Illm. D. Joan Díaz de la Guerra, que per qualque cosa duya aquets nom, ja que en los cinch anys que fou aquí, estigué casi sempre en guerra contra la predicació en mallorquí y el B. Ramon Llull. Tot d'una ja comensà *a insinuar* a n-els predicadors de la Ciutat que predicassen sempre en castellà; y, com s'acostà la corema, sense consultarho a Capítol, posà un edicte manant que a totes les iglèsies y convents de Palma predicassen tots els sermons en castellà, y després manà igualment que'ls llibres de batismes, confirmacions, matrimonis y defuncions s'escriguessen també en castellà. Dia 2 de mars (1773) els Canonges, celebren Capítol, y acorden fer present a n-el Bisbe els inconvenients que això duia. El Bisbe no'n feu cas, y a n-el Capítol del dia 9 següent els Canonges acordaren cumplir l'edicte; y, havent contat lo Rt. Nicolau Obrador, Canonge Penitencier, que hi havia persones que, com veyen que a les iglèsies predicaven y deyen el Rosari en castellà, tot d'una se'n anaven, resolgueren ferho present a n-el Bisbe. A n-el Capítol del 13 següent, donantse conte de que'l Bisbe, no obstant d'allò denunciat per el Canonge Penitencier, s'inclinava a n-el castellà, resolgueren avisar els *domers y custos de la Sacristia* per que *actuassen en llengua castellana.* Acabada la corema, vengué'l primer diumenge llis, que tocava haverhi sermó doctrinal a la Seu. El predicà el Dr. Vives, beneficiat d'allà, en mallorquí; y, com hagué dinat, el crida'l Vicari General, y, per no haver predicat en castellà, l'envia reclús a la Missió. L'Illm. Capítol s'aplega lo endemà sobre això, y acudeix a n-el Bisbe demanant la llibertat del Dr. Vives; el Bisbe, dia 11, concedeix dita llibertat, manant emperò que los sermons doctrinals de la Seu siguen en castellà. Els canonges celebren Capítol dia 15, resolen esposar a n el Bisbe els grans inconvenients que duya a les ànimes que'ls sermons doctrinals fossen en castellà, y proposarli d'acudir a n-el Rey a veure si no li sabria greu que fossen en mallorquí. Dia 23 de dit més enviaren la carta a n-el Bisbe, dient, entre altres coses. «Dígnese V. S. I. informarse con los Pàrrocos y demás [219] personas que puedan dar noticia sobre la poca o ninguna concurrencia que havido (sic) en las plàticas Doctrinales después que las hazen en

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

castellano y el ningun fruto que sacan de ellas los hoientes, aunque los Curas y sus Comisionados toman la paciencia.de explicar tales cuales palabras en la lengua vernacula, pues nada entenderían... por mucho que se lo explicasen en castellano». El Bisbe respongué lo endemà, permetent que acudissen a n-el Rey, però manant que'ls sermons doctrinals de la Seu fossen en castellà. Els Canonges lo que feren, suspendre tals sermons, y enviaren un missatge a n-el Rey, protestant de que no s'oposaven a la Real Cèdula de 23 de juny de 1768, que procuraven la difusió y propagació del castellà, que a la Seu ja's predicaven tots els sermons, y demanaven que fés de present a n-el Bisbe que aquella Real Cèdula no comprèn ni se refereix a les esplicacions del catecisme. ¿Que contestà'l Rey? No hem pogut aclarir més que a n el Capítol que celebraren els Canonges dia 1 de Febrer de 1775 se donà conte d'un ofici del Bisbe (Guerra) manant que'ls sermons doctrinals, interromputs hi havia dos anys, se fessen en castellà, y hu acordaren així, y resolgueren fer cases a Madrid a veure que resolia Sa Majestat sobre dits sermons.[30]

¿No es ver que tot això fa llàstima y plorera y ràbia, y un dona gràcies de que l'Iglèsia Espanyola sigui sortida d'aquell estat d'indigna supeditació a n-el Poder civil?... Com se suposa, en tot això qui pagava la festa eren les ànimes *dels petits,* que's quedaven sense sermons perque hi havia que «extender el idioma general de la Nación»... ¡Com si Deu hagués fundada l'Iglèsia, no per *estendre* la seua Divina Paraula per tota la terra y salvar les ànimes, sino per *estendre l'idioma general de la Nació y* ferse instrument servil d'una política en molts de rams tan antirrelligiosa y antipatriòtica com la d'En Carles III y sos Ministres!

Tot això y altres coses que, per acursar, ometem, consten en les Actes Capitulars de la Seu dels dies citats, y es una prova ben elocuent de lo ben rebuda que era del poble mallorquí la *imposició* del castellà, de la *lengua nacional,* que diría el nostre contrincant.

---

[30] Nota (1) de l'original: Agraim de cor a n-els nostres bons amichs y colaboradors MM. II. D. Mateu Rotger, Arxiuer *en cap* de l'Històrich de la Diòcesi, y D. Josep Miralles, Arxiuer del Capitular, y D. Emili Sagristà, Pre. oficial del meteix, per lo que'ns han ajudat a trobar aquestes clarícies que donam.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

L'any 1777 se'n anà'l bisbe Guerra, y es segur que deixà de cumplirse lo que havia manat sobre la predicació en castellà [220] a les iglèsies de Ciutat, conservantse no més a la Seu el predicar sempre en *foraster.*

Així seguí a pas de bou y qualque volta amb enfuytes de turbonada la invasió e imposició del castellà, fins que vengué el sitgle XIX amb la guerra de l'Independència, aont feu una rivavalla ben gloriosa l'esperit regional; però vengueren també les Corts de Cadis y el sistema constitucional, que, com a fills genuins de la Revolució francesa, cesarista, centralisadora y uniformadora fins a n-el moll dels ossos, això sí, baix de capa de llibertat la més omnímoda y absoluta... en profit propi, lo que feren fou consolidar y consumar y estremar de la manera més indigna y feresta l'obra absolutista, centralista, uniformista y demés *istes* del dimoni, comensada per l'esperit castellà a n-el sitgle XV y seguida qualque poch p'els Àustries y sobre tot p'els Borbons. Sí, el sistema constitucional, inaugural a les Corts de Cadis, tirà de tot d'una y sempre a aufegar, matar y esveir de rel tot lo que quedava de vida, organismes y esperit regionals; y naturalment la nostra llengua estimadíssima pagà la festa. Implantat el sistema constitucional, els Ajuntaments deixaren de dur els seus llibres en mallorquí, y ja n'hi havía que hu feren a n-el sitgle XVIII, v. gr. el de Palma. En les escoles s'abandonà igualment el sistema racional d'ensenyar en la llengua que'ls alumnes parlaven y entenien, la mallorquina, y adoptaren el sistema irracional d'ensenyarnos amb una llengua que no parlaven ni entenien, la castellana; perque s'ha de tenir en conte que lo manat per la Real Cèdula de 23 de juny de 1768 pronte deixà de cumplirse, sobre tot en les escoles de primeres Lletres, com ho prova la tradició dels vells que anaven a escola a principi del sitgle XIX, que conten que les ho feyen en mallorquí. Els notaris deixaren d'estendre les escriptures y testaments en la llengua propia d'els qui les otorgaven. Amb una paraula: la torrentada castellanista y uniformista esbroncà per tot, forsant y violentant les coses de la manera mes horrible y abominable, establint per tot arreu el desorde, el desgavell, l'anarquía,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

tirant les regions, y per consequència tota l'Espanya, qui n'es la suma, dins un abisme infernal, aont, si conserven gens de vida y d'energia, no es que'ls centralistes no hagen fet y fassen tot lo que poren per matarlosho, con se suposa, actuant de apòstols y de puntals de la *sacratisima unidad de la Patria*, esta clar, *ad usum centralistarum*...

Aquesta es en resum l'història de l'invasió y usurpació del castellà dins els territoris de rassa catalana, que, no son seus, ni hu foren may, ni hu seràn, si Deu ho vol, per mes que certs [221] caps-pares de Madrid s'ho hagen passat p'el carabassot. No, no hu son estats may del castellà aquests territoris; en rigor de justícia, no hi té cap dret; no hi té més qu'una sèrie d'invasions y d'usurpacions y de violacions del dret...

II

L'imposició del castellà com a *llengua oficial* es una injustícia, perque el dret que tenim com els castellans a la llengua pròpia, no l'hem renunciat, ni hi ha cap bé major que'ns oblich a ferho. El castellà no es la *llengua nacional;* el català es tan *nacional* com el *castellà.*

Sí, senyor: invasions, usurpacions, violacions del dret que tenien y tenen a la pròpia llengua els territoris de rassa catalana, això es l'imposició del castellà com a llengua oficial. ¿Quin dret tenia el Govern d'Espanya per fer tal *imposició?* Es evident que no poria despullar aquells territoris del dret a la pròpia llengua, sense un motiu, sense una raó. Havia de *motivar,* havia de *raonar la* sentència. No valia invocar el Real Decret de 23 de juny de 1768 d'En Carles III privant l'Audiència de Mallorca de *motivar les sentències* per la potíssima raó de que'ls pledetjants no *cabilassen.* Els Governs de sers racionals han d'[es]ser racionals; han de governar segons raó. Donchs bé ¿quins *motius,* quines raons poria tenir el Govern per posar a Catalunya, Balears y València el castellà com a *llengua social?* Es evident que havia d'esser per un d'aquests dos motius: o perque aquells territoris haguessen real y

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

espontàniament renunciat d'una manera esplícita o implícita a l'us de la pròpia llengua renegant d'ella, o perque'l bé major de l'unidat y subsistència de la Pàtria comuna, això es, de l'Espanya, reclamàs necesariàment l'unidat de la llengua oficial. ¿Hi havia ni hi ha cap de aquests *motius?* No y cent voltes no. ¿Quant ni aont renunciaren esplícitament aquells pobles a l'us de la llengua propia, que tenien y havien tengut sempre desde que nasqueren, y tots els Reys los ho havien respectat, fins a la dinastia borbònica? A veure qui es capaç de dirnos aont consta tal renúncia. Y si no hi ha la renúncia esplícita, ¿se pot dir en veritat que hi haja haguda may la implícita? En via ninguna. Fins a la dinastia borbònica, en rigor, la llengua oficial a n-els territoris de rassa catalana era el llatí y el català, com hem vist. Si'l Rev a n-el sitgle XVII escrivia a sos Llochtinents o a corporacions en castellà y aquestes s'hi dirigien en castellà, això no volia dir res que s'acostàs ni de cent llegues a la renúncia del dret a la pròpia llengua. El Rey escrivia en castellà perque [222] aquesta era la llengua que parlava, y amb ella s'avesaren a escriureli per una pura cortesia. ¿Se pot dir que se fés tal renúncia implícita a n-el XVIII? Manco: els pobles, per una banda, estaven desorientats amb les idees absolutistes que de cada día s'introduien y s'escampaven sobre l'omnipotència del Poder Real. Aquest havia tengut prou esment de tudar y d'inutilisar les corts dels antichs Estats, que periòdicament se aplegaven, aont el Estaments esposaven llurs necessitats y *greuges,* y els Reys tenien que haverhi de respondre. Aquelles Corts eren la vida dels antichs reynes; eren l'espressió de la *opinió pública* devant el Rey. Mortes tals corts a n-el sitgle XVI y redemortes a n-el XVII, ¿que havien de fer a n-el XVIII? Les reuniren per establir la lley sàlica y qualque altre volta, ben clares; pero jà no eren corts allò, sino una plantaforma, un fantasma. Els pobles, aillats y abandonats a ells meteys y aclotellats baix del jou absolutista, cada dia, mes soberch y ajupidor, sense deixarlos ni el dret de... *cabilar*; el Poder Real, omnipotent en tots el conceptes, sense fre de cap classe, sense cap barrera que'l capturàs gens; el Real Consell y demés ministres del Rey,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

invadint totes les atribucions en tots els ordes y gerarquies, y capxifollant, baldant y engrunant qualsevol que los oposàs la més petita resistència... ¿com se pot donar per una renúncia implícita y espontània del us de la llengua pròpia el silenci, la passividat, la sumisió dels pobles de rassa catalana devant les invasions sempre creixents del castellà, devant l'imposició *manyosa,* calculada, progressiva, y a voltes feresta y afiblonadada, d'aqueixa llengua baix del caràcter d'*Oficial?* ¿Que aquells pobles no protestaren? ¿Com ni aont havien de protestar? ¿Per tenir el gust de podrirse dins una presó? ¡Bons estaven aquells Ministres d'En Carles III d'En Carles IV per admetre ni respectar protestes ni censures de lo qu'ells feyen! Si el gran Jovellanos o el bisbe de Cuenca, Carvajal-Lancaster,[31] fossen vius, ens ne porien donar las fites netes. [223]

Calificar de renuncia implícita o de consentiment en la pèrdua del dret a la llengua pròpia el silenci y passividat amb que'ls pobles suportaren y sufriren l'imposició progressiva del castellà com a llengua oficial a n-el sitgle XVIII y fins a l'època constitucional, es senzillament un contra-sentit, una atrocidat. Y ¿que'n direm de la passividad del meteys pobles devant l'imposició consumada y estremada del castellà com a llengua oficial en tots els ordes y rams, que dugué a cap el sistema constitucional? ¿Se pot calificar tal passividat de renúncia del *dret* a la pròpia llengua? Massa clar diu la Història com se formà la majoria a les

[31] Nota (1) de l'original: Vid. lo que'n diu En Menéndez Pelayo, *Heterodoxos* ib. T. III, cap. III, p. 152 et ss. Amb un poch més pengen aquest Bisbe per una carta confidencial a n-el Confés de Carles III sobre lo malament que anaven les coses d'Espanya, y per una altra sobre lo meteix a dit Rey, que la hi envia perque aquest li demanà que li escrigués y s'esplicàs *con santa ingenuidad y libremente...* El Bisbe ho feu així. El Rey reb la carta, y la passa a n-el Concell. Se forma un gros espedient ab dos allegats ferests dels Fiscals *Moñino y Campomones,* que calificaren la carta de *tejido de calumnias, dictadas por la envidia y la venganza, un ardid astuto y diabólico para seducir al pueblo*. (La carta era confidencial y secreta a n-el Rey). Acabaren dient: *Podría el fiscal pedir que... se les echase de estos reynos, quedando el régimen de su obispado en manos más afectas al Rey, y al Ministerio* (¿Ah idó?). Y no'l desterraren *perque el fanatismo no le venerase como mártir;* pero cremaren sa carta *a so de trompeta amb amonestació* de càstichs més forts *si volvía á incurrir en desacatos de esta especie,* això es, obrir el cor a n-el Rey sobre'ls mals d'Espanya perque'l Rey le hi demanava. Y l'enviaren a Cuenca, privantlo de tornar a la Cort ni a cap Siti Real, y se passà una Circular a n-els altres Bisbes per que no n'hi hagués cap que seguís tan mal eczemple (22 octubre de 1767). ¡Aquesta era la sort, no ja dels qui protestassen, sino dels qui se queixaven, enque fos en cartes confidencials.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Corts de Cadis contra l'opinió vertadera dels pobles espanyols. Massa sap tothom com se formen y se son formades sempre les majories parlamentàries dins Espanya? ¿Que'ls Governs y les Corts han establida y sancionada com llengua oficial la castellana? Està clar que sí. Lo que falta provar, que, fent això, siguin estats intérprets feels de la voluntat dels pobles que governen de llengua no castellana, que son tants y tants y de tantíssima d'importància. ¿Com se pot dir qu'aquets pobles renuncien ni hagen renunciat may a la pròpia llengua, si la parlen sempre y aontsevulla y no masteguen la castellana, en no esser quant els hi forsa la tirania *oficial;* y amb tant y tant com s'es fet per matar aquestes llengues regionals, no hu han conseguit, y alguna d'elles, com la nostra, lluny de mancabar, va cobrant cada dia nova forsa, tòria y esplendor? No, els pobles de llengua no castellana, nosaltres, no hem renunciat a la pròpia llengua: lluny d'això, la protesta a favor d'ella, la campanya estupenda, colossal, ostinada, inconstrastable, sempre creixent, per la seua reivindicació completa y absoluta, iniciada per aquells gloriosíssims e inmortals patricis N'Aribau, En Rubió y Ors, N'Aguiló, devers l'any 1840; aquesta protesta, aquesta campanya, que sols governants de colzada poden despreciar y desatendre, però que'ls homes d'Estat, dignes de tal nom, no poràn manco d'acceptar y de satisfer més prest o més tart; aquesta protesta, aquesta campanya son una prova evident, innegable, perentória, [224] suprema, de que'ls pobles de la rassa catalana no hem renunciat ni volem renunciar ni renunciarem jamay en cap de les maneres a n-el dret que tenim de Deu a la nostra llengua benvolguda.

Ara bé, no haventhi renunciat a n-aquest dret, essent un dret nostre, ¿qui es que'ns ne pot despullar? ¿El Govern? ¿les Corts? ¿el partit A? ¿el partit B?... ¿Qui es que'ns pot privar d'un dret nostre? ¿Pot donar el Govern o l'Estat, com a *motiu* d'imposarmos per *llengua oficial única* la castellana, el bé major de *l'unidat y subsistència de* l'Estat Espanyol? Aquest es el *motiu* que's dona; però es tan foradat y tan fals com l'altre de la renúncia. Vol dir, per conservarse l'Espanya, per mantenirse l'unidat espanyola, ¿es necessària, es indispensable, es impresindible la *llengua*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

oficial única?... Donchs, ¿com s'ho feyen aquells Reys d'Aragó, que sense *unicidat de llengua oficial* saberen governar tant admirablement, tan gloriosament els molts d'Estats que posseien de llengues diferents, respectant la de cadascún, y mantenintlos y conservantlos tan units y tan concordats, tan polents y tan ben vists de tot lo mon? ¿En passaren may fretura de la *llengua oficial única*? ¿La necessitaren per res els Reys Católichs per unir la Corona d'Aragó amb la de Castella, per conquistar Nàpols, per descubrir les Amèriques y implantarhi el seu domini? ¿Necesitaren per res la llengua oficial única aquells grans monarques Carles I y Felip II per consolidar la dominació espanyola a Itàlia y Flandes, per véncer la França, l'Alemanya y la Turquia, per conquistar l'Amèrica y ferse seues les Filipines, per imposarse a tota Europa y ferli sentir tot el pes de la seua influència cristiana y civilisadora, per dominar y retgir tantes y tantes de nacions escampades per les quatre parts del mon? ¿Les va ocórrer may a n-aquells politichs d'abrassada tan ample ni a n-els seus consellers aquesta nova arma de govern, aquest nou recurs polítich, això de la *llengua oficial única?* ¡Y tenen cara els senyors centralistes per sostenir que, sense *una llengua oficial* així, l'Espanya se desaría, y qu'aquest es el vincle que l'ha de mantenir unida y subsistent! Y ¿que no saben aquests senyors que l'Història ens enseña ben clar y llampant que la época de l'invasió franca del castellà dins els nostres territoris, quant les corporacions se donaren a dirigirse sempre en castellà a n-els Reys, això es, el sitgle XVII, y la época de la imposició franca de la meteixa llengua en les Audiències de Catalunya y Mallorca (comensament del sitgle XVIII), y la época de l'*imposició* del castellà consumada en tots els ordes y rams (Corts de Cadis y sistema constitucional), son les tres èpoques de les grans desmembracions qu'ha sufrides may l'Espanya? [225] ¿Quant Espanya se'n ha duytes escapsades com aquelles? En plena invasió castellana, sitgle XVII, perdérem Portugal, el Brasil, la Jamaica, el Rosselló, el Ducat de Màntua, el Franch-Comtat y part dels Paissos Baixos. A principis del XVIII, quant s'imposava'l castellà en les nostres Audiències, perdérem lo que'ns quedava a Flandes y llavó Sicília,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Sardenya, Nàpols, Milà, Gibraltar, Menorca. Inaugurada a les Corts de Cadis la època constitucional que representa *l'imposició* rabiosa del castellà en tots els ordes y rams, perdérem els territoris d'Amèrica que formen la república de Mèxic, les d'Amèrica central, y Venezuela, Nueva Granada, Ecuador, Perú, Bolívia, Xile, La Plata, Paraguai, Santo Domingo y Haití, sensa contar la Florida, la Luisiana, Texas y Califòrnia; y hem acabat per perdre tot quant ens quedava a ultramar, això es, les Antilles y les Filipines, Marianes y Carolines. ¿No es ver qu'això de la castellanisació ens va bé de tot? Amb un poch més que'ns castellanisem ¿que romandrà d'Espanya?... ¿Que se necessita el vincle de la *llengua oficial* única per salvar l'unidat de la Pàtria, per que l'Espanya no se desfassa? ¡Pobre de la Pàtria y pobre de l'Espanya si tal vincle, si tal *llengua oficial* l'ha de salvar! ¿No parlaven castellà Cuba y Filipines y tota l'Amèrica del Centre y del Sur, y amb tot el seu castellà s'alsaren contra Espanya, y no tengueren repòs fins que se foren esqueixades y separadas d'Espanya? ¿Les va aturar gens el vincle de la *llengua nacional*? ¿De que los serví tal comunidat de llengua, més que per renegar y abominar de l'Espanya?... Així la imposició del castellà'ns ha conservats els territoris inmensos que teníem per tot arreu; aixî'ns ha salvada la *llengua oficial única* l'unidat d'Espanya; d'això'ns ha servit la ditxosa llengua oficial; aquesta es l'eficàcia del remey suprem amb que conten els senyors centralistes per capturar la disolusió d'Espanya...

Però, ¿es que s'es acabada l'època de.poder subsistir un Estat amb diferents *llengues* oficials? ¿No n'hi ha avuy en día que'n tenguen mes d'una? ¡Vaja si n'hi ha! A l'Imperi Austriach, segons ens assegura lo Dr. Hadwiger,[32] qu'es d'allà, les lleys se publiquen en cinch llengues: *alemany*, *txech*, *polach*, *italià* y *madgyar*, que representen les cinch nacionalidats principals que componen l'Imperi, y les altres totes tenen el [226] dret de la pròpia llengua en los actes oficials; a Suècia y Noruega

[32] Nota (1) de l'original: Un sabi filólech que fa un any que recorre l'Espanya estudiant les llengues que s'hi parlen. Es estat dos mesos à València y ara es aquí, y conta estarhi una mesada, ¡Ja hu crech que nos som aprofitats dels seus grans coneixements filológichs!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

també hi ha llengua oficial per cada una de les dues nacions que constitueixen l'Estat; a Suïssa, n'hi ha quatre, per falta d'una: l'*alemany*, el *francés*, l'*italià* y el *romanx*, y això que'ls qui parlen aquesta no més representen un u y mig per cent de la població total de la República; a Bèlgica hi ha el *francès* y el *flamench*. De manera que tots aquests Estats tenen diferents *llengues oficials*, y no se desfàn y tiren en devant. Y hi ha més: l'imperi Austriach, per porer tirar endevant, no ha tengut més remey que admetre en los actes oficials la llengua de cada un dels pobles que'l componen.

¿Y l'Espanya no poria fer lo meteix, senyors centralistes, així com ho feu tants de centenars de anys, fins a n-el sitgle XVIII, y amb tanta glòria y grandesa com cap altre nació del mon?... ¿Que'ls senyors centralistes, per conservar l'Espanya, no hi veuen altre medi que la *llengua oficial única*? Donchs, si es cosa provada que tal medi no serveix de res y ells no'n saben d'altre, que se'n vagen a casa seua, y no vullen actual pus de puntals, salvadors y pares de la Pàtria, perque ben clar han demostrat que no serveixen més que per esfondrarla y tirarla a fons. ¡Que's retirin, y que no tornin que no'ls enviem a demanar!...

Per conseguent, no hi ha tal cosa, no es ver que'l bé major de l'unidat de la Pàtria comuna, que'l bé major de l'unidat y subsistència d'Espanya reclam ni eczigezca la *llengua oficial única*. Per lo tant no eczisteix cap dels dos motius que poria tenir el Govern o l'Estat per imposarnos la llengua castellana.

Però ¿tendrà raó d'esser tal imposició per que'l castellà siga la *lengua espanyola per antonomàsia*, com sembla indicarho En Menéndez Pidal, contestant a n En Massó y Torrens dalt el *Diario de Barcelona* día 20 de gener? Serà que el castellà es *el español*, com l'anomena anomena *ore pleno* aquest senyor en l'article de 15 de desembre y a n el de 20 de gener, invocant a n-aquest l'autoridat dels programes de les universidats «de Colúmbia, Baltimore, Filadèlfia, Chicago» y de «les d'Alemanya y Àustria» y les «universidats y liceus de França», y els «manuals de Gorra,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Monaci y D'Ovidio per us dels estudiants italians»? ¿Serà que es la llengua nacional, com l'anomenen els centralistes y el meteix Menéndez Pidal?

¿Per que'l castellà ha d'esser «la llengua espanyola per antonomàsia?» ¿Tal volta Castella es l'Espanya per antonomàsia? Això sols ho poden dir dues classes de gent: els castellans que patesquen d'una infladura com la dels calàpets y que's figurin que'ls espanyols son ells y que la Espanya es just per ells, o [227] bé'ls inimichs d'Espanya, aquells qui voldrien que l'Espanya se fés bossins, y desaparegués del llibre de la vida, que tracten de sembrar odis y antagonismes entre les diferents regions d'Espanya, y que tenen moltíssims de colaboradors a Madrid y ben actius y cuberts, això sí, amb la capa de *apòstoles, adalides natos de la gloriosa unidad nacional*. Sols aquestes dues classes de gent pot pretenir que'l castellà siga la llengua *espanyola* per antonomàsia. Nosaltres, que no volem res amb Castella si Castella'ns ha d'invadir ni imposar les seues coses; nosaltres que'ns gloriam d'inimichs acèrrims de la castellanisació de les regions no castellanes; nosaltres que tenim com una honra esser espanyols, no com els centralistes d'avui en dia, sino com ho eren els nostres pares antes de qu'esclatàs el fibló de l'uniformisme, ens consideram ofesos, injuriats, com fan espanyol sinònim de castellà. El reservar el nom d'espanyol p'els castellans y per la llengua d'aquests, es escluirnos a nosaltres d'Espanya, es *separarnos* d'Espanya, y així resultam, no *separatistes*, sino *separats*. Si dins Espanya no hi hagués més que Castella y el castellà, bé. Haventhi altres llengues, haventhi altres pobles, es escluir, es *separar* d'Espanya aquestes altres llengues, aquests altres pobles. Y contra això protestam amb tota la forsa del nostre cor. ¿De quant ensà Espanya es patrimoni esclusiu dels castellans? Si ells han pretengut y pretenen que ho siga, es contra tota veritat y contra tota justícia. Hi tenim nosaltres tant de dret demunt l'Espanya com ells, amb la diferència, això sí, de que no invocam tal dret per fer bollir l'olla, per satisfer ni engreixar concupiscències ni passions de mala rel...

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¿Que a les universidats dels Estats Units y d'Alemanya y de França y d'Itàlia anomenen el castellà *llengua espanyola*? Això vol dir ben poch per nosaltres, y ens estranya qu'En Menéndez Pidal ho retrega y s'ampar baix de tal escut. Essent, fa tant de temps, el *castellà* la llengua oficial y en que's comunica l'Espanya amb aquestes nacions, ¿com no l'han d'anomenar *llengua espanyola*? En canvi la Real Acadèmia de la Llengua, aont perteneix el nostre contrincant, ha tengut y té'l bon sentit d'anomenar el seu Diccionari y la seua Gramàtica de la *llengua castellana* y no *espanyola*; y l'escels Menéndez Pelayo en lo seu llibre tan preciós *Horacio en Espanya* (Madrid 1885; Prol. p. XLVII) diu: «... el de Espanya, que hoy abusivamente aplicamos al *reyno unido* de Castilla, Aragón y Navarra, es un nombre de región, un nombre geogràfico, y Portugal es y serà tierra *espanyola*, aunque [228] permanezca independiente por edades infinitas;... Todavía en este siglo ha dicho Almeida-Garret, el poeta portugués por excelencia: *Españoles* somos todos y de *españoles* nos debemos preciar cuantos habitamos la Península ibérica». *España* y *Portugal* es un absurdo como si dijéramos *España* y *Cataluña*. A tal extremo nos han traído los que llaman *lengua española* al *castellano* é incurren en otras aberraciones por el estilo». Y en la meravellosa *Ciencia Española* (Madrid.-1887.-T. II. cap. VI. La patria de Raimundo de Sabunde, pag. 292) rebat el clau, ajustant un bon gipó a Mr. Reulet, tot dient: «Razón tiene (Reulet) cuando estima por de ningún valor el texto de Montaigne: *Ce livre* (el «de les criatures» d'En Sabunde) *est basti d'un espagnol baragouiné en terminaisons latines*, si por *español* se entiende el *castellano*; pero tal interpretación sería aquí absurda. ¿Cómo se le ha de ocurrir á nadie que Sabunde, catalán del siglo XV, hablase castellano? ¿No es esto olvidar del todo la historia literaria de la Península? Dicenos el abate Reulet que èl sabe el español (senyor Menéndez Pidal, una nova autoridat per vostè: l'apunt per enflocarla a n-En Massó), y que no ha encontrado castellanismos en la *Teología Natural*. Y cómo los había de encontrar, si Sabunde fué *barcelonés*? ¿Ignora el respetable clérigo que los *barceloneses*, lo mismo ahora que en el siglo XV, no tenían por lengua

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

materna el castellano, sinó el catalán, es decir, una *lengua de oc*, hermana del provenzal, hermana de la lengua de Tolosa, donde se escribió el *libro de las criaturas*, que abunda en *catalanismos* por ser catalàn el autor...? Déjese, pues, el abate Reulet de traer á cuento la *lengua española*, frase malsonante y rara vez oída de nuestros clàsicos, que se preciaron siempre de escribir en castellano. Tan *española* es la llengua catalana como la *castellana* ó la *portuguesa*». Entre l'autoridad d'En Menéndez Pelayo y la de l'altre Menéndez, l'elecció no es duptosa. ¡Ja ho crech que ho es una aberració, un *absurdo*, una frase *mal sonant*, una frase *separatista* y que cau baix de la lley d'En Silve'a contrats qui *atenten a l'unidat de la Pátria*, això d'anomenar el castellà la *lengua española*, el *español*, com ho fa En Menéndez Pidal!

Y ¿que'n direm d'allò de dirli la *lengua*, *el idioma nacional*, com si'l *català* y el *vasch* y el *galay(a)ch* fossen *estrangers*? ¡Que'l castellà es *la lengua nacional*! ¡Ja està clar que ho es desde Cadis a Santander, desde Múrcia, la Manxa y Aragó fins a la frontera de Portugal y de Galícia y les muntanyes de Lleó y Astúries que parlen *bable*! ¡Com el galaych es la *llengua nacional* de Galícia, y el vasch ho es de les Vascongades! ¡Com es el [229] català la llengua nacional dels catalans d'Espanya y de la França[,] dels valencians, balears y algueresos de Sardenya! ¡De manera qu'estàn a tants a tants el castellà y el català! Si el castellà es la llengua nacional p'els castellans, també el català ho es p'els pobles de rassa catalana, que conten una població d'uns quatre milions, un vint per cent de la població de tota Espanya. ¿Que no'ls-e cau bé a certs castellans això, y volen a tota ultransa que la seua llengua siga *la lengua nacional*? Donchs mentres no treguen d'Espanya Galícia, les Vascongades, Catalunya, el reyne de València y les Balears, —la *Nació*, l'Espanya, serà qualque cosa més que les Castelles, Lleó, Aragó, Estremadura y les Andalucíes, a pesar de tota l'infladura, toixerrudesa, prosopopeya y antonomàsia de certs castellans. Per bé que fassen y desfassen y per greu que los sàpiga, y per decrets y lleys que promulguen a Madrid imposant el castellà fins y tots a les rates y gatolins, la llengua de Galícia,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

les Vascongades, Catalunya, reyne de València y Balears no serà la castellana: sera allà enfora el galaych y el vasch y aquí el català.

Per consegüent, no pot l'Estat tampoch aduir com a motiu, per imposarnos el castellà, el fet de que siga la *llengua nacional*, senzillament perque no mes ho es d'una part y no de tota la *Nació*, entesa aquesta així, com l'entenen ara.

Demostrat que nosaltres no hem renunciat esplícita ni implícitament, el dret que tenim a la pròpia llengua, y que'l bé major de l'unidat y subsistència de la Pàtria comuna, d'Espanya, no reclama'l sacrifici de tal dret, y que tan nacional es la lengua catalana, y la vasca, y la galayca com la castellana, y per lo tant, que'l Govern ni l'Estat no tenen cap dret d'imposarnos el castellà; resulta demostrat lo que volíem, que l'imposició del castellà com a llengua oficial es una injustícia, una tirania, la violació del nostre dret, y per lo meteix un *agravi*, per quant es un *perjudici*, una *ofensa* a n-el dret de totes aquelles regions que no tenen per llengua, pròpia la castellana: y el *perjudici* y *ofensa* a n-el dret de qualsevol es lo que constitueix un *agravi*, segons ensenya el sentit comú y fins y tot el Diccionari de la Real Acadèmia de la Llengua, ed. de 1884. Per consegüent, Sr. Menéndez Pidal, eczisteix l'*agravi* de l'*imposició administrativa* del castellà que vostè nega a n-el primer paragraf de son article de 15 de desembre, com també eczisteix aquell de que'ls Presidents de les Sociedats Económiques barcelonines se queixaren devant el Rey, això es, l'imposició del castellà en la ensenyansa del Catecisme en les escoles que un Ministre d'Instrucció Pública de mala memòria acabava de cometre.

III

En Menéndez Pidal contra la llengua catalana.

Diu En Menéndez Pidal, segons vérem, que'l missatge dels Presidents de les sociedats econòmiques de Barcelona a n-el Rey «procura fer resaltar lo eczòtich que es l'*espanyol* (*castellà* vol dir) a Catalunya, com si

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

fossen dues llengues sense cap semblansa gramatical, sense cap relació histórica; com si llur contacte y compenetració no tengués mes raó d'esser que la imposició administrativa». Y diu un poch mes avall: «Se mira, pues, como una injusticia el obligar al catalán á tolerar á su lado un idioma nacional, y la idea de esta injustícia se funda en una creencia ciega en la superioridad é independencia del catalán respecto del castellano, apoyada en argumentos históricos». Y mes avall: «En el siglo XII un poeta provenzal, Rimbaldo de Vaqueiras, en una de sus poesias escritas en diversos idiomas, quiso incluir una muestra de un lenguaje peninsular. Pues bien, no... escogió el catalán (que al fin era el que tenía mas cerca), sino el castellano, por la sencilla razón de que, mientras los poetas catalanes no sabían aun escribir sino en una lengua extraña, en provenzal, ya el castellano ostentaba una robusta y singularísima poesía épica altamente nacional mucho antes de que Berceo y Alfonso X lo elevasen á una primitiva perfección literaria. Por el contrario, hasta muy á fines del siglo XIII no empezaron los catalanes a querer dignificar su lengua para la poesía, y cuando lograron una lengua poética, la llamaron *lemosina* para indicar su esfuerzo de imitación extranjera y su desdén por el *pla català*. ¡Por esto, sin duda, el Catecismo (Catalanista) enseña que el catalán estaba ya en su esplendor cuando el castellano aún no daba señales de vida!». Y més aval!: «Además la pretensión de los catalanistas se funda en la creencia de que el catalán nada tiene que ver históricamente con el español. Esto lo declaró un obispo barcelonés definiendo la fonética del catalán: «Toda nuestra prosodia, dice, es franco-italiana, no castellana», en, consecuencia la predicación debe hacerse en catalán, no en español. Yo, aun con temor de separarme de la fórmula fonética pastoral, tengo por más acertada la fórmula que dan los romanistas; al catalán le falta el sonido de *u* francesa, que es el que caracteriza el grupo lingüístico hablado en Francia, Provenza y el Norte de Italia. —Aunque los exaltados crean que el catalán no tiene más relación histórica con el español que la que le impone la presión gubernamental de Madrid, es lo cierto que vivió desde su [231] origen en íntimo comercio

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

con el castellano ó el aragonés. No ya á partir de la fecha en que Fernando de Antequera y la dinastía de Castilla dieron á la Corona de Aragón su más alto grado de esplendor; antes del admirable compromiso de Caspe, tan maldecido de los exaltados, el catalán se castellanizaba aragonesizaba profundamente, no admitiendo tales ó cuales palabras sueltas, sino alterando su estructura, su declinación, su sistema de partículas, bajo el influjo del idioma que desde sus comienzos manifestó el espíritu expansivo que le había de extender por España y América. Aunque el catalán escrito resistiese más tiempo á estas innovaciones, el hablado las admitía francamente, y buen testimonio de ello es la colonia catalana que en 1354 pobló la ciudad de Alguer en Cerdeña; esta población continuó aislada hablando catalán y hoy, después de seis siglos, los filólogos estudian su lengua, notando en ella los muchos aragonesismos y castellanismos que los catalanes del siglo XIV usaban; lo cual prueba que el catalán antiguo no era una lengua tan soberana como los catalanistas gustan de creer». Y sobre aquest mateix punt afegeix en la rèplica a n-En Massó y Torrents dalt el *Diario de Barcelona* de 20 de gener: «La otra afirmación principal que me contradice es la de que en el siglo XIV se aragonesizaba el catalán; me concede que esto sucediera en el siglo XV, y por siglo arriba ó abajo no debiéramos reparar: pero me censura que diga que los filólogos descubren en el catalán alguerés los aragonesismos ó castellanismos que los catalanes del siglo XIV usaban y transplantaron en 1345 fundar al fundar la colonia de Alguer: «poques vegades (exclama el señor Massó) s'haurà vist un filólech fer una afirmació tan infundada. Ignora'l senyor Menéndez Pidal que l'illa de Sardenya ha format part de la Corona d'Espanya fins a l'any 1720? La manera llógica y natural d'esplicarse els raríssims castellanismes que's troben en l'alguerés, es que'ls hi introduiren els funcionaris castellans». Parece que la preocupación catalanista contra «nuvols de soldats» y «funcionaris castellans» no resulta feliz aplicada á la historia literaria; antes la contradijo Milà, el único que puede hablar con toda autoridad de romances catalanes; ahora la contradecirá G. Morosi, el único, que yo

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

sepa, que ha estudiado á fondo el alguerés. Este señor descubre en el habla de Alguer un carácter arcaico que le hace tomarla como tipo de la que en 1354 transplantaron á Cerdeña los colonos catalanes; usa varias veces de este criterio, y vaya un ejemplo: «secondo l'Alart, la terminazione *as-es* del plur. de feminili, *contraria al genio del catalano*, s'introdusse in questo nel XVI secolo per influenza [232] del castigliano. Ma l'algherese gli dà forto. Esso ha sempre *-as*. E i Catalani si stabilirono ad Aghero nel 1354!» («Miscellanes Gaix-Canello, Firenze 1880, p. 327). Así Morosi, sin atribuir el *as* á los funcionarios castellanos, razona como yo aludía en mi artículo: el castellanismo *as* se halla en Alguer, luego es del siglo XIV; y para más precisión podía añadir yo: y no es de influencia castellana, sino aragonesa. Como el exponer estos pareceres de los filólogos á que yo aludía es siempre pesado y difícil en un periódico, me contentaré con otra afirmación de un castellanismo del siglo XIV. Es del señor Morel-Fatio; el cual, hablando de las diferencias entre el Provenzal y el Catalàn, cita, «die Endungen auf *os* statt-*es* der Stämme auf *s*: *casos*. Plur. von *cas*. CASUS (*seit* dem 14. Jahrhundert), dann der viel spätere. Hinzutritt eines flexivischen o an die I. Pers. Präs Indik. Diese Abweichungen unzweifelhaft in einer *Beeinflussung des Catalanischen durch des Castilianische* ihre Erklärung finden» («Grundriss» de Gröber, I p. 673).[33] Todos saben que estas influencias en la conjugación y declinación y otras muchas que pudiera citar, son más significativas que centenares de palabras en el vocabulario; por eso las cito con preferencia, para repetir que ellas nos prueban «que el catalán antiguo no era una lengua tan soberana é independiente como los catalanistas gustan de creer», sin que el recordar esto sea en modo alguno querer amenguar el valor histórico y literario de la vieja lengua catalana, cuya robustez y glorias todos admiramos. Pero antes de dejar el alguerés me queda otro

[33] Nota (1) de l'original: Vetaquí aquesta cita, posada en català per el nostre estimadíssim colaborador y gran poeta Moss. Miquel Costa y Llobera: «les terminacions en *os*, en lloch de *es* dels temes acabats en *s*: *casos*: plural de *cas*, *casus*, desde el sitgle XIV, y l'introducció molt posterior d'una o flecsiva en la primera

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

escrúpulo. El señor Massó dice que los castellanismos de este dialecto son «raríssims»; lea el señor Massó el estudio de Morosi, donde los verà señalados en abundancia. Y acepte estas citas de libros referentes a Catalunya, aunque quien se las hace viva «immovilisat en Madrid, que no ha sabut ferse encara una ciutat prou europea».

Y en sa *tríplica* demunt el meteix *Diario de Barcelona*, de 13 de Febrer, arriba a dir:

«Dejando á Milá por maltrecho, las emprende el Sr. Massó con Morosi, insistiendo en desconocer los aragonesismos del Alguerés en el siglo XIV. Aunque no los señalasen los filólogos [233] debiera de admitirlos á priori el Sr. Massó, como los admitirá cualquiera que haya leído la Crónica de Pedro IV, donde se dice que el Rey pobló la ciudad de Alguer con *catalanes* y *aragoneses* (edic. Bofarull p. 319). Sé que el Sr. Massó dirá que la Crónica de Pedro IV tiene sus puntos flacos, que los aragoneses que fueron á Alguer eran todos ellos mudos, y su lengua no pudo influir en la de los catalanes.

Mas desdichado esta el Sr. Massó al contradecir á Morel Fatio. Dice: «el plural *casos* (del singular *cas*), en lugar de *cases*, que observa Morel-Fatio en el siglo XIV, no es un castellanismo; porque ¿á quien se le puede ocurrir calificar de castellanismo la formas francesos que se usa desde antiguo?» —Por eso decía yo, y el Sr. Massó no acaba de comprenderlo, que para más precisión no debe hablarse de castellanismos del siglo XIV, sino de *aragonesismos*. En Castilla á nadie se le ocurria decir *francesos*, pero en Aragón todo el mundo decía así, como decía *grando*, *tristo*, &. Un Rey catalán, D. Martín, cuando hablaba en aragonés, no sabia decir sino *los aragonesos*, los *francesos* (y para que crea esto el Sr. Massó, consta así en documento notarial que publica Blancas en sus Comentarios, pág. 378, y es claro, de tanto repetirlo en aragonés, el Rey se confundía cuando hablaba el catalán y decía tambien el aragonesismo *francesos*,

---

persona del present d'indicatiu. Aquestes desviacions se deuen sens dubte a una influencia passiva del català per el castellà».

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que con tan poca fortuna escogió el Sr. Massó, dando muestra de ese *tacte especial* que recomienda grevemente [sic] al tratar de esta cuestión.

Por mucho que ahora subleve y moleste, los catalanistas habrán de aceptar al fin los aragonesismos abundantes del catalán en tiempo de los Reyes catalanes. Se cita otro caso curioso: en la crónica de Jaime I se llama al alto magistrado del reino ora *lo Justicia*, ora el *Justicia*, y claro que esta última forma del artículo es un aragonesismo evidente del siglo XIII. Y repito que estas influencias se deben reconocer a priori en un pueblo que, desde que comenzó á brillar en la historia, llevó siempre unido á todas sus empresas, aun á las más suyas, un considerable elemento aragonés: á la influencia aragonesa de los siglos XIII y XIV, se sumó en el XV la castellana. Desconocer esto, es desconocer la historia de Cataluña.»

Y, tornant a l'article de 15 de desembre, segueix dient En Menéndez Pidal:

«Claro es que al creciente acercamiento en la literatura corresponde otro en la lengua efecto de tantos siglos de atracción, la castellanización del catalán es hoy profunda, íntima, radical. D. Pompeyo Fabra, á quién no se tachará ni de [234] sospechoso ni de indocto, decía en el Ateneo Barcelonés, con dolor de los apasionados, que no ven en esta aproximación de las dos lenguas sino una corrupción de la catalana: «El catalán se ha ido acercando al castellano, y se ha identificado de tal manera, que puede decirse que los catalanes *no somos siquiera un pueblo bilingüe*; usamos sencillamente *una sola lengua con dos juegos de palabras*. Si se trata de traducir un párrafo del castellano al catalán no haremos sino traducirlo palabra por palabra, calcando las construcciones castellanas y aún escogiendo las mismas palabras castellanas, más o menos bien catalanizadas. Si al revés se trata de traducir un párrafo del catalán al castellano, cambiaremos las palabras; todas las construcciones del catalán serán seguramente ya castellanas de suyo... Este catalán que habla la mayoría de los catalanes, el que escribe la mayoría de los que escriben catalán, no es una *lengua independiente*, sino un dialecto

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

sometido á otro, y cuyo desarrollo depende del desarrollo de otro; un idioma en estado de inferioridad con respecto de otro.

Estas memorables palabras fueron pronunciadas para iniciar una loable campanya de purificación del catalán. Pero ocurre preguntar: ¿cuál es mayor injusticia? Pedir á los catalanes que oficialmente se sirvan del idioma espanyol, que tan metido en las entrañas llevan, ó pretender que cada individuo quite tiempo y atención a sus quehaceres, para hacer estudios de purismo y violentos esfuerzos para descastellanizar lo que á la boca se le viene castellanizado? Creo que exigir á cada catalán que pierda el tiempo ensayándose en remedar á Muntaner y Desclot, es desconocer que el lenguaje ha de mirarse como algo útil para servicio de un pueblo, y no á modo de lujo ruinoso é insoportable. El pueblo catalán, si quiere relacionarse con el mundo, lo consigue hablando, además de su idioma propio, otro de los que más difusión tienen en el globo, y esto lo facilita la circunstancia de que, contra lo que los exaltados creen, el catalán no es de índole opuesta al español, sino que vive compenetrado con él desde muy antiguo, y hoy está identificado con él. Podrán creerlo bajo la palabra irrecusable del Sr. Fabra».

IV.

Origen y formació de les llengues neollatines en general

Per que'ls lectors s'entressentin bé de lo que diu En Menéndez Pidal contra la nostra llengua y de tots els desbarats y errades en que incorre, hem volgut copiarho tot a fi de que puguen [235] pesar y estimar les proves y raons qu'ell presenta les que li oposam nosaltres.

¿Pretén aquest señor que «mentres els catalans no sabien encara escriure, en no esser amb una llengua estranya, en provensal, el castellà tenia una singularíssima poesía èpica, altament nacional». ¿Dona per «cert» que'l català «visqué desde son origen amb íntim comerç amb el castellà» y que «viu compenetrat amb ell fa moltíssim de temps y avuy en día hi està identificat»? ¿Vol dir es una «creència cega» el creure que'l

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

català es «independent del castellà» y per lo tant «no es una llengua tan sobirana com els catalanistes s'agraden de creure»? Donchs estudiem l'origen de les llengues neollatines en general y del català en particular y llavò la naturalesa y estructura d'aquest y les relacions en que visqué desde sa naixensa amb lo castellà y les altres llengues germanes, y ho veurem si es així com ens ho conta En Menéndez Pidal.

Tant el català com el castellà perteneixen a la família de les llengues que'n diuen neollatines. ¿Quant, aont y com se formaren aquestes llengues? Vegemho.

La República Romana, convertida amb Imperi per August, ja sabem que p'el valor de les seues llegions y la destresa dels seus polítichs y la prudència de sos llegisladors y jurisconsults, se va estendre desde Roma p'els quatre vents del mon, arribant a incloure dins sos dominis casi totes les nacions conegudes a les hores, junyintles a n-el seu jou y tenintleshi per molt de temps. A totes imposava amb gran èczit les seues lleys, la seua administració, la seua llengua, si bé aquesta no més arribava a destronar y arreconar la dels pobles inferiors en cultura literària a n-els romans, y no la dels que los eren igualenchs o superiors, com els grechs y demés orientals.[34] A Itàlia, nort d'Àfrica, les Gàl·lies, Espanya, illes Britàniques y part de Germània, la llengua llatina, després de sitgles de lluytar amb les que parlaven aqueixes nacions, les arribà a vèncer y arreconar per les parts mes esberrades y esquerranes, allà ont no les esveí de rel.[35] Tal [236] victòria li costà ben cara: si se feu seues aquelles nacions, resultà invadida per les llengues de totes elles, que acabaren per

[34] Nota (1) de l'original: Villemain, Cours de Litterature Française. Paris. 1890, II.e, Leçon. Segons fa notar amb admirable eczactitut Mr. Luchaire, «Études sur les idiomes pyrénéens. París, 1879, chap. I, p. 42, sols abandonen la llengua propia els vençuts, d'una civilisació inferior a n-el qui les venç. Que ho meditin això els catalans, rossellonesos, valencians y balears que menyspreuen y abandonen la nostra llengua.

[35] Nota (2) de l'original: Vid. Guardia et Wierzeyski, Grammaire de la langue latine d'aprés la methode analytique et historique. París, 1876. Introd. p. XII; Bruce-Whyte, Histoire des langues romanes et de leur littérature depuis leur origine jusq'au XIVe siècle, París, 1841. T. I. c. VI; Milà y Fontanals, Obras, T. IV, Formación de las lenguas romances, §. X, XI, XII; Littré, Histoire de la langue française, París. 1886. T. I introd.; Max Müller, la Science du langage, traduc. de Harris et Perrot. París. 1876 IIe leçon.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

alterarla fondament. Y va tenir ademés un altre perjuy de resultes de la seua meteixa constitució: lo gramàtich y poeta Enni, uns dos sitgles abans de Cristo, per aturar la evolució constant que sufria dins la boca del poble y per acostarla més y més a la llengua grega, introduí una reforma, que'l poble no aceptà, continuant amb el llatí primitiu[36] que feya sempre la seua via desplegantse y engreixant amb les despulles de les llengues de les nacions capdellades y someses. Ara la gent fina y lletruda sí qu'acceptà aquella reforma, resultantne el llatí clàssich, que'ls grans oradors, prosistes y poetes de la República, y de l'Imperi inmortalisaren, però que sempre patí un poch massa d'artificial,[37] y no pogué resistir gayre l'empenta del llatí vulgar, del *sermo plebeius*, del *sermo rusticus*, ni la del diluvi d'elements lingüístichs dels centenars de nacions someses, que, si arribaven a acceptar el llatí, era masteyantlo amb les llengues llurs d'una manera feresta. Aquesta llengua vulgar, volandera, gropelluda y desenfrenada, capllevant sota la llengua sàbia entre les multituts qu'omplien Roma y les provincies,[38] qu'era la por d'En Ciceró y d'En Quintilià,[39] precipità la decadència del clàssich desde Trajà a Constantí, acorralantlo cada día més, sobre tot amb l'ajuda de les rierades de pobles del nort, que desde'l sitgle IV s'eficaren dins les províncies estremes, y a n-el V esbroncaren per tot, esbrellant y escorterant l'imperi, ja tant croixit y esfondrat p'els vicis y iniquidats de la seua meteixa constitució, y qu[e]'ls pobles que'l formaven, veren desaparèixer sense dolrese'n gayre. Si molts dels barbres, una volta convertits a n-el cristianisme y enamorats de la civilización qu'ells havien desembancalada y desfeta, se *romanisaren* y prengueren la llengua llatina, fonch farcintla d'elements de la pròpia; lo cual consolidà'l predomini absolut del llatí vulgar, deixant el clàsich, el de

[36] Nota (1) de l'original: Vid. Guardia et Wierzeysk, ib.
[37] Nota (2) de l'original: Vid. A. F. Ozanam. La *civilisation au Ve siecle*, París 1873. T. II. XVe Leç.
[38] Nota (3) de l'original: Id. ib.
[39] Nota (4) de l'original: Id. ib.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

les gramàtiques, reclòs dins els llibres y morint com a llengua parlada devers el sitgle VI.[40]

D'aquella inmensidat d'elements estranys que constituien el llatí vulgar, encoblats dins ell y repistats y assimilats d'una manera misteriosa y estupenda, brollaren les llengues modernes d'Occident,[41] anomenades neollatines; brollaren, no cop en sech com Minerva del cap de Jupiter, sino a poch poch, insensiblement, sense casi adonarse'n els pobles meteys dins la boca dels quals se congriaren. Amb la manera especial que tenía cada un d'ells d'emberbollar y de pronunciar aquella llengua llatina, al parèixer, tan des·sustada y desvalguda, pero en realidat tal polent de saba y de llecor, anava ella trasformantse y evolucionant per tot arreu y sens may parar, prenent a cada nació y a cada encontrada formes y aspectes diferents y especials segons les diverses influències que hi sentia, però sense perdre may ni en lloch la fesomia general, distintiva y característica, deixant el nom de llatina perque propiament ja no hu era, y prenent, durant els sitgles VII, VIII y IX, el de *romana*,[42] qu'era el qui li esqueya per tal que la parlaven els pobles *romanisats*, qu'havien constituit l'Imperi; els quals, lliberts ja del jou polítich y administratiu de Roma, seguiren espontaniament units baix del jou de la llatinidat, modificant y trasformant aquella llengua, no d'una manera desbaratada y contradictòria, y prenent cadascú p'el seu vent, sense guardar cap classe de relació ni d'armonia, sino d'una manera admirable y prodigiosament ordenada, regular, armònica, observant les meteixes lleys fonamentals, conservant en totes les modificacions y alteracions la meteixa fesomia general, el meteix ayre de família. Tots sustituiren la veu passiva simple par la composta de l'ausiliar *esser* y del *participi de passat* del verp respectiu. Tots feren de *habeo*, llatí, l'ausiliar *haver*, y amb ell y els

[40] Nota (5) de l'original: Vid. Guardia et Wierzeysk, ib.

[41] Nota (1) de l'original: Diez, Grammaire des Langues Romanes, Traduc. de Brachet et G. Paris. París. 1874. T. I. Introd.; Meyer-Lübke, Grammaire des Langues Romanes, Traduc. de Rabiet et Doutrepont. París. 1889-1900.

[42] Nota (2) de l'original: Vid. Raynouard, Léxique Roman. París. 1844, T. I. Recherches filologiques sur la langue romane; Meyer, Annal. Flandr. pag. 6, apud Bruce-Whyte,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

participis corresponents compongueren un pretèrit perfet nou *(he vist*) y el plusquamperfet (*havia vist*) d'indicatiu, y pretèrit perfet (*haja vist*) y plusquamperfet de subjuntiu (*hagués vist*). Tots introduiren una forma nova de futur imperfet (*cantar-he*) combinant l'infinitiu del verp que se conjuga, amb lo present d'indicatiu de *haver*; y llavò compongueren una forma de futur perfet (*hauré-cantat*) amb lo futur [238] imperfet d'*haver* y el participi de passat respectiu. Tots introduiren un temps nou, el condicional (*cantar-ia=havia*) amb l'infinitiu del verp y l'imperfet contret d'*haver*? Tots adoptaren un element nou importantíssim, l'*article*. Tots establiren el sistema de fer adverbis modals amb la terminació femenina de l'adjectiu unida a n-el sustantiu llatí *mens*, sinònim de manera (*bona-ment*, *fàcil-ment*).[43] Així es qu'aquells pobles trasformaren el llatí en mil formes d'una variedat y multiplicidat imponderables, pero totes baix d'una impulsió radical y trascendental filla de la virtualidat inmensa de la llengua mare, que perpetuava així l'Imperi de Roma per la llengua a travers dels sitgles en tot l'Occident.

Aquelles formes y aspectes especials que prenia la llengua vulgar per tot arreu, anaven pronunciantse més y més cada día, constituint altres tantes de variedats dialectals, que creixien y creixien, fentse a poch a poch vers dialectes, formant diferents estols els més acostats y consemblants. Y ¿quina era la causa de tal acostament y consemblansa? N'hi havia de diferents, perque no sols eczistia el vincle y l'impulsió general de la llatinidat, que unia de qualque manera aquella partida de diferències de llenguatge: n'eczistien d'altres d'impulsions y de vincles, no tan intensos, amples y comprensius, pero qu'així meteix empenyien y aglutinaven, establint capes, boldrons y unidats secundàries y especials dins la general, y eren la comunidat de rassa, de dominació política o de cultura, y la semblansa de geni y de caràcter. Aquestes circunstàncies influiren poderosíssimament en que'ls naixents dialectes se compartissen

---

ib. c. XIII; Gerard. Vita Sti. Adhalardi de Corbie, ap. Bolland, Acta Sanct. Januar T. I. p. 126; Nithard. Histor. L. III, p. 352 ap. Bruce-Whyte, ib. c. II; Villemain, ib.

[43] Nota (1) de l'original: Vid. Littré, ib. T. I, Introd. p. XIV-XXIII; Villemain, ib. III Leçon.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

y entreforcassen, lligats per aquests vincles especials, constituits diferents estols, que per llur gran retiransa prengueren noms específichs, que adoptaren després les literatures que'n varen brollar. ¿A n-e quina època fou tot això? Havia d'esser devés la segona mitad del sitgle IX, ja que l'únich monument de llengua popular que'ns queda de llavò, els Juraments d'Estrasbug, de l'any 842, entre'ls nets de Carlemany Lluís el *Germànich* y Carles el Pelat y llurs eczèrsits, que més envant trascriurem, si Deu ho vol, y estudiarem d'aprop, no apareixen aquelles diferències dialectals que més envant feren els llenguatges del migdia de França tan diferents dels del nort, com se veu p'els monuments de les literatures d'Oc y d'Oil durant els sitgles XI, XII y XIII; y hi ha que tenir en conte que la llengua en que se feren tals juraments, segons veurem més avall, havia d'esser la del migdia y [239] del nort de França, aont reynava Carles *el Pelat*, y aont perteneixia son eczèrsit, en obsequi del qual se feren els *juraments* en llengua vulgar, per que les entenguessen. Tals *juraments* son un indici de que les diferències entre'ls dialectes naixents y entre'ls estols amb que s'anaven compartint, no se pronunciarien fort ni se posarien bé de relleu fins després de la primera mitat del sitgle IX y antes del XI[44] venint així precisament a coincidir en lo període de constitució de les modernes nacionalidats, que tengueren totes llurs dialectes especials, fins a l'estrem de qu'els dominis de cada uns d'ells se ficsaren a-les-hores, acomodadament a les circunstàncies relligioses, polítiques y socials aont se trobrava cada regió, y de llavò ensà no son gayre les alteracions que tals dominis han sufrides, a pesar de la política haver xapats y escorterats els territoris que los co[n]stituien, per fins mes o manco dignes y raonables.

Però ¿quins son aquests dialectes, fills de la llatinidat, que constituiren la gran família *romana*, que comensaren a brotinar devers el sitgle VI, desplegantse amb diferent forsa durant tota l'Edat Mitja y fins y tot en la moderna?

[44] Nota (1) de l'original: En Milà (ib. art. I, p. 110) posa qu'a n-el sitgle XI ja se distingien els dialectes.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Velostaquí, tal com los presenten els grans filòlechs Diez[45] y Meyer-Lübke,[46] compartits en vuyt grans estols.

Dialectes d'allà dessà l'Adriàtich: *Rumà*, *Macedonià*, *Istrià*, *Moldau*, *Transilvanià*, *Albanès*. Dialectes de la Rètia: *Friulès*, *Ladí* o *Rumanx* y *Tirolès*. Dialectes del migdia y nord-est d'Itàlia: *Sart* (*Galluresch*, *Logudesch*, *Campidamesch*), *Sicilià*, Napolità, *Calabrès*, *Aquileyesch*, *Ombrià*, *Romà*, *Toscà* (*Florentí*, *Arestí*, *Pisà*, *Senès*), *Bolonyès*, *Veronès*, *Venecià*. Dialectes del nort d'Itàlia o galo-italians: *Emilià*, *Genovès*, *Piamontès*, *Llombart* (*Milanès*, *Bergamesch*). Dialectes del migdia de França y d'Espanya oriental: *Valdès*, *Delfinès*, *Provensal*, *Ruerguès*, *Alvernyès*, *Llemosí*, *Llengadocià*, *Gascó*, *Català* (*Oriental*, *Occidental*, *Rossellonès*, *Valencià*, *Balear*).[47] Dialectes del nort de França: *Saboyart*, *Borgonyó*, *Walló*, *Lorenès*, *Lionès*, *Poiteví*, *Santongès*, *Champanyès*, *Picart*, *Flamand*, *Frances*, (*Illa de França*) y *Normant*. Dialectes de l'Espanya central: *Alt* y *Baix* [240] *Aragonès*,[48] *Castellà*, *Andalús*, *Estremeny*,[49] *Bercià*,[50] *Bable*. Dialectes de l'Espanya occidental: *Galaych*, *Portuguès* (*del nort*), *del migdia*, *de Miranda* y *de les Illes Açores*).

---

[45] Nota (2) de l'original: Grammaire, T. I. IIe Part. Domaines des langues romanes, p. 67-130.

[46] Nota (3) de l'original: Grammaire, T. I, Introd. §. 6.

[47] Nota (4) de l'original: Aquesta subdivisió es nostra per que la taula result més completa.

[48] Nota (1) de l'original: En Menéndez Pidal dins son article de desembre parla del llenguatge «alt-aragonès». Més envant en donarem fites netes.

[49] Nota (2) de l'original: Afegim també aquest altre dialecte que no coneixíem, fins que vàrem veure demunt *La Renaixensa* de 18 de Febrer proppassat uns grans elogis d'un llibre de *poesíes estremenyes* que D. José Maria G. y Galán acaba de publicar, y, per mostra, una d'elles, preciosíssima, tota or pur, *El Cristu Benditu*. Dins aquesta poesia, escrita així com parlen a Estremadura, apareixen una partida de formes especials de llenguatge, que constitueixen un ver dialecte castellà. Velestaquí les principals 1a, la *j* afegida devant els mots que comensen en vocal: *jabri-abre*, *jecha-echa*, *jatealo-atearlo*; 2a, la e àtona final feta i, com a la Conca de Barberà y la Segarra inferior: cantarIs, nenI, jielIs, paecI, güelvIn; 3a, se pert la *d* entre vocals si la derrera no forma diptonch: *leia-leiDa*, *puea-pueDa*, *creo-creDo*, *ruios-ruiDos*, *talluo-talluDo*, *reondina-reDondina*, *enreäo-enreDaDo*, roëan, *roDean*; 4a, la o àtona final, feta u sovint: *CristU*, *benditU*, *jondUs*, *resotzUs*, *antrU*; 5a, quant la d s'elideix entre vocals idèntiques, aquestes dues se contreuen fentse'n una: *atontà-atontada*, *pué-puede*, *tonàs-tonadas*, to-too-todo, tos-toos-todos; 6a, la h sonant com a j: *jechito-hechito*, *jiciendu-hiciendo*, *jinqué-hinqué*, *ajogo-ahogo*, *jagas-hagas*; 7a, la *f* inicial sonant com a *j*: juí-fuí, *jueron-fueron*, *juerza-fuerza*; 8a, la v y la b devant el diptonch *ue*, tornen g: *güena-buena*, *güelvan-vuelvan*; 9a, la d inicial se pert: *ige-dige*, *ice-dice*, *iga-diga*, *éjalo-déjalo*; 10a, la *r* entre vocals se pert: *paeci-parece*, *miali-míali*,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

La naixensa y primeres passes d'aquets dialectes estàn dins les tenebres de l'Història. Dels primers sitgles no'n tenim més que vagues referències, y se comprèn. Tals dialectes no foren obra de la gent sàbia ni dels escriptors, sino de la gent sense lletres, del poble. Fins devés el sitgle IX si esplica perfectament la falta de monuments de aqueys dialectes, perque, a pesar de esser mort el llatí clàssich a principis del sitgle VII,[51] y d'estar completament desfeta y destronada la gramàtica, els qui escrivien, ho feyen de tot per mantenirs'hi feels, considerant allò que parlaven com altres tantes d'incorreccions y barbarismes, indignes de figurar dins cap escrit; pero, vulles no vulles aquelles incorreccions y barbarismes los brollaven de la ploma, y n'estàn masselles las obres llatines d'aquell temps, sobre tot [241] actes notariats, lleys y vides de sants, veents'hi una ignorància completa de les formes llatines, la declinació y conjugació fetes mal bé, confusions y alteracions de lletres,[52] y mots a forfollons de la llengua vulgar;[53] y, especialment dins els documents notarials, com més ensà ens feym (sitgles IX, X y XI), ja no son paraules totes soles que hi surten, sino frases senceres, sense res d'engirgolament llatí.[54] Per tals documents y per les *Etimologies* de Sant Isidor de Sevilla, mort devers l'any 636, les *Glosses* de Cassel (sitgle VIII), el *Vocabulari de Sant Gall* (s. VII), les *Glosses de Paris*, les de *Selestadt*, les d'Erfurt, lo *Vocabularius optimus*, la *Lley Sàlica* y la dels *Llombarts* y les *Casae litterarum*,[55] consta d'una manera innegable

---

paezca-parezca; 11a, la *r* feta *l* en sílaba inversa: *pol-por*, *sel-ser*; *velguenza-verguenza*, *dolel-doler*; 12a, se pert la *r* final dels verps que duen sufig: *rezali-rezarle*, *dali-darle*, *cantalos-cantar-los*; 13a, el diminutiu en *ino*, *ina*: *airino*, *ratino*, *angelino*, *risina*, *cosina*, *boquina*.

[50] Nota (3) de l'original: Vid. el meteix article d'En Menéndez Pidal, que anomena aquesta especialidat de llenguatge castellà.

[51] Nota (4) de l'original: Vid. Guardia et Wierzeyski, ibi.; Meyer-Lübke, ib. § 11.

[52] Nota (1) de l'original: Vid. Meyer-Lübke, ib, §. 8. Villemain, ib. IIe Leçon.

[53] Nota (2) de l'original: Vid. Bruce-Whyte. ib. T. I, c. XI, XII.

[54] Nota (3) de l'original: Vid. Raynouard, Choix de Poesies originals des Troubadours, T. II, p. 49 et ss.; Alart, Documents sur la langue catalane des anciens comtés de Roussillón et de Cerdagne. Revue des Langues Romanes, Montpellier, T. III. p. 265; Histoire Générale de Languedoc, par Dom Cl. Devic et Dom J. Vaisette. Toulouse. 1875. T. V.

[55] Nota (4) de l'original: Vid,. Diez, ib. pag. 27 et s.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l'eczistència dels dialectes romans dins tot l'Occident desde'l sitgle VI a n-el X; però'l desfrès llatí que duen, fa que no poguem sebre d'una manera precisa com se trobaven. Fortunacià, bisbe d'Aquileya, del sitgle IV,[56] escrigué un comentari dels Evangelis *in brevi et rustico sermone*; Momolí, bisbe de Noyon (s. VII), fou alabat perque *sabia tant la llengua romana* com *la teutònica*,[57] y d'Adalhard (s. VIII), abat de Corbie, diu un de sos biografs[58] que, com parlava en llengua vulgar, era una dolsura (*dulcifluus emanabat*). L'any 813 se celebraren concilis a Magúncia, Arle, Reims, Chalons del Saona y Tours. El primer prescriu que'ls bisbes prediquin en llengua teutònica; el de Reims, qu'emprin la llengua vulgar per l'instrucció relligiosa del poble; y el de Tours mana espressament que instruesquen en llengua tudesca els diocesans franchs y en la *romana rústica* els naturals del país, y que les homilies se traduesquen amb aquestes dues llengues. A n-el Concili de Mousson, l'any 995, lo bisbe de Verdun, *perque coneixia la llengua gàlica s'alsa a fer la causa del concili*.[59] [242]

Aviat una Capitular de Carlemany estèn a tot l'Imperi aquestes disposicions conciliars, y fa ensenyar dins les escoles la meteixa llengua vulgar. Y els monjos y bisbes, que ja hi havia estona que se'n servien per la predicació y catecismes, se veuen amparats per l'Emperador, y dins les escoles dels monastirs se seguix lo meteix impuls; y s'estén per tot arreu tan sanitós eczemple. La vida de St. Silvà (S. VIII) ja s'escriu part en llatí y part en llengua vulgar, y una biografia de Carlemany, del sitgle IX, ja s'escriu tota amb aquesta llengua,[60] y l'epitafi del papa Gregori y del meteix sitgle l'alaba perque ensenya'ls pobles en llengua francesa, vulgar y llatina.[61] L'any 842 el nets de Carlemany Carles *el Pelat* y Lluís *el Germànich* pactaren a Estrasburg contra son germà Luther una aliansa que juraren ells dos y llurs eczèrcits. El de Carles, compost de gent dels

---

[56] Nota (5) de l'original: S. Hier. de viris ill. ap. Bruce-Whyte, T. I, c. XIII, p. 375.
[57] Nota (6) de l'original: Meyer, Annal. Fland., cita de Raynouard apud Bruce-Whyte, ib.
[58] Nota (7) de l'original: Paschas. Ratbert. ap. Bolland, Acta Sanct. januar. T. I, p. 126.
[59] Nota (8) de l'original: Milà, ib. Form. de las leng. rom. art. I, §. 15; Bruce-Whyte, ib.; Diez, ib. pag. 109.
[60] Nota (1) de l'original: Vid. Bruce-Whyte, ib.
[61] Nota (2) de l'original: Vid. Milà, ib. p. 110.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

seus Estats, qu'eran del migdia y nort de França, jurà en llengua *romana*, y l'eczercit de Lluís, compost d'alemanys, jurà en teutònich, y Carles, per que aquests l'entenguessen, jurà en la llengua d'ells, y Lluís, per que l'entengués l'eczèrcit de Carles, jurà en *romà*, segons conta l'altre net de Carlemany, lo cronista Nithard.[62] Lo qual prova la via qu'havia feta ja la llengua vulgar y que l'us d'ella s'imposava. Y demostra una altra cosa: que les diferències dialectals del migdia y nort de França encara no se farien sentir gayre, quant una meteixa fórmula de *jurament* serví ensemps per la gentada de l'eczérsit de Carles el Pelat, que no havia d'esser just del migdia ni just del nort, sino d'una y altra regió.[63]

Els juraments d'Estrasburg son el monument més antich que'ns queda de la llengua *romana*, y mes avall els hem de trascriure y estudiar d'aprop per la seua escepcional importància dins el nostre objecte.

V

La llengua catalana ¿es efectivament filla de la llatina?

Tal pregunta, després de lo qu'hem dit, seria ben escusadora si no fos que n'hi ha que neguen tal filiació y que pretenen que'l català es més antich que'l llatí; y solament admeten que, com vengueren els romans y després de sitgles [243] de dominació romana, el català se ressentí qualque poch de la influència llatina. Sostenir tot això ho consideram una aberració de lo que ensenya l'historia y patentisa la meteixa estructura y constitució íntima del català. ¿Aont se funden els qui sostenen tals afirmacions? ¿Presenten monuments coetanis o autoridats d'historiadors y escriptors antichs o de qualque notabilidat de la filologia moderna? Fins avuy no hem vist que fessen res d'això: afirmen gratuitament, fan suposicions arbitràries, citen qualque autor antich, però no'ls passatges o

[62] Nota (3) de l'original: Hist. L. III, ap. Raynouard, Lexique Roman, T. II, p. III y IV.
[63] Nota (4) de l'original: Vid. Bruce-Whyte, ib. c. VII.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

paraules aont aquest diga lo que li atribueixen, y passen avant, deduint aquelles conclusions adsurdes y en cap manera admisibles.

Ara no es hora ni lloch de refutar fonamentalment tals afirmacions, però qualque cosa n'haurem de dir, ja que contradiuen diametralment la nostra tesis.

Bruce-Whyte, T. 1, c. VI, XI y XII, sostén que'ls pobles d'Itàlia, Espanya y les Gàl·lies, baix de la dominació romana, seguiren parlant llurs respectius idiomes, que'l llatí no pogué arreconar, sino qu'ell se va anar corrompent, fins qu'aquells idiomes l'invadiren de cap a cap, y a n-els sitgles VII y VIII ja no tenía vida pròpia, acabant per no res. De les proves que presenta y de les raons que al·lega, no se dedueix, ni d'un bon tros, que'l llatí no arribàs a apoderarse d'aquelles regions. Lo que se dedueix, y es lo que ensenya l'història y lo natural que succeís, qu'aquells idiomes no se moriren ni desaparesqueren cop en sech, sino que resistiren molt de temps, y que sempre los quedaren enfonys de muntanyes y paratges esquerrans y malambrosos, aont se arreconaren de l'influencia llatina, que s'anava ensenyorint dels grans centres de població y dels territoris mes avinents, y desde d'allà s'estenía s'estenía per tots vents, fins que, salves algunes escepcions, com la Bascònia y la Bretanya, tot l'occident se *romanisà* y se *llatinisà*; y fonch aquest un fet de tanta trascendència, que la catàstrofe colosal de la disolució de l'Imperi Romà y l'invasió dels pobles del nort, desde'l sitgle V fins a n-el X, no'l pogueren destruir, y subsisteix encara y subsistirà sempre, essent la raó y el motiu del nom del d'*Europa llatina* y *nacions llatines* amb que son conegudes Itàlia, França y Espanya. Si Roma no hagués lograt imposar la seua llengua a n-aquestes nacions, si el llatí no hagués invadides les llengues d'elles y aquestes el llatí, resultant de la fusió de totes dins el llatí y amb el llatí les llengues modernes, conegudes amb lo nom de *romanes* o *neollatines*, ¿com s'esplicaría el fet innegable de que la llengua vulgar de França, d'Espanya y d'Itàlia s'anomenàs *romana*, *romàn*, *romance*, durant els sigles VIII, [244] IX y següents? Si aquella llengua no tenia res que veure amb Roma, si era anterior a Roma, si resistí el poder de Roma, si

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Roma no li donà res, si l'influència de Roma demunt ella va esser tan poca cosa, ¿com s'esplica tal denominació? Si el català com el castellà, francés, italià y demés neollatines no sortiren del llatí ¿com s'esplica la germanor, la consemblansa que los uneix, que les dona el mateix ayre de família? ¿Com s'esplica que tenguen una estructura tan anàloga y tan llatina, y que la basse de llur morfologia y de llur sintacsis siga el llatí, y que llur declinació provenga del llatí, y llur conjugació siga tota llatina en les formes simples y esclusivament d'elements llatins en les formes compostes, y que'l vuytanta per cent del lècsich de tals llengues siga d'inmediata procedència llatina? ¿Qui negarà, per eczemple, que l'italià siga fill del llatí? Donchs si les altres neollatines no hu son, ¿com se comprèn que siguen tan consemblants amb l'italià? ¿Com se pot negar que formin una meteixa família? Rebrotxant la filiació llatina ¿qui es capàs d'esplicar la germanor y consemblansa de tals llengues? ¿Era tal volta un meteix poble, una meteixa gent qui poblava l'Itàlia, l'Espanya y les Gàl·lies? ¿Tal volta no les nos presenta l'Història poblades de nacions y tribus les més diverses, estranyes y oposades? ¿Quin vincle d'unió eczistí may entre elles, fora de la dominació de Roma, que esplich satisfactoriament el meteix ayre de familia que distingeix llurs idiomes y que consisteix precisament en l'element llatí que predomina dins totes?

¿Esplica tal volta Bruce-Whyte ni aquells altres com se comprèn que nacions tan diverses com les de la Marca hispànica, y el migdia y el nort de França a mitjan sitgle IX, quant se feren els *juraments* de Strasburg, parlassen la meteixa llengua, això es, la romana? ¿L'havien parlada sempre aquesta llengua? ¿La parlaven com els romans les conquistaren! Ni Bruce-Whyte ni'ls altres espliquen res de això, que per altra part no té cap esplicació més que la *llatinisació* y *romanisació* d'aquelles regions. Bruce-Whyte suposa que'ls idiomes primitius d'Itàlia, França y Espanya invadiren de tal manera el llatí, qu'aquest va desaparèixer. ¿Va esser que'l fondo llatí passà dins aquells idiomes y els e donà l'estructura llatina que tenen y l'ànima de la llatinidat? En aquest cas tenim ja l'influència llatina, poch sà poch llà, així com nosaltres l'entenem y la sostenim. ¿No

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

hi hagué res d'àixò? ¿Desaparegué'l llatí sense deixar casi gens de rastre dins aquells idiomes? A-les-hores ¿com s'esplica la preponderància del contingent llatí dins aquells, que fa que'ls altres contingents dins tals idiomes siguen tan poca cosa devora ell? Ni [245] Bruce-Whyte ni'ls qui pensen per l'estil s'aturen a discutir ni a esplicar aqueixes coses, que son justament lo que hi hauria que discutir y qu'esplicar.

Aquestes raons que apuntam son de tanta forsa, y la tesis de Bruce-Whyte està tan arreconada, que, ja fa molts d'anys, en filologia no se discuteix, sino que se dona com a cosa provada y evident de tota evidència la filiació llatina d'aquelles llengues, regoneixent, com es just y natural, altres elements dins elles, com l'ibèrich, el celta, el germànich, el grech, el semítich, y altres, però que tots plegats no componen casi res devora'l llatí. Per convencerse'n no hi ha més que fulletjar les obres d'En Milà y Fontanals, Mr. Fauriel, Mr. Littré, Mr. Villemain, y els grans mestres de la filologia alemanya. Els insignes doctors Diez, Gröber y Meyer-Lübke, que l'han reunida dins llurs obres monumentals tota la ciència filològica de França, Espanya, Itàlia, Anglaterra, Alemanya y Àustria sobre les llengues de les nacions llatines, no dediquen mitja retxa a provar la filiació llatina de tals llengues: la donen per suposada, y la prenen com a punt de partida per les seues especulacions estupendes.

Els sostenidors de lo que refutam ¿com esplican que Catalunya formàs estol idiomàtich, no amb les altres regions espanyoles, sino amb les del migdia de França, y com aquestes en formaren amb Catalunya y no amb la França del nort? No hu espliquen de cap manera: en tenen prou dient que'l català no surt del llatí y que ja's parlava abans de que'ls romans venguessen a Espanya. Esperam... d'asseguts les proves aont se puguen fundar.

VI

Com va esser que'ls dialectes romans d'Espanya y de França s'aplegaren amb diferents estols de tal manera que Catalunya y els pobles del migdia de França feren un meteix estol idiomàtich,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

aixo es, parlaren la meteixa llengua, separantse de l'Espanya central y de la França del Nort.

«Hi pogueren contribuir causes remotíssimes: les comunicacions de veinatge que'ls Pirineus no dificulten per un igual en tots els endrets, la aptitud consemblant de pronunciació, nada de la identitat de rassa y clima, les rels cèltiques més o manco nombroses, conservades a una banda y altra, la influència, testimonietjada per l'historia y per una bona partida de paraules, dels grechs establerts per les costes orientals (Marsella, Roses, Empúries, etc.). Però aquests antecedents haurien duyts tan [246] sols efectes parcials si no hi hagués haguda la completa romanisació de la Gàl·lia meridional y de la part d'Espanya retgida per la ciutat romana per escel·lència (*Tarraco Scipionum opus*), aont, ja del temps d'En Tit Livi, fins y tots els camperols celtíbers. s'afanyaven a subjectarse a la cultura del poble-rey. —A n-aquestes causes se'n hi afegí una altra de més especial, que fonch l'enllàs polítich que's feu, si bé en diverses alternatives, durant la dominació dels visigots. Ataülf, primer capdill d'aquesta gent qu'entrà dins Espanya, dominà part de la Narbonesa y de la Tarragonesa y se ficsà a Barcelona. Walia, qui afegí a n-aquest estat, encara petit, una part d'Aquitània, ficsà la seua estada a Tolosa. Se va estendre el reyne dels gots per la resta d'Espanya y cap al centre de les Gàl·lies fins que'ls Merovingis se'n apoderaren, deixant a n-els Gots just la Septimània o part inferior de la Narbonesa, que's feu goda del tot, conservant el nom de Gàl·lia gòtica. Així, donchs, l'unió esclusiva al principi d'una part de la Gàl·lia meridional amb la nostra comarca, y després la subjecció més duradera de la Septimània a n-el govern de la península, pogueren contribuir a la homogenidat de la part NE del reyne dels Gots...»[64]

Apoderats aquests de tot Espanya y els Franchs de les Gàl·lies, fora la Septimània, (sitgles VI y VII), la convivència dels diferents pobles que

[64] Nota (1) de l'original: Vid. Milà, Obras, T. II, Los Trovadores en España, p. 52-3.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

hi havia dins aquelles dues monarquies, havia de fomentar la ressemblansa de llurs llenguatges. Destruida a principis del sitgle VIII la monarquia visigòtica amb la turbonada dels alarbs, que baix de Tarik y Muza desde l'Àfrica se tiraren dalt la Bètica, y se feren seua tota la península y s'estengueren fins més enllà de la Septimània, s'havia d'alterar el principi de ressemblansa entre'ls llenguatges dels pobles espanyols, perque, romput el vincle de la monarquía visigòtica, les circunstàncies n'establiren d'altres, y aquests foren els decisius per lo major desplegament que'ls llenguatges novells anaven prenent de cada dia.

¿Se someteren els espanyols a n-el jou infamiós del mahometisme? Els qui no se trobaren amb medis de defensa, s'hi varen haver de sometre per forsa. Els qui s'hi trobaren, s'hi resistiren tot quant saberen. Aquests medis foren llur heroisme amparat per la bravesa de les serres pirenayca, cantàbrica y asturiana. De cap a cap d'aquestes serres s'anaren congriant nucleus de resistència a tota ultransa contra la Mitja Lluna, nodrits y sostenguts per la fe cristiana y p'el valor èpich de aquella gent [247] heroyca, encastellada dalt aquells serralts y penyalars, desd'ont anaven avensant o reculant segons calia, però que'l fet no més de sostenirse y aguantar, encara que fos dins coves o dalt cuculles llises com el call de la mà y enmantellades de neu, era la afirmació triunfadora y la consolidació indestructible de la seua personalidat relligiosa y ètnica y una victòria permanent contra l'Islamisme invasor. Aquells nucleus de resistència, a forsa de constància y d'heroisme, s'anaren convertint en petits Estats, independents un de l'altre, que's digueren «*reyne d'Asturies*, *comtat d'Aragó*,[65] *comtat de Navarra*,[66] *comtat de Castella*, que pujaren més tart a reynes, sense contar per crèixer y aixamplarse a costa dels alarbs, amb mes forses que les pròpies, tan esberrats com estaven de la demés Cristiandat. Aquesta situació escepcional influí fora mida en llur manera

[65] Nota (1) de l'original: Vid. Vicente Lafuente, Historia Eclesiàstica de España. Madrid. 1873-1875. T. III, §. 25, p. 78.
[66] Nota (2) de l'original: Id. ib. §. 22, p. 66, § 46, p. 141.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'esser, en llurs costums, hàbits y organisació política y social, y per consecuència en la llengua. Així es que desde'l sitgle VIII la *romana* que parlaven, ressentintse de l'influència aràbiga, comensà a prendre un caracter especial[67] que l'allunyà ferm dels altres dialectes neollatins.

Devers aquells temps a França hi havia hagut un canvi prou radical de situació. La dinastia Merovíngia s'era abolida amb els reys *fainéants* (que *no feyen res*), que llevaren del mig els *majordoms del palau*, homes de tant d'enginy, pit y empenta com Pepí *el vell* (622-639), Pepí d'Heristal (678-714) Carles Martell (714-741), Pepí *el Breu* (741-768), ja coronat rey (752), y son fill, l'escels Carlemany, una de les mes altes glóries qu'han vistes may els sitgles. Ell, senyor de tota la França, se fa seua la Germània y l'Itàlia, respectant els Estats Pontificis, y el papa Lleó III l'any 800 el corona Emperador d'Occident. No sols conquista els pobles, sino que los civilisa: alsa les Arts y les Lletres de la postració horrenda aont se trobaven; obrí escoles aontsevulla, hi fa anar el jovent, nobles y vilans; y fomenta y impulsa per tot arreu y d'una manera imponderable la causa del Cristianisme y de la civilisació. Ja son avi Carles Martell havia capturats l'any 732 els Muslims a Poitiers salvant l'Occident; y els vençuts no tengueren altre remey que recular fins a n-els Pirineus. Carlemany, comprenent la incalculable trascendència de la reconquista espanyola, dirigí sos eczèrcits diferents voltes cap [248] a Espanya, contrapassant els Pirineus y apoderantse de Girona, Vic, Solsona y Manresa, qu'uní a n-el reyne d'Aquitània, que creà l'any 783 per son fill major Ludovich *el Piadós*. El qual l'any 801 s'apoderà de Barcelona, y l'any 817, essent ja Emperador, feu de la Septimània y de la Marca hispànica un Ducat, residint el Duch a Barcelona, y son fill Carles el Pelat l'any 864 separà les dues regions, fent de la Septimània o Narbonesa un marquesat y de la Marca Hispànica el Comtat de Barcelona. Amb tot això Catalunya corregué una sort ben diferent dels altres naixents Estats de les serres

[67] Nota (2) de l'original: Milà, Obras, T. IV, Form. de las leng. rom. p. 107.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

septentrionals d'Espanya: entrà de plé dins la influència de la restauració carlovingia, tan meravellosament benèfica per tots els pobles que la sentiren. A-les-hores Catalunya «carlovíngia per lo suprem domini y especialment aquitànica com a part del reyne de Ludovich, estigué especialment enllassada y casi confusa amb la Septimània o antiga Gàl·lia Gótica. Y ademés de tal enllàs polítich en aquella breu temporada de coranta vuyt anys, pero decisiva per la formació de les llengues, hi trobam una semblansa ben marcada en los elements de la població dins totes aquestes encontrades, això es, l'antiga basse indígena romana, unida a n-els que no hi havia gayre eren sos dominadors, germànichs romanisats, governats ara p'els franchs austrasis. Aquesta (la Marca hispànica) fou en realidat goda-franca: goda y hispano-goda per la majoria de la població, per les lleys que conservà, per la nissaga de qualque governador, mentres que també n'hi havia de franchs com franch erà igualment el domini suprem. Si per los pobles del nort fou el nostre país terra de Gots (Gothia, Gothland, Gotolaunia, Catalunya), p'els alarbs fou part de l'Afranch, y per els cristians de l'interior, aduch en aquell temps que hi cantaven les gestes del Cid, fou la terra dels Franchs. Els avensos de la cultura, el moviment social y literari, l'introducció de noves institucions, lo qu'ara diríem iniciativa, foren també franchs, es el dir que Catalunya, com la Gàl·lia meridional, rebé'l reflectiment del foch que va encendre Carlemany y que amb més o manco esment atiaren els seus sucessors. Així veym desde'ls temps del gran Emperador adoptada l'escriptura francesa, si bé modificada amb ressabis gòtichs, la introducció més paulatina de les lleys franceses, y en l'orde eglesiàstich la sustitució també a poch poch (pero sempre anterior a n-el reynat de N'Alfons VI de Castella) del rit romà a n-el gòtich y l'adopció dins alguns capítols de la vida canònica aquisgranenca. Ja's sap que subsistí per molt de temps la costum de datar segons los anys de reynat dels monarques francesos, lo qual indica, sino un ver regoneixement de [249] dependència política, a lo manco un indici de cert respecte y deferència. —D'aquí nasqué la casi

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

identitat de parla entre'ls paissos de cada banda dels Pirineus»,[68] y no sols això, sino «igualdat a *a*) de noms geogràfichs; Savartés, Verdú (Verdun), Balaguer (Balesguier), Besalú o Besuldó (Bezaudun), Montoliu, Montesquiu (Montesquieu), Montgrony (Mongronh), Rocafort, Castellvell (Castelviel), Agremunt, Monclar; *b*) de *títols feudals* y civils: Coms, Vescoms, Vavasor, Baró, Cavaller, Senescal, Batlle, Veguer, Cònsol, Prodhom, Burgés; *c*) de *monedes*: liura, sol, denier, pujesa; *d*) de *noms de fonts*: Guillem, Gauceran, Ramon, Pons, Guiraut, Jauffré, Gilabert, etc.; *e*) de *llinatges*: Vidal, Duran, etc., de tot lo qual se coletgeix també igualdat de usanses».[69] Y aquestes relacions tan íntimes entre Catalunya y el mitgdia de França no s'alteraren gens quant amb motiu de la Capitular de Kiersy, de l'any 877, els càrrechs electius de marquès, duch, comte y vescomte, se feren primer hereditaris y després independents, fraccionantse l'Imperi en tants de marquesats, ducats, comtats, vescomtats, baronies y senyories com homes de pit hi hagué que se'n saberen crear; brollant així polent y formidable el feudalisme, que, al mig d'aquella desfeta y disolució general dels sitgles IX y X, fou desprès de l'iglèsia lo que salvà la sociedat europea. Vengut aquest fraccionament, tot d'una se consumà la divisió entre la França del migdía y la del nort, que, segons hem vist, ja's manifestava desde el sitgle V, deguda, ultra d'altres raons ètniques, a la major romanisació del migdia,[70] la qual influia en les costums y manera de esser. Així es que'ls meridionals ja posaren resistència a n-el domini de la dinastia de Heristal, y si bé a la fi s'hi someteren, subsistiren les causes de divergència y se'n hi afegiren de noves «amb la parda d'hispano-gots fugitius de l'invasió sarraina y sobre tot amb la creació del reyne d'Aquitània (781), que en gran part corresponia a les antigues possessions dels wisigots y se degué sens dubte, no sols a la necessitat de desmembrar un imperi tan vast y al desig de remuntar l'inmediat sucessor, sino també a l'intent polítich

[68] Nota (1) de l'original: Id. T. II. Los Trovadores en España, Part. 1, p. 53-56.
[69] Nota (2) de l'original: Id. ib. p. 56.
[70] Nota (3) de l'original: Id. ib. p. 8.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'afalagar l'esperit nacional d'aquella regió. La creació d'aquest reyne a una època critica per la formació de les llengues neollatines, havia d'influir fora mida en l'índole especial de les del migdia de les Gàl·lies: desde llevó comensa a dibuixarse la fesomia d'aquella nacionalidat intermèdia, que tant [250] se distingeix de la França dels Franchs com dels pobles del centre d'Espanya.[71] La Capitular de Kiersy dugué'l meteix rossegall a n-el migdia que a n-el nort: se fraccionà'l migdia amb una partida d'Estats independents, però amb certs vincles comuns que may se romperen y que los separaven dels altres. Devers l'any 852 ja se anomenen els Comtes hereditaris de Tolosa, y l'any 872 els Duchs de Gascunya;[72] l'any 874 comensa a reynar a Barcelona el Comte Guifre *el Pelós*, que se fa independent; y l'any 879 el cunyat de Carles el Pelat, Bosó, s'alsa rey de Provença, que cobra així una gran importància y se consolida de bona manera.[73] Lo qual, unit amb lo gran poder que va guanyant la Casa de Tolosa, enforteix més y mes la separació del migdia y del nort, y es «una nova causa d'homogenidat més o manco completa de les llengues usades en les terres de dessà'l Loira. A n-el sitgle X les trobam designades amb lo nom de Romania o França llatina, distingintles de la França tudesca o vera França, y a n-el trascurs del meteix sitgle s'anomena Princep dels gots En Ramon Pons de Tolosa, y se mencionen jutges de la lley goda».[74]

Dins aquest estol d'Estats figuraven naturalment y de bona hora els Comtats de Barcelona, de Urgell, de Besalú, de Cerdanya, de Conflent y del Rosselló; y els Borrells y Berenguers, que tant engrandiren y eczaltaren el de Barcelona a costa dels alarbs y amb llur hàbil diplomàcia, visqueren en continues y estretes relacions, no amb los Estats cristians d'allà dessà l'Ebre, sino amb aquells de la França meridional o Occitània, aont aviat foren uns dels senyors mes poderosos e influyents p'els seus entronchs matrimonials amb princeses d'allà y p'els molts de dominis que hi adquirien, arribant a esser senyors feudals de moltes encontrades

[71] Nota (1) de l'original: Id. ib.
[72] Nota (2) de l'original: Id. ib. p. 10.
[73] Nota (3) de l'original: Bruce-Whyte. ib. T. II, c. XXII.
[74] Nota (4) de l'original: Milà, ib.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'aquelles. Richildis, filla d'En Borrell I, se casa amb lo vescomte de Narbona; y En Borrell II (969) amb Na Ledgarda, filla d'En Ramon Pons, Comte d'Alvèrnia, d'ont vingué el nom de Ramon dins la nostra dinastia; y En Borrell II (992) amb Na Ermesindis, filla de Roger I, Comte de Coseràn y Carcassona. Un tal Pere, germà d'aquest, fou bisbe de Girona.[75] «Desde l'any 1034 comensen a sonar certs drets, donacions y traspassos a favor d'En Ramon Berenguer *el vell* a Carcassona, [251] Rosez, Tolosa, Narbona, Coserans, Cominges, Conflent, etc.[76] Tot d'una de la conquista de Carlemany y Ludovic el Piadós, les iglèsies catalanes y llurs Bisbes regonegueren per Metropolità el Bisbe de Narbona, fins que devers l'any 1092 fou restaurada la vella Metropolitana de Tarragona; y adhuch la diòcesi y clero de Vic tengueren per Bisbe propi el de Narbona, fins que l'any 885 se restaurà la Seu ausetana. Tot això ens va dur l'influència francesa, tan viva dins les iglèsies de Catalunya,[77] deslligades completament de les del centre d'Espanya, que miraven com estrangeres.

Se registren diferents reunions de senyors y prelats d'una y altra banda dels Pirineus. Els d'allà d'allà, ademés, ja per germandat d'esperit, ja per dependència feudal, acudien sovint a socórrer els nostres contra'ls alarbs. L'any 1053 el meteix Ramon Berenguer I se casa amb N'Almodis, filla d'un Comte de Carcassona o de Rodes. L' any 1059 a un aplech que celebra el dit comte de Barcelona assisteixen En Guillem de Montpeller y el comte En Berenguer de Narbona. L'any 1068 se té un concili a la ciutat de Girona baix de la presidència del cardenal Huch Candi devant els meteys comtes y assistinthi els arquebisbes de Narbona y Auxerre, els bisbes d'Agda y Cominges y els procuradors dels de Tolosa y Usez, aont no s'abolí l'ofici gòtich com suposen, sino l'any 1071 tornant el Cardenal d'Aragó. Berenguer II el *fratricida* l'any 1090, amb l'ajuda del Comte de Tolosa, lluyta amb lo Vescomte de Carcassona. Abans de l'any 1080 N'Armengol de Gerb, Comte d'Urgell, se casa amb N'Adelaida, que li

[75] Nota (5) de l'original: Id. ib. p. 56. not 6.
[76] Nota (1) de l'original: Id. ib.
[77] Nota (2) de l'original: Vid. Vic. Lafuente, ib. §. 48 et 49, p. 148 et s.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

dugué la Provença Occidental. L'any 1093 Na Mahalta, viuda d'En Berenguer *Cap d'estopa*, comte de Barcelona, se casa amb lo Vescomte de Narbona. Casat En Berenguer III amb Na Maria, filla del Cid Campeador, morta aquesta, se casa l'any 1112 amb Na Dolça, hereua de la Provença Oriental. Desde llavò foren catalans o de nissaga catalana els Comtes de Provença, sucessors del[s] de Barcelona y els de Forcalquier qui se deyen Marquesos de Provença y desxendien del Comte d'Urgell.[78] Desde llavò, no sols la Provença sino'ls paissos de Gascunya y els intermedis se regonegueren units per una nacionalidat de llengua, de costums y àduch d'interessos amb lo Comtat de Barcelona, y la gent d'aquest adquirí fama de culta, xalesta y cortesa.[79] [252] En Ramon Berenguer IV (1131-1162), —casat amb Na Peronella d'Aragó, qu'així s'uní amb lo Comtat de Barcelona formant la monarquia catalano-aragonesa, cunyat de N'Alfons VII de Castella, l'Emperador, a n-el qual rendí homenatge, y conquistador de Tortosa, Lleida y Fraga, principal promotor de l'espedició y presa d'Almeria per la Corona de Castella, —passà molt de temps per l'Occitània, figuranthi com el primer senyor, y entremesclat en totes les questions de per allà.[80] Son fill Alfons II (1162-1196) encara hi va aumentar el poder que son pare li havia deixat; y hi hagué de sostenir una partida de guerres, sobre tot amb lo Comte de Tolosa, fentse vasalls seus lo Vescomte de Beziers y la Vescomtessa de Gascunya y de Bearn. Son fill En Pere II (1196-1213), casat amb Na Maria de Montpeller, que li va dur aquesta senyoría, seguí com son pare essent el senyor més poderós de l'Occitània, cunyat dels comtes de Tolosa, En Ramon VI y el VII, y l'ídol dels palacians d'aquelles regions. Se'n va a Roma, se declara vasall de la Seu Apostòlica y reb lo títol de *Católich*; y assisteix a la gran batalla de les Navas de Tolosa, acreditantse d'hèroe entre'ls héroes, y l'any 1197 dona una lley d'estermini contra'ls

[78] Nota (3) de l'original: Milà ib., p. 56-58; Victor Gebhart. Historia de España. Barcelona. 1863-64. T. III, c. XXIII, p. 224.
[79] Nota (4) de l'original: Milà. ib. p. 60.
[80] Nota (1) de l'original: Id. ib. p. 63-81.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

heretges albigesos que's trobassen dins sos Estats.[81] Aquests heretges, —com los *patarins* a Itàlia, els *Càtars* a Alemanya y els Waldesos a Lió, Delfinat y Savoia, —a n-el migdia de França trastornaren horriblement la relligió y la sociedat, matant els ministres de Deu y els Llegats del Papa, pegant foch a iglèsies y monestirs; y lo pitjor fonch que molts de prínceps temporals y trovadors, generalment prou corromputs de costums y desbaratats d'idees, feren causa comuna amb ells, sobre tot quant el papa Innocenci III, agotats tots els remeys de suavidat y de persuasió, predicà la creuada contra'ls albigesos, y la França del nort, inimiga del migdía, va prendre les armes per apoderarse'n amb l'escusa de defensar la Relligió. L'eczèrcit de creuats amb En Simó de Monfort per capdill se tira dalt l'Occitània; fa una gran destrossa a Beziers, cau demunt Tolosa; l'estol dels defensors dels heretges s'eclipsa per tot. En Pere d'Aragó tracta de mediar entre aquests y els creuats; ni uns ni altres s'escolten la veu de la raó; el de Monfort mira ben aprop el terme de ses ambicions, alsarse Comte de Tolosa, y no vol que li escap tan bona presa. Cremat y pertorbat per aquella mescla horrible d'interessos sacratíssims y pasions de mala rel, En Pere arma una host lluidíssima de catalans y aragonesos, no per [253] defensar l'heregía, sino per alliberar sos parents y vasalls de les ungles d'aquells inimichs que los arronsaven y capxafaven de tot; posa siti a Murel; surten els sitiats baix de la bandera del de Monfort; y el Rey d'Aragó, batallant com un héroe, cau mort amb casi tot son eczèrcit, fugint molts d'aquells qu'era anat a defensar. Aquí va caure ferida de mort, per no alsarse may més, aquella nacionalidat occitànica, tant gloriosa per les Lletres, per la cultura y per les armes, peró que Deu no la beneí.[82] Qui la matà fou l'heregía albigesa. Fentse sos prínceps y trovadors puntals d'ella, no per afecte que li tenguessen, sino per odi a la França del nort, donaren ocasió a n-aquesta de que se pogués armar contra ells y tirars'hi demunt, amb una escusa tan hermosa y justificada

[81] Nota (2) de l'original: Id. ib. p. 83-115, 125, 133-138; Menéndez Pelayo, Heterodoxos, T. I, L. III c. II, p. 421-24.
[82] Nota (1) de l'original: Vid. Milà, ib. p. 140-182; Menéndez Pelayo, ib. p. 425-31.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

com era respondre a la Veu del Papa y salvar l'Iglèsia y la sociedat dels horrors d'una gent tan endimoniada com eren els albigesos.

Provaren diferents vegades els occitànichs de referse del desastre de Murel, però fou debades: la França del nort cada dia hi va estendre més y més el seu domini; el fill d'En Pere, l'inmortal, l'èpich Rey En Jaume, abandonà la política de son pare y avi, allunyantse resoltament d'intervenir en les coses d'aquelles regions, fent pagar a n-els sarrains l'afronta de Murel, rescatant del poder de la Mitja Lluna les illes Balears, el reyne de València y el de Múrcia, cubrintse de glòria per tots los sitgles. L'any 1258 firmà amb Sant Lluís, rey de França, el tractat de Corbeil, passant definitivament els comtats de Tolosa y de Provença y la major parts dels Estats del migdía a la Casa de França, agregats així a la poderosa monarquia dels Capets, no quedant d'aquella nacionalidat occitànica mes que la branca espanyola, Catalunya, formant amb Aragó una de les primeres monarquies d'Europa, estesa ja a les illes Balears y reyne de València, y que'ls ínclits y estrenus monarques, En Pere III, N'Alfons III, En Jaume II, N'Alfons IV, En Pere IV y llurs sucessors aixamplaren, enaltiren y eczaltaren fora mida, enfilant en llur corona les grandioses illes de Sicília Sardenya, el reyne de Nàpols y els comtats d'Atenes y Neopàtria, fentse senyors absoluts del Mediterrani, aont ni'*ls peixos de la mar*, segons la célebre frase d'En Roger de Llúria, porien navegar si no duyen la divisa de les *barres catalanes*...

Hem volgut presentar aquest resum sumaríssim de l'història d'aquesta nacionalidat que desde'l sitgle V s'anava [254] formant de la Gàl·lia meridional y de l'Espanya oriental, entre'l Loira y l'Ebre, entre'ls Alps y l'Atlàntic, perque aquesta historia esplica perfectament la formació dels dialectes que constituiren la nostra llengua. Sí, els pobles que componien aquella nacionalidat, l'antich reyne d'Aquitània o Occitània (Catalunya y la Gàl·lia del migdia), vivint ben separats de l'Espanya central y en certa manera de la França del nort just en la època crítica per la ficsació de les llengues neollatines y congriament de llurs dialectes (sitgles VIII, IX, X); aquells pobles formaren y desplegaren la nostra

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

llengua estimadíssima, que per això fou y es tan diferent de la del nort de França y de la del centre d'Espanya. Sí, ella fou la primogènita del llatí, entre totes les seues germanes la que ha conservada més fedelment la derivació y l'ossada llatina, que s'alterà per la vocalisació més bàrbara de la França del nort y per les tendències eufòniques d'Itàlia y de Castella; llengua que retengué amb la d'Oïl lo que no ha tengut may cap de les altres, això es, la forma simple de comparatiu y part de la declinació llatina.[83]

Sí, entre'l Loira y l'Ebre, els Alps y l'Atlàntic y baix de les influències ètniques y lingüístiques que hem indicades, brollà aquell polentíssim estol de dialectes germans, anomenats tot d'una com els altres neollatins *llengua romana*, y que reberen més envant diferents denominacions especifiques. La de llengua «provensal» «pareix la mes antiga, y es estada la més duradora, tal volta perque l'adoptaren els italians, que's troben su-devora Provença»[84]...

Albert de Sisteron (Depart. dels Alps-baixos), de la primeria del sitgle XIII, diu en sa famosa *tençó*: *Monges, digatz, segons vostra sciensa* | *qual val mais catalàn o francès* | *e met de sai Guascuenha e Proensa* | *e Limosin, Alvernh' e Vianés,* | *et de lai met la terra dels dos reis*[85] (el d'Anglaterra, que hi tenia La Guyena y L'Anjou y el de França). Amb lo cual «anomena catalans, no precisament la llengua, sino els pobles que la parlaven, oposantlos a n-els francesos, y catalana se diu tradicionalment a Provença una antiga composició del país. La designació de *llengua d'Oc* en certa manera indicada dins el sirventés d'En Bernat d'Auriac (1285) y que se troba ficsada dins el Dante, es l'única prou estensa y eczacta y prevalgué fins a n-el punt de donar nom a una gran regió del migdia, [255] anomenada de tot d'una *la* y no'*l llenguadoch*, com observa el nostre Bastero.[86] Ja's sab que el nom d'*Oc* vé de l'adverbi d'afirmació *oc*=sí, que usaven el pobles de aquesta llengua, així com la de la França

[83] Nota (1) de l'original: Milà, ib. p. 5.
[84] Nota (2) de l'original: Id. ib. p. 13.
[85] Nota (3) de l'original: Ap. Milà, ib. p. 162.
[86] Nota (1) de l'original: Id. ib. p. 14.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

del nort s'anomenà *d'Oïl*, y l'italiana la *de si* per esser aquests llurs respectius adverbis afirmatius. El trovador gramàtich Ramon Vidal, del sitgle XIII, l'anomenà *llemosina*, sens dupte per respecte a n-els dos principals trovadors, En Bertran de Born y En Giraut de Borneil, llemosins, dient dins la seua obra *Las Rasos de trobar*:[87] «Totz hom qe vol trobar ni entendre deu primierament saber qe neguna parladura no es tan naturals ni tan drecha del nostre lingage con aqella de Proenza o de Lemosi o de Saintonge o d'Alvergna o de Caerci. Per qe ieu (jo) vos dic qe qant ieu parlarai de Lemosis, qe totas estas terras entendas (entengueu), et totas lor vezinas, et totas cellas (aquelles) qe son entre ellas». De manera que entenía per *llemosina*, no esclusivament la llengua que's parlava dins el Llemosí (territori), sino dins Provença, Santonge, Alvèrnia, Caerci y totes les regions veynades e intermèdies, això es, entenia per *llemosí* lo meteix que lo qu'entenen molts per *provensal*, lo qu'entenem per *llengua d'Oc*, que parlaven els pobles de nacionalidat occitànica. Aquest nom de *llemosí* aplicat amb aquest sentit, no's troba dins els escriptors francesos de l'Edat Mitja[88] y que per l'autoridat gramatical de que disfrutà En Ramon Vidal en temps posteriors ha prevalescut dins Espanya; y l'han aplicat malament.[89] L'eczimi Ducange dins sa gran obra[90] diu: «La (llengua) que nosaltres (els francesos) anomenam romana, l'anomenaren llemosina no sols els italians, sino principalment els espanyols, entre'ls quals s'usà molt de temps». Aquesta denominació de *llemosí* l'adoptaren sobre tot els escriptors valencians del XIV y XV, fentse eco de allò qu'havía dit En Ramon Vidal, y no perque usassen en cap manera la variedat dialectal de la regió llemosina, ja que es evident que escrivien així com parlaven, en la llengua usual a n-el reyne de València, com se veu comparant llurs obres amb les dels altres escriptors coetanis de Catalunya y Balears y amb los monuments dels arxius de tots els territoris catalans. Y avuy

[87] Nota (2) de l'original: Grammaires Provençales de Hugues Faidit et de Raymond Vidal de Besoudun... par F. Guesserand. —Paris. 1858, pag. 71.
[88] Nota (3) de l'original: Vid. Guesserand, ib, p. XLVIII.
[89] Nota (4) de l'original: Milà. ib. p. 14.
[90] Nota (5) de l'original: Glossarium mediae et infimae latinitatis, Praefat. pag. XXXVIII.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

meteix [256] a n-el reyne de València, —com hem tenguda ocasió de tocar amb les mans en les escursions filològiques que hi férem durant l'abril y maig de 1901 y 1902, recorrent *coranta sis pobles*, repetint la visita a qualcún un parell de vegades, —n'hi ha molts que anomenen *llemosí* el valencià pur, el que's parlava antigament.

Si lo Dr. Menéndez Pidal no se fos atropellat tant en escriure son article de 15 de desembre y no l'hagués escrit baix de la passió anti-catalanista, si hagués estudiat y pe[n]sat una micoya mes lo que escrivía, no hauría amollada aquesta afirmació, inverosímil amb un catedràtich de filologia comparada de la primera universidat espanyola: «y quant lograren (els catalans) una llengua poètica, la anomenaren *llemosina* per indicar llur esfors de imitació estrangera»; com no hauria dit tampoch lo que diu més amunt, que en temps del trovador Riambau de Vaqueiras (s. XII y XIII) «el provensal» era «una llengua estranya» pels «poetes catalans». Qui se demostra ben «estrany» y ben «estranger» a lo que es elemental en filología romana, es aquell qui diga, com En Menéndez Pidal, que p'els catalans dels sitgles XII, XIII y XIV el *provensal* y el *llemosí* eren llengues *estranyes* y *estrangeres*. El *deixeble* d'En Milà y Fontanals, el qui *ocupa avuy dignament el seu lloch, qu'havia estat vacant tant de temps*,[91] que escolt el seu Mestre una micoyina, y que no cloga ses orelles tampoch tan aviat que no deix passar la veu d'altres Mestres tan de cap de brot com *Dante*, Bastero, Villemain, Menéndez Pelayo, Diez, y Meyer-Lübke, ja que tots diuen cosa sobre si'l *provensal* es o no una llengua estranya y estrangera per Catalunya; y així se veurà si som nosaltres que'ns ho hem tret del carabassot o si es l'història y la filología que diuen que'ls territoris catalans formen estol idiomàtich, no amb l'Espanya central, sino amb lo migdia de França, constituint la meteixa llengua, anomenada *d'Oc*, *llemosina* o *catalana*.

Diu lo Mestre Milà, estudiant la *formació de les llengues* romàniques:

[91] Nota (1) de l'original: Paraules d'En Menéndez Pelayo referintse a n-En Menéndez Pidal dins el discurs de contestació en l'entrada d'aquest a l'Acadèmia Espanyola.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«... *Esta lengua clásica provenzal* excitó debidamente el entusiasmo en aquellos tiempos en que sonaba do quiera, y aun hoy ofrece singulares halagos á los que han llegado á superar los débiles obstáculos que dificultan su inteligencia, aun cuando en ella no reconozcan, como reconocemos nosotros (els catalans) los más antiguos acentos del HABLA MATERNA».[92] Y en sa [257] inmortal obra *Los Trovadores en Espanya* diu tot això: «en una parte de la península No PODIA CONSIDERARSE COMO EXÓTICA *la poesía de los pueblos galo-meridionales*. *Tal era Catalunya donde se hablaba una variedad de la lengua de oc*. —Esta lengua tuvo diferentes dialectos, y como los paises que la hablaban no llegaron á constituir un solo estado, y como ninguna de sus modificaciones fué tenida por modelo de todo género de escritos, no es posible señalar en ella un tipo único, ni se halla una denominación universalmente aceptada que la designe. Cabe *reducir* sin embargo sus *numerosas variedades á dos tipos principales:* el galo meridional, que según el uso común, aunque poco fundado, suele llamarse y llamamos *provenzal*, fijado y depurado en el habla de los trovadores, y el *catalán* comunicado desde nuestra provincia á otros puntos de dentro y fuera de España (Islas Baleares, Valencia y algunos pueblos de la isla de Cerdeña). No tratamos aquí de distinguir las dos variedades de la lengua de oc, sino de buscar las *causas de que una porción de la península ibérica* SEA HERMANA POR LA LENGUA *de la parte meridional de la antigua Galia*.» «Atendiendo á las causas que acabamos de esponer (estractades a n-el comensament d'aquest article), no es de extrañar que, *además de la comunidad de habla, se hallen á entrambos lados de los Pirineos* igualdad de nombres geográficos...» «El catalán de nuestros dias es mucho más aproximado al provençal clásico que los dialectos patueses de allende los Pirineos.» «*Desde entonces (casament d'En R. Berenguer III amb Na Dolça de Provença) no solo Provenza sino los paises de Gascuña y los intermedios* se reconocieron *unidos por una nacionalidad de lengua.... con el Condado de Barcelona*»[93]

[92] Nota (2) de l'original: Obras, T. IV. p. 116.
[93] Nota (1) de l'original: Obras, T. II, p. 50-52, 57, 60.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Las estrechas relaciones entre *este país* (Catalunya) y el *mediodía de Francia*, produjeron la *unidad general de la lengua*, pero esta unidad que no se oponía en los paises transpirenaicos á ciertas modificaciones secundarias, no obstó tampoco para que en Cataluña se formase una variedad muy marcada, que por la vida propia que alcanzó más tarde, ha podido considerarse como una nueva lengua».[94]...

¿Que tal, Sr. Catedràtich de filologia comparada de l'Universidat Central, aquesta llissoneta del Mestre Milà? ¿Y en tenia noticia vostè com va escriure son famós article de 15 de desembre? Diu vostè dins la *tríplica* a n-En Massó demunt el Diario de Barcelona de 13 de Febrer: «Milà fué conocido y admirado en [258] el extrangero antes que en España; y ahora que toda España le conoce, no ha penetrado todavía entre los eruditos catalanistas, por distinguidos que ellos sean». No'ns aficarem a discutir fins aont haja penetrat o deixat de penetrar el gran Mestre entre els erudits catalanistes per distingits qu'ells siguen: lo que sí deym, Sr. Menéndez Pidal, y no hu prenga tort, que, si *tota Espanya* no mes coneix En Milà com demostra vostè conèixer la seua obra capdalt *Los Trovadores en España* y son magistral estudi *Formación de las lenguas romances*, vostè y *tota l'Espanya* se poren donar la mà amb qualsevol que no sàpia si en el mon hi ha hagut may cap Milà ni cap obra seua. Però ara no'ns volem aficar amb l'*Espanya* ni amb los *erudits catalanistes*, sino que li deym que vosté demostra que les llissons del gran Mestre sobre aquest punt que estam discutint, *no* hi *han penetrat* gayre dins el seu cervell...

Però escolt una estona els altres *Mestres* que tenen la paraula. El poeta màcsim del temps moderns, devant el qual tothom se lleva'l capell y s'acala, si es que no s'hi agenoll, l'inmortal *Dante Alighieri*, que, com fa notar l'altre Mestre de la Filología neollatina, lo Dr. Frederich Diez,[95] encara no tenia noticia del castellà, dins la seua obra de *Vulgari Eloquio*, I, 8, escriu: *uns afirmant, diuen* OC, altres OÏL, altres SI, AIXÒ ES, ELS

[94] Nota (2) de l'original: Ib. p. IV. a. I. p. 481.
[95] Nota (1) de l'original: Grammaire. T. I. Introd. Domaine Provençal, p. 93 et s. Vetaqui les paraules de Dante: *Alii* OC, *alii* OIL, *alii* SI, *affirmando loquuntur*, *ut puta Hispani*, *Franci et Itali*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ESPANYOLS, *els francesos* y *els italians*. ¡De manera que posa l'Espanya com a terra o nació de la *llengua d'oc*! ¡Tan evident y tan sabut era de tothom que se preocupava gens de Lletres, la derrería del sitgle XIII y primería del XIV, que una part importantíssima d'Espanya tenia com a llengua pròpia la d'*oc* o *provensal o llemosina*, qu'un escriptor tan colossal com el Dante, tractant de caracterisar les nacions per les llengues que parlaven, presindeix completament del *castellà*, y posa com a llengua dels espanyols *la llengua d'oc*. Y se compren prou bé: en temps del Dante el migdia de França estava abatut de tot políticament; havia perduda la seua autonomía y se veya aclotellat baix del jou de la França del nort; y literariament també anava ferm per les foranes: tots els grans *trovadors* eren morts. De tota aquella nacionalidat occitànica políticament no quedava més que la Monarquía Catalana-Aragonesa, a-les-hores la primera d'Europa, protectora decidida de les Lletres, y escriptors eminents y bons poetes alguns dels seus reys. Aquesta monarquía era'l gran [259] baluart, se pot dir l'únich, d'aquella llengua famosíssima dins tot el mon civilisat, en comparansa de la qual era casi no res la llengua castellana devant l'Europa, *El mío Cid*, els poemes del *mester de clerecia* y les obres en prosa y rimades de N'Alfons X el sabi havien fet ben poch de renou fora de Castella. *El Dante*, dins sa *Divina Commedia*, *Purgatorio*, cant. XXVI, se va creure a n-el cas de presentar els poetes provensals fent boldró amb los italians, y posà en boca del provensal N'Arnaud Daniel, vuyt versos, no amb italià, sino en la meteixa llengua nostra, cosa que no feu per cap altra llengua. De la llengua castellana ni de'ls escriptors castellans no se`n recorda per res. ¡Si sembla que no sabia si eren a n-el mon! —Sobre tot, aquelles paraules seues, transcrites més amunt, en son bona prova. Sí, referintse a la llengua dels espanyols, presindeix absolutament de la castellana, y anomena tan sols la nostra, la llengua d'*Oc*, donant com a dominis d'ella l'Espanya... ¡Cap com aquesta, Sr. Menéndez Pidal! ¡De manera que, segons el Dante l'*espanyol*, la *llengua nacional* no era la *sonora llengua castellana*, sino la *llengua d'Oc*, el *català*, aquella llengua tan migrada y escanyolida que vostè suposa a

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

n-els catalans de la derreria del sitgle XIII, que segons ens conta, si volien fer poesies, havia d'esser a *forsa d'imitar* una llengua *estrangera*! ¿No es ver qu'aquest *Dante* tenia les seues coses?

Però escolt ara el Mestre de la Filologia neollatina, lo gran Dr. Federich Diez:[96] «La pàtria especial del provençal es el migdia de França... Fora de França, el provençal s'estén per l'Espanya oriental, particularment dins Catalunya, la província de València y les Illes Balears. La conciència d'aquesta comunidat de llenguatge era tan enèrgica, qu'un trovador (Choix, IV, 38) divideix els pobles de França en Catalans y Francesos, y conta entre'ls primers els habitants de Gascunya, de Provença, del Llemosí, de l'Alvèrnia y del Vienès... Era difícil de trobar un nom característich per aquesta llengua emplassada entre'l domini francès, l'italià y l'espanyol, perque no hi havia designació geogràfica que inclogués son territori: s'era mester manllevarla a una de les províncies que la componien. S'anomenà, donchs, la *lenga* proenzal (Choix. V. I47), lo *proenzal* (Lex. rom. I, 573), *lo proensalès* (L. rom. 1. c.), *lo vulgar proensal* (Gramm. romanes p. p. Guessard, p. 2). Totes aquestes nominacions son d'una època no gayre antiga.... Prengueren d'una altra província, però tart també, el nom de llengua [260] llemosina, *llemosí*; se troba per primera volta dins el gramàtich Ramon Vidal... Aquest nom que usa ja J. Febrer (*en bon llemosí est*, *151*), designà més tart dins Espanya, no sols la llengua provensal, sino més tost y sobre tot la de Catalunya, y València...» Y abans, parlant del castellà, ja havia dit[97] que «*l'Est* (d'Espanya) perteneix a la rama provensal»... ¡Ho veu, Sr. Catedràtich de filologia, com aquest altre gran Mestre no diu com vosté que'l *provensal* fos una *llengua estranya* p'els catalans dels sitgles XII y XIII, sino que diu tot lo contrari, que la *llengua pròpia* dels catalans era'*l provensal*? ¿Ho veu, home sant de Deu?... ¡Aquest centralisme li embuya la vista!... ¡Me crega, que no serveix per res de bo!

[96] Nota (1) de l'original: Ib.
[97] Nota (1) de l'original: Ib. Domaine espagnol, p. 87.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Y n'escolt un altre de mestre, lo canonge de Girona, Dr. Antoni Bastero y Lledó, barceloní, nat l'any 1675 y mort devés l'any 1737, que se passà molts d'anys a Roma per negocis de la Seu gironina, y allà, lletgint llibres vells, se topà amb les obres dels antichs trovadors provensals, estudiantles a fondo. Ell fou el precursor de Raynouard, sostenint, com aquest sostengué un sitgle més tart, que totes les llengues neollatines sortien del provensal y descubrint lo del tros de declinació llatina que tingué la primitiva *llengua d'Oc*, y que, per no estar publicades les seues obres més qu'un tom de *La Crusca Provenzale*, y les demés les guarda la Real Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, tals teoríes no se divulgaren, y Raynouard se'n dugué tota la gloria.[98] Diu aquest insigne mestre dins l'introducció de sa *Crusca Provenzale*:[99] «*la llengua provensal* ES JUST LA METEIXA *que la meua materna catalana*.»

Ara n'escolt un altre de mestre, Mr. Villemain, qui dins son *Cours de Litterature Française*: *Tableau de la litterature au Moyen Age en France, en Italie, en Espagne et en Anglaterre*, se destira d'aquesta altra llissoneta, que també fa blanch, senyor Menéndez Pidal: «*La llengua qu'ell parlava* (En Bertran de Born, gran trovador llemosí del sitgle XII) que duya'l nom de llengua llemosina, de provensal, de catalana, se trobava llavó a son grau més alt de perfecció poètica, natural y [261] forta.[100]» «Aquesta llengua vulgar, (durant l'Edat Mitja) dins Catalunya no era altra que la llengua provensal.[101]» ¿Que li sembla, Sr. Acadèmich de l'Espanyola?

Però n'escolt un altre de Mestre, l'escels Menéndez Pelayo, *aquest gran regionalista de totes les regions espanyoles*, com l'anomena

---

[98] Nota (2) de l'original: Vid. Conde de la Viñaza. Biblioteca Histórica de la Filología Castellana. Obra premiada por voto unànime en público certamen de la Real Academia Española. Madrid. 1893. L. I, col. 74-84.

[99] Nota (3) de l'original: Vid. C. de Viñaza, ib. col. 75. La lingua provenzale é la stessa appunto che al mia materna catalana.

[100] Nota (1) de l'original: T. I. III[2] Leç. p. 102. La langue qu'il parlait et qui portait le nom de langue lemosine, de provençale, de Catalane était alors à son plus haut degré de perfection poétique, naturelle et forte.

[101] Nota (2) de l'original: Ib. IVe Leç. p. 103. Cette langue vulgaire, dans la Catalogne n'était autre que la langue provençale.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l'eminent Dr. Torras y Bages, Bisbe de Vic, gloriosa figura de l'Episcopat català. Sí, En Menéndez Pelayo, tan respectat y benvolgut a Catalunya y a les Balears perque es un dels pochs castellans que'ns han fet justícia parlant de les nostres coses, y no'ns han demostrada la seua *admiració*, com vostè, pegantnos ponyides y afalconant y desjectant la nostra *llengua* y literatura amb tota la fel, desfressada de la *finura y amabilidat* que n'hi ha tants que volen fer passar com a proverbials de la gent de Madrid; donchs En Menéndez Pelayo, dins la seua portentosa *Ciencia Española*, T. II, pàg. 292, diu: «Los barceloneses, lo mismo ahora que en el siglo XV, no TENÍAN por LENGUA MATERNA el *castellano* sino el *catalán*, es decir, UNA LENGUA DE OC, *hermana del provenzal, hermana de la lengua de Tolosa*...» ¿Ho veu, Sr. Menéndez Pidal, com *el provensal* no era una *llengua estranya* ni *estrangera* p'els catalans dels sitgles XII y XIII, com pretén vostè? Però... deix parlar una micoyina més En Menéndez Pelayo. Dins la seua *Antología de Poetas Líricos castellanos* (Madrid, 1890-1900), notabilíssima sobre tot p'els pròlechs que du casi cada un dels deu toms publicats fins avuy, que sens dubte constitueixen una de les primeres glòries de l'autor, que'n té tantes y de tan grosses, a n-el prólech del T. I, p. LXXIX, després d'una pintura grandilocuent de la literatura provensal, diu això: «Había, además, toda una región de Espanya en que esta poesía apenas podía considerarse como extranjera. Cualquiera entenderá que me refiero á las comarcas orientales, donde se hablaba y se habla una variedad de la lengua de oc»; y en el T. IV, p. XLIII parla, referintse a Catalunya, València y Balears, de «aquella parte de Espanya, en que se ha hablado siempre una variedad de la lengua de oc»?...? ¿Ho veu, Sr. Menéndez Pidal?

Però escolt encara un altre mestre, que no hi ha dubte que es de cap de brot: W. Meyer-Lübke, professor de la Universidat de Viena, una de les grans figures de la filología moderna, que [262] dins la seua monumental *Grammaire des Langues Romanes, des*crivint els dominis de les llengues del migdia de França y parlant del *gascó,* diu: «A l'Est, la transició s'opera poch a poch amb lo català dins el Rosselló. *Aquest derrer parlar*, que NO

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ES QU'UN DIALECTE PROVENSAL *transportat a Espanya a n-el sitgle VIII*, penetrà de mes a mes cap a migdia durant la lluyta dels reys d'Aragó contra els Alarbs»[102]...

Y, si no li ha de sabre massa greu, encara n'hi citarem un altre que tampoch no es cap xambó, Mr. Eugeni Baret, professor de literatura estrangera de la Facultat de Lletres de Clermont. Dins la seua obra sobre'ls trobadors o poetes de la llengua *d'oc,* diu: «La comparansa dels texts nos mostrarà que entre la *literatura provensal* y la *literatura catalana...* no *hi ha solament analogía, sino* IDENTIDAT.[103]»

¿En vol mes de *Llissons,* Sr. Menéndez Pidal? ¿Que diu que no les admet? Seria pitjor per vostè....

Si nosaltres regionalistes y entusiastes de Catalunya fóssem lo que suposen els srs. centralistes; si tenguéssem odi a l'Espanya com demostren amb ses obres tenirn'hi molta de gent de Madrid, entre altres *El Imparcial* y els *infinits* bajans que s'engoleixen com a mel-rosat les seues verinoses toixerrudeses, contra Catalunya y la causa regionalista; si fóssem *separatistes*, com ens pinten aquella tropa; si no estimàssem l'Espanya amb tota la forsa del nostre cor y no'ns delguéssen de ver les passes mal donades y les coses mal fetes dels fills d'Espanya; ens alegraríem de qu'homes com En Menéndez Pidal, que devers Madrid passa com *el Filólogo*... *por antonomasia*, y com En Pérez Galdós y En Núñez de Arce, en badar boca per parlar de Catalunya, no diguen més que desbarats y doyades, y demostrin una ignorància supina de la nostra llengua y de la nostra literatura; ens alegraríem de que catedràtichs de Filologia comparada de l'Universidat Central y Acadèmichs de la Real Espanyola de tanta de suposició com En Menéndez Pidal fassen gala de ignorar y contradiguen d'una manera tan obstinada lo que es elemental

---

[102] Nota (1) de l'original: T. I, Introd. §. 6, pag. 14. A l'Est, la transition s'opère peu à peu avec le *catalan* dans le Roussillon. Ce dernier parler, qui n'est qu'un dialecte provençale transporté en Espagne au VIIIe siècle, pénétra de plus en plus vers la Sud pendant la lutte des rois d'Aragon contre les Arabes.

[103] Nota (2) de l'original: *Les Troubadours et leur influence sur la literature du midi de l'Europe. —Paris. —1867.* Introd. p. 24. La comparaison des texts nous montrera

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

en filologia romànica, lo que saben tots els qui han [263] escomesa gens aquesta ciència, lo que consta tan clar y llampant dins obres mestres qu'han donada la volta a n-el mon, però que per lo vist no se'n son temuts molts de cap-pares de Madrid, això es, que a n-els sitgles XII, XIII y XIV la llengua *catalana, llemosina* y *provensal* era la meteixa llengua *d'oc* que formaren y parlaren, inmortalisantse dins la republica de les Lletres els pobles de les opulentes regions entre'l Loira y l'Ebre, els Alps y l'Atlàntic, separantse de l'Espanya central y de França del nort. Sí, Sr. Menéndez-Pidal, si lo estimàssem tan l'Espanya, ens n'alegraríem de que *El Imparcial* y vostè y vostè y *El Imparcial* y els... *infinits* que los s'escolten, diguen contra la nostra llengua y literatura els raigs y roys forfollons de desbarats y doyades qu'anirem ponxint, fitorant solfetjant, si Deu ho vol, en los articles sucessius. Ens n'alegraríem de tot això si fóssem *separatistes,* perque homes com vosté y paperots com *El Imparcial* son de fet els grans aussiliars fomentadors del *separatisme.*

VII

La llengua d'Oc, la nostra, es la més antiga de totes les neollatines. Sos primers monuments.

Deym que la nostra llengua es la més antiga de totes les neollatines, la que primer se va ficsar y la que s'es conservada més feel a la seua derivació romana.

No ens ho fa dir la passió; son els monuments que hu diuen amb elocuència incontrastable e indestructible, com anam a veure ara meteix, si Deu ho vol.

Ja vérem més amunt com es que'ns falten monuments escrits de les primeres passes de les llengues neollatines, perque escriptors'ls la primeria, això es, devers el sitgle VI y VII, consideraven indigne d'esser escrita la llengua vulgar que parlaven, ho feyen de tot per escriure'l llatí

---

qu'entre la litterature provençale et la litterature catalane,... il n'y a pas seulement analogic mais identité.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

segons els cànons gramatical y, si bé'ls escapaven moltes de paraules y giros de la llengua vulgar, els-e vestien l'escorxa llatina. A n-el sitgle VIII y mes n-el IX y sobre tot a n-el X ja hi aficaven sovint les paraules vulgars rònegues, y fins y tot frases senceres, especialment en documents notarials; y a n-el IX y X ja n'hi hagué que presidiren del llatí y escrigueren diferents obres totes en llengua vulgar.

Monuments de la primera classe, això es, aont no més hi surten paraules de la llengua vulgar amb lo desfrés llatí, usades dins l'Occitània, per la poca forsa provatòria que tenen dins el [264] nostre objecte, no creym necessari citarne cap. Els qui'n vullen veure, poren consultar qualsevol col·lecció diplomàtica d'aquell sigles, y en trobarà mes que no'n voldrà. Tals monuments no més proven que la llengua vulgar ja no era el llatí dels llibres però encara no era una llengua nova ja constituida: tal constitució fou obra de sitgles.

Els monuments de la segona y tercera classe, això es, els que contenen paraules y frases senceres de la llengua vulgar, sense gens de desfrès llatí, y els qui estàn tots en dita llengua vulgar, aquests son els qui proven l'eczistència y ficsació de tal llengua. D'aquestes dues classes son els qu'anam a citar y que proven *omnibus numeris* la nostra tesis.

§ 1. Acte de la dedicació de la Seu d'Urgell

Es de l'any 819, y se guarda dins l'arxiu de la meteixa Seu. La publicà'l P. Villanueva en el tom IX del seu importantíssim *Viaje literario à las Iglesias de España*,[104] y Moss. Marian Grandia dins la seua notable *Gramática Etimológica Catalana* (1901. —Barcelona) la va retreure contra monument de la nostra llengua, això es, que revela l'eczistència d'ella. Està en llatí de l'època; pero, com anomena una partida de pobles de la diòcesi posant els noms que a-les-hores tenien, casi casi'ls meteys d'ara,

[104] Nota (1) de l'original: Apend. XXVII, p. 285-94. Aquesta obra consta de 22 toms: publicats els cinch primers a Madrid, 1803-1806; els altres cinch a València l'any 1821, y els dotze derrers a Madrid, 1850-1852.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

y molts d'ells sense terminació llatina, sino tal com se pronunciaven, resulten una partida de paraules que acusen l'eczistència de la nostra llengua a n-aquelles saors. No transcriurem tota l'acte, sino les paraules catalanes, que hi ha sense desfrès llatí:

«Linzirt.. Archavella, Ferrera. Harts, Hasmirr, Horgolella, Andorra, Maciana, Bescharan, Alasso, Tost, Cerketa, Novas, Eguils, Banieras, Tuxen (t), *Argilers, Linars, Mora, Bisaura, Kabrils, Perlas, Kannellas, Madrona, Aransar, Traverseras, Cortalz, Ellas, Garexar, Isavals, Sallagosa, Pardinas, Kaballera, Gosal, Balcebre, Cerchos, Merles, Ferrera, Burg, Alos, Taverna.*

Aquests noms, posats a l'acte de consagració o dedicació de la Seu d'Urgell, tal com les hem copiats, son una prova elocuentíssima, incontrastable, de l'eczistència a-les-hores de la nostra llengua, ja que'n duen la marca tan llampant, acèrrima e inconfundible: *Archavella, Ferrera, Horgolella, Maciana, Tost, Eguils, Argilers, Linars, Kabrils, Cortalz, Isavals, Sallagosa,* [265] *Merles, Burg, Alós, Taverna*... ¡Un passa gust de repetirles aqueixes paraules tan *catalanes!* ¡Quin goig de pensar que ja fa onze sitgles que sonaven dins els primers recons de Catalunya, dins aquells muntanyes dels venerables comtats d'Urgell, Cerdanya, Berga, Pallars y Ribagorça, dins aquells penyalars, baluarts sagrats de la Pàtria, solar augustíssim de la nostra dolcíssima y estimadíssima llengua catalana!...

§ 2. Els juraments d'Estrasburg

El monument més antich de la llengua vulgar en tota l'Europa llatina son els *celebèrrims juraments* d'Estrasburg, de l'any 842. Donchs bé, *aquests juraments* son un monument de la nostra llengua, com anam a demostrar.

Conta el cronista Nithard, net de Carlemany, dins la seua història, L. III «A XVI de les Kalendes de Mars (13 de Febrer) de 842 En Lluís y En Carles s'aplegaren a la ciutat un temps anomenada Argentaria y ara

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Estrasburg, y baix de jurament se prometeren En Lluís en llengua romana y En Carles en llengua teutònica les coses que més avall s'anoten. Lo jurament que'l poble de cada un d'ells va fer en sa pròpia llengua romana es així:

JURAMENT DE LLUÍS el Germànich

-PRO Deo amur et PRO Xristian poblo et nostro commun salva-
Per amor de Deu y p'el poble cristià y comú
ment d'ist di en avant, *IN quant Deus* savir *et poch me dunat*
d'est dia en Deu saber y poder don,
si salvarai eo cist meon fradre Karlo et in ajudha et in cadhuna
així salvaré jo aquest mon germà Karles y
cosa, si cum om per dreit son fradra salvar dist, in o QUID *il*
així com home dret germà, deu, mentres que ell
mi altrezi fazet; et ab Ludher nul plait NUNQUAM prindrai qui,
altre tant fassa; y cap tractat may tendré
meon vol, cist meon fradre Karle IN DAMNO SIT.
per mon voler, n-aquest siga en dany.

JURAMENT DE L'ECZERCIT DE CARLES el Pelat

Si Loduuigs, sagrament que son fradre Karlo jurat, conser-
Ludovich, el jurament a son jura, conser-
vat, et Karlus; meos sendra, de suo part non lo STANIT*, si*
va, y Karles, mon senyor, la sua mantén, si
io *returnar non l'*INT *pois*, *ne io, ne neuls cui eo returnar* INT
jo retornarlehi no puch, ni jo ni cap que jo retornar en
pois, in nulla ajudha contra Loduwig nun li IVER.
puga, en cap ajuda contra Ludovich no aniré. [266]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Aquests son els celebèrrims *juraments* d'Estrasburg, tal com els-e posa, prenentlos de Nithard, Mr. Raynouard en son *Lexique Roman* (T. II, pag. III y IV.) Mr. Villemain en son referit *Cours de Litterature*, T. 1, p. 64, diu que'l text que dona monsieur Roquefort, presenta variants, y lo meteix el que dona monsieur Aug. Tierry. Això prové dels diferents còdichs que hi ha de la crònica de Nithard, aont els copistes per mà dels quals dita crònica ens es arribada, en feren de les seues, com els caixistes d'ara, alterant lletres y fins y tot paraules. Y ademés d'això hi ha que tenir en conta que Nithard era alemany, y que pot esser molt bé que, trascrivint els juraments, no hu fes amb l'escrupulosa fidelidat y eczactitut que eczigeix la moderna filologia.

Presindint de tot això, y ficsantnos en lo monument tal com el tenim, deym: 1r que tals *juraments* estàn en la llengua vulgar que's parlava dins els Estats de Karles *el Pelat,* això es, dins França del nort y del migdia, y això no creym que ningú ens ho nech ni hi pos cap dubte; y 2n que aquesta llengua vulgar, aont perteneixen *dits juraments*, a lo que s'acosta mes es a la llengua *d'Oc,* a la nostra, això es, entre totes les neollatines, la nostra es la més acostada a ella, fins a n-el punt de poderse sostenir llur identidat.

Mr. Villemain confessa[105] que *la major part dels* mots *dels* «juraments» *son provensals;* y més envant[106] diu: «la llengua d'aquest antich document s'acosta de tot a n-el *romà meridional*, això es, la llengua d'Oc.

Mr. Raynouard,[107] per demostrar la seua tesis, que ja havia defensada el nostre Bastero, de que la llengua d'Oc fou la que se formà tot d'una, inmediatament, del llatí amb lo nom de *romana,* y que d'ella sortiren totes les altres neollatines, estudia cada una de les paraules dels juraments, ficsantse en llur estructura y si son passades o no a les

[105] Nota (1) de l'original: Ib. p. 65. La pluspart des mots sont provençaux.
[106] Nota (2) de l'original: Ib. p. 77. Relativement à l'extension de cette langue (la romana) dans la France du Nord, on ne peut contester l'autorité des *serments* de 842; la langue de cet antique document se rapproche tout à fait du roman meridional.
[107] Nota (2) de l'original: Ib. T. II. pag. IV-XXII.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

llengues neollatines y a n-e quines d'aquestes. D'aquest estudi`ns ne servirem prou, sense subjectarnos de tot a ses conclusions.

VUYTANTA CINCH paraules diferents hem contades a n-els juraments d'Estrasburg. Ni hi ha: *a)* TRES de segurament *germàniques: dist*=deu, *stanit*=mantendre, *iver*=aniré; *b)* VUYT de *llatines* pures: *pro, quid, damno*, *sit*, *dunat*=*donat*, *jurat*, [267] *conservat, nunquam.* De les *quatre* derreres, perdent la consonant final, com efectivament la perderen, en quedaren: *tres* de la llengua d'oc *(duna*,[108] *jura, conserva);* tres de *castellanes y portugueses* (*jura, conserva, nunqua*=*nunca*), y *dues* d'italianes (*jura, conserva*); *c*) *Una, fazet*=farà*,* no es mes que`l futur imperfet llatí, *faciet,* desfigurat per la pèrdua de la *i,* per mes que Mr. Raynouard diga que *fazet* no es romà ni llatí. Nosaltres creym que es un *futur* que s'anava formant, y que no *resultà*, y li *feren creu. d*) *Meon es el meum* llatí, aont l'*u* àtona tornà *o,* cosa frecuentíssima, y la *m* torna *n*, canvi també que`s fa sovint; tant que a n-el Rosselló y a altres regions del Llanguedoc la *m* final de les primeres persones plurals dels verbs la fan *n*. Així de *meum* resultà *meon* y per la contracció de les dues vocals plegades, resultà el possessiu *mon*, català y francès. *e*) *Int* surt del llatí *inde* y mes envant tornà *en* y *ne,* aquesta partícula pronominal y proverbal y tan usada y tan preciosa en la nostra llengua, en francés y en italià y que`l castellà antich també tenia. *f*) *Pois* surt, per les lleys *de diptongació* y *acursament,* del llatí *possum,* que quedà dins el francès, mudant la *o* amb *u: puis. g*) *Neuls,* format, per les meteixes lleys, del *nullus* llatí*. h*) *Fradra* es lo meteix que *fradre,* sortits tots dos de *fratre* llatí, suavisantse la dental forta (*t*) amb la suau (*d*), y que, per la pèrdua de la *d*, tornà la paraula catalana *frare.* Aquestes dues formes (*fradrE*, *fradrA*) de la meteixa paraula que presenten els *juraments,* son un fet importantíssim per la nostra fonètica: proven que a n-el sitgle IX ja hi havía la lley, capital per la fonètica catalana, de que la *e* àtona y la *a*

[108] Nota (1) de l'original: A n-el Rosselló, no sols fan *u* la o àtona, sino la tónica que en la resta del territori català sona com o tancada; y així diuen: *Me`n DUNA massa multes*; *fa* MULTA CALÚ, *sun vingut*, etc.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

àtona tenen el meteix valor fònich, això es, sonen lo meteix, lley qu'En Menéndez Pidal demostra ignorar completament, y això sí que no té perdó per un que, com ell, s'alsa doctor en llengua catalana y pretén sebre'n més que'ls meteys *erudits catalanistes, fins y tot els més distingits. i*) *Sendra:* Mr. Raynouard dona aquesta paraula per *germànica,* y nosaltres per tal l'haviem presa, fins que'l nostre amich y colaborador y entés filòlech mallorquí En Gabriel Alomar ens ha fet notar que tal paraula no es mes que'l resultat d'una sèrie de tramudanses, ben catalanes, del llatí *senior*. Ja's sab que del ablatiu *seniore* sortí *senyor,* y del nominatiu *senior sényer* viu a Eivissa y a l'alt Maestrat (Gandesa, Batea, Calaceit, etc.) *De sénior*, [268] convertintse la *o* àtona en *e* àtona, cosa ben frecuent, y contraentse les *ie* amb e, se feu *sèner.* Per la metàtesis de la *e* àtona amb la *r*, també frecuent ferm, sortí *senre.* A-les-hores entre la *n* y *r* se hi encletxà una *d* eufònica, com a *cenre-cenDra, tenre-tenDre, ponre-ponDre* y així se forme *sendre.* Y com la *e* àtona, y la *a* àtona, segons veym dins els meteys *juraments* en la paraula *fradrE y fradrA,* sonaven lo meteix, resultà *sendrA,* que així es una paraula rigurosament *romana,* però que es segur que no tengué acceptació perque es confonía amb *cendre* de *cinere* llatí.

Aquestes *denou* paraules qu'acabam de eczaminar dels *juraments,* son les que, tal com se troben dins ells, no figuren dins les llengues neollatines, que sapiguem. Les altres XIXANTA VUYT figuren dins aquestes llengues, amb la proporció que demostren aquestes llistes que hem formades demunt l'estudi de Mr. Raynouard, afeginthi del nostre qualque coseta, destinant una columna a cada una de les cinch principals neollatines, devent haver d'advertir que la columna del portuguès ha d'esser molt incompleta perque es una llengua que no coneixem casi gens, y per fer tal columna no hem tenguda altra guía que l'estudi del gran filòlech llengadocià.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

LLENGUA D'OC	FRANCÈS	ITALIÀ	CASTELLÀ	PORTUGUÈS
Deo[109]=Deu	amur=amour	Deo	e	et
amur (Rosselló)[110]	et	(anticuat)	nostro	d' de
et (anticuat)	christían (anticuat)	et	(anticuat)	Deus
Xristian[111]= cristià	commun	nostro	comun	eo=eu
poblo[112]=poble	d', de	comun	d'(anti.), de	ajudha
nostro (Balears)	en	d', de	en	per [269]
commun[113]-comú	avant	en	me	salvar
salvament	quand	di	si (adverb.)	o=ho (antic.)
d' de	di (antic)	me	fradre (antic.)	que
ist (anticuat)=	me	si (adverb.)	cosa	lo, l'
aquest	si (adverb. antic)	eo (anti.)	per (antic.)	retornar
en (prep.)	cist (antic.)	Karlo	salvar	contra
avant	salverai (antic.)	cosa	mi	avan (t).
quan	il	per	qui (antic.)	si (adverb.)
Deus (anticuat)	mi (antic.)	salvar	Karlo	
Di[114]=dia	Ludher	il	si (conjunc.)	
me	nul	mi	que	

[109] Nota (5) de l'original: En català oriental y rossellonés la *o* àtona sona com *u*, y en casi tot lo territori de la llengua la partícula pronominal *ho* quant va derrera una paraula acabada en vocal, també sona com *u*: *no* HO sé=no HU *sé*, veure-HO—veure-HU, etc.

[110] Nota (6) de l'original: El nom de una regió entre paréntesis vol dir que allà se usa tal paraula en la meteixa forma. Se ha de tenir en conte que casi totes aquestes formes que ara son esclusives d'una regió, primitivament eran generals a tot el territori de la llengua.

[111] Nota (7) de l'original: La x inicial d'aquesta paraula s'escrivia per la tradició grega de l'Iglèsia primitiva. Ja es sab que el nom de Crist en grech comensa per X=ch llatina. Dins la major part de documents de l'Edat Mitja se troba el nom de *Crist* portant *x* en lloch de C. Ademés, a la primera época de la nostra llengua tots els noms que ara acaban en vocal tonica (*plA*, *plE, camÍ, cansÓ, comÚ)* terminaven en *(plAn*, *plEn, camÍn, cansÓn, comÚn*) que's va perde a n-el singular masculí, però que's conserva a n-els plurals y en tots els derivats y terminacions femenines (*plaNs-plaNa, pleNs-plena, camiNs-camiNet, cansoNS-cansoNeta, comuNs-comuNot).* A Mallorca aquesta *n* a n-els singulars se conserva en certes espressions quant la paraula no es final de frase V. gr *camiN real, viN blanch, paN caritat, beN lluny*, *beN calent, fa boN seure, de boN de veres.*

[112] Nota (8) de l'original: A la Conca de Barberà, Segarra inferior (Prov. de Tarragona) y devés Igualada pronuncien moltes *ee* àtones finals com si fossen o; y així diuen *paro=pare, maro=mare.* Pronunciant així la *e* de *poblE,* surt *poblO.*

[113] Nota (9) de l'original: Vid. nota 7.

[114] Nota (10) de l'original: A Provença encara es conserven les espressions: *bono* DI*, malo* DI (Vide Lou Tresor dóu Felibrige par Frédéric Mistral. Aix en Provence. T. I. verb. *Dio* p. 804 En català conservam *DIlluns*, *DImarts, DImecres,* etc. que surten dels llatins *dies lunae, dies Martis, dies Mercurií,* etc. A una escriptura de barat de terres feta a Nimes l'any 956 inclosa en la col. 224 et s. del T. V. de la *Histoire Général de Languedoc avec des notes et piéces justificatives par Dom Cl. Devic et Dom J. Vaisset, Religieux bénédictins de la Congregation de Saint-Maure. Toulouse. 1875,* se llig; *facta commutatione ista* DIE LUNIS. D'aquí sortí DIlluns, millor que del clàssich *dies lunae.*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

si (adverbi) eo=eu=jo[115] in[116] cist (anti.) ajudha cadhuna = cada una cosa cum (Rosselló) om[117] per salvar dreit (Gascunya) o=ho mi altrezi (antic.)[118] [270]	plaid hom (antic) qui si (conjunc.) sagrement que son (possess.) part non lo (antic.) ne Loduwig li (antic.) Karle Loduwig Loduwigs	altresi qui=chi que=che non lo, l' io ne nulla contra li (antic.)	non (antic.) lo, l' io ne (antic.) retornar contra ayuda	

[115] Nota (11) de l'original: Vid. allò qu'hem dit a la nota 4. L'*eu,* qu'usaven tots els trobadors de la nostra llengua, per la lley de diptongació, tornà *Ieu,* que's conserva a Provença.

[116] Nota (12) de l'original: Se troba dins lo poema de Boeci: *tot* a IN *jutjament*, ap. Raynouard, ib. p. XVI.

[117] Nota (13) de l'original: Usadíssim antigament dins tot el nostre territori. Encara conservam *totHOM, tant per* HOM.

[118] Nota (14) de l'original: *Atressi* m'es, per semblansa, Icom fo de Peleus la lansa. B. de Born, llemosí del s. XII, ap. Villemain, ib. p. 106.

[119] Nota (15) de l'original: Conservat dins KARLE*many*.

[120] Nota (16) de l'original: Així pronuncien aquest nom a Catalunya Oriental y a n-el Rosselló, fent *u la o* àtona.

[121] Nota (17) de l'original: Pronunciant *u la o* àtona, aquesta paraula es la nostra actual.

[122] Nota (18) de l'original: Fent sonar com *o la a* final àtona com a la comarca de Xàtiva, Gandia y Cocentaina (Prov. de València) y com a tot el migdia de França, aquesta paraula *(sua)* sona *suo* tal com figura dins aquest jurament.

[123] Nota (19) de l'original: Pronunciant la *o* àtona com *u* les referides comarques catalanes, hi tenim aquesta paraula justifet com aquí.

[124] Nota (20) de l'original: Anticuat a Catalunya, Balears y València; usat encara a Llenguadoc, Gascunya y qualque mica a Provença (Vid. Mistral, Lou Tresor dóu Felibrige, T. I verb. ne).

[125] Nota (21) de l'original: A Gascunya, Llenguadoc y Llemosí, casi no diuen altra cosa, y es segur que hu han dit sempre.

[126] Nota (22) de l'original: Forma de futur imperfet, viva a n-el Llenguadoc y la Provença. Ja hem dit més amnnt com se forma aquest futur: això es, de l'infinitiu del verb qui se conjuga y del present indicatiu d'*haver.* A n-els pobles de la Ribera d'Ebre, bona part de la Província de Lleida y a l'alt y baix Maestrat, conserven la la forma *hay* en lloch d'*he* per la primera persona singular de dit present; V. gr*. Jo* HAY *vist aixo*; *jo ne hu* HAY *dit.*

[127] Nota (23) de l'original: Per lo que indicàrem més amunt que la llengua d'oc y la d'oil tengueren tot d'una un tros de la declinació llatina, el nominatiu p'el subjecte y el cas retgit, p'els demés essent la caracteristica del nominatiu singular de molts de noms una *s* de procedència llatina, per això la nostra llengua y la d'Oïl tengueren *Loduwigs* y *Loduwig*. Més avall n'haurem raó d'això.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ab Ludher nul plait (Gascunya) prindrai qui, vol= voler Karle[119] Si (conjunc.) Sagrament que son (possess.) Karlus[120] meos[121]=meus suo[122] part non (antic.) lo, l' io (Reyne de València) returnar[123] ne[124]= no retornar nulla contra Loduwig nun[125]=non=no li salvarai[126] [271] salvar- hay=salvar-he Loduwigs[127]				

De manera, que dels XIXANTA VUYT mots dels *juraments* que figuren dins les llengües neollatines, n'hi ha XIXANTA de la *llengua de OC,* TRENTA TRES de *francesos, VINT* Y SIS d'*italians*, VINT Y TRES de *castellans* y CATORZE de *portuguesos*; y dels DENOU que no figuren dins cap *neollatina,* que sapiguem, just com se troben dins els *juraments,* sols per la pèrdua d'una consonant final o medial o per una contracció o canvi de una vocal, ne hi ha VUIT *(dunaT = duna, juraT = jura, conservaT =*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

conserva, podIr = poder, savir = saver, mEon = mon, fraDre = frare, fraDra = frara) que pronte foren y son dins la nostra llengua; CINCH *juraT = jura, conservaT = conserva, podIr = podEr, savIr = sabEr, nunquaM = nunqua = nunca)* dins la *castellana* y la *portuguesa; DuEs (Meon = mon, pOis = pUis,)* dins la *francesa,* y DUES *(juraT = jura, conservaT = conserva)* dins l'*italiana.*

Ens semble qu'aquestes *Llistes* amb les notes y observacions que hi hem posades, son la prova més concloent y terminant de que la *llengua d'Oc,* la nostra, es la més acostada de totes les neollatines a la *romana,* vulgar a mitjàn sitgle IX a n-el nort y migdía de França, tan acostada, que sense gens de eczageració se pot sostenir que es la meteixa llengua, perpetuada sense gayre tramudansa amb lo nom de *llengua d'Oc* dins els territoris que constituiren l'antich reyne de Aquitània, y que desde Catalunya se va estendre a les Balears, Reynes de València, Sardenya y comtats de Atenes y Neopàtria.

§. 3. Actes notarials dels sitgles X, XI y XII

Després dels *juraments d'Estrasburg*, els monuments mes antichs que posseim de la nostra llengua, d'època ficsa, son bossins d'actes notarials del sitgle X, XI y primera mitat del XII aont surten frases senceres de la nostra llengua entre la brossa d'aquell *llatinorum,* y que les hi posaven per major claredat o perque el notari no en sabia més, lo qual prova que a-les-hores la [272] la llengua vulgar ja dominava absolutament la vida de familia y la vida social.

Ventaqui una partida:

I. De l'any 956: D'una escriptura de barat de terres, feta a Nimes:

«.... ibique commuto vobis petia de terra culta... de Oriente *confronta* in ipsa cambannaria *de que es* et in vía publica...; de Occidente est ipse *rius;...* et de Circii (Xeloch) *confronta* in ipsa honore de quo est,... Et per istos excambios suprascriptos et per istam convenientia

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

debet Bligerius facere solvi ad vicecomite Bernardo et ad vicecomitissa Gauza et ad Bernardum cujus erat *feuz* (*feudus*).[128]

II. *De devers l'any 960: D'una escriptura de territori llanguedocià, inclosa en la col·lecció Colbert y publicada per* Mr. Raynouard:

«De ista hora in antea non *decebra* (enganarà) *Ermengaus* filius Eldiarda Froterio episcopo filio Gisberga....»[129]

III. *De* l'any *976. Regoneixement feudal de les justicies y drets senyorials del lloch de Sant Juan de Pla de Corts* (Vallespir-Rosselló):

«In nomine domini ego Minimille domina de Plano de Çurtis accipio per te Oliba comitem, meum senyorem, ad feudum... totas meas justicias *que* sunt meum *alod* (alou) *de Pla de* Curtis *et de Boscheros* et de Vilarcello et *de Olivis Sobira* (d'amunt) et *de Casteled.* Et ego Oliba comes accipio te Minemilles... in mea *garda*...; et facio statutionem... ita quod... habeatis semper... istas justicias de parrochia *Pla de Curts* et de alia prescripta tua honore *a feu per* me et meos successores... Et insuper vobis dono *omnes pasturals,* aquas et *aguals, boschs, et meneres* (mines) presentia et futura, et piscationes *de Pog* (puig) Laure..., et se termino *de Cered ad* usque terminos ipsum *Volo,* et de ipsas tuas justicias et *de tes senorius...* te et tuos amparo... » Firmen aquest acte, entre altres, «Sig † num *Sperandeu.*»[130]

IV. De devés l'any 985: Jurament que fa Froter, Bisbe, a Isarn, vescomte de Lautrec; [273]

«De ista hora in antea non *decebra* Froterius episcopus,... de sua vita *ni* de sua membra, quae in suum corpus portat, per quae *o* (ho) *perda ni non enganara sua persona,...* ne ipse Froterius ab ipso Isarno illo castello, *ne* illo castlare, *ne* ipsa forcia que ibi est... *no li* tolrà (prendrà), *no li devedarà* per quae ille *o* perdat... *ne* ipse Froterius in illo castello de

---

[128] Nota (24) de l'original: Trésor des chartes du roi; Toulouse, sac 4, n. 48 (Aujourd'hui J. 307. C'est le plus ancien original du Trésor des chartes.) Histoire Générale de Languedoc, T. V. Col. 224 et s.

[129] Nota (25) de l'original: Choix, T. II, P. 40, ap. Bruce-Whyte, T. i. c. XII, p. 359.

[130] Nota (26) de l'original: Liber feudorum, C, f.^{0} 89, V. ^{0} —Archives du dép. des Pyr. Or. B. 16 publicat per Mr. Alard, *Revue des Langues Romanes.* Montpellier. —1872, Documents sur la langue catalane, p. 270 et s.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Lautrico castellano *no i metrà per so* (assò) *que* castellanus *en sia,* sine consilio de ipso Isarno, *ne* illos castellanos... qui castellani *en sian,* episcope ipse Froterius illos non *en getrà* (gitarà, treurà) sine consilio ipso Isarno... *a* ne *uno* homine *ne a una* faemina partem *non y donarà ni no ni* (n'hi) *vendrà ni no ni* (n'hi) *biscambiara* sine consilio de ipso Isarno. Et si homo est atut faemina que ipso castello de Lautrico ad ipso Isarno tollat, ipse Froterius *ab* ipsa illa faemina *ni ab* illo homine finem non *prendra,* ni societatem cum illis non *aura, ne* de adjutorio de ipso Isarno ipse Froterius non *se* getra (no sortirà, no se decantarà) sine consilio de ipso Isarno;... *ne* ipse Froterius episcopus illa convenientia de Caunant, que habet factam *ab* ipso Isarno, *no la li tolra, ni no l'en decebra* ille *ni* ullus homo, *ni* ulla faemina... Sicut superius scriptum est, *si o tenra, et si o atendra*... quod ipse Froterius *perda o* sua vita *o* sua membra... *o* illum alodem de Avatione o ipse Isarnus, no *lo difug*.. *Si o tenra et si o atendra* ipse Froterius... *fors* (fora) *de* eo de quo ipse Isarnus *l'en absolvera...* Ipsas parabolas quoe ipse Isarnus *dezira* (dirà) *ab* ipso Froterio aut per suum missum *li mandarà et les li devedarà* (vedarà, privarà), per nomine de sacramento, *que no las digat* ipse Froterius, *no las descobrirà* (destaparà) a damno de ipso Isarno...»[131]

V. *De devers l'any 989. Jurament de Sicard, Vescomte de Lautrec a Froter, bisbe d'Albi y Vescomte de Lautrec en part.*

«De ista hora in antea, Sicardus vicecomes... Froterio episcopo,... non *decebra de sua* vita, neque de sua membra... *per* quae illo *o* (ho) perdat, *ni non enganara sua persona*...*; ne* ipse Sicardus ad ipso Froterio illo castello quem vocant Lautrico,nec illo caslare, *ne* illa forticia... *no l'en tolra, ni* no l'*en devedara per* quae ille Froterius *lo perda*... Ne ipse Sicardus de illo castello... castellanos *non i metra per* quae castellanus *en sia* sine consilio de ipso Froterio, *ne* illos castellanos, quod convenutum est inter Froterio et Sicardo quod castellani *en sian*, ipse Sicardus illos *non getra* (traurà)..., ne... in illo castello.. a ne uno homine, ne a ne u na

[131] Nota (27) de l'original: Cartulaire du château de Foix, caisse 15, Hist. Gén. de Languedoc, ib. col. 301 et s.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

femina partem *no l'en donara, ni l'en vendra,* [274] *ni non escambiara,* sine consilio de ipso Froterio... *Ne* ipse Sicardus ad ipso Froterio illa convenientia, *ne* illa *ballia* (de bal·le), *ne* illa *garda* (guardia) de sua terra... *ni non la li tolra ni non la decebra*... *per* quae ipse Froterius la perdat... Sicut superius scriptum est, *si*. *o tenra et o atendra* ipse Sicardus in contra ipso Froterio... fors (fora) d'aquo (aço) *de que* ipse Froterius *absolvera* ipso Sicardo... Illas parabolas, quae ipse Froterius ad ipso *Sicardo desira* per suum nuntium, *lo mandara* et *las li devedara* per nomine *de sacrament* (jurament), quod non *las* dicat ipse Sicardus, *ne las discobrira* a dampno de ipso Froterio...»[132]

VI. De l'any 1020. *Homenatges rendits a n-el Vescomte de Narbona:*

«De ista hora in antea, ego Guillelmus Hibrini... non *dezebrei* (decebré=enganaré) Berengarium vicecomitem... de ipso castello qui dicitur Dusban, neque de ipsas fortezias, quae ibi sunt... et ego Guillelmus... non *tolrei* castellos suprascriptos... ad Berengarium... neque ad Garsindem...., et *ne nols lor tolrei, ne tolre nols lor farey, ne los lors vedarei ne vedar nols lor farei, ne nols en enganerei...»*[133]

VII. De devers l'any 1025: *Promesa feta a Ató, vescomte d'Albi y de Nimes, per lo castell de Darnian:*

«De ista hora in antea, *Guillelms Coms* (comte) *fils d'Aladaiz, et Ramon et Aiarigs fils Garsen,* non *tolran lo castel de Dornian* Atoni, *fil* Ganciane, et Froterio, *fil* Gimbergane, *ne nol lor devedaran, ne nols en decebran,* nec illi, nec ullus homo, nec ulla faemina per suum ingenium *achela forteza* quae hodie ibi est...; et si ullus homo aut faemina erit *qui lor tola* (prenga) *nel lo deved, Guillelms fils Aladaiz* et Raymundus et *Aiarigs* filii Garsen*, ab els societat non auram a lor pard d'aquels qui o faran, ni al dan* Atonis *fil* Ganciane et Froterii fil Gerbergane; et si illi, *la sen,* (allà essent) *lo sen commumissen,* (¿los ho avisen?) *in adjutori lor en seran Guillems Coms* et *Raymund, et Aiarigs, tro* (fins) *que recobrat*

---

[132] Nota (28) de l'original: Cartulaire du château de Foix, caisse 15. ib. col. 312-14.

[133] Nota (29) de l'original: Archives du domaine de Montpellier, titres de la Vicomté de Narbonne. Ib, col. 372 et s.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l'auran: et si Guillelms et Raymund, et *Aiarigs recobrar lo podun*, (poden) *en lor podestat lo tornaran senes* (sens) *engan,* et sine receptione et sine *lugre. Aisi o tenra Guillems Coms e Ramund et Aiarigs, fors quant* illos *solveran los gradiens armes* sine *forza contra* Athonem et *Froter*, filium suum, si comprobatum *nol vedia, que tolt los sugets et qual comprobad o per batala venend o qui combatte non n'aus.* (gos, audeat)[134] [275]

VIII. De devers l'any 1034: *Definició entre Pere bisbe de Girona, y son nebot Roger I, Comte de Foix:*

«...Et ad ista parte de Carcassonesio ipsum alodem de Vernala.. et ipsa medietate de ipso *bosch de Bolbona...* et ipsa *terra de Agarnages que es de Bolbona en la* (là) *ves* (vers) *Eres, sial comtius* (comtat) *d'aquel qui tenra Carrassona,* et ipso castello *de Saixag sía d'aquel qui tenra Carcassona; et* ad ipsum *qui aura Carcassona per* ista divisione, *sia lo comitus sens devats et d'Escossa et de Vernola, et de Gallax et de Vilanova.... Et de saverdu tro a Justared de Roiga en la* (llà), *et de Justared tro en Bolbestres, sia d'aquel lo comaus Rodgers lo coms iag sia d'aquel qui tenra Fox,....* et ad ipsum *qui aura Fox* per ista divisione non *sia lo comtius sen devats, ne d'Escossa, ne de Vernola, ne de Galax, ne de Vilanova».*[135]

IX. De devers l'any 1035: *Jurament y homenatge de Roger I, comte de Foix, a Pere Bisbe de Girona, son oncle.*

«De ista hora in intea, *no decebra* ego Rodgarius... te Petrone episcope... de tua vita nec de tua membra.. Ista omnia suprascripta nec de ista omnia... *ego Rodger a* te Petrone episcopo... *non tolre,* (tolré, llevaré) *no t'en tolren t'en enganare*... Et si homo est vel femina, que ista omnia suprascripta.... *tola* (llevi) aut *deved* (vedi) *a* te Petrone... *yo Rodger...* finem nec societatem... *non aure*, *non tenre non prendré ab* illo

[134] Nota (30) de l'original: Archives du château de Foix; cartulaire, caisse 15, Ib. col. 381 ct s.

[135] Nota (31) de l'original: Hôtel de ville de Foix. Ib. col. 405-407. Els anotadors (Mr. Emili Mabilli y Mr. Edward Barry) adverteixen que d'aquest monument no han pogut haver més que'l text que deixà Dom Vaisset, ple de fosquedats y de frases males de desllatigar.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

nec ab illa, *ab* illos nec *ab* illas, *que o foran* ad damnum de te Petrone...»[136]

X. De documents així n'hi ha una bona partida més dins la meteixa *Histoire Générale de Languedoc,* trets dels arxius dels territoris occitànichs, plers de paraules y frases de la nostra llengua. N'hi ha de devers l'any 1034, col. 408 et s.; de devers 1035, col: 412-14; de 1036, col. 425-28; de 1040, col. 438 et s.; de 1053, col. 474 et s.; de 1059, col. 494-96; de 1062, col. 521 et s.; devers 1063, col. 524-27; de abans de 1050, col. 538 e s.; de 1066, col. 541 et s; de 1067, col. 554 et s.; de devers 1090 col. 606; de devers 1160, col. 606, et s.; de 1075, col. 614-17.; devers 1084, col. 692-94; de 1090, col. 720; y de tot el sitgle XII n'hi ha un gros enfilall.

Mr. Alard, lo docte axiuer del Departament dels Pirineus Orientals també en publicà un raig, ademés del qu'hem transcrit [276] més amunt, pertanyents a n-els anys 1050 (fondo de la familia Oms-Calvó-Bassedes, perg. sèrie E, Arx. Depart. Pirin. Orientals), 1067 (Marca hispanica, n. 265), 1074 (perg. B. 4, Arx. Depart. Pirin. Orientals), devers 1081 (copia dalt perg. B. 3, del meteix arxiu), 1088 (perg. B. *72,* del meteix arxiu), de 1074 a 1090 (perg. B. 4, del meteix arxiu); y del sitgle XII y de la meteixa procedencia en publica dels anys 1128, 1143, 1164, 1165, 1168, 1172.[137]

Ara'n transcriurem unes quantes d'actes així dels sitgles XI y XII que ofereixen la particularidat d'estar casi completament en la nostra llengua.

XI. De l'any 1059. *Promesa feta a Guillem, senyor de Montpeller.*

«Da aquesta hora adevant, non tolra Berengarius lo fil de Guidinel lo castel de Pojet que so (¿fou?) den Golen a Guillen lo fil de Beliarde, ni li devedarà, ni l'en decebra d'aquela forza que ez ni adenant fera ier, (¿haverhi?) ni el, ni hom, ni femna (dona) ab lou (lo) son art ni ab son

[136] Nota (32) de l'original: Cartulaire du château de Foix, caisse 15. Ib. col. 413.

[137] Nota (33) de l'original: Dins la meteixa *Revue de Langues Romanes*, (1872) T. IV, pag. 274-290. Acompanyen tots aquests documents unes notes y observacions, preciosíssimes per l'història y estudi de la nostra llengua. ¡Ja hu crech que les aprofitarem.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ganni, ab son consel. Et si homs es que o fera ni femna, Berengars lo fil de Guidinel ab aquel ni ab aquela societat no aura, fors quant pel castel a recoubrar, fors quant Guillen lo fil de Beliard l'en sollicitera; et si recobrar lo pot en la sua potestat de Guillem lo tournara senes decepcion et senes coger d'haver. Facta est haec carta, regnante Henrico et ejus Filio Philippo.»[138]

XII. De devers l'any 1112*. «Breu de sacrament que a fait* Arnaldus *Bernard d'Arifat lo filz de Rangard* et Raimundus filius Argentelae *a Bernad Ato lo vescomte* et Ceciliae uxori suae et infantibus corum: *Arnaldz Bernard et Raimond sos* filius *an jurada al vescomte et a* Ceciliae uxori suae et infantibus eorum *lor vida et lor membra et lors castelz, aizi los tenra per totz tens,* (temps) *et an lor jurat lo castel d'Arifat*, etc. *Aquest sagrament del castel d'Arifat lor tenram et lor en tenram, tro li senior d'Arifat jurat l'aion* (hagen) *per bon et per fe senes engan aquel que nominativat son, per laudament* (nomenament, aprovació) de *Bernard de Miraval et de Guido Pelapol, per qual convenenza Arnald Bernard et Raymond sos filz o an jurat et o a jurat Peire Ermengauz et Willem* frater ejus, *e sez se el l'en enganavon* [277] *lor ne portarion bona fe, et Peire Amels et W. Amels et P. Elecz de sanc Gimer et Sicards sos fraire et Willem sobiras et Arnald sos fraire et Raymond sobiras lor fraire et Amels Auriols et* Isarnus *sos filz et Raould et Raimond de Rocega et W. sos fraire et Escafres, Peire, Ermengaus et Isarus Sobiraz et Bernard Moissetz. Non o an jurat, an ne mandat lo vescomte et sa molher et sos enfans metre en lor et que lor daunz no sía. Aquest sacrament an fait home d'Arifal al vescomte et a sa molher et a sos enfants per mandamen dels seiniors del castel, de Ugo Ermengau de Paulin et de Fredolon de Montredon et Arnald Bernard et de so fil».*[139]

XII. De devers l'any 1122*: Jurament del comte de Melgor a n-el senyor de Montpeller:*

---

[138] Nota (34) de l'original: Gariel, Series praesulum Montispessul. 2.e, partie, pag. 84, apud Hist. Gen. de Languedoc, ib. col. 494.
[139] Nota (35) de l'original: Cartulaire du Château de Foix, caisse 15. Ib. col. 837 et s.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«En Bernard coms de Melgor, fils de Maria, jur a te Guillelm de Montpesler, fil d'Armessens ta vida et ta membra et que d'aquesta hora euant en non t'enganerei de ta honor ni de ton aver meu escient (me sciente); *et si nescies* (no sabentho) *o* (ho) *fazia, lai* (allà) *on tu Guillelm de Montpesler per te o per teu fizel* (feel) *missatgue men commoniras per sagrament, enfra XL dias en to* (t'ho) *emendarei senes engan per aquest sans* (Evangelis)...»[140]

XIV. De devers 1137*: Jurament devant el Comte de Foix p'el castell de Perela:*

«Ego *Berenguers fils d'Aliard et en Bertran fils d'Aliard, et en Raimons fils de Condet, et en Bertran fils de Condet, juram a tu Roger fil d'Estephania comte de Foix lo castel que* vocant *Perela et las forças qui ara i son et adeuant i seran etc. salva la fedeltat d l Comte, de Tholosa, per achest sants* (Evangelis).[141]

§ 4. Proses, himnes y poemes sense nom d'autor, anteriors a n-el sitgle XIII

Els monuments citats fins ara no foren escrits amb un fi literari ni llurs autors se serviren de l'idioma novell més que sub[si]diariament, per sortir del pas, com diríem ara. L'us de la llengua vulgar no fou sempre això; segons hem vist més amunt, a n-el sitgle VIII, sobre tot a n-el IX ja se'n servia l'Iglesia p'els catecismes y per la predicació, de lo qual no'n queda cap monument mes que les referències d'alguns cronistes y els cànons dels consilis de Reims y de Tours de 813 y la Capitular [278] de Karlemany que los feu obligatoris dins tot l'Imperi. Dels sermons y catecismes que per forsa s'havien d'escriure no'n queda res, com tampoch de les vides de Sants y de Carlemany que referírem, escrites en llengua vulgar.

---

[140] Nota (36) de l'original: Manuscrits d'Aubays, n. 82. Ib. col. 902.
[141] Nota (37) de l'original: Archives du château de Foix, cartulaire, caisse 11. Ib. col. 957.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Però dins les iglèsies no so[l]s se feyen sermons y esplicacions de la Doctrina: també hi cantaven. Y sembla que'ls pobles del migdia de França n'eren ben afectats de cantar, y, a pesar d'esser cristians, pareix que cantaven càntichs gentílichs de lo més cruu y couent y escarrinxador; y no hi havia manera de desllepissarlos aquells càntichs, en no esser donantlosne d'altres y deixarlosho cantar dins les iglèsies per aportellarloshi decantarlos dels devertiments profans, que'l-e duyen bruixats y esberrats de l'Evangeli. P'els monuments coetanis consta, que'n los actes litúrgichs, sobre tot en les grans solemnidats, el poble hi prenia part cantant himnes, de tot d'una en llatí vulgar, més envant en llengua *romana,* y aquesta fou una de les primeres fonts de la nostra bella literatura. Mr. Fauriel que dins la seua pre*ciosa Histoire de la poésie provençale* estudia admirablement amb tota detenció aquest punt, calcula que fou la primeria del sitgle IX que'ls himnes que cantava l'poble comensaren a cantarse en la nostra llengua,[142] alternant molta volta una estrofa llatina el clero, y una en llengua vulgar el poble, essent sovint aquesta una versió d'aquella. Ademés d'aqueys himnes, també se representaven alguns Misteris revestits de format dramàtica; y fora de les iglèsies, s'esplayava la fantasia y xalava'l cor del poble tot cantant les gestes dels héroes de la Fe y de la Pàtria, que també devers la meteixa epoca ja foren cantates en llengua vulgar, produint tot una literatura, de la qual desgraciadament ben poca cosa nos queda, pero que sempre basta per provar la gran antiguedat de la llengua d'oc.[143]

Vegem quins son els monuments que's coneixen d'aqueixa època remotíssima que testimonietgen l'antiguedat d'aquesta llengua.

---

[142] Nota (38) de l'original: Histoire de la Poésie Provençale, cours fait à la Faculté des Lettres de Paris. Paris. 1847. —T. 1, c. IV. -XVII. Lo qu'hem resumit aquí principalment, es el c. VIII. Lo de l'època de l'adopció de la nostra llengua:dins aquells himnes ho diu, p. 253 et s.

[143] Nota (39) de l'original: Fauriel, ib. Préf. p. VII. L'ancienne littérature provençale n'est seulement la première en date des littératures de l'Europe moderne.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

1. *Vida de St. Sacerdot, Bisbe de Limoges,* del sitgle IX. La varen escriure en la llengua del país, això es, en llemosí, tot d'una de mort el sant. En parla Mr. Fauriel,[144] y s'es perduda. [279]

II. *Poema de Boeci,* fragment de 257 versos que's troba conservat dins un manuscrit del sitgle XI y que publicà Mr. Raynouard dins la seua monumental obra *Choix des poésies originales des Trobadours*[145] y Karl Bartsch.[146] Raynouard, Diez (ib.), Bartsch (ib.), Milà y Fontanals[147] y la majoria dels críticchs que'n parlen, donen aquest monument com a del sitgle X. Ventaquí un tros per mostra, pres de la *Chrestomathie Provençale:*

Nos, jove omne, quandius que nos estam,[148]
homine, home mentres som, eczistim
de gran follia per folledat parllam;
locura loqueria
quar no nos membra per cui viuri esperam,
recorda qui viure
qui nos soste tan quart per terra annam
sosté
e qui nos pais que no murem de fam
apeixeix, pastura
per cui salv esmes per pur tan quell clamam.
que'l
Nos, jove omne, menam ta mal jovent
duym tan jovintut
que us non o preza, sis trada son parent,
un ho fa cas traeix

[144] Nota (40) de l'original: Ib. p. 258.
[145] Nota (41) de l'original: T. III, P. 4-39, ap. Diez, Grammaire, T. I, Dom-Prov. p. 95.
[146] Nota (42) de l'original: Chrestomathie Provençale, 2.e édition. Elberfeld. 1868, col. 1-8.
[147] Nota (43) de l'original: Obras, T. IV, ib. p. 114; T. II, Trovadores, p. 18. not. 3.
[148] Nota (44) de l'original: El sentit de *estam* per *som* es viu encara a n-el Pallars (Província de Lleida) y a altres comarques catalanes.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

senor ni par, sill mena malament,
senyor igual si'l
ni l'us ves l'altre sis fai fals sacrament.
vers altre si's fa jurament
quant o a fait, mica no s'en repent
ho ha fet
e invers Deu non fai emendament.
Deu

Pro non, es gaigre, si penedenza'n pren.
gaire
dis que l'a presa, mica nonca la ten,
que epslor forfaiz, sempre fai epsamen(t)
tot d'una ultratja fa ipsa mente, lo meteix
e laisa'n deu lo grant omnipotent
Kils mortz et vius tot a in jutjamen(t)
qui els
eps li satan son en so mandamen(t)
ipsi, meteys los
ses deu licencia ja non faran torment.
sens de [280]

Enfants, en dies foren ome fello.
homes traidor, fellons
mal ome foren, a ora sunt pejor.
volg i Boeci metre quastiazo:
questió
auvent la gent, fazia en so sermo
oyent deya;
creessen deu qui sostenc pas io,
sostengué
per lui aurien trastut redemcio.
¿tots? ¿fins i tot?
mas mal s'en penet, quar non i mes foiso

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

meté efectes

ans per eveja lo mesdren e preiso.

enveja meteren en presó

Donz fo Boecis, corps ag bo e pro(s)

hagué sà

cui tan amet Torquator Mallios.

de sapiencia no fo trop nuallos,

mas a pererós

tant en retenc que de tot non fo blos.

despullat

tan bo essemple en laiset entre nos,

deixa

no cuid qu'e Roma om de so saber fos.

crech

Coms fo de Roma e ac tan gran valor

comte

aprob Mallio lo rei emperador:

e e al meler de tota la onor

era'l terra, reynat

de tot l'emperil teníen per senor.

imperi'l

mas d'una causa u nom avia genzor:

gentileza, gràcia

de sapiencia l'apellaven doctor,

quan veng la fis Mallio Toquator,

fi de

donc venc Boeci ta gran dolors al cor

d·ont vengué a

no cuid aprob altre dols li demor.

dol

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

III. *Càntich de Santa Maria*. El trobà Mr. Fauriel dins un manuscrit de l'abadía de St. Marsal de Limoges, del sitgle XI, juntament amb molts d'altres, de diferents procedències, que's cantaven dins les iglèsies. Calcula amb molt de fonament aquest crítich qu'ha d'esser, lo més tart, de la primeria del sitgle XI, y lo més provable del X y tal volta del IX.[149] [281]

Mr. Edélestand du Meril l'inclogué dins son preciós aplech *Poésies inèdites* du *Moyen Age*,[150] prenentlo del meteix manuscrit, que se troba a la Biblioteca Imperial de París, n.º 1139, *fonds latin, fol. 49 v,º* amb la nota musical, y Bartsch el posà dins sa *Chrestomathie*, col. 17 y 18, y el dona com a del sitgle XI.

El trascrivim per lo poch conegut qu'es y per la seua importància filològica:

O Maria, Deu maire,
de mare
Deu(s) t'es e fils e paire;
fill pare
domna, preja per nos
domina, senyora, prega
to fil, lo glorios.
ton

E lo pair' aissamen(t)
pare així també
preia per tota jen(t)
gent
e cel no nos socor,
si ell
nos mes en tal afan
meté
per qu'avem set e fam
lo que

Eva mot foleet
¿molt? folletjà, loquetjà
quar de queu frut miet
aquell fruit menjà
que Deu li devedet
privà
e cel que la creet
aquell crea

---

[149] Nota (45) de l'original: Ib. p. 246, 254.
[150] Nota (46) de l'original: Poesies inédites du Moyen Âge, précédées d'une histoire de la fable ésopique. Paris. 1854. p. 334.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

tornat nos es a plor

Eva creet serpen(t),
cregué
un agel resplanden(t)
àngel
per so nos en vai gen:
assò va ¿greu?
Deus nes (h)om veramen(t).
n'es

Car de femna nasquet
perque faemina nasqué
Deus la femna salvet
salvà
e pre quo nasquet hom
per axò

que garit en fos hom.
curat

Eva moler Adam
muller d'
quar creet lo setam
perque cregué satanas

E cel no l'an crees
si ell (Adam) la'u cregués
et deu fruit no manges
del manjàs
ja no murira hom

chi ames nostre Don
amàs Dominam

Mas tan fora de gen(t)

ch'an era garimen(t)
han ara
cil chi perdut seran
així
ja per re no faran

Adam menjet lo fruit
per que fom tuit perdut
fórem tots perduts
Adam no creet Deu,
a tot nos vai greu
va

[282]

Deus receubt per lui mort
rebé ells
e la crot a grant tort
creu injusticia

qu'eu poi de Galilea
al puig
viu lo verem angera
ancara

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

e ressors al tert dia
ressuscita ters
si cum o di(i) María.
digué

Aut Apostols cumtet
als conta
e dis c'ap Deu parlet
diu que amb parlà

Vida, qui mort aucis
la mort matà
nos donet paradis!
donà
Gloria aisamen(t)
així també
nos do deus veramen(t)
Deu

IV. *Himne de l'Anunciació per cantar la nit de Nadal.* Se troba també dins el meteix manuscrit de St. Marsal de Limoges y perteneix a la meteixa època, sitgle XI o X, segons Mr. Fauriel,[151] y En Milà[152] y Bartsch[153] el calculen del XI. Veltaquí tal com el meteix Bartsch l'inclou dins son aplech.[154]

Mei amich e mei fiel,
laisat estar lo gazel
deixau les berbes
aprendet u so noel
apreniu un cant de Nadal
de virgine Maria.

Lais lom dire chi non sab
deix l'home dir qui
qu'eu lol dirai ses nul grab
jo la hi dire sens cap berba

Non perdrai virginitat
perdre
tos temps aurai chastitat
tots
si cum es profetizat
aixi com
pois virgo Maria.
després

Eu soi langels Gabriels
jo som l'àngel
aportvos salut fiel;

[151] Nota (47) de l'original: Ib. p. 254.
[152] Nota (48) de l'original: Ib. Trovadores, p. 17, not. 2.
[153] Nota (49) de l'original: Chrestomathie, col. 15-18.
[154] Nota (50) de l'original: Ib.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

mout nem issit a bo chab
molts n·havem ¿així? bon cap
de virgine Maria.

So sabjat, re qu'es be ver,
això sàpia
no chal c'om s'en desesper:
cal que l'home
deus i ven per nos maner
Deus hi vé
in te virgo María.

Cum la reina la uvit
l'ha ovit, oit
si lamet esiu jauvit:
així l'admet e així gaudí, s'alegrà
aco sia au so chausit
a la sua elecció
In te virgo Maria

Tu es mesatjes al rei
ets missatge del Rey
si cum tu o dit o crei*;*
així ho dius ho crech
a lui me do e m autrei,
ell m'entrech
Ego Virgo Maria

Ancela soi da mri Deu,
ancilla som de mon
si cum tu dit o cre eu
dius crech jo.

Deus... descen de sus deu cel
baixa del
in te, Virgo Maria

Cum la reina l'enten
sent
sil respon tam piamen(t):
aixi li
aco sia au so talen(t)
aço a la seua voluntat
e virgine Maria. [283]
---
maire serai da mri Deu
e pois *Virgo Maria.*
després

Li angels es deu cel vengut,
del
e la dompna la creut,
domina l'ha cregut
per tal nes mes e reubut
allo que n'es enviat, es rebut
De virgine Maria.

Eu vos ai dit mon talan
santit, voluntat
e vos dijat en avan(t)
digau avant
chasqus vers nous ab non can
cadascú cant
De virgine Maria.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

V. *La paràbola de les verges prudents y de les fàtues* per representar la nit de Nadal. També hi ha aquest monument dins altres manuscrits de la referida abadia de St. Marçal de Limoges, de la derreria del sitgle X o principis del XI, segons monsieur Fauriel,[155] y que'l va incloure dins el segón tom de son aplech monumental Mr. Raynouard. Es un drama ben primitiu, aont surt moltíssima de gent: *les Verges prudents y les fàtues,* el Bon Jesús, Maria Santíssima, Sant Gabriel, un olier, els personatges més famosos del Vell y del Nou Testament, Nabucodonosor, Virgili. *Les Verges* y l'olier parlen sempre en la nostra llengua; el Bon Jesús y Sant Gabriel un cop amb ella y un cop en llatí. Les acaballes son que surten una mala fi de dimonis y se'n duen les *Verges fàtues.*

VI. Altre *himne relligiós,* del meteix sitgle XI segons en Milà,[156] publicat per Mr. Rocheguda, y que comensa així:

Be deu hoi mais finir nostra razós:
avuy mes raó
un pauc soi las que trof fo aut lo sos
poch som cansat massa alt so
leven doi clerc que disen lo respos.
diuen respons

VII. Una versió del sermó del bon Jesús que posà Sant Joan, cap. XIII-XVII, que publicà Conrat Hofman el primer dins [284] *Anzeigen der bairischen Akademie, 1868,* treta d'un manuscrit de la derreria del XI o principis del XII,[157] y que també inclou Bartsch dins la *Chrestomathie* (col. 7-16), calificantla del sitgle XI. En donam un tros per mostra:

[155] Nota (51) de l'original: Ib. p. 255 cts.
[156] Nota (52) de l'original: Ib. p. 18, not. 3.
[157] Nota (53) de l'original: Diez Grammaire, T. 1. Dom. provenç, p. 95.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Incipit sermo domini nostri Ihesu Christi quem fecit in cena sua quando pedes lavit discipulis suis.

Quon lo dia festal della pasca sabia lo salvadre *(Salvátor) que* la soa hora ve que t·aspasse d'aquest mun au *(al) paer (Páter),* cum agués amat los sos (seus) chi eren el (en el) mun, en la fi los amet. E facha *(facta)* la cena, cum diables ja hacues mes cu *(en el)* cor que Judas lo trais, sabens *(sabent)* que lo páer li doneth totas chausas *(coses)* e *(a)* sas mas (mans) e que de Deu eissit (eixí) he *(e)* a deu *(Deu)* vai, leva de la cena e pausa *(posa) sos* vestiments. E com ac *(hagué)* presa la toala, preceis s·en (praecinxit se, se'n cenyí).

D'aqui aprés mes l'aiga en la concha e enqueth a lavar los pes deus disciples e esterzer ab la toalia de que era ceins... » Dunc venc a sain(t) Peire, e diiss li Peir: dom *(Dominé),* tu me laves los pes? Respondet li Jesus e diiss li: 'zo que eu faz tu no sabs aora, mas pois o sabras. Diiss li Peir': 'ja no me lavaras los pes. Respondet li Jesus: si eu notilavarai, non auras part ab me. Diiss li Peir*:* dom, no salamen(t) los pes, mas neeps las mas e lo chap. Diiss li Jesus: 'cell chi es lavat non a besoin que lau m*as los* pes, mas toz es neptes. E vos esz nepte, mais no tuih. Car sabia cals era chi lo trairia: per zo diiss: non esz tuih nepte. Pois que lor ac lavat los pes e ac pres sos vertimens. cum se fos asis, des chap diiss a euz: sabez que vos ai faith? vos me apellaz magestre e dom, e dizet o be, car eu o soi; e per zo, si eu, vostre dons e majestre, vos ai lavaz los pes, e vos devez l'us (un) a l'autre lavar los pes. Eissemple vos ai donat que aissi com eu o ai vos faith que vos o fazat. Veramen(t), veramen(t) vos dic: non es lo sers (servus) majer de (que) so senior ni l'apostols maer de (que) celui chilo *(qui lo)* trames. Si aquestas causas sabet, bonaurath seret si les farez*.* Non o dic de tot a vos; eu sai cals (quals) elesquei (he elegits); mas per zo que la scriptura sia aumplida. chi manduja lo meu pa, levara escontra me so talo. A ora vos o dic anceis que sia faith, que creat cum sera fait que eu soi. Veramen(t), veramen(t) vos o dic: chi recep cui eu tremetrai, me recep, e chi me recep, recep cellui chi me trames. Cum ac aizo diith, fo torbaz per esperit, e afermet e dis:

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

veramen(t), [285] veramen(t) vos dic que us (un) de vos me traira. Donc esgardaven li disciple l'us l'autre, dobtan(t) de cal o dezia...

VIII. *Confessió:* poesía publicada amb altres per l'insigne romanista *Paul Meyer*[158] com a del sitgle XI, considerada de la meteixa època p'els no manco insignes Diez (Gramm. T. I, p. 95) y Bartsch, que la posa dins la *Chrestomathie* (col 19-22), dont la prenim sencera per que la pogueu ensaborir, que es ben bufarella:

Deus, receb me, qu'eum ret a te
reb jo'm entrech
cofes e penent de pecaz
confesant penedintme dels pecats
qu'ai faiz e diz e cosiratz
he fets dits pensats
e del mesprendement
falta, cayguda en falta
de l'ora que fui naz
vaig esser nat
e e fons babtizatz
a fonts
tro en est jorn present.
fins

Tu si est vèrs prestre e vers Deus
ets ver prevere Deu
de ma longa malesa,
de ma laja oreesa
lletja brutor

et eu pecaire, qui soi teus
lo peccator
a tim cofes membradament
tu'm amb conciencia.
pos fui naz de mi maire,
des que vaig esser nat
comensei mal a faire
contra teu mandament
e eu lo fis e eu lo dis
vaig fer vaig dir
el diables l'escris
escrigué
pel meu acusament.
per el
so qu'el escris e tu delis
asso ell deslligues
e torna a neient.
no res
de tantaz guisas laias
ai oreezas faitas,
las, pecaire, dolent:

[158] Nota (54) de l'original: Anciennes poésies religieuses en langue d'oc. Paris. 1860, ap. Bartsch, ib. col. 13-22.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

te fas confessament;
ei en dol e mo cor
e ira e marriment,
angunia
eu mesis m'en acus
meteix
que anc om non fes plus
ni ac so cors entent:
e d'aiso so cofes,
confés
mensungas dis ades
mentides dich sovint
e ment mo sagrament,
mon
ai mespres mot soent.
faltat
se re vei que m'agrat
ei mala uoluntat
tench
e d'aiso sim repent.
axi'm
de tot aisom penet
aixo'm
et a merset m'en ret
que'n fasas to talent
ta voluntat
fait ei pecats mortals,
dignes soi de toz mals,
se ti pietat no'n prent.
si tu prens
des mals e des deleit
delictes
que jur ti e ta maire,
et tot lo meu afaire
d'aso don sei que ment.
engans e laironias,
lladroneries
traisios et baucias
engans
e fait mon esient.
me sciente
e veir et hauvir
veure oir
e bajar ee sentir
¿besar? [286]
a ti e a ton paire
del mal contenement
conducta
que ei tengut e ei agut
ades e mo jovent.
fais me merce tuh tres,
que al diable pes
sapia greu
del meu melurament
millorament
Jhesu, per ta bontat
garam de lait pecat,
cure'm
de blasme e d'anniment
afronta maledicció
e d'aquels que ei fat
(d'aquels i a asat)
n'hi ha prou

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

qu'ai fait per teus despeit
despreci
m'en feri en est peit
pit
mia colpa dizent
mia colpa'n dic eu,
e si la'n fas vas deu
vers
e ma colpa'n entent.
Jhesus bos, Jhesus dolz,
bo
mercet quer per tes noms
mercé demàn
e ver castiament.
mercet quer per ta maire
fai me perdonament,
bos deus, so ves
bon
paubre es ma fes
fe
paus es mos bes
poch mon be
el mal gran es,
que a mi es,
e nula res,
estre merces
fora de gràcia
menar no'm pot
a salvament.

IX. *Sermó del naixament de Maria Santíssima,* publicat per Mr. Paul Meyer dins *Jarhrbuch fur romanische un englische Literatura* VII, 81-84. Aquest, Diez (Gramm. T. I, p. 95) y Bartsch (Chrestomathie, col. 23-26) el consideren del meteix sitgle XI; y en copian un bossí, pres de la *Chrestomathie:*

«*Hodie nata est beata virgo Maria cujus vita inclita cunctas illustrat ecclesias*. Oi es la nativitaz de la benaurada virgina María que per la sua richa vida onra totas las gleisas. Per gran meravila fo nada aquesta dona, que nos trobam que Joachim sos paire et Annua sa maire avion *(havien)* estat. gran termini essems e no podio *(podien)* aver effant *(infants),* tant que Abiaatar, que era preire *(prevere)* de la leg, soanet *(menyspreà, desprecià)* la offerta de Joachim, vezent *(veent)* tot lo poble; et ac tal verguina *(verganya)* Joachim que s'en fugi ab sis bestias ab sos [287] pastors, et anet s'en molt long en una montana, e laiset sa moler per zo que Abiatar lo preire l'avia dit que deus l'avía adirat, quar no'l dava efant...»

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

XII. Altre *Sermó de la Circumcisió del Bon Jesús:* publicat a n-el meteix punt per M. Paul Meyer y que'l considera del referit sitgle XI; y del meteix parer son Diez (ib.) y Bartsch (Ib.), que l'inclou dins sa *Chrestomathie;* y en trascrivim un bossí per mostra.

Comensa així: *«Postquam consummati sunt dies octo usque circumcideretur*. Ausir *(oir),* seinor*, (senyors)* podet *(podeu) que* nos demostra sans *(sant)* Lux evangelista; car zo nos diz (diu) que nostre s. quant ac compliz (complits) los VIII días de la sua nativitat si fo circucis, et enn aquela circumcisió fo apelaç *(apellat)* Jheúss, quar zo era comandat e la leg que tuz *(tots)* li efant mascle que naisio *(naixien),* quant avio *(havien)* VIII días compliz que il fosso cincumcís et en aquella circumcisió om lor trenchava la superfluentat de la charn essi lor pausava *(posava)* lo nom per que era·apellaz aquel efas *(infant)*...»

XIII. *Cansó de N'Ot de Moncada.* No se'n conserva altra noticia qu'això que'n diu lo famós trobador català del sitgle XII, En Guillem de Berguedà, dins sa feresta cansó contra'l Marqués de Mataplana, aont diu: *«Chanzon ai comensada | i que serà loin chantada | en est son velh antic | que fezt N'Ot de Moncada | ainz que peira pausada | fos el (al) cloquer de Vich.*[159] Ara bé, la Seu de Vic amb son campanar o *cloquer* fou obra del gran bisbe Oliva, el pontificat del qual durà de 1018 fins a 1046, y se'n feu la dedicació o consagració l'any 1038.[160] Essentse principiat el *cloquer* de Vic després de 1018, any que comensà lo pontificat de N'Oliva, si N'Ot de Montcada, segons En Guillem de Berguedà, feu sa cansó abans de que posassen cap pedra d'aquest *cloquer,* resulta que tal cansó ha d'esser anterior a l'any 1018. Per lo tant es de la primería del sitgle XI.

XIV. *Lo plant de Sent Esteve:* Lo va treure'l P. Villanueva d'un manuscrit de la iglesia d'Àger, (cod. n. 2563), y l'inserta dins la seua obra.[161]

---

[159] Nota (55) de l'original: Ap. Milà, T. VI, Observaciones sobre la poesía popular, p. 59.
[160] Nota (56) de l'original: Vid. Villanueva Viaje literario, T. VI, p. 181-193, y l'Apend. XXVI, aont hi ha l'acte de dedicació.
[161] Nota (57) de l'original: T. VI, apend. IX, P. 258.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

En Milà el considera[162] anterior a n-el sitgle XIII. Se cantava a la Seu de Vic la diada d'aquell Sant, y també en les [288] iglèsies d'Agen y d'Aix, del migdia de França. Raynouard el posa dins son *Choix de poésies originals des troubadours, T. II, p. 146-151, ap. Bartsch, Chrestomathie, col. 21-24,* amb petites diferències d'així com el trascriu el P. Villanueva. Bartsch considera aquest *Plant* com a del sitgle XI. Ventaquí les tres primeres estrofes:

Esta liço que legirem
  lliçó
dels fayts dels apostols la traurem:
  fets
lo dit Sent Lluch recomptarem:
de Sent Esteve parlarem.
  In diebus illis
En aycel temps que Deus fo nat
  aquell
e fo de mort resucitat
e pux al cel sen fo puyat
Sent Esteve fo lapidat.

Stephanus autem plenus gratiâ et fortitudine, faciebat prodigia et signa magna in populo.

Auyats, Seyos, per qual rayso
  senyors raó
lo lapidaren li felo
  els traydors
car viron que Deus en el fo,
  veren ell
e feu miracles per son do ell

[162] Nota (58) de l'original: Obras, T. VI, ib. p. 56.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Surrexerunt autem...

XV. *Plant de Santa Maria:* Va treure aquest altre el P. Villanueva d'un manuscrit del sitgle XIII de l'iglèsia d'Àger, y l'insertà dins son *Viaje Literario.*[163] Aquest *Plant* se cantava a n-aquella iglèsia. En Milà[164] el considera anterior a n-el [289] sitgle XIII, y diu que «sols se troba dins la nostra literatura provincial». Copiam les dues primeres estrofes per mostra:

Augats, seyos, qui credets Deu lo payre,
Oyats, oygau, crevs
augats si us plau, de Ihu lo salvayre
Jesús
per nos pres mort, et no la preset gayre,
prengué
sus en la creu on lo preyget lo layre
dalt pregà lladre
e lach mercé aixi com o det fayre
li tengué ho devia fer
Oy bels fils cars
bell fill car
molt mes lo jorn doloros e amars...

---

[163] Nota (59) de l'original: T. IX. apend. XXV, p. 281.

[164] Nota (60) de l'original: Ib. Hi ha també *l'Epitafi del comte Bernart de Barcelona,* que'l marqués de Llió posa en las «Memorias de la Academia de Buenas Letras de Barcelona», T, 1, p. 575 (Ap. Historia Crítica de la Literatura Española por D. José Amador de los Ríos. 1862. Madrid. T. II, C. XIV, p. 232), suposant que fou escrit dalt la tomba d'aquell comte tres dies després de la seua mort, ocorreguda l'any 844, per orde de Carles *el Pelat.* Diu així: «*Assi jai lo comte Bernard,* | *fisel credeire al sang sagrat.* | *que sempre prud'hom es estat.* | *Preguem* a *la divina bondat* | *qu' aquela fi que lotuat,* | *poscua son aima auer salvat.*» Mr. Raynouard (Choix, II, CXXV. ap. Diez. Gramm. T. I, Dom. provenç, pag. 95) dona per apòcrif tal epitafi; y En Milà (Obras, T. IV, ib. p. 114) y En Diez (ib.) ho fan constar així, y no defensen l'autenticidat. Tal com lo presenta lo marqués de Llió creym que no's pot sostenir que siga de 844: o la redacció primitiva està molt alterada o es molt posterior. No hi ha més que comparar tal epitafi amb los *juraments* de Strasburg. La llengua d'aquests necessità molt de temps per posarse així com surt a l'*epitafi*. Sols n'hem parlat per fer constar que no'l regoneixem com autèntich y que'l consideram ben posterior a n-el sitgle IX, així com el nos presenten. Moss. Grandia (Gram. etim. cat. Introducció, p. XXXII) sostén l'autenticidat, a n-el nostre entendre, amb proves fluixes.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

m'es amarch.
Auyts, barons, qui passats per la via,
passau
si es dolor tan gran com es la mia
del meu car fyl que Deus donat m'avia
quel vey morir i mort tan descansida
Mort, com no'm prens? Volentera moria
Oy bels fyls cars
Molt m'es lo jorn dolorós e amars...

§ 5. Cants èpichs: *cantineles, cançons de gesta; romans*

Una de les primeres manifestacions de totes les literatures son els cants èpichs, consagrats a n-els héroes de la Relligió y de la Pàtria. Aquests càntichs, curts de tot d'una, austers, calents, lírichs-narratius, cantats p'el poble a chor y ordinariament ballant, creixen, se refonen, se compliquen, s'entreforquen; y venen llavò'ls poetes predestinats, y amb aquells materials y les tradicions primitives alsen els edificis sobirans de les epopeyes, gloria dels pobles capdalts. Així succeí en l'antiguedat dins l'Índia, dins Pèrsia, dins Grècia, y en l'Edat Mitja dins casi totes les nacions que constituien la Cristiandat, passant devant a les altres les qui parlaven la llengua d'Oc y la d'Oïl, aont aquells càntichs primitius prengueren el nom de *cantilenes* (sigles VII, [290] VIII, IX, XI) y els poemes que més envant (sitgles X, XI, XII, XIII) en resultaren, se digueren *cansons de gesta*.[165] Tals poemes formen *cicles,* això es, rol·los, estols, boldrons, entorn d'un héroe caporal o de qualque fet de gran trascendència. Els *cicles* capitals d'aquelles dues llengues son el de Carlemany y *els dotze Pars de França* amb el *subcicle* de Guillem *Nas-curt*

[165] Nota (61) de l'original: Vid. Léon Gautier *Les Epopées-Françaises,* Paris. 1878. T. I, L. I, c. VIII; Gaston Paris, *Histoire-Poétique de Charlemagne,* p. 43-45 ap. Gautier, ib.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

(Sant Guillem duch de Aquitània), el de les Creuades y el de la *Taula Redona* o del rey Artur de Bretanya.[166]

Els càntichs heroychs cantats y ballats p'el poble els dies de gran festa a les plasses públiques y a n-els porxes o atris de les iglèsies, se calcula que a la derreria del sitgle VIII ja no eren en llatí, sino en llengua *romana o* vulgar,[167] referents a màrtirs, verges y sants de molta devoció y guerrers famosos. Apareix a-les-hores Carlemany; y amb les seues campanyes y conquistes y empreses estupendes, gloriosíssimes, restaurant l'Imperi d'Occident, essent el bras dret de l'Iglesia, l'escut de la Cristiandat y columna de la civilització, dotant de lleys y d'institucions els pobles somesos, promovent aont-se-vulla el conreu de les lletres y de les ciències alsantles de la postració horrorosa aont se trobaven; subjectant els aquitans y bretons tan repelenchs, capturant els alarbs d'Espanya y fentlos recular fins assí dessà'ls Pirineus y l'Ebre, y arronsant els Longobarts d'Itàlia y els pobles eslaus més enllà de l'Elba (àvars y wiltzes) y sobre tot els saxons, contra'ls quals feu una trentena de campanyes, aturant per a sempre aquell vent les invasions bàrbares y consolidant son imperi dins la Germània amb ses victòries, però sobre tot amb les estols de missioners que amb la Seu Apostòlica hi enviava y protegia de tot son poder; —amb tot això aquell príncep incomparable esglayà les nacions, els seus pobles el cregueren un enviat del cel per fer coses que ningú havía fetes ni's farien pus, ni's tornaria veure un altre com ell fins el dia del judici final.[168] Ja en vida seua, però sobre tot com fou mort, esclataren mil càntichs de les seues gestes, cantantles les gents, folletjant d'entusiasme. La falta de coneixements geogràfichs y d'estudis històrichs, y l'inmensidat del teatre de les seues campanyes y conquistes, y el caràcter relligiós de moltes de les seues guerres, deixaren sense fre ni [291] romana la fantasia popular, que va veure'l Gran

[166] Nota (62) de l'original: Vid. Fauriel, ib. T. II. c. XXII.
[167] Nota (63) de l'original: Vid. Fauriel, ib. T. I, c. VIII; Léon Gautier, ib.; Gaston Paris, ib.
[168] Nota (64) de l'original: Vid. Léon Gautier, ib. c. X.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Emperador y sos companys d'armes y llurs empreses y conquistes, no així com foren, amb tot y esser ja tan grosses y estupendes, sino així com l'entusiasme, y ardor bèlich els ho feya veure, això es, molt eczagerades y dislocades, alterant y capgirant y confonent les fronteres de l'Imperi y el teatre de les guerres y les causes que les motivaren y el caràcter dels contraris, vençuts o rebatuts. Essent aquests o bé mals cristians, com els longobarts, que volien despullar la Seu Apostòlica de son patrimoni y Carlemany lo va haver de defensar, o bé infeels com el saxons, els àvars, els wiltzes y sobre tot els sarrains d'Espanya y d'Àfrica y demés endrets, que entraven les fronteres y hi feyen maig y devastaven y saquetjaven les costes y ports del migdia y d'Itàlia, y tenien oprimida la Terra Santa, resultantne aquell odi mortal a n-aquests ferèstechs inimichs del mon cristià, que volien raure de la terra el nom de Jesucrist y endogalar y arronsar totes les nacions que'l tenien per Deu, aquell odi a n-els alarbs tan fondament sentit per les generacions occidentals durant l'Edat Mitja; y com, per altra part, aquells infeels (saxons, àvars, wiltzes y demés) se convertiren a la fe cristiana passant d'inimichs a germans y fent causa comuna contra'ls sarrains inconvertibles; tot això va fer que l'entusiasme popular, que trobava sa cabal espressió y esplay dins aquells càntichs, pronte hagué convertits en sarrains casi tots els inimichs de Carlemany, això es, els aquitans, els bretons els longobarts, els àvars, els saxons, els wiltzes; y així totes les campanyes contre aquests, aparegueren fetes contre'ls sarrains. Y passà més avant la fantasia popular: les guerres de Carles Martell, les del *Pelat* y les del *Ximple* amb llurs vasalls, les atribuiren a Carlemany, y, sens dubte perque'l califa de Bagdat li envià les claus del Sant Sepulcre de Jerusalem com un acte de deferència, suposaren qu'era anat a conquistar la Terra Santa y qu'havia duytes les relliquies de la Passió a Roma, aont anaren l'Almirall Balan, emir dels muslims espanyols, y son fill, lo gigant Ferrebràs, amb un gran eczèrsit, y les prengueren, y les se'n varen dur a Espanya; y a-les-hores se presentaren a rescatarles Carlemany amb los *Dotze Pars,* y hi hagué'l combat de N'Oliver (Oliveros) amb En Ferrebràs, que fou vençut y se

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

convertí a la fe cristiana, com s'hi convertí també la seua germana Floripes, per casarse amb Gui de Borgonya, un dels *Dotze,* que amb casi tots sos companys era caygut presoner de Balan; suposant que, després de moltes gestes y proeses, tornantse'n Carlemany amb son eczèrsit cap a França, tot passant el barranch de Roncevalls, per una venuda de [292] l'abominable Ganeló, els sarrains se tiraren demunt la rerassaga, y en feren un acop, morinthi entre filtres el gran Rotlan.[169]

Així veren les generacions cristianes Carlemany y ses companys d'armes y llurs victòries y conquistes, y així les cantaren primer les *cantilenes* y més tard les *cansons de gesta,* que brollaren del cor y de l'imaginació dels pobles de l'Imperi; y en brollaren un sens fi sobre l'escels Emperador y cada un de sos grans generals, ocupant un dels primers llochs lo duch d'Aquitània Guillem *Nas-curt*, conquistador de Nimes y de Orange, vencedor d'un gigant del rey moro Galafre, pero que li tallà el cap del nas, triunfador cent voltes dels sarrains, derrotat per ulls després d'una tremenda batalla a *Aliscamps* (792) devers Arle (Provença), però de tal manera, que'ls vencedors se'n retiraren cap a Espanya sense ganes de tornarhi, y mes envant passà Guillem els Pirineus, amb lo fill de Carlemany, Ludovic el *Piadós*, conquistant Barcelona (801), consolidant el domini de Catalunya per los cristians, y acabant aquell héroe (806) per ferse monjo de Gellona, devora Montpeller, abadia qu'ell havia fundada y aont morí (812), essent venerat demunt els altars amb lo nom de Sant Guillem duch d'Aquitània.[170] També donà lloch a molts de poemes el fraccionament de l'Imperi, figuratnhi els fills y nets de Carlemany y els qui combateren amb ells, Girard de Rosselló, Elíes de Sant Gil de Tolosa y son fill Ayol y Raynaud de Montauban o els *quatre fills de Aymon.*[171] Tornant moltes les primitives

---

[169] Nota (65) de l'original: Vid. Fauriel, ib. c. XXIV; Léon Gautier, ib.

[170] Nota (66) de l'original: Vid. Léon Gautier. ib. c. VIII, y casi tot lo tom IV; Fauriel, ib. y c. XXIX; Fleury, Histoire Ecclesiastique. París. 1758-1761. T. X,L. XIV, n. 33; vic. Lafuente, Historia Eclesiàstica de España, T. 3, § 27; Littré, Histoire de la Langue Française, T. II. art. 9.

[171] Nota (67) de l'original: Vid. Fauriel, ib. T. II, c. XXIX.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cantilenes, y engrandintse y refonentse y complicantse desde'l sitgle X baix del nom de *cansons de gesta*, y multiplicantse també aquestes d'una manera prodigiosa per l'entusiasme amb qu'eren rebudes y escoltades; — la derrería del sitgle XI, se desplegà tot una sèrie gloriosíssima de empreses heroyques, salvadores, estupendes, això es, les Creuades, donant lloch a tot una nou *cicle* de poemes y epopeyes, d'una importància capital dins l'historia literària. No gayre mes tart, desplegantse l'enginy dels poetes y alambicantse l'inspiració y estremantse la vena creadora, tot responent a n-els avensos y esplays singulars de la cavalleria, cada dia més galant y refinada, succeí que la poesia, així com de tot d'una era passada de l'història a la llegenda, a-les-hores passà de la llegenda la [293] fantasia. Apoderantse els poetes de les tradicions bretones del rey Artur, en feren un rey, no del sitgle VI com va esser, sino del XII y XIII, que no tenia del primitiu mes que'l nom, suposantli una cort aont s'aplegaven els millors cavallers del mon, menjant a la seua *taula redona, y* d'allà s'espitxaven per tots vents a córrer *aventures*; y esclataren una mala fi de poemes sobre tal rey y tals cavallers, tot pures ficcions de la fantasia, filles dels sentiments, idees y costums cavalleresques que pinten tan admirablement els *trobadors provensals*, tan amb auge a n-el sitgle XII y XIII. Allà surt la *cavalleria* amb son més alt grau d'eczaltació, moguda per dos grans sentiments: la guerra contra els infeels y contra tota injustícia y l'amor refinada, alambicada, com dins la literatura trobadoresca, pero en realidat tan desenfrenada y brutal com per tot arreu. Versen molts d'aquests poemes sobre el *Sant Graal* (calze aont suposen que Jesucrist instituí l'Eucaristía), depositat dins un castell dalt el Mont-salvatge a n-els Pirineus, guardat per una partida de cavallers, que corrien llurs aventures per les regions veynades, fins que més tart el *Sant Graal* fou trasladat a la Gran Bretanya, aont seguiren donantli guarda l'estol de cavallers escullits. Y això son en resum els poemes del *sicle de la Taula Redona.*[172]

[172] Nota (68) de l'original: Vid. Fauriel, ib. c. XXVI, XXVII.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Que'ls poemes del *cicle carlovingi* son molt anteriors a n-els de la *Taula redona* ho fan veure els temes y formes d'uns y altres. Dins els *carlovingis* surt la cavalleria primitiva, ingènua, austera, afiblonada, mes relligiosa que galant. L'amor s'hi desplega sense desfressos ni revolteries ni alambicadures, just així com es; les donzelles més empiulades no esperen que *ells* s'hi *declarin,* sino que prenen el devant; fugen cop en sech de casa llur a la primera avinentesa; les princeses mores, si aluyen cap cavaller cristià que'ls agrat, se fan cristianes tot d'una, y s'espitxen amb ell; amb tot y això les dones no surten gayre de la penumbra y dels segons tercers termes; no son mes qu'episodis de les terribles lluytes de la Relligió y de la Pàtria, que tot ho absorbeixen. Dins els poemes de la *Taula Redona* surt un'altra *cavalleria,* refinada, vayvera, indòmita, plena d'abnegació, eczaltada y galant fins a n-el derrer grau, tenint dos ideals: *a*) la guerra per cobrar fama y posició capdalt, *b*) y l'amor, considerada com a principi y causa eficient de tota obra digna y enaltidora. Allà no's conceb un cavaller sense dama; amb dama era capàs de los gestes més colossals y estupendes; sense dama no poría fer res de bo. Les dames així cobraren una importància [294] capital, una vera preeminència, surten de la penumbra y dels segons termes; se posen dins l'esclat de la llum, a n-el punt culminant, idealisades, pintades com unes deeses, no deixant d'esser en realidat tan humanes, en el mal sentit de la paraula, com les de qualsevol època, y tal volta una mica més per lo meteix que les feyen sortir massa a rol·lo y les donaven una preeminència que no pertocava.

Els poemes carlovingis tenen un gran fondo històrich: son l'espressió d'així com els pobles sentiren y veren aquells héroes y llurs fetes gloriosíssimes; per això foren populíssims, per això ecsisaven y encenien les multituts de les plasses y porxes de les iglèsies en les grans solemnidats y les multituts dels campaments y tot alech de gent gran o menuda. Aquells poemes ja no les cantava ni les ballava la multitut apassionada, sino que les escoltava de boca dels *joglars,* cantadors de professió que's guanyaven la vida anant de castell en castell, de vila en

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

vila, de ciutat en ciutat cantant les *cansons de gesta,* ordinariament fetes d'un altre y no per esser lletgides, sino cantades devant un auditori abocat entorn del joglar. Així comensen totes elles, convidant la gent a escoltar històries antigues, escarabutades y enterbolides per *joglars* novells: lo cual acusa l'eczistència de tot una sèrie de *cansons* que se remunten fins a la meteixa època dels fets, com també llur caràcter primitiu, ja que's sab que en tots los pobles la poesía primitiva no era dita sino cantada, y que eren això les *cansons de gestes* ja hu indica ben llampant llur meteix nom; si bé hi ha que regonèixer que la major part de les que nos son arribades, son tan llargarudes (n'hi ha de milenars de versos), que no sembla que llurs autors just les fessen per cantar, ni era fàcil trobar memòries que les retenguessen. Lo que hi ha que les que coneixem, ja no son les primitives, sino les refluses y repastades d'altres més velles, y que, com mes anava, més creixien y s'engrandien, conservant, això si, les formes y el tó de les primitives, qu'eren just per cantar; y lo que devia succeir que'l[s] *joglars,* essent tan llargues, ja no més en devíen cantar bocins. El metre de les *cansons* solen esser tirades monorrimes, a voltes de consonants, a voltes d'assonants, més o manco llargues, de versos d'onze o de catorze sílabes, aquells d'un hemistiqui de cinch y un de set, aquests de dos de set, mudant la rima a cada tirada. Dins les *cansons de gesta predo*mina l'element èpich, si bé a poch a poch s'hi va infiltrant l'element lírich, y hi arriba a prendre molt de cos, y així acaba'l *sicle carlovingi.*

Els poemes de la *Taula Redona* ja son un'altra cosa: son [295] pures ficcions de la fantasia, sense més fondo històrich ni mes color nacional ni d'època que les costums, aficions y sentiments que reynaven entre'ls cavallers dels sitgles XII y XIII. Son molt mes llarchs que les *cansons de gesta,* solen estar en versos aparellats de vuyt o nou sílabes, no s'anomenen *cansons*, sino *contes o romans*; no comensen convidant la gent a sentir cantar, sino amb consideracions generals o efusions líriques sobre la decadència de la cavalleria o la moral cavalleresca; se conten les proeses y heroycidats d'aquella *cavallería* que mes amunt hem

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

caracterisada. Aquests poemes son l'espressió èpica d'aquella era cavalleresca així com els *trobadors provensals* en foren l'espressió lírica, segons veurem mes avall, si Deu ho vol. Aquests poemes no foren populars de tot d'una; no se dirigien a les multituts de les plasses ni dels campaments ni a la gent pagesa; no anaven a ferir la fantasia del poble: se dirigien a n-el públich selecte y distingit, lletrut y empiulat, a drames y cavallers, a n-els catlars y catlares dels castells, a les corts feudals y reals y demés gent grossa. Per això, mentres el poble anava bruixat derrera *les cansons* de gesta, els poemes de la *Taula Redona* eren el menjaret de la gent polida.[173]

Aquesta fou la gènesi y desplegament de les epopeyes migevals.

Ja es hora que toquem el punt que fa més al cas per el nostre objecte. ¿Aont comensaren aquestes epopeyes; ¿Fou a n-el migdia o a n-el nort de França? ¿Brollaren les primeres en llengua d'Oc o en llengua d'Oïl?... Perque es entre aquestes dues llengues la questió. Les altres neollatines ni tan sols los ho disputen. Sols l'ignorància més supina y la toixarrudesa més carronya els ho pot disputar.

Mr. Fauriel dins la seua *Histoire de la poésie Provençale*[174] presenta una sèrie de proves ben curioses y atenibles, sostenint que la llengua d'Oc, així com inicià y donà a les altres literatures neollatines la poesia lírica, inicià y els-e donà l'epopeya; y les proves son aquestes: *a*) la major part dels poemes carlovingis son de les guerres de Carlemany y ses companys, antecessors y sucessors, amb los alarbs d'Espanya, que tengueren per teatre'l migdía; y a n-els pobles d'aquí era aont [296] interessaven y preocupaven més d'aprop aquelles guerres; y per això, si en lloch havien d'esser tema de poesía, havien d'esserho per aquells pobles, tots de llengua d'oc. *b*) Els poemes de la *Taula Redona* tots

[173] Nota (69) de l'original: Tot això qu'acabam de dir caracterisant els poemes del *cicle carolingi* y el de *la Taula Redona,* es en part el resum de lo que'n diu Mr. Fauriel, ib. C.XXIVXXVII; y qualque cosa de lo que n'escriu el mestre Milà, Obras, T. II*, Los Trovadores.* p. 20-27, not. 10 y 16.

[174] Nota (70) de l'original: T. II, c. XXIII-XXIX; T. III, ç. XXX-XXXVII, y tots els apèndichs del meteix tom.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

presenten la cavalleria y l'*amor* amb los meteys refinaments, revolteries, alambicadures y delicadeses que'ls *Trobadors provensals,* que donaren el to a tota l'Europa y s'inspiraren amb ells els literats de les altres nacions. *c*) Molts dels poemes del *Sant Graal* se despleguen a n-els territoris de la nostra llengua, y fins y tot el *Sant Graal* se guarda dalt una muntanya dels Pirineus que du un nom tan llengadoch com el *de Monsalvat* o *Montsalvatge. d*) Els *trobadors provensals* estàn plens de cites y referències dels personatges de les epopeyes carlovíngies y de *la Taula Redona* suposantlos coneguts de tothom: lo qual no se comprendria si a n-aquells territoris, no hi hagués haguts en mans de la gent tals poemes. *e*) La llista ben atapida de cansons *de gesta* y *romans* que's son conservats en llengua d'oc o que consta espressament per els *trobadors* y cronistes dels sitgle[s] XII y XIII que's varen escriure y que corrien per aquelles regions.

Aquestes proves y raons, maldament les escapsin y les esvorellin moltet, encara fan pensar ferm y pitjen de bona manera dins la balansa de la crítica.

Villemain dins son anomenat *Cours de Littérature Française* (T. I, Ve Leç. p. 135) diu que la llengua d'oc «tengué certament moltes de narracions épiques y fins y tot llarchs poemes» pero no diu res de l'època de tals obres.

Mr. Gaston Paris dins la seua preciosa *Histoire poètique de Charlemany*[175] demostra que l'epopeya se congrià simultaniament dins la llengua d'oc y dins la d'oil en les meteixes fonts y demunt els meteys temes y personatges, si bé la del nort fou més variada, més polent, més popular, y tengué endemés la ventatge de conservarse millor. Combaten aquesta tesis Paul Meyer dins son important estudi *Recherches sur l'Épopée Française*,[176] Mr. Léon Gautier dins la seua obra magistral *Épopées Françaises,*[177] que diu que'ls pobles del migdia tengueren

[175] Nota (71) de l'original: Vid. p. 69 et 79-91, ap. Gautier, ib. T. I, L. I, c. XVIII.
[176] Nota (72) de l'original: Bibliotheque de l'École de Chartes. 1867, p. 42 ct ss. ap. Gautier, ib.
[177] Nota (73) de l'original: Vid. ib. c. XVIII et XIX.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l'esperit èpich y un sens fi *de cantilenes* antiquíssimes de Carles *Martell,* Carlemany, Rotlan, Guillem *Nas-curt* y demés héroes de les guerres contra'ls alarbs, però que dins la llengua d'oc no'n resultà com dins la d'oil una veritable epopeya. [297]

El gran mestre Milà en la seua obra clàssica *Los Trovadores* (p. 21-27) amb lo seu bon tacte acostumat diu que «formant el lloch de l'escena d'aquells poemes tots els paissos aont arribaren les armes carlovíngies», y com els héroes que hi figuren» son «de diferents procedències, es difícil ficsar just amb això el punt aont aquells càntichs nasqueren y els pobles a n-e qui se dirigien. Entre les vàries rames del cicle carlovingi, la mes antiga sens dubte y la més estesa es el tema de Rotlan, que serveix de nucleu a molts d'altre». «N'hi ha també que's refereixen a paissos y interessos de la part septentrional de França, així com alguns tracten de fets succeits a n-el migdia y celebren recorts y héroes encobeits a n'aquesta part de les antigues Gàl·lies. Tal es principalment el de Guillem d'Aquitània... Hi ha ademés altres cants de tema evidentment meridional (el d'Elies de Sant Gil y son fill Aiol, el d'Aya d'Avinyó), el de Seguí y Valensa etc.), y àduch dins alguns que no perteneixien a n-aquesta classe, llurs autors tracten de complaure'ls prínceps y pobles del migdia introduinthi episodis y modificacions encaminades a n-allò. Està, donchs, fora de dubte que hi hagué temes meridionals y cantats a n-el migdía. Però ¿y els poemes que los cantaven foren escrits en llengua meridional? Es això un problema de difícil solució, y que de tot d'una no hi poren donar una contestació absolutament negativa, quant se troba la versió provensal d'un poema francés, y quant encara's conserva una notabilíssima epopeya, la de Girart de Rosselló, tan abundosa en belleses com en irregularidats, que en bon dret porem atribuir a la llengua d'oc en que esta escrita». Parlant més avall dels poemes de la *Taula Redona,* en diu: «Si'ls paissos de llengua d'oc, com no's pot dubtar, antecediren a n-els demés en la manera mes refinada de considerar la cavallería, havien d'adoptar de tot d'una aquestes narracions, y conrar abrivadament el nou genre, presunció que confirmen completament les memòries de la poesia

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

provensal. D'aquest *cicle* massa profà, fou una ramificació empelt la narració mística del Sant Graal, y no sens gran fonament es cosa crecuda qu'un dels mes importants poemes relatius a n-aquell tema deu la seua invenció o complement a un poeta meridional».

Ademés d'això, ens permetem nosaltres les següents observacions sobre allò que diuen Paul Meyer y Lleó Gautier: *a*) Si hi ha molts de poemes carlovingis referents a n-el nort de França, n'hi ha molts més de referents a n-el migdía, com se veu en la meteixa obra de Gautier, y, en tal cas tant de motiu hi ha per dir que hi hagué epopeya a n-el migdia com a n-el nort. *b*) No es [298] raó concluent el dir que les guerres dels alarbs d'Espanya interessaven tant a n-el nort com a n-el migdía y que per això porien esser tema de les epopeyes del nort, —perque es evident de tota evidència que'l país més interessat amb una guerra, sempre es aquell aont ella se fa, y que, si en lloch ha d'esser aquesta un tema èpich, lo regular es que hu siga principalment allà ont se feu tal guerra, sense qu'això impedesca de que hu siga a altres bandes. *c*) No n'hi ha prou, per negar que'l migdia haja tenguda epopeya, de dir que'l[s] poemes de llengua d'Oil s'escamparen per les terres de llengua d'Oc, y, essent les dues llengues tan consemblants, sols que hi fessen *els joglars* unes petites alteracions, eren entesos de tothom y corrien per tot, —perque falta provar que'ls poemes que corrien per les terres llengadocianes tenguessen tots aqueix origen. N'hi hauria que'l tendrien, però ¿aont son les proves per dir que així eren tots, allà ont consta l'eczistència d'una bona partida a n-el sitgle XII y XIII, composts per autors de la nostra llengua?

Després de tot això trobam nosaltres que'l sentit més fundat y més just es el del mestre Milà y de Mr. Gaston Paris, favorable a la eczistència de l'epopeya llengadociana, rebaixant un bon tros de la tesis de Mr. Fauriel, que es un poch massa absoluta.

En lo que convenen Gaston Paris, Paul Meyer, Léon Gautier y (demés critichs que tracten aquest punt seriament, es amb una cosa, que es lo que fa a n-el nostre cas: que la llengua d'oc tengué tan prest con la de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'oil *cantilenes* heroyques desde'l sitgle IX, arribassen o no aquestes a constituir epopeyes o *cansons de gesta* dins la meteixa llengua; y per lo tant aquestes *cantilenes o* càntichs son altres tants de monuments de la llengua d'oc a n-aquells sitgles remotíssims, y proven ademés l'eczistència, antes de la segona mitat del sitge XII, d'una poesia èpica, altament nacional, dins la nostra llengua. Sí, aquelles *cantilenes y* càntichs sobre Carlemany y sos companys d'armes, sobre Sant Guillem d'Aquitània y llurs victòries y conquistes eren temes ben nacionals per tots els pobles del migdia de França, y p'els comtats de Rosselló, Cerdanya, Urgell, Besalú y Barcelona y tot Catalunya, que devien llur consolidació contra la morisme precisament a n-aquelles meteixes guerres qu'havien sostengudes amb tant d'heroysme amparats p'el gran Emperador y sos eczèrcits, y que foren una part tan principal de son Imperi, y que, quant aquest se fraccionà, seguiren com a bons germans formant una meteixa familia, l'estol brillantíssim de pobles de llengua d'oc. [299]

Vegem ara quines son les *cantilenes, cansons de gesta y romans* de la nostra literatura que's son conservats o que'n queden recorts o referències, anteriors a n-el sitgle XIV.

I. *Cantilenes, cansons de St. Guillem, duch d'Aquitània.* Dins una vida seua, escrita devers el sitgle IX, segons posa En Milà[178] y Mabillon,[179] ja's parla de la gran anomenada de les cansons sobre aquest heroe: «¿Quins chors de joves, diu la Vida, quin aplech popular, principalment de militars y homes nobles no ressonen dolsament y amb veus modulades no canten tot lo que va esser y amb quanta de glòria batallà baix de les ordes del gloriós Carlemany?» El cronista Orderich Vidal, de la primería del sitgle XII, dins la vida que va escriure de tal sant, parla d'una cansó d'ell, molt estesa, que cantaven els *joglars (vulgo canitur a joculatoribus*

[178] Nota (74) de l'original: Ib. Part. I, art. 3. not. II: Qui chori juvenum, qui conventus populorum precipue militum ac nobilitim virorum dulce non ressonant et modulatis vocibus decantant qualis et quantus fuerit, quam gloriose sub Carolo glorioso militavit?

[179] Nota (75) de l'original: Ap. Fauriel, ib., T. I, c. XIII.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de illo cantilena).[180] No diuen aquests monuments tals cansons amb-e quina llengua estaven, si be tot indica qu'era en la d'oc, segons coletgeix En Milà (ib.), per motiu d'esser estats els territoris llengadocians el teatre casi esclusiu de les gestes del sant y estar enterrat a Gellona, dins el cor de Provença, y esser allà aont per forsa havia de tenir mes devoció y aont havien de cantarse mes aquelles cansons que celebraven les seues glòries.

II. *Cansó de Santa Fe d'Agen*, santa de molta devoció dins tot el migdia de França, Catalunya y Aragó durant els sitgles XI y XII (Vid. ib., T. I, c. XIII). Se conserva el pròlech, trobat dins un manuscrit del sigle XII, y Raynouard l'inclogué a n-el T. II del seu gran recull. Mr. Fauriel (ib. p. 258) y En Milà (ib. Trovadores, p. 61 et s.) que'l trascriu, el consideren del sitgle XI. Veltaquí tal com ens es arribat:

Canson audi que bellantresca
vaig oir bella'n tresca, ¿bella e fresca?
que fo de razon espanesca,
fou raó, motiu espanyola
non fo de paraulla grazesca
grega
ne de lengua saresinesca:
sarraina
dols e suaus es plus que bresca
et plus que nuls pimens qu'om mesca;
cap menjar
[300]
qui ben la dis a ley francesca
diu francesa
cug-m'en que son gran pros l'en cresca
me figur prou
e qu'en est segle l'en paresca.

[180] Nota (76) de l'original: Ap. Littré, ib. T. I, §. 9, p. 177.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Tota Basconn et Aragons
y l'e contrada dels gascons
saben qual est aquist canzons
e s'es ben vers sta razons.
Eu l'audi legir a clerzons
et a gramadis a mol bons
gramàtichs molt
si com o mostra'ls passions
ho passionari, martirologi
en quom lig esta leiezons;
qu'hom llig llissó
e si vos plaz ist nostre sons
plau sonada
aissi co'l guida'l primer sons,
com
eu la vos cantarei en dons.

III. *Poema de la primera creuada.* En parla el cronista Jofre, monjo de St. Marsal de Limoges, prior de Vigeois, del sitgle XII (Vid. Fauriel, ib. T. I, p. 428 et s.), dins la seua crònica, publicada per lo P. Labbe; en això: «Gregori, anomenat Bechada, natural de Torres (aprop de Limoges), militar de professió, d'un ingeni subtilíssim, donat qualque poch a les lletres, va compondre ben bé, en llengua materna y en ritme vulgar per que'l poble hu entengués, un gros volum de les gestes d'aqueixes guerres (les Creuades); y per posarhi paraules avengudes y agradoses, traballà dotze anvs en aquesta obra. Y, per que no la hi menyspreuassen estant en llengua vulgar, va emprendre tal obra per manament de [sic] del bisbe Eustorgi y per concell de Gaubert Normann».[181] La *llengua materna* d'En

[181] Nota (77) de l'original: Ap. Bruce-Whyte, Hist. des Lang. Rom. T. I, p. 377. Gregorius cognomento Bechada, de castro de Turridus, professions miles, subtilissimi ingenii vir aliquantulum imbutus litteris, horum gesta praeliorum materna lingua rythmo vulgari, ut populus pleniter intelligeret, ingens volumen decenter compossuit, et ut vera et faceta verba proferret, duodecim annorum spatio super hoc opus operam dedit. Ne vero vilesceret propter verbum vulgare, non sine praecepto episcopi Eustorgii et

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bechada era'l llemosí; per lo tant aquest poema perteneixia a la nostra llengua. Desgraciadament s'es perdut, com tants y tants d'altres. [301]

IV. *Poema sobre la presa d'Almeria* (1146). Va prendre aquesta ciutat N'Alfons VII de Castella amb l'ajuda del comte En Ramon Berenguer de Barcelona y d'una bona partida de senyors occitànichs, entre altres, En Guillem VI, senyor de Montpeller. Això donà lloch a un trobador per ferhi un poema provensal, que s'es perdut també desgraciadament. Consta que eczistí per el testimoni de Gariel, lo cronista mes antich de Montpeller, que diu que l'havia moltes de vegades (Vid. Fauriel, ib. T. II, p. 380 et s.).

IV. *Girart de Rosselló:* es un poema molt notable; els crítichs en fan grans elogis. En Raynouard en dona un estracte ben llarch y en posa molts de trossos dins son *Lexique Roman*, T. I, p. 174-224, sense dir de quina època el considera. Bartsch en posa un fragment dins la seua *Chrestomatie*, col 31-44, y el califica del sitgle XII, y del meteix sentit es Littré (Hist. de la lang. franç, T. II, § XI, p. 385). Fauriel (ib. III, p, 58), precisa mes la cosa dient que li sembla de la primeria de dit sitgle. Lleó Gautier (ib. T. I, L. I, c. XVIII) s'esforsa debades en demostrar qu'aquest poema no es originari de la llengua d'oc, sino una versió d'un altre de la llengua d'oil. Ja vèrem lo que'n diu el mestre Milà, que'l defensa com a de la llengua d'oc. Littré (ib.) no'l nos disputa, dient que n'hi ha un de cada llengua, y posa el de la llengua d'oïl com a del sitgle XIV. Tracta aquest poema de les guerres del duch Girart, senyor de Borgonya, Provença, Gascunya, Alvèrnia, Narbona y Catalunya, amb Carles *el Pelat*, poema anomena *Martell*, confonent el rebeynet amb lo rebesavi.

V. *Jauffre e Brunissenda*: romans del cicle de la *Taula Redona*, aont se conten les proeses d'En Jaufre y ses amors amb Na Brunissenda, Raynouard el posa sencer dins son *Lexique Roman*, T. I, p. 47-173, sense dir de quina època'l considera. Fauriel (ib. T. III, p. 96) el califica de la derreria del XII o primeria del XIII, y diu que l'atribueixen a n-el famós

---

consilio Gauberti Normanni hoc opus aggressus est. Labbe, Bibl. nov. manuscriptor, l. II, p. 196.).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

trobador llemosí En Giraud de Borneilh; Bartsch en posa un bossí dins sa *Chrestomatie* (col. 241-254) y el dona com a del sitgle XIII. Està dedicat a n-En Pere, rey d'Aragó, que presenta com a viu y reynant, y se veu a la llegua que's tracta d'En Pere II (1196-1213). Així hu creu En Milà (ib. *Trovadores,* p. 150). Per lo tant l'època que li senyala es eczacta.

VI. *Raynaud de Montauban*: poema carlovingi, del famós trobador N'Arnau Daniel, del sitgle XII, tan alabat del Dante dins la *Divina Commedia, Purgat. cent. XXVI.* Pulci dins son *Morgante maggiore,* c. XXVII, oct. 80, ap. Fauriel, ib. T. III, [302] apend. N, p. 469, diu que N'Arnau «molto diligentemente ha scritto | e investigó le opre di Rinaldo | de le gran cose che fece in Egitto, etc.». El test provensal de tal poema s'es perdut: no més se'n conserven referències dins els famosos trobadors Bertran de Born y Pons Garau Vezcomte de Cabrera (Vid. Fauriel, ib.).

VII. *Lancelot del lac:* poema dels de la *Taula Redona, es*crit també del meteix Arnau Daniel, y traduit en alemany devers l'any 1184. Així'l presenten Fauriel (ib. T. II, c. XXIX) y En Milà (ib. *Trovadores*, pag. 26, not. 18).

VIII. *Poemes dels waldesos:* hi ha memòria de diferents, que's son perduts. En Milà diu (ib. not. 10, p. 21) que son posteriors a l'any 1160. No eren poemes narratius sino dogmatisadors, una arma de que's servien aquells heretges per escampar la seua mala llavor.

IX. *Poema de la guerra dels albigesos,* de Mestre Guillem de Tudela: notabilíssim, de molta sustància artística y d'una entonació èpica ben enlayrada. Descriu les guerres de la creuada contra'ls albigesos y la mort del rey En Pere II d'Aragó. Quant comensa diu el poeta qu'era l'any 1210. Tots els crítichs en fan grans elogis.[182]

X. *Romans de Ferrabràs: en* fa un llarch estracte y en copia molts de trossos Raynouard dins el *Léxique Roman*, T. I, p. 291-314, sense senyalarli època. Fauriel (ib. T. III, c. XXXI) el dona com a de mitjàn

[182] Nota (78) de l'original: Vid. Fauriel, ib. T. III, cap. XXXVI; Milà, ib. Trobadores, P. III, a. 8, pag. 357.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

sitgle XIII, y diu que'l qui hi ha en llengua d'oïl es una versió molt posterior del provensal: però Lleó Gautier (Épopées Françaises, T. I, L. I, c. XVIII) diu qu'es al revés, que'l romans provensal es una versió del que hi ha en llengua d'oïl. Villemain *(Cours de Littérature*, T. I, Ve Leç. p. 135) posa que'l provensal no es traducció, sino original. Siga una cosa o altra, la questió es que tenim aquest poema dins la nostra literatura primitiva.

XI. *Romans de Blondin de Cornuailles et de Guilhot Ardit de Miramar:* Fauriel (ib. c. XXXI) el presenta com a de mitjàn sitgle XIII, y com obra d'una princesa filla del comte de Provença, En Ramon Berenguer, devers l'any 1240. Es molt fluix, però ben apreciable com a monument de llengua.

XII. *Romans de Flamenca:* Raynouard (ib. p. 1-44) en fa un estracte, y el dona (ib. p. 44) com anterior a 1264; la meteixa època li donen Fauriel (ib. T. III, apend. f., p. 502) y Bartsch (ib. col. 287-292). Es un romans de costums, molt delitós y aixerit. [303]

XIII. *Breviari d'Amor, de Maffre Ermengaus de Bezers*: es un aplech dels principals coneixements naturals, filosòfichs y científichs del sitgle XIII. Comensa dient l'any que fou escrit, això es, l'any 1288. Raynouard en fa un llarch estracte y en posa molts de trossos dins son *Lèxique Roman*, T. 1, p. 515-537.

XI. *Poema de la guerra de Pamplona*, acabada devers l'any 1276: obra del trobador tolosà En Guillem Anelier, d'aquell temps, y que va prendre part en la meteixa guerra a les ordes del governador N'Eustaqui de Bellamarca. En Milà (ib. Trovadores, p. II, a. 12, p. 257-260) en transcriu un bon tros y en dona les fites ben netes, segons costum.

XV. Romans d'E*n Pere de Provença* y *de la bella Magalona:* segons lo vell cronista de Montpeller Gariel (p.113, 2e partie, ap. Fauriel, ib. T. III, c. XXXVII, et p. 507), compost a n-el sitgle XII o XIII per en Bernart de Traviez, canonge de Magalona, per celebrar la memòria d'un dels antichs comtes de Melgueil que nomia Pere. Aquest *romans* semble que'l retocaren en diferents èpoques, fins que, segons una tradició, el Petrarca, estudiant a Montpeller, li donà la forma amb-e que'ns es arribat. Fou

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

traduit en totes les llengues, y corre per tot arreu en mans de la gent menuda.

XVI. *Poema de les quatre Virtuts Cardinals*, de Deudes de Prades. El posa Raynouard dins el Léx. Rom. T. I, p. 503-70. Del meteix poema se desprén que fou compost entre l'any 1220 y 1236.

XVII. *Poema de la Vida de Sta. Enemia*, de Mestre Bertran de Marsella, de la primera mitat del sitgle XIII. El posa també Raynouard allà meteix.

XVIII. *Poema de la Vida de St. Honorat*, d'En Ramon Ferraut de Niza, de la segona mitat del sitgle XIII. Raynouard (ib. p. 573-74) en posa un tros.

XIX*. Romans de Philomela* en prosa sobre la fundació del monestir de la Grasse y siti y presa de Narbona per Carlemany contra'ls sarrains de la Septimània y d'assí dessà'ls Pirineus. Fauriel (ib. T. II, c. XXIX) diu que en la forma actual es anterior a n-el sitgle XIII; Lleó Gautier (ib. c. XIX) Gaston Paris *(Hist. poèt. de Charl*. p. 99, ap. Gautier, ib.) y Paul Meyer (*Rech. sur l'Ép. Franç*. p. 56, ap. eumd.) el consideren del primer ters del XIII.

XX-XXIII. *Poemes de la Vida de St. Alban, del Compot y de la Passió y Cansó del Rey Karle.* El meteix Ramon Ferraut a n-el comensament de la *Vida de St. Honorat,* s'en confessa autor, dient: *Cell* (aquell) *que volc romanzar la* VIDA SANT [304] ALBAN | *e'ls verses del COMPOT volc tornar en vers plan,* | *e* DEL REY KARLE *playns sa mort en sa* CHANSON, | *e los verses del lay fet de* LA PASSION. | *de nouvel fay sermon del precios cors sant* | *que fom neps de Marsili et del rey Agolant.*

Aquests son els poemes de caràcter èpich que's son conservats o dels quals constat l'eczistència d'una manera espressa, anteriors a n-el sitgle XIV. Això no eren tots: tenim motius fundadíssims per dir que n'hi havia molts més, que no sabem per ont prengueren. Un dels trobadors catalans, En Pons Garau, Vescomte de Cabrera, de la segona mitat del sitgle XIV, endressà devers l'any 1170 una poesia a un joglar anomenat *Cabra,* renyantlo perque no sabia tocar la viola ni cantar ni tirar els *daus,*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

y li diu qu'ha après poch si no sab res *de la gran gesta de Carlon* (Carlemany,) y llavò li anomena una mala fi de cansons y romans, això es, els personatges que les donaven nom, y desjecta'n Cabra perque no les sab, per on se veu que'ls bons joglars de llavò los sabien. Així tal poesia resulta una taula o llista de les cansons y romans que a-les-hores corrien dins els pobles de llengua d'oc. Imitaren la poesia d'En Pons Garau els altres trobadors En Girart de Calanzó y En Bertran de Paris de Ruerga, tots dos de la segona mitat del XII, fent una llarga relació de les meteixes cansons y romans amb lleugeres diferències. Endemés el Romans de Flamenca, descrivint la festa de Sant Joan a la cort del comte Archambaud de *Borbó des banys,* marit de *Famenca,* conta les cansons que cantaren los joglars, y moltes d'elles son les meteixes qu'anomenen aquells tres trobadors. Per altra part els demés trobadors del sitgle XII y primeria del XIII retreuen sovint els personatges d'aquells poemes com a cosa coneguda y sabuda de tothom.

Vetaquí'l noms de tals personatges, trets d'aquelles fonts, y ordenats en part per Mr. Fauriel.[183] Judicam entre-parèntesis els trobadors que fan aquelles referències y cites per les quals consta l'eczistència de tals poemes.

Carlovingis: I. *Aimeric de Narbona* (Rambau de Vaqueiras, Garau de Cabrera); —2. *Aiols* (G. de Cabrera); —3. *L'Amiratz de Toleta* (Bertran de París de Ruerga); —4. *Alberic lo Borgognó* (G. de Cabrera); —5. *Berart de Montleydier* (Rambau de Vaqueiras, Marcabrú, Pere Vidal, G. de Cabrera); —6. *Andrenets* (Pere de la Mula); —7. *Arnau de Bellanda* (Bertran de Born); —8. *Carlemany* (Bertran de Born, Romans de Flamenca, G. de [305] Cabrera, Pere de Corbiac); —9. *Ferragus* (R. de Vaqueiras); —10. *Floris et Blanchaflor* (La Comtessa de Die, Arnau de Mervelh, R. de Vaqueiras, Pere Cardinal, Gaucelm Faidit, Aimeric de Belenoi, Bisbe joglar d'Albi, Folquet de Romans, Romans de Joffre e Brunissenda, Maffre Armengau de Bezers, G. de Cabrera, Arnau d'Entrevenas, Rom. de

[183] Nota (79) de l'original: Vid. ib. apéndichs del T. III, aont transcriu tots els passatges de les obres dels trobadors que anomenen els protagonistes de dits poemes.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Flamenca); —11. *Girart de Viena* (Garau de Calansó); —12. *Gondalbó lo Frisó* (G. de Cabrera); —13. *Guyó de Mayensa* (B. de París de Ruerga); —14. *Guillem Nas-curt* (B. de Born, Arnau Daniel, Cansó de la guerra dels albigesos, Aimeric de Pegulhan, G. de Cabrera); —15. *El Mainet,* això es, *Carlemany,* (C. de la gu. dels albigesos); —16. *La terra de Maraufois* (Rom. de Girart de Rosselló); —1*7. Otger lo Danés* (G. de Cabrera); —18. *Robrieu lo Fres* (R. de Girart de Rosselló); —19*. Ramon lo Filh de Turol* (R. de G. de Rosselló); —20. *Ronsavalls-Rotlàn-Oliver* (Gavaudan lo Vell, Pere Cardinal, C.de la gu. contra'ls albigesos, G. de Cabrera, Ramon Feraut, Ramon de Ferraut, Rom. de Ferrabras); —21, *Sibilla* (G. de Calansó); —22. *Cansó del Saine* (G. de Cabrera); —23. *Miló* (id.)*:* —24. *Marcari de Lauzana* (id.); —25. *Lo Loherenc o Gari de Lorens* (id.); —26. *Amic e Amelis* (id.); —27. *Robert de Florisen* (id.); —28. *Guibert d'Andrenes* (id.); —29. *Vezià* (id.); —30. *Estout* (id.); —31. *Solomó* (id.); —32. *Loer* (id.); —33. *Garí de Moglana* (id.); —34. *Montmelian* (id.); —35. *Aimer* (id.); —36. *Mauran* (id.); —37. *Terric* (id.); —38. *N'Aymon* (id.); —39. *Esimbart* (id.); —40. *Agolant* (id.); —41. *Rainier* (id.); —42. *El Vilan* (id.).

De la Taula Redona: —43. *Artús* (B. de P. de Ruerga, Rom. de G. de Rosselló, Arnau de Marsan, Pere Vidal); —44. *Lo Bell desconegut* (Rom. de Flamenca); —45. *Bueves d'Antona* (P. Cardinal); —46. *Erec et Enida* (R. de Vaqueiras, G. de Cabrera, un trovador anònim, Rom. de Flamenca); —47. *Calobrenan* (Rom. de Flamenca); —48. *Dovon* (Rom. de Joffre et Brunissenda, G. de Cabrera); —49. *Las estorias englezas* (Pere de Corbiac); —50. *Galvanh* (R. de Vaqueiras Pere Vidal, Garau de Bornelh, Nuch Brunet, G. de Cabrera, Rom. de Flamenca, Pistoleta, P. de Corbiac); —51. *Hugon et Perida* (Rom. de Flamenca); —52. *Lansolet* (G. de Calansó); —53. *Lyras* (Rom. de Flamenca); —54, *Merlí* (Pere de Corbiac, B. de París de Ruerga); —55. *Palamides* (B. de P. de Ruerga); —56. *Parceval* (R. de Vaqueiras, Ricart de Barbesieux, Birtomeu Zorgi, Arnau d'Entrevenas, Rom. de Flamenca); —57. *Quet* (Rom. de Flamenca); —58. *Tibau* (R. de Vaqueiras); —59. *Tristán et Iseus* (Rambau d'Orange,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bernart de Ventadorn, Otger de Viena, B. de Born, Arnau de Marvelh, Aymeric de Pegulhan, Pere [306] Cardinal, Rom. de Joffre et Brunissenda, G. de Cabrera, Ramon de Miraval, Huch de la Bachelleria, Deudes de Prades, Peirols, Breviari d'Amor, B. de P. de Ruerga, Arnau Marsan, un trobador anònim, pons de Capdolh, Bartomeu Zorgi, Rom. de Flamenca); —62. *Anfelis* (G. de Cabrera); —63. *Anseis* (id.); —64. *Rai* (id.); —65. *Viviana* (id.); —66. *Cardueill* (id.); —67. *El cavalier e'l liurier* (id.).

Mitològichs, Grechs y Llatins: —68. *Alcide* (Rom. de Flamenca); —69. *Apolonices* (R. de Flamenca); —70. *Apolloni de Tyr* (A. de Marsan, Rom. de Flamenca, G. de Cabrera, B. de P. de Ruerga); —71. *Cadmus* (R. de Flamenca); —72. *Dedalus et Icar* (G. de Calansó), Rom. de Flamenca, B. de P. de Ruerga); —73. *Eon* (G. de Calansó); —74. *La bella muller d'Orfeu* (R. de Flamenca); —75. *Ero et Leandre* (Rom. de Flamenca); —76. *Itis et Biblis* (Aymeric de Belenvey; —77. *Lason* (R. de Flamenca); 78. *Lo bell Narcissis* (R. de Flamenca); —79. *Eripodes l'infant* (B. de P. de Ruerga); —80. *Peleus e Pirus* (G. de Calansó); —81. *Phillis* (Rom. de Flamenca); —82. *Piramus* (G. de Cabrera, Rom. de Flamenca); —83. *Lo velh Troas* (Rom. de G. de Rosselló); —84. *Aleixandre* (R. de Vaqueiras, Pere de la Mula, G. de Cabrera, Rom. de Flamenca); —85. *Escanus et Turnus* (G. de Calansó); —86. *Cesar* (B. P. de Ruerga, Rom. de Flamenca, —87. *Constantí* (G. de Cabrera, B. de P. de Ruerga); —88. *Darius* (G. de Cabrera, Pere Vidal); 89. *Galias et Ipocras* (G. de Calansó); —90. *Julinus* (G. de Calansó); 91. *Lavina* (Rom. de Flamenca); —92. *Neptenebus* (B. de P. de Ruerga); —93. *París et Helena* (Ramon Jordà, R. de Flamenca, Anònim); —94. *Peleas* (G. de Calansó). —95. *Priam* (Rom. de Flamenca, B. de P. de Ruerga); —96. *Romulus et Remus* (G. de Galansó); —97. *Virgili* (G. de Calansó); —98. *Comte d'Arjus: ¿Argus? ¿Argos?* (G. de Cabrera); —99. *Lo setge de Troja* (id.); —100. *Itis: ¿fill de Tereu de Tràcia?* (id.); —101. *Lionas: ¿Leonides?* (id.); —102. *Tebas* (id.); —103. *Caton* (id,); —104. *Tideu* (id.)

Bíblichs: —105. *Golias* (Rom. de Flamenca); —106. *Judith et Ofernes* (G. de Cabrera); —107. *Don Lucifer* (Rom. de Flamenca, G. de Cabrera);

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

—108. *Samson* (Rom. de Flamenca); —109. *Davit* (G. de Cabrera); —110. *Machabeu* (id.)

De les Creuades: —111. La cansó d'Antiocha (G. de Cabrera, C. de la gu. dels Albigesos),

Desconeguts: —112. *Adamclon* (B. de P. de Ruerga); —113. *Andreu de France* (Galcelm Faydit, Aimeric de Pegulhan, R. de Vaqueiras, Ramon Jordà, Jordà de Cofolen, Huch de Bachelleria, Guillem Magret, Elias de Barjols, B. de P. de Ruerga, Garau [307] y Peyronet); —114. *Argilen* (B. de P. Ruerga); 115. *Ariel* (B. de P. Ruerga); —116. *N'Aya d'Avinhó* (G. de Cabrera, A. de Marvolh, Pere Ramon de Tolosa); —117. *Barachi* (G. de Cabrera); —118. *Beranguer de Tors* (G. de St. Gregori); —119. *Bertalaïs* (G. de Bornelh); —120. *Bressus et Gelus* (G. de Calansó); —122. *Daurel* (G. de Calansó); —123. *Domolis et Bevelis* (G. de Calansó); —124. *Duret* (Rom. de Flamenca); —125. *Ermeli* (Rom. de Flamenca); —126. *Fenisa* (Rom. de Joffre et Brunissenda, Rom. de Flamenca); —127. *Foler et Doer* (G. de Calansó); —128. *Gorimon* (G. de Cabrera, G. de Bornelh); —129. *Gormais* (G. de Bornelh); —130. *Guí d'Exiduolh* (R. de Vaqueiras); —131. *Ivan* (Arnau de Marsan); —132. *Llatí* (G. de Calansó); —133. *Linaura* (Arnau de Marsan); —134. *Marcueill* (G. de Cabrera); —135. *Marescot et Lambrot* (G. de Calansó); —136. *Nicolau de Bar* (Perdigó); —137. *Oliver de Verdú* (Rom. de Flamenca); —138. *Nopenopes de Bley* (Arnau Daniel); —139. *Pompeon e Ragon* (G. de Calansó); —140. *Sangua la plasen* (Pere de cols d'Orlac); —141. *Seguí e Valensa* (La Comtessa de Die); —142. *Serena et Eledus* (Breviari d'amor); —142. *Suralis et Gulis* (G. de Calansó); —143. *Teris et Feris* (G. de Calansó); —144. *El rey Tijes* (Galcelm de Faydit); —145. *El rey Flavís: ¿Clodoveu?* (Rom. de Flamenca, B. de P. de Ruerga, G. de Calansó); —146. *Golopi* (G. de Cabrera); —147. *Gui de Nantuolh* (R. de Vaqueiras) Ramon Vidal, Lanfranch Cigala de Lantelm, Rom. de Flamenca); —148. *Raul de Cambrai* (Arnau d'Entrevenas, G. de Cabrera, C. de la gu. contra'ls albigesos); —149. *Na Rainartz d'Isengri* (Pere de Bussignac, Ricard de Tarascó, Gui de Cavaillon, Arnau d'Entrevenas); —150. *Isembart et Germon* (B. de P. de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Ruerga, Pere Cardinal, G. de Cabrera); —151. *Marcon* (G. de Cabrera); —152. *Hugon d'Alvernha* (id.); —153. *Olitia* (id.); —154. *Guajeta* (id.); —155. *Folquier* (id.); —156. Guasmar (id.); —157. *Faquela* (id.); —158. *Orson* (id.); —159. *Bernisson* (id.); —160. *Baurel* (id.); —161. *Beton* (id.); —162. *Saurel* (id.); —163. *Valflor* (id.); —164. *Rambaut* (id.); —165. *Sicard* (id.); —166. *Bernart* (id.); —167. *Arumelec* (id.); —168. *Girart* (id.); —169. *Jausbert* (id.); —170. *Captan* (id.); —171. *Braimau* (id.); —172. *Verdun* (id.); —173. *Vosprezon* (id.); —174. *Aimol* (id.); —175. *Lo rei Calcan* (id.); —176. *Formanes* (id.); —177. *Antelme* (id.); —178. *Ramoal* (id.); —179. *Bramar* (id.); —180. *N'Auruzon* (id.); —181. *Erauberg* (id.); —182. *Aubion* (id.); —183. *Formus* (id.); —184. *Riqueut* (id.).

Ara bé, d'aquests noms n'hi ha *cent vint* que figuren dins la poesia d'En Pons Garau de Cabrera, composta devers l'any [308] 1170, aont aquest renya'l *joglar* Cabra perque no sab les cansons o romans d'ells. Les altres referències o son de la meteixa època o de la primera mitat del sitgle XIII, poch sà poch llà. Així resulta que abans del derrer quart del XII corrien per les terres de llengua d'oc un sens fi de cansons o *cantilenes,* com vol el bene*mèrit Gautier,* aont figuraven com a personatges aquells cent vint noms que retreu En Ports Garau, coneguts y celebrats per tot arreu, y els *joglars* que no sabien tals *cantilenes* o cansons feyen un mal paper. Aquestes *cantilenes* o cansons, per ferse tan populars y tan sabudes, necessitaven un bon raig de temps; de manera que lo manco les hem de suposar de la primera mitat del sitgle XII o del XI, sense gens d'eczegeració, y lo regular es que n'hi hagués del X y fins y tot del IX.

Donem ara una passa mes: ¿a n-e quina llengua perteneixien aquests poemes? ¿a la llengua d'oc o a la d'oil?

Mr. Fauriel (ib. T. II, c. XXVIII) diu en rudes qu'eren en llengua d'oc, y que no porien esser en francès (llengua d'oil), perque a n-el migdia no'l sabien y no los haurien entesos. En Milà (Trovadores, P. 1, a. 3, not. 13, p. 24), Lleó Gautier *(Epopées Françaises*. T. I, L. I, c. XIX) y Paul Meyer

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

(Recherches sur l'Epopée, p. 44. ap. Gautier, ib.) diuen que a n-aquell temps, com les dues llengues eren tan consemblants, les cansons en *llengua d'oil se provensalisaven* facilment introduinthi els *joglars* lleugeres variacions, y que consta que per l'Occitània corrien joglars normants y d'altres regions del nort que cantaven llurs *cansons de gesta*, adaptades a la llengua d'oc. Però Gautier fa constar, segons hem vist, que a n-el migdia hi hagué cantilenes en provensal de Carles *Martell*, de Carlemany, de Rotlan, de Guillem *Nas-curt.* «De tot d'una, diu ell, ja hi hagué càntichs populars consagrats a n-aqueys salvadors del mon cristià y de la nació francesa. Ben pronte n'hi hagué qui se posaren a cantar y eczaltar en provensal y en francés aquells admirables llibertadors, a n-els qui se devia que no visqués la gent baix del jeu sarraí. Això eren aquells càntichs curts, aquelles cantilenes. Y eren sens nombre, y n'hi hagué de consagrades a tots els héroes qu'hem anomenats y a casi tots els qui havien d'esser més envant celebrats dins les epopeyes franceses. A n-aquelles cantilenes se deu que'ls noms de tants de personatges èpichs fossen tan famosos y anomenats dins tot el migdia, y vetaquí com s'espliquen prou totes les alusions que hi fan els trobadors. Jamay hem pretengut, negar l'eczistència d'aqueixes *cantilenes* ni llur difusió dins el migdia de França.» En Milà, per la seua part, diu amb molt de fonament (ib. P. III, a. 2, not. 3, p. 272): «Consta, [309] donchs, l'eczistència a l'any 1170 o poch després d'un gran nombre de narracions poètiques en los paissos de llengua d'oc. Entre elles (les que aludeix En Pons Garau) sols hi ha un nom de l'historia sagrada, pochs de l'historia y mitologia clàssiques y molts de desconeguts. Els altres (y sens dubte qualcún dels derrers) son del sicle carlovingi, que formen el major nombre, en vers dels quals se pot notar que's citen fins-y-tot amb preferència alguns d'interés no meridional... La poesia d'En G. de Cabrera perteneix, poch sà poch llà, a la temporada que's componien les primeres narracions franceses d'aquest cicle, esceptuant el Brut d'En Robert Wace (1151), puys *L'Erec* y *L'Ivain de* Ch. de Troyes son posteriors a 1160 y el Tristan de Berox dels derrers anys del reynat de N'Enric II († 1189). No es molt

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

provable que tan pronte se divulgassen a n-el migdia les versions franceses, y si es ver que'ls noms cèltichs reben una trasformació anàloga, aquesta ja l'havien rebuda en les versions llatines». Y més envant (ib. not. 78), referent a n-el poema de *Tristan,* afig això: «La cita de Tristan per Rambau d'Orange ha d'esser poch posterior a 1155, segons coletgeix Fauriel, lo que sembla provar que devers 1150 ja hi havia un poema provensal d'aquest tema».

Lleó Gautier (ib. c. XX,) santa com a principi que de totes *les cansons de gesta* franceses que's conserven no n'hi hi cap que en son estat actual no siga posterior a n-el fet de les creuades. De manera que les *cansons* carlovingies mes antigues que's coneixen son de devers el meteix temps que les poesies d'En Pons Garau de Cabrera, d'En Girart de Calansó, d'En Bertran de París de Ruerga y de molts dels demés trobadors que fan referències a n-els protagonistes dels poemes o cantilenes en questió.

Esplicar l'eczistència y la popularidat dels noms d'aquells personatges dins les terres de llengua d'Oc per la *provensalisació* del poemes del nort, es una esplicació que, per voler esplicar massa, esplica massa poch. ¿Aont consta tal *provensalisació*? Consta p'el fet de que corrien p'el migdia *joglars* normants y p'els galicismes qu'alguns poemes llengadocians tenen. Això tot lo més provarà que hi hagué cansons del nort que *se provensalisaren,* però no que fossen així tots els poemes que corrien p'el migdia.

Esplicar la popularidat d'aquells noms a n-el migdía y la mala fi de referències que hi fan els trobadors, així com ho esplica Gautier (ib. XX) dient qu'eczistien dins els territoris llengadocians innombrables y antiquíssimes cantilenes en la [310] nostra llengua sobre aquells personatges y que corrien per tot y eren conegudes de tothom, ja es una esplicació mes enginyosa y acceptable.

Nosaltres lo que creym es que d'aquells poemes n'hi hauria prou de procedents del nort, pero que la major part eren originaris del migdia y nats dins la nostra llengua abans de la grandiosa florida que alcansà l'escola trovadoresca la segona mitat sitgle XII. Aquesta escola adquirí tal

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

predomini entre la gent grossa, entre la gent lletruda, y a la fi entre'l poble, que posà de moda les seues produccions, generalment líriques; arreconà la poesia èpica y entronisà la lírica; y així, mentres a les regions del nort s'escrivien aixams de *chansons de gesta*, a n-el migdía brollaven esplets de *chansons, retroenchas, sirventeschs, descorts, tensons, pastorellas, albas, vaqueyras*... Així la producció èpica no havía d'esser gayre a n-el migdía, ni s'havia de posar tan d'esment en multiplicar les còpies de la qu'eczistia com de les poesies dels trobadors, y així no es d'estranyar que la major part de *les cansons de gesta* y *romans* que teníem, a poch a poch s'anassen perdent.

A n-el sitgle XIV ancara se'n devien conservar una bona partida, quant les famoses *Leys d'Amors* de Tolosa, de l'any 1356, parlant del sistema de versificar en la nostra llengua, retreuen (ap. Milà, *Trovad.* P. I, a. 3, not. 13, p. 24) el que segueixen *los grans Romanz dels Reys et dels Emperadors e del Breviari d'amor prosezent per acordansas.*

Consecuència final: que en la segona mitat del sitgle XII y en la primera, y segurament en el XI, y fins y tot en el X, tenía la nostra llengua moltes de cansons èpiques, tot una literatura èpica altament nacional, y no manllavada sino ben nostra.

§ 6. Els Trobadors

Diu el mestre Milà *(Trovadores*, P. 1, a. 4, p. 28): «Com succeí devers un sitgle després a n-el nort de França y en certa manera a Itàlia y més de dos sitgles mes tart a Castella, a n-els genres primitius y mes populars, a la poesía relligiosa, didàctica y narrativa sobrevengué una escola lírica, artificiosa y brillant, garrida per l'enginy si no sempre p'el caracter dels qui la conraven. A la precedència indubtable d'aquesta poesia artistica-cortesana dins el migdía de l'antiga Gàl·lia pogueren contribuirhi la suavidat y bellesa del clima, les majors rellíquies de cultura romana, la major pau y prosperidat que en general conseguiren, [311] el desplegament del règim municipal y de la riquesa mercantil que influeix

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

en el benestar de totes les classes y finalment y d'una manera especial la prematura formació d'una llengua polent y armoniosa. Desde'l sitgle X tendíen les costums dels nobles provensals a la elegància y a la mollor. S'atribueixen a si meteys els meridionals com un títol indisputable l'invenció de la galantería, y aquesta distingeix essencialment la nova cavallería de la qual son expressió directa els càntichs dels *trobadors.* Amb aquests poetes d'una nova espècie troben y anomenats amb un nom novell veym una classe distinta dels vells joglars, encara que tal volta aquells nasqueren d'aquests ja que's troben sens dubte ben entrebaulats. Lo nom semi-clàssich de *joculator* (en provensal *joglar* o *joglayre*) que en son origen designà'l qui eczercia els jochs vils de destresa y habilidat corporal, havía absorbits els de *mim* o *histrió,* que designaven a n-els derrers temps de l'Imperi els *farsants* y *pantomims.* No es donchs d'estranyar que tal ofici fos tengut per ruí e infamiós ja desde son origen, si bé tal volta hi hagué una època intermèdia qu'alcansà major apreci. A n-el període dels trobadors eren els joglars o bé populars e independents o bé secretaris, cantayres y missatges dels poetes. Entre aquests n'hi hagué de ben alta gerarquia, que conraven son art tan sols per deport y solaç y com un instrument de lluytes feudals, de la galantería y del bon to. Altres, de la noblesa inferior o de les classes lletrudes y riques, y àduch a voltes de les més baixetes, a n-aquella època en que les classes estaven manco departides que'n temps posteriors, adquirien una espècie de noblesa artística que'ls-e valía alabanses, obsequis, presents y a voltes feus *(feudos)*; si bé tots quants *trobaven* (feyen poesies) per ganància se mantenien dins una posició equívoca que'ls-e confonía amb los joglars, nom que generalment refuaven, pero que devegades prenien de bon gust. Sia com sia, el distintiu dels *trobadors* era la composició de la lletra y de la música y el del *joglar* la eczecució cantada de les poesíes d'altri. Se formaven uns y altres per imitació y per l'ensenyansa pràctica dels mestres, y sols a una època prou avensada comensaren a escriure tractats gramaticals. Trovadors pagats y joglars corrien sens parar, especialment les primaveres, per les corts feudals; d'aquells de poca fama

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

deyen qu'havíen trescat poch y de qualcun suposa son biograf que recorregué casi tots els punts de la terra habitada. Aquesta poesia trobadoresca, que en los genres que major contacte guardaven amb la popular era escoltada en les plasses públiques, cercava com admósfera pròpia seua les cambres de les corts feudals, aont era acullida com una vera [312] necessitat y encobeida y jutjada. Ademés dels ajusts ordinaris dins les corts, hi havía'ls Puys, festes feudals d'un caràcter especial aont la poesia sols ocupava, al parèixer, un lloch secundari. En quant a les anomenades *Corts d'Amor,* si no arribaren a formar una institució especial, segons molts han suposat, en l'època dels trobadors, hi hagué qualque cosa que s'hi assemblava, ja en la decisió de punts teòrichs, fossen o no amatoris, ja en la de certes dificultats qu'oferia la pràctica de la galanteria, que's sometíen a n-el judici de persones reputades. La poesia conrada p'els trobadors era cavalleresca, es dir, que d'una manera més o manco franca o convencional se inspirava en les idees dominants de la cavallería, de la qual aquell sistema polítich era ensemps reflectiment y estimul». «Presenta la poesía dels trobadors com a principi de tot valor, de tota acció generosa, de tota inspiració poètica, aquell'amor desinteressada, aquella tenror sumisa y pura adhesió, la idea de la qual hi donat especial caràcter a la poesia eròtica moderna, origen a agraciades costums socials y a voltes desfrès a apetits ben vulgars».

Hem retretes aquestes fondes y precioses observacions del *pros* Milà perque donen una idea general molt justa d'aquella famosíssima literatura trovadoresca, glòria imponderable de la nostra llengua y de les Lletres humanes en general, que conrà amb preferència l'amor, la cavallería, la sàtira, l'invectiva personal, política y relligiosa, que fomentà poderosament la causa de la reconquista espanyola escitant amb les seues *presicanses tots* els pobles cristians a que s'armassen y acudissen a ausiliar els reys de Aragó y de Castella contra la morisma, y que tengué mes tart la dissort d'abrassar la causa de l'heregía albigesa per odi a la França del nort y a la clerguía, a la qual es precís regonèixer que a-les-hores no li mancaven punts escapats, que venien la nata a n-els

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

desavenguts amb la lley de Deu per autorisar llurs desgavells y betlendines, y moure avalot. Aquesta literatura trobadoresca alcansà tal floriment y esplendor en la segona mitat del sitgle XII, que s'imposa per tot arreu, eczisant y encativant la gent grossa y la lletruda de França, Itàlia, Castella, Portugal y fins y tot d'Anglaterra y Alemanya, brollant aont-se-vulla entusiastes imitadors d'ella y fent sentir poderosament la seua influència dins totes aqueixes nacions, segons veurem més avant.

¿Cuant comensà la literatura trobadoresca, aquesta rama tan esponerosa y polent de les nostres Lletres? ¿Quins foren els iniciadors y fundadors de tal escola?

Per fretura de monuments històrichs coetanis estam una mica a les fosques sobre aquest punt. Mr. Villemain escriu [313] *(Cours de Litt. franç.* III.e Leç. p. 87) que «desde la derrería del sitgle IX, a n-el costat de la França del nort, esveida per les invasions y dolent govern, per les guerres intestines y la rapacidat dels senyors, la França del migdía havia rebudes lleys més dolses y una vida millor. La fundació del petit reyne d'Arles, sustituit ben pronte p'el comtat de Provença», la creació dels comtats de Barcelona y Tolosa, y de moltes d'altres baronies y senyories y'l casament d'En Ramon Berenguer III amb Na Dolça de Provença, «totes aqueixes causes» feren florir dins aquelles regions les arts y la *Gaya Ciència.* Y com aquestes causes son de la derrería del sitgle IX, sitgles X y XI y primeria del XII, llur efecte, això es la poesia dels trobadors havia de comensar a n-aqueys sitgles. Mes esplícit es Bruce-Whyte: diu (ib. T. II, c. XXII) que «la llengua romana a n-el migdía de França anava desplegant gradualment després de Carlemany fins a n-el sitgle XI, y desde'l X son estudi venía a esser la recreació preferida dels nobles y de les castellanes, sobre tot dins la Provença»; de manera que «devers la derreria del sitgle XI aquesta llengua era la més complecsa y la més rica de tota Europa»; y després fa notar que la multiplicidat de senyorius a n-el migdía de França fomentà ferm la Gaia Ciència, això es, la poesía trovadoresca. El mestre Milà (*Trovadores*. P. II, art. I) dona com

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

a cert que a la cort de Provença quant Na Dolça (1112) se casà amb lo Comte de Barcelona ja hi havia *trobadors*, y es lo regular que n'hi hagués.

Pero, repetim, quins foren els precursors? N'Ot de Montcada, de la primera mitat del sitgle XI, qu'En Guillem de Berguedà retreu dins sa verinosa cansó contra'l Marqués de Mataplana dient que sería aquesta del meteix *sò vell antic* que va compondre N'Ot *ainz que peire pausada* | *fos el cloquer de Vich,* y que no's conserva, —¿l'hem de contar com a trobador? Fora N'Ot de Montcada, el mes antich de qui tenim noticia y de qui's conservin les obres es En Guillem IX, comte de Poitiers, nat l'any 1071. Posseidor del comtat a n-els quinze anys, no assemblà gens a son pare, En Guillem VIII, piadosíssim, bon home de tot, amich coral del gran papa Gregori VII; sino que fou la cosa mes desbaratada d'idees y de costums, sense fre a la llengua ni en res, dispost aontsevulla a riurese del cel y de la terra. Fou cap de una creuada (1101), aont figuraren unes trenta mil dones, en gran part joves, y fou un desastre horrorós en tots conceptes, y l'home, que tengué la sort d'escaparse'n viu, llavò'n feu un poema per posarho en solfa. Famós per les seues disbauxes y males passades amb dones, compongué cansons de [314] les seues heroycidats y betlendines, y se morí l'any 1127. Lo que queda d'ell dins els reculls coneguts dels trobadors no puja a cinchcents versos que fan deu poesíes. La crítica no més n'hi regoneix vuyt, sense contar el poema de la creuada, que s'es perdut. De les vuyt n'hi ha: *a*) *una* que comensa *Pus de cantar m'es pres talent*, y es la cansó de *comiat* que dictà tot partint cap a Terra Santa, capdillant la creuada; *b*) una altra aont diu que no parlarà d'ell, ni d'un altre, ni d'amor, ni de jovent ni de cap altra cosa, y així es tota la poesía; *c*) y *les sis restants* son *amoroses*: *quatre* de tan lúbriques, que no hi ha cara, per poca vergonya que conserv, que les resistesca, y les altres *dues* aont surt l'amor cavalleresca, un poch massa acadèmica y convencional, característica de la literatura dels trovadors (Vid. Fauriel, ib. T. I, c. XIV).

Fonch aquest comte el primer *trobador?* Tot sembla indicar que no.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

El Mestre Milà (*Trovadores*, P. I, a. 4, p. 39 et s.) diu qu'En Guillem mostra en ses poesíes *un refinament qui no s'avé gens amb la cualidat d'inventor de l'art que conrava*, y que ademés d'ell *n'hi havía d'altres trobadors la derrería del sitgle XI*. Villemain *(Cours de litt. Franç. III*[e] Leç, p. 86-89) poch abans de parlar d'En Guillem y referintse a poesía dels *trobadors* y predicació de les creuades aont aquells prengueren tanta part, diu: «el primer gran servici de la llengua moderna, la primera acció poderosament popular eczercida per ella se refereix a n-el comensament de les creuades.» «Fou llavò que's varen veure per tot els grans predicadors que removien els esperits, servintse de l'idioma nou. Dins el migdía, moltes obres poètiques havien precedit l'adveniment de l'elocuència. La gran revolució de les creuades multiplicà'l nombre d'aquestes obres, però no·n mudà'l caràcter relligiós y profà ensemps. Un creuría, lletgintles, qu'entraven dins les creuades tantes d'idees ni mundanes y frívoles com d'entusiastes y severes. Jo vull retreure aquí l'anècdota d'aquell cavaller qui se'n va a la creuada per trobar més facilment una dama que li costava pena veure dins son castell. Aquest fet... en recorda altres mil y indica l'esperit general de la poesía dels *trobadors*.»

Ara bé, com la predicació de la primera creuada comensà devers l'any 1090, si aquesta predicació multiplicà el nombre de les obres poètiques del migdía y si aquestes precediren tal predicació, resulta que la poesia trobadoresca comensà lo manco en la segona mitat del sitgle XI y per consegüent no fou En Guillem de Poitiers el fundador de tal escola ni el primer dels [315] trobadors. Del meteix sentit son Bruce-Whyte (Hist. des Lang. Rom. T. II, c. XXIIII, p. 175-177) y Mr. Fauriel (ib. T. I, c. XIV). Bruce-Whyte fa notar amb gran justesa que les poesíes d'En Guillem, encara que pobres d'enginy y desprovistes d'imaginació» «tant les eròtiques com les didàctiques, no son inferiors a les més notables dels seus sucessors per l'invenció mètrica y la correcció d'estil». «Els noms tenen les meteixes terminacions y apócopes»; «els verbs tenen les meteixes flecsions regulars e irregulars». «Aquest ilustre trobador apareix

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

com un mestre consumat en la versificació, així com llavò l'entenien, això es, com a veicle de la música. Ses rimes son complicades, arreu justes, y son estil es tan fàcil y llenegadís, que fa l'efecte d'unes efusions naturals de la conversa ordinària. Això no més, suposa un hàbit vell. Ara demanam si es possible admetre qu'una revolució tan completa dins l'estat d'un simple patuès l'haja poguda realisar una persona tota sola, per alta que fos la seua capacidat, y fins y tot dins just un sitgle? No se tracta de sortades inspiracions que sobrevenen cop en sech a un poeta en moments d'inspiració: son progressos sustancials dins el sistema d'una llengua. Això suposa coneixensa dels principis de la gramàtica de la naturalesa de l'armonía mètrica y la possibilidat d'adaptar la llengua a les divisions cromàtiques de la música. Dubtam ferm si'l meteix Dante, amb tot son geni creador, hauría poguda dur a cap una tasca semblant. Per acabar, tot quant coneixem del comte de Poitiers rebutjà aquesta hipòtesis; ell no tenia lleguda ni'l gust per una empresa així. Governant dues províncies tan vastes com el Poitu y l'Aquitània, les mes avalotadisses de la França meridional, l'havien de tenir ben impedit sos devers públichs. Ell fou endemés el llibertí més cap-esflorat d'aquell sitgle. Les poques obres que'ns son arribades d'ell no li acusen cap superioridat intel·lectual ni cap imaginació polent ni cap esperit filosòfich».

Mr. Fauriel vé a dir lo meteix, y encara hu reforsa, dient que «tot quant sabem» d'En Guillem «no'ns fa veure un poeta, y àduch manco un poeta original». «Aquesta sola observació bastaría per demostrar que'l comte de Poitiers no poria esser el primer dels trobadors». Diu mes avall que dins les poesies d'ell hi veu «diverses alusions a n-el sistema poètich dels trobadors, alusions qu'obliguen totes a suposar aquest sistema organisat y amb auge temps enrera» de quant el comte escrivia. Ademés fa notar qu'ell no va escriure, en sa llengua materna, que no era la d'Oc, sino el *peitaví,* una variedat del [316] normant,[184] això es, un dialecte de la llengua d'Oïl, que's parlava a n-el Poitu, lo seu comtat, y tan diferent

[184] Nota (81) de l'original: Vid. Mr. Fallot, *Recherches sur les formes gramaticales.* Paris. 1839. ap. Diez, ib. Dom. franc. p. 114.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de la llengua-d'Oc, que'n Pere Cardinal, famós trobador del sitgle XII, dins una de les seues cansons a n-els qui no'l s'escoltaven y feyen com que no entendre'l, per significar que no parlava embuyat, y que, si no l'entenien, era que no volíen, els-e deya: *non parli norman ni peitavi».*[185] ¿Com s'esplica que'l comte de Poitiers no escrigués en *peitaví,* sino en *llemosí,* en la nostra llengua? Sols se comprèn dient que dins la llengua d'Oc y entre la gent polida feya algún temps que era nada la poesia trovadoresca, qu'havia crescut y crescut, arribant a posarse de moda, no sols dins les terres que parlaren aquesta llengua, sino dins les veynades com el Poitu, fins a n-el punt d'adoptarla com a llengua literària aquells y tot que no la parlaven. Aquesta es l'esplicació que dona de tal fet Mr. Fauriel, y trobam que es l'única acceptable.

No essent donchs el comte de Poitiers el primer trobador que hi hagué, y essent les seues poesies de la derrería del sitgle XI y de la primeria del XII, resulta que la poesía trovadoresca, això es, l'escola lírica de la nostra literatura data lo manco de la segona mitat del sitgle XI.

Ara per més claredat y deixar la cosa ben clavetetjada, presentam una taula de tots els trobadors de qui hi ha noticia, aboldronats per regions o escoles, indicant l'època en que floriren, fins allà ont se puga. Hem formada aquesta taula demunt la que presenta Mr. Baret dins son estudi ja citat *Les Troubadours et leur influence sur la litterature du midi de l'Europe*, c. II, P. 64-65, rectificada y ampliada ferm amb lo qu'hem pogut treure de *Los Trovadores* del gran Milà, *L'Histoire de la poésie provençale* de Mr. Fauriel, *La Historia Política y Literaria de los Trovadores* (Madrid, 1878-9) d'En Víctor Balaguer, el *Chansonier provensal* d'En Bernart Amorós qu`acaba de publicar dalt la meritíssima *Revue des Langues Romanes* de Montpeller lo romanista E. Stengel (T. XLI-1898-pag. 349-380; T. XLII-1899-p. 5-43; 305-344; 500-508; T. XLIII-1900-p. 196-2I4; T. XLIV-1901-p. 213-244; 328-341; 423-442; 514-520; T. XIV-

[185] Nota (82) de l'original: Ap. Milà, T. IV, *Or. de las leng. rom.* p. 120; T. II, Trovadores, P. II, not. 7. N'Albert de Sisteron no posa el *Poitu* entre les terres catalanes (Gascunya Proensa, Llemosi, Alvèrnia y Vianès), segons vérem més amunt, art. VI, p. 254.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

19O2-p. 44-64; 120-151; 211-275) y *Leben und Werke der Troubadours* (Leipzig. 1882) del meritíssim Dr. Frederich Diez. Per aclarir a [317] n-e quines regions perteneixien els pobles del naixement dels trobadors, ens som servits del *Nouveaux Dictionaire de Géographie Universelle par Mr. Vivien de Saint-Martin. Paris. 1879*-95, y de l·*Atlas Universel et classique de Geographie ancienne, romaine, du Moyen Age, moderne et contemporaine per MM. Drioux et Ch. Leroy, Paris. 1875.* D'aquells trobadors que no hem pogut aclarir aont ni devers quant nasqueren, posam les inicials dels autors d'ont hem tret llur nom: son aquests. V. B. (Víctor Balaguer), M. (Milà y Fontanals), B. A. (Bernart Amorós). B. (Baret), F. (Fauriel).

TAULA DELS TROBADORS
COMPARTITS PER REGIONS

Escola llemosina

Bertran de Born: nat devers l'any 1140; mort en 1195.

Guillem de St. Gregori: de mitjan segle XIII.

Gaucelm Faidit d'Uzerche: de la 2a mitat del XII.

Albert Marquès. —B.

Aimeric de Sarlat: de la derrería del XII y primeria del XIII.

Elies Caireils de Sarlat: de la 2a mitat del XII y primeria del XIII.

Bernat de Ventadorn, de la 2a mitat del XII.

Huch de St. Cir: de la 2a mitat del XII y primeria del XIII.

Gausbert de Puycibot: de la primera del XIII.

Guirau de Bornell: de la 2a mitat del XII y primeria del XIII.

Gurau de Salignac: —B.

Huch de Bachellería: de la derreria del XII y primeria del XIII.

Bertran de St. Feliu: —B.

Mateu de Quercy: de la segona mitat del XIII.

Guillem de Limoges: —V. B.

Maria de Ventadorn: —V. B.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Pere de Maenzac: —V. B.

Bertran de Born, fill: de la derreria del XII y primeria del XIII.

Ebles de Visel: —V. B.

Juan d'Aubussó: de la primera mitat del XIII.

Bertran de Gordon (Querey): —B. A.

Diodes de Carlús: —V. B.

Ecuyer de l'Isla: —V. B.

Lambertí de Benazet: —V. B.

Pere Durban de Montagut: —V. B.

Escola de Gascunya

Cercamons: de la primera mitat del XII.

Marcabrú: de la primera mitat del XII.

Pere de Valeira: de la primera mitat del XII.

Jofre Rudel: de mitjan XII.

Arnau Daniel de Riberac: de la segona mitat del XII.

Elies de Barjols: de la segona mitat del XII.

Saill deScola, de Bergerac: —B.

Ramon Jordà: mort devers 1206.

Girart de Calansó: de la segona mitat del XII y primeria del XIII.

Arnau de Marvell: de la segona mitat del XII.

Aymerich de Belvezer: mort devers 1264. [318]

Bertran de Ravegnac: del temps de Jaume I d'Aragó.

Gaubert Amiel: —B.

Guilem de la Torre Blanca: —B.

Bernat Arnau d'Armagnac: —V. B.

Huch de Pena, de devora Agen —V. B.

Pere de Bergerac: —V. B.

Bisbe Bazas: —V. B.

Bernat de Fenzenac: —V. B.

La dama de Castelllou: de mitjan XII.

Garau de Luc: de la segona mitat del XII.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Garau de Salignac: del XIII.

Ramon de Castellnou: —B. A.

Almens de Castelnou: —V. B.

Arnau de Cominges: —V. B.

Elionor d'Aquitània: de la segona mitat del XII.

Escola d'Alvèrnia

Pons de Capdoll: del XII, 1180-1190.

Pere de Vernega: del XII.

Guillem de St. Didier: florí de 1152 a 1185.

Robert I Delfí d'Alvernha: mort l'any 1234.

Bertran de la Tur: morí devers 1170.

Robert, bisbe de Clermont: mort devers 1170.

Peyrols de Rochafort: nat en 1180; mort en 1225.

Pere de Maensac: mort devers 1170.

Pere Roger de Clermont: de la segona mitat del XII.

Guillem Adhemar de Marvis: mort devers 1190.

Gavaudan lo vell: de la segona mitat del XII.

Pere d'Alvèrnia lo vell: comensa a la primera mitat del XII y se mort l'any 1214.

Bertran d'Aurella: 1215-1280.

Pere Cardinal, de Vellac: nat devers 1140, mort devers 1230.

La Dama Castelloze: —B.

Gari Lo Negre; de Neillac: —B.

Lo Monjo de Montaudon, devora Aurillac: de la segona mitat del XII.

Lo Vescomte de Turena: —B.

Guillem de Lebrun de Puy; —V. B.

Galceran de St. Didier: de la segona mitat del XIII.

Astorg d'Aurilac: de mitjan XIII.

Escola de Rodes

Deudes de Prades de Ruerga: mort devers 1213.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Lo Comte de Rodes: mort devers 1213.

Huch Brunet: de la segona mitat del XII.

Bertran de Paris de Ruerga: derreria del XII.

Perdigó: de la derreria del XII y primeria del XIII.

Bernat Sicart de Marjevols: del sitgle XIII.

Guillem Adhemar de Marjevols: de mitjan XIII.

Escola de Tolosa

Guirau lo Ros: de la primera mitat del XII.

Pere Vidal: nat en 1275 mort en 1215.

Ramon lo Pros: mort devers 1225.

Aymeric de Pegulhan: de la derreria del XII y primeria del XIII.

Guillem Amelier: de la primera mitat del XIII.

Nadal de Mons: de la segona mitat del XIII.

Azamar lo Negre: de la segona mitat del XII y primeria del XIII.

Guillem Figueres: 1215-1280.

Izarn, l'Inquisidor: —B. et V. B.

Arnau de Plagues: del XIII.

Gari d'Apehier: del sitgle XIII.

Joyat de Tolosa: — V. B.

Lombarda de Tolosa: —V. B.

Pore Ramon de Tolosa: segona mitat del XII. [319]

Pere Camor: de la primera mitat del XIII.

Pere Guillem de Tolosa: del XIII.

Roger Bernart de Foix: de la segona mitat del XIII.

Gillem d'Albi: —V. B.

Faydit de Belest: —V. B.

Huch Descura: —V. B.

Guillem de Durfort: —V. B.

Ramon de Durfort: —V. B.

Pons de la Garda: del XII.

Amorós d'Auluc: —B. A.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Eugenim Durre de Valentines: —B A.

Gingo de Cabanes: —B A.

Aicart del Fossat: —V. B.

Ricart de Tarascó: —V. B.

Escola de Narbona

Raimon de Miraval: de la segona mitat del XII y primeria del XIII.

Guillem Fabra: —B.

Bernat Alahan: —V. B.

Guirau Riquier: nat en 1250, mort en 1294.

Arnau de Carcassés: —V. B.

Escola de Montpeller

Guillem de Balaun: —B.

Adelayda de Porcairargues: de la segona mitat del XII.

Pere Roger de Mirapeix: —B. A.

L'anònim autor del poema sobre la presa d'Almeria: de la segona mitat del XII.

Escola de Bezers

Ramon Gaucelm: nat en 1200; mort en 1250.

Guillem de Bezers: mort devers 1209.

Folquet de Lunel: del XIII.

Bernat d'Auriac, mestre de Bezers: segona mitat del XIII.

Matfre Ermengau: de la segona mitat del XIII.

Escola de Provença

Raul de Gassin: de la primera mitat del XII.

Bertran de La Manon: mort devers 1159.

Rambau d'Orance: 1150; mort en 1173.

Albert Sisteron de Blacatz: del sitgle XIII.

Guiu de Cavallon: mort devers 1210.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Folquet de Marsella: nat devers 1160; mort en 1231.

Rambau de Vaqueiras: mort devers 1207.

Durant de Paernes, comtat de Venessí: mort devers 1229.

Bonafaci de Castellana, de prop d'Arles: del XIII.

Clara d'Andusa: V. B., F.

Ricart de Noves: mort devers 1270.

Cadenet, de Forcalquier, de la derreria del XII.

Ramon Ferraut de Nice: de la segona mitat del XIII.

Jofre de Luch: —B.

Ancelm del Monestir: —B.

Bertran de Pezatz: —B.

Arnau de Contignac: —B.

Guillem d'Hyeres: —V. B.

Paulet de Marsella: del sitgle XIII.

Guillem de Bargemon: —B.

Rostang Berenguer de Marsella: —B.

Huch de Lubieres: —B.

Pere de St. Remí, devora Avinyó: —B.

Bertran Carbonell de Marsella: de la primera mitat del XIII.

Guillem d'Amalrich: —B.

Raul Bistors de Arles: —B.

Lo Monjo de Montnajor: —B.

Bertran d'Avinyó: del XIII.

Bertran del Pujet: —V. B.

Blacats: 1200-1236.

Blacasset: mort devers 1300.

Ramon Berenguer V de Provença: de la primera mitat del XIII.

Granet: de la segona mitat del XIII. [320]

Gui de Falqueis de St. Gil (Clement IV, Papa): del sitgle XIII.

Comtessa Beatriu, de la primera mitat del XIII.

Durant de Carpentràs: —V. B.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Garsenda de Sabran, esposa de N' Anfós II de Provença: mort l'any 1209.

Guillem de Bauci, príncep d'Orange: de la derreria del XII y primeria del XIII.

Guillem Raynols de Forcalquier: derreria del XII y primeria del XIII.

Guillem Boyer de Niza: sub Carolo II de Provença.

Palazis de Tarascon: del sitgle XIII.

Tomiers de Tarascon: del meteix sitgle.

Pere Bremón: —V. B.

Pere de Cols, d'Arles: —V. B.

Pons de Montlaur: —V. B.

Ramon de Latorr, de Marsella: segona mitat del XIII.

Ramon d'Arles: —V. B.

Bernat Arnau de Monteuc aprop d'Avinyó: del sitgle XII.

Ebles de Signa: —V. B.

Guillem d'Andusa: —V. B.

Pere del Villar: —V. B.

Arnau d'Entrevenas: —V. B.

Escola de Viena

Otger de St. Donat: mort devers 1162.

Folquet de Romans: mors devers 1212.

Comtessa de Die: de mitjan sitgle XII.

Guillem Magret: de la segona mitat del XII.

Arnau Guillem del Marsan: de la segona mitat del XII.

Escola catalana

Ot de Montcada: de la primera mitat del XI.

Berenguer de Palasol, del Rosselló: florí a mitjan XII.

Anfòs II d'Aragó: nat en 1152; mort en 1196.

Pons Garau de Cabrera: de la segona mitat del XII.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Guillem de Cabestany, de prop de Perpinyà: de la segona mitat del XII.

Guillem de Berguedà: de la segona mitat del XII; mort en 1213.

Ramon Vidal de Besalú de la segona mitat del XII y primeria del XIII.

Arnau Sabata: de la segona mitat del XII.

Pere II d'Aragó: nat devers 1179; mort en 1213.

Arnau lo català: del temps del rey En Jaume I.

Guillem de Cervera; del temps de meteix rey.

Pons d'Ortafà, de prop d'Elna: d'època incerta.

Fromit de Perpinyà: de la derreria del XIII.

Guillem de Mur: del temps del rey En Jaume I.

Oliver lo Templer: del meteix temps.

Cerverí de Girona: reynat de Jaume I y Pere III.

Pere III d'Aragó: mort l'any 1285.

Pere Salvatge; reynat d'En Pere III.

Amaneu des-Escàs: reynats d'En Pere III y d'En Jaume II.

Pere Duran: —M.

Bernat de Tot-lo-mon: del XII.

Bernat de Prades: de la segona mitat del XII.

Bernat de la Font: de la meteixa època.

Frederich de Sicília: de la derreria del XIII y primeria del XIV.

Pons Huch IV d'Empúries: del temps de l'anterior.

Pons Barba: Reynat de N'Alfons II: 1152-1196.

Moleta: de la meteixa època.

Guillem de Ribes: del meteix temps.

Guillem Pere de Casals: —V. B.

Gui de Cabanes: —V. B.

B. Ramon Llull, de Mallorca: nat el 1235; mort devers 1315. [321]

Fr. Bernat Vidal: del XIII.

Parasol: del XIII.

Pau de Bellviure: del XIV.

Ramon Muntaner: de la segona mitat del XIII y primera del XIV.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Moss. Jordi Febrer del Rey: del temps de Jaume I d'Aragó. En Milà (*Trovadores*. P. III, a. 18-26, n. 2, p. 463) sostén que no ha eczistit tal trobador.

TROBADORS DE TERRES ESTRANYES A LA LLENGUA D'OC

D'Itàlia

Albert de Malespina: de la segona mitat del XII.

Sordel de Màntua: de la primera mitat del XIII.

Lanza: de la segona mitat del XII y primeria del XIII.

Nicolau de Turin: del XIII.

Bonifaci Calvo, genovés: de la segona mitat del XIII.

Parseval Doria: del XIII.

Bartomeu Zorzi, de Venècia del XIII.

Lanfranc Cigala, de Gènova del XIII.

La dama Guillema: del XIII.

Lamberti Bualello: del XIII.

Jaume Grill: del XIII.

Pere de la Caravana: del XIII.

Mestre Ferrari, de Ferrara: de la segona mitat del XIII.

Pau Lanfranch de Pistoya: del XIII.

Dante de Maiano: del XIII.

De Poitu y Santonge

Guillem IX, comte de Poitiers: nat l'any 1071; mort en 1127.

Ebles, vescomte de Ventadorm: nat en 1086; mort en 1160.

Savaric de Montlleó: de la derreria del XII y primeria del XIII.

Renaut de Pons: —B.

Ricart de Barbezieux: de la segona mitat del XII.

Tibau de Nazons, de Ludun: —B.

Jordà Bonell: —V. B.

Pere de Bussinac: —V. B.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Ricart I, comte de Poitiers: de la segona mitat del XII.

D'allà dessà'l Loira

Ebles de Sanche: —V. B.

Guillem de Briars: de la primeria del XIII.

De Navarra

Guillem de Tudela: de la primeria del XIII.

Valtierra: (Vid. Menéndez Pelayo, Antol. T. VII, p. CCLIII.)

Amescua: (Vid. eumd., ib.)

Aragonesos

Martí Garcia: (Vid. Milà, Obras, T. III, p. 209).

Moss. Rodrigo Diez: (Vid. eumd. ib.)

Moss. Navarro (id. ib.)

De Castella y regions veynades

Rodrigós: —M.

Pere Espanyol: —M.

Garau de Tolosa d'Espanya: —V. B.

Guossalbo Rossitz: de la derreria del XII y primeria del XIII.

Alfons X, *lo Sabi*, de Castella: de la segona mitat del XIII. [322]

TROBADORS QUE NO HEM POGUT TROBAR D'ONT EREN NI EN GENERAL L'EPOCA PRECISA AONT FLORIREN

Bernat Martí: —B. A.

Bernat de la Sala: id.

Codolet: de la segona mitat del XIII. —V. B.

Esperdut: id.

Esquilla: id.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Guillem de Ramon: id.

Joan Lag: id.

Gaucelm Estuga: id.

Guillem Gaudi: id.

Pere Busch: de la primera mitat del XIII. —id.

Pere Imbert: id.

Pere Miló: id.

Pere de la Mula: id.

Pere Torac: id.

Ramon Mundet: id.

Ramon Salas; id.

Pere Dugau: id.

Alegret: id.

Ramon Rascas: id.

Faurel: B. A.

Savarich el Prebost: id.

Palestort: id.

Isuartz: id.

Pomairol: id.

Luquet Gatelús: id.

Calega Panza: id.

Ricart Bonamel: id.

Simó: id.

Chardó: id.

Bertran Arrand: id.

Peironet: id.

Guionet: id.

Rofin: id.

L'Ancelm: id.

La dama Escarronha: —M.

Augier: de mitjan sitgle XII. —V. B.

Aimar Jordans: id.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Albert Cailla: id.

Aleandri: id.

Aimerich de Rochafica: id.

Pere de Montalbert: id.

Austant de Segret: V. B.

Arriau d'Acange: id.

Arnau de Brancaleó: id.

Bernart de Baissell: de la primera mitat del XII. id.

lselda de Capuió:del XII. id.

Isarn de Rezols: id.

Isarn Marques: id.

Juan Esteve Betiers: id.

Joan d'Aguillen: id.

Garau de Tintignac:

Guillem d'Avepol: id.

Pere de Corbiac: id.

Pere Guillem de Lucerna.

Aquesta taula de noms tota sola basta per provar l'estraordinària importància y gran trascendència de l'escola trobadoresca y l'influència que per forsa havia d'eczercir dins tota la cristiandat. Aquesta taula tota sola n'es un argument incontrastable y perentori. [323]

Ara, per acabatall, posarem de tots aquells trobadors quins foren els de cap de brot, els caporals:

Velostaquí: *DE L'ESCOLA LLEMOSINA:* Bertran de Born, comte d'Hautefort, afiblonat, sempre en guerra amb sos veynats, terrible satirich, famosíssim per les seues invectives, tal volta el més gran dels *trobadors; Bernat de Ventadorn*, fill del forner del Vescomte de Ventadorn; enamorat de la Vescomtessa, fogí y visità les corts de Normandia, Anglaterra, Tolosa, Provença, Espanya y Itàlia, acabant la vida dins una cartoixa del Llemosí, aont s'era fet monjo; *Guirau de Bornell,* considerat com el més insigne de tots els *trobadors. b*) *DE*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

L'ESCOLA GASCONA: Marcabrú, gran satírich, visità les corts cristianes de dessà'ls Pirineus, especialment la de Portugal, *Arnau Daniel*, considerat del Dante com el príncep dels *Trobadors* (Vid. *Divina Commedia, Purgat. c. XXVI); Arnau de Mervell,* en concepte d'alguns, mes notable que l'anterior. *c*) *DE L'ESCOLA D'ALVÈRNIA*: *Pere d'Alvèrnia,* fundador de la nova escola trobadoresca, rafinada, acadèmica, palaciana; visità les corts de Castella, Normandia, Provença, Narbona, Melguell y moltes d'altres; *Pere Cardinal,* gran amich dels reys d'Aragó y dels comtes de Tolosa, satírich notabilíssim; *Peyrols de Rochafort,* poeta de rassa; *lo Monjo de Montaudon,* gran trobador; com home de mon, de primera; com a monjo, profitós temporalment p'el seu monestir; en quant a costums, una calamidat. d) *DE L'ESCOLA DE RODEZ*: *Huch Brunet. e*) *DE L'ESCOLA DE TOLOSA*: *Pere Vidal, Aymerich de Pegullà. f*) *DE L'ESCOLA NARBONA*: *Ramon de Miraval* y Guirau de Riquier, tots dos de gran anomenada. g) *DE L'ESCOLA DE BEZERS*: *Matfre Ermengau. h*) De l'escola de Navarra: *Guillem de Tudela*. i) DELS ITALIANS: *Sordel*. *j*) DE L'ESCOLA DE PROVENÇA: *Folquet de Marsella,* de gran delicadesa d'esperit y elegància d'estil; amich del rey Ricart *cor de Lleó,* Alfons II d'Aragó, Alfons VII de Castella, lo comte Ramon V de Tolosa, Barral de Baux, Senyor de Marsella; després se feu monjo *del Cistell* y arribà a bisbe de Tolosa; *Rambau de Vaqueiras:* la poesia'l feu tot un personatge, ben notable per son enginy y gran originalidat, rebut amb paumes d'or dins les corts de Provença y sobre dins la de Bonifaci de Monferrat; se enamorà de Na Biatriu, germana d'aquest, y amb ell se'n anà a la creuada de 1202, que conquistà Constantinoble, y li donaren un feu dins Romania, aont morí devers l'any 1207 batallant amb los Turchs y Bulgars. *l*) *DE L'ESCOLA CATALANA*: *Guillem de Berguedà*, desenfrenat y lúbrich fins al derrer estrem; per la sàtira, casi tan notable com En Bertran de Born; *Guillem de Cabestany; Ramon* [324] *Vidal de Besalú,* amich dels reys d'Aragó y Castella, visità totes les corts d'Espanya y del migdía de França, distingintse ferm com a poeta narratiu, tutor de la primera gramàtica y poètica de la nostra llengua, *la Razós de trobar; Cerverí de Girona; lo B.*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Ramon Llull, famosíssim per les seues rimes relligioses, peró moltíssim més per la seua prosa estupenda, per la cual resultà un dels més grans escriptors de l'Edat Mitja, no sols dits la nostra literatura, sinó dins tota la d'Occident.

§ 7. Antiguedat de l'escola poètica catalana.

A la taula de trobadors que presentam, ja hu veys, l'escola catalana, tant per la cantidat com per la calidat, ocupa un lloch culminant, y demostra clarament que Catalunya no romania gens enrera dins aquell grandiós y gloriosíssim moviment literari que's desplegà dins els territoris de la llengua d'oc a n-els sitgles XI y XII.

Y ara hem d'afegir que'l correu de la poesía dins la regió catalana, molt lluny d'esser just un eco y resultat del que duya tanta de forsa dins el Llemosí, la Provença y Tolosa, era anterior a la sanitosa influència literària que d'allà sens dubte ens va venir, principalment amb motiu del casament d'En Ramon Berenguer III amb Na Dolsa de Provença. Vetaquí algunes proves y arguments de tal antiguedat. *a*) L'eczistència de la cansó o tonada de N'Ot de Montcada, de la primería del sitgle XI, a n-e que aludeix En Guillem de Berguedà (ap. Milà, *Obras* T. VI, *Obs. sobre la poes. pop.* p. 59), dient que la va compondre *ainz que peira pausada* | *fos el cloquer de Vich*, que, segons vérem mes vérem, fou construit abans de l'any 1038. *b*) En Milà (ib. p. 51 et ss.), parlant d'uns himnes llatins de la mort del comte En Ramon Borrell III, ocorreguda l'any 1018, y del *Cid Campeador,* y per lo tant del sitgle XI y primería del XII, visiblement composts a Catalunya, diu: «devers la meteixa època que se compongueren aqueixes cansons se desplegà l'us de la poesia vulgar, nada del correu de la llengua moderna, amb els himnes y narracions piadoses». *c*) *El Plany de Sta. Maria,* mencionat més amunt, el troba'l P. Villanueva dins un manuscrit de l'iglesia d'Àger, antiquíssim. En Milà (ib.) el califica d'anterior a n-el sitgle XIII, y el dona com esclusiu de la regió catalana. Hi ha ademés el *Plany de St. Esteve,* que'l P. Villanueva trobà

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

també dins un manuscrit antiquíssim de la meteixa iglèsia d'Àger, y que's cantava antigament en la Seu de Vic, lo meteix que a Agen y Aix de Gascunya, si bé [325] amb variants dels dialecte gascó en aqueixes ciutats. Lo manco hi ha que considerarlo aclimatat a Catalunya. *d*) El gran Milà (ib. T VI, Romancerillo catalán, Prelim. a. III, p. 200), tractant de la poesia vulgar catalana y de l'època en que comensà, diu que «de la derrería del sitgle XII tenim ja proves de qu'eczistia una poesia popular lírica, y n'hi ha moltes de que continuà en los sitgles posteriors». *e*) Lo benemèrit Amador de los Ríos, gens sospitós de parcialidat a favor de la nostra llengua y literatura, en la seua important *Historia crítica de la literatura española* (Madrid, 1861-65, T. II, c. XV, p. 284) diu que la conquista de Toledo (1085) *«apresuró el no dudoso y visible desenvolvimiento de los romances hablados en la península;*... » *«brotó en la España central el que ha merecido por excelencia nombre de* CASTELLANO; *mostrose en la oriental el que lleva el título de* CATALÀN...; *y surgió en la occidental el determinado con el de* GALLEGO. *Tuvieron todos diversas ramificaciones, y* TODOS ASPIRARON À LOGRAR DESDE SU INFANCIA REPRESENTACIÓN VERDADERAMENTE LITERÀRIA.» Y a n-el T. III, c. IX, p. 458, parla de *«el empeño» «constante» de los catalanes desde los tiempos de Berenguer I, conde Provenza,* (primería del sitgle XII) *en* CREAR UNA POESÍA NACIONAL.» Y algunes retxes mes amunt y referintse a N'Alfons X *lo sabi, de* Castella, y a l'eczemple que poria seguir per millorar la poesía, escriu*: «Notables eran en verdad los que en las regiones orientales de la Península*, *donde* SE HABÍA FORMADO Y CAMINABA À SU PERFECCIONAMIENTO *un romance distinto del de Castilla, le ofrecian insignes cultivadores de la poesia;»* y tres planes més avall diu que'l rey En Jaume I *«logró dar a la poesía y lengua catalana» «considerable impulso»; y* parla del *completo desarrollo»* de les seues *«formas lírico-eruditas, que recibian más tarde de los poetas de la cort de Pedro III»;* y cinch planes més avall diu que «*en el momento en que expiraba la musa de los trovadores, cobraba mayor virilidad la de los catalanes».*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Recomenam a n-En Menéndez-Pidal que desnòs y remuch bé aqueys passatges d'En Milà y de N'Amador de los Ríos. Estaven ben lluny tant un com l'altre de somiar ni sostenir la barbaridat qu'aquell estampà dins son famós article de 15 de desembre, de que'ls «poetes catalans» de la derrería del sitgle XII «encara no sabien escriure sino amb una llengua estranya», antes afirma lo benemèrit Amador que «desde la seua infantesa» «el català» «aspirà» a conseguir «una representació verament literària» y que desde la primeria del meteix sitgle XII traballaven els catalans de bon deveres per «CREAR UNA POESIA NACIONAL» qu'es tot lo contrari de lo que En Menéndez-Pidal va escriure [326] a la bebetlana, sense comanarse a Deu ni a Santa Maria, y *per fer un platet* a n-els menja-catalanistes del gran carronya *El Imparcial.* Per boca de N'Amador de los Ríos parlava la veritat històrica; per la d'En Menéndez Pidal parla la passió política, que en matèries literàries no serveix més que per fer doys. Donchs aqueix senyor que tant retreu y pondera contra'n Massó y Torrents l'autoridat d'En Milà, presentantla com inapellable en matèria de poesia popular catalana, y nosaltres hem de confessar que no estam gayre lluny de considerarlehi, tantíssim es el pes que li regoneixem; donchs a veure En Menéndez Pidal com se'n desfà d'això que diu l'escels Milà y Fontanals sobre l'antiguedat de la poesia catalana. Ell veurà com salva l'autoridat del gran mestre, amb la qual pretén baldar En Massó, com salva aquestes paraules seues, tan injurioses per la nostra literatura com contràries a la veritat històrica, confessada y proclamada p'el *pros* Milà: «En el siglo XII» «los poetas catalanes no sabían aun escribir sino en una lengua extraña»; «hasta muy a fines del siglo XIII no empezaron los catalanes a querer dignificar su lengua para la poesia, y, cuando lograron una lengua poética, la llamaron *lemosina* para indicar su esfuerzo de imitación extranjera y su desdén por el *pla català».*

Per forsa ha d'esser gustós y *pintoresch*, y fins y tot *instructiu,* veure les brivades y les espolsades que farà per sortir de l'encallador y alsarse d'aqueixa grandiosa tonversa que pegà amb ver son article de 15 de desembre, allà ont se figurava l'home haver capxifollats els presidents de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

les sociedats econòmiques de Barcelona qu'acabaven de protestar devant el Rey contra la capbuytada del decret d'En Romanones, y qu'hauría deixats fora de combat tots els catalanistes que treuen del solch tanta de gent de Madrid y les fan dir y fer bestieses a l'uf.

No es amb nosaltres que les hi d'haver, Sr. Menéndez Pidal; es amb el mestre Milà, mestre de vostè y nostre, y que vostè el nos presenta... quant li convé, com oracle suprem per que'ns confessem vençuts. ¡A veure, donchs, com se'n desfà! ¡Que trega tot l'estam, el dels dies feyners y el dels diumenges, que tot s'es mester! [327]

§ 8. Nou argument de l'antiguedat de la nostra llengua: la declinació que tengué fins devers el sitgle XIV

Sols la llengua d'oc y la d'oil, entre totes les neollatines, tengueren declinació. Escoltau lo que'n diu Mr. Littré (Hist. de la Lan. Franç. T. I, Intr. p. XXXI et s.) «Aquest caràcter, comú a la llengua d'oc y a la d'oil, que les separa de l'italià y de l'espanyol, es el tenir casos; es un fet gramatical qu'era romàs soterrat y desconegut dins la nostra tradició de llengua y de Lletres. En Raynouard tengué la bona sort y l'honor de posar els fonaments per l'estudi del provensal y per consecuència del vell francès:... aquesta prova la trobà dins les gramàtiques provensals del sitgle XIII; que ensenyen aqueixa retgla de llur idioma. Raynouard en va veure l'importància y la va retreure. De llavò ensà es estada la llum dels monuments. ¡Que havien de parèixer uns monuments escrits amb una llengua de casos aont ningú sospitava que n'hi hagués haguts! Així se trobaven aquells qui per curiosidat fulletjaven qualcún de tals manuscrits plens de pols: tot lo qu'era regularidat y correcció, els-e semblava irregularidat y barbàrie. ¿Que diría qualsevol del llatí si'l lletgia sense sebre que les flecsions son casos, y que no queda a l'arbitri del escriptor o copista emprar a cada construcció una desinència més tost qu'una altra. Se tracta, es ver, d'una declinació manco rica que la llatina. La llengua

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'oc y la d'oil no tenien mes que dos casos, això es, una forma p'el nominatiu y una p'el règim. La cosa, ja hu veys, ha mancabat, pero no ha fet ull del tot; el sentit dels casos s'es afluixat, pero no s'es abolit; y necessariament els dos idiomes posseeixen l'ayre d'antiguedat qui manca a l'italià y a l'espanyol y a n-el francés modern. Si prenim el typ clàssich per mida, el boldró franch-provensal està un grau menor de síntesis filológica que'l llatí, ja que de sis relacions espressades per la declinació llatina, sols n'ha conservades dues; però està a un grau mes amunt que l'espanyol y l'italià, puys que té dues relacions espressades per dos casos, allà ont tota relació d'aquest genre manca dins el boldró hispano-itàlich. Aquí tenim donchs una posició intermèdia: el boldró franch-provensal ha atenuada la declinació llatina; l'altre boldró no n'ha conservat res. El primer resulta manco llatí en quant a les declinacions; l'altre ha deixat d'esserho... Aquí tenim la prova de que entre la complecsidat sintética del llatí y la simplicidat simplicidat analítica de les llengues romanes modernes, hi havia una estació aont aturarse; el traball qu'ha despullada la llatinidat dels seus casos, no s'es fet d'un cop; hi ha hagudes tongades y èpoques; a una època [328] vengueren a suprimir tres casos, el genitiu, el datiu y l'ablatiu, y quedaren el nominatiu y el règim. Fou a n-aquest entremig que la llengua d'oc y la d'oil se ficsaren; quant s'hi feu sentir el moviment literari, quant hi comensaren a escriure no hi havia res qu'hagués abolit dins el poble el sentit d'una tal sintacsis, y conformants-hi'ls escriptors, ens ne deixaren, dins escrits sens nombre, una prova vivent. Y es forsat haver d'admetre qu'una literatura romana qui escriu amb una llengua de casos, ha hagut de comensar de bon'hora y ha de pertenèixer a n-els temps mes enllà de l'Edat Mitja, lo meteix qu'ens remunta a l'època més remota de la *descomposició llatina* y *recomposició romana*. —Aquesta locució: *el sentit dels casos*, de que me servesch qualque volta, si té res d'insòlita en l'espressió, es eczacte en la significansa. Avuy, parlant la nostra llengua, tenim per certes finals un sentit imperiós dels nombres, això es, que no hi ha res que'ns fassa tremudar l'us d'aquelles finals y donar el sentit del plural a n-aquelles que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

son del singular y al revés.» Així la *s* final, que es la característica dels nostres plurals, si se presenta dins la nostra imaginació un nom qualsevol, no en singular sino en plural, tot d'una ja nos representam aquell nom amb la *s* final; y, si de plural passa a singular, a l'acte fuig la *s.*[186] «Lo meteix passa amb els casos dins les llengues qui tenen declinació: amb *imperator, imperatoris, imperatori, imperatorem, imperatore,* el llatí més mal lletrut esperimentava una repugnància a donar a *imperator* un altre paper que'l de subjecte, y en les altres formes qu'eren complements, son sentit innat li mostrava els graus y l'us. Aquest sentit tornà mes fluix a n-el pas del llatí, no direm a les llengues *romanes* perque no passà a l'espanyol ni a l'italià, però sí a la llengua d'oc y a la llengua d'oil, aont se ficsà en dos casos; el provensal y el francés, per servirme d'un meteix tema, de les cinch formes desinencials en feren dues: el primer, *emperAIRE, emperaDOR;* el segón, *emperERE*, *emperEOR;* y aqueixes dues novelles desinències foren així obligatòries com ho eren estades les cinch velles, y se crià el sentit dels dos casos, sucesor atenuat del sentit dels cinch»... «De fet y baix del punt de vista històrich, la bona condició, la condició fecunda, la condició verament acomodada a les circunstàncies socials, fonch la de les llengues de dos casos o llengues intermediàries. No volem dir qu'elles anaren devant les altres perque eren llengues de dos casos, sino que hu foren perque se formaren les primeres». [329]

Vegem ara quina norma seguí la nostra llengua en la formació d'aquests dos casos. La norma que seguí, fou aplicar a n-els noms llatins y no llatins que prenia, les lleys generals de formació que regulaven la seua constitució, això es, la lley d'*acursament* combinada amb la *de estalvi de forsa*, *la de suavisació* y *refors, la de distinció y la d'eufonia.* De l'aplicació d'aqueixes lleys a n-els noms resultava la pèrdua o tramudansa de les lletres *postòniques,* això es, qu'anaven derrera la vocal *tònica*: *a*) la consonant que anava just derrera aquesta, se conservava casi sempre;

[186] Nota (83) de l'original: Hem sustituit lo que diu Littré per això altre perque allò que diu sols el [sic] aplicable a n-el francés.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

b) les que anaven mes enrera, a voltes se tremudaven de lloch o se suavisaven, y, si eren de difícil pronunciació, se perdien, y la *m* se perdia sempre, com en llatí, que no solia sonar en esser final;[187] *c*) les vocals se perdien o se alteraven generalment; si n'hi havia dues, casi sempre se'n perdia una. D'aquí havia de resultar l'alteració y confusió de les desinències característiques dels casos y per consigüent la pèrdua de la declinació. Per fervosho tocar amb les mans, vetaquí aqueys eczemples presos de les *cinch declinacions llatines* aont se veuen les elisions de les vocals y consonants postòniques segons les lleys mencionades. A l'eczemple de la primera declinació hem posades *en cursiva* les formes arcaiques segons les retreuen Guardia y Wierzeyski (ib. I^e P. L. II, n. 17, p. 86; L. III, n. 391 et 395, p. 295 et ss.) que's conservaven més o manco dins el llatí popular, d'ont sortiren els idiomes neollatins, y qu'espliquen perfectament diferents formes que prengueren moltes de paraules nostres.

I. Missa-missa	2. Amicus - amic	3 Nasus nas
Sing.	Sing.	Sing.
N. missa - missa	amic-us - amic-s	Nas-us - nas s
G. missa-e - misse		
missa-i misse	amic-i - amic-	nas-i - nas-
D. missa-e misse		
missa-i misse	amic-o - amic-	nas-o - nas-
A. missa-m - missa	amic-um - amic-	nas-um - nas-
V. missa - missa	amic-e - amic-	nas-e - nas-
Abl. missâ - missa	amic-o - amic-	nas-o - nas-
Plural	Plural	Plural
N. y V. Missa-e(s) misses	amic-i – amic-s	Nas-i – nas-
Missa-i(s) misses		
G. Missa-rum missar	amic-o-rum - amicor	nas-o-rum - nasor

[187] Nota (84) de l'original: Vid. Guardia et Wierzeyski, Gramm. de la langu. lat., I.^e Part.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

D. y A. Miss-is misses		
Missa-is misses	amic-is - amic-s	nas-is - nas-s
Ac. Missa-s - missas	amic-os - amic-s	nas-os - nas-s [330]

4. Faber-fabre	5. Oratio - Oració	5. Salvator - Salvador
Sing.	Sing.	Sing.
N. faber – fab-r	oratio – oratio	salvator - salvater
G. fàbr-i – fabr-	oration-is – oration-s	salvator-is – salvator-s
D. fabr-o – fabr-	oration-i – oration-	salvator-i – salvator-
A. fabr-um – fabr-	oration-em – oration	salvator-em – salvator-
V. fàber – fabr-	oratio – oratio	salvator - salvater
Abl. fabr-o – fabr-	oration-e – oration-	salvator-e – salvator

6. Valens-valent	7. Porticus - Pòrtic	8. Spècies - spècie
Sing.	Sing.	Sing.
N. vàlens - valens	Portic-us – portic-s	spècies - spècies
G. valent-is – valent-s	portic-us – portic-s	specie-i – specie-
D. valent-i – valent-	portic-ui – portic-	specie-i – specie-
A. valent-em – valent-	portic-um – portic-	specie-m – specie-
V. válens – válens	portic-us – portic-s	species - species
Abl. valent-e – valent-	portic-u – portic-	specie - specie
Plural	Plural	Plural
N. y V. valent-es – valent-s	portic-us – portic-s	spècie-s – spècie
G. valent-ium - valent	portic-u-um – portic-	specie-rum - specier
D. y A. valent-i-bus – valent.b-s	portic-i-bus - portic-b-s	specie-bus – specie-b-s
Ac. valent-es - valent-s	portic-us - portic-s	specie-s - species

No multiplicam més els eczemples perque amb aquests n'hi ha prou per coletgir lo que havia de passar amb les altres classes de noms de totes les declinacions llatines.

L. III § 384, p. 233.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Així se veu que amb la cayguda o elisió y tremudansa de les vocals y consonants postòniques resultaven les desinències *casuals* reduides a n-axò: *a*) *Per els noms de la I.ª declinació,* n'hi havia UNA per tots els casos *singulars: missA* o miss*E*, que sonava lo meteix; y DUES p'els casos *plurals*: *missAS* o miss*ES* y *missaR*. *b*) *Per els noms de la 2.ª acabats en* US: a n-el singular n'hi havia una p'el nominatiu (amics) y una per tots els altres casos (*amic*), y a n-el plural n'hi havia una p'el nomnatiu y vocatiu *(amic)*, *una* p'el genitiu *(amicor)* y *una* p'els altres casos *(amics).* Llavò hi havia'ls noms de *tema* acabat amb *s (nas-us)* y que per lo tant, ademés d'aquesta, derrera la vocal tònica duyen la *s* característica de la desinència del nominatiu, y, perdentse aquesta en els altres casos sempre quedava aquella, y així resultaven tots els casos acabats amb *s,* singulars y plurals, en treure'l genitiu plural, que acabava amb *or* (*nasor*). *c*) *P'els de la meteixa declinació acabats en* ER hi havia UNA forma a tots els casos singulars *(fabr)* afegintse una *e* eufònica derrera la *r* [331] final per facilitar la pronunciació (Vid. Guardia et Wierzeyski ib. 1.II, § 22), y TRES formes a n-els plurals, lo meteix que a n-els noms acabats en *us* sense *s* final a n-el tema. Llavò hi havia els qui a n-el nominatiu desplassaven la vocal tònica (*PrEsbyter, presbYteri, presbYtero,* etc.), els quals de resultes d'això cobraven *una* forma especial p'el nominatiu y *una* d'una sílaba més p'els altres casos, amb les meteixes variants que'ls acabats en *us. d*) *Dins els noms de la 3.ª,* com n'hi havia de tantes classes el tema a n-el nominatiu singular per la lley *de l'eufonia* sofría tantes d'alteracions (Vid. Guardia et Wierzeyski, ib. I^{e} Part. L. II, c. lV), aquest *nominatiu* y son similar el vocatiu prenien una forma especial, acabada en *s* o sensa segons llur etimologia llatina; el genitiu quedava amb una forma composta del tema y la desinència -*s* (*is*) sa característica *(oration-s)*; y els altres casos romanien amb el tema rònech *(orantion, salvador);* y a n-el plural se feyen DUES formes, això es, *una* especial del *genitiu (oration..)* y una per tots los altres casos *(oration-s)*. *e*) *A n-els noms de la 4.ª* quedava una meteixa forma a n el *singular* p'el *nominatiu, genitiu* y *vocatiu (pòrtic-s)* y una p'els altres casos *(pòrtic). f*) *Per els de la 5.ª,* si

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

no tornaren de la I.ª, lo qual succeí a molts, hi hagué a n el singular *una* forma p'el *nominatiu y vocatiu (spècies)*, y *una* p'els altres casos *(spècies)*; y a n-el plural *una* per tots els casos *(spècies),* fora la del genitiu *(specier).*

Donchs bé, la llengua d'oc y la llengua d'oil se constituiren quant la declinació llatina se trobava així, reduida a manco de la mitat de lo que fou en l'*edat d'or*, y allò que quedava de tal declinació tengueren aquestes dues llengues, com ho demostren llurs monuments primitius. Naturalment qu'elles sistematisaren una mica aquelles rellíquies de la declinació, reduintla en general a *dos casos* p'el singular y *dos* p'el plural, això es, *un*, el *cas regent* (el nominatiu) y l'altre el *cas regit*, que eren tots els demes, fora'l vocatiu, que en general anava amb lo nominatiu; y feren això fundades en les lleys fonètiques anomenades més amunt, y especialment en la *lley de distinció,* això es, aquell instint de les llengues que les du a diferenciar les paraules similars, si no signifiquen lo meteix. Y vetaquí com sistematisà la nostra llengua tal declinació, que es lo que'ns interessa directament.

I. Els noms acabats amb *a* àtona, pertanyents casi tots a la I.ª declinació llatina, no distingien ni a n-el singular ni a n-el plural el *cas regent del cas regit: no* duyen *s* final a n-el singular *(missa),* y en duyen a n-el plural *(missas* y *misses*, que sonaven lo meteix). [332]

II. Els noms masculins y neutres, pertanyents a les altres declinacions llatines, que acabaven el nominatiu singular amb *s,* pero no hi acabaven el tema, conservaven aquella *s* a n-el *cas regent* y la llevaven a n-el *cas regit* dins el *singular*, y a n-el plural la llevaven a n-el *regent* y la posaven a n-el *regit. Ecz: l'amics, de l'amic*, *los amic*, *dels amics.*

III. Els noms *femenins* y els *masculins* y *neutres* que del llatí a la llengua d'oc tornaren *femenins*, pertanyent a la 3.ª declinació llatina, formaren a n el *singular* el *cas regent* acabat amb *s* y el *cas regit* sense *s*;

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ara a n-el plural acabaven amb *s* el cas *regent* y *el* cas *regit*.[188] Ecs: La flors, de la fl*or, les flors, de les flors; la cansons, de la canson, les cansons, de les cansons.*

IV. Els noms que acabaven el tema amb *s (nas·i, vas·is, oss·is*) resultaven indeclinables perque aquesta *s,* com no era la característica de cap cas, sino que sempre anava adherida a la vocal tònica, perdudes les desinències dels casos, romanía sempre com a final la *s* del tema. Devers el sitgle XIII y XIV, per la *lley de distinció*, afegiren a n-els plurals *es* y mes envant *os*.[189] Ecz: *lo nas, del vas, de l'os; los nas, los vas, los os; dels nas, dels vas, dels os;* y després: *Los nassES* y *na*ssOS, *los vasES* y vasOS, *los ossES* y *ossOS*.

V. Els noms no inclosos en les quatre categoríes anteriors, acabaven sense *s* el cas *regent* y el *regit* singulars, y el regent plural; ara a n-el *regit* plural hi posaven *s*. Ecz: lo *maestre* (*magiste*R), lo *pastre* (pastor); del *maestre*, del *pastor*; los *maestre*, los *pasto*R; dels *maestres*, dels *pastors*.

VI. Els noms que'n llatí dins el nominatiu singular desplassaven la vocal tònica del tema suprimien a n-aquest la consonant final *(sÀlus-saluT·is, hónor-honó*R·*is*) o la *s,* desinència característica de dit nominatiu *(Àmor-amór·is; cólor-colór·is)* o hi feyen una y altra supressió *(sÉrmo-sermÓn·is, lÉctio-lectioN·is),* restabliren a n-aquest *cas* aquelles dues lletres, y hi emplassaren la vocal tònica, això es, allà ont la tenía el tema; seguint en los altres casos: els *noms* masculins y neutres, la lley II; els femenins, la III; havent d'advertir que els qui acabaven lo tema amb *n*, no sols d'aquesta categoria, sino de totes les altres, sovint perdien aquesta *n* a n-el nominatiu singular. *Ecz: la salUTS, l'honORS*, *l'amORS, la colORS, lo sermONS* o *lo sermÓS,* la *lissONS* o la *llissÓS, l'hom boNs* o *l'hom bOS; de la salut, de* [333] *l'honor, de la color*, *del sermón,* de la *lisson,* de l'*homen bon;* masculins: *los sermon*, *los homen bon*; *dels*

[188] Nota (85) de l'original: Vid. Bartsch, *Ghrest. Tableau sommaire des flexions provençales*, c. II, p. 416; Huch Faidit, *Donats Proensals,* ed. de Guessard, Paris, 1858.
[189] Nota (86) de l'original: Vid. Bartsch, ib, c. II, p. 4I7.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

sermons, *dels* homens *bons;* femenins: les *saluts,* les *honors, les colors*, *les amors*, les *lissons; de les saluts, de les honors*, *de les amors, de les colors*, *de les lissons.*

VII. Els noms qui desplassaven la vocal tònica del tema a n-el nominatiu singular y els qui, enque no la desplasassen, feyen el nominatiu amb una sílaba manco que a n-els altres casos, fora tots aquells qui acabaven el tema en *on* y gran part dels qui l'acabaven en *or* sense *t* devant aquestes lletres, adoptaren una forma més curta y ordinariament *plana* (amb la vocal tònica a la penúltima) p'el *cas regent* singular, y una de més llarga p'els demés casos, seguint en les desinències la lley II o la V segons amava llur etimología y lo establert en les meteixes lleys. *Ecz: lo* SALVADRE,[190] y *SalvÀyre* (Sa*lvÀtor); al salvador (salvator·I), los salvAdor* (*salvatores*), *als salvad*Ors (*salvator·ibus*); LO LÀDRE y *lÀyre* (*lÀtro*), *al Layr*On (*latron-I*), *los layron* (*latron·es*), *als layrons* (*latron·i*bus); lo SENYER (*s*E*nior*), *al senyor* (*seni*Ori); *los seny*Or (*senior*es); *als senyors* (*senior*ibus); LA SOR y *s*Orre (*sÓror*), *a la ser*Or (*sorÓri*); *les ser*Ors (*soror*es); a les *serors* (*sorór*ibus); LO COMS (*comes*), *al comte* (*comIti*); *los comte* (*comit*es), *als comtes* (*com*It*i*bus).[191]

VIII. Els noms que en llatí feyen el genitiu plural en *orum,* conservaren una forma especial per tal *cas*, acabada en *or: la ley christianor·um* (lex *christianor·um*.) R. Ferraut, vida de St. Honorat, ap. Bartsch, *Chrest.* col. 331; *el temps ancianOR, (tempus ancianor·um),* id., ib.; *e la ley payanOR* (*lex paganOR·UM*), id. ib. No tenim notícia que dels altres genitius plurals se formassen casos semblants.

---

[190] Nota (87) de l'original: *Sabia lo* SALVADRE *que la* sua ora ve, Vid. supra, c. VII, § 4. n. VII. 284.

[191] Nota (88) de l'original: Així se formaren aquella partida de paraules que teníem, y en conservam moltes encara, acabades en *ayre, eyre: emperayRE, trobaYRE, amaYRE, peraYRE, cridaYRE, etc., beveYRE, radeYRE, tondeYRE, penyEYRE, batEYRE, prendEYRE* (preses aquestes en *eyre* de N'Huch Fadit, ib. p. 6), y *pastRE, pesTRE, màyER, méllER, neps, aylE, falX=falCs, fels, Huchs*, *CarlE*, *PeyrE, Folch* (que retreu Bartsch (ib. p. 416) y moltíssimes d'altres, que no eren mes qu'els *casos regents* singulars, corresponents respectivament a *emperaDOR trobaDOR, amaDOR, peraDOR (pilatore) cridaDOR, beveDOR, radeDOR* (*raditore de radere-barber), tone*DOR, *pinTOR, bateDOR, preniDOR, paSTOR, prevERE, majOR, mell*OR, *nebOT, baylÓN, falcÓN, feLÓN, HugÓN, CarlÓN, PeyrON, FolcON,* etc., qu'eren la forma dels altres *casos.*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

IX. Els adjectius seguíen les meteixes lleys que'ls sustantius. Els qui no més tenien una sola terminació y que en llatí en tenien dues: *breu, greu, (brevIS-brevE, gravIS-gravE*), si anaven [334] amb un sustantiu masculí o femení, seguien la lley II; si s'usaven en sentit neutre, seguien la lley V. Els qui conservaven o havien ateses dues terminacions, *masculina* y *femenina,* si anaven amb un sustantiu masculí, seguien la lley II o la IV o la VI, segons allò que amava llur nissaga llatina; si anaven amb un sustantiu femení, seguien la lley I; y si se usaven en sentit neutre, seguien la lley V.

Y vetaquí lo qu'era aquella declinació que tengué la nostra llengua tot d'una de nèixer, consistent en lo que quedava a sa mare de lo que per temps havia tengut. Amb això se veu que, per formar tal declinació procedí de la manera més llógica y amb la més escrupulosa fidelidat a la etimologia llatina y demés lleys de formació; no hi anà a la babatlana, ni a la bordellesca; hi anà sense treure un peu del solch, sense fer gens de marrada, tot dret, p'el camin-real.

Ara que us hem esplicada y raonada la teoria, vosaltres meteys, lectors estimats, ficsauvos en los monuments trascrits a n-els § 2, 3 y 4, y veureu casi sempre observada la regla de tal declinació, no ja dins els monuments literaris, sino dins els *Juraments d'Estrasburg*, y fins y tot dins aquelles actes notarials, mig en llatí mig en vulgar, aont aquest es segur que hi surt just així com se parlava.

Però tal declinació era un estat transitori, que no poria subsistir ni esser definitiu. La evolució de la llatinidat no se poría aturar a mitjàn camí: la llengut de sintética anava convertintse amb analítica, y les formes sintétiques havien d'acabar per desaparèixer de tot, y així succeí efectivament. Dins els monuments del sigle XII y més ubertament dins als del XIII se veu que ja no hi havia, lo que diu amb gran eczactitut M. Littré, *el sentit dels casos,* que duraven encara dins la llengua escrita, però que ja'n posaven un per l'altre. En son una bona prova N'Huch Faidit dins son *Donatz Proensals,* y En Ramon Vidal de Besalú dins sa *Razós de trobar,* tots dos del sitgle XIII. Dins aquestes obres, que venen esser unes

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

gramàtiques y *retòriques* de la llengua d'oc, esposen la doctrina de la declinació de que tractam, però d'una manera confusa y embuyada. No eczistint a-les-hores la *ciència del llenguatge* o filologia, sabent com sabien ells el llatí empíricament, no cientificament, sentaven retgles tan a l'ayre, que llavò pujaven més les escepcions que no elles, y se trobaven amb una mala fi de mots fora de tota retgla. Les *Lleys d'amors de Tolosa* (ap. Milà, *Trovad.* P. 1, a. 2, not. 16) ja confessaven que «la causa mais difficils a assaber e connoyssher en aquesta sciensa es connoyssher lo cas majorment a home laic», això es, aquell que no sabía llatí. [335]

Ja sabem nosaltres lo que'ns ha costat el formular les lleys de tal declinació. En Milà (ib.) en diu qualque cosa, ben avenguda com a seua, però massa lacònica; Littré, que'n parla a una partida de bandes dins la seua *Historie de la langue Française*, no arriba a especificar les coses així com cal; Raynouard*, (Léxique Roman*, T. I, *Résume de la Grammaire Romane,* c. II et III) no més fa quatre indicacions, perque ja n'havia tractat llargament dites son gran *Choix des poésies originales des Troubadours,* obra que per desgràcia no hem poguda haver; En Ramon Vidal de Besalú dins sa *Razós de trobar* y N'Uc Faidit dins sos *Donatz Proensals* en parlen, però no amb la claredat y llògica que seria de desitjar; Guessard meteix dins son *Preface* a n-aquests venerables gramàtichs, p. XXV-XXXI, redueix a orde lo qu'aquests diuen, però no hi umpl les llagunes y semes (minves). ¡Ja'ns feu això cloquetjar el carabassot de bona manera! ¡Ventura que trobàrem el gran romanista alemany Bartsch, que dins sa *Chrestomatie* tracta aquest punt amb un mètode rigurosament científich, reforsant totes ses afirmacions amb monuments llengadocians que cita! Això ens es estat un gran socors, gràcies a Deu.

Sí, aquella declinació forsat s'havia d'abolir: no era mes qu'una tongada de l'evolució de la llatinidat de l'estat sintétich a l'analítich; no era mes qu'un moment de tal evolució; y el conreu literari que adquirí la nostra llengua just llavò, ficsà y detengué aquell moment per alguns

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

sigles, però desaparegué a la fi baix de la rierada capdelladora e incontrastable de la evolució analítica.

Y cridam l'atenció demunt aquest fet. Ja's sab que sols el conreu literari detén y atura el moviment evolucionista de les llengues, que's pot dir que de si meteixes no tenen aturay. Si la nostra y *la d·oil* alcansaren aquell tros de declinació llatina, per forsa havia d'esser perque se ficsaren y se constituiren quant encara dins la llatinidat hi havia aquelles rellíquies de la declinació clàssica, y les s'apropiaren, y, com a-les-hores tengueren cultura literària, aquesta ficsà y consolidà per alguns sitgles aquell estat de coses, aquella mena de declinació.

No consta fins avuy que succeís res d'això dins les altres neollatines: el castellà, l'italià, el portugués. Dins els monuments mes antichs d'aquestes no se troba rastre de que may hagen tenguda cap declinació. Es veritat que tals monuments no passen més enllà del sitgle XII, època en que consideram que dins la llatinidat ja s'era abolida tota declinació, y, si's conservava dins la llengua d'oc y la d'oil, era en virtut de llur cultura [336] literària. Per lo tant *no consta* en lloch fins avuy com se trobaven precisament el castellà, l'italià ni'l portugués durant els sitgles IX, X y XI.

De tot això se dedueix més llampant que la llum del migdia que les llengues d'oc y d'oil son de totes les neollatines les mes acostades a n-el llatí, les primeres que consta que's constituiren, les primeres que tengueren conreu literari y per consegüent una literatura.

VIII

El francès, el castellà, el galaych-portugués y l'italià son més moderns que la llengua d'oc, això es, la nostra.

Anam a presentar les proves y raons d'aquesta tesis, y vosaltres, lectors benvolguts, jutjareu. Sostenim qu'aqueixes llengues son mes modernes que la nostra per llur estructura y constitució, perque així se desprén dels monuments primitius qu'elles tenen y té la nostra. ¡Es bo de veure que'ns agrada fora mida que siga així! Are si'ns presentassen

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

monuments autèntichs que provassen lo contrari, acalaríem el cap tot d'una devant la veritat, y la confessaríem sense sofronys ni revolteríes. Per nosaltres la major antiguedat de la nostra llengua no es questió de vida o mort: sense aqueix timbre de gloria ella poria passar de lo millor; però mentres el tenga, le hi volem defensar y publicar a n-els quatre vents y gloriarnosne. ¡No'n mancaria mes! ¡Qui se gloria de lo que té, no fa tort a ningú!

§ 1. El francès: sa formació; sos primers monuments

Els *juraments* d'Estrasburg fets en la meteixa llengua per l'eczèrcit de Carles *el Pelat,* compost de gent del migdia y del nort de França, proven que quant se feren, l'any 842, a n-el nort y a n-el migdia venien a parlar la meteixa llengua, lo cual s'esplica per la *romanisació* y *llatinisació* de la Gàl·lia, ja que quant la conquistaren els romans, hi trobaren llengues diferents, essent les principals la *belga*, la *celta y* l'*aquitana* (Vid. Diez, Gramm. T. I., Dom. franç. p. 105 et s.). Una de les conclusions de Bruce-Whyte (ib. T. 1. c. VII) es aquest fet de que a mitjàn sitgle IX el migdia y el nort de França parlaven la meteixa llengua. Lo meritíssim doctor Diez sostén (ib. Dom. Prov. p. 93) que'ls dos dialectes romans de la Gàl·lia, el provensal y el francés, se son constituits casi casi amb los meteys elements... Es verosímil, baix de certes restriccions, qu'una sola y la meteixa [337] llengua romana reynà originàriament dins tota la Gàl·lia. Aquesta llengua s'es conservada més pura dins el provensal que dins el francès, qui, desde'l sigle IX, amb poca diferència, se'n decantà, desplegant una tendència marcada, a l'aplanament de les formes». Mr. Raynouard (ap. Villemain, *Cours de litter.,* IIe Leç. p. 60), referintse a n-els juraments d'Estrasburg, fa constar que «el mes vell monument de la llengua romana, parlada dins França del nort, perteneix a la llengua romana del migdia». Lo meteix vé a confesar Villemain mes amunt (ib. IIIe Leç. p. 77), y a un altre endret (ib. IXe Leç. p. 255) diu espressament

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

quel «francès septentrional» se «desplegà» «més tart que'l romans del migdia».

Vetaquí *els primers monuments* d'aquesta llengua de la França del nort, anomenada d'oil, tal com les posa Diez (ib. Dom. franç., p. 109 et s.) que diu: «De totes les llengues romanes, el francès es la que's pot gloriar de posseir els mes vells monuments; si bé assí, com a les altres bandes, no's pot ficsar mes qu'aprocsimativament la data de llur composició. A n-el sitgle IX perteneixen els següents: 1r els *juraments*... que feren Lluís *el Germànich* y l'host de Cartes *et Pelat* a Estrasburg, que'ns ha tremesos Nithart, mort l'any 853, dins s'*Història* (III, 5); lo manuscrit, del sitgle IX a n-el X, es a Roma (facsímil dins el glosari de Roquefort y dins Chevallet). La llengua no s'es departada de tot de l'influència llatina. (No coneixem mes que per la traducció llatina, *Capitularia reg. Franc.* II, 144, lo tractat de Coblença, igualment estipulat entre aquells dos reys). 2n La *cantilena* o *llegenda de Santa Eulària,* que escrigué un monjo benedictí, ben conegut, Hucbald, devers la derrería del sitgle IX (publicada per Willems dins *Elnonensia,* Gand. 1837, 1845; facsímil complet dins Chevallet); 3r Lo *fragment* de Valenciennes*,* bocins d'una homilia, entremesclada de llatí, sobre'l profeta Jonàs, escrits parcialment en notes tironianes; el qual, segons son primer editor Bethmann, *Voyage historique, París, 1849, es* al manco tan vell com l'*Eulària* (facsímil reproduint les notes tironianes dins Bethmann; amb l'esplicació dins Génin, *Chans. de Roland,* Paris, 1850). —*A n'el sitgle X* perteneixen dos poemes prou estesos: *a*) *La Passió de Jesucrist,* poema originàriament ja massa penetrat de formes provensals, y que sofrí mes tart una altra influència provensal més forta encara (Vid. *Jahrbuch,* VII, 379), editat segons un manuscrit del sitgle X, de Clermont-Ferrant, per Champollion-Figeac *(Docum. hist*. Paris, 1848, T. IV) amb un facsímil. *b*) *La llegenda de St. Leger,* igualment escrita amb una llengua ben entremesclada, inclosa dins el [338] meteix manuscrit, pero escrita d'un'altra mà, editada també per Champollion-Figeac (loc. cit.) amb un facsímil Du-Meril *(Formation* 414) ha editades de bell nou, segons el

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

manuscrit, les estrofes 1-18. —*Dels sigles XI y XII* notam principalment els monuments segments: *a*) *Lo poema de St. Aleix,* publicat segons un manuscrit d'Hildeshelm, provinent de l'abadia de Lambs-Gessner *(Archiv.* de Herrig. XVII, 189), segons un altre repàs del manuscrit, —per K. Hoffmann (Munic, 1868), dins un test crítich fundat en la comparansa d'un manuscrit de París; *b*) *Lo fragment d'Aleixandre,* amb una llengua entremesclada, un poch més francesa que provensal, editat per Paul Heyse, segons un manuscrit de la Llorensiana, qu'aquest sabi posa com a del sitgle XII *(Romanische Ined.* Berlín, 1856)». Bartsch (*Germania* de Pteiffer, II, 460) troba també que es un poch mes francès que provensal. Paul Meyer mira'l test com a francès, però escrit d'un provensal *(Ecole de chartes, 5*^{e} série, v. 53). *c*) *La Chansó de Roland,* dins les edicions de Th. Müller, Goettinga, 1863, y de Conrat Hoffmann, Munic, 1869. *d*) *Les lleys de Guillem lo Conquistador* (publicades moltes de voltes segons els vells manuscrits perduts. No mes se'n conserva un, prou modern y incomplet (Vid. Schmid, *Lois des Anglo-Saxons, Leipzig,* 1832, 1858; *e) Una traducció dels salms, Libri psalmorum versio antiqua gallica, edit. Fr. Michel,* Oxon. 1860; *f*) *Els llibres dels Reys* (publicats per Leroux de Lincy, amb moralidats sobre'l llibre de Job y un recull de sermons de Sant Bernat: *Els quatre llibres dels Reys,* París, 1844). *g*) Llavò venen diverses *poesies religio*ses, tals com *L'Epístola farcida de St. Esteve,* dels primers anys del sitgle XII, publicada per Gaston Paris *(Jahrbuch*, IV, 311); y un *fragment d'una poesia religiosa,* publicada p'el meteix *(Jahrbuch*, IV, 362) y amb poca diferència del meteix temps. —*A n-els sitges XII y XIII* se desplegà una grandiosa literatura poètica. Fins a n-el sitgle següent la llengua conserva son caràcter gramatical primitiu. Anomenam aquest primer període en sentit filològich, *vell francès».*

El gran filólech alemany, dient que'*l francés es la llengua romana que posseeix monuments mes antichs*, no més es amb apariència que contradiu la nostra tesis: en realidat la confirma, ja que fa constar, segons hem traduit més amunt, que «la llengua romana» que reynà originariament dins tota la Gàl·lia», «s'es conservada més pura dins el

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

provensal que dins el francès, el qual, desde'l sitgle IX, amb poca diferència, s'en decantà *(s'en détacha)* desplegant una tendència marcada a l'aplanament de les formes», y així s'acabà l'unitat relativa de llenguatge que [339] reynava dins la Gàl·lia. ¿D'ont sortí la divergència? ¿Del migdia? ¿Del provensal? Segons Diez, no sortí d'aquí, perque, segons ell, dins el *provensal* se conservà més pura la llengua primitiva que a mitjàn sitgle IX reynava dins tota la Gàl·lia. ¿D'ont sortí la divergència? Del nort, d'allà dessà'l Loira, aont se *desplegà* aquella *tendència a l'aplanament de les formes que decantà*'l llenguatge y el *destacà* de la llengua primitiva, donant caràcter y constituint en llengua apart aquella manera de parlar, això es, el *francès,* que prengué'l nom de *llengua d'oil.*

La llengua *romana* que's parlava dins tota la Gàl·lia a mitjan sitgle IX es segur que ja contenía els gérmens de la multitut de variedats que s'hi havien de desplegar més envant, provinents dels idiomes primitius y demés circunstàncies ètniques dels molts de pobles que la parlaven; idiomes que, si's perderen, va esser empeltant la llengua romana de llur saba, tot lo qual s'havia de fer sentir dins la llengua novella. Els franchs, que venien de les selves de Germània, una volta ficsats dins les Gàl·lies, adoptaren a poch a poch la civilisació galo-romana que hi trobaren, y varen acabar *per romanisar-se* ferm, parlant la llengua *romana,* y lo meteix havien fet els borgonyons y feren més avant els normants; pero tots introduiren dins aquella llengua cert contingent de mots y part de la llecor de la qu'havien mamada dins la barbàrie, y aquest llecor y llur caràcter y manera d'esser y demés circunstàncies fisiològiques y ètniques promogueren, desplegaren y consumaren la evolució lingüística allà dessà'l Loira, alterant vocals y tremudant consonants, contraent les paraules y introduint sons y modulacions noves, d'ont resultà durant els sitgles X, XI y XII una llengua nova, germana sí de la d'oc, però prou diferent, això es, la llengua d'oil, presentant una munió de varietats que constituiren una partida de dialectes, essent els principals *el normant, el picart* y el *borgonyó*, sobreposantse a tots a la fi durant els sitgles XIII y

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

XIV el que's parlava a *l'illa de França,* això es, al cor dels *dominis reals,* gràcies a la preponderància que conseguiren llavó'ls Reys de París, que acabaren a n-els sitgles XV y XVI per ferse senyors absoluts de tota França.

Com una de las bases de l'estudi qu'anam a fer sobre aqueixa evolució, han de esser els *juraments d'Estrasburg* y els monuments més antichs de la llengua d'oil, com ja trascriguérem aquells, ara'n posarem dos d'aquests, aont ja treu el cap aqueixa llengua d'una manera franca, y son la *cantilena de Sta. Eulària* y el *Fragment de Valenciennes,* tal com les posa Littré (ib. T. II, art. IX, p. 288, et 307-27). [340]

Cantilena de Sta. Eulària

Buona pulcella fut Eulalia
polleta, fadrina, fou
Bel auret corps, bellezour anima
habuerat bellatiorem, més bella
voldrent la veintre li Deo inimi
volgueren vençer els a Deu inimichs
voldrent la faire diaule servir.
diable
Elle non eskoltet les mils conselliers
qui li aconsellaven
quelle Deo raneiet chi maent sus en ciel.
de Deu renegàs manet, està
Ne por or ned argent ne paramenz
por manatce regiel ne preiement
reyal pregament
ni ule cose non la pouret omqi pleier,
ulla *potuerat umquam,* plegar*, ginyar*
la polle sempre non amast lo Deo menestier.
polla amàs de Deu, ministeri, servey.
E por o fut presentede Maximiien
hoc a

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

chi rex eret à cels dis soure pagiens.

aquells dies *super* pagans

Il li enortet, dont lei nonqui chielt,

eczortà ella feu cas

qued elle fuiet lo nom christien.

fugeret

Ellent adunet lo suen element,

¿*et inde*? abandonàs seu

melz sostendreiet les empedementz

melius sostendria turmens, cadenes

quella perdesse sa virginitet.

Por o s furet morte a grand honestet.

fuerat

Enz en l fou la getterent com arde tost.

així foch cremàs tot d'una

Ella colpes non auret por o no‘s coist.

habuerat cogué

Aezo no s voldret concreidre li rex pagiens;

volgué fiar

ad une spede li roveret tolia lo chief.

espasa manà *tollere* cap

La domnicelle celle kosa non contredise

dominicella

volt lo seule lazsier, si ruouet Krist.

solum, la terra, deixar ho man

In figure de colomb volat a ciel.

Tuit oram que por nos degnet preier,

se digni

qued auuisset de nos Christus mercet

habuisset, tenga [341]

post la mort, et a lui nos laist venir

deix

per souue clementia.

suva, sua

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Lo fragment de Valenciennes

Es un fragment del profeta Jonàs, unes notes que prendria un predicador, a bocins en llatí y a bocins en llengua vulgar. Littré (ib.) el calcula escrit dins la regió nort de Borgonya. Veltaquí:

«*... Mult* laetatus, eo dixit, *por que* Deus cel (aquella) *edre* (hedera, eura) *li donat a sun souier* et *a sun repausament li donat... quant il se erent convers* de via sua mala et *sis penteiet* (¿si illos paenitebat? *de cel* mal *que fait* habebant... Cum *il* faciebat de perditione Iudeorum ne sí (¿nec ipsum?) cum legimus *e le* evangelio *que* Dominus noster flevit super Hierusalem... *faites* (feys) *vost* (vostres) *almosnes* ne si (¿nec ipsum?) cum *faire* debetis*...* Un *edre sore* (sobre) *seu cheve (cap) quant umbre li fesist e repauser se podist*... Sic liberat *de cel peril quant il* habebat decretum *que* super *els mettreiet* (¿mitteret?) *Cest* proedictam penitentiam *quant oi commenciest...* Cum Jonas propheta *cel* populum habuit *pretiet* (¿predicat) *et convers... e* faciebat *gran iholt* (calidum) et erat *mult las...* Si *vint gran ces iholt* super caput Jonae.... *Si astreient li* Judei *perdut, si cum il ore* sunt... *e io me dolreie* de tanta millia hominum *si perdut erent...*»

Comparats els *juraments d'Estrasburg* amb aquests dos monuments del sitgle X y uns y altres amb los del XII y XIII, tan nombrosos, que posse[e]ix la llengua d'Oil, se toca amb les mans *la tendència* a l'*aplanament de les formes* de que parla Diez; s'hi afinen les passes y la via que feya aquella evolució. Aquestes passes no se donaren totes d'un cop, ni va esser que tot amb u passàs la llengua d'així com se trobava a mitjàn sitgle IX a l'estat que alcansà a n-el XIII, sino que'l pas se feu gradualment a pas de bou, que may s'atura y a la fi arriba a lluny.

La evolució s'obrà en les vocals y en les consonants, alterantles y capgirantles, perdentne y cobrantne. No anam aquí a retreure totes

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

aqueixes alteracions y tremudanses, sinó aquelles per les quals el francès s'anà separant y decantant mes y més de la nostra llengua.

Per fer més tangibles aquestes alteracions y tremudanses y escusar repeticions enutjoses, al costat de cada eczemple francès, [342] posarem la paraula *romana* o catalana que conserva el sò tremudat o perdut dins la llengua d'oil.

Alteracions de les vocals.

LA A. *La A àtona final* tornà *e sorda o muda.* Dins els *juraments* se conserva invariablement *(ajudhA, cadhunA, cosA, fradrA, sendrA, nullA, contrA);* y se veu que sonava just la *e* àtona per quant la paraula *fradre (fratrE)* un cop hi surt escrita *fra*drA y tres *fradrE,* aplicat a la meteixa persona *Karle.* Ademés s'hi veu *sendrA,* que més amunt (art. VIII, § *2.* pag. 267) demostràrem que venía de *sénior – sényER – senyRE - senDRE. De* manera que a mtjan sitgle IX la *a* àtona ja's confonía fónicament amb la *e* àtona dins la llengua *romana,* eczactament lo meteix que dins el català d'ara. Dins la *cantilena* de Sta. Eularia encara se conserva a alguns endrets aqueixa *a (buonA pulcellA*, *EnlaliA, animA, KosA, clementiA),* però generalment ja hi surt convertida amb *e* (*ellE*, *manatcE, ulE, cosE, pollE, presentedE, mortE, unE, spedE, etc.).* Dins el *Fragment de Valenciennes* surt sempre com *e: edrE,* (llat. *hederA*; cat. *eura*), *umbrE* (llat. *umbrA*; cat. *ombrA).* Dins els monuments posteriors ja reyna casi absolutament la *e* en lloch de tal *a.* Qualcú tal volta dirà: si aqueixes dues lletres sonaven lo meteix en la llengua *romana,* ¿aont està la tremudansa que hi feu el francès? Està en que apagà més aqueix sò, no deixantli casi res, tan poch, qu'els francesos meteys li diuen *e muda*, que no sona, això es, que sona tan poch, que casi es imperceptible, sobre tot a un estranger. En canvi la nostra *a* àtona se perceb prou bé, y conserva el meteix cos que les altres àtones.

LA A TÒNICA torna *é, ie, ei, ai* dins els mots acabats en *ar, at, ada, al, an* y molts d'altres: *Ecz*: TERMINACIONS EN AR: *repausEr* (reposAr), frag. de Valen.; *pleiEr* (llat. *plicAre;* cat. *plegAr),* cant. St. Eul.; *lazsiEr*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

(llat. *lassAre;* cat. *leixAr-deixAr*), ib.; *preiEr* (llat. *precAri*; cat. *pregAr*), ib. —TERMIN. EN AT: *honestEt* (llat. *honestATem*; cat. *honestitAt*), cant. St. Eul.; *virginitEt* (llat. *virginitAtem*; cat. *virginitAt*), ib. *humanitEIt* (ll. *humanitAtem*; c*. humanitAt),* trad. de St. Gregori, del sitgle XII, ap. Bruce-Whyte, ib. T. II, c. 29*; veritEIt* (ll. *veritATem; c. veritAt), ib.* —TERM. EN ADA*: presentEde* (ll. *vulg. presentAta*; c. *presentAda*), c. de St. Eul.; *spEde-épÉe* (grech απάδη; c. *espAsa*), id.; *StEde-étÉe* (ll. *stAta*; c. *estAda*), Burguy.[192] —TERM. EN AL: *regiEl* (ll. *regAlis;* [343] c. *reyAl,* c. de St. Eul.; mortEl (ll. mortAlis; c. mortAl); *charnEl* (ll. *carnAlis*; c. *carnAl*). —TERM. EN AN: *christiEn (christiAnus;* c. *cristiÀ),* c. de Sta. Eul.; *MaximiEn (MaximiAnus;* C. *Maximià*), ib.: *pagiEn* (ll. *pagAnus;* c. *pagÀ),* ib.; *grAin* (ll. *grAnum*; c*. grA);* maI*n* (ll. m*Anus;* C. mÀ); *lAine* (ll. *lAna;* c. *llAna*); —ALTRES TERMINACIONS: *chiEf* (ll. *cAput*; c. cAp), c. de St. Eul.; *chEve* (ll*. CApite;* c. *cAp),* Frag. de Valenc.; *clEif* (ll*. clAvis*; c. *clAu*); *nEf* (ll. *nAvis;* c. nAu); *pAIstres* (ll*. pÀstor;* c. *pAstre*); *soEIf* (ll. *suavis*; c. *suAu*).

LA E: *a*) *la breu* tornà IE: *briEf* (ll. brevis; c. *breu*); *bIEn* (ll. *bEne, c. bÉ*); *fiEvre* (*fEbris;* c. *fEbre*); *—b*) *la llarga tornà oi: mOI, tOI, sOI* (ll. y c. *mE*, *tE, sE); trOIs* (ll. y c. *trEs*); *sOIr* (ll*. sErum*; c. sEr = vespre, Poem. de Boeci, v. 123); *volOIr* (ll. vulg. *volEre*, c. *volEr*); *avOIr* (ll. *habEre*; c. *havEr*); *crOIre* (ll. *crEdere*; c. *crEure*).

La I: la llengua romana, en esser *breu,* la feya *e* (Diez, ib. Voyell. latin. toniqu. p. 144 et s.) El català ho feya així o bé la conservava. El francès, en esser àtona final, la feu *e*, y en los altres casos tot d'una la feu *e* o *ei*, y llavò feu aquestes *oi*: Ecz. DE I àtona *final: vicE* (ll. *vitIum*; c. *vicI*); *servicE* (ll. *servItium*; c. *servicI*); *edificE* (llat. *aedificIum*; c. *edificI); adversairE* (llat. *adversarIum*; c. *adversarI*); *contrairE* (ll, *contrarIum*; c. *contrari*). —Ecz. *de l'altre cas; dEIt*-doit-doigt (ll. *dÍgitus*; *c. dIt)* Burguy, ib. T. III, p. 116; *vEIe*-VOYE-vOIe = *fEIee*, fEiZ-fOIe-foIS

[192] Nota (1) de l'original: Grammaire de la Langue d'Oïl ou Grammaire des dialectes français aux XIIe et XIIIe siècles. Berlín. París*.* 1882-83, T. III, Glossaire ètimologique: verb. *Steir, ster, esteir, ester.* p. 351.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

(ll. *vIa*; c. *via*); Burguy, ib. p. 390; *dEgner*-dEIgner-dOIgner (ll. *dIgnari*; c. *dIgne*), id. ib. p. 113; *nEr*-nEIr-nOIr (ll. *nIger*; c. *nEgre*), id. ib. p. 260; *SEif-sOIf* (ll. *sItis; c. sEt*), id. ib. p. 344; *fEid*-fEI-fOI*d-fo*i (ll*. fide*; c. *fE*), id. ib. p. 166.

La O*: Essent breu, tornà* UE, OE y després EU OEU: v. gr.: *bUEf*-baeuf (ll. *bos; c. bou)* Burguy, ib. T. II, p. 25*: dUel-dOel-dEUil* (ll*. dolium;* c. *dOl*), id. ib. T. III, p. 116; Diez, ib. p. 150; *cUEr-cOEr-cAEUr* (ll. *cor;* c. *cor),* Burguy, ib. p. 96; *UEf-OEf-OEUf* (ll. *Ovum*; c. *Ou*), id. ib. p. 265; *pecheOr-pecheEUr-pechEUr* (ll. *peccatOre*; c. *pecadOr*; íd. ib. p. 283; *salvaOr-sauveEUr-sauvEUr* (ll. *salvatOre*, c. *salvadOr*), íd. ib. p. 330.

LA U*: essent breu* o *devant dues consonants,* en llengua *romana* sovint tornava *o* (Jur. d'Estrasb. *meOn = neUm, sOn fradre = suUm*, *Loduvigs = Ludovicus, meOs = meUs).* Això feu la llengua d'oc: ara'l francès ben sovint va fer *oi* aqueixa *u: cOin* (ll. *cÚneus;* llengu. d'oc *cUnh),* Diez, ib. p. 154;[193] *crOIs-crOIx* (ll. *crUx*; [344] ll. d'oc *crOtz, crOs, crOu*)*,* Burguy, ib. p. 95; Bartsch, Chrest. p. 471*; nOIs-nOIx (ll. nUx; c. nOu*); *pOIng* (ll. *pUgnus*; c. *pUny*), Diez, ib. p. 155; *jOindre* (ll. *jUngere;* c. *jUnyir, jUnta),* id. ib.

El francès(,) no sols feu això amb la *u*, sino que n'introduí una de nova, tocada de *i,* la que s'anomena *u* francesa, esclusiva del francès y de les llengues influides del meteix, com el provensal modern, el romanx de l'Engadina y els dialectes del nort d'Itàlia, fora'l venecià (Vid. Diez, ib. Dom. ital. p. 78 et s; Voyell. franç. p. 396). ¿Quant s'introduí aquesta *u*? Burguy (ib. T. 1, *Deriv., Assimil.* p. 31) confessa que no hi ha cap llengua romana que la tenga com a pròpia, fora'l francès, y cita el romanista *Funchs, Die roman Sprachen*, p. 306, que diu que tal *u* era dins el llatí, beubetjant entre la *u* y la *i*, però que'ls gramàtichs del sitgle d'August ficsaren quant havien de dir *u* y quant s'havía de dir *i* y aquell sò

[193] Nota (2) de l'original: Diez posa *cOnh,* en lloch de *cUnh,* y axí resulta alterada la *u* llatina. La forma *cUnh = cuny*, sinònim d'*illeta* (cast: *manzana*) de cases, se troba dins un monument de l'any 1368, escrit a Albi, devora Tolosa: *Lo CUNH d'En Rausa levat per..*- y s'hi troba ben sovint. Vid. *Revue des Langues Romanes* de Montpeller, T. XLVI (Janvier-Fevrier, 1903), p. 68.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

intermedi desaparegué de tot, per comparèixer mes envant dins el francès. Diez (ib.) no es d'aqueix parer, y diu que no's pot dubtar qu'aquesta pronunciació de la *u* francesa no se remunta a una època gayre antiga. El valor d'aquesta vocal havia de coincidir amb la introducció de la combinació *ou* per la qual ja no poria servir la *u* tota sola.» Lo meteix sostén Bruce-Whyte (ib. T. II, c. XXX). Ara bé, dins els *juraments* d'Estrasburg no hi ha rastre de l'eczistència d'aquesta *u* francesa, amb tot y haverhi mots repetits que dos sitgles mes tart ja s'escrivien y s'escriven encara uns amb *u (comUn, cadhUna, nUl, jUrat, nUlla* y els altres amb *ou (amUr = amOUr, dUnat = dOUne*,[194] *retUrnar = reétOUrner, cUm = cOUm.*[195] De manera que dins aquest monument no més hi surt la *u,* y may la *ou.* Això prova que'l sò de *u* francesa no eczistía encara dins la llengua. En canvi dins la cantilena de Sta. Eulària ja hi surten *u* y *ou: pUlcella, fUt, sUs, Ule, adUnet, etc.; bellezOUr, pOUret, sOUre, (sUper) fou (foch), ruOUet, sOUue (suva-sua-seua).* A n-els monuments posteriors ja hi surten sempre les dues grafies *u* y *ou* (fora dins el dialecte *normant* que no tenía mes qu'una *u*), lo qual prova l'eczistència dels dos sons y que tal duplicidat fou posterior a n-els *juraments d'Estrasburg.* Per lo tant, la *u* francesa no sembla que fos dins la llengua *romana* que a mitjàn sitgle IX se parlava dins tota la Gàl·lia, y això té l'aspecte d'una *innovació* del llenguatge del nort. [345]

Ademés de tots aqueys canvis de les vocals *romanes*, el francès *nasalisà* dites vocals devant la *n* y *m* convertint la *e* amb *a*, la *i* amb *e*, y la *u* amb *e* molt enfosquida, fins a tocar *a o* (eu); y per altre vent alterà casi tots los diftonchs fentlos perdre el sò d'així com s'escrivien y s'escriuen encara y fent sonar *ai* com è y com é; *ei* com è y com é; *oi com oa, oè oé, ué,* y a la fi *uá*; *ui* com *uí*; *au* y *eau* com *o*; *eu* com la

[194] Nota (3) de l'original: La forma *dOUner* en lloch de *donner* era *normanda* y a n-el sitgle XIII se troba dins les províncies *picardes,* segons Burguy, ib. T. I, *Du verbe,* p. 290.

[195] Nota (4) de l'original: Burguy, ib. T. III, p. 81 et 262, cita els monuments aont se troba aquesta grafia de *cOUme (Romvart.* Notices et extraits de manuscrits inédits des bibliothèques de Venise, de Florence et de Rome... p. Ad. Keller, Paris et Mannheim, 1843.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

nostra *e* molt enfosquida, casi *o*; y *ou* com la nostra *u*; evolucions que'l gran romanista Diez (ib. conson. franç. P. 416; Voyell. franc. p. 397-410) estudia y espinzella així com ell sab y acostuma ferho.

Alteracions de les consonants

Les estudiarem amb aquest orde: l, m, n; t, d, z, s; c (ch), qu, g, h; p, b, f, v.

LA L: devant un'altra consonant, el francès la feu tornar casi sempre *u*; chald-chaud (ll. *caLidus*; cat. *CaLda),* Burguy, ib. T. III, p 66; Diez, ib. consonn. latin. p. 190; *faLs-faUs-faUx* (ll. *faLsum;* c. *faLs*), Burguy, ib. p. 156; Diez, ib.; *—chasteL-ChastieL-chastiaL-ChastiaUs-chasteaUs-château* (llat*. casteLLus*; c. casteLL); Burguy, ib. p*.* 70; *—vieL-veiL-vioL-vioUs-vieUx* (ll. *vet·lus-vetls-veLs*; c. veLL), id. ib. p. 386; Diez, ib.; *—BeL-bieL-bieU-beaLs-beaUs-beaux* (ll. vulg. beLLus; c. *beLL*), Burguy, ib. p. 38; *—coLp-coLps-coUp* (ll. colpus; c. *coLp*), id. ib. p. 81*; —coLcher-coUchier-coUcher* (ll. *coLLocare*; c. *coLgar*), id. ib. p. 80*; —doLs-doUs-doux* (ll. *duLcis; c. doLs*), id. ib. p. 117.

De manera que dels sons *el*, *al, ol, ul*, el francès en feu *au, aux; eau*, *eaux, ieu*, *ieux*, *ou*, *oux*.

La llengua d'oc, si may feu *u* la *l* devant una altra consonant, li conservà el sò de *u*; no la va refondre, com el francès, amb la vocal anterior.

M y N: en sílaba inversa *se nasalisaren,* confonentse la *m* amb la *n*, dant a la vocal anterior qualque cosa de llur naturalesa, fentla nasal (Diez, ib. consonn. latin, 203), alterant la *e,* la *i* y la *u*, així com hem dit més amunt. ¿Quant succeí això? Diez (ib. consonn. franç. p. 417) diu que fonch ben prest, devers el sitgle IX, però que no penetra dins tot el territori d'oil; no entrà dins la Picardia, y a mitges dins el Berry, Lorenès y Wallon. La *nasalisació* d'aqueixes lletres es una de les coses que més distingeixen el francès de les altres neollatines, que no n'hi ha cap que oferesca tal fenòmen fònich, que no siga per influència francesa, com el

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

português y els dialectes del nort d'Itàlia (Diez, ib. consonn. latin; Burguy, ib, T. II. Dérivation, p. 41.) [346]

La N final, precedida de *r,* se va perdre perque, nasalisada tal lletra, tal fenòmen fònich no cabia derrera la *r* (Diez, ib.): *for-fourg-four* (ll. *furNuS*; c. *forN*), Burguy, ib. p. 167; Bruce-Whyte, ib. T. II, c. XXIX; —*char-chair* (ll. *carNem*; c. *carN*), id. ib. Burg. p. 68; —*iver-yver-hiver* (ll. *hiberNus;* c. *hiverN),* id. ib. Burg. 208.

LA T: essent final, deixà de sonar, y molta volta fins y tot deixà d'escriurese, especialment en les terminacions dels temes llatins acabats amb *t* y en les dels participis passats que també hi acabaven: *volunteit-volonté* (ll. *voluntaTem;* c. *voluntaT*), oració dom. del sitgle XI, ap. Bruce-Whyte, ib. T. II, c. XXIX; —*simpliciteiT-simplicité* (ll. *simplicitaTe; simplicitaT*), *Bestiari* del sitgle XII, ap. eumd. *ib.;* —*KosteT-côté* (c. *costaT*), testament d'Honnecurt, del nort de França, any 1133, ap. eumd. T. III. 496; —*perduT-perdu* (ll. *perdiTus*; c. *perduT*); *trouveT-trouvé* (c. *trobaT);* —v*ertuT-vertu* (ll. *virtuTe; c*. v*irtuT).*

Una altra elisió se feu de la *t* postónica entre dues vocals, dins els mots, tan frecuents, acabats amb *àtor*, v. gr. *imperaTore, salvaTore, captaTore, incantaTore, judicaTore,* etc. —El francès no sols convertí en *e* la *a* de devant la *t,* sino que se menjà la *t* y la *e* final, y així quedà: *emperEOr, salvEOr, chacEOr, enchantEOr*, *jugEor*, etc.; y no s'aturà aquí, sino que d'aqueixes *eo* en feu *eu,* y a la fi les va contreure reduintles a n-el sò simple de *e* molt enfosquida, casi com *o*, que tenen avuy: *emperEUr, sauvEUr, enchantEUr, chassEUR*, *jugEUR-juge*, etc.

LA D: essent postònica y entre dues vocals, se perdé casi sempre, y maldement anàs devant la tònica: *presenteDe* (cant. de Sta. Eul.) —*presentée* (c. *presentaDa)*; —*speDe* (ib.) *-épée (espaDa-espasa*); —*venduDe-vendue* (*venuDa*); *aimeDe-aimée* (*amaDa*); *defenduDe-defendue (defensaDa)*; —*serviDe-sevie (serviDa);* —*desmentiDe-démentie* (*desmentiDa*).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

LA z y s: essent finals, deixaren de sonar, y la *s* medial devant una altra consonant arribà a perdrese de tot: *coSté-côté; eSscolter-eScouter-écouter*; *eStre-être; eveSque-evêque; hoStal-hostel-hôtel.*

La C, B, P y G: essent finals, se perderen igualment en la pronunciació.

La V: essent final, la llengua d'oc la feu *u, y* la d'oil la feu *f: neF* (ll. *naVis*; c. *naU*); *cleF* (ll. *claVis*; c. *claU*); *boeuF* (ll. *boVe*; c. *bou); breF* (ll. *breVe*; c. *breU); chétiF* (ll. *captiVus*; c. *catiU); nerF* (ll. *nerVus*; c. *nirVi.*

Amb tots aqueys canvis que obrà'l francès en les lletres romanes, bo es de veure la gran tremudansa que havien de sufrir [347] les paraules y per consecuència la llengua. Hi ha que ficsarse que justament els sons mes alterats y trasformats son els qui entren dins el major nombre de paraules. La pèrdua de la *a* àtona final per tot arreu; la reducció a *é* y *ai* de la *a* tònica en les terminacions *ar* (aont hi entren d'un cop tots els verbs de la primera conjugació, els més nombrosos, y tantíssims noms que tenen semblant terminació), y en les terminacions en *at ada* (aont s'inclouen tots els participis passius de la primera amb dues terminacions y els centenars de noms terminats així); la conversió de la *e* en *oa, oè, ué, uà;* y de la *o en eu;* y de la *e,* i*, u* en *a, e, eu* per la nasalisació de la *m* y *n*; y de la *l* en *u*, —que afectaren a milenars de paraules; la pèrdua de la *d* postónica medial, que escapollà tots els participis passius de totes les conjugacions y moltíssims de noms; la pèrdua de casi totes les consonants finals en la pronunciació; y ademés, y com a consecuència de tot lo qu'hem dit, les grans contraccions que va fer aquesta llengua, no deixant de les paraules llatines casi altra cosa que la sílaba tònica y tot lo més una altra o dues, si es que la paraula fos molt llargaruda, lo qual se pot coletgir d'aqueys eczemples: *soucier-sollicitare, chaire-cathedra, aider-adjutare, plaíder-placitare, fréle-frágile*; totes aqueixes tremudanses, canvis y alteracions de les quals se pot dir que no hi hagué cap paraula que s'en escapàs, trasformaren de tal manera la llengua *romana* d'allà dessà'l riu Loira, que resultà una llengua nova, la francesa, *decantada* de la *romana* qu'era general a tota la Gàl·lia a mitjan sigle IX y

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que's *conservà més pura dins el provensal* o llengua d'oc, la qual així romangué circunscrita a n-el migdia, assí dessà'l Loira; y la francesa dominà allà dessà aqueix riu amb totes aquelles tremudanses, canvis y alteracions, que li donaren caràcter y constituiren la seua diferència específica, y la feren una llengua diferent de totes les altres neollatines, si bé mes acostada encara a la llengua d'oc que a cap de les altres germanes.

En confirmació de tot això cridam l'atenció demunt els fets següents: 1r El monument mes antich que presenta Diez de la llengua francesa, els *juraments d'Estrasburg*, ja demostràrem mes amunt que perteneixen més a la llengua d'oc que a cap de les altres neollatines, ja que no n'hi ha cap que haja conservades tantes de paraules de dits *juraments* com ella, y la que n'ha conservades mes fora ella, el francès, casi no li arriba de la mitat. 2n Els monuments de la llengua d'oil, con mes antichs son, mes acostats resulten a la llengua d'oc. ¿Qui hu dubta que la consemblansa de les dues llengues; se presenta molt més viva dins la cantilena de Santa Eulària que dins els monuments del [348] sigle XII y XIII? Els dos monuments que cita Diez del sigle X, això es, el poema de la *Passió de Jesucrist* y la *Llegenda de St. Lleger* y un del sigle XI y XII, *Lo Fragment d'Aleixandre*, confessa aquell gran romanista y els altres críticchs que'n parlen, que son una mezcla de llengua d'oil y de llengua d'oc, lo qual s'esplica perfectament per quant la evolució qu'anava separant les dues llengues, de tot d'una no les separava gayre y així resultava aquell entremesclament. 3r Mr. Burguy dins el tom III de sa gramàtica, dedicat tot a un glosari d'aqueixa llengua, que val a preu d'or, posa totes les formes que les paraules anaven prenent, desde les mes primitives fins a les derreres y definitives; y se nota una cosa molt elocuent y instructiva: que les formes primitives son tan semblants y fins y tot idèntiques a les correlatives de la llengua d'oc, que no hi ha dubte que estan mes aprop d'aquesta que del francés del sigle XIV y sobre tot del XVI y posteriors, fins l'estrem de que no hi ha cap català sense instrucció filològica, que no entenga millor que cap francès que tampoch no'n posseesca, moltíssimes

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de les paraules franceses primitives. Quin francès així, si li demanen v. gr. que es un *pes*, un *castel*, un *cantel*, un *capel*, un *segel*, un *bel oysel.*[196] etc. —¿quin francès, repetim, que no siga filòlech y no haja estudiada la llengua d'oil, sabrà de que's trata? ¡Ben lluny estarà de creure que li demanen d'un *poids*, d'un *château*, d'un *canteau*, d'un *chapeau*, d'un *sceau*, d'un *beau oiseau*! En canvi un català qualsevol, sobre tot si es mallorquí, coneixerà tot d'una aquestes paraules, que tenim encara tal com les posseia el francès antich, donant a la *l* final de les acabades en *el* el sò de *ll*: *pes, castell, cantell, capell, segell, bell aucell.* A n-el meteix cas estàn els centenars de paraules franceses que duen els sons *eau, au*, *ou*, *eu*, *oí*, que provenen de *el, al, ol, o, u, e,* que'l català ha conservats, y per això aquestes paraules per nosaltres son corrents, mentres que'ls francesos, sense les ulleres de la filologia, no son capasses d'afinarles el demble ni veure que les qu'ara tenen, siguen una evolució d'aquelles. De manera que la llengua francesa primitiva està més aprop de la catalana que del francès actual.

Tot això lo que prova es que la llengua nostra no s'es moguda gaire desde'l sigle X ensà, y en canvi la francesa s'es moguda, s'es alterada, s'es tremudada una cosa de no dir.

En resum: aqueixes alteracions, moviment y tremudanses obrades allà dessà'l Loira desde'l sitgle IX, alteraren l'unidat [349] de llengua qui hi havía dins tota la Gàl·lia, y feren que'l llenguatge d'allà dessà no fonch pus com el d'aquí dessà, feren que aquell llenguatge formà llengua apart, y fonch la francesa, mentres que a n-el migdia se conservà mes para la llengua primitiva, perpetuants'hi sense cap alteració radical.

Per consegüent el francés antich en lo que li dona caràcter y constitueix la seua diferència específica, es més modern que la llengua d'oc, *quod erat demonstrandum.*

---

[196] Nota (5) de l'original: Totes aquestes paraules, tal com les hem trascrites, se troben dins el *Glosari* de Burguy, citant els monuments aont elles s'usen.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

§. 2. La llengua castellana: sa formació; sos primers monuments

Desfeta la monarquía dels visigots la primeria del sitgle VIII y apoderats de la península ibèrica els serrains, ja vérem lo que varen fer els cristians que no volgueren demunt ells el jou infamiós de l'Islam: els de les regions orientals dels Pirineus fins aprop de l'Ebre s'alsaren contra'ls invasors, y amb la ajuda de Carlemany los se llevaren de demunt, y constituiren una de les Marques de l'Imperi carlovingi, y més envant un estat independent, però unit per molts de vincles amb los altres Estats del migdía de França, amb los quals forma un estol idiomàtich, això es, la *llengua d'oc.* Així Catalunya visqué completament aillada dels altres nucleus de resistència contra la Mitja Lluna que's congriaven dins les muntanyes d'Aragó, Navarra y la serra cantàbrica y fins a Finisterre, anomenats *reyne de Asturias*, que pronte fou *de Galícia* y *Lleó*, y *comtats d'Aragó, de Navarra y de Castella,* que més tart foren altres tants de reynes, constituint llur heroyca y gloriosíssima preocupació la guerres contra'ls sarrains y la reconquista de la benvolguda terra espanyola, que aquests oprimien y abrusaven. Aquells naixents Estats cristians, fent tots un cos contra els muslims o guerretjant ells amb ells, vivien en contínues y estretes relacions; s'aplegaven a voltes la major part baix d'un meteix cetre per desprès departirse, y juntarse de bell nou y tornarse desjuntar; pero sempre, fins a n-els sitgles XI y XII, prou separats dels demés pobles cristians, precisament durant l'època mes crítica y decisiva per la formació de les llengues vulgars. A n aquell entremig fonch que's formaren y se constituiren els dialectes d'aqueys Estats, resultant del parlar d'Aragó, Navarra meridional, Castella y part d'Astúries y Lleó la llengua que prengué'l nom de *castellana,* mentres que en les regions occidentals, més allunyades del moviment bèlich y atzars políticchs, y gràcies a altres causes ètniques se congriava un altra llengua, ben germana d'aquella, el *galaych,* que cobrà més cos amb la creació del *Comtat de Portugal,* que acabà per ferse reyne independent. [350]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Ficsantnos en la llengua castellana, nada al meteix temps dins Aragó, Navarra y Castella, a cada punt amb fesomia pròpia dins l'unidat radical, hi ha que notar que, quant els pobles que la parlaven, entraren en relacions prou estretes amb lo migdia de França y Catalunya, ja estaven ficsades y constituides les respectives llengues, això es, la d'oc y la castellana; y si aquesta rebé influències d'aquella, foren secundàries y no alteraren ni tremudaren la seua manera d'esser. Y a pesar de que l'any 1137 Catalunya y Aragó s'uniren formant definitivament un sol Estat, així com cadascú conservà sa constitució política, conservà també sa llengua, per la senzilla raó de que una y altra estaven formades y constituides; y els pobles virils, com ho eren aquells, no muden may de llengua, lo qual està reservat a n-els pobles xorchs y degenerats. Per nosaltres es evident que, si Aragó y Catalunya, així com s'uniren a n-el sigle XII, s'uneixen a n-el sitgle IX, haurien parlada la meteixa llengua, perque'ls vincles polítichs haurien desplegada amb un sentit consemblant la *romana* que parlaven els dos pobles, ja que l'allunyament polítich en que visqueren en la època crítica de la formació idiomàtica definitiva, fou una causa de les més poderosas del desplegament tan distint que va prendre a una y altra regió aquella llengua *romana,* congriantse a Catalunya y migdia de França la llengua d'oc, y dins Aragó, Navarra y Castella la llengua que acabà per anomenarse castellana.

¿Quant brollà aquesta llengua gloriosa? Per nosaltres fou antes del sitgle XII y després del crit eternament sublim d'independència contra la Mitja Lluna que en la primera mitat del VIII feu retrunyir y bategar la serra pirenayca y la cantàbrica, desde Covadonga a Sobrarve. Filla la llengua castellana de la llatina, havia de nèixer de la mort de sa mare, però no cop en sech, sino després de sitgles y sitgles de formació congriament embordonit y envitricollat, y per nosaltres casi completament a les fosques per la falta de monuments prou esplícits, ja que'ls anteriors a n-el sitgle XII se redueixen a escriptures notariats llatines, aont surten sustantius y adjectius y qualque preposició y adverbi, però solts y desfressats molts de llatí groller y goterrench, sense que hi surte'l verb,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que, segons la fonda y eczactíssima observació de N'Hartzembusch,[197] *es l'idioma*. De manera que lo que surt de castellà dins aquelles escriptures, no nos mostra [351] constituida la llengua, sino paraules aillades, que no basten ni d'un bon tros per formar concepte de la constitució íntima d'aquella. La idea que'n donen es incompletíssima, y no'ns deixa sortir de conjectures y suposicions, que en filologia sèria y formal no serveixen casi de res.

¿Se pot ficsar l'època precisa de la formació del castellà? Qu'es poch manco que imposible ho demostra la divergència que reyna sobre aquest punt entre'ls primers filólechs castellans; puys mentres lo Dr. Bernat Aldrete pretén[198] que comensà amb la venguda dels barbres (sitgle V), y D. J. Eugeni Hartzenbusch suposa[199] que se formà devers el comensament del sitgle VIII, y D. Josep Amador de los Ríos vota[200] amb ell, y D. Gregori Mayans diu[201] que comensà amb la Reconquista; —D. Pere Josep Pidal sontén[202] que no comensà fins a n-el sitgle IX o X, ficsantse a mitjàn sitgle XIII; D. Martí Fernàndez Navarrete diu[203] que, suposant y tot que a n-el sitgle VIII ja era distint del llatí, no's pot estendre l'època de la seua escriptura fins a l'XI o XII; y En Milà[204] posa que la llengua castellana comensa a treure'l cap dins els documents

---

[197] Nota (6) de l'original: Discurs de contestació al de D. Pere Felip Monlau de entrada a l'Acadèmia Espanyola, Discursos leidos en les recepciones públicas que ha celebrado desde 1847 la Real Academia Española. Madrid, 1861. T. II. p. 347.

[198] Nota (7) de l'original: *Del origen y principio de la lengua castellana ó romance que oi se usa en España. —En Roma acerca de Carlo Wllietto en el año del señor j606.* Aquest autor, canonge de Còrdova, per el sitgle aont va viure, es una de les més altes glòries de la filologia comparada, de la qual hi ha que considerarlo iniciador dins Espanya y dels primers qui'n tractaren dins les nacions llatines. Els sabis estrangers li fan justícia citantlo ben sovint. Vid. Viñaza, *Biblioteca Histórica de la Filologia Castellana,* col. 38-53.

[199] Nota (8) de l'original: Ib. p. 343 et s.

[200] Nota (9) de l'original: Hist. crit. de la Lit. Esp., T. II, Ilustr. VI, p. 550.

[201] Nota (10) de l'original: Orígenes de la lengua española; Madrid, 17-37. ap. Viñaza, ib. col. 95.

[202] Nota (11) de l'original: *Formación del lenguaje vulgar en los Códigos españoles*. Discurs de recepció en la Real Acadèmia Espanyola, dia 22 de Febrer de 1844, ap. Viñaza, col. 292-94.

[203] Nota (12) de l'original: *Sobre la formación y progresos del idioma castellano,* discurs llegit en la presa de possessori de la plassa d'individuu honorari de la Real Acadèmia Espanyola, dia 29 de Mars de 1792, ap. Viñaza, ib, col. 114-16.

[204] Nota (13) de l'original: Obras, T. II, Trovad. P. III, art. IV, not. 1.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

llatins-barbres del sitgle X; y D. Pere Felip Monlau diu[205] que fou devers aqueix sitgle que la gent deixà de parlar llatí y parlà *romans,* això es, castellà; y lo meteix vé a sostenir el gran erudit D. Antoni de Capmany, dient[206] que «comensà a esser idioma vulgar o romans, com si [352] diguéssem *romà rústich,* devers el sitgle X; y prengué índole y forma de dialecte culte a n-el reynat de N'*Alfons el sabi».* El gran Menéndez Pelayo[207] diu en rudes que no eczistia encara la llengua castellana quant el comtat de Castella se feu independent, lo cual succeí durant els sitgles X y XI. Segons D. Lluís Fernandez-Guerra[208] «quant comensà'l sitgle XIII no estigué gayre (el castellà) a sortir de la minyonesa *(niñez)* y a arreconar sa mare llatina».

Vegem ara quins son els primers monuments coneguts de la llengua castellana.

Anteriors a n-el sitgle XII no se'n coneix cap. N'Hartzenbusch confessa (ib. p. 341 et s.) que «cap escriptor» «del sitgle VIII» «nos diu que ja's parlàs romans dins Espanya; cap escrit en romans posseim d'aquella centúria, ni fins y tot de molt de temps després». L'ecsimi Menéndez-Pelayo (ib.) diu de la manera mes terminant que quant se feu independent el comtat de Castella (sitgles X y XI), no hi havía *poesia castellana.* Ticknor[209] assanta que «no hi ha motiu fundat per suposar l'eczistència de la llengua (castellana) escrita» «cincuanta anys» abans «de 1155», això es, que no hi ha fonament per dir que's comensàs a escriure en castellà abans de principiar el sitgle XII. N'Amador de los Ríos (ib. T. II, Ilustr. VI, p. 550) després d'assegurar amb gran ineczactitud

---

[205] Nota (14) de l'original: *Idea general del origen y formación del castellano,* discurs d'entrada a l' Acadèmia Espanyola. *Discursos leídos en las recep. publ.* de la R. Acad. Esp. T. II p. 327.

[206] Nota (15) de l'original: *Observaciones críticas sobre la excelencia de la lengua castellana. Teatro Histórico Crítico de la Elocuencia Española.* Madrid. 1786-1794. T. I, p. CXXIII.

[207] Nota (16) de l'original: *Antologia de poetas líricos castellanos* T. II, p. XIII y XIV.

[208] Nota (17) de l'original: *Algunas consideraciones sobre la teoría métrica de los romances castellanos,* discurs d'entrada a la R. Acadèmia Espanyola, llegit dia 13 d'Abril de 1873, ap. Viñaza, ib. col. 332.

[209] Nota (18) de l'original: *Historia de la Literatura,* T. I, pag. 15, trad. castellana, ap. Viñaza, ib. col. 311.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«que'ls primers monuments escrits de la poesia provensal se remunten únicament a principis del sitgle XII y derrería de l'XI, se veu obligat a regonèixer que «entre ells» (els castellans) no es estat possible a la crítica presentar iguals testimonis per comprovar l'antiguedat de la poesia vulgar o castellana, ficsada ja per l'escriptura». Ell pretén (ib. T. II, c. XIV, p. 228 et s.) qu'eczistía ja tal poesía a n-el sitgle XI perque les cróniques fan menció d'himnes cantats en les batalles y de joglars que cantaven en les noces y de cansons que'l poble entonava. Si constàs en lloch qu'aquests himnes y cansons eren en llengua vulgar, si se'n conservàs cap autènticament, si hi hagués qualque escriptor o monument coetani que testimonietjassen qu'eren en llengua vulgar, si hi hagués altres monuments en castellà d'aquella època o més vells, així aquelles referències [353] de les cròniques a himnes de batalles y cansons de noces y d'altre genre tendrien la forsa provatòria que les dona N'Amador, però que la crítica no'ls ho pot regonèixer. ¿Que'l poble castellà cantava a n-el sitgle XI? N'estam segurs, com hi estam de que cantava a n-els sitgles X, IX, VIII y de d'allà, com cantaven tots els altres pobles de la terra; però també es cert que totes les cansons populars d'Occident, anteriors a n-el sitgle X, que's coneixen, fora la de Santa Eulària, son llatines; y el meteix Amador dins el referit capítol dona conte d'una bona partida compostes en llatí dins el territori castellà durant els sitgles X, XI y XII y destinades a n-el poble. La dificultat està en precisar quant el poble deixà de cantar cansons llatines y quant comensà a cantarles castelanes. Això se poria sebre si hi hagués cap escriptor coetani que'n donàs les fites netes o se conservassen tals cansons primerenques. Però estam ben a les fosques sobre aquest punt. El mestre Milà, que dins la seua obra caporal *De la poesía heroico-popular castellana* (Obras, T. VII) sostén, y En Menéndez Pelayo lo meteix (Antol. T. II, p. V) que la poesia comensà a Castella per l'epopeya, diu (ib. p. 400) que «es molt difícil senyalar» a l'epopeya castellana l'època de «son naixement.» «L'història de Fernan (Gonzalez, 932-970) tal volta inspira qualque cansó en vida de l'héroe o un poch més tart. La derreria del sitgle XI degué rebre aquest

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

genre poètich una empenta amb les gestes de D. Ferran I (1037-1065) y de D. Alfons VI (1073-1109), y especialment amb les del *Cid* y pot esser també de N'Alvar Fáñez y amb l'introducció de les cansons franceses». A n-això se redueix tot lo que's pot dir fins avuy de la poesia castellana abans del sitgle XII. La crítica formal, que no's preocupa de res pus que d'aclarir la veritat y donar a cadascú lo que es seu, y no s'encapirrona en defensar a tota ultransa la major antiguedat de les coses de casa si els monuments no la proven, no posseeix cap clarícia positiva y precisa de l'eczistència de tal poesia antes d'aquella centúria, y així no pot sortir de suposicions, càlculs y probabilidats sense gayre fonament.

Vegem ara quins son els monuments coneguts d'aquesta literatura que la crítica imparcial senyala com a del sitgle XII, y quins els que refua, calificantlos de més recents.

D. Francesc Martínez Marina[210] diu en rudes que «fins [354] l'any 1150 no hi ha cap document escrit en romans» això es, en castellà. ¿Se referia aquell notable crítich a n-el *fuero* de *Avilés?* Aquest du la data de 1155. N'Amador de los Ríos (ib. T. III, c. VIII, p. 395) el dona sense discusió com autèntich, però Diez *(Gramm.* T. I, *Dom.* esp. p. 88) el rebrotxa per apòcrif, y l'egregi D. Aurelià Fernández Guerra[211] demostrà, l'any 1865, fins a la derrera evidència, qu'era una ficció grollera y esburbada, feta provablement en temps de D. Alfons *el Sabi*, això es, en la segona mitat del sitgle XIII. Lo benemèrit comte de la (de la) Viñaza dins la seua preciosa *Biblioteca* (ib.) diu amb molta de raó que l'estudi d'En Fernández Guerra es la derrera paraula sobre aqueix célebre *Fuero.*

Els primers monuments indubtables de prosa castellana son alguns documents notarials, casi tots del derrer ters del sitgle XII, els quals, segons N'Amador (ib.) «manifiestan por lo peregrinos y por la rudeza con

---

[210] Nota (19) de l'original: *Ensayo histórico-crítico sobre el origen y progresos de las lenguas, señaladamente del romance castellano. Memorias de la Real Academia de la Historia* (de la qual era Director En Martínez Marina), T. IV. Madrid. 1805, ap. Viñaza, ib. col. 121 et s.

[211] Nota (20) de l'original: *El Fuero de Avilés. Discurso leído en junta pública de la Real Academia Española para solemnizar el aniversario de su fundación.* Madrid. 1865, ap. Viñaza, col. 310-314.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que en ellos aparece el romance castellano, que no han sido escritos con el propósito deliberado de cultivar la lengua patria, ni menos con intento alguno literario, dejando a la poesia la meritoria tarea de preparar al idioma para aquella nueva era de cultura.»[212]

¿Que es lo que consta que feu la poesia castellana durant aqueix sitgle XII per enaltir l'idioma? La inmensa majoria dels críticchs nacionals y estrangers senyalen el poema celebèrrim del *Mio Cid* cons a primera manifestació de la musa castellana, això es, la més antiga de les conegudes. En Milà *(Poes. her. pop. cast.* c. I, p. 3 -106) retreu el parer de tals críticchs sobre això, y juntament amb la majoria, y En Menéndez Pelayo també s'hi suma (Antol. T. II, p. XXIII), sostén (ib. c. VII, p. 229, 247 et ss.) que'l *Mio Cid es* de mitjàn sitgle XII, fundantse en totes les clarícies internes y esternes que dona'l poema, això es, els personatges y coses que pinta y la manera de pintarles, l'estat de la llengua y la manera com està versificat, amb versos malcabals, de llargues tirades monorrimes, amb assonàncies y consonàncies tot mesclat. Y tot això fa que convenguen aquests dos capitosts de la crítica espanyola amb los altres grans mestres de fora d'Espanya en que el *Mio Cid* presenta tots els caràcters de primera [355] manifestació literària de la llengua o una de les primeres (Vid. Men. Pel., ib. p. v et ss.), ben diferent de les cansons d'En Guillem de Poitiers, que, com vérem (c. VII, § 6, p. 314-316), suposen dins la literatura trobadoresca una floreixensa ben anterior a n-En Guillem y a la seua producció poètica.

¿Té altres monuments la literatura castellana del sitgle XII? N'Amador de los Ríos pretén que sí, y gasta moltes de planes dels toms II y III de la seua *Historia* per demostrar: 1r que hi hagué cansons curtes, anteriors a *Mio Cid* (T. II, Ilustr. VI. p. 554), però no'n cita cap ni retreu cap monument coetani que hu comprou; y 2n que'ls poemes de *Los Reyes Magos, Los Reys d'Orient*, la *Vida de madona Sta. Maria Egipçiaqua* y la

[212] Nota (21) de l'original: En Milà, Obras. T. V. p. 138, donant conte del *Diccionario de* voces *aragonesas* de Borao, que no hem pogut haver per estar agotada tal obra, diu que'ls primers monuments castellans que posa Borao son del sitgle XII, sense precisar si perteneixen a la primera o segona mitat.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Leyenda de Rodrigo o *Mocedades del Cid* son de la primera mitat del sitgle XII y per lo tant anteriors a *Mio Cid* (ib. p. 552 et ss.; T. III, c. I, II, III); però En Milà y En Menéndez [Pelayo] fan veure que son ben posteriors. En Milà (ib. p. 254-58) demostra que *Mocedades del Cid,* tot lo més, pot esser de les derreres decenes del XII; y En Menéndez Pelayo (ib. T. II, p. XXV et ss.) reforsa les raons d'En Milà, y diu que tal poema es de la primera mitat del XIII y retocat y refús a la derrería del XIV, y sostén (ib. p. XXVII et ss.) que la *Vida de Sta. Maria Egipçiaqua*, L*os Tres Reys d'Orient* y *Los Reyes Magos* no son en vía ninguna anteriors a n-el XIII, y fa veure (ib. p. VI-XLII) que antes dels poemes del *Mester de Clerecia,* que comensen a n-el sitgle XIII, no hi ha més monument literari en castellà que el *Mio Cid.*

En quant a *romances* primitius, encara que D. Agustí Duran *(Romancero,* ed. Rivadeneira, Prol. p. XLIII et ss.) pretenga que n'hi ha de devers l'època de *Mio Cid,* però no en la redacció actual, —En Milà diu en rudes (Obras, T. V, *Prol. para un romancero general,* p. 578): «Los romances no se encuentran en el primer período de las letras castellanas... Poquísimos acaso ascienden al siglo XIV»; y En Menéndez Pelayo (ib. p. XXX) enfloca aquesta: «No hay romances primitivos, ni hasta la fecha los ha descubierto nadie; los viejos son del siglo XV, que es vejez muy relativa: los de carácter épico salieron por lo común del texto de las crónicas, si bien unos pocos (los màs vigorosos sin duda) pueden ser reminiscencia fragmentaria de algún cantar de gesta».

Però hi ha un altre monument poètich del sitgle XII en castellà o... lo que siga: l'estrofa del trobador Rambau de Vaqueiras «en llenguatge peninsular», de que parla'l nostre contrincant dins son famós article de 15 de desembre y que forma part del *Descort* de dit trobador (Fauriel, *Hist. de la Poes. Prov*. T. III, p. [356] 276) que fa sis estrofes: una en provensal, una en gascó, una en francés, una amb italià y l'altra... «en llenguatge peninsular». Diu En Menéndez Pidal qu'En Rambau dins aquesta poesia, per donar una mostra de tal «llenguatge» d'Espanya, «no escogió el catalán, (que al fin era el que tenía más cerca) sino el

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

castellano por la sencilla razón de que, mientras los poetas catalanes no sabían aun escribir sino en una lengua extraña, en provenzal, ya el castellano ostentaba una robusta y singularísima poesia épica altamente nacional». ¡Ca, home! no era per res d'això, sino per un altre motiu: perque eren tan petites les diferències entre'l català y el provensal, que, posant una estrofa d'aquest, ja donava a conèixer l'altre. N'hi posà una en gascó perque aquest dialecte, si bé perteneixía a la llengua d'Oc, era'l qui se decantava més dels altres y casi formava llengua apart. Per donar a conèixer els principals idiomes d'Occident, hi havía de posar una estrofa castellana o galayca, així com n'hi posà una de francesa y una d'italiana. Fa... rialles veure qu'En Menéndez Pidal dona la raó que dona d'això de l'estrofa d'En Rambau. Tan plena era a-les-hores (derreria del sitgle XII) la literatura castellana, que no tenía més monument, que sapiguem, que el *Mio Cid,* que val a pes d'or, això sí, però que, al cap y a la fi, no es més qu'un monument, quant la literatura nostra, segons hem vist, en tenía a centenars. Tant es així, que d'aquesta estrofa d'En Rambau de Vaqueiras diu En Milà (Obras, T. II, *Trovad.* Part. II, art. 5. not. 11, p. 132): «Entre los versos castellanos conocidos, sólo los del Cid pueden ser más antiguos que éstos, escritos lo màs tarde muy a principios del siglo XIII»; y més envant (ib. Part. IV. art. 4, not. 8, p. 542) diu: «Los versos líricos castellanos (ó acaso gallegos) más antiguos que se conocen, son los de R. de Vaqueiras». Y En Menéndez Pelayo hi afitg per conte seu (Ant. T. I. p. LXXXIII): «En la literatura castellana la influencia provenzal... trascendió á las primeras muestras de la lírica, hasta el punto de ser obra de un trovador provençal (Rambaldo de Vaqueiras) los versos quizá más antiguos (aunque á la verdad *menos castellanos que gallegos*) que de este género se citan en nuestra lengua...». Y per que's vej quin castellà era'l d'En Rambau, velataquí l'estrofa: *Mas tan temo vostro pleito,* | *todo'n soy escarmentado;* | *per vos ai pena e maltreito* | e *mei corpo lazerado;* | *la nueit quan soi en mei leito,* | *soi mochas ves resperado* | *per vos, cre*, *e non profeito;* | *falhit soi en mei cuydado,* | *mas que falhir non cuydevo* | *mon corassó m'avetz traito,* | *e mout gent faulan furtado».*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¿Es castellà això o es galaych? En Milà meteix no sab que hi ha de dir; En Menéndez [357] Pelayo diu que es més galaich que castellà. De manera que no es cert que'n Rambau fes l'estrofa en castellà; de manera que'l galaych-portugués la hi pot disputar. ¡No es mala aquesta, Sr. Menéndez Pidal ¡Y son els mestres Milà y Menéndez Pelayo qui parlen! ¡Lo bo es qu'aquests versos siguen els mes antichs de la literatura castellana o galayca, en treure el *Mio Cid.* ¡Y això a la derrería del sitgle XIII quant la nostra literatura contava a centenars els poetes y a milenars les obres poètiques! segons hem vist mes amunt. ¡Vaja, Sr. Menéndez Pidal, que s'hi ha de mirar una micoya més amb lo rallar si no vol que'ns esclatem de rialles... demunt la seua esquena! Ara, si vostè hi consent... ¡endevant les atxes!

Vist lo que té'l castellà del sitgle XII, vegem lo que té del XIII.

A principis del XIII va nèixer a Castella com diu en Menéndez Pelayo ib. T. II, p. XXXI et ss.) «una escola de poesía erudita... Aquesta escola, per marcar la seua distinció respecte de l'art brossench dels joglars, se donava a sí meteixa'l títol de *mester de clerecía*, això es, ofici, ocupació, feyna pròpia de clergues, presa aquesta paraula *clergue* amb el sentit ample amb-e que l'aplicaven en l'Edat Mitja com a sinònim d'home cult y lletraferit, qu'havia rebuda l'educació llatina eclesiàstica. Per lo general eren vers clergues, y àduch monjos los autors d'aquests poemes, pero tampoch falta qualque eczemple de lo contrari, y poema de *clerecía* hi ha escrit sens dubte d'un moro... Aquesta escola... molt conservava encara de la poesia dels temps heroychs, y àduch solia emprar certes formes èpiques, que sols podien tenir un valor convencional aplicades a poemes que se destinaven just a la lectura dels doctes, y no a la recitació ni a cantar com les *gestes* primitives... Coeczistí el *mester de clerecía* amb el de *joglaría*; però no se confongueren may. Coeczistí també, més envant, amb les primeres escoles líriques, amb les escoles de trovadors, però mantengué sempre s'independència y caràcter propi, de tal modo que fins a les obres poètiques de l'Arxipreste de Hita y del Canciller Ayala, aont abdós elements se donen la mà, no hi surten confusos sino costat per

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

costat. Amb una paraula, el *mester de clerecía*, socialment considerat, no fou may ni la poesia del poble, ni la poesia de l'aristocràcia militar, ni la poesia de les festes palacianes, sino la poesia dels monestirs y de les naixents universitats o *estudis generals.*» «La llengua dels poetes del *mester de clerecía* es una mica prosayca y no té gayre color ni brivada, pero es llampant, plaent, sucosa, espressiva y ben castellana». «El vocabulari de la llengua [358] èpica, molt reduit, encara que ben enèrgich, s'aixampla prodigiosament en mans de Berceo y molt més dins el *Poema de Alexandre».* En los glosaris d'En Sánchez, amb tot y esser imperfectíssims, se pot seguir aqueix desplegament fins arribar a la llengua polentíssima, pintoresca y ja del tot adulta, de l'Arxipreste de Hita; com si l'esfors de tota l'escola no hagués tengut altre fi que preparar l'adveniment d'aquest gran poeta, tan rich d'ingeni y d'alegria».[213]

No hem poguda resistir la tentació de posar aquests trossos tan sustanciosos y saborosos del gran crítich espanyol, y més venintnos cons l'anell al dit.

¿Quins son els poemes del *mester de clerecía*? Els de Gonzalo de Berceo, «el més antich dels poetes castellans de nom conegut» (Men. Pel. ib. p. XLI), son: *Vidas de Santo Domingo de Silos, de San Millàn*, y *de Sta. Oria*, *El sacrificio de la Misa, El martirio de S. Lorenzo, Los Loores de Nuestra Señora, De los signos que apareceràn ante del Juicio, Miraclos de Nuestra Señora, Duelo de la Virgen el dia de la pasión de su Hijo* y tres *himnos*. Els altres poemes coneguts d'aquesta escola son: *Votos del Pavón, Libro de Apollonio, Poema d'Alexandre*, atribuit al clergue Juan

[213] Nota (22) de l'original: Es molt de llamentar que dins un opuscle, ben apreciable, estampat no fa gayre per cantar les glòries y eczel·lències de la nostra llengua benvolguda, l'apologista haja tenguda la flaquesa de malmenar el gran Arxipreste, sens dupte uns dels poetes més genials y més grossos qu'ha tenguts l'Espanya, arribant a l'estrem de retreure «lo farrigo farrago grotesch y sense art de las faulas del Arxiprest de Hita, escritas en una llengua que podriam calificar de llatí-barbrisat». Nosaltres que censuram tant fort l'injustícia que cometen els crítichs y periòdichs centralistes no fent de la nostra literatura y dels nostres escriptors el cas que's mereixen, en via ninguna porem aprovar y hem de condemnar aquesta altra injustícia de desconèixer y negar, en forma tan ofensiva com injustificada, el mèrit escepcional y l'altíssima vàlua d'un poeta tan insigne com l'Arxipreste, aont se mostra tan opulenta y esplèndida la llengua castellana. Creyrn que es un mal sistema contestar amb injustícies a les injustícies.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Llorens Segura d'Astorga, *Poema de Fernán González*, l'*aljamiat* de *José* o *Yusuf*, *Vida de San Ildefonso* del beneficiat Úbeda (id. ib. p. XLIII et ss.)

¿De quina època son aquests poemes? Vetaquí això que hi contesta En Menéndez Pelayo (ib. p. XXXV): «Berceo sembla el més vell: de sa vida tenim prou clarícies que corren entre l'any 1220 y 1242, y amb conjectures fundades En Sánchez va coletgir qu'era nat devers l'any 1198. El *Libre de Apollonio*, el llenguatge del qual té molta trassa d'arcaisme, deu esser també un dels *mesters* primitius... El d'*Alexandre* té que esser [359] anterior al *Fernán González*, qui amb algunes coses el recorda y l'imita y anterior també a la *Crónica General,* aont apareix aprofitat. L'època del *Poema de Yusuf* es més difícil d'aclarir,.... pero'ns inclinam a posarla a n-en sitgle XIV... En quant a n-el beneficiat Úbeda... sabem que va viure en temps de Ferran IV y de D.ª Maria de Molina». De manera que tots aquests poemes, en treure la *Vida de S. Ildefonso* son del sitgle XIII, com ho son també, segons sostén el meteix Menéndez Pelayo (ib. p. IX, XXVII et ss.)[,] els poemes *De los Infantes de Lara, Disputación del alma y del cuerpo, Debates del agua y del vino, Misterio de los Reyes Magos, Aventura amorosa, Vida de Santa Maria Egipciaqua* y *Libro de los tres Reys d'Orient*, y casi tots ells son de la segona mitat de dit sitgle (id. ib. p. VI).

Devers el meteix temps feu la seua aparició formal la prosa castellana: prop de l'any 1247 el gran arquebisbe de Toledo, D. Rodrigo de Rada, traduí en vulgar la seua *Historia Gothica*, y l'any 1241 fou traduit també *el Forum Judicum* amb lo nom *de Fuero Juzgo* (Amador de los Ríos, ib. T. III, c. VIII, p. 420-32, y a n-el rey Alfons *el sabi* se deuen les encantadores proses *de Las Partidas, La Cronica General, La Grande et General Estoria, Libros del saber de Astrologia.* També aparegueren devers aqueix temps *Calila e Dina, Engannos de mujeres* y altres.

Per altra part, a n-aquelles meteixes saors «una polent riuada de poesia lírica, com diu el meteix Menéndez Pelayo (ib. T. III, p. VII, et ss.) devalla de les comarques occidentals de la Península, obrintse camí triunfal desde Galícia fins a Andalusia y Múrcia, traspela dins els meteys

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

poemes del *mester de clerecia* rompent la monotonia del tetrastrof monorrim y acaba per desterrar l'aleixandrí èpich sustituintlo per una variedat infinita de combinacions estròfiques, lleugeres y cantables... Ens trobam, donchs, devant un fet indisputable y curiosíssim. La primitiva poesia *lírica* de Castella s'escrigué en galaych abans d'escriure-se en castellà y va coeczistir un sigle y mitg amb la poesia èpica y amb totes les manifestacions de la prosa. Y aquest galayguisme no era just erudit, sino que trascendia a les cansons del poble. El meteix poble castellà, qui entona en la llengua de Burgos ses gestes heroyques, se valia del galaych per les cantigues d'*escarni* y de *maleir*... Aquell fet, que a n-els vells analistes semblava aillat e inesplicable, d'haver compost en galaych tots sos versos el patriarca de la prosa castellana», D. Alfons X *lo sabi,* «ordenant de més a més que's cantassen a Múrcia aont manà que l'enterrassen, s'enllassa avuy amb una sèrie de fets [360] elocuentíssims, y no es més que confirmació d'una lley històrica general. No fou una sortida o voluntariedat de D. Alfons el conrar la poesia galayca, ni manco's pot dir qu'ell la creàs, encara que son llibre *(Las Cantigas),* pres en conjunt, siga la colecció poètica més vella que tenim d'aquest dialecte. Versos més antichs mesclats amb altres més moderns contenen els dos *cansoners de* Roma,[214] aont també's registren composicions profanes del sabi monarca de Castella, que, per lo *picaresques* y àduch lascives, contrasten singularment amb ses llegendes relligioses. La meteixa perfecció de llengua y ritme que en *les Cantigas* s'observa, es un bon indici d'una elaboració poètica interior y tal volta ben llarga, els primitius monuments de la qual se son fets malbé». Y diu mes envant (p. XLVII et ss.) l'insigne crítich: «Un sitgle durà pròcsimament l'apogeu de l'escola trobadoresca de Galícia, desde'l reynat de D. Alfons *el sabi* de Castella y D. Alfons III de Portugal fins a D. Alfons XI y D. Alfons IV respectivament. Durant tot aquest període el galaych fou la llengua lírica de les corts peninsulars (esceptuada la d'Aragó y Catalunya, aont predominava

[214] Nota (23) de l'original: En donarem raó en tractar dels orígens de llengua y literatura galayca portuguesa, si Deu ho vol.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l'imitació provensal directa)». Tant era així que'l Marqués de Santillana (sitgle XV) escrigué: «E después fallaron esta arte que mayor se llama é el arte común, creo, en los reynos de Galícia é Portugal, donde non es de dubdar que el exercicio destas sciencias más que en ningunas otras regiones é provincias de España se acostumbró; en tanto grado, que non há mucho tiempo qualesquier decidores é trovadores destas partes, agora fuesen castellanos, andaluces o de Extremadura, todas sus obras componian en lengua gallega ó portuguesa». En Milà confirma tot això del reynat de la lírica galayca dins les regions castellanes desde D. Alfons X fins a li derreria del sitgle XIV. A la mitjania d'aquest sitgle ja s'inicià una tendència a mudar aquell estat de coses y a adoptar la llengua castellana por la lírica. D. Alfons XI donà'l cap devant component una poesía lírica en la llengua materna que comensa: *En un tiempo cogí flores,* inclosa dins el *Cansoner del Vaticà* (Men. Pel. ib. p. XLIII); altres poetes a poch a poch seguiren l'eczemple, y, quant comensà'l sitgle XV, els poetes castellans ja havien abandonada aquella llengua de les dolses mollors y somiadores melangies.

Deixam per més envant les consecuències que d'això se desprenen contra'l nostre contrincant. [361]

§ 3. La llengua gallayca-portuguesa: son origen y primers monuments

Hem indicat més amunt (art. anterior, p. 349) que, devers el meteix temps que'l castellà, se formà a les regions occidentals de la Península el *galaych*, que més envant s'anomenà *português* por [sic] lo que veurem. Va neixer dins les muntanyes de Galícia y de Lleó; se va estendre per les regions del Minho y de Beira qu'anaven poblant els galaychs després de la reconquista. Ofería aquesta llengua, com totes, les seues varietats dialectals. Constituit el comtat de Portugal la derreria del sitgle XI per D. Alfons VI de Castella, que'l donà a son gendre Enric de Borgonya, —el fill d'aquest, *Alfonso-Enríquez*, després de la victoria d'Ourique demunt els

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

moros (any 1139), a n-el camp de batalla meteix fou proclamat rey de Portugal, y així nasqué aquesta nacionalidat. Essent la dinastía francesa y essentho per consegüent molts de bisbes y abats y gent grossa, l'element francès eczercí una influència marcadíssima demunt la llengua del nou reynat, introduints'hi els sons nassals y enfosquint les vocals donantlos una partida de tons. Amb això la variedat de galaych qu'es parlava a Portugal, anà fentse prou diferent de la que's parlava a Galícia, y així resultaren dues branques de la meteixa llengua amb una sola soca, nada, com hem dit, dins la muntanya galayca y lleonesa. Y no es aquesta llengua una variedat de castellà, un dialecte castellà: es una llengua, encara que germana y prou consemblant de la castellana per la sintacsis y el lèsich, ben diferent d'ella, sobre tot per la fonètica, una llengua amb vida propia y amb caràcters ben definits que li donen autonomia completa (Vid. Men. Pelayo, ib. T. III, p. IX-LI; Milà, Obras, T. II, Trovador, P. IV, art. 3; Diez, *Gramm*. T. I, *Dom. Port*.)

Sobre el moment en que brollà aquesta llengua, estam a les fosques per falta de monuments. N'Amador de los Ríos (ib. T. III, c. IX, p. 462) creu que ja estava formada abans del gran bisbe de Compostel·la Gelmírez, qu'En Menéndez Pelayo (ib. p. XI) califica de «figura colossal»; y calcula amb En Milà (ib.) que la poesia galayca degué comensar a brotinar devers la primera mitat del sitgle XII «durant aquell breu període d'esplendor, que com qu'hagués de donar a la rassa habitadora del noroest de la Península la hegemonia sobre la demés gent d'ella» (Men. Pel. ib. p. XI). Fos per amor de les rierades de pelegrins qu'acudien de tot l'Occident, sobre tot de França, a visitar el sepulcre de Sant Jaume de Compostel·la, y que hi duguessen la llavor de la poesía nova, en llengua vulgar; fos que la hi duguessen Marcabrús y altres trovadors llenguadocians que visitaren la cort de Portugal, [362] o els eczèrcits o partides de creuats que hi anaven de França per combatre els muslims (Vid. eund. ib. p. XII); fos la llavor dels primitius celtes, conservada de generació en generació en forma de cansons dins aquelles muntanyes, cansons que, mudant de pell com les serps, passaren p'el llatí rústich

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

embordonit dc germànich, prenent forma definitiva dins la filla d'aquest, dins la llengua nova (Vid. eund. ib. p. XVIII); fos que aquesta llengua, això es, la galayca y l'asturiana, se ficsassen primer que la castellana (Milà, ib.); —lo cert es que «a n-el sitgle XIII y XIV hi hagué una poesia lírica popular de rara ingenuidat y bellesa», «de caràcter mes popular que a Provença y amb un fondo de melancolía vaga, misteriosa y somiadora» (Men. Pel. ib. p. XVII); hi hagué tot un tresor de cansons «indígenes, sens dubte, com ho demostra sa meteixa ausència de caràcter bèlich, la mollor suau dels afectes, el perfum bucòlich, que'ns transporta a una espècie d'Arcàdia, relativament pròspera en mitg de les tribulacions de l'Edat Mitja. L'ideal qu'aqueixa poesía reflecsa, es el que correspòn a un poble de petits llauradors escamats per redols de cases y que tenen llurs aplechs a n-els santuaris y romeríes» (id. ib. p. XVIII). Aquesta poesia s'imposà a tots els territoris de llengua castellana, y dins tota la Península (fora dins Aragó) la poesia lírica adoptà com a forma d'espressió la llengua galayca, segons hem vist més amunt, donant l'eczemple el gran Alfons X *lo sabi.*

Vegem ara quins son els monuments primitius d'aquesta llengua y sa literatura.

La cèlebre carta llatina, empedregada de paraules de la llengua vulgar, que suposen donada per Alboacem Iben Mahumet Alhomar, amir de Coimbra, l'any 734, per regular la situació de sos súbdits cristians, que Raynouard inclogué dins son *Choix* (Introd. p. 11) y Bruce-Whyte dins sa Hist. des Lang. Rom. T. III, p. 493 et s.,—lo Dr. Diez (Gramm. T. I. *Dom. Port.* p. 91) la dona per apòcrifa, citant en prova d'això el romanista Lembke, *Geschichte von Spanien,* 1.314; y posa com a monument més antich d'aquesta llengua una escriptura de 1192 (Vid. Ribeiro, *Observaçôes para servirem de memorias ao systema da diplomatica* portuguesa, Lisboa, 1798, I, p. 91, aont se troba una llista de les escriptures antigues).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Els monuments literaris del galaych-portugués estàn inclosos dins els seguents reculls o cansoners (Vid. Diez, ib.; Men. Pelayo, ib. p. XLVI et ss. in nota):

I. *Cancionero d'El Rei D. Diniz, por Caetano Lopez de Moura*, París, 1847. Es un bossí del gran cansoner de la Biblioteca Vaticana. [363]

II. *Fragmentos de hum cancionero inedito na livraria do collegio dos nobres de Lisboa*, París, 1823: tret d'un manuscrit de la *Biblioteca d'Ajuda,* publicat molt a la bebetlana per Lord Stuard. Després en feu nova edició el diplomàtich brasilench F. A. de Vernhagen baix del títol: *Trovas e cantares d'un codice do seculo XIV,* Madrid, 1849.

II. *Cancioneiro general de Resende* (Stuttgart, 1846 et ss. 3 vol.): se compón casi tot de poesies del sitgle XV. Segons En Menéndez Pelayo (ib. p. XLIV) es dels libres mes embafosos del mon.

IV. *Cansoner de la Biblioteca Vaticana*, Cod. 4803, del sitgle XVI, publicat par lo catedràtich de llengues romàniques, de Roma, filòlech y paleògraf de bon de veres, Ernest Monaci, l'any 1875, a Halle amb lo concurs de l'editor Max Niemeyer. Conté 1205 cansons.

V. *Cansoner d'Angel Colocci.* El meteix Monaci amb son deixeble Molteni trobà primer la taula de tal recull a la biblioteca Vaticana, cod. 3217, y més envant el recull meteix dins la biblioteca del Marqués Brancuti de Cogli. Aquest cansoner inclou 470 cansons que no's troben dins el de la Vaticana, y les publicaren Monaci y Molteni l'any 1880 dins la gran publicació: *Communicazione dalle Bibliotheche di Roma e da altre biblioteche per lo studio delle lingue e delle letterature romanze,* Halle, M. Niemeyer).

VI. *Cantigas de Santa Maria* del rey D. Alfons X *el sabi:* publicades l'any 1890 por la Real Acadèmia Espanyola amb gran cabal de notes y observacions de l'acadèmich D. Leopold A. de Cueto, Marqués de Valmar.

De tots aquests reculls resulta que les poesíes més antigues que's conserven de tal llengua son les del meteix rey don Alfons X.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

§ 4. Llengua italiana: son origen y primers monuments.

Eren una bona partida les llengues que's parlaven primitivament a Itàlia: comensant p'el nort y seguint per avall, hi havia'l *gàlich* (gaulois), *etrusch, ombrià, sabellià, volsch, osch, llatí y grech* dins la Lucània, Pulla y Calàbria (Diez, *Gramm.* T. 1, *Dom. ital.)*. El llatí per el predomini de Roma, no sols se va estendre per tota la península, sino a tot l'occident. Després de la desfeta de l'Imperi s'establiren a Itàlia els *héruls*, els *ostrogots, els longobarts,* y a n-el mitgdia y Sicília els bisantins, els alarbs y els normants; però l'element llatí estava tan arrelat y tan dins [364] la sanch dels habitants de la península, que's sobreposà a tots els altres elements lingüístichs, indigènes y adventicis, assimilantlos-se, y per la evolució natural de la llatinidat, que més amunt hem estudiada, se congriaren dins la península una partida de dialectes nous, que constituiren la llengua *italiana* «anomenada de tot d'una *lingua vulgaris, vulgare latinum, vulgare, latino volgare»* (Id. ib.). L'us d'aquesta llengua parlada entre la gent polida consta desde'l sitgle X, per un escriptor que vivía devers l'any 900, un tal Gonzo, que diu: Va creure el monjo de St. Gall (abadía famosíssima a n-aquell temps) que jo ignorava la ciència de l'art gramatical perque qualque volta me retur per l'avès que tench de parlar la nostra llengua vulgar, qu'es tan semblant a la llatina».[215] Segons conta Witichind, l'emperador Ot I (d'Alemanya) *sabia parlar la llengua romana y la esclavònica, pero ho feya ben clares vegades*.[216] «No's necessiten testimonis per provar que preveres y prínceps parlaven a n-el poble en la seua llengua» (Diez, ib. p. 72); però la predicació se feu en llatí fins a Sant Francesc d'Assís y Sant Antoni de Pàdua, que's serviren de l'italià» (id. ib. p. 71 in nota). Era tan forta y tan fonda la tradició llatina,

[215] Nota (24) de l'original: Falso putavit S. Galli monachus me remotum a scientia gramaticae artis, licet aliquando retarder usu nostrae vulgaris linguae, quae latinitati vicina est. Martene, *Vet. Script. ampla collectio*, I, ap. Cesar Cantú, Historia Universal, vers. y ed. castellana, Barcelona, 1886-89, T. V, L. XI, c. XXVIII, p. 436.

[216] Nota (25) de l'original: *Romana lingua slavonicaque loqui sciebat, sed rarum est quod carum uti dignaretur*. Meibonius. I, p. 650, ap. Diez, ib. p. 71.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

y tan indiscutible y incontrastable, que «el llatí era considerat com a llengua nacional»; y com «se diferenciava tan poch de la llengua parlada, no hi havia motiu perque's doctes volguessen afrontar les dificultats de manetjar una llengua que no més se parlava, y plena per lo meteix de incertituts y arbitrària en ses formes, espressions y ortografia. Així com els italians anyoraren sempre l'antiga grandesa de Roma, y se donaren, sempre que pogueren, institucions consemblants a les antigues, yaren conservar amb més tenacidat l'us de la llengua llatina» (Cesar Cantú, ib. p. 443) dins els escrits, y per això tardaren tant a escriure en llengua vulgar, y per lo meteix la literatura italiana fonch la mes tardana de les literatures neollatines. Se citen alguns monuments insignificants anteriors a n-el sitgle XIII. Muratori (*Antiqu. ital. medii aevii.* XXXII, ap. Cesar Cantú, ib.) publicà dues cartes de l'any 900 que, si fossen autèntiques, provarien que'ls habitants de Còrsega y Sardenya parlaven a-les-hores un idioma ben semblant a l'italià d'ara. «Se troben [365] escriptures del sitgle XII, entremesclades de llatí y d'italià, per eczemple una de 1122, ben curiosa (Muratori, ib. II, col. 1047). En quant a n-els tests propiament dits, posen ordinariament els primers a n-el meteix sitgle, y son: una inscripció de 1135 qu'eczistia altre temps dins la Seu de Ferrara; y una inscripció lapidària, perteneixent a la família Ubaldini, de Florència de l'any 1184, també desaparescuda, aont hi havia trenta versos italians. Modernament han descubertes unes poesies líriques calificades de mitjan sitgle XII (Vid. *Gherardo de Firenze e di Aldobrando da Siena, poeti del secolo XII, mem*. *di Carlo Bandi di Vesme,* dins les *Mem. dell' Accad. delle scienze di Torino,* Vol. XXIII, ser. 11, 1866. Vid. Diez, ib. p. 72). Siguen o no d'aqueix sitgle, lo cert es que la primera escola poètica en llengua italiana fou la que's congrià a la cort d'En Frederic II de Sicília a principis del sitgle XIII, y que d'allà se va estendre per tota Itàlia; y la cansó de Sant Francesc d'Assís *al frate Sole* es un dels monuments mes vells y venerables d'aquella naixent literatura (Milà, *Obras,* T. V. *Poesia Provenzal*, p. 136 et s.) que's desplegà dins poch temps amb gran energia y esplendidesa dins els diferents dialectes. «Així el napolità, que es el qui

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

té uns literatura mes considerable, ademés del poema de Ciullo d'Alcamo, anomenat ja del Dante, y que Tiraboschi suposa de la derrería del XII y altres crítichs moderns de mitjan XIII, posseeix fragments del diari de Matteo Spinello, de devers l'any 1250 (Vid. Muratori, VII, p. 1064 et ss.). Una crònica rimada d'Antoni de Boezio, d'Aquila, la posen a la segona mitat del XIV (Muratori, *Antiquit.* VI, 711). Han impreses unes cartes sardes qui's remunten a n-els anys 1153, 1170 y 1182 (Muratori, *Antiquit*, II, p. 1054, 1051, 1059; conf. Spano, *Ortographia sarda*, II, 85 et ss.). El monument mes vell del dialecte sart, son els Estatuts de Sassari, dels temps del Dante (dins l'*Hist. patriae monum*. T. X. Turin, 1861). —Hi ha poemes històrichs en genovés qui daten de la derreria del XIII o primeria del XIV. *(Archivio storico italiano*, app. núm. 18); hi ha una cansó mitg en provensal mitg en genovès, de Rambau de Vaqueiras *(Parnase Occitanien*, p. 75), qui es més vella encara: se remunta a la derreria del XII; un poema bergamesch, *il Decalogo,* se remunta a mitjan XIII (Biondelli, p. 673). Un bell monument milanés, contemporani del Dante, banyat d'una color ben particular, son els *Vulgaria* de Bonvesin dalla Riva (ed. Bekker, Berlín, 1850-58. Vid. sobre això Mussafia*. Beiträge zur Geschichte der romanischen Sprachen*, 1862), com també una poesia de son contemporani Pietro Da Bescapé (dins Biondelli, *Poesie lombarde del sec. XIII,* Milan, 1856). Del [366] sitgle XIII també data una pessa de vers en venecià: *Greus d'una dama qui te'l marit a la creuada*, que presenta ja completament els caràcters d'aquest dialecte (Vid. *Raccolte di poesie veneziane.* 1845, p. 1.). Se troba el dialecte veronés usat dins dues llargues poesíes espirituals de Fra Giacomino (dins Ozanam, *Documents inédits,* París, 1850; y Mussafia, *Monum. ant.* Vienne, 1864, que posa'l manuscrit a mitjàn sitgle XIV). Durant els dos primers sitgles de la literatura italiana va eczistir a n-el nort de la península, frech a frech de la llengua italiana del centre, una espècie d'idioma literari que amb variedats dialectals presenta una partida de trets idèntichs, y que, si les circunstàncies polítiques y literàries l'haguessen favorit, hauria pogut resultar una nova llengua romànica literària» (Vid. Mussafia *Macaire.* p. V.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

et *Memoires de l'Acad. de Vienne,* XLII, 277. Vid. Diez, ib. p. 82, 83). De tots els dialectes italians, el mes sortit fou el toscà perque va tenir els escriptors mes famosos d'Itàlia: Guitton d'Arezzo, Brunetto Latini, Jacopone de Todi, Cino de Pistoya, Dante, Bocaccio, Petrarca, els quals li donaren tal prestigi y predomini, que'ls escriptors de les altres regions malavetjaven acostarse en llurs escrits a n-aquella manera de parlar (id. Cesar Cantú, ib. p. 445); y els escriptors toscans qualque cosa prengueren dels altres dialectes per enriquir el llur, y així resultà «una llengua que no fou ni de Pisa ni de Florència, ni de Pàdua, sino que tenia qualque cosa tots els idiomes (de la península) y que les domino» (Villemain, *Cours de Litt.* T, 1, Xe Leç, p. 299) y les domina encara baix del nom de *Llengua italiana,* essent la seua basse principal el *toscà*. Per això escrigué Fóscolo: l'italià es una llengua literària; fonch escrita sempre y may parlada» (ap. Diez ib. p. *72).*

§ 5. El Romanx y el Valach

Qualque cosa hem de dir d'aquests dos estols idiomàtichs da soca llatina, encara que se siguen desplegats separadament de les altres llengues romàniques y llurs literatures no tenguen cap punt de contacte amb les demés neollatines.

I. El Romanx

«Dins un tros de l'antiga Rhètia, avuy cantó dels Grisons, se troba una llengua qui s'acosta en certes coses ja a l'italià, ja a n-el provensal o francès, y presenta en tota la seua estructura un aspecte ben particular. Aquesta part de la Rhètia l'anomenaven els alemanys a l'Edat Mitja *Chure-Wala,* d'ont surt lo [367] nom *Churwelsch* que designa aqueix dialecte. Aquest nom es més restret y modest que'l de *retho-roman,* un compost qu'en lloch s'usa. Dins el país meteix la llengua s'anomena

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

romanx. No porem, malgrat totes les reclamacions contràries, posarla a n-el costat de les sis llengues romanes literàries *(llengua d'Oc, francés, castellà, portuguès, italià, valach)* com una germana igual en drets, primerament perque, trastornada per influències estrangeres, no ha pogut arribar a una completa originalidat (com fa notar August Fuchs qui ha analisada amb gran esment la seua estructura); y després y sobre tot perque no s'es desplegada dins aquella regió cap llengua literària, ja que no hi escriuen ni hi parlen en no esser en los dialectes y amb una ortografia arbitrària. No hi ha idioma literari conrat y polit, que no s'era mester, es ver, per una mica de poble dels Alps; allò que's mira com a llengua escrita, va a la par amb los dialectes y muda com ells. Lo monument més vell d'aquesta llengua es una traducció del Nou Testament de l'any 1560, reimprés l'any 1607 (Vid. algunes cites dins Carisch, *Formenlehre,* p. 175-84). Els dialectes principals son dos: el del país *de dalt* a les fonts del Rin; y a les del Inn el dialecte de l'*Engandin*, qui s'anomena *ladin*, això es, llatí. Aquests se subdivideixen en dialectes secundaris, v. gr. el *lladí en alt* y *baix lladí* (Vid. Carisch, *Diccionaire,* p. XXV et ss.; *Formenlehre.* p. 118 et ss.; Boettiger, *Rhätoromanska sprakets dialekter,* Upsala, 1853; Mitterrutzner, *Die Rhätolanischen Dialecte in Tyrol.* Brixen. 1856). —Audeer ha tractades dins son llibre (De l'*origine et de l'histoire de la langue rhéto-romane*, Chur, 1862) totes les questions mes importants que's refereixen a n-aquest domini idiomàtich; y dona una llista bibliogràfica de 176 obres escrites en tal llengua». «L'aspecte etimològich» d'ella «es ben digne d'atenció. Els Rhetienchs eren de rassa etrusca. En temps d'August conquistaren els romans el país y el someteren a la llengua llatina. Pochs sitgles més tart, els alemanys ocuparen la part occidental y els Bavarians l'oriental: a l'oest la llengua romana s'es conservada; dins l'est *(Vorarlberg,* Tyrol alemany) quedà esveida. Se conserven vestigis etruschs dins els noms geogràfichs, com ho ha demostrat un filòlech (Steub, *Veber die Urbewolmer Rhätiens,* 1843; *Zur Rhätischen Ethnologie,* 1854); alguns sustantius deixen conjecturarne d'altres. L'element *romà* s'es enfosquit ferm, sobre tot per

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l'us frecuent de la metàtesi, y no son petites les dificultats que resulten d'això a l'etimologia... L'element germànich es prou considerable, però no s'hi aficà en bona part, com ho indiquen les formes, fins a una època tardana.» [368]

Això es lo que diu d'aquesta llengua el patriarca de la filologia romànica Dr. Diez (ib. *Dialect. Roumanches,* p. 121-24), considerant el *romanx* com una branca de la llatinidat, encara que massa entrevessada d'altres influències estranyes; y com a romànica la consideren y la presenten també el gran Meyer-Lübke dins sa *Grammaire des Langues Romanes* y la clàssica *obra Grundriss der Romanischen Philologie,* monument grandiós que ha alsat a la filologia neollatina Gustau Gröber amb la colaboració dels mes notables romanistes d'Europa. Sols el nom de *romanx (romans)* y de *lladí (llatí)* que porta aquest idioma; nom que no li han posat els filòlechs romanistes, sino'ls meteys pobles que'l parlen; nom que la conciència incontrastable de son origen llatí, imposà a les generacions, y ningú ja es capaç de mudarlo y ferne prevalèixer un altre; sols aqueix nom basta y sobra per provar lo qu'ensenyen aquella llegió de filòlechs, lo que es evident, això es, que'l *romanx* es una de les llengues neollatines y filla com aquestes del llatí.

Lo benemèrit y honorable patrici Escm. D. Eusebi Güell y Bacigalupi, President dels Jochs Florals de Barcelona l'any 1900, lletgí un discurs, notable, elocuent y ple de bon sentit, aont tractà d'aquesta llengua relacionantla amb la catalana, fent una sèrie d'observacions dignes de tenirse en conte, dient que se'n poden treure quatre conclusions: 1a Que'l rhètich y los demés idiomes neollatins no son fills del llatí clàssich, sino que tenen un origen anterior; 2n Que, per trobar aquest origen, hem de cercar una civilisació anterior a la romana; 3a que'l poble etrusch d'on sortia'l rhètich porta dins el llatí bona part del seu llenguatge; 4t Que essentse establert el poble etrusch a Catalunya, es natural que influís poderosament en la formació de la nostra llengua. No poren acceptar aquestes conclusions, fora de la tercera, per lo qu'hem dit fins aquí sobre l'origen de les llengues neollatines, que no es més que lo que ensenyen y

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

donen ja per cosa provada y resolta els grans mestres de la filologia comparada que l'Europa regoneix com a tals. Que les neollatines no venen del llatí clàssich, presa aquesta espressió en sentit rigurós, no hi ha cap filòlech modern que hu sostenga; lo que sostenen els grans filòlechs moderns, y passa com una cosa evident e indiscutible, es que les llengues neollatines son filles del llatí vulgar, son filles de la civilisació romana; y una de les proves més fortes de que hu son, es que tot d'una que varen nèixer, s'anomenaren així, *romanes,* com consta p'els monuments qu'hem citats, y molts més que'n poriem citar, dels sitgles VIII, IX y X. [369]

II. El Valach

«A n-el sud-est de l'Europa, a les dues voreres del baix Danubi, una bona partida de pobles parlen una llengua d'origen llatí per la construcció gramatical y per la composició lecsicogràfica. Per mes entremesclada y alterada que sembli aquesta llengua, no li porem negar un lloch entre les romanes, en consideració a sa categoria esterior (ja que ella es la llengua oficial, litúrgica y literària de les regions que la parlen) y a la trassa arcayca que la distingeix. —El nom *de Valach* es estranger y provablement d'origen germànich... Els valachs meteys s'anomenen *romans, romuni* y sa llengua, *romana, romunia*. Els dominis actuals d'aquesta llengua comprenen la Valàquia y la Moldàvia, una gran part de Transilvània, y part d'Hongria y Bessaràbia, y s'estenen ademés a una vasta estensió de la vora dreta del Danubi dins les antigues províncies de Tràcia y Macedònia fins a la Thesàlia. Tot això se divideix en dos grans dialectes, el del nort y el del sur, anomenats *daco-romàn y macedo-romàn.* El primer passa com a manco enterbolit y literariament més desplegat; el segón ha rebuts mes elements estranys... y es romàs en l'estat de patuès. Sols entendrem per *valach* el primer... La població primitiva de la Dàcia era d'origen thraci y parlava una llengua consemblant a l'ilírich; els habitants de la Dàcia oriental eren *getes* y els de l'occidental *dacis.* Després de conquistar els romans la Ilíria (any 219

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

abans de J. C.) y la Mèsia (any 30 abans de J. C.), l'emperador l'any 107 de la nostra era, feu la Dàcia província romana: *Trajà, vençuda la Dàcia, hi va menar moltíssima de gent de tot lo mon romà per poblar camps y ciutats* (Eutropi, VIII, 3). Abans d'això la població thràcia ja havia hagut de buydar devant una invasió de sàrmates, de l'Orient (Vid. Niebuhr, *Kleine Schriflen*, I, 376, 393). Les colònies que hi dugueren després de la conquista, contribuiren poderosament a romanisar els primitius habitants, però no hi saberen posar rels tan fondes com a les regions occidentals, y devers cent cincuanta anys mes tart l'emperador Aureli hagué de cedir aquesta província a n-els Gots (272). Devers la derreria del sitgle V, els Bulgars, poble tartre, assimilat mes tart a n-els Slaus, comensen llurs incursions a la Thràcia y Mèsia, y ja hi troben colònies slaves; vuytanta anys després ja hi ha una província slava a Macedònia, la Slavina, y els dominis del valach acaben per romandre enrevoltats y ocupats per pobles d'aquesta rassa» (Diez, ib. *Dom. Valaque,* p. 124-26). De tot això resultà que, *romanisats* a n-el sitgle IV y V els *Dacis* y *getes*, a [370] n-el VI s'hi aplegà l'element slau; els *romuni* de la vora dreta del Danubi, empesos p'els slaus, s'allunyaren cap a n-el nort, aont se troben encara avuy, y se degueren establir dins Macedònia. Aquesta inmensa mescladissa de pobles se reflecsa maravellosament dins la branca mes oriental de les formades de la *llengua rústica* y la mitat de sos elements no's son conservats llatins. Un poria creure trobar dins aquesta llengua, que no ha tengut casi cap contacte amb ses germanes y s'es desplegada sense llur influència, una partida de mots llatins que les fossen desconeguts. Qui cregués això, s'enganaria: en té ben pochs de mots així. Ademés de l'element llatí, s'hi troben elements de slau, d'albanès, de grech, de turch, d'hungrià, d'alemany y d'altres llengues: però l'element slau es el dominant (Diez, ib. p. 126-27).

La literatura *Daco-ròmana* comensa la derreria del sitgle XV. Va sortir a Jassy l'any 1856 un llarch *Fragment istorik in vechea limbe romene* de 1595, reimprès dins la *Revista romana,* vol. I, Bucharest, 1861, p. 547, 574. Un altre document de l'any 1435, igualment publicat, es mirat com a

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

fals. Fins llavò posaven la naixensa de tal literatura (que no era gayre més qu'eglesiàstica) a l'any 1580. El príncep de Transilvània Rakoczy fou el primer que ordenà (1643) a n-els Valachs que predicassen la paraula de Deu en llur llengua. A n-aquests derrers temps son sortides una partida d'obres científiques y poètiques en valach. Molts d'escriptors se son ocupats de llur llengua, però hi manca un bon diccionari...» (Diez, ib. p. 129-30).

IX

Influència de la nostra llengua demunt les altres neollatines.

Hem estudiada la naixansa de cada una de les llengues neollatines y el congriament de llur literatura respectiva. Ara hem de veure com la llengua d'oc, això es, la nostra, influí per medi de sa literatura demunt ses germanes les altres neollatines. Aquest es un dels fets més gloriosos per la nostra llengua, haver influit d'una manera poderosa, espontània, brillantísima, durant els sitgles XI, XII y XIII demunt totes les llengues d'occident, per motiu de que Deu nostre Senyor l'analtí amb estols de poetes épichs y lírichs que l'alsaren tan amunt y le feren resplandir tan fort, que fou famosa y celebrada dins tots els pobles occidentals y rebuda amb paumes d'or y encobeida dins les corts dels grans barons y dels reys y fins tot de l'Emperador. [371]

§ I Influència demunt les neollatines en general.

De tal manera llambretja l'influència de la llengua d'oc demunt les altres neollatines, que filòlechs tan il·lustres com el nostre Bastero (Vid. *Crusca Provenzale,* ap. Viñaza, col. 74-82) y M. Raynouard. (Vid. *Gramm. de la langue romane)* y literats com «Fauchet y Cazeneuve, y historiadors com Ducange, *l'abbé* Ragnier y Sainte Pelaye, el célebre editor dels poemes dels trobadors, tots homes infatigables en llurs escorcolls y ben versats en los dialectes vells y moderns de la Provença» (Bruce-Whyte,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ib. T. 1, c. II, p. 18), defensaren que la llengua d'oc fou la que's formà tot d'una de la llengua llatina, y que d'ella després sortiren les altres neollatines, y per lo tant que totes aquestes procedien de la llengua d'oc. Encara que les proves que aquells sabis presentaren per provar tal tesis, no siguen prou fortes per deixarla demostrada satisfactòriament, lo que sí demostren d'una manera terminant y perentòria, es: 1r la major antiguedat de la nostra llengua entre totes ses germanes les neollatines; y 2n l'influència que eczercí demunt totes elles per medi de la seua estraordinària y maravellosa producció poètica. No pogueren provar que tal influència fos tan grossa, que les neollatines deguessen la vida a la llengua d'oc; ara que'n reberen influències indubtables, axò sí que hu provaren y ben provat.

Mr. Fauriel dins la seua *Histoire de la Poésie Provençale* (T. I, cap. I; T. II, cap. 23-29; T. III, cap. 30-37, y tots els apèndichs del meteix tom) sostén, y presenta proves ben curioses y dignes de tenirse en conte, que la llengua d'oc, així com inicià y donà la lírica a les altres literatures neollatines, inicià y els-e donà l'epopeya.

Mr. Littré dins la seua *Histoire de la Langue Française* (T. II, cap. IX p. 283) diu: «A la llengua de les Gàl·lies, baix la forma provensal o baix de la forma francesa, perteneix amb la prioridat filològica la prioridat de producció; es allà que comensen les obres novelles, aquelles qui se desentenen del llatí, el *gay saber, les cansons de gesta,* els poemes d'aventures; *y les lligen, y les ensaboreixen, y les tradueixen, y les imiten dins tot l'occident.»*

Lo nostre canonge Bastero dins sa *Crusca Provenzale* (Vid. Viñaza, *Biblioteca,* col. 81 y 82) diu: «La meteixa nostra llengua provensal... per tota l'Europa s'escampà; fonch a n-els primers temps curosament adoptada p'els Toscans y llargament imitada també per França, per Anglaterra y per Alemanya, [372] essent a-les-hores benvolguda y apreciada com la grega y llatína, y fou dels més sotils ingenis coneguda y universal.»

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Mr. Baret, de la Facultat de Lletres de Clermont, feu un estudi dels *Trobadors* anomenantlo *Les Troubadours et leur influence sur la Littérature du Midi de l'Europe,* y consagra quatre capítols a demostrar tal *influència* dins totes les nacions *llatines.*

Y en Menéndez Pelayo dins ses notabilíssims pròlechs de la seua *Antologia de Poetas Líricos Castellanos* conta ben sovint les glòries de llengua y literatura d'oc, y escriu aquestes paraules, tan perentòries (T. I. p. LXXVI et. ss.): «En lo lírich ¿com porem prescindir d'aquella llengua d'oc, que fou en aquesta part mestra de totes les vulgars, per haver lograt, abans que cap altra, un ver conreu artístich y haver imposada sa tècnica y sos metres y eczemplars de versificació y son peculiar y artificiós vocabulari, lo meteix a la naixent poesia italiana, que a la galayca-portuguesa, a la catalana, a la castellana y a la meteixa escola dels *minnesinger* alemanys? La poesia dels provensals, el valor estètich de la qual ha pogut eczegerarse, pero'l valor històrich ningú'l posa en dubte, fonch com una espècie de disciplina rítmica que trasformà les llengues vulgars y les va fer aptes per l'espressió de tots els sentiments y hi desplegà la part musical y el poder de l'armonia, creant per primera volta un dialecte poètich divers de la prosa, amb totes les ventatges y desventatges anecses a tal separació. Fou gran, encara que efímera, la resplandor d'aquella poesia: sos intèrprets, ja de noble ja de humil nissaga (perque'l talent poètich aplanava totes les distàncies y establia la més vella de totes les aristocràcies intel·lectuals), varen recórrer triunfants y festetjats, lo meteix les plasses públiques, que'ls palaus dels reys y els castells senyorials; mesclaren la poesia de la vida amb la poesia dels versos, prenent part activa y militant en totes les lluytes de llur temps; repartiren a balquena l'alabansa o l'ignomínia sobre lleals y traidors, donadors y estrets, valents y covarts; convertiren la poesia amb una espècie de tribuna o de periodisme d'oposició, els ecos del qual ressonaven dins totes les Corts d'Europa... Aquella gentil primavera poètica... precisament per esserse entrecuytada a florir, va durar lo que duren les roses primerenques... La planta lírica era massa tendra perque

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

no la gelassen les tremuntanades de l'Edat Mitja. Criada dins la admósfera molla y teba de Provença, no pogué resistir les ratxes desfetes del Septentrió, y se va veure arrabassada de rel, y ses fulles volant amb el vent anaren a caure dins altres [373] comarques de desplegament intel·lectual més tardà, pero finis finis més ben sortades. Totes les escoles de lírica cortesana anteriors a n-el sitgle procedeixen mediata o inmediatament d'aquesta breu y pelegrina floreixensa de la llengua d'oc».

Després d'aquest esplay del gran Menéndez Pelayo, creym que ja està dit tot quant se pot dir sobre l'influència de la nostra literatura demunt les altres neollatines.

§ 2. Influència demunt la llengua francesa.

En donen testimoni Bruce-Whyte, Baret, Fauriel, Milà y Fontanals, y altres.

Diu Bruce-Whyte dins la seua *Histoire des Langues Romanes,* T. I. c. 2, p. 62, que «la llengua dels *trobadors* influí considerablement demunt la francesa», y a n-el T. II, cap. 9, p. 482, diu que «a mitjàn sitgle XII els *poetes d'allà dessà'l Loira varen comensar a prendre una partida de formes del provensal»;* y a n-el cap. 30, 516, afitg que «fonch durant aquest sitgle que'ls *trovers* giraren la vista vers lo *Gay Saber, l'infuència del qual es ben visible dins llurs lays y fabliaux y en l'adopció de locucions y idiotismes provensals»;* y en la pag. 478, cap. 29, ja havia dit que'ls *trovers feyen manlleus* de formes literàries a n-els *trobadors.*

Mr. Baret dins el seu estudi *Les Troubadours,* consagra tot el capítol VII a la poderosa influència dels *trobadors* (de la llengua d'oc) demunt els *trovers* (de la d'oil), demostrant aqueixa influència: 1r *per les moltes de paraules* qu'aquests *prengueren* d'aquells; 2n *per l'imitació completa de casi totes les formes de poesia lírica, usades dels trobadors.*

Mr. Fauriel, com ja verem més amunt, sostén que la literatura francesa, com les altres neollatines, rebé de la llengadociana la poesia lírica y la épica.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

En Milà dins un article publicat demunt el *Diario de Barcelona* l'any 1858 (Obras T. V. *Poesia de los troveros,* p. 105) diu que «els francesos del Nort poden oposar a la poesía lírica provensal, el nom de prop de docents cansoners o *trovers* lírichs, que *no's neguen els últims investigadors a considerar com a brillants deixebles dels trobadors en llengua d'oc»;* y dins un altre article, *Poesia Provenzal: su influencia es la francesa é italiana,* publicat dos anys antes dalt el *meteix Diario* (ib. p. 134-36) y dins *Los Trovadores*, P. I, art. 4, not. 24, p. 45. et s.) sostén l'influència de la poesia llengadociana dalt la francesa, [374] citant una partida de fets que la proven, y dient: « No hi ha dubte que l'escola poètica dels *trovers* se presenta formada la derrería del sitgle XII, y a n-aquest temps perteneix Cristià de Troyes, un dels més instruits y feyners. Aquesta posterioridat, el meteix nom de *trouvère,* la consemblansa de molts de termes y procediments poètichs, les mostres indubtables d'imitacions parcials, proven evidentment que la poesia lírica artística provensal, àduch quant se concedís que no produí la de França, *va assistir no obstant a la seua formació y determinà molts dels seus caràcters».*

§ 3. Influència demunt la literatura inglesa.

Vetaquí això que'n diu Mr. Baret a la segona part del capítol VII de son referit estudi: «Segons confessen els millors crítichs inglesos, la poesia de la Gran Bretanya va participar de l'influència general eczercida demunt la literatura europea ja per les idees noves introduides per les cansons dels trobadors, ja p'el caràcter de llurs ficcions, ja per la forma mètrica de llurs poemes. —Nat l'any 1328, un sitgle passat l'esveiment de la poesía provensal, Geoffrey Chaucer va conèixer, no obstant, aquesta literatura, sobre tot dins la fonda originalidat del geni d'ella, del qual trobava rastre per tot arreu, ja dins les composicions de Dante, de Petrarca y de Bocaccio, ja dins els *trovers* francesos qu'ell estudià principalment.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Chaucer va crear la llengua de la poesia a Anglaterra, per sos estractes, ses traduccions y imitacions de tot genre. Dins totes les nacions es el paper que juguen els traductors (sempre se'n presenten) abans d'arribar el moment de la fecundidat pròpia. Els viatges de Chaucer a França y a Itàlia, motivats primer per la necessitat d'instruirse y després per ses funcions de gentilhome d'Eduard III, la vida d'un home de mon y l'hàbit de la cort feyen que Chaucer fos la nata per iniciador, posantlo en l'evinentesa de conèixer les millors maneres de parlar y totes les elegàncies de llenguatge... Fou presentat a Petrarca y tal volta a Bocaccio. —Petrarca l'introduí dins l'estudi de la poesia provensal... Ell se degué donar a l'estudi d'aquesta poesia, escrita amb un dialecte universalment regonegut com el més polit de tota l'Europa. La llengua de Chaucer presenta'ls trets d'aquest estudi».

Posseint els reys d'Anglaterra durant els sitgles XII y XIII casi tota l'antiga Aquitània aont se parlaven branques de la llengua d'oc, y mesclats en les lluytes polítiques d'aqueixes [375] regions y amb estreta amistat o en guerra amb los principals trobadors, molts dels quals visitaren la cort britànica y hi foren rebuts, com per tot arreu, amb paumes d'or, —es naturalíssim que hi deixassen moltes llavors de literatura llengadociana y qu'aquesta influís visiblement demunt l'inglesa, essent *mestra* d'ella com *de totes les vulgars,* segons l'eczactíssima espressió qu'hem traduida més amunt d'En Menéndez Pelayo (*Ant*. T. 1, p. LXXVI).

§ 4. Influència demunt la llengua italiana.

Fan constar aqueixa influència se pot dir que tots els qui tracten dels orígens de la literatura d'aquesta llengua.

Bruce-Whyte (ib. T. I, c. 2, p. 62) diu que «la llengua dels trobadors va influir considerablement demunt l'italiana».

En Menéndez Pelayo (*Ant*. T. 1. p. LXXXVI) sostén que «la llengua d'oc *va imposar* la seua tècnica y sos metres y eczemplars de versificació

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

y son peculiar artificiós vocabulari, lo meteix a *la naixent poesia italiana,* que...» a les altres neollatines.

Cesar Cantú *(Hist. Univ.* T. V, L. XI, c. XI)(,) escriu que «els trobadors frecuentaven els palaus y les corts d'Itàlia, y que «tan divulgat estava l'idioma provensal a Itàlia, que'l consideraven com a més adecuat a la poesia que la meteixa llengua del país», y que «Folquet de Marsella fou el primer italià que feu poesies en llengua provensal. Molts d'altres seguiren les seues petjades, y n'hi hagué de totes les comarques, especialment de l'alta Itàlia»; y en cita una bona partida d'italians, conradors del provençal: De Gènova: Bonifaci Calvi, Percivalle, Simó Doria, Huch de Grimaldo, Jaume Grillo, Lanfranch Cicala; del Piemont: Pere de la Rovere, Nicolet de Turin, Pera de la Caravana; y Albert Queglio de Niza, Albert de Lunigiana. y Marqués de Malespina, Pere de la Mula de Monferrat, Ludovic de Pavia, el Monjo de Fossano, Bartomeu Zorzi de Venècia, Pau Lanfranch de Pisa, Ruggeroto de Luca, Migliore de los Abbati de Florència, Lamberti Bonarello de Bolonya, Ferrari de Mòdena y Sordello de Màntua, el més famós de tots.

En Milà dins el referit article *Poesia Provenzal,* tan avengut com tot lo seu (Obras, T. V, p. 135-37), estudia aquesta influència dient que «amb més individualidat» que a França «se presenta l'introducció de la poesia provensal a Itàlia, aont se poren senyalar tres períodes complets, en part simultanis: I trobadors provensals a Itàlia; II trobadors italians en provensal: III [376] trobadors en llengua italiana»; diu que «els poetes provensals visitaren amb preferència les corts de Savoia, Monferrat, Este, Verona y Malespina de la vall de Macra»; que'l joglar N'Ogier de Viena visità la Llombardia, En Bernat de Ventadorn la cort de Ferrara, En Cadenet la de Malespina, En Rambau de Vaqueiras la de Monferrat; posa llavò els italians que conraren la poesía provensal, y recorda que Dante dins s'obra *De Vulgari Eloquio* se queixa dels mals italians que preferien el provensal a l'italià; y presenta l'escola siciliana d'En Frederic II, iniciadora de la poesia italiana, com a deixeble imitadora dels nostres trobadors.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Mr. Baret dedica tot el cap. IV de la seua obra sobre'ls *Trobadors* a l'influència d'aquests dins Itàlia, aont fa veure qu'aquesta influència, no sols fonch a n-el sitgle XII, sino a n-el XIII y a n-el XIV; que'ls mestres de Dante (Brunetto Latini, Guido Guinicelli, Guittone d'Arezzo, Guido Cavalcanti, Dante de Majano) formaven una escola tota provensal p'el fondo de llurs sentiments, encara que ja escriguessen amb italià; y estracta lo que diu Mr. Fauriel dins s'obra *Dante et les origines de la langue et de la littérature italiennes* (París, 1853) sobre l'influència del provensal a Itàlia. El Cardenal Bembo (sitgle XVI) a n-el primer capítol de ses *Prose* confessa que la llengua toscana es deutora a la provensal d'un nombre infinit d'espressions y de modismes; Crescimbeni regoneix que'ls *Toscans califiquen els poetes provensals de mestres;* y el professor Nanucci dins son *Manuale della Letteratura del primo secolo della lingua italiana* (Firenze, 1857) demostra amb multitut de cites y amb totes les clarícies imaginables aquest gran fet literari de que'ls italians del primer període imitaren els provensals. Demostra Mr. Baret l'entusiasme y fonda coneixensa que tenien de la literatura llengadociana els dos grans poetes, glòria d'Itàlia y de tota la literatura moderna, Dante y Petrarca. Dante presenta els poetes dins el Purgatori, formant estol els italians y els provensals, y senyala com a caporal el trovador gascó N'Arnau Daniel, y posa en boca seua vuyt versos en llengua d'oc, cosa que no feu per cap altra llengua ni literatura; y va prendre d'un trovador provensal, En *Nicolau de Turin,* l'admirable alegoria segons la qual un'àguila personifica l'Imperi dins la Glòria *(Parad.* cant. VI), com s'inspira en moltes d'altres coses dels nostres trobadors. Petrarca, criat dins el cor de la Provença, a Avinyó, estudià Dret a Montpeller, ple de tradicions y de recordanses trobadoresques, aont se dedicava més a la lectura d'Horaci, de Virgili, de N'Arnau Daniel y d'En Pere d'Alvèrnia, [377] que no a la del Digest y l'hagueren d'enviar a Bolonya per decantarlo dels encanteris de la literatura. Acabats els estudis tornà a Avinyó, y més tart feu una passada per Tolosa com hi establia els Jochs Florals *La sobregaya Companhia dels sept Trobadors*. La genial y personalíssima poesia del Petrarca està

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

replena d'influències provensals, com fa veure Mr. Baret, y dins el cant IV de sos Triumfs d'Amor retreu amb grans elogis una partida de trovadors: N'Arnau Daniel, En Pere (¿Vidal?), En Pere d'Alvèrnia, En Rambau d'Orange, En Rambau de Vaqueiras, En Folquet de Marsella, en Jofre Rudel, En Guillem (¿de Cabestany?), N'Aymerich (¿de Pegulhan?), En Bernat (¿de Ventadorn?), N'Huch (¿de St. Circ?), En Gaucelm (¿Faidit?).

§ 5. Influència demunt el galaych-portugués

Mr. Baret consagra'l cap. V de la seua obra sobre'ls *Trobadors* a demostrar l'influència d'aquests dins la llengua y literatura galayca-portuguesa, y no sols l'influència en les formes esternes de la versificació, sino en les idees y maneres de veure y en lo que constitueix el bessó de la poesia, influència que'ls historiadors y críticchs portuguesos, antichs y moderns, son els primers en regonèixer. Indica Mr. Baret la partida de fets que motivaren tal influència, per eczemple, les estretes relacions socials y polítiques de Galícia y Portugal, y sobre tot Portugal, amb les nacions occitàniques y de la dinastia portuguesa amb les cases reynants d'aqueixes regions durant els sigles XII y XIII. Amb això's va introduir dins Portugal la poesia llengadociana, que despertà viu entusiasme dits molts de cors, y brollaren poetes al uf, congriantse així l'escola lírica galayca-portuguesa, que d'aquesta manera resultà filla en part y deixeble dels nostres trobadors.

N'Amador de los Ríos *(Hist. Crit.* T. III, c. IX, p. 466) diu: «No tenim por arriscada la opinió dels qui troben l'origen de les formes artístiques de la poesia erudita, gallega y portuguesa, dins la lírica dels provenzals».

En Milà dedica l'art. 3 (p. 521-36) de la P. IV de *Los Trovadores* a l'estudi de l'influència dels trobadors dins la literatura galayca-portuguesa, y la demostra així com ell sol demostrar les coses que defensa, amb tota solidesa y evidència. Vetaquí la conclusió que treu: «Encara que dins el cansoner de D. Dionís (Diniz) se troben no poques poesies de forma popular, es indubtable el contacte de la poesía

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

provenzal amb la portuguesa, com ho demostren, en que no hi hagués altres raons, dues [378] composicions de D. Dionís, en la primera de les quals se proposa fer una cansó a la manera dels poetes de Provença y en la segona les alaba per llur destresa en lo trobar... Aquestes referències, l'us general de versos de 9 y 11 sílabes, la estrofa construida generalment a la manera provençal, la correspondència de rimes en diferents estrofes y l'us de la tornada o endressa, algunes paraules aplicades amb el meteix sentit que en les poesies de la llengua d'oc, proven cumplidament la influència provençal dins l'escola portuguesa.» Cada afirmació d'aquestes du la seua nota corresponent aont hi aplegà el gran mestre les proves de lo que diu, que no hi ha qui les desfassa.

En Menéndez Pelayo *(Ant.* T. III, prol.) fa un estudi, acabat y magistral com tot lo seu, dels orígens de la literatura portuguesa tal com apareix dins els grans *cançoners de Roma,* publicats, com vérem, l'any 1875 y 1880. Sostén (ib. p. XII) que «la lírica dels trobadors» «no» «entrà dins Portugal per comunicació directa de França, de Catalunya ni manco d'Itàlia, com vol suposar l'erudit Teòfil Braga, sino que de Galícia passà a Portugal»; y distingeix (ib. p. IX-XLVIII) amb gran justícia y eczactitut dues escoles y dues èpoques dins la naixensa de aqueixa literatura: l'escola erudita y palaciana, filla de l'influència provençal, que inicia el moviment literari, y l'escola lírica popular, indígena, brollant de les entranyes de la tradició, y que acaba per influir l'escola erudita y li empelta la seua saba y llecor, fentse dels dos elements una sola poesia, glòria altíssima de la llengua galaycaportuguesa y de Espanya durant els sitgles XIII y XIV. L'escola erudita la formen «les classes cultes, els reys, els bastarts regis, els grans senyors», que «se empenyen amb imitar lànguida y fastidiosament la poesia provensal..., y sols consegueixen despullarla de son caràcter d'actualidat històrica» (ib. p. XIV)... «L'únich resultat, el mèrit gran y positiu d'aquesta imitació provensal, consisteix en la part tècnica, en la gimnàsia de rimes, en lo feixuch aprenentatje que convertí la llengua galayca en lo typ més vell dels dialectes lírichs de la Península. No importa que aquestes formes servissen de tot d'una per

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l'espressió amanerada y trivial d'un sentiment fals que fa perdre'l rey Dionís dins cabilacions metafísiques y bravetjar d'una passió misteriosa, temorega y inmaculada que tan poch s'avenia amb la seua vida habitualment ben esbeldregada» (ib. p. XV)... «Dins la poesia galayca hi havia sens dubte una disciplina d'escola, y arribà a tenir ben aviat una poètica pròpia, com les poètiques provensals, imitant aquestes» (ib. p. XXI)... «No hi ha dubte que amb elements poètichs-musicals d'origen purament galaych [379] se son combinades reminiscències ben directes de certs genres subalterns de la lírica provensal, que, pochs conrats p'els trobadors antichs, varen adquirir notable importància entre'ls de la derrera època, sobre tot el fecundíssim Guirau Riquier, que visità les Corts de la nostra Península y dirigí a D. Alfons *lo sabi* el célebre memorial o *requesta* sobre l'ofici y nom de joglar. Me referesch a les *vaqueres, pastorelles* y *serranillas* que dins la tècnica portuguesa sembla que s'anomenaren *vilanes (vilaas.)* No se tracta: aquí solament... de la repetició de «un typ tradicional, que degué esser comú a diverses poblacions de llengua romana (provensals, francesos, italians, etc.)», segons l'avenguda observació de Meyer, d'una imitació literària y deliberada (ib. p. XXXIII et s.). «La part satírica del *cansoner* es generalment brutal y grosseríssima, però de molt d'interés històrich... P'el fragment doctrinal que acompanya'l *cansoner Colocci-Brancuti*, se veu que hi havia *a*) *cantigas d'escarneo, que os trovadores fazen querendo dizer mal d'alguem, e eles dizem lh' o per palavras cubertas; b*) *cantigas de maldizer, que fazen os trovadores muy descubertamente et en elas entran palavras a quem querem dizer mal; c) y cantigas de joguete certeyro* y de *visaelha*, pitjors encara que les altres. Eren totes elles una imitació ben rònega del *sirventès* provensal, però d'un to més baix, cínich y tavernench...» (ib. p. XXXVI). Entre «les curiosidats literàries que'ns ofereix l'esplèndida troballa dels cansoners lusitans» resulta «la imitació provensal directa y visible en los *sirventesos* y en *les tensons*» (ib. p. XXXIX et s.). «El *cansoner d'Ajuda,* encara que desposseit de tot valor poétich y molt embafós de lletgir, té l'importància històrica de mostrarnos

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

el primer moment, esclusivament provensal, de l'escola dels trobadors portuguesos, abans d'esser influida y dominada p'el lirisme popular...» (ib. p. XLVIII in nota). «El resultat més positiu y més durador de l'influència provensal dins Espanya, fonch la creació de una nova escola de trobadors a la part central y occidental de la Península. Aquesta escola, qualsevol fos la comarca natal de llurs autors, no emprava la llengua castellana, sino una altra (la galayca-portuguesa)... Aquesta llengua s'esmol·là de tal manera a la imitació dels provensals, que va adoptar gran part del seu vocabulari y, com se suposa, la seua variedat y riquesa, mètrica, confessant y regoneixent sempre son origen: *Quer eu en maneyra de provensal trobar agora un cantar d'amor*, deya'l rey D. Diniz, un dels poetes capdalts d'aquesta escola..» (id. ib. T. I. p. L XXXIII et s).

Despres de tot això creym que romàn provada y [380] re-de-provada l'influència de la llengua y literatura nostra demunt la galayca-portuguesa.

§ 6. Influència demunt la llengua y literatura castellana

Aquesta influència comensà ben de bon'hora. Vetaquí en resum lo que'n diu el mestre Milà dins la Part II de *Los Trovadores*: l'influència del mitgdia y del nort de França dins les Castelles comensà de bon de veres en temps de D. Alfons VI (1065-1109) establints'hi forsa de gent d'aquelles regions y molta d'ella de gran influència. Ja abans d'això, els catalans havien aydat sovint a Castella contra'ls sarrains, estrenyentse així les relacions entre'ls dos pobles. «Ubert estava, diu En Milà, el camí de Castella a la poesia provensal dins el reynat de D. Alfons VII (1106-1157) fill d'un príncep borgonyó (la Borgonya meridional es de llengua d'oc), criat p'el comte de Trava genre del d'Urgell, cosí de N'Alfons Jordà comte de Tolosa, y casat amb una princesa de la casa de Barcelona (1128-1149)», «dona Berenguera, germana d'En Ramon Berenguer IV, senyora molt garrida, de grans dots y estimadíssima de sos vasalls, que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

se'n degué anar a Castella acompanyada de dames barcelonines, y es segur que no oblidà les usanses de *la seua pàtria* (Catalunya), A-LES-HORES MÉS CULTA QUE'LS PAISSOS CENTRALS D'ESPANYA». Molts dels senyors llengadocians visitaren la cort de D. Alfons VII, y sens dubte «els hi acompanyaven» «els trobadors y joglars, qu'eren la joya de les corts». Aquells senyors, y el primer de tots el Comte de Barcelona, plegats amb el rey de Castella, prengueren Almeria a n-els sarrains l'any 1147. Per animar la gent a n-aquesta creuada, el famós trovador gascó Marcabrús va compondre son poema *Lavador* (piscina), y més envant en dedicà un altre à D. Alfons; y llavó se presentà ell dins la cort, aont fonch molt ben rebut, lo meteix que l'altre trovador, tan anomenat, En Pere d'Alvèrnia, en temps de D. Sanç III, fill de D. Alfons VII, (1157-58), a n-e qui dedicà una cansó escitantlo a combatre la morisma (ib. a. 3 p. 68-73). D. Alfons VIII (1155-1214) se casà amb una bisneta del trobador En Guillem IX d'Aquitània y germana d'En Ricart *cor de Lleó,* lo que «pogué facilitar de bell nou el favor de la poesía provensal a Castella»; y motivà qualque espedició del rey a l'Occitània. Sufrí per la seua frissansa la terrible derrota d'Alarcos l'any 1195; y son amich coral, En Folquet de Marsella, compongué una *prezicansa* per escitar la cristiandat contra'ls serrains venguts d'Àfrica, que com que volguessen ferse seua [381] tota l'Espanya; y quant, l'any 1211, caygué mort, batallant contra la morisma, l'infant de Castella D. Ferran, En Garau de Calansó, trobador de gran fama, li dedicà un càntich fúnebre sentidíssim. Predicada la creuada dins la cristiandat a favor de Castella, vengueren milenars d'estrangers, entre altres, el trobador Gavaudan *lo Vell,* que va compondre una *prezicansa,* també per dur gent à la creuada y que le recitaren per tot arreu dins les terres de llengua d'oc. El resultat de tal creuada fonch la grandiosa victòria de les Navas de Tolosa (16 juliol de 1212). En Pere Vidal de Besalú fa grans elogis del Rey D. Alfons VIII y de la seua cort, aont era rebut y tractat amb paumes d'or, y lo meteix succeí a n-els altres trobadors N'Aymerich de Pegulhan, N'Huc de St. Circ, En Savarich de Mauleó, En Pere Roger; y En Rambau de Vaqueiras també hi degué esser

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

(id. ib. a. 5, p. 115-33). D. Alfons IX de Lleó (1198-1230) fou molt alabat d'En Ramon Vidal y de N'Elies Cairel, y rebé a la seua cort N'Huch de St. Circ y En Guillem Ademar; aquest visità la de D. Ferran III *el sant,* (1200-1252), del qual feu gran alabansa l'insigne Guirau de Bornelh (id. ib. a. 8, p. 152-55). El rey castellà que'ls trobadors més festetjaren y que mes els-e va protegir y fins y tot se feu llur deixeble, va esser D. Alfons X, (1221-1284) *lo sabi.* Parlaren d'ell en gran elogi En Guillem de St. Didier, En Bertran de Carbonel, N'Aymerich de Belenoy qui se passà llarch temps a Castella, N'Arnau Plagués, En Guillem de Montanyagut, En Ramon de Castelnau, En Nat de Mons de Tolosa. En Bonifaci Calvo, de Gènova, acullit coralment a la cort castellana, En Ramon Latorr, de Marsella, En Folquet de Lunel y En Garau Riquier de Narbona, qui visqué una bona temporada a la meteixa cort y escrigué l'any 1274 la famosa *Requesta* a D. Alfons sobre'l nom de joglar (id. ib. a. 10, p. 194-246).

Aqueixa famosa sèrie de fets qu'acabam de resumir havien de motivar y consumar una influència de la literatura d'oc y d'oil dins el reyalme de Castella. «No hi ha dubte que la poesia heroyca-cavalleresca obrà eficaçment demunt la castellana.» (id. ib. P. III, a. 4, p. 538). «Se descubreix dins l'antiga poesia castellana una gran influència de les contarelles franco-cavalleresques». ¿Se tremeteren aquestes per via de la llengua d'oc o d'oil? «Proven a favor de la primera l'analogia de vocalisació de la meteixa amb la castellana, els molts de pobladors galo-meridionals que s'establiren a Castella, el gran nombre de trobadors que la visitaren y el veynatge y la comunicació casi may interrompuda y els parenteschs amb el reyalme d'Aragó; proven a [382] favor de la segona el fet de que la poesia narrativa sembla patrimoni més especial de la gent del nort, y la major influència francesa que's nota aviat dins la literatura castellana propiament(e) dita. Creym qu'aquest es un punt ben mal de resoldre y qu'ademés pogué haverhi de tot» (id. ib. p. 539 in nota). «Aquesta influència, no obstant, estigué ben lluny d'esser lo qu'un se creuria atenent a lo ben rebuts y festetjats qu'eren els trobadors occitànichs dins la cort dels Anfosos. La poesía provensal havia cercats

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

aydadors y ausiliars a n-els eczèrcits de Castella escitant els reys a la lluyta, eczaltats y plorats els prínceps, era tenguda com a primera joya de les festes de cort, y qualcuna de ses composicions l'havien apresa de cor la gent palaciana. Tot això havia de trascendir a les maneres y a la llengua, però no produí una escola de trobadors en castellà.» Lo gran romanista Diez *(Gramm.* T. I*, Dom. esp.* p. 90) diu que dins els autors castellans primitius hi ha rastres de mescla dialectal, això es, dels diferents dialectes del centre y ponent d'Espanya, «per eczemple, dins Berceo: y com aquest escriptor era de la Rioja, la *seua llengua ja demostra influència provensal».*

En Menéndez Pelayo, estudiant aquesta influència dins els territoris castellans, diu: «Gran fonch el crèdit dels trobadors del mitgdia de França dins totes les corts y estats de la nostra península. Molts d'ells la visitaren en persona, y varen parlar de sos prínceps, ja amb amor ja amb enuig...; aquesta meteixa poesia fonch llum, delit y gaubansa de les nostres corts, especialment de la de D. Alfons VIII,» *(Aut.* T. I, p. LXXVIII et s.). «Quant la creuada d'En Simó de Monfort feu escampadissa de trobadors provensals..., les corts espanyoles, no ja sols la d'Aragó, sino la de Castella y la de Portugal, los aculliren y honraren qui més pogué. Es el punt culminant de la influència provensal dins la nostra terra.» (id. ib. p. LXXXII). «Dins la literatura castellana l'influència provensal fonch ben poca, y no trascendí a la poesia épica ni a la prosa... Trascendí a les primeres manifestacions de la lírica.» (id. ib. p. LXXXIII). Diu més envant (ib. et p. LXXXIV et s.) lo que hem trascrit a n-el final de l'article anterior, això es, qu'«el resultat més positiu y durador de l'influència provensal dins Espanya fou la creació de una escola de trobadors a la part central y occidental de la nostra Península», l'escola galayca-portuguesa, que «adoptà gran part del vocabulari» «provensal» y «tota la variedat y riquesa mètrica» llengadociana, escola que formaren simultàniament» «castallans, lleonesos, galaychs, portuguesos, andalussos, estremenys», que's va transformar a la derrería del sigle XIV [383] deixant el galaych-

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

portugués prenent el castellà y que subsistí fins a la primeria del sitgle XVI.

N'Amador de los Ríos, defensor a tota ultransa de l'originalidat de la literatura castellana y que li costa tant y tant admetrehi cap influència estranya, nega *(Hist. Crit*. T. II, Ilus. VI, p. 579) qu'els trobadors llengadocians influissen gens dins tal literatura abans de D. Alfons X *el sabi.* D'aquest rey diu (ib. T. III, c. IX, p. 466): «No hi ha dubte que va dur a la Espanya central les formes líriques erudites conrades a Galícia, Catalunya y Provença, just a n-el moment que's moria la musa dels trobadors, cobrava major virilidat la dels catalans y sortia amb noves gales la dels portuguesos y galaychs». «No fou aquest l'únich eczemple (el dels trobadors provensals) que pogué seguir per comunicar a la poesia erudita dels vulgars el sentiment y les formes líriques que fins llavó havien mancat a n-el parnàs castellà» (id. ib. p. 458). No es sols dins les poesies de D. Alfons X aont lluu la influència de la nostre poesia demunt la castellana. Aont se troba ben marcada, diu el mestre Milà *(Trovadores,* P. III, a. 4, p. 541 in nota), l'influència francesa y sens dubte occitànica, es dins el *Llibre d'Apolonio,* tema qu'els provensals tractaren amb predilecció. El meteix títol de l'obra es semi-occitànich, lo qual a lo manco indica que's conservava dins un país de llengua d'oc, y s'hi troben evidents provensa*lismes: genta, m'en tengo,* sí (per *així), vendre, qui, plegado,* (*reunit), nuyll, encara, debaylados, estados, benediga, metja, paraulas, venire, aturas (detens), cosiment, entendre, juventa, padir, loguer, planyeré, marchante, galeas, senes falla (sens falla), cremar,* etc. Les dues narracion(e)s qu'acompanyen el poema d'*Apollonio (açi comença la vida de madona santa Maria egipciqua; açi comenca lo libre dels tres reys d'Orient:* títols catalans) semblen traduits del provensal. Ademés dels provensalismes *non ai ren de falsetat, penitenza, descrenza, malveztat, domatge, galeya, romeatge, buen oratge, ameste, bien amada, sines, monda* (neta),.... *ordio, on (aont), lenzuel, sen* (sentit), *res, decoig (es*culleix),... Hi ha certes rimes que sembla que no poren sortir d'altre lloch: *palabra, fabla (paraula-faula) romeros, Deus,*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

(romeus-Deus), voz, cruz, (votz-crotz). Que dins aquestes obres hi ha l'influència llengadociana, ho sostén el meteix Milà dins son estudi capdalt *De la poesia heroico-popular castellana,* Ilust. IV, p. 465; y diu que'l romanista Bartsch (Jahrb. V. 421, 55,) aprova l'opinió de l'origen provensal de la vida de Santa Maria egipciaca. [384]

El meteix origen senyala'n Menéndez Pelayo *(Ant*. T. II, p. XXIII) a una *pastorella* que obri la preciosa *Antología* del gran crítich, tantes voltes retreta; la trobà l'insigne romanista francès, A. Morel-Fatio dins un códich de la Biblioteca de París y la publicà dins el tom XVI de *Romania;* y diu En Menéndez: «La pastorella es sens dubte lo mes antich estrictament lírich que tenim a n-el nostre Parnàs. L'escolar que la compongué y que diu de si meteix qu'havia estat molt *en Francia et en Lombardia* | *para aprender cortesia,* se manifesta influit per la tradició provensal, especialment per la d'En Guirau Riquier y altres trobadors del derrer temps».

Alguna influència llengadociana sentiria l'infant don Juan Manuel, nebot de D. Alfons *el sabi* y net de D. Ferran III *el sant,* nat a Escalona l'any 1282, casat l'any 1311 amb Na Costança, germana d'En Jaume II d'Aragó, mort l'any 1347, *es*criptor notabilíssim, autor d'una partida d'obres apreciabilíssimes, essent la caporal el *Conde Lucanor,* y s'es perdut un *Libro de los cantares* que Argote de Molina descriu, y qu'en Milà amb gran fonament suposa que tals *cantars* serien «segons la tendència dels jochs florals d'aquella època y àduch del trobador En Cerverí de Girona» (Obras, T. IV, *Noticias* de *la vida y escritos del Infante D. Juan Manuel,* p. 150). Vivint, com va viure, a Aragó, «se degué familiarisar amb les *noelas* de la literatura provensal, de la que resulta una vera mostra son apòlech *del cavaller perpinyanés*» (Milà, ib. p. 146), que indica que l'Infant estava «familiarisat amb la poesia dels trobadors» (id. *Trobadores*, P. III, a 4, p. 542 in nota). També li atribueixen un altre llibre: *arte de trovar,* que suposa igualment influència llenguadociana demunt D. Juan Manuel.

També se veu aqueixa influència dins el famosíssim *Juan Roiz, Arxipreste de Hita,* del sitgle XIV, el poeta més gran de la Edat Mitjana

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

espanyola, com l'anomena'n Menéndez Pelayo *(Ant.* T. III, a. II, p. LIII); però no es una influència directa, sino per via de l'escola galayca-portuguesa, filla com vérem de la provensal. D'aquella escola rebé l'Arxipreste influències poderosíssimes (id. ib. p. XCIX et ss.; Milà, *Trovadores,* P. III, a. 4, p. 542).

Com l'escola portuguesa dominà en la lírica dins tots els territoris de llengua castellana (fora Aragó) durant els sitgles XIII y XIV, els elements provensals qu'aquesta escola contenia, passaren y romangueren dins aquells territoris y per lo tant dins la llengua y literatura castellana; y ademés, quant la lírica a la derreria del sitgle XIV deixà el galaych-portugués y cantà en [385] castellà, no se va treure l'element provensal que l'havia encoconada y anostrada, sino que'l mesclà y refongué amb els altres elements que s'anà assimilant, l'escolàstich, el català-llemosí, el francès y l'italià.

Amb això ens trobam de ple dins la nova escola poètica, resoltament castellana, que's congrià la derreria del sitgle XIV, durà fins a n-el XVI y tengué son apogeu dins el reynat de don Joan II. Aquesta escola la tenim de cos present dins el *cancionero* de Baena (Anfós, jueu convers), publicat l'any 1851 per don Pere Josep Pidal, que hi posà una introducció de mà mestra. Dins aquest *Cancionero* lluen les diferents influències que va sufrir tal escola y que ja hem anomenades: una d'aquestes es la llengadociana, la nostra.

Vetaquí lo que'n diuen alguns caps-pares, que hi poren dir de prim.

Comensem p'el meteix D. Pere J. Pidal, que diu dins la *re*ferida introducció (*El* Cancionero *de* Juan *Alfonso de Baena, siglo XV.* Madrid. 1851) «La poesia de les clases altes... quant *va tenir notícia dels* llemosins e italians, *s'aprofità de llurs inspiracions y adoptà moltes de llurs formes»* (ib. p. XXIV et s.). «Generalment han cregut que la nostra poesia erudita y palaciana era a n-aquelles saors una mera imitació de la provensal o llemosina... Aquesta opinió... es avuy impugnada... *No nech jo l'influència*: lo que sostench es que no *es estada tanta ni tan gran* com han volgut suposar. *Els trobadors y poetes llemosins hagueren*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

necessàriament d'eczercir una influència més o manco estensa en el desplegament de la poesia castellana per vàries causes. Per de pronte, foren els primers qui conraren la poesia amb una llengua romana o vulgar... Per altra part, si bé *aquells trobadors se solen anomenar per escel·lènsia provensals, ja's sab que la llengua que parlaven y amb-e que escrivien llurs celebrades composicions, era la comuna o vulgar dins una gran part d'Espanya...* y qu'espanyols eran gran nombre d'aqueys meteys trobadors... Els castellans per llur procsimidat y grosses, relacions... amb... Catalunya, Aragó y València, seguien un comerç y una comunicació frecuentíssima amb les terres aont se parlava *la llengua catalana o llemosina; y es bo de veure* demunt aqueys fets *l'influència* que *va porer y hagué de eczercir a n-el desplegament de la nostra poesia nacional l'eczemple, la fama* y *l'anomenada de la gaya ciència provensal*» (id. ib. p. XLVIII et s.). «...En aquesta classe de poesia (la dels *Cancioneros)... no's pot desconéixer l'influència més o manco directa de l'imitació llemosina...* La rima y les combinacions mètriques.. els llemosins les [386] arribaren... a un grau tal de perfecció y de primor, que per forsa les havien d'imitar els que en les altres llengues componien dites y cansons». (id. ib. p. LIII).

L'acadèmich de l'Espanyola, L. A. de Cueto, dins un article que posà dalt la *Revue des deux Mondes* de París, diu: «Dins les poesies del *Cancionero de Baena* hi ha dues influències mes inmediates y mes visibles, les de Provença y de Itàlia. L'acció de la poesia llemosina, massa discutible dins els vells poemes de gesta castellans y dins els romans, es evident dins la poesia dels *Cancioneros;* se demostra sobre tot dins les formes mètriques» (Vid. Baret, *Les Troubadours,* c. VI, p. 229-51, capítol tot dedicat a l'*escola provensal a Castella).*

L'egregi Milà dins un article que dedicà a l'edició d'aquest *Cancionero,* diu (Obr. T. IV. p. 390 et s.): «Ademés de semblanses molt reals dins l'esperit general de totes les poesies de trobadors*, se presenten* de tot d'una *algunes analogies parcials* que a primera vista *semblen decisives a favor de l'influència provensal.* Tals son l'us de qualque terme tècnich com

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

el de cobla *esparça* per estància solta que amb idèntich sentit esta consignat en les *Leys d'amor* d'En Molinier, el d'algunes paraules emprades en la meteixa significansa, y, per dirho així, en la meteixa posició que en la poesia provensal *(ufana* per *ufania, donear* per *cortejar, veyaire* per *aspecto);* l'atenció suma, posada a n-el mecanisme dels verbs y a l'elecció de paraules llimades; l'admisió calculada de pensaments sotils y de metàfores oscures; la tramudansa arbitrària de les terminacions d'algunes paraules. L'obligació de contestarse'ls poetes guardant les meteixes rimes, es un principi tot provensal, no manco que la reduplicació de rimes d'un meteix poema; primor en que'ls antichs poetes del *Cancionero* estàn a tants a tants devagades amb los trobadors de la llengua d'oc, mestres insuperables de la versificació. Certes formes mètriques tenen en veritat una sabor del tot provensal... ¿Deduirem d'això que hi va haver una influència inmediata y directa, o per precisar la questió, que'ls poetes castellans coneguessen, lletgissen y estudiassen les fosques poesies del sitgle d'or de la literatura provensal? Creym que no fonch així: que hi *hagué solament una influència tradicional, ja conservada a Espanya, y comunicada p'els poetes contemporanis, catalana,* francesa y italiana. *Que'ls trobadors castellans coneixien la primera (la catalana), es un fet generalment admés y que degué revenir amb l'enllàs de les dues dinasties y amb l'influéncia personal de D. Enric d'Aragó.* Per lo que toca a la francesa, opinam qu'era llavò la qui dava la lley a n-el migdia de França y a n-els [387] diversos reyalmes d'Espanya, y en quant a l'italiana, sa evident e indisputable influència comensà de bon'hora, enque s'admete que fou el genovès Francesc Imperial el primer en donarla a conèixer a n-els castellans». Tractant de lo meteix dins *Los Trovadores* (P. IV, a. 4. p. 514-54) sostén el mestre Milà lo meteix sobre la nostra influència demunt l'escola poètica castellana del sitgle XV, afegint que «*la tradició trobadoresca arribà» dins aqueixa escola no per un camí totsol;* recorda *«la trasmissió de l'art dels trobadors a n-els poetes castellans qu'escrivien en llengua portuguesa»* y demostra que, ademés de «l'influència francesa» y «l'italiana» «*hi hagué» la catalana,*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que fonch de gran trascedència dins alguns dels capitosts de l'escola castellana. Després del vell Villasandino que va compondre poesies en català,[217] trobam D. Enric de Villena, president del Consistori barceloní del Gay Saber y autor de la representació alegòrica y dels versos catalans per la coronació del d'Antequera; el qual per la seua nissaga y per la fama de sa ciència degué esser molt respectat. Se muda a Castella y compòn son *Arte de Sciencia Gaya*, que, si hem de jutjar p'els fragments que se'n conserven *no es més que l'art poètica catalana llemosina,*[218] *engarbullada per servici dels castellans*, fins a n-el punt de servirli de norma la meteixa col·lecció de tractats de Castellnou, o més bé un'altra semblant quantes hem retreta. Finalment el Marqués de Santillana donà mostres ben clares del respecte que li mereixia l'escola catalana llemosina, ja citant com autoridat inapellable les decisions de sos tractats teòrichs, ja eczaltant els poetes de la meteixa escola, especialment Moss. Jordi, la apoteosis del qual li inspirà una de ses més notables composicions»: Cita'n Milà aquestes paraules del Marqués: *«Estendieronse creo de aquellas tierras e comarcas de los llemosines estas artes á los Gallicos e á esta primera e occidental parte, que es la nuestra España,* donde asaz prudente e formosamente se han usado...: aunque en algunos (versos) así de las unas (canciones morales) como de las otras (baladas) hay algunos pies truncados que nostros llamamos medios pies, los Lemosines, Franceses, e aun catalanes bioqs... Los Catalanes, Valencianos, y aun algunos del reyno de Aragon fueron e son grandes oficiales de esta arte... Ovo entre ellos de señalador hombres así en las invenciones como en el metrificar...»; y retreu En Guillem de Berguedó (Bergadà), En Pau de [388] Benlibre, Moss. Pere March *el vell,* Moss. Jordi de St. Jordi, Moss. Febrer y Moss. Ausiàs March. Parlant dels provensals a-n el pròlech contra'ls qui reprenien alguns consonants o peus repetits, diu de tals

[217] Nota (26) de l'original: En bon llog gitao la red (178) certes non vos vull mentir... Vos n·aveu tot lo mellor (182., Villasandino compongué dues poesies a la coronació de D. Ferran d'Antequera. *Canc. de Baena,* 65 y 66.

[218] Nota (27) de l'original: Posa una partida d'eczemples per fer veure la veritat de tot això.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

reprensors: «los quales creo no aver leido las regulas del trovar escritas e ordenadas por Ramon Vidal de Besaduc, ome asaz entendido en las artes liberales y grave trovador, sin la continuación del trovar fecha por Jufré de Joxa (Foxà) monge negro, ni del mallorquín llamado Berenguel de Noya, no creo que hayan visto las leyes del consistorio de la gaya doctrina que per luengos tiempos se tovo en el collegio de Tolosa por abtoridad e permision del rey de Francia.» En la Biblioteca del Marqués hi havia lo *Torcimany* d'En L. d'Aversó y el *Breviari d'Amor,* que tanta d'influència tingué dins les seues obres (Amador de los Ríos). Citarem algunes paraules de procedència catalana o provensal que'ls poetes de llavò empraven: *après* (pot esser fr.), *alauda* (pr*. alauda*, oronella), *ayglas, cadera* (del pr*. cadeiras*, també *cadira*, qu'usa encara Fr. Lluís de Leon) *doncas, donear, donegar* (pr. *domenyar*), *enveia*, *puiar*, *pagés*, *ren*, *sen*, *mal vejaire*, *pero* (per quant). —Aduch devers l'any 1474 escrigué Segovia la seua *Gaya.* V. Velazquez, p. 158, etc.». Y diu també'n Milà que *l'escola castellana del sitgle XVI*, «classica italiana», *«conservava pràctiques trobadoresques, especialment en la forma y demble de la cansó»,* y que «fins y tot el *meteix endecasilab (casualment introduit per un poeta barceloní),* encara que modificat, *era trobadoresch en son origen».* Y acaba amb aqueixa nota espresiva y terminant: «La tornada o despedida dirigida a la meteixa cansó (Vid. *Canción desesperada no te quejes*, Cervantes) *es una tradició provensal.* Recordarem aquí les dues imitacions de N'Ausiàs March per Garcilaso... y les trobes provensals (vers. d'onze y cinch) dins la Diana de Gil Polo. En quant a la poesia dramàtica, no sense qualque motiu Trigueros dins son *Quijote de las teatros* anomena *amors provensals* les dels nostres antichs drames (castellans). —El nom de *trobos* se conserva encara dins la poesía vulgar». Dins son preciosíssim estudi *Observaciones sobre la poesía popular* (Obr. T. VI. p. 47) diu que «la noblesa» castellana, «inspirada» «per les tradicions de la lírica provensal, conrà la poesía escolàstica-palaciana».

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

En Menéndez Pelayo *(Ant.* T. IV. p. XXXVIII) diu que «el *Corpus Poetarum* dels reynats de D. Enrich II, D. Juan I, D. Enrich III y la llarga menor edat de D. Juan II... es el *Cancionero de Baena*»... Lo primer qu'importa es fitar les dues escoles que dins el *Cancionero* coeczisteixen sens mesclarse may ni àduch [389] en les produccions d'un meteix poeta, enque alguns d'ells rendesquen culte alternativement a una y altra. Representa la primera *la tradició dels trobadors galaychs-portuguesos;* la segona es un reflectiment de l'art alegòrich d'Itàlia y regoneix el Dante per son primer mestre. Villasandino, Jerena, l'Ardiaca de Toro, Macías, Juan Rodríguez del Padrón, perteneixen indisputablement a l'escola galayca:...». Molta part del *Cancionero de Baena* es una *continuació evident dels cansoners galaychs-portuguesos,* així en los genres y temes com en los metres, encara que ordinàriament en llengua diversa» (id. ib. p. XLI et s.). *«La nostra escola palaciana del sitgle XV may va esser provensal més que de segona mà,* son origen inmediat es a Galícia; y, si qualcom *pren de Provença per via de Catalunya,* es sols *la tradició dels preceptes gramaticals y teórichs* que s'esposaven dins els tractats de *gaya ciència,* que entre nosaltres *Villena, Santillana, Pere Guillem de Segovia y més tart el meteix* Juan *del Encina varen imitar».* Diu que en lloch d'Europa se conserven tan poch com dins Espanya els tests provensals; y que ni'l Marqués de Santillana, «tan curiós de tota erudició poètica», ni «l'insaciable polígraf D. Enric de Villena, ambiciós de tota ciència humana y sobrenatural», lletgien els trobadors provensals. «Però repetesch que, *presa en conjunt la poesía del Cancionero de Baena, presenta un aspecte més provensal que galaych,* encarà que'ls galaychs y no'ls provensals siguen sos inmediats eczemplars» (id. ib. p. XLIII et s.).

Ademés, prou clar ho diu el meteix Menéndez Pelayo *(Ant.* T. 1, p. LXXVI) que *la llengua d'or,* la nostra, *«va imposar a la «poesia» «castellana» «la seua tècnica y sos metres y mol·los de versificació y son peculiar artificiós vocabulari»,* y que «*fonch mestre de totes les llengues vulgar»* (ib.) y, per consegüent, de la castellana.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Moltes més d'autoridats y proves a favor de l'influència llengadociana dalt el castellà, poríem retreure; però consideram que ja n'hi ha prou amb les qu'hem posades, per provar allò que volíem.[219] [390]

§ 7. L'infuència de la literatura trobadoresca ¿es influència de la nostra llengua?

Un amich nostre tan benvolgut com meritíssim de les Lletres catalanes a n-e qui mostràrem els articles anteriors, ens crida l'atenció sobre'l fet de que anomenam *influència de la nostra llengua y literatura* la de la llengua y literatura provensal. Així l'anomenam y no tenim gens d'ànsia que ningú'ns desfassa la nostra tesis. Segons vérem a n-el cap. VI, el català es una branca, una variedat de la llengua d'oc. El *català, el provensal, el tolosà narbonés, el llemosí, l'alvernyés, el gascó* y el *vianès* constituien la llengua d'oc. Aquesta llengua no era esclusivament cap d'aqueixes variedats dialectals, sino'l conjunt de totes. Per consegüent, la literatura llengadociana se compón del conjunt de les literatures de cada un d'aquells dialectes y ja's sab que les glòries literàries dels diferents dialectes d'una meteixa llengua se comuniquen, se sumen, y totes resulten glòries d'aquella llengua de tots els qui la parlen, qualsevol sigui'l dialecte a n-e que pertenesquen.

Y no es que nosaltres ara'ns hàgem inventada tal teoria per engrandir l'esfera de la nostra literatura y de la nostra influencia literària. No feym més que aplicar a la nostra llengua el criteri amb que son apreciades les literatures de tots els idiomes que presenten variedats dialectals, per eczemple: la grega, la de la llengua d'oil y la castellana antiga.

---

[219] Nota (28) de l'original: N'Amador de los Ríos (Hist. Crit. T. VI, c. XIV) regoneix que Diego del Castillo, poeta castellà del sitgle XV, està influit per l'estil provensal. D. Josep Musso y Valiente, acadèmich honorari de la Real Espanyola, en son discurs de gràcies de 2 d'agost de 1827 *(Memor. de la Acad.* T. III, Madrid. 1871, p 106-12, ap. Viñaza, col. 131) diu que'l *castellà* «tomaba del provenzal, que era hermano suyo».

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Llengua y literatura grega: Aquesta llengua constava en son origen, segons Aristòtil, d'uns docents dialectes que's reduiren a quatre principals: l'*eòlich,* el *dòrich,* el *jònich,* l'*àtich.* Aquells docents eren d'origen popular; aqueys quatre foren obra dels sabis, y reproduien els caràcters generals dels dialectes populars y tendien a l'unidat. Cada un d'aqueys quatre dialectes generals solia servir per un genre literari determinat, per aquell a n-el qual perteneixien les obres caporals que primitivament s'escrigueren en tal dialecte. Així fonch que perque l'*Iliada*, y l'*Odissea* y l'*Historia* d'Herodot foren compostes en *jònich*, el *jònich* fou el dialecte propi per la poesia èpica y l'història. El *dòrich* y l'*eòlich* pertenesqueren a la poesia lírica; y l'*àtich* a la poesia dramàtica y a la prosa, per quant els millors eczemplars que d'aqueys genres literaris sortiren tot d'una, s'escrigueren respectivament en *dòrich* y en *àtich*. Així es qu'un eólich com Píndar escrivia en *dòrich,* com Herodot se servia del *jònich,* y els poetes dramàtichs d'Atenes mesclaven l'*àtich* dels diàlechs, amb lo *dórich* dels chors. Desde'l sitgle de Pèricles el dialecte *àtich* domina y s'imposa sobre tot dins la [391] prosa, y més tart dona origen a lo que digueren *llengua comuna*.[220]

Llengua y literatura de oil o francès antich. Aquesta llengua estava constituida p'els dialectes *borgonyó, picart* y *normant,* cada un del quals oferia una partida de variedats subdialectals. Lo meteix que a la Grècia primitiva, a n-el nort de França durant l'Edat Mitja, fins devers el sigle XIV, cada autor escrivia en lo dialecte de la seua regió, segons se veu per les obres que'ns queden de la literatura d'oil.

Llengua y literatura castellana primitiva. Presentava aqueixa llengua una partida de variedats dialectals: l'*aragonès, el riojà, el castellà, el lleonès. L'aragonès* primitiu no sabem que produís cap obra important; el *riojà* tingué el venerable poeta Gonzalo de Berceo; el *castellà* produí el poema de *Mio Cid*; y el *lleonès el* poema de *Alexandre* y la versió

[220] Nota (29) de l'original: Prenim aqueixes indicacions de *Nouveau Dictionaire Greco-Français... par A. Chassang.* París. 1896. Introd. IVe Part. *Tableau des dialectes de la langue grecque*. § I.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

arromansada del *Forum Iudicum*, coneguda amb lo nom de *Fuero Juzgo* (Diez, *Gramm.* T. I. *Dom. esp.).*

Ara bé, la glòria de les obres d'aquells diferents dialectes castellans, francesos y grechs, ¿no es tal volta una glòria del castellà, del francès antich, del grech? ¿No sería per ventura una toixarrudesa pretenir que l'*Iliada* y l'*Odissea* y l'*Història* de Heròdot no son glòries de la llengua grega, sino just del dialecte *jònich*, y que les obres de Píndar, Teòcrit y Pitàgores no més ho son del dialecte *dòrich,* y les de Hesíode just de l'*eòlich*, y les de Tucídides y dels poetes tràgichs y dels cómichs primitius, just del dialecte *àtich;* y que tals obres en *dòrich, eòlich* y *àtich* no son glories de la llengua grega? ¿No seria la mes beula de les ridiculeses pretenir que l'influència estupenda que demunt la literatura universal han eczercida, eczerceixen y eczerciràn fins a la fi del mon aquells estols brillantíssims d'escriptors dels diferents dialectes grechs, no mes fos y sols se pogués dir influència *jònica, dòrica, eòlica* o *àtica,* y no influència grega, de la qual tots els grechs se puguen gloriar? ¿No seria una doyada tremenda negar que se pogués dir *influencia grega* la d'aquells incomparables escriptors del diferents dialectes grechs?

Y lo que deym de la literatura dels diferents dialectes grechs, toca dirho de la dels diferents dialectes de la llengua d'oc y d'oil, y de la castellana. ¿Que'ns dirien si ara negàssem que la cansó de Rollan no es una glòria de la literatura del francès [392] antich, sino just del *normant,* que'l poema d'*Alexandre* y els poemes de Berceo no son glòries de la vella literatura *castellana* sino just de la *lleonesa* aquell y aquests de la *riojana?*

Aplicant tot això a la nostra llengua y literatura, ens guardarem prou de dir que l'influència del poetes provensals y llemosins siga influència just *catalana,* si no es que se don a n-aqueixa paraula l'estensió que li donava N'Albert de Sisteron, que, segons vèrem dins el cap. VI, anomenava *catalans* els *gascons*, *provensals, llemosins, alvernyesos y vienesos.* Donant a la paraula *català* l'estensió que té avuy, no calificarem d'influència *catalana* la dels trobadors del Llemosí y de la Provença, sino que li direm y li deym influència *llengadociana* y per lo meteix influència

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

nostra, això es, de la *nostra* llengua, en quant sostenim, y sols l'ignorància'ns pot contradir que'l català es una variedat de la llengua d'oc, perteneix de ple a la llengua d'oc; y per lo tant, totes les glòries, totes les grandeses, totes les eccel·lències de la llengua d'oc son glòries, grandeses y eccel·lències *nostres*, així com son glòries, grandeses y eccel·lències dels grechs, francesos y castellans, sense distinció de regions ni d'escoles, les grechs, grandeses eccel·lències de llurs respectives literatures en totes les variedats dialectals que cada una d'elles presenta.

Donchs amb aquest sentit deym y sostenim que la *nostra* llengua y la *nostra* literatura influiren dalt totes les d'Occident, dalt el francès, l'inglès, l'italià, el portuguès y el castellà.

No'n tenim gens de por que aquest vent ens fassen recular ni el gruix d'un'ungla, per mots esforsegats que siguen els qui empenguen.

Tot just ara anam a veure lo insignificants qu'eren les diferencies entre la variedat catalana y la provensal, y com el català d'avuy es més consemblant a n-el provensal dels sigles XII y XIII que cap dels altres dialectes llengadocians que's parlen a n-el migdia de França, lo qual fa que'l català siga l'hereu llegítim y directe de l'antiga *escola dels trobadors,* que fou la que va influir demunt totes les llengües y literatures d'occident.

X

La nostra llengua es completament autònoma y *sui juris.* El català y provensal dels sitgles XII y XIII eren just variedats d'una meteixa llengua, la d'oc. —El català no dependeix en res ni per res del castellà, amb el qual té manco que veure que amb qualsevol de les altres neollatines.

En Menéndez Pidal dins son article de 15 de desembre y els altres qu'ha escrits en sa defensa diu un enfilall de... *coses* sobre [393]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l'estructura y constitució del català y sobre ses relacions amb el castellà, que no poren anar ni en rodes.

Les llengues neollatines, com succeix a totes les nades y sortides d'una meteixa mare, quant comensaren a congriarse casi no's distingien una de l'altre; però a poch poch, així com anaven prenent cos y constituintse, s'anaven destriant, departint y definint, fins que, ficsades constituides d'una manera definitiva, cada una va prendre per son vent. El procés que seguiren d'allunyament gradual y progressiu de la soca primitiva, esplica perfectament el fet de que, com més ens remuntam a llur origen, més acostades y mes consemblants les trobam, així com s'estàn mes aprop les branques d'un arbre, els raigs d'una circunferència y els brolls d'una font, com mes s'acosten a la soca, a n-el centre, a l'ull de la font. Això explica claríssimament que'l català primitiu siga mes consemblant amb el castellà, francès, italià y portuguès primitius que'l català llegítim d'ara amb aqueixes altres neollatines tal com se troben avuy; y es evident que això no's deu a que'l català surte del castellà ni tenga ni haja tenguda may gens de dependència del castellà ni de cap altre de les neollatines, sino perque es una d'aquestes, y surt com totes elles de la meteixa soca, del meteix centre, de la meteixa font.

Totes les neollatines, així com tenen un meteix ayre de família y una fesomia general que fa que formen un boldró, un estol, una família idiomàtica entre les altres llengues, així també presenta cada una una ayre especial y una fesomia particular que les donen ser y caràcter propi y les constitueixen com a tals llengues.

Que la d'oc era una d'aquestes y el català una de les nombroses y fruyteres branques que la constituien y de les més importants y polents, ho han de regonèixer per forsa tots els qui hagen escomesa, encara que sia de lluny, la filologia romana, y creym haverho demostrat dins el cap. VI amb autoridats de tant de pes com Ducange, Milà y Fontanals, Dante Alighieri, Diez, Villemain, Bastero, Menéndez Pelayo y Meyer-Lübke; y hi poríem afegir tots els filòlechs qu'hagen tractada aqueixa questió, perque perteneix a la classe de les coses evidents, que just s'anuncien y ja no's

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

demostren, en no esser per confondre qualque presumit o caparrut que convenga capturar. No creym qu'En Menéndez Pidal nech que la llengua d'oc siga una de les neollatines; lo que sí sembla que ignora es que'l català es una branca, una variedat de la llengua d'oc, y per això s'atansa a dir que l'«provensal» o «llemosí» era «una llengua [394] estranya», «estrangera» p'els «catalans» dels sitgles XII y XIII; però les autoridats que li enflocàrem dins el referit capítol, ens sembla que baixarà bandera, y se donarà per convençut, y, si no, pitjor per ell.

Que la llengua d'oc es una llengua en tot el rigor y l'estensió de la paraula, tant com ho puga esser estada may la castellana, la francesa, l'italiana, ho demostra científicament lo Dr. Diez dins els tres toms de la seua *Gramàtica* monumental, y ho patentisa sobre tot l'història, dient, com hem vist, que es la mes antiga de les neollatines, la primera que tengué literatura pròpia y que amb aquesta va influir demunt totes les altres llengues germanes. No, no fonch ella jamay tributària de cap d'aquestes, sino que aquestes ho foren d'ella, prenentla com a mestra en poesia, adoptant el seu vocabulari poètich, empeltantse la seua llecor. Ella era la llengua literària dominant, la regina de les llengues vulgars; ben lluny estava de prendre ni de manllevar res a cap de les altres, sino de donar munificament a totes. Ella era y deu haver d'esser considerada com a filla primogènita del llatí per esser estada la primera que's va constituir definitivament, donant de tot d'una fruyts copiosíssims y saborosíssims de vida, de que's va alimentar tot l'Occident. Ella amb la llengua d'oil conservà del llatí part de la declinació, ficsantla dins la seua neixent literatura. Ella presenta com a caràcter distintiu la conservació dels temes llatins rònechs o amb lleugeres tramudanses, esmotxantlos just les desinències característiques dels casos, y així son l'inmensa majoria de les nostres paraules. Vetaquí un quants d'eczemples: AMIC-us, MORT-e, CHARITAT-e, OFICI-um, DOLENT-e, CLAU-is, BREU-is, NOM·en, REGIM-en, TOM·us, VOLUM-en, EXAM-en, VELAM-en, SANG-uis, PORT-us, HORT-us, BON-us, CAR-us, PLANG·o, AM·o, DIC·o, FAÇ·io, CAP-ut, NAS-us, etc. etc. Ella de totes ses germanes es la que altera manco les

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

consonants y les vocals llatines, la que subjecta mes poch aquestes, sobre tot dins la variedat catalana, a la lley de la diftongació, això es, convertir una vocal en dues formant diftonch, lo qual tramuda tant y tant la fesomia de la paraula y l'allunya de la soca llatina. Dins la variedat provensal, llemosina y gascona, hi havía alguna diftongació; dins la catalana no n'hi ha casi may, y per això s'hi conserva tan feel la fesomia llatina. Vetaquí alguns eczemples al vol: Llat. *SOrt-e:* ll. d'o. *sOrt,* cast. *sUErte,* franc. *sOrt,* ital. *sOrte*. Llat. Ov-um: ll. d'o. *ou*, cast. *hUEvo,* fr. *OEUf,* it. *uOvo.* Llat. *TEnet:* ll. d'o. *tÉn* y *tÉ*, cast. *tIEne*, fr. *tIEnt*, it. *tIEne*. Llat. *DEus:* ll. d'o. *DEu. cast. DIOs, fr. DIEu, it. DiO*. Llat. *dOmina, dOmna*: ll. d'o. *dOmna, dOna*, Cast. dUEña. *Llat. POrtus;* [395] ll. d'o. pOrt, cast. *PUErto.* Llat. *fErit,* ll. d'o. *fEr*, cast. *hIEre.* Llat. nOv-us: ll. d'o. *nOu,* cast. *nUEvo*, fr. nEUf, it. *nUOvo.* Llat. *VEnis*, ll. d'o. *vEns, vEnes,* cast. *vIEnes.* fr. *vIEns*, it. *vIEni*. Ella, la llengua d'oc, se formà y se retgeix per les lleys fonètiques, morfològiques y sintàctiques generals y característiques de les llengues romàniques, sense haver acceptats sons ni modulacions que l'allunyin y l'esgarrin de la gran família y nissaga llatina.

Ja vérem (c. VI, p. 257) lo que diu el Mestre Milà (*Trovad*. P. II, a. I, p. 51), que les nombroses variedats dialectals que presentava la llengua d'oc, se porien reduir a dues: la coneguda amb lo nom de provensal, qu'usaven ordinàriament els trobadors, y la catalana, que's va estendre desde Catalunya a totes les terres que'ls nostres reys conquistaren dels infeels (Balears, reyalmes de València y Múrcia), y va tenir vida pròpia, meravellosa y copiosíssima, quant les altres variedats llengadocianes romangueren totes malmeses després de la catàstrofe dels albigesos, y foren impotents per reviscolar llur conreu literari els Jochs Florals de Tolosa durant el sitgle XIV, quedant ben pronte completament abandonades, fins que del sepulcre aont se podrien les feu alsar el crit sublim de *Mireyo* que llansà En Frederic Mistral, l'Homer del sitgle XIX. Sí, la variedat catalana va cobrar ja n-el sitgle XII una importància fora mida, entre altres causes, perque'l poble qui la parlava, se va fer el primer y el

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

més poderós y eczuberant de tots els pobles occitànichs, segons vérem dins el cap. VI, y durant el sitgle XIII arribà a potència de primer orde, y s'hi mantingué fins que's va unir amb Castella, obrint el camí a l'Espanya per conquistar el grandiós predomini qu'eczercí dins Europa durant el sitgle XVI y bona part del XVII.

Aqueixa variedat de la llengua d'oc fonch la llengua de la nacionalidat catalana, la llengua de sos reys, molts d'ells grans escriptors de la meteixa, la llengua vulgar de la llur Cancilleria per tots els territoris que la parlaven, la llengua de l'estol esplendidíssim de prosistes com el Rey En Jaume I, el Bt. Ramon Llull, En Desclot, En Muntaner, En Pere IV, N'Eiximenis, En Bernat Metge, Sant Vicenç Ferrer, En Joanot Martorell, y l'esbart lluidíssim de poetes, com el meteix Bt. Ramon Llull, En Jaume March, En Pere March, En Jaume Roig, Fr. Anselm Turmeda, Moss. Jordi de Sant Jordi, En Rocabertí, En Fogassot, Moss. Febrer, N'Ausiàs March, Moss. Corella, Moss. Fonollar, N'Olesa y molts d'altres. Apoderada la França del nort de la del migdia, y desfeta y abolida l'escola dels trobadors y morta la literatura llengadociana allà dessà'ls Pirineus y les Corberes, [396] —l'escola catalana, que tanta d'importància ja havia tenguda a n-el sitgle XII entre'ls trobadors, recullí l'herevatge literari de la llengua d'oc, la qual, si no fos estat per aqueixa escola, seria romasa sense conreu literari, y no li quedà més domini polítich que la nacionalidat catalana. Aquesta li conservà la realesa, esplèndida y magestuosa, durant els sitgles XIII, XIV y XV, y li assegurà la vida per a sempre, sembrant en lo més endins del seu cor l'amor a tal llengua, que no pogueren esveir dos sitgles de turbonades ferestes y de satàniques envestides y qu'avuy ablama'l pit de tots els bons catalans, que estam resolts a tot abans que permetre que mancab en res ni per res el reyalme d'aquesta llengua cent voltes beneida y gloriosa, y no hem d'estar aturats fins que conseguirem restablirla en tots els seus drets, prerrogatives y preeminències de que tirànica y despòticament la despullaren...

Donchs bé, la variedat catalana, per totes aqueixes circunstàncies de no haver perduda a n-el sitgle XIII la seua escola de trobadors y de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

prosistes, com la perderen les altres variedats llengadocianes, y per haver conseguits aqueixa escola sitgles de tant d'esplendor y opulència com el XIV y el XV, y per allò de que la cultura literària es el fre més poderós per moderar y regular l'evolució de les llengues, —fonch la que's conservà més feel a la tradició trobadoresca, la que mantengué mes genuinament la fesomía de la llengua d'oc, la que alterà manco'ls sons y les modulacions. Per això, com fa notar En Milà (*Trovad.* P. II, a. I, p. 59 in nota), «el català dels nostres dies» «es» «més acostat a n-el provensal clàssich que'ls dialectes o patuesos d'allà dessà'ls Pirineus», que, romanent sitgles y més sitgles sense conreu literari, se son desgavellats y esgarriats una cosa feresta, adondantse d'una manera vergonvosa a l'influència francesa, que'ls es peste, com per nosaltres ho es la castellana, no precisament perque siga influència francesa o castellana, sino perque es forastera y contrària y oposada a n-el geni y demble de la llengua nostra. Desde que's va estingir a n-el sitgle XV la clariana, una mica massa artificial dels Jochs Florals de Tolosa, quedaren completament interrompudes les relacions literàries entre Catalunya y el migdia de França, lo qual va anar enfondint y enfondint les diferències que separaven aquells llenguatges del nostre, «que per la vida propia» y abundosíssima «que alcansà, ha pogut consider[ar]se com una nova llengua», la dolsa, l'estrènua, l'incontrastable llengua catalana.

¿Quines eren les diferències que distingien la nostra variedat lingüística de les altres de la llengua d'oc, y sobre tot del provensal propiament dit o llengua dels trobadors? [397]

No es bo de dir perque, no quedant gayre monuments catalans en prosa del sitgle XII y primeria del XIII y establida la moda entre els poetes catalans, general a totes les regions de llengua d'oc, d'escriure en la variedat provensal o llemosina, passam fretura de clarícies per ficsar tals diferències. En Milà (ib. p. 481-93) les ficsà amb lo seu aplom acostumat, però en posa algunes que no hi eren en deixa d'altres que hi eren. Totes son secundàries e insignificants. Les indicarem compartides en tres redols.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

DIFERÈNCIES ORTOGRÀFIQUES

1a La representació del so palatinisat de la *l* y *n (ll* y *ñ* castellanes) no's feya en català, com en les altres regions llengadocianes, per *lh* y *nh*, sino per *il, yl, ill, yll, lli, li, ll, l; yn, in, ny, ni,* segons el P. Jaume Nonell S. J. dins son *Anàlisis fonològich-ortogràfich de la llengua catalana* (Manresa, 1896, P. I, c. III, p. 79 et ss.). Aqueixes grafies es troben dins els escrits provensals (Vid. Bartsch. *Chrestomathie).*

2a Lo so palatinisat de la *c* (x catalana) no's solia representar, com a n-aquelles regions, per *ss* o *ch* (Diez, *Gramm*. T. I, *Consonn. prov. S, Ch*) sino per *x*; però també's troba qualque pich la *ch* en lloch de *x*, sobre tot entre'ls clàssics valencians (P. Nonell, ib. P. III, c. IX, p. 162 et ss.).

3a La *z* tenia sempre en català'l so fluix de la *s* y s'usava indistintament *z o s* (Nonell, ib. c. VIII, p. 149) en no esser que'l so fos inicial o derrera consonant, aont se posava y toca posar z. En provensal s'usava amb preferència la *z*, y derrera *t* s'hi usava sempre; y a voltes tenía'l so de *tz* (Diez, ib. Z.).

4a Els plurals dels noms acabats amb *a* àtona, en provensal s'escrivien afegint una *s* a la *a (as): donAs, englezAs, cortezAs*; y en català ordinàriament feyen e la *a*, y hi afegíen s *(es): donEs, englezEs, cortesEs.*

Aquestes eren les diferències mes notables, totes secundàries e insignificants, com veys, y que no representen fins y tot variedats dialectals, sino diferents sistemes ortogràfichs.

DIFERÈNCIES FONÈTIQUES

També's reduien a poca cosa. Diu En Milà que «en general y esceptuant els punts de vocalisació anòmala com Gascunya», «la pronunciació» «era prou uniform en tots els paissos de la llengua d'oc», y «suposa» «que les articulacions eren les meteixes, si bé pronunciades amb mes o manco suavidat o amb qualque diferència secundària a certs punts». Com l'ortografia d'aquell temps no era rigurosament fonètica ni

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

es provable que‘ns reproduesca les diverses pronunciacions que hi havia, per motiu [398] d’emprar els trobadors un llenguatge literari establert, —encara lo que‘ns pot donar més llum sobre la pronunciació antiga, es la actual dels diferents territoris occitànichs. Ofereixen els catalans (Catalunya, Rosselló, Balears, València y Alguer) tantes de variedats de pronunciació, coincidint les d’un amb les dels altres, això sí, amb proporció diversa, —que no dubtam de donar per cosa certa, y segura, sense por de que ningú‘ns desmenta, que les vàries maneres de pronunciar els sons vocals y consonants, que‘ls diferents dialectes o patuesos llengadocians o provensals presenten avuy, coincideixen eczactement amb la pronunciació d’alguns territoris de Catalunya, Rosselló, Balears o València, esceptuant el so de *u* francesa, que s’es introduida modernament dins aquells dialectes o patuesos. El so de *o* qu’aquests donen a la *a* àtona final (*causO = causA, portO = portA*), tan característich d’aquells dialectes o patuesos, se troba a la regó de Xàtiva y de Cocentaina (província de València) y a molts d’endrets de la província d’Alacant, aont pronuncien: *robo (robA), escolO (escolA), XàtivO (XàtivA), ConcetaynO (Cocentayna)*, etc. etc. etc. No posam mes eczemples per no allargar massa: los reservam p’el cas de que qualcú‘ns combati la nostra tesis.

DIFERÈNCIES MORFOLÒGIQUES

Articles: el català tenia’ls meteys que‘l provensal, fora‘l *li, il, lhi* (Vid. Bartsch, *Chrestom.* pag. 415; y Nonell, *Anàlisis Morfològich de la llengua catalana.* Manresa. 1895. P. I, c. VI, p. 32-5). En Milà (ib.) posa ademés com articles estranys a n-el català: *le*, *au*, *deu*, *as*, *aus*, *des, deus.* La forma *le les* se troba avuy a la comarca del Pallars: entre les notes que hi recullírem entany a Sort, tenim: LES *cavalls;* y se troba també dins la versió catalana de lo *Speculum Eclessiae*, impresa a Càller l’any 1493)[221]

[221] Nota (1) de l’original: Preciós incunable, de la biblioteca provincial de Mallorca, en quart menor, paper gruixat, lletra monacal, de 36 fols a dues columnes, amb aquest acabatall: *Acabada la pset hobra apelada speculum eclesie stapat ela ciutat y castel*

© Maria-Pilar Perea per l’edició, 2011.

fol I: *lEs vestiments.* La forma *DES = dels,* se troba a les Balears a n-el Rosselló y a la regió de Santa Pola y Elx (Alacant), —Les formes *au, deu, aus, deus,* se troben a Pollença (Mallorca), aont fan *u* la *l* de *el,* y així resulta: Singul.: Nom. *eu*, Gen. *deu,* dat. *au,* ac. *eu,* abl. amb *eu;* Plur: *eus,* gen. *deus,* dat. *aus,* ac. *eus,* abl. amb *eus.* La forma *au* se troba també a Lleida dins l'espressió usadíssima, que hi recullírem entany: *no hu trobaràs AU mon ni en banda.*

Pronoms: Personals: En català no's coneixíen les formes femenines *lei, leis, lieis* (ella, elles) y casi may s'hi troba *eu* (jo), [399] formes tan usuals en provensal. En los altres pronoms hi havía coincidència (Milà, ib.; Bartsch, ib. p. 418-419). —*Possessius*; no's diferenciaven mes que *miEu*, *tiEu* per la diftongació de la *e* que feya'l provensal y el català no (Milà, ib.).

Noms: la diferència mes notable entre'l català y el provensal sobre'ls noms era que'ls temes llatins acabats amb *n* (*maN-us*, *germaN-us*, *pleN-us*, *camiN-us*, *lectioN-is*, etc.) que en català perderen aqueixa *n* en el singular, y le conserven en el plural y en los derivats y forma femenina (*ma-maNS-maNeta; germà-germaNs-germaNet; ple-pleNs-pleNa; camí-camiNs-camiNoy; llissó-llissoNs-llissoNeta*) y també sovint en esser dits temes primer element d'una paraula composta (*maN-llevar, paN-caritat, viN-blanch, camíN-ral*, etc.) —en provensal no la conservaven en el plural, y així deyen: *màs* (*maNs*), *germàs* (*germaNs*), *ples* (*pleNs*), *camí* (*camiNs*), *llissós* (*llissoNs*). Hi ha emperò que tenir en conte que a n el Rosselló encara fan així aqueys plurals, suprimint la *n*. De manera que en rigor no's pot dir que no siguen ells una forma catalana.

Verbs: comparant l'estudi que presenta Bartsch (ib. *Tableau sommaire des flexions provençales*, p. 422 et ss.) sobre la conjugació provensal amb l'estudi del P. Nonell (*Anàlisis Morfològich*) sobre la conjugació catalana primitiva, se veu que les diferències que hi ha, son tan menudes e insignificants, que basta dir que'ls dos verbs ausiliars

---

de Callar plo honorable esaluador de boloya mestre de stapa areqsta de mestre nicolau dagreda araones al pmer de octubre del ay mil CCCCXCCIII.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Haver y *Esser* tan usadíssims, dins els quals per això meteix se trasparenten més les diferències idiomàtiques, no tenen altra forma en provensal clàssich que no siga dins el català, més que la primera persona plural del present d'indicatiu: *em*, *esmes* (som). Els altres verbs coincideixen en les seues formes de flecsió dins les dues variedats llingüístiques; y si hi ha cap divergència, no es mes grossa que les que hi sol haver entre les diverses regions d'un meteix dialecte, d'una meteixa variedat idiomàtica. Casi totes les divergències provenen de la diftongació, que, si es qualque mica *frecuent dins les altres branques llengadocianes*, dins la catalana no hi es casi may; ja que casi tots els casos que s'hi citen, no son de diftongació propiament dita, sino de resolució d'una consonant seguida d'un altre en la vocal fluixa Y: Així *AYmar*, *AYtal*, *fEYt*, *llUYta*, *pEYra*, *mAYre*, *pAYre*, *trobAYre* y demés acabats en *AYre*, (*salvAYre*, *emperAYre*, *lAyre*, etc.) resultat dels antichs casos *regents singulars*, formats dels nominatius llatins que venen de *aDAmare*, *aDtalis*, *faCtus*, *luCta*, *peTra*, *paTre*, *maTre*, *salvaDre-salvaTor*, *emperaDre-imperaTor*, *laDre-laTro*. El cas d'*aYgua* (Agua) creym que té la meteixa esplicacio, perque, si bé en llatí no sabem que tal paraula s'escrigués *acCqua*, [400] s'hi escrivia en celta: *aCk* (Vid. Raymundo de Miguel, *Nuevo Diccionario Latino Español etimológico*. edic. 11a. Madrid. 1897, v *aqua*), y consideram verosímil que, recullint la llengua d'oc tal paraula del celta, ja directament, ja per via del llatí, resolgués la *c* en *y*, y en resultàs el diftonch *AYgua*.

La diferència mes visible entre la conjugació provensal y la catalana es que aquella acaba amb *ai* y aquesta amb *è* la primera persona singular del futur imperfet. Ja's sab que dins totes les neollatines se forma aquest futur afegint a l'infinitiu del verb que's conjuga, el present d'ndicatiu de l'ausiliar *haver*. Aquest present se conjugava y se conjuga encara dins tots els territoris catalans (Rosselló, Catalunya, Balears, València) com en provensal clàssich: La primera persona singular presentava y presenta

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

una partida de formes: *haig, hay, haych, hey, ha, hi, he*,[222] formes que no son més que'l desplegament llògich de *habeo* llatí, essent la derrera (*he*) la qu'ha prevalgut dins la literatura. Donchs bé, el català, qu'ha conservades totes aquelles formes, comunes casi totes a les altres regions llengadocianes y a n-el provensal clàssich, per la formació de la primera persona singular del futur imperfet s'es servit sempre no més de la forma *he*: *cartarÉ* [sic], *dirÉ*, *mourÉ*, y el provensal de *hay* y *hey*: *cantarAI*; *cantarEi*; *dirAi*; *dirEi*; *mourAi*, *mourEI*.

Adverbis, *preposicions*, *conjuncions*. Venien a esser les meteixes les del català antich que les de les altres branques de la llengua d'oc.

Per acabatall aquesta esposició de diferències entre'l català y el provensal, per que's vege que, si la gramàtica d'un y altre era la meteixa, ho era també'l lècsich, anam a copiar un tros, escullit a l'atzar, del *Lexique Roman ou Dictionaire de la Langue des Trobadours par Mr. Raynouard*, això es, les paraules sense l'esplicació y comprovants que hi posa l'autor, tretes totes de les obres dels antichs trobadors (T. II, ll. B. p. 221 et ss.): Bituminós, sa; betum; batum; embetumar; Bisón;[223] [401] *blanc* (adj.); *blanch* (moneda); *blanquinós*, *sa*, *blanquier* (blanquer); *blancor*; *blanqueza*, *blancaria* (ofici de *blanquer*); *blanquiment*; *blanquir* (fer blanch); *blanquejar*; *emblanquiment*; *emblanquezir*[224] *blandir* (ablanir, amoixar); *blandiment*; *blandre* (moixonia); *reblandir* (reblanir), blasfemar; *blaspheme* (blasfèmia); *blasphema*; *blasphemament*; *blasphemador*; *blastemar*, blastomar (blasfemar, flastomar) *blastenjar* (idem); *blastenys* (maleyr, blasfem); *blasmar*[225] (maleir, flastomar);

---

[222] Nota (2) de l'original: *Haig* en lo temps d'obligació (HAIG *de fer allò*) s'usa dins casi tot Catalunya; HAY s'usa dins Cerdanya, Seu d'Urgell, Pallars, Ribagorça, Conca de Tremp, Pla d'Urgell, les Garrigues, Ribera d'Ebre, Priorat, Camp de Tarragona, alt y baix Maestrat; *haych* Olot; *hey* a Manresa, Montblanc y altres punts; *ha* a les províncies de València y Alacant; *hi* a la part meridional de la província de Barcelona; *he* a les Balears y a la costa catalana desde Badalona cap a Palafrugell, Empordà y part de... Rosselló.

[223] Nota (3) de l'original: Bou salvatge, del llatí *bison*, *tis*. A Binissalem (Mallorca) hi ha una respectable familia, de mal nom *Bisó*. Ja hem dit, que'ls temes llatins acabats amb *n*, la perdien en català a n-el singular.

[224] Nota (4) de l'original: Menjada la *z*, cosa tan frecuent dins el catala (ra|ó, ro|agó, jovene|a), queda *emblanqueir*.

[225] Nota (5) de l'original: Usadíssim entre'ls clàssichs catalans (sitgles XIII, XIV, XV).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

blasme; *blasmament*; *blasmor*; *blasmaire*, *blasmador*; *blasmós*, *sa*; *ablasmar*; *blat*; *bladada*; *bladeria* (marcat de blat); *abladar* (sembrar blat); *blau*; *blavench*; *blaveza*; blavairó, *blavairol*[226] (cop blau); *blaveir* (blavejar), etc. etc. etc.

Y això era la llengua *provensal* o *llemosina*, la llengua *estranya* o *estrangera* p'els catalans dels sitgles XII y XIII, segons En Menéndez Pidal. Aquestes eren les diferències, poch sa poch llà, que hi havia entre el provensal o llemosí y el català d'aqueys sitgles. ¿Y es possible, en bons principis de llògica y de filologia comparada, sostenir qu'eren dues llengues diferents, *estranyes* y *estrangeres* una amb altra, y no variedats ben igualenques de una meteixa llengua? ¿Es possible que tot un catedràtich de filologia comparada y acadèmich de L'Espanyola haja desconeguda y negada la identitat idiomàtica del català y del provensal o llemosí, que regoneixen y proclamen tots els filòlechs que se'n son ocupats? ¿Qui hu dubta qu'eren més grosses les diferències que separaven els dialectes de la llengua d'oil? ¿Qui hu dubta que eren per l'estil les que distingien els diferents dialectes castellans: el *navarrench*, l'*aragonés*, el *riojà*, el *castellà*, l'*estremeny*, el *lleonés*, el *bable*? ¿Y qui s'atrevirà a dir, si no està deixat de la mà de Deu, qu'aqueixes variedats de castellà fossen entre sí estranyes y estrangeres.?

Així se congrià y se constituí la llengua catalana, branca esponerosa de la llengua d'oc, que a n-el sitgle XIII fou arbre polentíssim que's va estendre a tants de territoris y florí y fruytà d'una manera tan esplèndida y gloriosa. Aficà ses rels y [402] estengué sa rama per totes les terres de que les nostres armes s'ensenyorien, per les Balears y València, per Múrcia, per Sardenya y fins-y-tot per Atenes y Neopàtria. Aont no s'aficava gens ni amb ses rels ni amb ses rames era allà ont tenien les llurs els dialectes castellans. No n'hi prenia cap d'alenada de vida de la banda de ponent, de l'Espanya central; no'n xuclava gens de llecor

[226] Nota (6) de l'original: D'aquí surt el nostre *braverol*, la blavor que surt a la pell y s'infla de resultes de un cop fort.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'aquells endrets. Se nodria d'un'altra banda: dels ayres y de les terres nostres, tot delit, encant y opulència, que s'estenien dels Alps fins a l'Atlàntic, del Loira fins l'Ebre y p'els jardins de València, Alacant y Oriola y l'esbart Balear. Amb uns ayres com aqueys, tan carregats de ocsigeni, y unes terres tan llecoroses y masselles de sustàncies vitenques com eren aquelles ¿que hi tenien qu'aplegar les rels y les fulles del arbre de la llengua catalana dins els erms d'Aragó, dins les desoladores planes de Castella? ¿Tal volta els arbres que hi havia dins aqueixes encontrades, segons hem vist, no se giraven fametjant y sedetjant de vida, estirant llurs rames tant com porien vers les regions paradisíaques de la llengua d'oc, o vers aquelles que rebien d'ella directament la saba vital de la mètrica y de la poesia? ¿Aont ni quant l'arbre de la nostra llengua y de les nostres lletres va prendre res de les regions castellanes ni a n-el sitgle XI ni a n-el XII, ni a n-el XIII, ni a n-el XIV, ni la primeria del XV? ¿Qui no sab que, si xuclà may, durant aquest temps, fora de la nostra terra y de l'ayre nostre, fonch a n-el sitgle XIV y XV, y no de Castella, sino d'Itàlia y d'aquells prodigis inefables de poesia y d'art, Dante, Bocaccio y Petrarca, que tant y tant devien a la llengua d'oc y no li eren gens desagraits? ¿Qui no sab que, si l'arbre de la nostra llengua y de les nostres lletres a la segona mitat del sitgle XV se girà per primera volta cap a Castella y'n va rebre poderoses influències, no va esser més que just per causes polítiques, just per influències palacianes, y no perque hi hagués allà més saba vital ni més ni tanta llecor de vida literària?...

En resum y deixant les metàfores: la variedat catalana, tan antiga com les altres de la llengua d'oc, per les causes que deixam indicades, a n-el sitgle XIII crea una escola pròpia y peculiar de prosistes, y a n-el XIV una de poetes, també pròpia y peculiar. Les influències que va rebre la literatura catalana, foren: *a*) de Provença y el Llemosí y qualque poch del nort de França durant els sigles XIII, XIV y part del XV (Vid. Milà. *Trovad*. P. IV, a. 2, p. 495-516; Menéndez Pelayo, *Antol*. T. 1, p. LXXXII et s.); *b*) y d'Itàlia a n-el sitgle XIV y a n-el XV, y casi a n-el meteix temps entra

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

dins el renaixement de les Lletres [403] clàssiques,[227] y amb major intensidat que la castellana y mitg sitgle abans d'ella (Menéndez Pelayo, *Antol*. T. IV, p. VII; T. V, p. CCLXXXI). Per trobar res de influència castellana dins la nostra literatura, es precís devallar fins a mitjàn sitgle XV, a la cort de N'Alfons V, a Nàpols, a la cort d'aquell rey nat a Castella, fill d'un castellà y que parlava ordinàriament en castellà-aragonés, si bé la seua Cancillería seguia servintse o del llatí o del català, reservantse l'aragonés just p'els territoris qu'el parlaven (id. *Antol*. T. V, p. CCLXX). Allà comensaren en mal hora els poetes catalans a escriure en castellà (id. ib. p. CCLXXXV-VIII; Amador de los Ríos, *Hist. Crit*. T. VI. c. XIV); y se va estendre més el mal amb lo casament d'En Ferran V de Aragó y D.ª Elisabet de Castella, sobre tot, dins llur cort aont se posa de moda'l castellà entre'ls catalans que hi concorrien (Amador, ib., T. VII, c. XIX; Menéndez. Pelayo *Ant*. T. VII, p. CCXXVI et ss.). Y els-e costà car a n-els poetes catalans haver abandonada llur llengua. Vetaquí qu'en diu En Menéndez Pelayo dins son discurs a n-els Jochs Florals de Barcelona l'any 1888: «La Historia'ns diu que a n-el llarguíssim període de més de tres centúries que'ls catalans deixaren de conrar llur patri idioma; en lo llarguíssim període que va de Boscan fins a Cabanyes y Piferrer, ni un sol poeta de primer orde ni ab prou feynes de segón, nasqueren en esta terra catalana, y al contrari, tan bon punt renasqué la llengua, rebrotà ab ella'l sentiment poètich, talment com se poblen les boscúries d'aucells cantadors a la tèbia y amorosa alenada de la primavera».

De manera que fins a la segona mitat del sitgle XV no se inicia dins els territoris catalans el moviment de simpatia cap a n-el castellà; fins

[227] Nota (7) de l'original: Milà, ib. p. 516 et ss.; Obras. T. III, *Notas sobre la influència de la literatura italiana en la catalana*, p. 500-6; Menéndez Pelayo, *Anto*. T. I. p. LXXXIII; T. IV, p. VII et ss.; T, V. p. CCLXXVIII et ss. A n-el T. I, p. LXXXIII, diu: «Las miradas de los catales [sic] del siglo XV estaban ya vueltas hacia Italia, y se fijaban con amor en Dante, Petrarca y Bocaccio». Y dins el T. IV, p. VII, afitg: «Igual evolución (la del Renaixament) se cumplia en Catalunya y Valencia y allí con más intensidad y más rapidamente, por ser mayor la vecindad y más estrecha la comunicación con Italia, desde que las barras aragonesas dominaban en Palermo, y mucho más después que entraron triumfantes en Nápoles» (1442). La versió catalana de *La Divina Commedia* que feu Moss. Andreu Febrer, s'acabà xixante dies (any 1437) abans que la castellana de D. Enric de Villena. Vid. Menéndez Pelayo, ib. T. V, p. XIV.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

llavò no's troba dins la nostra literatura cap [404] influència castellana ni res qu'en fassa olor. Això es lo qu'ensenyen els dos capitosts de la crítica espanyola. En Milà y En Menéndez Pelayo y tots els historiadors formals que's son ocupats de tal questió.

Pero tot això no era més que influència demunt la literatura. La influència castellana demunt la llengua, l'invasió castellana dins el català no comensà a ferse sentir fins a n-el sitgle XVI, y no fou visible y franca fins ben envant d'aqueix sitgle, com se veu p'els monuments de l'època, literaris y sobre tot notarials. Y això s'esplica perfectament si's té en conte que'ls qui s'enamoraren del castellà a n-el sitgle XV, foren no més alguns poetes y els qui capllevaven dins la cort, els quals eren una minoria ben menuda comparats amb la resta de la nació catalana. Aquesta ni després del compromís de Casp y entronisada la Dinastia d'Antequera, se sentia ben poch disposta a castellanisarse, com ho demostra el fet que retreu D. Josep Ametller, de Girona, dins sa preciosa historia documentada de *Alfonso V de Aragón en Itàlia* que'l nostro amich coral y glòria de les Lletres catalanes, Moss. Jaume Collell, està publicant. Dins el cap. I recorda l'autor l'opinió de Cribelli, el qual pensa que N'Alfons V feu l'espedició a Itàlia, «fadigat de les disidències amb els membres del Parlament general de 1416 y disgustat de la pretensió de que despedís tots els castellans de servey en la Casa Real, referint l'incident del conceller de Barcelona En Ramon Desplà, qui essent preguntat del Rey si la proscripció arribava fins a les criades de la Reyna, respongué que, SI LES MULES QUE'L REY HAVIA MENADES, PARLASSEN CASTELLÀ, TAMBÉ SE'N HAURIA DE DESFER».[228] Així estaven entusiasmats y embedelits amb el castellà els catalans de la primera mitat del sitgle XV y així seguiren encara moltíssim de temps.

Y ara anem a veure una per una lo nul·les que son les tesses d'En Menéndez Pidal sobre la historia y constitució de la nostra llengua. [405]

[228] Nota (8) de l'original: Aquest capítol de l'obra de N'Amatller el lletgí Moss. Collell a una sessió de la Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona el més de gener passat, y en donà conte La Veu de Catalunya del dia 20.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

§ I. El català, desde son origen, en comerç íntim amb el castellà o aragonès?

Y ho diu amb totes les lletres el nostro contrincant: «el *catalàn... es lo cierto que vivió* DESDE SU ORIGEN *en íntimo comercio con el castellano o el aragonés*». Pero ¿dona cap prova de tal afirmació? Ni una ni mitja ni cap. ¡*El català desde son origen en comerç íntim amb el castellà*! ¿Que vol dir, Sr. Catedràtich, amb això del *comerç íntim*? ¿Que'l català en son origen estava molt acostat a n-el castellà? Si de tan enrera pren les coses, efectivament, el català havia d'estar idiomàticament ben aprop del castellà tot d'una que comensava a formarse, com anava naixent del llatí; pero això no sols li succeia amb el castellà, sino amb el francès y amb l'italià y amb totes les demés neollatines; totes elles, com sortien de les entranyes de la llatinidat, havien d'estar per forsa ben aprop una de l'altra; y el català no havía d'estar més aprop del castellà que'l castellà del català. Y li deym això per espressarli que tal procsimidat del català en son origen respecte del castellà no es indici de cap inferioridat ni dependència d'aquell respecte d'aquest, com vostè pretén indicar, encara que no hu diga d'una manera clara; aqueixa procsimidat no prova res a favor ni en contra de l'autonomia ni sustantividat de les dues llengues; no prova més que totes dues son filles d'una meteixa mare. ¡Ja hu crech que hu son! però, una volta nades, de tot independents una de l'altra, cadascuna va crèixer y capllevar per son vent, amb perfecta autonomia y vida pròpia, qu'es lo que cou a vostès, a moltíssims de castellans, que no s'hi saben resignar a que'l català haja d'esser una llengua de la meteixa categoria y amb tanta de personalidat pròpia com la castellana, y sobre tot que hu haja d'esser, no sols dins l'història, dins les biblioteques y càtedres, sino dins la vida actual, dins el present orde de coses.

Vostè dins el seu article vé a atribuir a una gent tan distingida y respectable com els Presidents de les Sociedats Econòmiques de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Barcelona la batayonada de que'l català no té «cap semblansa gramatical, ni cap relació històrica» amb el castellà «més que la que li imposa la pressió guvernamental de Madrid». ¿Aont deya ni indicava res d'això el Missatge d'aquells senyors a n-el Rey, ni cap altra entidat formal del catalanisme? ¡A veure si es capaç vostè de citarnosne cap! Així es molt fàcil combatre'ls catalanistes y sefalcarlos atribuintlos barbaridats que may han dites. Ja may hem pretengut que entre'l català y el castellà no hi haja cap *semblansa gramatical* ni cap *relació* [406] *històrica més que la imposició administrativa*. Sabem perfectament que son dues llengues germanes, que tenen molts de punts de coincidència com totes les neollatines; y sabem ademés que la derreria del sigle XV y durant el XVI y sobre tot el XVIII els valencians, catalans y mallorquins s'anaren aficionant a n-el castellà, y se deixaren invadir vergonyosament la pròpia llengua, y fins abandonaren de tot son conreu literari. Sabem tot això; però sabem també una partida de coses mes que vostès ignoren, o bé, si les saben, les neguen perdent els estreps y posant amb evidència la manera originalíssima que tenen d'entendre la germanor entre'ls espanyols. Sabem que, si el català el castellà son llengues germanes, que coincideixen en molts de punts, son ensemps ben diferents y ben independents una de l'altra, cadascuna amb caràcters propis y peculiars que constitueixen respectivament llur diferència específica, llur autonomia completa y absoluta. Sabem ademés, com ben aviat li demostrarem, si Deu ho vol, que, lluny de tenir el català cap dependència del castellà, el castellà es fonètica, morfològica y sintàcticament la llengua neollatina més estranya y allunyada del català, el qual està molt més aprop del portuguès, de l'italià y sobre tot del francés, que no del castellà. Per tot lo qual, ¡vaja si ho es *eczòtich* el castellà dins els dominis de la nostra llengua! per més que vostè sostenga lo contrari; tan *eczòtich*, que la gent aquí a Mallorca y a Catalunya no'l sol anomenar el castellà ni molt manco l'*espanyol*, perque encara, gracies a Deu, queda una mica de sindèresis per aquí, sino que li diuen *el foraster*. A veure vostè, Sr. Menéndez Pidal, si s'atreveix a negar aqueix fet; a veure si s'atreveix a negar que *eczòtich*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

y *foraster* son sinònims. Si, a pesar de totes les barbaridats y despotismes de la pressió *guvernamental* de Madrid per imposarnos el castellà, el castellà es, gracies a Deu, a les Balears, a Catalunya y a la major part del reyalme de València, *foraster* y ben *foraster*, y... seguirà essentho per moltets d'anys encara, y sempre amb tendència a esserho més de cada dia, o poch hem de porer els *catalanistes*, *mallorquinistes* y *valencianistes*, que, com més va, més som y amb major coratge. Y això no vol dir odi a tal llengua ni a n-els pobles que la parlen, sino amor a la nostra y el dret sagrat que tenim de defensarla. ¡Bons estaríem si l'amor a la llengua pròpia y el dret de conservarla y de netetjarla de totes les invasions estranyes, fos un privilegi esclusiu dels castellans!.... ¡Ja estam cansats d'esser ilotes en matèria de llengua! Y que no'ns venguen amb lo de l'*idioma nacional*, que ja no [407] més serveix per retgirar bebeluets y fer por a beneyts. Les persones formals sabem massa que'l català es tan *idioma nacional* com may ho puga esser el castellà; el castellà ho es p'els castellans; el català ho es per nosaltres. Y el qui diga que això es atentatori a l'*unidat nacional espanyola*, es digne de llàstima, per no dir d'una altra cosa: perque aquí no hi ha més inimichs de l'unidat nacional espanyola qu'aquells que sostenen la monstruosa, la injusta desigualdat entre els espanyols, que despulla·ls uns del dret a la pròpia llengua y de les lleys, costums y constitució íntima que'ls sitgles los crearen, y els imposa la llengua, les lleys, les costums y constitució de uns altres, que no tenen cap dret de preferència ni de preeminència demunt els demés pobles que componen l'Espanya... ¿Així voleu, senyors centralistes, l'unidat nacional espanyola? ¿Sacrificant els demés a vosaltres? ¿esveint y raurant por tot arreu lo que no es castellà? ¿despullant els altres de lo propi, imposantlos lo vostro? ¿Contra tal iniquidat, contra tan horrenda injustícia, contra tal atentat a l'*unidat nacional espanyola*, protestam y protestarem sempre nosaltres, y lluytam y lluytarem mentres ens romanga un alè de vida. Mallorca y Catalunya son estades sempre espanyoles tant com ho puga esser estada Castella, y per esser espanyoles no han hagut de mester may el *castellà*. Sí, ens injuria, ens

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

calumnia el qui nos supòs inimichs del castellà. El castellà el volem y el desitjam gran, polent, gloriós y reynant en tota l'estensió de la paraula, però a casa seua, alla aont té dret de reynar. A casa nostra cap llengua té dret a reynarhi més que la catalana; ella y cap pus n'es la reyna, a pesar de totes les usurpacions y atentats contra sos drets sacratíssims, imprescriptibles e inalienables...

Pero ¿amb allò del *comerç íntim* del català amb el castellà, no's referia vostè a les relacions gramaticals y històriques que per forsa han de tenir les llengues germanes y de territoris veynats? ¿Es que pretén vostè que'l *català desde son origen va viure en comerç íntim amb el castellà o aragonès*, donant a la paraula comerç el sentit que li dona'l Diccionari de la Real Acadèmia, de *comunicacions y tractes de unes gents o pobles amb altres*? En tal cas, li contestam escolàsticament: *Distingo*: Hi havia comunicacions íntimes entre'l *català* y *castellà* o *aragonés* quant el català se *originava*, se formava, això es, abans del sigle XII, *nego*: Hi hagué desde el sitgle XII comunicacions entre'l *català y castella*: *subdistingo*: *Comunicacions* que produissen influència del castellà demunt el català abans de la segona mitat del sitgle XV, *nego*: comunicacions que duguessen [408] influència catalana demunt l'aragonés desde'l sitgle XII y demunt la poesía castellana a n-el sitgle XV y XVI, *concedo*. Y no sols ho concedim, sino que hu hem provat anteriorment, y no es capaç, vostè, Sr. Menéndez Pidal, de desfernos les proves, per bé que s'espirr.

¡Es gustós això del *comerç íntim* que diu vostè que tenia'l *català en son origen amb el castellà o aragonès*! ¿Y a n-e quin sitgle posa vosté aqueix *origen*? Segons les nostres clarícies, la constitució definitiva del català fonch durant els sitgles VIII y IX. Y ¿quines comunicacions y tractes íntims hi havia a-les-hores entre'l català y castellà o aragonès? ¿Aont consta qu'eczistís tal *comerç íntim* ni res que s'hi assemblàs? ¿quins son els monuments de Catalunya, d'Aragó ni de Castella que indiquin ni apuntin res d'això? ¿quines proves té vostè de l'eczistència de tal *comerç íntim*? ¡Proves, no afirmacions gratuites! ¡entenguemnos!... ¿Ignora vostè que la diversitat de llengues entre Catalunya y el centre

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'Espanya comensant per Aragó, no té altra esplicació adecuada ni causa suficient més que la separació política y social que les circunstàncies de l'invasió sarraina y les consecuències de la meteixa crearen desde la primeria del sitgle VIII entre Catalunya y la resta d'Espanya? ¿No sab que precisament la falta completa de *comerç íntim* del poble català amb aragonesos y castellans durant l'època crítica de la formació de les llengues neollatines, es la raó principalíssima de que Catalunya parlàs una llengua diferent de la d'aquells dos pobles? ¿No sab que precisament el *comerç íntim*, les comunicacions frecuentíssimes y el tracte permanent d'idees y de costums y de maneres d'esser que s'establiren entre Catalunya y la Gàl·lia meridional desde'l sitgle VIII amb l'incorporació de Catalunya a l'imperi carlovingi y demés fets qu'hem aduits a n-el cap. VI, motivaren y produiren la comunidat de llengua entre Catalunya y la Gàl·lia meridional y feren que Catalunya fos una de les regions de la llengua d'oc? Això es lo que demostra y ensenya el mestre Milà dins son magistral estudi *De los trovadores en España*, segons véren dins el referit capítol; y es molt estrany que vostè, Sr. Menéndez Pidal, «l'únich que amb justícia se pot anomenar deixeble d'En Milà» segons en Menéndez Pelayo, ignor aqueixes llissons del gran «mestre», y, si no les ignora, que'n fassa tan poch cas. Es evident que si vosté no hagués escrites coses més avengudes que l'article de día 15 de desembre, no hauria dites tals paraules en elogi de vostè En Menéndez Pelayo contestantli a n-el discurs d'entrada a l'Acadèmia Espanyola..... No, Sr. [409] Menéndez Pidal, no hi hagué, no hi poria haver tal *comerç íntim* del català amb el *castellà* o *aragonés* quant el català s'originava, quant el català se constituia. Si hi hagués hagut tal *comerç íntim*, la llengua dels catalans no seria estada diferent de la dels castellans y aragonesos; haurian parlada tots la meteixa llengua. Si vostè no hu veu axó, ¿que vol que li fessem? P'el seu conort clourem aquest article amb aquesta absolta d'En Menéndez Pelayo (*Ant*. T. V. p. CCLXXXV). «En el mismo punto y hora en que la lengua catalana habia llegado á su mayor alteza, comenzaba á insinuarse el germen de su ruína. Los *primeros* poetas catalanes que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

trovaron en lengua castellana, pertenecen á este grupo (Jordi, Febrer, Fr. Ferrer, Leon de Sors, Juan de Fogassot, Bernardo Miquel), y de este modo la corte de Alfonso V, teatro de tantas transformaciones..... lo fué tambien de UNA HERMANDAD, NO CONOCIDA HASTA ENTONCES, ENTRE LAS LETRAS DEL CENTRO Y DEL ORIENTE DE ESPAÑA... ENTONCES COMENZÓ LA HEGEMONIA CASTELLANA.

De manera que'l *comerç íntim* que diu vostè, no comensà *en l'orígen del català*, sino a mitjàn sitgle XV; y la *castellanisació* de la nostra llengua no se feu sensible fins el sitgle XVI, segons veurem més avall, si Deu ho vol.

§ 2. ¿Vol dir el català del sitgle XIII y sobre tot el del sitgle XIV se *castellanisava* o s'aragonisava a les totes?

Un dels incidents més gustosos y més salats dels articles d'En Menéndez Pidal contra la nostra llengua es el de la *castellanisació* o *aragonisament* del català del sitgle XIV y lo de l'*alguerés* que anam a palmetjar.

Perque heu de pensar y creure, *colaboradors benvolguts del Diccionari*, qu'En Menéndez Pidal, si no hu sabeu, es un *admirador de la robustesa y glòries de la vella llengua catalana*, segons ens contà dia 20 de gener dalt el *Diario de Barcelona*, y ens ho havia demostrat dia 15 de desembre llevantli la pell fins allà ont havia sabut y pogut, dient que es «una creència cega el creure que'l «català» es «independent» «del castellà»; y que'l «català desde son origen va viure en comerç íntim amb el català o aragonès»; però, no un *comerç* que deixàs cada llengua a n-el seu lloch, sense cap mancab ni esforrayadura, sino qu'era un *comerç* tal, que'l català en sortia amb les mans demunt el cap, sense fesomia, com un jonch de fulles, casi com una bístia vella y retuda que la venen p'el cuyro. Figurauvos que, ademés de negarli l'*independència respecte del castellà*, [410] diu que «abans del... Compromís de Casp (1412)», «se castellanisava o aragonisava a les totes (*hondamente*) no admetent tals o

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

quals paraules soltes, sino alterant la seua estructura, la seua declinació, son sistema de partícules, baix de l'influència de l'idioma que desde sa naixensa manifestà l'esperit espansiu que l'havia d'estendre per Espanya y Amèrica. Enque'l català escrit resistís més temps aquestes innovacions, el parlat les admetía francament...». Y dalt el *Diario de Barcelona* de dia 13 de Febrer *triplicant* a n-En Massó y Torrens, ens fa a sebre el Sr. Menéndez Pidal que «quant» «la ciència» «avens més», «l'influència del castellà o aragonès sobre'l català» «apareixerà abundant a n-el sitgle XIII»; y no sols això, sino que «aqueixes influències s'han de regonèixer *a priori* dalt un poble que, desde que comensà a brillar dins l'historia, dugué sempre unit a totes les seues empreses, fins y tot a les més seues, un element aragonès considerable... Desconèixer això es desconèixer l'història de Catalunya».

¿Ah ydó? ¿que s'havien figurat els *catalanistes* y *mallorquinistes* y tots els *admiradors* de la llengua catalana? ¡Aixî'ns *admiren* les nostres coses aqueys caps-pares de Madrid! —¿La *llengua catalana*, me deys? ¡bon punt me tocau! En soin tot un admirador ¡vaja! m'hi enbadelesch devant ella contemplant la seua *robustesa* y les seues *glòries*! ¡Sabeu que hu es de robusta! Com esser *sobirana* ni independent del castellà... ¡vaja no hu es! Tampoch no hem d'eczegerar les coses. ¡No'n mancaria més qu'ara nos sortís dins Espanya una llengua independent de la llengua nacional! Pero lo que's diu de glòriés, ¡Mare de Deu, si'n té!... ¡una mala fi... un xinxer! Figurauvos que ja a n-el sitgle XIII estava baix de l'*influència del castellà* o *aragonès*, y no una *influència* de per riure, sino *abundant*; y a n-el sitgle XIV la meteixa infuència va esser tan... amable, que li va *alterar la estructura*, la *declinació* y el *sistema de partícules*, y no dich res dels forfollons de paraules (castellanes o aragoneses) que li ensistava dins la còrpora. Figurauvos la mesquina anant sota d'un *idioma tan espansiu* y aficadís, si hi devia romandre ben... *robusta*, y ben... *gloriosa*. ¿No es ver que havia d'esser allò una *robustesa* hercúlea y un esclat de *glòries* de pinyol vermell? ¡Vaja! si no va esclafir, degué esser que va tenir bo amb qualque sant!...

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Això estàn disposts a regonèixer a n-el català els centralistes de l'embelum d'En Menéndez Pidal. Si'ns queixam, no es de raó que'n tenguem. Qui no's pot queixar tampoch, es el poble català. ¡Y nosaltres que crèyem qu'així meteix havien [411] *brillat* qualque mica dins l'història el comte Guifré*'l Pelós*, fundador del Comtat independent de Barcelona, y sos sucessors els Borrells y els Ramons Berenguers I, II y III, y el poble qu'ells capitanetjaven, estenent el Comtat de Barcelona a casi tota la Catalunya actual, aixamplant llurs dominis y senyoriu allà dessà'ls Pirineus, essent els Berenguers I y II uns del[s] senyors capdalts de l'Occitània y arribant a esserne el caporal En Ramon Berenguer III, que fonch Comte de Provença, y hi fundà una dinastía, y fins y tot casà sa filla Berenguera amb el rey de Castella y Lleó; y no amb un *Bermudo* o *Mauregato* qualsevol, sino amb D. Alfons VII l'*Emperador*. ¿Y aont devía tenir el cap aquest Emperador d'anarse'n a casar amb la filla d'un non-ens com En Ramon Berenguer III de Barcelona? Y ¿com hi allargaren el coll els castellans?... ¡Bé's coneix que no hi havia'ls *centralistes* d'ara!... ¡Catalunya! ¡El Comtat de Barcelona! Que havía de brillar ell dins l'historia abans d'unirse amb Aragó! ¡Ni hi hauria *brillat* may si no's casa'n Ramon Berenguer IV amb Na Peronella d'Aragó! ¡Que hu sàpien els *catalanistes*! ¡No hi *brillaren* dins l'història ni'l comte Guifré'l Pelós, ni'ls Borrells, ni En Ramon Berenguer *el Vell*, el dels *Usatges*, ni En Ramon Berenguer *Cap d'estopa*, ni En Ramon Berenguer III *el gran*! ¡No, no y no! ¡Cap d'aquests va *brillar* mica ni gens dins l'història... *ad usum centralisarum* que es la que manetja, per lo vist, En Menéndez Pidal

Risum teneatis. Sí, es precís anar alerta a no esclatar de rialles devant aquestes... *sortides* (¿que voleu que les diguem?) del catedràtich de la Central y acadèmich de l'Espanyola, que pretén posseir tan fil per randa «l'història de Catalunya», que'n dona llissons a n-En Massó y Torrents y a qualsevol que's present... ¡Si es una barbaridat lo qu'ell demostra sebre de l'historia de Catalunya y de la nostra llengua...! ¡Mare de Deu, que n'hi sab de coses y que n'hi sab!...

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¿Quines proves dona d'un enfilall de tesses tan... garrit? ¿Com prova que baix de l'influència del castellà, de l'*idioma* nacional que diu ell, el català del sitgle XIV alteràs *la seua estructura, la seua declinació y son sistema de partícules*? ¿Com ho prova? ¿Cita bocins d'autors catalans d'aquell sitgle aont surtin totes aqueixes alteracions, aont un les puga tocar amb les mans y no tenga altre remey que confessarles y rendirse a la evidència? ¿Cita trossos de documents d'arxiu, d'aquells que no tenen cap fi literari y aont per forsa surt el llenguatge que's parla, amb totes les seues incorreccions, impureses y mestayadures, y aont per consecuència llambretgin [412] rabents y llampants aquelles *alteracions d'estructura, de declinació, de sistema de partícules* y demés carro-portal que'ns conta'l catedràtich-acadèmich? No senyor, no ha pres tal tirany, de llest qu'es; perque lo que diu ell: «encara que'l català escrit resistís més temps aquestes innovacions, el parlat les admitía francament». —Pero bé, dirà qualsevol, y aquest senyor ¿que'n té cap de català del sitgle XIV dins una redoma com el Marquès de Villena, y que d'allà dins el fassa parlar? Com a tenirne cap dins una redoma, no hu creym. Aont pretén tenir, no un català, sino tot un poble de catalans, que parlin com a n-el sitgle XIV, es a Sardenya, a Alguer.

I. PRIMERA PROVA *de la castellanisació o aragonisament del català del sitgle XIV: l'alguerès; els plurals femenins acabats en as*.

Diu En Menéndez Pidal qu'«es un bon testimoni» de la veritat de la seua tesis «la colònia catalana que l'any 1354 poblà la ciutat d'Alguer...; aquesta població continuà aillada parlant català, y avuy després de sis sitgles els filòlechs estudien sa llengua, y hi noten els molts aragonesismes y castellanismes que'ls catalans del sitgle XIV usaven».

Aquesta es tota la prova que presentà de la seua tesis dins l'article de 15 de desembre; les aduides dins els de 20 de gener y 13 de febrer son encara més... *foradades*, com veurem, si Deu ho vol.

¿Per que apella En Menéndez Pidal a n-els algueresos per provar que'l català parlat del sitgle XIV estava ple de *castellanismes* y *aragonesismes*? ¿Tal volta ja no hi ha mes nissaga dels catalans del sitgle

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

XIV que la gent d'Alguer? ¿Tal volta els catalans, valencians y balears d'avuy no tenen lo manco tan de motiu com els algueresos per denotar y demostrar amb lo seu llenguatge quin era el llenguatge català del sitgle XIV? ¿Tal volta Catalunya, València y les Balears han rebudes altres influències estranyes qu'hagen alterada la tradició idiomàtica d'aquell sitgle, lo qual no haja succeit a Alguer? ¿Ha estat Alguer eczent de tota altra influència lingüística desde que s'hi establí la colònia catalana l'any 1354? ¿Es tal volta Alguer un illot perdut dins l'inmensidat de la mar, aont no se sia acostat nigú pus des que s'hi establí aquella colònia, la qual per consegüent no haja comunicat amb cap altre poble ni li sia vinguda d'en lloch cap altra influència idiomàtica? Si fos això el llenguatge dels algueresos seria la nata per indicarnos com se trobava'l català del sitgle XIV; així conclouria l'argument d'En Menéndez Pidal. Pero'l cas es que no hi ha res d'això, sino [413] tot lo contrari. Alguer es una ciutat d'unes dotze mil ànimes, situada a la regió nort de la grandiosa illa de Sardenya. Quant s'hi establí la colònia catalana, els habitants que buydaren y els de les encontrades veines parlaven el *sart*, que, com verem, està constituit per tres dialectes: el *campidenesch* a n-el sur, el *logudesch* a n-el centre y el *galluresch* a n-el nort, qu'es el qui rodetjava y rodetja la ciutat d'Alguer y que per forsa havia d'eczercir dalt la colònia qualque influència. Dominant els reys d'Aragó tota l'illa y no servintse en lo ram de govern ells ni llurs subalterns d'altra llengua vulgar que la catalana, com ho demostren els arxius d'allà, succeí que la nostra llengua s'hi va estendre prou fora d'Alguer, lo qual se veu p'el meteys arxius y per la partida de llibres catalans impresos a Càller. Com s'uniren Aragó y Castella y se consumà a n-el sitgle XVI el predomini d'aquesta dins la monarquia espanyola, succeí a Sardenya lo que a Catalunya, Balears y València, que la llengua nostra comensà anar p'els recons y els escriptors la deixaren, avuy un demà l'altre, per la castellana; y així l'influència d'aquesta durant aquell sitgle y sobre tot a n-el XVII anà prenent cos. A n-el sitgle XVIII sobrevengué una nova influència demunt Alguer. Sardenya passà l'any 1720 a formar part dels estats del duch de Savoia y rey del Piemont, y de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

llavò ensà la llengua italiana influeix poderosament demunt els algueresos. De manera que Alguer ha sufrides tres influències idiomàtiques diferents: la del *galluresch*, la del *castellà* y la de l'*italià*. La del *galluresch* la poria resistir mentres la dominació aragonesa durava, perque tota la part oficial era catalana, y feya que'l català, no sols se conservàs dins Alguer, sino que s'estengués per tota l'illa. Quant sobregué el predomini castellà dins la monarquia espanyola, tallà les cames a n-el català dins Sardenya, y el deixà reduit a la fi a la petita colònia algueresa; y, no sols això, sino qu'aquesta se va veure invadida per la influència castellana primer y més tart, a n-el sitgle XVIII, per l'italiana, amb lo canvi de dominació.

De manera que no es ver lo que assegura En Menéndez Pidal, que la colònia catalana d'Alguer haja viscut aillada, això es, sense contacte amb altres pobles y altres llengues. De manera que, mentres Catalunya, Balears y València després del sitgle XIV no han sentida altra influència idiomàtica estranya més que la del castellà, la ciutat d'Alguer ha sentida, no sols la del castellà, sino la del galluresch y la de l'italià. Per consegüent, el llenguatge actual d'Alguer serveix manco que'l de Catalunya, Balears, y València per rastretjar y coletgir com estava'l [414] català del sitgle XIV, per la senzillíssima raó de que'l llenguatge d'aquestes regions no ha sufrides tantes d'influències estranyes com el d'Alguer, y per lo meteix ha de estar per forsa més alterada a Alguer la fesomia primitiva.

No creym qu'En Menéndez Pidal s'atravesca a negar que l'alguerès d'avuy patesca d'italianismes, y que aquests provenguen de la dominació italiana y del veinatge amb lo dialecte *galluresch*. Dins una carta d'abril d'enguany que tenim d'una persona d'Alguer, amiga del català a pesar de tot el purisme de l'autor, hi ha totes aquestes espressions eczòtiques: *ísola*, *la nova mia dimora*, havem de *adjunyir*, *dialecto*, *régula*, *indipendenta*, ma (conjunció), *altros dialectos*, *dimostra*, *fer meravella* (meravellar), *periodo*, *moderno*, *l'altro*, la llengua de Ramon Llull... *deventa armoniosa*, enviantli tants de *saluts*, m'han enviat..... molt *en*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

retart, *reguardant* las vocals». Totes aquestes espressions, en treure la castellana *dialectos*, són altres tants d'italianismes; y *dialecto*, *régula*, *período* y *moderno*, son paraules castellanes e italianes ensemps. De manera que'ls italianismes se'n duen la ventatge y d'un bon tros a n-els castellanismes. Si eczaminàvem qualsevol dels escrits algueresos moderns, ens succeiria lo meteix. Y no insistím pus sobre això: ho deixam p'el cas improvable de que'l nostre contrincant ens ho combatés.

Anem ara a n-els «molts d'aragonismes y castellanismes» que els filòlechs «noten» dins l'alguerés, segon ens conta'n Menéndez Pidal, assegurantnos que'ls «usaven» «els catalans del sitgle XIV».

¿Quins son aqueys *aragonesismes o castellanismes*? Lo natural era que l'afirmació de llur eczistència anàs acompanyada d'una llisteta de tals fenòmens gramaticals. El nostre contrincant se va creure dispensat de tal cosa; se limità a fer l'afirmació, figurantse tal volta que bastava qu'ell ho digués per que tots acalàssem el cap. Com En Massó y Torrents die 6 de gener dalt *La Veu de Catalunya* el petxucà fort sobre aquest punt y molts d'altres, l'home dia 20 del meteix més desde les columnes del *Brusi*, oposà a n-En Massó l'autoridat d'un tal «G. Morosi, l'únich (diu el catedràtich-acadèmich), que jo sàpia, que ha estudiat a fondo l'alguerés. Aquest senyor troba dins la llengua d'Alguer un caracter arcaych que'l mou a prendrela com a typ de la que l'any 1354 trasplantaren a Sardenya els de la colònia catalana; usa vàries voltes d'aquest criteri, y vetaquí un eczemple: *secondo l'Alart, la terminazione as-es dei plur. feminili*, CONTRARIA AL GENIO DEL CATALANO, [415] *s'introdusse in questo, nel XVI secolo per influenza del castigliano. Ma l'algherese gli da torto. Esso ha sempre AS. E i catalani si stabilirono ad Alghero nel 1354!*» (Miscellanea Caix-Canello, Firenze, 1886, p. 327). Així Morosi... raona tal com jo aludia dins mon article: el castellanisme *as* se troba a Alguer, es del sitgle XIV; y per més precisió poria jo afegir: y no es d'influència castellana, sino aragonesa».

Aquest es tot en gros el *castellanisme o aragonesisme* que retreu En Menéndez Pidal entre'ls molts que, segons conta, troben els filòlechs dins

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l'alguerès. Ni petxucat p'En Massó, s'es atansat a donarne la llisteta, qu'era l'única manera de taparnos la boca. ¡Un sol *castellanisme* o *aragonesisme* ha sabut citar dins l'alguerés! ¡Un tot solet y no pus! Estudiemlo d'aprop, per veure quin pes fa.

¿Es ver que l'alguerès ha fets sempre en *as* els plurals femenins? ¿Es ver que'ls plurals *as* siguen contraris a n-el geni del català? ¿Es ver que tals plurals se siguen introduits dins la nostra llengua per l'influència castellana o aragonesa, de tal manera qu'allà ont no es arribada aqueixa influència, no's tròpiguen tals plurals?

Cap d'aquestes tres coses es vera, com anam a demostrar.

No es ver que'ls plurals en *as* «siguen contraris a n-el geni del català», maldement ho diga el doctíssim arxiver de Perpinyà Mr. Alart dins son important estudi *Documents sur la langue catalane des anciens comtés de Roussillon et de Cerdagne* publicat dalt la meritíssima *Revue des langues romanes* de Montpeller l'any 1872, 73 y 74 (T. IV, p. 354). Es característich de la nostra llengua desde son origen el donar el meteix sò a la *a* àtona que a la *e* àtona, això es, un sò apagat entre *a* y *e*, com el de la *e* que'ls francesos diuen *muda* o la *e* inglesa de *mother* o dels participis *stolen*, *spoken*, etc. Això se veu dins tots els nostres monuments antichs, aont les paraules que duen aquests sons, un cop les tenen escrits amb *a*, un cop amb *e*; y això no succeiria si'l valor fònich d'aqueixes dues lletres no fos el meteix. Ja's veu aqueixa indistinció fònica dins els *juraments d'Estrasburg*, que un cop diuen *fradra* y un cop *fradre* (de *fratre*). El P. Nonell (*Anàl*. *fonol. ort*., c. II. § 3, p. 17-19) posa una partida de cites, aont se veu aqueixa indistinció fònica y fluctuació ortogràfica. Ventaquí unes quantes: *a*) d'En Serra: *Gènesi de Scriptura: la mar*a *viuda; e la mar*e *desrebrà ells*; *b*) Bt. R. Llull, *Desconort*: *Encare us dich; encara qu'hom*; *c*) Moss. Febrer, versió valenciana de la DIVINA COMMEDIA: *entich* (antich), *perlar* (parlar): *tan dolç par*a concorda amb *mar*e y [416] *encar*e; *paganism*a amb *babtism*e; *desobr*e amb *descobr*a; *d*) Còdich de *Les Costums de Tortosa* (sitgle XIII): *deu espacificar* (de spècie), *vaeren* (*veeren-veren*). Entre'ls poetes valencians na era sols Moss. Febrer qui

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

queya en tals indistincions y confusions de la *a* y de la *e*: *a*) En Jaume Roig, *Llibre de Concells* (ap. Milà, Obr. T. III, *Ant. Poet. Cat.* p. 218) fa concordar *seríau* amb *amaríeu*; *b*) N'Ausiàs March, dins sos Cànticbs (ap. Milà, ib. p. 181-3) escriu *açò que persones no tastan, emanen, funden*, *de mas terribles colpas*; *c*) En Jaume March dins son *Libre de Concordançes* (ap. Milà, ib. *Poet. Cat. del sigle XV*, p. 315) fa concordar veure amb *creur*a; *d*) y Moss. Jordi de Sant Jordi (ed. crít. de ses *Obres Poètiques* p'En Massó y Torrents, Barcelona, 1902) fa concordar *grand*e amb *comand*a (p. 10, *Presoner*), y *retrayre* amb *gayra* (p. 40, *L'Estat d'honor*...); y escriu vostra valent *cambr*e (p. 9, *Estramps*); *paucas son* (p. 10, *Le Aymia*); tan *paucas sots dispostes* (p. 29, *Crida a les dones*) *si volon d'als perlar* (p. 39, *L'Estat de honor*). —Morel Fatio dins *Grundriss*, *Catalanisch*. p. 676, retreu aquestes transcripcions de Morosi, de documents de Sardenya: va*nir* (venir), maracina (medeçina), cragut (cregut), para (pare), caura (caure). Dins la versió catalana de *Speculum Ecclesiae*, impresa a Càller l'any 1493, hi trobam, fol a.: *prevera* y *prevere*; *reconte* (3a pers. sing. del pr. de *recontar*): fol I de la taula: *significAn*; fol a II: *signifiquen*; fol III: *les obras*. A n-el *Compartiment de Sardenya*, inclós en la col·lecció diplomàtica d'En Bofarull (T. XI, p. 661 et s.) se troba: *respondra* (infinitiu), *sarcar* (cercar), *vendra* (vendre), *archabisba*. Dins una poesia d'En Josep Frank, d'Alguer, escrita devers l'any 1869, qu'En Milà transcriu (Obras, T. III, p. 553 et ss.) hi ha: *blanca lluna*, *diuma* (diume), *ta* (te) *veig la tarde*, *ma* (me) *pos*, *colgarta* (colgarte,), *perque morirta* (morirte). Que a Alguer sonen lo meteix la *a* y la *e* atones, ho fa constar el nostre amich coral N'Antoni Ciuffo, natural de allà, contestant la primeria del passat abril, a una carta que li escriguérem dins el mars sobre això: «Encara se nota (a Alguer) en tota la sua potencia lo que es la propia caractarística del català, això es, la *e* àtona que la pronunciem sempre *a*... Y com tots los catalans, los algueresos escrivim: *pare*, *mare*, *metge*, *possible*, *meteix*, *menjem*, y pronunciem: *para*, *mara*, *metja*, *pussibla*, *mateix*, *manjem*». Y lo meteix fa constar

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Guarnerio (*Archivo glottologico itatiano*, vol. IX, p. 359. Vid. Massó, dalt *La Veu de Catalunya* de 30 de gener d'enguany).

De manera qu'es una lley general dins la nostra llengua la identidat del valor fònich de la *a* y de la *e* atones, fins-y-tot [417] entre'ls escriptors clàssichs valencians. Encara que algunes d'aqueixes grafies aont figura la *a* per la *e* y la *e* per la *a* se puguen esplicar per l'imperície dels copistes y trascriptors dels autografs y còdichs, no's possible que totes tenguen tal origen, y hi ha que regonèixer que durant els sitgles XIV y XV la *a* y la *e* àtones dins el reyalme de València havien de sonar més fosques que no ara; perque lo qu'es avuy dins aqueix reyalme y la ribera d'Ebre la *a* àtona sona clara, casi com en castellà, fora en esser final, que sona mes fosca; y dins les meteixes dues regions y la part accidental de la província de Lleida la *e* àtona sona també clara, casi com en castellà, sobre tot si es final. Dins les demés regions de Catalunya, Rosselló, Balears y Alguer se conserva aquella lley general, tan antiga com la llengua, de la indistinció fónica d'aqueixes dues vocals, única esplicació raonable y admisible de la diversidat de grafies que de tals vocals presenten els monuments citats.

Després de tot això ocorre demanar: ¿ignoren aquesta lley En Menéndez Pidal y En Morosi? La manera com parlen un y altre sembla indicar que l'ignoren; y, si la saben, no's comprèn que diguen lo que diuen.

Seguiguem el nostre raciocini. Essent fònicament igual en la llengua d'oc el so de *a* y *e* àtones, el posar una o altra lletra era questió esclusivament de sistema ortogràfich, y d'un orde ben secundari; y succeí que dins les altres branques de la llengua d'oc se va establir la costum d'escriure els plurals dels noms acabats amb *a* àtona, just afeginthi una *s*, això es, en *as*; y dins la variedat catalana s'adoptà'l sistema d'escriure tals plurals, fent *e* la *a* final y afeginthi la *s*, això es, escrigueren en *-es* aqueys plurals; però també qualque volta les escrivien en *as*, com se veu re(s)gistrant els monuments nostres anteriors a n-el sitgle XVI. Hi ha qu'advertir que'ls trobadors catalans, fins que la nostra escola poètica se

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

feu esclusivament catalana deixant anar la variedat provensal com a dialecte poètich, escrivien aqueys plurals en *as*, com se pot veure en l'obra d'En Milà *Trovadores en España*. No creym qu'En Menéndez Pidal s'atrevesca a negarnos res d'això, perque li tiraríem demunt les obres dels trobadors y tots els llibres y documents que umplen els nostres arxius y biblioteques d'antes del sitgle XVI, que tots el desmentirien.

Por [sic] consegüent, ¿com pot esser *contrari a n-el geni del català* escriure en *as* els plurals femenins, si les terminacions *as* y *es* sonen eczactament lo meteix, si no se tracta més que d'una diferència ortogràfica, d'una divergència de sistema ortogràfich? [418] Si N'Alart hagués dit que'l plural *as* era contrari a la ortografia catalana tradicional, hauria dita una gran veritat, com la digué a afirmant que'l predomini que'ls plurals en *as* adquiriren a n-el sigle XVI, se deu a l'influencia castellana. Sens dubte qu'es així. Els qui a n-aquell sitgle y els següents adoptaren tal sistema d'escriure'ls plurals, ho feren perque en castellà les veyen així, no perque'ls antichs trobadors els hi escriguessen, lo qual es segur que ignoraven.

Pero ¿és ver que a Sardenya, a Alguer, els plurals se siguen escrits sempre en *as* y no en *es*, com sostenen En Morosi y En Menéndez Pidal? Ens ho diràn els monuments literaris que's conserven d'Alguer y de Sardenya.

Si En Menéndez Pidal, en lloch d'aconsellar día 15 de desembre a n-els autors del *Catecisme catalanista* que fulletjassen la col·lecció diplomàtica d'En Bofarull, els-e hagués donat l'eczemple fulletjantla ell, hauria trobat dins el tom XI (pag. 659 et ss.) el *Compartiment de Sardenya*, escrit allà, com se suposa, devers l'any 1358, segons calcula En Bofarull; y hauria vist dins aqueix monument casi tots els plurals femenins escrits en -*es* y casi may en -*as*. Basta dir que dins les cinch primeres planes, no hi ha més que tres plurals d'aqueys en -*as*, y tots els altres, prop de cincuanta, son en -*es*. Ventaquí un raig per que'l nostre contrincant s'hi embedelesca: *avaguadEs*, *strangerEs*, *alfonsinEs*, *altrEs*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

robEs, *lEs penyorEs*, *cozEs*, *negunEs*, *massions manudEs*, *averiEs*, *aquellEs*, *assignadEs*, etc. etc. etc.

En Massó dins la dúplica a n-el nostre contrincant, dia 30 de gener, retreu unes cartes que publicà el gran arqueòlech sart Albert della Marmora (*Sopra alcune antichità sarde ricavate da un manoscrito del XV secolo*. Torino, 1853, p. 9, 10), y que s'escrigueren la derreria del sitgle XV un català, En Miquel Gili, que eczercia un càrrech públich a Sardenya, y un tal Joan Virde, de Sàsser. Aquestes cartes, escrites en català, duen els plurals femenins en -*es*. Recorda també'n Massó que'l citat filòlech Guarnerio transcriu dins son estudi sobre l'alguerès una partida de documents (nombres 1-8) trets de l'arxiu D'Alguer y fets a la meteixa vila durant el sitgle XV; y tots duen els plurals femenins en -*es* y no en -*as*; y fins y tot dins un que'n posa de mitjàn sitgle XVI y dins un altre de 1588 dominen encara aqueys plurals en -*es*.

Una altra prova tenim contra'n Morosi y En Menéndez Pidal: el preciós incunable de la biblioteca provincial de Mallorca, més amunt anomenat, o siga la versió catalana de *Speculum Ecclesiae*, estampada a Càller l'any 1493. [419]

¿Com posa'ls plurals femenins aquesta obra? Lletgirem amb tot esment els vuyt primers fols, y vetaquí'l resultat: a n-els dos fols de la taula de matèries no hi trobarem més plural en *as* que'l mot *cartas*; tots els altres son en -*es*: fol I: son *fetes*, *les mans*, etc. etc.; fol II: *son dites*, *fetes*, *aquestes*, etc. etc. A n-els fols del test passa lo meteix: fol I: *les vestedures*, *aquestes armes*, etc. etc.; fol a: *deu brassEs*, *lEs quals*, *coses contrariEs*, etc. etc.; fol a II: *dues brassEs que pengEn e signifiquEn*, *lEs fembrEs*, etc. etc.; fol III: *lEs demunt ditEs cosEs siEn fetEs*, *demandAs*, *graciAS*, *lEs collectEs*, *lEs obrAs e propheciAs*; fol IIII: *lEs tuEs viEs* o *carrerEs*, *altrEs veguadEs*, *algunes festEs*, *lenguAs*. De manera que dins aqueys vuyt fols tot en gros hi ha sis plurals femenins en -*as* tots els altres, els VINT Y SIS que posam y més de que CORANTA que'n deixam, tots son en *es*... ¿No es ver que... *resulta* la tesis de Morosi y d'En Menéndez Pidal sobre'ls plurals en -*as* dels catalans de Sardenya[?]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Si el nostre contrincant, que's permeté dia 20 de gener dalt el *Diario de Barcelona* aconsellar a n-En Massó que no parlàs de «romans catalans» «sense meditar En Milà», hagués ell fet això abans de parlar de l'alguerès, hauria afinat dins el tom III de les *Obras* del gran mestre, p. 545-55, un articlet preciós sobre *La llengua catalana* a aont en transcriu tres documents: *a*) un en prosa y un en poesia de la victòria dels algueresos contra'ls francesos l'any 1412, y que tenen, prosa y poesia, tota la trassa y ayre de la derreria del sitgle XV o de la primeria del XVI: *b*) y llavò una poesia de l'any 1869, d'En Josep Frank. Donchs bé: dins el document en prosa hi ha *tretze* plurals femenins en –*es* y *cinch* en -*as*; dins la poesia primera n'hi ha *cinch* en -*as* y *quatre* en -*es*, y dins la derrera, de 1869[,] no n'hi ha cap en -*es*, y no sols això, sino que casi totes les *ee* àtones se sustitueixen per *a*: *tA* (te) *vulgué*, *tA dava*, *daríA* (darte), *que*... *sa* (se) *mori'l dia*.

Amb la meteixa complacència amb-e qu'En Menéndez Pidal oferia a n-En Massó dia 20 de gener les cites del llibre d'En Morosi sobre l'alguerès, nosaltres li recomenam l'important estudi de N'Eduard Toda, *La Poesia Catalana a Sardenya*. Dins aquest llibret se passa revista a les poesies en català que's coneixen fetes a Sardenya o que hi han corregut desde'l sitgle XIV; y s'observa una cosa ben lluminosa: les del XIV y XV son ben catalanes, sense gens de mescla estranya; dins les del XVI y XVII se veuen les primeres passes que donava la castellanisació, y que'ls plurals en -*as* a poch poch se sobreposen a n-els en -*es*; y a n-el XVIII s'aumenten els italianismes y els plurals en -*es* [420] desapareixen. Farem algunes cites: *a*) *La senyal del Judici o cansó de la Sibil·la*, que deym a Mallorca: es ben vella y corria per Catalunya ja a n-el sitgle XIV, y d'allà la dugueren a Sardenya. En Toda la trobà a Alguer dins un llibre amb lletra d'antifonari. *Onze* plurals femenins hi ha dins aquesta poesia, y tots *onze* son en -*es*; ni un n'hi ha en -*as*. *b*) *Goigs de la Mare de Deu de la Mercè*: corregueren escrits la segona mitat del sitgle XVI, y l'any 1604 foren inclosos dins una *Recopilació de gràcies y privilegis* que publicà a Càller Antiogo Brondo: hi ha tres plurals femenins, y tots tres en -*es*. *c*)

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Oració de l'àngel St. Rafel, impresa a Càller l'any 1717 per Martí Cordero, y que corregué molt dins Sardenya: dins aquesta *oració* hi ha *vint y vuyt* plurals femenins en -*es*, y UN en -*as*. Les altres poesies que posa'n Toda son de la segona mitat del sitgle XVIII y primera del XIX, y ja no hi surt casi cap plural femení en -*es*, y la llengua compareix guivenetetjada de castellanismes y d'italianismes, allà ont son ben clars dins l'*oració de St. Rafel* y els Goigs de la Mercè, y dins *la senyal del Judici* brillen per llur ausència absoluta; ni un qui es un, n'hi ha.

A veure En Menéndez Pidal amb En Morosi y amb tots els *centralistes* del mon si es capàs de desfernos cap d'aqueixes afirmacions nostres, no negant o afirmant gratuitament, sino amb proves, amb documents. No, no son capaços per bé que s'espirrin. Els monuments escrits y fins-y-tot els vius d'Alguer los desmenten. Els que'ls hem citats, així com proven fins a la derrera evidència que'ls plurals en -*as* dins el català de Sardenya son tan pochs antes del sitgle XVI y que no predominen fins a n-el sitgle XVIII, així també proven d'una manera incontrastable que la castellanisació del català de Sardenya no s'inicia fins a n-el meteix sitgle XVI, va crèixer a n-el XVII, y a nel XVIII, unida amb l'influència italiana, deixà la llengua casi sense fesomia. No insistim més sobre això, reservant la presentació de més proves p'el cas de qu'En Menéndez Pidal ens tornàs la pilota a n-el joch. Una cosa sí li volem fer de present: ¿Sab En Menéndez Pidal qui ens va ensenyar que la castellanisació del català de Sardenya fonch el resultat de la dominació castellana durant els sitgles XVI y XVII? Donchs fou el gran Menéndez Pelayo. Dia 12 de maig de l'any 1901, trobantnos a Madrid, tenguérem l'honra y la ditxa de visitar aquest mestre insigne; parlàrem llargament de la llengua catalana, y se'n va demostrar un entusiasta fervent y enteradíssim de la seua història y estructura. Sortí el català de Sardenya, y amb quatre pinzellades magistrals pintà tota la seua vida y vicisituts, dient que la dominació [421] castellana y els llibres ascètichs castellans que de resultes de tal dominació hi corregueren y s'hi imprimiren, varen influir d'una manera grossa demunt la llengua, y la castellanisaren.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Ara bé ¿que queda de l'únich *castellanisme* o *aragonesisme* del sitgle XIV qu'En Menéndez Pidal s'es atansat a citar-nos? No'n queda res. Resulta que tal castellanisme no es el del sitgle XIV, sino dels sitgles XVIII o XVII o, tot lo mes, del XVI, això es, de l'època de la dominació castellana; resulta qu'En Morosi y En Menéndez Pidal, afirmant que l'alguerès ha fets sempre'ls plurals femenins en *-as*, això es, desde 1354, han afirmada una cosa que es tot lo contrari de la veritat; resulta que'ls monuments escrits a Sardenya y els llibres y impresos fets allà dels sitgles XIV y XV y XVI y XVII y fins y tot qualcún del XVIII los desmenten de la manera més formal y absoluta; resulta qu'aqueys dos doctors se son aficats a definir questions que no han estudiades prou, y, per més burla y afronta, pretenen donarne llissons a n-els qui's troben amb estat de donarlosne a ells.

¡Els plurals en *-as*! ¡Té gràcia aqueix argument Aquiles amb-e que'l catedràtich-acadèmich se figurava etzufarnos! ¡Els plurals en *-as*, d'influència castellana a n-el sitgle XIV! ¿Y aont es ni aont se troba res d'influència castellana dins la nostra llengua ni dins la nostra literatura durant aqueix sitgle? ¡Vaja, senyor Menéndez Pidal, vostè qui sab tant, ens demostri amb documents res que indich ni fassa olor de tal influència!... ¿Que's troben a voltes plurals femenins en *-as* dins els monuments nostres d'aquell sitgle?... No hi ha dupte, pero's deuen o a la indistinció fònica dels sons que representaven la *a* y la *e* atones, o a la influència provensal, ben viva encara dins la nostra literatura a n-aquella època...

Els plurals femenins en *-as* que's troben a n-aquell temps, ¡fills de l'influència aragonesa! D'aqueixa manera els centenars de trobadors de la Provença, del Llemosí, d'Alvèrnia, de Gascunya, de Tolosa, dels sitgles XIII y XII y els autors dels monuments del(s) sitgle XI que citàrem (c. VII, § 3 et 4) y el poema de Boeci, del sitgle X, tots haurien rebuda aqueixa influència aragonesa, ja que tots usen els plurals femenins en *-as*. ¿L'aragonès, sense escriptors ni monuments literaris coneguts, durant els sitgles XII, XI y X, influint demunt les regions literàriament les més

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

avensades y polents? ¿influint demunt la literatura més eczuberant de l'Edat Mitja, mestra de totes les literatures vulgars? ¡La literatura provensal influida per l'aragonès a n-els sitgles XII, XI y X!... ¡Sr. Menéndez Pidal, això ja es de lo més ferest que puga ocórrer a un anticatalanista, fins-y-tot a n-el més deixat de la mà de Deu! [422]

¿Y diu vostè qu'aquell G. Morosi es l'*únich*, *que sàpia* vosté, *qu'ha estudiat a fondo l'alguerès*? Creym que sí que le hi haurà estudiat; lo que no resulta en la questió present (y no parlam de les altres perque no sabem de tal home mes que això que vostè'n retreu); lo que no resulta respecte dels plurals en *-as*, que li servissen de res sos estudis; y ja veu vostè (y, si no hu veu, pitjor) quina travelada li ha feta pegar. Y en part la se té ben merescuda. Perque ¿aont treu cap, per estudiar el català, en lloch d'anar a Catalunya o a les Balears y servirse d'un mestre català, anarse'n a n-aqueix Morosi de Florència, que li passà p'el cap d'estudiar el català no a n-el seu agre principal, a Catalunya, sino a un recó de Sardenya, aont fou trasplantat, y no hi havia de campar gayre polent, rodetjat de tants de contraris y tan totsolet fa sitgles; y l'estudià, no anant allà ont se parla, per enterarse directament de la fonètica, part principalíssima de tota llengua y basse indispensable per ferne l'estudi; sino que's contentà amb les clarícies que un deixeble seu d'Alguer li envià. ¡Y així feu En Morosi, segons vostè meteix ens conta, son estudi de l'alguerès, y així sortí ell, que Deu se'n apiat! ¡Pobre *alguerès* si tots els qui l'han estudiat, no se'n fossen aprofitats una micoya mes qu'En Morosi! Perque fa moltes de rialles la lleugeresa d'aquest Morosi en matèria de filologia. El seu deixeble li degué enviar notes, y totes devien donar els plurals en *-as*. —Està bé, degué dir En Morosi, ¿y els catalans quant anaren a Alguer? ¿L'any 1354? ¡Molt bé! Donchs els plurals en *-as* son a Alguer desde 1354. —Y ja no'n degué tallar pus. ¿Que N'Alart diu que tals plurals s'introduiren dins el català a n-el sitgle XVI per influència castellana? L'alguerès el desment, contesta'n Morosi; y ja no hi degué cremar pus oli ni cloquetjar el cervell. Res d'anar a veure'ls arxius d'Alguer, de Càller o de Catalunya; res de cercar llibres vells impresos a

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Sardenya. Li bastaven les notes del seu deixeble d'Alguer. Y per això, ja hu crech, l'estudi sortí un cent cames[229]... si tot es com això dels plurals en *-as*. ¡Y ara el catedràtich de la Central ens dona fe de qu'aquest Morosi es *l'únich qui ha estudiat a fondo l'alguerès*...! Y, referintse a tal estudi, té la sortida d'escriure dia 20 de gener a n-En Massó: «Y acepte estas citas de libros referentes a Cataluña, aunque quien se las hace viva *inmovilisat a Madrit que no ha sabut ferse encara una ciutat prou europea*». [423]

¡Ja hu crech qu'En Massó les va acceptar aqueixes *cites* y les acceptam tots els entusiastes de la llengua catalana! Les acceptam com una prova de lo enrera que cualquen y de lo cruus qu'estàn els filòlechs anticatalanistes de Madrid en matèria de filologia catalana. ¿Vol més prova'n Menéndez Pidal de que se troba verament *inmovilisat* a Madrid? Si no estigués tan *inmovilisat* allà ¿li seria passat per l'escudeller d'aferrarse a un estudi tan buyt com el d'En Morosi per estudiar el català, allà ont l'hauria pogut estudiar bellament dins les obres d'En Milà, que tant ens retreu com li convé? Si no estigués tan *inmovilisat* a Madrid y hagués feta una escapada a Catalunya o a les Balears, ¿no se seria temut tot d'una que'n Morosi li donava figues per llanternes amb això dels plurals en *-as*? Ja hu crech que les *acceptam* les *cites* aqueixes d'En Morosi! Son una prova més de lo *inmovilisats* qu'estàn els filòlechs anticatalanistes de *Madrid*, y de que *Madrid*, efectivament, per aquest cayre *no ha sabut encara ferse una ciutat prou europea*.

Sí, Sr. Menéndez-Pidal: sols la *inmovilisació* de vostè a *Madrid* esplica que, abans d'escriure son article de 15 de desembre, no s'entressentís de qu'el català del sitgle XIV no escrivia en *-as* els plurals femenins, sino en *-es*, no sols a Alguer, sino a Catalunya, a les Balears, a València, per tot arreu aont se parlava la nostra llengua, com ho demostren els llibres y els documents d'aquella època que umplen les nostres biblioteques y els nostres arxius; si no estigués tan *inmovilisat* a Madrid, no hauria donada tal importància a la grafia *as* dels plurals femenins en la questió de la

[229] Nota (9) de l'original: Les paraules en català son de l'article d'En Massó de dia 6 de gener.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

estructura y constitució de la nostra llengua y del seu acastellanament, y hauria aclarit que no passa tal grafia d'una questió merament ortogràfica.

Y ara clourem la questió amb la sortida final que tengué'l catedràtich-acadèmich día 13 de Febrer dalt el *Diario de Barcelona*, y que, si no la véssem escrita, no la creuríem. Velataquí: «las emprende el Sr. Massó con Morosi, insistiendo en desconocer los aragonesismos del alguerés del siglo XIV. Aunque no los señalasen los filólogos debiera de admitirlos a priori el Sr. Massó, como los admitirà cualquiera que haya leído la Crónica de Pedro IV, donde se dice que el Rey pobló la ciudad de Alguer *con catalanes y aragoneses* (edic. Bofarull, p. 519). Sé que el Sr. Massó contestarà que la Crónica de Pedro IV tiene sus puntos flacos o que los aragoneses que fueron a Alguer eran todos mudos...»

¡Que havia de contestar res d'això En Massó, home sant de Deu! En Massó es segur que devant aquesta sortida de vostè, [424] va fer una bona rialla, com la feym nosaltres y ben fresca veent tot un catedràtich de la Central y un acadèmich de l'Espanyola que, en lloch de confessar noblement la seua errada fenomenal en lo dels plurals en *-as*, se pega una ponyida a sí meteix, y se deixa fora de combat. Perque dia 15 de desembre digué: —L'any 1354 se va establir a Alguer una colònia de catalans: es així que'l llenguatge qu'aquests llegaren a n-els seus fills, qu'encara's conserva, està ple de castellanismes o aragonesismes; ergo el català del sitgle XIV estava ple de castellanismes o aragonesismes. —Essent vera la premisa major y la menor, la consecuència, rigurosament llògica, hauria resultat una veritat com unes cases. Però dia 13 de febrer pega vostè llongo dalt les columnes del *Brusi*, cridant amb tota sa forsa: *Probo majorem*: la colònia catalana establida a Alguer l'any 1354, no era de catalans no més, sino de *catalans* y *d'aragonesos*. Ergo els *aragonesismes* que deixaren aquella gent a Alguer y que'ls filòlechs troben avuy dins l'alguerès, les hi deixaren... —¿Els *catalans* o els *aragonesos*? Si no'ls hi deixaren els *aragonesos*, degué eser que tots justament eren muts, com sospita vostè que diria'n Massó; y així, com no parlaven... ¡vaja! no hi deixaren res per allà... ¿No es això? ¡Sembla

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

mentida, Sr. Menéndez Pidal, que la catalanofòbia l'haja posat d'aqueixa manera! ¡Si la colònia d'Alguer se componia just de catalans, el llenguatge que hi deixà, havia d'esser el dels catalans del sitgle XIV; y, si le hi deixà ple d'aragonesismes, es llògica la consecuència que'l català del sitgle XIV estava ple d'aragonesismes. Ara si la colònia d'Alguer se componia de catalans y d'aragonesos, el llenguatge que hi deixaren, havia d'esser per forsa, no just el català del sitgle XIV, sino'l català y l'aragonès d'aquell sitgle; y, per lo tant, si dins l'alguerès hi ha aragonesismes, això no prova que n'hi hagués dins el català del sitgle XIV, sino que a Sardenya, a Alguer, s'hi establiren catalans y aragonesos, y uns y altres hi varen deixar llur llenguatge, els catalans el català y els aragonesos l'aragonès. Y... vatotaquí.

Per consegüent, vostè meteix s'es cuydat de demostrar que tot lo qu'ha retret de l'alguerès, no serveix en res ni per, res per provar la seua tesis, això es, la eczistència d'aragonesismes dins el català del sitgle XIV. Tot lo qu'es estat capaç de provar, es estat que'ls aragonesos del sitgle XIV parlaven aragonès. Y, francament, per provar tal cosa, no importava pegar a Florència ni aglapir aquell bo de Morosi, *l'únich qu'ha estudiat a fondo l'alguerès*...

II. SEGONA PROVA *de la castellanisació o aragonisament del català del sitgle XIV: els plurals en* os. [425]

Si nul·la es la prova de l'alguerès, més hi resulta encara aqueixa altra, que es tot quant se pot dir, y ha donat lloch a n-el catedràtich-acadèmich a fer coses que no està bé que les fassen els catedràtichs ni'ls acadèmichs.

Dia 20 de gener, després de despararnos lo de l'alguerès, nos enflocà aquest altre «castellanisme del sitgle XIV». «Es del senyor Morel Fatio (digué l'home amb tota la gravitat que'l cas demanava); el qual, parlant de les diferències entre'l Provensal y el Català, cita....». Y aquí'ns etzibà la cita amb alemany, sense traduirla. Nosaltres, que no sabem tal idioma, cercàrem un amich coral que'l graponetja prou, l'escels poeta Moss. Costa y Llobera, per que nos posàs en pla català aquella cita. La nos hi va posar

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

lo millor que va sebre, y dins la pàg. 232 trascriguèrem el test alemany y la versió catalana. Això era la derreria de gener. Y Deu va compondre que a n-aquell entre mitg arriba a Mallorca lo Dr. Hadwiger, filòlech austriach que hi ha dos anys que viatja per Espanya per estudiar les llengues que s'hi parlen, y venia a Mallorca per estudiarhi la nostra. Se va presentar, y al acte ens férem amichs corals. Com no teníem l'obra de Gröber *Grundriss* d'ont treya'n Menéndez-Pidal la seua cita, y sabem massa les llibertats que's prenen els caixistes, sobre tot en compondre res estranger, —per conseguir que'l test alemany sortís correcte y sa versió revisada, entregàrem les dues coses a n-el Dr. Hadwiger. L'home lletg[í] l'alemany y el torna lletgir, y, després de pensarhi una estona, ens diu: —Aquest test es incomplet. En Menéndez Pidal ha suprimides un parell de paraules sustancials. Entre las paraules *Abweichungen* y *unzweifelhaft* hi ha totes aquestes altres: *haben jedoch nur geringe Bedentung, da sie*, que signifiquen: *son de poca importància*. De manera que'l test, així com el posa'n Menéndez Pidal, diu: «les terminacions en -*os*, en lloch de -*es*, dels temes acabats en *s*: *casos*: plural de *cas*: CASUS, desde'l sitgle XIV, y l'introducció molt posterior d'una *e* flecsiva en la primera persona del present d'indicatiu. Aquestes desviacions se d[e]uen sens dubte a una influència del castellà dalt el català». Ara així com figura dins *Grundriss*, diu així dessà: «les terminacions en -*os*, en lloch de -*es*, dels temes acabats en *s*: casos: plural de cas: CASUS, desde l'sitgle XIV y l'introducció molt posterior d'una *o* flecsiva en la primera persona del present d'indicatiu. Aquestes desviacions SON DE POCA IMPORTANCIA, y se deuen sens dubte a l'influència castellana dalt el català».

Com sentírem el Dr. Hadwiger que'ns deya això, quedàrem frets. No crèyem possible que'l catedràtich-acadèmich s'hagués [426] presa tal llibertat de tisoretjar un test alemany ni de cap altra llengua per ferli dir no lo que deya'l test, sino lo que convenia a n-el catedràtich-acadèmich que digués. Segons el Dr. Hadwiger, el test deya que'ls plurals en -*os* dels mots acabats en *s* (*casos*, *pesos*, *mesos*) y la *o* final de la primera persona del present d'indicatiu dels verbs de la primera (*amO*, *trobO*,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

pensO) son desviacions degudes a l'influència castellana, però *que no tenen importància*; y En Ménedez Pidal suprimeix tals paraules, y nos presenta aqueixes desviacions com a capitalíssimes, que decideixen la questió de si'l *català a n-el sitgle XV baix de la influència castellana alterava la seua estructura, la seua declinació, son sistema de partícules*, resultantne que'l *català no era tan independent del castellà* com nosaltres ens figuram. ¡No es possible, dèyem, qu'En Menéndez Pidal haja suprimides tals paraules, capgirant el sentit d'En Morel-Fatio per ferli dir lo que no diu! ¡Això serà que'l Dr. Hadwiger fa una confusió!... Ell havia deixada l'obra *Grundriss* a València, mesclada amb altres llibres, y li era impossible ferla venir. Per sortir de tal enderivell, escrivim a París, y dins uns deu dies arribà a les nostres mans l'obra. L'obrim tot d'una a la pàg. 673 que citava En Menéndez Pidal, y al punt guipàrem la cita d'aquest... ¿Que me'n direu? Ell entre les paraules *Abweichungen* y *unzweifelhaft*, hi va haver: *haben jedoch nur geringe Bedentung, da sie*...

No vos dich res: quedàrem tan esglayats de la bona memòria del Dr. Hadwiger com de la.... *tàctica* y la... *ingenuidat* d'En Menéndez Pidal.

Aquí no hi caben solfes ni comentaris; aquí no hi cab més que llàstima, però molta de llàstima per l'inimich de la llengua catalana que, per botxinetjarla, apella a tals ardits. El qui fa tals... *fantasies*, ja esta judicat.

Anem però a estudiar d'aprop aqueys altres dos *castellanismes* del català: 1r *els plurals en -os*; 2n *la primera persona singular del present d'indicatiu*.

I. *Els plurals en -os dels noms acabats en* s:

Ja vérem (c. VII, § 8, p. 329, 332) que'ls temes llatins acabats en *s* (*nas*·us, *pas*·us, *glorios*·us, *copios*·us, *vas*·e, *oss*·e), perduda la desinència, quedaren indeclinables perque la *s* —característica del cas *regent* a n-el singular y del cas *regit* a n-el plural quant teníem la declinació y que, quant perdèrem aquesta, romangué com a característica del plural, —no se feya sentir fònicament a n-el final de la paraula perque'l tema ja acabava amb *s*, y, essent final aquesta lletra, sona

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

eczactament lo meteix si es una que si son dues. Aquesta indistinció del singular y [427] del plural que ocorría lo meteix amb els temes acabats en ç, duya molts de perjuys, y l'instint de la llengua per forsa hi havia de proveir. Aquest instint per la lley de *distinció* introduí devers el sitgle XIII l'habit de distinguir el plural del singular de tals noms afegint un *e* eufònica; y així de *nas*, *pas*, *gloriós*, *copiós*, *vas*, *oss*, en lloch de fer el plural just afeginthi la *s*, que quedava sense cap valor fònich per lo qu'hem dit (*nas*·s, *pas*·s, *glorios*·s, *copios*·s, *vas*·s, *oss*·s), feren el plural interposant una *e* eufònica entre la *s* del tema y la *s* característica del plural, y resultà: *nassES*, *passES*, *glorioSES*, *copiosES*, *vasES*, *ossES* y demés consemblants, que's troben arreu dins els monuments dels sitgles XIII, XIV y àduch XV. Així acabà la indistinció del singular y del plural; però'n romania una altra entre la terminació femenina y la masculina dels adjectius de tema acabat amb *s* y qualcun en *j* (*els francesES-les francesES*, *els pagesES-les pagesES*, *els monjEs-les monjES*, etc.). Això era també un inconvenient per la llengua, que's toca amb les mans dins els nostres monuments d'aquells sitgles (XIII, XIV, XV). L'instint de la llengua hi havia de proveir, y així se va fer. Aquest instint aplicà a n-això la lley *de distinció*, y va introduir l'hàbit de distingir els plurals masculins dels femenins reservant per aquests la *e* eufònica adoptada anteriorment per diferenciar els plurals dels singulars, y convertint tal *e* amb *o* p'el[s] plurals masculins. D'ont resultà: *els francesOS-les francesES*, *els pagesOS-les pagesES*, *els monjOS*-les *mongES*, etc. Y per analogia adoptaren la meteixa *o* els plurals dels sustantius de tema en *s*; y així els *mesES*, *arnesES*, *pesES*, etc. tornaren *mesOS*, *arnesOS*, *pesOS*. Així va resoldre l'instint meteix de la llengua aqueixes dificultats dels plurals dels temes en *s*, sense necessitat d'anar a captar ni a manllevar res a fora casa; y se va establir aquest estat de coses, que fou definitiu, entre'l sitgle XIV y el XV.

Tot això ho regoneixen els filòlechs qu'estudien seriosament la nostra llengua; però'ns surt En Menéndez Pidal, que, tot demostrant la seua *admiració per la robustesa y les glòries* d'aquesta llengua, no més cerca

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

despullarla de tot lo que pot de tot lo que no pot; y sense comanarse a Deu ni a Santa Maria ni aturarse una mica a remugar lo que diu, ens enfloca que l'adopció de tals plurals en *-os* es un *castellanisme del sitgle XIV*, y se cubreix amb la capa de Mr. Morel-Fatio. Donchs bé, maldament aquest respectable filòlech francès ho diga dins l'obra *Grundriss*, no hi ha tal castellanisme. Y el primer que n'està convençut es Mr. Morel-Fatio, segons ho confessà no fa gayre a n-En Massó, que'l va veure a París la corema passada, y en [428] parlaren, y digué l'eminent filòlech que hu té ja corretgit per quant se fassa nova edició de son estudi del català dins *Grundriss*. A veure si En Menéndez Pidal s'atreveix a desmentirnos. Y ¿com han d'esser un castellanisme aqueys plurals en *-os*, si en castellà jamay ha fets acabar en *-os*, sino en *-es*, els plurals dels noms acabats en *s* o *z*? ¡Sembla mentida qu'un catedràtich de filologia comparada de l'Universitat Central y acadèmich de l'Espanyola se deix cegar fins a tal estrem per la passió política del *anticatalanisme*! ¡Ja es segur que massa ha de sebre En Menéndez Pidal com forma'l castellà y formava a n-el sitgle XIV els plurals dels noms acabats en *s* y *z*: *cortés-cortesES*, *mes-meses*, *francès-francesEs-francesAS*, *marquès-marquesES-marquesAS*, *anís-anises*, *LuíS-LuisEs-LuisAS*, *feliz-felicES*, *solaz-solacES*, etc. Això ho sab qualsevol; y, per mica qu'haja gratellat quisvulla dins la filologia romana, sab qu'els temes llatins en *s* el castellà los tracta de diferent manera per lo que's refereix a la desinència; sab que a uns els-e conserva la desinència llatina de l'ablatiu (cas·O, espes·O, avis·O, us·O), y a n-aquests los dona'l plural just afeginthi una s (*casos*, *espesos*, *avisos*, *usos*); y a altres les fa sense *o* final, com els que hem retrets mes amunt. Per formar el plural d'aqueys, segueix una partida de normes que l'instint de la llengua adoptà per distingir els femenins dels masculins, no conseguint la simplicitat y regularidat de la nostra llengua, ja que, mentres adjectius com *cortés* no tenen a n-el singular ni a n-el plural mes qu'una terminació p'el masculí y p'el femení (*hombre* CORTÉS—*muger* CORTÉS, *hombres* CORTESES—*mugeres* CORTESES), llavò *payés aragonés*, etc. tenen terminació femenina y masculina (*payesA-payesAS*,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

aragonesA-aragonesAS.) De manera qu'aquests temes en *s* dins el castellà estàn subjectes a unes grans irregularidats en matèria de plurals y de terminacions femenines. Lo que no succeix ni ha succeit may, es que fessen els plurals en *os*; y, si no, que'ns confonga En Menéndez Pidal amb un raig de cites, o amb una no més.

¡Y ens enfloca que tals plurals en *os* del català son un castellanisme del sigle XIV!... ¡Sr. Menéndez Pidal, aquest afany de trobar castellanismes dins el català antich per negarli la seua *independència del castellà*, el du venut y fora cordes, y li fa perdre'l quest de tot!...

¡Me crega que fa llàstima y rialles a n-el meteix temps!

¿Que hem de fer més qu'esclafir de riure veentlo que, després d'haver assegurat día 20 de gener dalt *El Brusi* qu'aqueys plurals son *un castellanisme del sigle XIV*, amb la matalofada que se'n va dur d'En Massó dia 30, ens surt dia 13 de febrer, [429] que «*per més precisió* no s'ha de parlar de castellanismes del sigle XIV, sino d'*aragonesismes*. A Castella ningú se passava p'el carabassot de dir *francesOS*, però a Aragó tot lo mon ho deya, com deyen *grando*, *tristo*. Un rey català, D. Martí, quant parlava aragonès, no sabía dir sino *los aragonesos*, *los francesos* (y per que crega això el Sr. Massó, consta així dins un document notarial que publica Blancas, en ses Comentaris, pag. 379), y es clar, de tant de repetirho en aragonès, el Rey se confonia com parlava català, y deya també l'aragonesisme *francesos*...».

¡De manera que vostè, després d'haver asegurat día 20 de gener que'ls plurals en *-os* era *un castellanisme del sigle XIV*, llavò dia 13 de febrer diu que, *per més precisió, no hi ha que parlar de castellanismes* de tal sitgle XIV y que a Castella ningú usava tals plurals!

¡De manera que vostè meteix se refuta y se desment!... ¡Endevant, home, endevant!... ¿Vol dir era a Aragó que formaven tals plurals en *-os*?... ¿Vol dir a Aragó a n-aquell temps tot lo mon deya *francesos*?

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Vegem els monuments literaris d'Aragó si li donen la raó o que. Blancas dins ses *Comentaris*[230] a n-el capítol *De comitiis Aragonum*, p. 372, dona conte del *privilegi general* de l'any 1283 de fer corts cada any a Saragossa, y en transcriu aqueixes paraules: «quel senyor Rey faga Cort general de *AragonesES*». Dins la pàg. següent, 373, retreu una determinació del Rey de les Corts, posterior a l'any 1307, y en cita aqueix bocí: «... ni puedan alli sever reputados *contumacES*». Y dins la pag. 176-80 aont copia'l discurs del rey Martí a les corts de Saragossa de l'any 1398, tret de les actes de dites corts, se troba això: «... pagados a VI mesES»; y després hi ha tres vegades la paraula «*aragonesOS*» y una vegada «*francesOS*».

El meritíssim D. Antoni Capmany posa[231] els *capítols* qu'En Bernat de Segalar havia de dir a n-el Rey de Granada de part del senyor rey d'Aragó, En Jaume II, any 1300. Dins aqueys *capítols*, escrits en aragonès, hi ha la següent espressió: «trescientos *GenovesES*».

En Victor Gebhart dins la seua *Historia de España*, (T. IV, App. XXIII, p. 696) trascriu una carta del rey En Pere IV a [430] D. Pere *el cruel* de Castella, aont se llitg: «los *GenovesES*, nuestros enemigos».

En Bofarull dins el tom VIII de la seua *Col·lecció diplomàtica*,[232] dedicat a estatuts de *Municipalidats* aragoneses, en posa uns de la dels llogarets de Daroca que donà'l rey En Juan I (segona mitat del XIV), aont se lligen aqueixes para[u]les (p. 301) «... et satisfagan del suyo propio... qualesquiera *interes*ES e expensas...». Y de la pag. 305 fins a 387 hi ha lo manco *vint y tres* vegades el nom el nom de *sólidos* ó *sueldos jaques*ES.

D. Marian Pano publica dalt l'apreciable *Revista de Aragon*, desde Novembre de 1902, *Ordinaciones y Paramientos de la Ciudad de Barbastro*, que l'any 1396 va fer el concell de dita ciutat. Dins alguns de

---

[230] Nota (10) de l'original: *Aragonensium rerum Commentarii Hieron. Blanca, Caesaraugustano historico Regni auctore. Caesaraugustae, MDXXCIIX.*

[231] Nota (11) de l'original: Memorias Históricas sobre la Marina, Comercio y Artes de la antigua ciudad de Barcelona por D. Antonio de Capmany. Madrid. 1779.-1792 T. IV, p. 28.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

llurs articles figura també l'espressió «sólidos» o «sueldos» «*jaques*ES» (Vid. *Rev. de Arag. Noviembre*, p. 849 et s.).

Mr. Alfred Morel-Fatio publicà a Ginebra l'any 1885 LIBRO *de los fechos et conquistas del Principado de Morea compilado por comandamiento de Don Fray Johan Ferrandez de Heredia, maestro del hospital de S. Johan de Jerusalem*. Es aquesta crónica un dels principals monuments del dialecte aragonés, y la va escriure En Bernat de Jaca per orde de N'Heredia, y l'acabà dia 24 d'octubre 1393. L'hem lletgida de cap a cap per veure com posava'ls plurals que questionetjam. Vetaquí'l resultat: —... e otros *arnes*OS de cosas necesarias» §13. —«...quatre *mes*ES en el anyo,...et otros quatro *mes*OS... e los otros quatro meSES,» § 138 —«los sis *mesOS* del anyo.... § 139. —«... et fazian grandes *solac*ES» § 306. —«...et fizo venir gualeas de *GenovesES*...» § 456. —«las galeas... de los *genovesES* arribaron...» § 461. —«... fiestas et *solacES*...» § 476. —«... que otra vegada fuessen màs *cortes*ES que non auian estado...» § 503. —«... la companya de los aragonesES...» § 530. —«... al princep de Galas et sus InglesES...» § 639. —«... los caualleros francessES s'en fueron en su viaje...» § 702.

Devant la *Crónica de Morea* posa Morel-Fatio un magnífich *prefaci*, aont transcriu (p. XXIX-XXXVII) les *Rúbricas* del derrer capítol d'una altra crònica de l'imperi bisantí, feta escriure també en aragonès p'el meteix *Ferrandez de Heredia*; y dins la pag. XXXVI se llitg: —«... senyoreó l'imperio XXVII anyos et III mesES...» Y mes envant (p. XXXVIII) posa les *Rúbricas* [431] de la segona part de *La gran crónica de los conquiridores*, feta escriure igualment en aragonès p'el meteix Heredia; y dins la p. L Se llitg: «... con los *Aragones*ES que eran allí..»; y dins la p. LIII: «... Cortes que tuvo el rey a los *Aragones*ES...».

De manera que entre tots aqueys monuments aduits, hi ha CORANTA plurals masculins en *-es* y SET en *-os*. Y d'aqueys *set* n'hem de llevar

[232] Nota (12) de l'original: Colección de documentos inéditos del archivo General de la Corona de Aragón publicada por el archivero mayor D. Próspero Bofarull. Barcelona. —1847. —1876 (40 toms).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

quatre, els qu'usà dins son discurs a les corts de Saragossa de l'any 1398 rey Martí. ¿Qui no sab que la llengua habitual dels reys d'Aragó, després de D.ª Peronella fins que s'estingí la dinastia, era la catalana? ¡No, Sr. Menéndez Pidal! no era parlant en català que s'embuyava'l rey Martí; era parlant en aragonès que feya'ls embuys, com se veu a la llegua lletgint el seu discurs tal com el posa En Blancas, massell de catalanismes, com no n'hi posen tants els *reclutas* o *municipals* mes carronyes de Catalunya o de Mallorca que s'amollin en *foraster*. Y si ens diu vostè que això era l'aragonès del sitgle XIV, li contestarem a-les-hores que tal aragonès no era mes qu'una *catalanisació* feresta de la llengua aragonesa, cent voltes més *catalanisada* que no *acastellanada* està avuy segons vostè la catalana.

Sí, Sr. Menéndez Pidal, els *coranta* plurals aragonesos en *es* que li hem retrets son una prova evidentíssima que'ls set en *os* son altres tants de *catalanismes*, que, com veurem al punt, tant abundaven dins l'aragonès, segons reconeixen En Milà y Fontanals, N'Amador de los Ríos, En Gregori Mayans, En Diez, y tots els filòlechs que se'n son ocupats qualque mica. Sí, son altres tants de catalanismes aquests set plurals en -*os*: que'ls *francesOS* y els AragonesOS del discurs del rey Martí son quatre catalanismes, ho proven els *aragonesES* del *privilegi general* de l'any 1283 que du En Blancas y la segona part de *La gran crónica de los conquiridores* de N'Heredia, y els *francess*ES del § 702 de la *Crònica de Morea* del meteix; y els dos mesOS del § 138 y 139 de dita *Crònica* queden desvirtuats p'els dos *mes*ES del § 138 de la meteixa y p'els VI *mes*ES del referit discurs del rey Martí. De manera que no més queda l'*arnes*OS del § 13 de la *Crónica*, que roman ben anul·lat p'els *coranta* plurals en *es* que li tiram a la cara.

Un amich coral nostre, que també hu es de vostè, ens diu que vostè's dedica a l'estudi de l'aragonès. Deu li do més sort que la qu'ha tenguda amb això dels plurals en -*os*; perque assegurar que a Aragó a n-el sigle XIV tot lo mon deya los *francesOS*, y no citar altra autoridat que la d'un català com el rey Martí, que parlava en aragonès per compromís... ¡vaja!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

no dona [432] gayre idea dels seus coneixements del dialecte aragonès referent a n-aquest punt. Hem de creure que en les altres coses endevinarà més el fil de les neules.

¿Que «tot lo mon deya francesOS» «a Aragó»? ¡A veure, donchs, si'ns despara un raig de monuments aragonesos, que hu demostrin! ¡Hala, Sr. Menéndez Pidal!

2 —L'*altre castellanisme* que senyala Morel-Fatio, això es, *la* o *flecsiza de la primera persona singular del present d'indicatiu*, En Menéndez Pidal no l'ha sostengut. Morel-Fatio diu qu'es molt posterior a n-el sigle XIV.

Vetaquí algunes de les clarícies que tenim recullides sobre aqueixa forma:

«... Boeci... reclama Deu del cel...: —Domne Pater,... *plor* tota día...» Poema de Boeci, del sitgle X, v. 72-79,). —«... noell comandamén vos *do*... » (sermó de la Cena, del sigle XI, ap. Bartsch, *Chrest*., col. 10). —«...no'm destreys amistatz | ni'm *senti* mals ni dolors» (Anfós II d'Aragó, de la segona mitat del XII, ap. Bruce-Whyte, *Hist. des Lang. Rom*. T. II, p. 400). «Mas ieu non ai lenga friza ni non *parli* norman ni petavi.» (Pere Cardinal, del s. XII, ap. Diez, *Gramm*, T. I. p. 93.) —«...Vos *rendu* grandes mercès (diu Brianda)... Respòn Blandin:... de vos non *volo* nul present...» (Romans de Blandin de Cornualla, del sitgle XIII, ap. Bruce-Whyte, ib. p. 340 et s.). —«...Aquell, meu senyor del qual jo't parle, es creador...» (Llegenda de st. Honorat, del s. XIII, ap. eund. ib. p. 413). —«Jus lo front port vostra bella semblansa...» —Moss. Jordi de Sant Jordi, valencià, (*Estramps*, p. 7). —«...*Vol* sobrel cel et non *movi* de terra...» (id. ap. Bruce White, ib. p. 419). —«Perque no'm trob, diré'l que trobe en vos...» (Ausiàs March, Cant X). —Aço encara *ignor*...» (carta d'un Síndich de Barcelona, de 1452, ap. *Boletín de la Arqueológica Luliana* (Palma), T. IX, p. 279). —«...donant li entendre quel *am*...» (Curial y Guelfa, novella catalana d'el XV setgle. Barcelona, 1901, c. VIII). —«... Ara ly *rattifique* y *abono* la dita donació... y *deix*me per sepultura...» (Testament de Pere Claver de Verdú, de 2 de mars de 1621, ap. Nonell,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Anal. Morfol. p. 50). —«...jo *am*... jo *recort*...» (carta d'Alguer dalt *La Veu de Catalunya* de 19 de mars, 1902). —«On io que sols denant los altras *parlo*» (Moss. Febrer, valencià, vers. de la *Divina Commedia*, *Purg*., V. 67, ap. Nonell, ib. p. 48).

Per conseguent la llengua ja tenía a n-el sitgle XIII totes les formes que té actualment per la primera persona singular del present d'indicatiu, y s'usaven totes indistintament en tots els territoris, no [433] com ara qu'estàn localisades així: *a*) A les Balears y Alguer: *la rel pura, sensa desinència*: AM. *b*) A n-el Rosselló, Conflent, Vallespir, Cerdanya, Vall de Ribes, Ripollès y casi tota la vessant espanyola dels Pirineus fins a Cadaqués, la *desinència* I: AMI. *c*) A lo demés de Catalunya oriental fins a la retxa de Solsona, límits de la província de Lleida deixant el Priorat defora y cap a Cambrils, la *desinència* U, que a l'Empordà y Garrotxa fan *uch*: AMU, ÀMUCH. *d*) A la província de Lleida, Ribera d'Ebre, alt y baix Maestrat, la *desinència* O: AMO. e) A las províncies de València y Alacant, la *desinència* E: AME.

La desinència *o* ¿es d'*influència castellana y molt posterior a n-el sitgle XIV*, com diu Morel-Fatio? Creym que no's pot sostenir devant les proves que presentam. Nosaltres creym que aqui no's tracta mes que de la *eufonisació* del final d'aqueixa primera persona singular del present d'indicatiu: eufonisació que a unes parts se feu amb una *i*, a altres amb una *e*, a altres amb una *o*, a altres amb una *u*, y a altres no's feu de cap classe com a les Balears y Alguer. Si tal *o* fos d'influència castellana, se seria aficada dins les províncies de València y Alacant, les més ubertes a n-el castellà y aont aquest ha feta més destrosa.

III. TERCERA PROVA *de la castellanisació o aragonisament del Catelà* [sic], *y no del sitgle XIV, sino del XIII*: *l'article* EL.

Aquesta se va treure'l catedràtich dia 13 de Febrer: que l'article *el* es un aragonesisme del sitgle XIII. ¿Y sabeu per que? Perque l'home veu dins la crònica del rey En Jaume I un cop LO *Justicia* y un cop EL *Justicia*, y «clar està, diu ell, qu'aquesta derrera forma de l'article es un aragonesisme evident del sitgle XIII.»

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Per aquest homo tot lo que tenga mica d'apariència o fassa gens d'olor d'influència castellana dalt el català, ja es *evident*. La questió es que'l català result dependent del castellà, y En Menédez Pidal un... *admirador* de les *glòries y robustesa de la vella llengua catalana*, que tots els bons *centralistes admiren*!!! ¡Y nosaltres tan ingrats!...

Ja's sab que les llengues neollatines formaren els articles determinatius dels demostratius llatins *ille*, *illa*, *ipse*, *ipsa*.

El castellà no més en formà de *ille*, *illa*, d'aquesta manera: *Masculins*: sing.: EL de IL*le*, perdent *le* y convertint la *i* en *e*; plur.: *elos*, de *illos*, que ben prest se reduí a *los*, perdent la *e* inicial. *Femenins*: sing. ELA de *illa*; y ELAS de *illas*, que aviat tornaren *la* y *las* per l'esmotxada de la *e* inicial.[233] [434]

La llengua d'oc fou molt més rica d'articles, y la branca catalana les ha conservats casi tots.

Mr. Raynouard dins son *Résumé de la grammaire Romane* (*Lex. Rom*. T. II, c. I, p. XIV), posa aquests: *Masculins*: singular: *el*, *elh*, *'l*, *'lh*, *lo*, *le*, *l·*; plural: *els*, *elhs*, *los*, *li*, *il*, *ill*. *Femenins*: singular: *la*, *il*, *ill*, *ilh*, *li*, *l'*, *'l*, *'ll*, *'lh*; plural: *las*.

Bartsch dins sa *Chrestomathie* (*Tabl. somm. des Flex. Provenç*. p. 415) posa'ls meteys, fora *el* y *els*, que'ls-e posa com equivalents de *en lo*, *en los*, y lo meteix fa Diez (*Gramm*. T. II, *Morphol. Declin. sust. provenç*. p. 32, 33).

Tots aquests articles se formaren de *ille*, *illo*, *illi*, *illos*; *illa*, *illae*, *illas* per les lleys fonètiques ordinàries, y així, ademés de *el*, se va fer *eu*, viu encara a Pollença (Mallorca).

Tenim ademés aqueys altres articles: *Masculins*: sing.: ES, SO, S'; plur.: ES, ETS, SOS. *Femenins*: sing. SA, S'; plur.: SES:

---

[233] Nota (13) de l'original: Vid. A. Bello y R. J. Cuervo, *Gramatica de la lengua castellana*, *destinada al uso de los americanos*. París- 1902. c. XIV n. 271. Una mostra citen, ben curiosa, de tals articles primitius, treta del poema *Alejandro* (del s. XIII): «Por vengar *ela* ira olvidó lealtad. "Fueron *elos* troyanos de mal vento feridos. «Exian de Paraiso *elas* tres aguas sanctas". Y a n-el *Fuero Juzgo* se llitg: "De las bonas costumes nasce *ela* paz et *ela* concordia» «Todo lo querían para sí retener *elos* principes".

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¿D'ont se formaren tals articles? Dels llatins *ipse*, *ipso*, *ipsi*, *ipsos*: *ipsa*, *ipsae*, *ipsas*, o tal volta dels altres demostratius populars *isco*, *isso* de que parla Suetoni, dient que en temps de l'imperi d'August usaven aquests en lloch d'aquells (Vid. Bruce-Whyte, *Hist. des Lang. Rom*. T. I, c. II, p. 55).

Aqueys articles, generals segurament per temps a tots els territoris de la llengua com ho indiquen gran munió de llinatges y noms geogràfichs que'ls-e duen (SA-*Real*, SA-*Bessona*, DES-*Clot*, DES-*pi*), avuy no mes s'usen a les Balears y a la costa costa catalana desde Canet de Mar fins a Cadaqués, entrantse'n prou terra endins devers la Selva, Vall d'Aro y Baix Empordà.

Aqueys articles son tan antichs com la llengua. La forma *el*, tant si era tot d'una un article rónech com es ara, segons sostén y prova Mr. Raynouard, com si era contracció de *a lo* (= *a'l* = *el*, per l'identitat fònica de la *a* y *e* àtones) o de *en lo*, segons pretenen Bartsch y Diez, tenen raó que moltes de vegades ho era, pero a voltes no, —el fet es que tenim aquesta forma *el* dins la nostra llengua ja a n-el sitgle X, com se veu dins el poema de Boeci, y, per lo tant, sitgles abans de que a cap aragonès li ocorregués escriure res en la seua llengua, sitgles abans de qu'aragonesos y catalans tenguessen un meteix rey ni gayre avinenteses dels uns prendre res dels altres en matèria d'idioma. [435]

Vetaquí ara una partida de monuments de la nostra llengua aont surt la forma *el*, anteriors casi tots a n-el sitgle XIII, y que no hu creym que l'audàcia d'En Menéndez Pidal siga tanta, enque haja donades proves de qu'es molta, que s'atans a dir que dins tals monuments hi haja influència aragonesa.

«...ve a l'ora *qu*EL corps li vai franen(t)...» (Poema de Boeci, v. 104). —«... EL Capitoli... lai veng lo reis...» (ib. v. 60). —«... EL diables l'escris | *p*EL meu acusament (*Confessió*, del sitgle XI, ap. Bartsch. *Chrest*. col. 19). —«... fors quant *p*EL castel a recoubrar...» (Docum. de 1059, fet a Montpeller, ap. Gariel, Series *Praesul. Montisp*., Vid. *Hist. Gén. du Languedoc*, T. V. col. 494). —«... EL rey Flavis...» (Garau de Calansó, del

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

XII, ap. Fauriel, *Hist. de la Poés. Provenç.*, T. III, p. 511). —«quEL seu bel cors...» (Arnau de Maroill, del sitgle XII, ap. Bartsch, *Chrest*. col. 89). —«...els primers jorns loncs de mai qu'EL temps aonda...» (Girart de Rosselló, del sigle XII, ap. Raynouard, *Lex. Rom.*, T. I, p. 134). —«qu'EL teu cors lai parlet et consentit...» (id. p. 196). —«vos es EL pus noble cavayer...» (*Philomela*, romans del sitgle XII o XIII, ap. Raynouard, *Lex. Rom.*, T. IV, p. 577). —«...faill lo fils al paire | EL pair al fill atressi» (Marcabrú, de la primera mitat del XII, ap. Bartsch, *Chrest*. col. 59). —«...EL rossignoletz EL ram | volf e refraing et aplana | son dous chantar...» (Jofre Rudel, del s. XII, ap. eund. ib. col. 61). —«...s'alegr' en sa lenga | pEL novel temps...» (Rambau d'Orange, del sitgle XII, ap. eund. ib. col. 63). —«Savaric EL prebost...» (*Cançonier proensals* d'en Bernat Amorós, de devers el s. XIII, ap. *Revue des Langues Romanes*, de Montpeller, T. XIV (1902). — «EL presens *d*EL conjuntiu es atretals.—» (Uc Faidit del s. XIII, *Donatz Proensals*, p. 16). —«...EL nominatiu cas fenís en *a*...» (id. ib. p. 6). —«...EL nominatiu singular, EL genitiu, EL datiu...» (Ramon Vidal, *Rasós de trobar*, p. 74).

No posarem mes cites per no allargar massa. Qualsevol que fulleig les obres dels llengadocians anteriors a n-el sitgle XIII, le hi trobarà a centenars de vegades l'article *el*, bé tot sol, bé contret amb les proposicions [sic] *de*, *per*, *en*. Dins les gramàtiques de n'Uc Faidit y d'En Ramon Vidal, del sitgle XIII (aquest més del XII que del XIII) la forma *el* hi surt a cada passa.

Ara si En Menéndez Pidal encara té... cara de dir que l'article EL dins la nostra llengua es un *aragonesisme* del sitgle XIII, ¡que hu diga! y se posarà una volta més en evidència...

¡El poema de Boeci, del sitgle X; la *Confessió*, del sitgle XI; aquell document de l'any 1059 de Montpeller; els trobadors del sitgle XII Marcabrú, Jofre Rudel, Rambau d'Orange, Arnau [436] de Maroill, Garau de Calansó; els romans *Girart de Rossilló y Philomela* del meteix sitgle; els gramàtichs Uc Faidit y Ramon Vidal,... tots, tots influits per

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l'*aragonés*!... ¡sens dubte p'el gran prestigi de la literatura aragonesa dels sitgles X, XI y XII...!

¡Vaja, que hi ha perill d'esclatarse un de rialles amb aquestes... *sortides* del catedràtich de filología comparada de la Central y acadèmich flamant de l'Espanyola...

IV. QUARTA PROVA *de l'aragonisació del català: els aragonesismes que s'han de admetre* A PRIORI (!!!)

Ah ydó? Ell el nostre contrincant, convençut segurament de que les seues raons son foradades, apella a un altre medi de prova, que, si no honra la càtedra espanyola ni l'Acadèmia ídem, acredita la ostinació *anticatalanista*. Escoltaulo: «... estas influencias (de l'aragonés) se deben reconocer á priori en un pueblo que, desde que comenzó a brillar en la historia, llevó siempre unido á todas sus empresas, aun las más suyas, un considerable elemento aragonés; a la influencia aragonesa de los siglos XIII y XIV se unió en el XV la castellana. Desconocer esto es desconocer la historia de Cataluña».

Lo qu'es *desconèixer* l'*historia de Catalunya* y la d'Aragó, es afirmar lo que afirma En Menéndez Pidal. Primerament es una gran... *ineczactitut* (per salvar la cortesia no li deym *falsedat*) històrica sostenir que Catalunya no *brillà dins l'historia* fins que s'uní amb Aragó. Això sols ho pot sostenir el qui desconega completament l'historia de Catalunya, com succeeix a la major part dels *doctors de l'anticatalanisme*; y dels... *infinits* que'ls-e segueixen no hi ha que parlarne. En segón lloch, desconeix absolutament *l'història de Catalunya* y d'Aragó aquell que sostenga que dins la confederació catalano-aragonesa Aragó fos may l'Estat predominant y que influís en res ni per res dins Catalunya, ni en les lleys ni en les lletres ni en la vida social. L'aragonès seguí després del casament d'En Ramon Berenguer IV amb Na Peronella, tancat dins Aragó sense avensar casi cap passa per estendre-se més qu'una mica dins el reyalme de València per via dels aragonesos, que poblaren una part

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

relativament petita;[234] y naturalment se'n hi dugueren llur llengua. Tota la resta d'aquest reyalme y del de Múrcia va parlar català,[235] lo meteix que les Balears y bona part de Sardenya; y català [437] parlaren els comtats d'Atenes y Neopàtria que's congriaren a Grècia durant el sitgle XIV.[236] A totes aqueixes regions hi anaren aragonesos y se'n hi establiren; però, com eren un element insignificant devora'l català, quedaren fusos y absorbits y no'n cantaren pus galls ni galines. Totes les conquistes dels reys d'Aragó, en treure aquella bocí del reyalme de València, foren conquistes per la llengua catalana, cap pus per l'aragonesa. Aquells reys parlaven habitualment en català, no's servien d'altra llengua vulgar que de la catalana, fora de quant se dirigien a aragonesos o a castellans o a qualque rey sarraí que per son veinatge amb terres castellanes entenia millor la llengua d'aquestes. De manera que, com demostrarem mes envant, era tot lo contrari de lo que diu En Menéndez Pidal, que reservaven el català just per les coses del *comtat català*: lo que *reservaven*, era l'aragonès just per les coses d'Aragó, servintse del llatí o

---

[234] Nota (14) de l'original: Comarques de Llucena, Albocàsser, Segorb, Cheste, Xiva, Bunyol, Asp, Elda, Monforte y qualcun'altra (Vid. Amador de los Ríos, *Hist. Crit.* T., I, Apend. II, p. 596), que totes plegades no fan la tercera part del reyalme de València.

[235] Nota (15) de l'original: Diu el famós cronista En Ramon Muntaner (*Crònica*, c. XVI): «...E així la dita ciutat de Murcia fo presa pet lo senyor rey En Jaume Darago en lany que hom contava MCCXXXVIII (1266) [sic]» «... E com la dita ciutat hach presa e poblada tota de cathalans, e axí mateix Oriola e Elx e Guardamar e Alecant e Cartagenia e los altres lochs; si que siats cert, que tots aquells qui en la dita ciutat de Murcia o els devant dits llochs son poblats, son vers catalans e parlen del bell catalanesch del mon..» (id. ib. c. XVII). Quant el reyne, de Múrcia passà definitivament a Castella, l'invadí la llengua castellana, y el català va acabar per esveirshi. Vid. Morel-Fatio, *Grundriss*, *Catalanisch*. p. 670.

[236] Nota (16) de l'original: Vid. *Llissons de Literatura Catalana* que donà a l'Universitat de Barcelona l'any 1870 lo catedràtich de la meteixa Dr. Rubió y Lluch. En Massó dins son article de 6 de gener en trascriu un bocí ben sustanciós, y nosaltres n'hi prenim aqueix escapoló: «De fisonomia catalana, no aragonesa, resulta el estado militar que fundaron los almogávares en el Ática y la Beocia y extendieron hasta más allá de las vertientes del Parnaso y hasta los confines de Tesalia, y nada lo demuestra tanto como la constitución interna que se dieron y que se presentaron para su confirmación al Rey de Sicília su soberano. Y setenta ú ochenta años más tarde, cuando se habían sucedido tres generaciones, dos de las cuales no conocían a Cataluña, cuando la tierra griega era su patria, y la lengua griega la que continuamente hería sus oídos, al anexionarse á la Corona de Aragón, los catalanes de Atenas escribieron unes curiosos capítulos y privilegios, prueba admirable no sólo de la conservación de su lengua en Grecia, sino de la pureza con que se conservaba en medio de un ambiente extraño. No parecen escritos en Atenas, sino en Barcelona, en Mallorca, en Valencia, es decir, en las ciudades más cultas y catalanas de nuestra tierra».

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

del català per tots llurs altres dominis y per les coses generals a tots llurs Estats, inclús Aragó, segons veurem, si Deu ho vol. Això es lo que ensenya l'història, Sr. Menéndez Pidal, la de Catalunya y la d'Aragó. Aquesta història ens diu que, mentres la literatura catalana se cubria de glòria y s'inmortalisava durant els sitgles XIII, XIV y molts dels escriptors aragonesos [438] escrivien llurs obres en català,[237] la literatura aragonesa no eczistia abans del sitgle XIV, y durat aquest la seua vida se reduia casi a les crònicas y altres llibres que feu escriure *En Ferrandez de Heredia*. ¿Ens sabría dir, Sr. Menéndez Pidal, vostè que sab tant, per ont para la poesia aragonesa, això es, del dialecte aragonès del sitgle XI, o del XII, o del XIII, o del XIV, o del XV?[238]

¡Y ens parla vostè d'influència aragonesa dalt el català a n-els sitgles XIII y XIV! Y ¿per ont hi havía d'haver tal influència si Aragó esteriorment no'n tenía cap ni política ni literària? ¿Com l'havía de tenir política, si era una part secundària de la monarquia? ¿Com l'havia de tenir literària, si casi no tenia literatura?

Aquí lo que hi ha, que l'influència literària qu'eczistía entre Catalunya y Aragó, no fou d'Aragó dalt Catalunya, sino de Catalunya dalt Aragó. Y no som quatre carronyes del *catalanisme* que'ns ho hàgem inventat; es l'història, aqueixa història que'l catedràtich acadèmich invoca y dona tan poques proves de conèixer; es aqueixa qui hu ensenya y hu proclama. Qui hu ensenya y hu proclama es N'Amador de los Ríos, En Milà y Fontanals, l'aragonés Borao; y hu ensenyarà y hu proclamarà qualsevol filòlech qu'estudiy l'aragonés y el català, y la passió de partit no li enterbolesca la vista.

---

[237] Nota (17) de l'original: Mss. Pere Navarro, Rodrigo Diez, Juan Dueñas, Santa Fe y Marti Garcia. Latasa ap. Milà, *Trovadores*, P. II, a. 2, p. 67.

[238] Nota (18) de l'original: Vetaquí que'n diu En Menéndez Pelayo (*Antol*. T. VII, p. CCLII): «Aragó» «era» «de llengua castellana parlada amb variants de dialecte» «que» «va tenir en l'Edat Mitja us no sols jurídich y diplomàtich, sino literari, com ho acrediten les nombroses traduccions y compilacions historials que feu fer el famós Mestre de St. Juan, Ferrandez de Heredia. Pero sembla que tal conreu se limità a la prosa, ja que'ls poetes aragonesos, prou nombrosos dins el *Cancionero de Stúñiga*, dins el qui s'anomena d'Harberay y altres durant la segona mitat del sitgle XV, si bé eczaminats ab atenció poden oferir qualque provincialisme, en general... escriven en la llengua comuna y corrent...»

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Tan molts y grossos son els catalanismes de qu'està massell l'aragonés antich, que hi hagué autors que sostengueren que la llengua primitiva d'Aragó era la catalana. D. Gregori Mayans dins la seua obra *Orígenes de la Lengua Española* (I, 54, ap. Diez, *Gramm*. T. I. *Dom. Provenç*. p. 94) diu dels documents aragonesos: «*los instrumentos quando más antiguos, màs lemosinos son*». N'Amador de los Ríos *Hist. Crit*. T. II, *Apend*. II, 584-96) se va creure a n-el cas de dedicar un apendich a demostrar que la llengua primitiva d'Aragó no era la catalana. Lo [439] que sí confessa, «la situació dels aragonesos, *fluctuant, en escriure*, entre la llengua vulgar y l'*idioma de la cort* (el català). *Semblant vacilació, que s'insinua sens dubte desde l'adveniment dels comtes de Barcelona a n-el trono dels Ramirs y Anfosos y que pren més cos y forsa durant el reynat del rey En Jaume I*, qui, ademés de donar la preferència a n-el català, hi escriu sa pròpia *crònica*, *—ha pogut donar origen a l'opinió que combaten*». Posa després una partida de documents per provar la seua tesis, y diu (p. 595) que hi ha que «observar» «en orde a les modificacions que ofereix la dicció a Aragó... que's mesclen a voltes dins aqueys documents vocables catalans de tot, tals com notari, *tengut*, *faciats*, *any* y *anys*, *daçó*, etc. TRASCENDINT AQUESTA INFLUÈNCIA A LA SINTACSIS» (¿ho sent, Sr. Menéndez Pidal?). Y dins el Tom III, c. VIII, p. 405 *in nota*, parlant d'uns *Anales* d'Aragó y Navarra que comensen l'any 1196, en diu: «Estos *Anales*... ofrecen todavía con mayor fuerza el sello que imprime al hablar de Aragón su proximidad con Cataluña. Así, vemos, por egemplo, en ellos las dicciones *prendre*, *aynos* y *anyos*; *Espayna* y *Espanya*; *bataylla; montayna y montanya; conte, saillent,* etc., *en vez de prender, annos, Espanna, batalla, montannas, cuende o conde, saliente*, etc.».

El *pros* Milà dins un article sobre'l diccionari de Borao *Voces Aragonesas*, (*Obr*. T. V, p. 139) diu que a Aragó sempre's parlà castellà-aragonès «a pesar de que *la llengua sabia y palaciana y fins en certs casos la diplomàtica fos desde l'unió amb Catalunya la que després ha rebut lo nom impropi de llemosina*, y a pesar de que l'*aragonès* FOS, COM

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ES ENCARA, MES CATALANISAT (¿ho sent, Sr. Menéndez Pidal?)». Referintse a les paraules posades o escluides p'En Borao com *aragoneses*, diu: «Entre les... *escluides* se conten les *purament catalanes*, pero *catalanes son també*, *ja en llur forma* total, *ja en llur rel*, UN NOMBRE DE LES ALTRES INCLUIDES...». —Y dins la seua obra clàssica de los *Trovadores*, diu tot això: «...Amb l'unió d'Aragó y Catalunya... la poesia trobadoresca trobà protectors dins un reyne de llengua distinta (l'aragonesa-castellana). Desde llavó *la llengua d'oc* EN SA VARIEDAT CATALANA INFLUÍ DALT SA GERMANA L'ARAGONESA» (P. II. a. 2, p. 67). «... El *romans aragonès*, encara que idèntich a n-el fondo amb el castellà, *se sembla* ÀDUCH MÉS que a n-el castellà antich, A N-EL CATALÀ, *ja naturalment desde son orígen, ja* PER INFLUENCIA *de les comunicacions amb les terres de llengua d'oc*. Units els dos reynes, L'INFLUENCIA FOU ENCARA MAJOR... El Sr. Borao.... dins les pag. 19, 21, 22 (de son *Diccionario*) esplica amb imparcialidat l'i*nfluència de la llengua d'oc dins* [440] *Aragó. No sols influí la llengua* sino que s'introduiren qualque volta furs catalans...». Y més envant (art. 12, p. 250) diu que Navarra parlava també l'idioma que després se va anomenar castellà, *amb paraules y giros propis de la llengua y d'oc, a la manera de l'aragonès...»*

No es d'estranyar que N'Amador, En Milà y En Borao diguen tot això de la *catalanisació* de l'aragonès. Lo estrany sería que no hu diguessen. No importa esser gayre prims de nas ni de vista gens fina per temerse'n, en veure qualsevol escrit aragonès, de qu'està farcit de catalanismes. En posarem un raig, dels qu'hem recullits p'el present estudi.

Dels fragments de llibres fets escriure per N'Heredia, que Morel-Fatio copià dins el pròlech de la Crònica de Morea y d'aquesta Crònica meteixa:

—*Muller*, todas las cosas que *eran estadas feytas, almirall* de toda la armada, el *trasoro* (tresor) imperial, por *plegar* (aplegar) *trasoro,* por que se *pensàs que fués* aquel, de aquestas nuevas *se esmortió, linatge,* fueron *liuradas* las islas, *l'*emperador, el dia de san *Nicolau*, no *gosauan* combatir, et *no res* menos, *heretge, treballo.* Aquesta a *apreso* aquella malvada doctrina, nom *dizia res,* no ha podido *fer res*, estaua *devant* de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

huna *imatgen, guarió* de aquella *malantia*, los *meges* lo vidian *souén* (sovent), *cremar* l'estomago, *lo* fierro con que lo cremaron, *cambra,* ni lo *soterràs honradament, qualque, San Leo yxio* al campo, el *bispe, missagero*, *deuallaron* (devallaren), *companyones, comiat* (despedida), el *reyalme* de Francia, querían *ser pagados... del nólit e* que tornassen los *navilios*, todo *lo* imperio, se *reculió* en *galea,* su *cosino ermano*, com auia *proposado* con el, et tomó una galea de la *taraçana* pora *ferla adobar*, a *la fin trobó* una barca *petita, empenyorado*, se *agenollaron devant* del, quiso tomar *una* otra *muller* por auer fillos *masclos* si *pudiés,* fueron *mesos* (de metre, posar) en otras *presiones,* los alemanes los *encalçaron,* eran *clau* de sa tierra, yquello que vos ha *promeso,* toda la *hyvernada pregó* a micer Johan, *era venido* en clarença, otro *consello de present nol* podia dar, et *seyendo arribado* en porto Junco, *presoneros,* las espensas que auia *fechas,* dixo... qu'el *conceller... se era acordado* con *ell,* ella *era estada maridada et era estada dotada* de la castellanía, el *duch* le auia *levada* la senyoria, etc. etc. etc.

De les proposicions d'aliansa que'l rey En Jaume II d'Aragó feu a n-el Rey de Granada (Memorias Historicas d'En Capmany, T. IV, p. 25 et ss.):

Ricos *homens, eran venidos,* e que *s'end* fuessen, en *exas* partes, e si en este...y *crexen* otros *ardidos,* fizo *aplegar* [441] (reunir) la qual *cort es estada* a gran honra, los grandes *aferes que ha avidos,* los avia *mester.*

D'una carta del meteix rey d'Aragó a n-el *de Granada* (ib. p. 32):

Aviades *recibida* la nuestra carta, ovieremos *trametido lo dito don Bernat*, con *qui nos somos* agora *vistos.*

D'un tractat de pau entre entre'l meteix rey d'Aragó y el Rey del Marroch (ib. p. 42):

e quel lexe cumplir, cosas... que demandavamos *ques* compliesen.

Del discurs de l'arquebisbe de Saragossa contestant a n-el rey En Martí dins les corts de 1398. (Blancas, *Comentarii*, p. 381 et ss.):

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Muy *excellent princep* e *reduptable senyor,* las *paraulas* por mi *proposadas,* los santos *cridan*, et el *Anyel, la salut devalla* del *Princep,* non *exiredes* de aquí*, metges*, e muy *laugero, treballos, ara.*

D'una determinació de les corts d'Aragó de 1451 (ib. p. 386):

dreçando sus paraulas a los *ditos* señores, una cedula que *liuró*, maldat cometida... en haver *vendidos* los castiellos, *E yat sia* està en verdat, antes *romanga* en aquel estado.

¿En vol mes de *catalanismes de* l'aragonès el Sr. Menéndez Pidal? N'hi poríem omplir casi casi tants de centenars de planes com n'hi ha d'escrites en aragonès, ja que aquest dialecte casi tot lo que té de caracteristich y diferent del castellà, no es més qu'un teixit de *catalanismes.* No son solament forfollons de paraules catalanes, sino bona part de la morfologia y de la sintacsis llenguadociana, y fins-y-tot de la nostra ortografia, com se veu p'els eczemples qu'hem posats. Els sons llatins o d'altra procedència que en castellà donen *j* o *g* (conse*j*o, traba*j*o, mu*g*er, hi*j*o, reco*g*er, etc.) y en llengua d'oc donen *ll* (conse*ll*, traba*ll*, mu*ll*er, fi*ll*, recu*ll*ir, etc.), en aragonès donen també *ll* (conse*ll*o, treba*ll*o, mu*ll*er, fi*ll*o, reco*ll*ir, etc.). L'aragonès admetia les formes nominals y verbals tan anti-castellanes: e*x*as (estas), cre*x*en (crecen), heret*g*e (hereje), met*g*e (médico), llinat*g*e (linage). En l'ortografia representava la ñ y la *ll* per *yn*, *ny*, *yl*, *yll*, *li*, y el so de *d* final per *t*, lo meteix que'l català. En quant a sintacsis, suprimia la preposicio *a* de l'acusatiu en les oracions d'activa: usava sovint de l'ausiliar *esser* en lloch d'*haver* amb certs verbs intransitius, y amb los reflecsius, y feya concordar el participi amb lo terme d'acció, tot lo meteix que en català. Y no'ns diga'n Menéndez Pidal que'l castellà antich també tenía tots aquests fenòmens gramaticals. Es ver que les tenia, pero no amb la [442] regularidat y constància que'l català, y ademés s'en va anar desfent ben prest, fins a l'estrem de que'n perdé moltíssims durant el sigle XIII, no n'hi quedaren gayre a n-el XIV, y a n-el XV ja no'n conservava casi cap, com se veu p'els monuments literaris de llavó. No hi ha mes que comparar, per eczemple, el castellà de L'Arxipreste de Hita, que ja en té ben pochs, amb l'aragonés d'aquelles

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

saors, y se veuràn les trenques d'un a l'altre: les trenques de part de l'aragonès son la mala fi *de catalanismes* de que està massell.

Pero en Menéndez Pidal sostén que es al revés, que no hi ha tals *catalanismes* dins l'*aragonès*, sino que *son aragonesismes* dins el català. Y com tots aqueys *aragonesismes* no son només dins el català, sino dins totes les altres branques de la llengua d'oc, resultaria, si fos ver lo que sostén En Menéndez Pidal, que'l *català*, el *gascó*, el *tolosà-narbonés*, el *provensal*, el *llemosí,* l'*alvernyés,* el *vianés,* tota la llengua d'oc estaría plena d'*aragonesismes,* fins a l'estrem d'esser aragonès casi tot el seu lècsich, la seua morfologia y la seua sintacsis, y tendríem que la llengua d'oc seria filla de l'aragonés.

¡Sembla mentida que la passió anticatalanista perturb y cegui fins a tal estrem tot un catedràtich de filologia comparada de la Central y tot un acadèmich de l'Espanyola!

Y lo mes gustós es l'anatema final esglayador amb-e qu'ens amanassa aqueix home si no admetem a *priori* els *aragonesismes* dins el català y l'enfilall d'atrocidats que sostén sobre l'*aragonisació* de la nostra llengua. Ben clar y llampant ens ho enfloca*: «Desconocer esto* (els aragonesismes a priori y aragonisació del català desde'l sitgle XIII), *es desconocer la història de Catalunya.»*

¡Així'ns agraden els *centralistes* y *anticatalanistes!*... amollant *potxes* per l'estil. ¡Son els millors aussiliars per la nostra propaganda!

Y vetaquí les proves y raons qu'En Menéndez Pidal ha pogudes presentar de com mentres el català del sitgle XIV *se castellanisava o aragonisava profundament, no admetent tals o quals paraules soltes, sino alterant la seua estructura, la seua declinació, son sistema de partícules, baix de l'influència de l'idioma que de tot d'una manifestà l'esperit*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

espansiu que l'havia d'estendre per Espanya y Amèrica, això es, el castellà.

Sobre tot, Sr. Menéndez Pidal, demostrada la nul·lidat de totes les proves y raons qu'ha presentades vostè a favor de tals [443] tesses absurdíssimes, esperam que'n present de noves per admetreles si son admisibles o posarles en solfa si no son més passadores que les altres.

§ 3. El castellà no ha estat may compenetrat amb el castellà ni manco hi està avuy identificat

L'*admiració* que sent en Menéndez Pidal per *la robustesa y les glòries de la vella llengua catalana*, arriba fins a l'estrem de ferli dir: «...contra lo que los exaltados creen, el catalán no es de índole opuesta al español, sino que vive compenetrado con él desde muy antiguo, y hoy está identificado con él».

Anemho a veure si es vera aqueixa *compenetració* y *identificació* del català amb lo castellà.

Per no fer embuys y posar les coses així com cal, seguirem el sistema analítich, estudiant si tal *compenetració* y *identificació* eczisteixen en la *fonètica*, en la *morfologia* o en la *sintacsis*.

I. LA FONÈTICA CATALANA NO ESTÀ COMPENETRADA NI IDENTIFICADA AMB LA DEL CASTELLÀ.

Per ferho tocar amb les mans no hi ha més que recórrer els sons vocals y consonants que té una y altra llengua, y se veu que son les dues neollatines més oposades y discordants.

ELS SONS VOCALS:

La *a* en castellà no té mes qu'*un* so, siga tònica, siga àtona. En català en té *tres:* en esser tónica *(pA, cAsa),* sona clara com en les altres llengües neollatines; y, en ésser àtona, sona per l'estil de la *e* muda francesa *(cAnar/tAulada);* y amb un so més fosch, casi com *o,* en esser

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

final, dins la regió meridional de la província de València y alguns endrets de la d'Alacant *(escolo = escolA, dono = donA)* y a Felanitx y Sineu (Mallorca). Dins el reyne de València, quant es medial, encara que siga àtona, sona clara, sens dubte per influència castellana. Els clàssichs valencians, confonent, com confonien, aquesta *a* amb la *e*, demostren que en llur temps la *a* àtona sonava a València com dins els altres territoris de la llengua.

La *e* en castellà no té mes qu'un so, que diuen *tancat*, siga tònica, siga àtona. En català en té *quatre:* el so tancat, com en castellà *(veurÉ, panEr*); el so *ubert* com en francès y italià *(cEl,* m*E*l, *tErn*); el so apagat per l'estil de la *e* muda francesa y que's confòn amb lo so de la a àtona *(JaumE, tEnir*); y un so mes fosch encara, en esser tónich, casi com la *eu* francesa, a les Balears y sobre tot a Son Servera, Artà y Capdepera (Mallorca): *casEta, taulEta*, *plE*, *podEr*. A n-el reyne de València, Ribera [444] d'Ebre y part occidental de la província de Lleida la *e* àtona, sobre tot si es final, sona clara, com en castellà; en tots els altres territoris sona apagada, per l'estil de la *e* muda francesa.

La *i* sona en castellà lo meteix que en català.

La *o* en castellà no mes té *un* so, el *tancat,* que diuen. En català en té *tres:* el so *tancat* com en castellà *(amOr, raÓ*); el so *ubert* com en francès y italià *(Òr, pÒch, dÒna);* y dins Catalunya oriental, Catalunya francesa, Menorca, Eivissa, Sóller (Mallorca) y Alguer (Sardenya), en esser àtona, sona com *u (rUbar = robar, trUbar = trObar).* A alguna regió de la província d'Alacant obrin tant la *o* uberta com els inglesos a certs diftonchs *ou* y ow (*found*, *now*), que casi la fan *a:* sembla que diuen: *bAu (=bou), sAu* (=sòu).

La *u* sona lo meteix en castellà que en català.

En castellà les vocals sonen lo meteix en passar de tòniques a àtones y d'àtones a tòniques (*cAsa-cAsita, tApa-tApar).* En català la *a*, la e y la *o,* en deixar d'esser tòniques, deixen el so *clar* y prenen l'*apagat* o *fosch (dÒna dOneta, tAula tAuleta = tÆuleta, vÉnen-vEnien = vÆnien*).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

En castellà els sons *ia, ie, io, ua, ue, uo,* de procedència llatina *(scIEntia, reverentIAlis, portIOne, congrUA, grUEs, perpetUO)* casi sempre se diftonguen. En català no fan diftonch may, en no esser *ua* y *ue* que'n fan uns quants: *qUAtre, qUArt, qUAnt, cUAntra; elocUEnt, consegUEnt, cUErn* (cuadern):

En castellà dins els diftonchs la vocal *predominant* va més vegades devant que derrera *(sOis, rey; ciEncia, biEn, viUdo, prudenciAl, naciÓn,* etc.) En català, en treure aquells diftonchs *ua, ue*, la vocal *predominant* may va derrera (*mAy*, *rEy*, *envIy*, *noY*, *embUy*; *pAu*, *vEu*, *nIu*, *pOu*, *sUu*).

En castellà hi ha *triptochs;* en català no n'hi ha casi cap. Hi ha *gUAytar* y l'interjecció ¡UEY! y qualcún altre.

Ademés de totes aqueixes discrepàncies entre les dues llengues envers dels sons vocals, hi ha en català, com no hi es en castellà, lo que'n diuen *elisió de* les àtones *a* y *e*, que tenen el meteix valor fònich. Quant una paraula acaba amb qualsevol d'aqueys sons y la qui vé hi comensa, de la *final,* de l'*inicial* se fa un sol(s) so, com si només fos una *a* o una *e (taulA Estreta, cadirA Alta, llibrE Escrit* sonen *taul·Estreta* o *taulA·streta, cadira'lta* o *cadir'alta, llibre'scrit* o *llibr'escrit).* Ara si la paraula qui vé comensa en vocal tònica o amb *i, o, u* àtones, o bé la paraula de devant acaba amb aqueys sons y li qui segueix comensa amb *a* o *e* àtones, se perden aqueys dos sons y sols queden els altres; y si son vocals tòniques les que's topen o bé *i, o, u* àtones, no hi [445] ha elisió: *estavA Alt = estav'Alt, galtA Inflada = galt'Inflada, duyA ornaments = duy'Ornaments, onzE Unces = onz 'Unces, safrÀ Estantís = safrÀ'stantís, edificI Esbelt = edificI 'sbelt, morO Enfurit = morO'nfurit, pA Agre, bemeficI insigne, servicI ordinari, forrO Interior, morO Untat).*

Aquest fenòmen el tenen consemblant el francès y l'italià, pero no el castellà.

ELS SONS CONSONANTS:

Eczaminemlos aboldronats segons l'orgue amb que principalment s'articulen; y, com les *diferències* unes son *particulars de* cada so, y altres *generals*, vegem primer aquelles y llavò aquestes.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Diferències particulars:

Sons gutturals. El castellà té: *a*) el *fort* de *c* devant *a, o, u* (*cabo, codo, cubo*); *y* el meteix *suavisat* devant *e*, *i*, representat *per qu (porQUe QUien); b*) el *fluix de* g devant *a, o, u (laGar, fueGo, Gusto*); y el meteix suavisat devant e, *i*, representat per *g* y *u quiescent (GUerra, GUitarra); c*) y l'*aspirat de j*, devant totes les vocals *(hiJo), y* el de *g* devant *i, e,* idèntich a n-el de j (*Gitano*, *Gemir*). —El català té tots aquests sons, fora'ls dos *aspirats* (el de *j* y *g* devant *e, i),* això es, no'ls-e té *gutturals*, com no'ls hi tenen les altres neollatines, sino *palatinisats.*

Sons paladials: El castellà té *ñ*, *ll* y *ch.* —El català té aqueys tres sons, representats respectivament per *ny*, *ll, tx* (*aNY, LLuny, reTXa*); y ademés el de *j* amb qualsevol de les vocals *(jay, joy, juy*); *c*) el de *g* devant *e, i (Gep, Girar*); *d*) el de *x* = ch francesa (*això*); *e*) y el de *tg*, *tj (pelaTge, miTja).* —Aqueys sons de j, *g* y *x* se troben dins les altres neollatines, fora la castellana, així com les té'l català amb poca diferència, encara que qualcuna d'aquelles empri una grafia diferent.

Sons dentals: El castellà té com el català *d, t, r, rr, n, l, s*, *x, z,* y *c* devant *e*, *i*: amb les següents diferències: —1a el català, ademés de la *l* senà (*peL*), té com l'italià la doble *(cel·la, col·legi);* el castellà no té mes que la senà; —2a el català té com les altres neollatines la *s* fluixa *(casa)* y la forta o doble *ss (cassa);* el castellà no té mes que la *s* forta; —3a el català, com el francès, dona a la *z* el so de la *s* fluixa, essent *inicial (zel) o* me*dial* després de consonant *(onze, colzo)*; l'italià li dona un so per l'estil; el castellà no té tal so, sino que, separantse de les altres neollatines, dona a la *z* un so aspirat o *ceceo* que diuen; —4a el català lo meteix que el francès fa sonar la *c* devant *e, i, com* ss forta *(gracia, cervell),* y per representar aquest so devant *a, o, u,* o en sílaba inversa, se serveix de la *ç (capaç, capaços,* [446] *ven*çut); el castellà, separantse de les altres neollatines, dona a la *c* devant c, *i,* el meteix so *aspirat que* a la *z*, això es, el *ceceo;* —5a el català dona a la x dental dos sons, de *cz y cs (examen = eczamen, fixar = ficsar);* en castellà no té més que el so de *cs* (*exento, eximir*); —5a el català té els sons composts de *ts* y *tz* (*saTsar*,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

baTzà); y el castellà no'ls-e té; —7a el català té'l so de *tl*, *tll* (*veTLar*, *veTLLar*, *espaTLa*, *espaTLLa*); y el castellà n'està sense.

Sons llabials: abdues llengues tenen els meteys: *b*, *p*, *f*, *m*, *v*.

Diferències generals:

1a Les consonants *fortes* en català, quant passen de *finals* a *medials*, se suavisen, això es, torna cada una la fluixa del meteix orgue: la *t* torna *d* (*casaT-casaDa*), la *c* torna *g* (*lloCH-lloGar*), la *p* torna *b* (*saP-saBia*); y al revés, les fluixes, en passar de medials a *finals*, se *reforsen*, això es, tornen les fortes del meteix orgue (*naveGar-naveCH*, *verDa-verT*, *reBre-reP*). —Res d'això passa en castellà.

2a. En català poren esser finals tots els sons *vocals* y *consonants* fora la doble *ll*. En castellà no hu poren esser la *y* derrera *i, u*; ni la *u* subjuntiva de diftonch; ni les consonants *b, c, g, ch, ll, m, p, qu, t, v, x*. Els mots castellans acabats en *j* o *f* son ben clars, ben clars. Si n'hi ha d'acabats en *x*, o son mots erudits, presos del llatí, o noms geogràfichs, de procedència eczòtica.

3a En català, no sols poren esser finals tots els sons consonants, fora *ll* doble, sino que n'hi pot haver dos y tres acabant la paraula (soRT, ell qu'eNTR, que hu arreTGL). En castellà no poden acabar les paraules més que amb un so consonant.

4a En castellà son paraules àtones els articles, les preposicions, les conjuncions; y les tòniques tenen els accents prosòdichs de tal manera que no més n'hi ha un dins a cada paraula, y, a tal punt hi domina, que, si l'alteren y remunten qualque poch cap de les altres vocals, resulta un efecte desagradabilíssim, tuda tota l'armonia de la frase y escarrinxa les orelles dels qui modulen el castellà així com cal. Dins el català succe[e]ix tot lo contrari: els articles, preposicions y conjuncions de més d'una sílaba son mots tònichs; encara que dins les paraules no hi haja més qu'una vocal tònica *predominant,* a voltes n'hi ha d'altres de *subdominants,* això es, tòniques secundàries, aont se pot carregar la veu y s'hi carrega sovint, sense tirar a perdre l'armonia de la frase, com tampoch no sufreix res aquesta si accentuam més una paraula secundària que la principal si

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

així convé per l'espresió. Estudiant aquests fenòmens lo Rt. P. Nonell diu *(Anal. Fonol. Ort.,* c. III, § 1. p. 26): «Vetaquí una de les diferències [447] més radicals, que èntre aquestes llèngues germanes existexen. La castellana no pot colocar els accents sino d'una sòla manera, y amb una disposició fixa constant é inmutable: la paraula tònica may perd son accent: la àtonica may s'accentua. El català dexa sens accentuar la tònica sempre que li apar: si es llarga, li posarà dos accents. A la tònica la accentuarà, si li ve bé. Dirà *AndaluCIa*, per evitar lo concurs de les tres sílabes atòniques: lo qual al oido castellà sonarà: *anda, Lucia*.»

Tan grosses resulten aquestes diferències fonètiques y prosòdiques entre'l català y castellà, que son la causa de que'ls catalans y balears ens consti tant y tant pronunciar el castellà y agafar lo que diuen els castellans *el acento*; per això quant els castellans ens senten parlar castellà, els escarrinxam les orelles, si no hem fet un estudi llarguíssim de pronunciació dins el territori castellà; per això, mentres amb un any d'esser a França o Itàlia catalans y mallorquins agafam completament, sense gran estray, la bona pronunciació d'aquestes llengues, —per conseguir la castellana, no nos basta un any ni dos ni tres, y n'hi ha que ni tota la vida. Lo qual no té altre esplicació, sino que la fonètica catalana està molt més lluny de la castellana que no de la francesa y de l'italiana.

Tan grosses son les diferències entre la fonètica catalana y la castellana, que l'ortografia d'aquesta no serveix casi de res per escriure el català, de tal manera que'ls catalans y balears que no coneixen més ortografia que la castellana, se veuen tan endidalats per escriure la nostra llengua, que hu donen per un impossible; y se comprèn perque se troben amb una infinidat de sons que no saben com escriurelos perque no's troben dins el castellà, y no veuen ni afinen la manera de presentarlos gràficament; y n'hi havía no fa gayre qu'arribaven a l'estrem de creure que'l català era una llengua que no's poria escriure. Venturosament, d'aquests tals ja no'n romàn casi cap, amb l'empenta estupenda qu'ha presa'l nostre renaixement literari. Y es que, si no's fa un estudi ben

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

detingut de la nostra fonètica, presindint casi completament de la castellana, no hi ha remey d'arribar a escriure regularment en català.

Tot això prova que son grossíssimes y radicalíssimes les diferències que hi ha entre la fonètica catalana y la castellana, y qu'entre totes les neollatines no n'hi ha de mes discordants y d'oposades. En casi tot lo que la nostra se decanta de la castellana, s'acosta a l'italiana y sobre tot a la francesa, y fins-y-tot a la portuguesa en molts de punts.

II. LA MORFOLOGIA CATALANA NO ESTÀ COMPENETRADA NI IDENTIFICADA AMB LA CASTELLANA. [448]

1. Les diferències generals 1a, 2a y 3a que senyalàrem entre la fonètica catalana y la castellana, determinen en les paraules de les dues llengues una diversidat de desinències grossíssima, que no creym del cas especificar perque està massa a la vista de tothom.

2. L'ausència casi completa de diftongació de les vocals llatines dins el català y la frecuencia escessiva d'aqueix fenomen dins el castellà *(o=ue, e=ie, i=ie: sOrte-sUErte, bEne-bIEn, nIve-nIEve*, etc.), constitueix una altra font ben abundosa de diversidat entre les paraules catalanes y castellanes.

Recorreguem *les parts de l'oració,* fent notar les divergències entre'l català y el castellà.

ARTICLES.

El català, no sols té tots els castellans: *el, los; la, las; un*, *unos,* (amb la forma catalana *uns), una*, *unas;* sino que té tots aqueys altres: *lo, els; es, ets; so, s', sos; sa, ses;* y ademés té'ls dos articles *personals EN* y NA *(EN Mateu, NA Maria),* desconeguts completament dins el castellà.

NOMS.

1. Els de procedència llatina, pertanyents a la segona, tercera, y quarta declinació, casi tots se formaren dins el català amb lo tema llatí

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

rònech *(amic-us, port-us, nav-is)* o amb lleugeres tramudanses de qualque vocal o consonant de dit tema (niv·e-nEU, *fruct·us-fruYt),* o afegintse una e eufònica final *(templ·E, llíbr·E).* Aqueys noms en castellà acaben en *o* o en *e*, donantse lo cas de que'ls acabats en *e* dins el català *(mestrE, preverE),* acaben en *o* dins el *castellà (MaestrO presbiterO),* y els castellans que acaben en *e (brevE, navE, fuertE),* en català son el tema rònech sense desinencia *(breu, fort, nau).*

2. Els plurals dels temes castellans acabats en consonant, se formen afegint *es (virtud-virtudes, miel-mieles, lección-lecciones, lagar-lagares, arnés-arneses, luz-luces);* en català se formen afegint just *s (cap-capS, virtut-virtutS, mel-melS,* etc.), en treure'ls acabats en *s o ç*, aont s'afitg *os* (*bras-brassos, pes-pesos, pis-pisos, ros-rossos, capaç-capaços*, etc.).

3. Els temes llatins acabats en *n (man·us, ton·us, bon·us, san·us),* en castellà fan el singular en *o* y el plural afeginthi una *s (mano-manos, tono-tonos),* y, si's tracta d'adjectius, fan la terminació femenina baratant la o amb *a (buenO-buenA, sanO-san*A). Ara'l català segueix un camí ben diferent: fa'ls singulars just amb el tema escapsantli la *n (mà, to, bo, sà),* y a n-els plurals recobra la *n* afeginthi *s* (m*ans, tons, bons, sans*); y, si's [449] tracta d'adjectius, forma la terminació femenina singular p'el meteix procediment, recobrant la *n* etimológica y afeginthi a *(bona, sana, plana).*

4. Les lley(e)s que retgeixen el trànzit dels sons consonants llatins dins el castellà discrepen ferm de les que retgeixen dins el català. Porem citar: *a*) la f, que dins el castellà casi sempre's pert reduintse a *h* (*filus-hilo, fames-hambre, ferrum-hierro, fundus-hondo*, etc); y en català's conserva (*fil, fam, ferre, fons,* etc.); *b*) y els sons que en castellà donen *j* (*paja, hoja, hijo, oveja, espejo, trabajo,* etc.), en català donen *ll (palla, fulla, fill, ovella, espill, traball).*

En lo que divergeixen una cosa fora mida les dues llengues es en la formació de *derivats, aumentatius* y *diminutius*. El català es més abundós que'l castellà en fenòmens d'aquests, y té una partida de *sufigs* que'l castellà o no'ls-e té o'ls-e té desfigurats per la diftongació o altres

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

alteracions, o bé les empra clares vegades, mentres el català en fa una gran despesa.

Ventaquí un enfilall de *sufigs* d'aqueys[239] y de derivats que'n resulten.

*Ell ella: ram*ell, *nov*ell, *ruixad*ell, *passer*ell; *cas*ella, *port*ella, *pastor*ella, *cist*ella. El català en té a milenars de derivats així. Dins el castellà aqueix *sufitg* pren les formes: *ello, el, illo (cap*elo, *nov*el, *parc*ela, *cast*illo, *ast*illa),* essent les formes *el, ela* les manco frecuents (Vid. Diez, ib. p. 338).

*Al, alla: crem*all, *crest*all, *acabat*all; *trob*alla, *endevin*alla, *joven*alla.

El·lo, el·la: *caspit*èl·lo, *magr*èl·lo, *xitxerèl·lo, novel·la, magr*el·la.

*atla, atlla: ba*tle, *esp*atla; *ba*tlle, *esp*atlla.

*oll, olla: gen*oll, *sad*oll, *cur*olla, *cab*olla.

*Ull: cas*ull, *branc*ull, *creix*ull.

*Ul·lo: mat*ul·lo, *beat*ul·lo.

*Ol·lo: meri*ol·lo, *m*ol·lo, *fit*ol lo.

Ol, ola: oratjol, ventitjol, portitxol; cassola, plajola, bestiola. El castellà té pochs derivats en *ol, ola,* perque a casi tots ha diftongada la *o* en *ue (herr*ere*uelo, pañ*u*elo, moz*u*elo, plaz*u*ela, hij*u*ela, vir*u*ela.* (Vid. Diez, ib. p. 296).[450]

Ench, enca: blavench, primerench, estiuench; pellerenca, agostenca, bordissenca. Aquest sufitg es ben característich y casi esclusiu de la llengua d'oc (Vid. Diez, ib. p. 347).

*Am: banyam, brescam, avi*ram, *rotam, trossam.*

Im: atlotim, ruixim, brotim, llavorim, esmotxim.

Um: criadum, forasterum, llebrum, missatjum, escaravatum (aplech de *criades, forasters, llebres, missatges, escaravats,* etc).

Ando: forasterando, (forasterot), *foscando* (el moment de ferse fosch el dia), *volando* (un que no té aturall en lloch, y se'n va d'assí y d'allà).

---

[239] Nota (19) de l'original: Estudia aqueix punt magistralment D. Tomàs Forteza, al cel sia, dins la seua *Gramática Catalana* (comensada a estampar a despeses de la Excma. Diputació de les Balears l'any 1890, y refermada desd'entany), secc. II, c. II, p. 107-137. Qu'hi ha que veure es Diez, *Gramm.* T. II, *Derivat.* p. 277 361.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Arro: homonarro, portalarro, cavallarro.

Ardo: veyardo, polissardo, aliardo.

*O, ona: carreró, tovalló, tauletó; criad*ona, *polis*sona, *peti*tona. Aquest *sufitg* el posam perque en castellà es *aumentatiu y* en català es *diminutiu (salón, lanzon, mocetón, nubarrón*, etc.).

Erró: lloquerró (lloquet), *ponterró* (pontet).

Oy, oya: petitoy, menudoy, cofoy, agraciadoy; margalidoya, petitoya.

Inoy, inoya: pedrolinoy, atlotinoy; micoinoya, atlotinoya.

Eu, *eua: homoniqueu, atlotineu, caparrineu; florineua, miconeua, paparrineua.*

Etxo, etxa: tauletetxo, atlotetxo, fadrinetxo, sabateretxo; cosidoretxa, criadetxa, planxadoretxa.

Moltes més diferències poríem indicar entre'ls noms catalans y castellans; pero allargaríem massa. Ja n'hi ha prou amb els qu'hem retrets per provar que no eczisteix per aquest vent la *compenetració* ni la *identificació* de les dues llengues.

PRONOMS.

Personals: Venen a esser els meteys en català y en castellà (sing. *jo, tu, ell; me, te, se; mi, ti, si;* plur.: *nos, nosaltres; vos, vosaltres; ells);* pero amb les següents divergències: 1a La forma *ti* s'es perduda en català. 2a En català *me, te, se, s'inverteixen* si les va devant una paraula acabada en vocal *(¿que*'m *dius? —¿que't diuen? —¿que's veren?),* y devegades maldement no les venga vocal devant (—em *sab greu;* —et *trobaren,* —es *pegaren).* 3a També s'*inverteix nos:* —'ns *(si'ns avenim; — no'ns veurem).* 4a Aquesta forma *'ns, ens*, y la correlativa *'ns ens (vos)* prenen una *e eufònica* derrera*: ens-e, eus-e* a molts d'endrets de Catalunya (ens-e *veurem, —eus-e trobareu*). 5a Aquestes dues formes se sincopen en *'s-e, 's-e* dins tot el reyne de València y gran part de Catalunya *(¡Anem's-e! —ianeu'se! —¿s-e* [451] veurem? —¿s-e

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

trobareu?). 6a El català té les formes *el, els, els-e, li* (el *veuren allà; —els havien parlat; —els-e tocà; —li donaren allò).* El castellà no les té.[240]

Demostratius: El castellà té aqueys: sing. *este, esta; ese, esa; aquel, aquella.* Plur. *estos, estas; esos, esas; aquellos, aquellas;* y les formes neutres: *esto, eso, aquello.* El català té aqueys altres: sing. *est, esta; eix, eixa; aquest, aquesta; aqueix, aqueixa, aquell, aquella;* plur. *ests, estos; estes; eys, eixos; aquests, aquestos; aquestas; aqueys, aqueixos, aqueixes; aquells, aquelles*; *y* les formes neutres *estò* (a n-el reyne de València), *això, assò, allò.* Per lo tant el català té tot una sèrie de demostratius que'l castellà fa sitgles que los va perdre. Y en té un altre de demostratiu el català, especialíssim, esclusivament seu, per designar una persona que un vol anomenar y no li vé'l nom a la boca. A-les-hores unim a n-els neutres *això o allò,* l'article personal masculí si's tracta d'un home, o el femení si's tracta d'una dona, per medi de la proposició [sic] *de,* y a n-el segón cas donam terminació femenina a n-el neutre; així deym: —He vist EN DAIXÒ O EN DALLÒ *que rallava amb* NA DAIXONA o *amb* NA DALLONA.

Possessius: El castellà té: sing.: *mio, tuyo, suyo; mia, tuya, suya; mi*, *tu, su; nuestro, vuestro;* —plur.: *mios, tuyos, suyos; mias, tuyas suyas; mis, tus, sus; nuestros, vuestros.*

El català té aqueys altres: sing.: *meu, mi*, *teu, seu; meua, teua*, *seua; mia, tua, sua; mon, ton, son; ma, ta, sa; nostre, nostro; nostron; vostre, vostro, vostron; llur;* —plur.: *meus, teus, seus; meues, teues, seues; mies, tues, sues; mos*, *tos, sos; mons*, *tons, sons*; *mes, tes, ses; nostres, nostros; vostres, vostros; llurs.*

De manera que'l català té a n-el singular quatre y a n-el plural tres sèries més de possessius que'l castellà; y endemés té'l possessiu plural de tercera persona *llur, llurs,* que'l castellà fa molts de sitgles que'l perdé.

---

[240] Nota (20) de l'original: A n-el sitgle XIII encara tenia la forma *li*. Vid. A. Bello.-R. J. Cuervo, *Gramática Castellana*, Nota 121, p. 110.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Relatius: El castellà té: *que, quien, cual, cuyo.* El català té: *que, qui, quin, quina* (interrogatiu y ponderatiu) y *qual.* Per consegüent, no més s'avenen de *dos* y discrepen de *cinch.*

Indefinits: El català té aquests, que'l castellà no té: *altri, qualcom, qualque, qualqui; qualcú, qualcuna; quiscú, quiscuna; cascú, cascuna; cadascú, cadascuna; negú, neguna; cap; tothom; quesvulla.*

Partícules pronominals y proverbials: El català té: *hi, en, ne*, *ho*. El castellà fa molts de sitgles que les va perdre. [452]

VERBS

Si grosses son les discrepàncies entre les dues llengues en les altres *parts de l'oració,* ho son sobre tot amb aquesta. Veyamles:

1a Per la *derivació* dels *verbs* el català engarbulla també'ls *sufigs* llatins o romans a la seua manera, casi sempre diferent de la castellana. Posarem alguns eczemples de *sufigs* tractats diversament p'el català y el castellà. (Vid. Diez, ib. p. 361-76).

ICARE: el castellà n'ha fet CAR, AR (*flamEAR*, *humEAR*, *señorEAr; fustigAR, poetizAR);* y el català ETJAR *(passETJAR,* galleETJAR, *catalanETJAR, mallorquinETJAR*, *homonETJAR*, *forasterETJAR, madonETJAR, guivenetETJAR*, *solfETJAR,* etc., etc., etc.). Es tan abundós aqueix *sufitg* en català, que'ns atrevim a dir que no hi ha casi cap paraula amb la qual no hi puga formar un verb. No'n té cap el castellà de font de verbs com aquesta (Vid. Diez, ib. p. 366).

ASCERE, ESCERE, ISCERE: El castellà n'ha tret *acer, ecer;*[241] y el català *àixer, éixer, ir: nACER-nÀIXER* y *nÉIXER*; *pACER-pÀIXER* y *pÉIXER*; *parECER-parEIXER, ennegrECER-ennegRIR; fen*ECER-*finIR; esclarECER-aclarIR,* etc. (Vid. Diez, ib. p. 374).

Aquesta diversidat de *tractament* dels *sufigs* verbals del català y del castellà ha produides les grosses discrepàncies que hi ha entre les

[241] Nota (21) de l'original: Vid. *Gramática de la lengua castellana por la Real Academia Española,* Madrid, 1890. P. I, c. VI, § III, p. 104; A. Bello-R. J. Cuervo, *Gramática Castellana*, c. XXIV, num. 509, p. 137.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

desinències dels verbs catalans y la dels castellans, qu'ara tot just anam a veure.

2a El castellà no té més que tres conjugacions. Tots sos verbs acaben en les sílabes tóniques *ar, er* o *ir.* El català, ademés dels acabats en ar (*amAR*), en *er (podER, essER, volER)* y en *ir (sentIR, dIR*), en té un sens fi de terminacions les més diverses. Ventaquí un grapat.

Acabats en *andre (romANDRE),* en *endre* (*enCENDRE*, *estENDRE*, *vENDRE*, *prENDRE*), en *indre (tINDRE, vINDRE*) y en *ondre* (fONDRE).

Acabats en *aure (plAURE, cAURE*), *en eure (llEURE, crEURE, veURE*), en *iure (vIURE, escrIURE)* y en *oure* (*mOURE*, *cOURE*).

Acabats en *aldre* (*vALDRE*, *cAURE*) y en *oldre* (*absOLDRE*, *mOLDRE*).

Acabats en *àixer* (*nÀIXER*, *pÀIXER*) y en *éixer* (*parEIXER*, *crÉIXER, coNÉIXER).* [453]

Acabats en *aixtre* (*nAIXTRE*) y en *eixtre* (par*EIXTRE, conEIXTRE*).

Acabats en *ànyer* (*plÀNYER*, *pertÀNYER*) y en *ènyer (fÉNYER, estrÉNYER, empÉNYER*).

Acabats en *émer (tÉMER, prÉMER), en ebre* (*quEBRE*, *reBRE*, seBRE), y en *etre* (*mETRE*, *promETRE*).

Y ademés hi ha *córrer, socórrer, tórcer, véncer, fúgere, dur, rompre* y altres que segurament nos son passats per alt.

3a També discrepen les dues llengues respecte dels verbs *incoatius* pròpiament tals o que'n tenen la forma, y que procedeixen dels llatins acabats en *àscere (inveterASCERE), éscere (albESCERE), iscere (ingemISCERE).* La forma *incoativa,* caracterisada per *sc*, no més té lloch a n-els *presents d'indicatiu* y *subjuntiu.*

Vetaquí una mostra catalana y una castellana.

CATALANA: INDICATIU: jo pate*sch,*[242] pati*xch,*[243] pati*xo,*[244] pa*teixu;*[245] TU pate*ys*,[246] pate*ixes,* pati*xes; ELL* pate*ix,* pati*x*; NOS. pati*m*;

[242] Nota (22) de l'original: Es la forma primitiva dins la llengua, y s'usa encara a les Balears y a bona part de Catalunya oriental.
[243] Nota (23) de l'original: Es la forma pròpia y actual del reyne de València.
[244] Nota (24) de l'original: S'usa dins la regió occidental de la prov. de Lleida y dins bona part de la Ribera d'Ebre.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

VOS. patiu; ELLS pat*eixen,* pat*ixen.* SUBJUNTIU. Que *JO* pat*esca,* pat*esqui*, pat*ixca*, pat*eixa*, p*ateixi;* que TU pat*esques,* pat*esquis,* pat*ixques,* pat*eixes;* pat*eixis,* qu'ELL pat*esca,* pat*esqui* etc.; que *NOS.* pat*iguem,* pat*im*; que VOS. pat*igueu,* pat*iu*; qu'ELLS pat*esquen,* pat*esquin,* pat*ixquen,* pat*eixen,* pat*eixin.*

CASTELLANA: INDICATIU. Yo pad*ezco, TU* pad*eces,* ÉL pad*ece*, NOS. pad*ecemos*; vos. pad*ecéis*, ELLOS pad*ecen.* SUBJUNTIU: Yo pad*ezca;* TU pad*ezcas;* ÉL pad*ezca*; NOS. pad*ezcamos*; VOS. pad*ezcais,* ELLOS pad*ezcan*.

Les discrepàncies que hi ha, son les següents: 1a En català tenen la *forma incoativa* casi tots els verbs acabats en *ir* y llavò'ls acabats en *àixer éixer* y qualcún *en iure;* en castellà la hi tenen els acabats en *acer, ecer, ocer* y *ucir.* 2a En català aquesta forma té lloch només en la *primera*, *segona* y *tercera persona singular y tercera plural d'indicatiu y subjuntiu;* y en castellà només en la *primera singular de l'indicatiu* y en totes *les del singular y del plural del subjuntiu.* 3a el català té una partida de formes per cada persona, usades a diferents regions; y el castellà no té més qu'una forma, segons la *Gramática* de la Real Acadèmia, que es la qui dona'l tò. [454]

4a Seguint l'eczamen de la conjugació catalana y castellana de part de dins, vegem quines altres coses son qu'una té y l'altra no.

A. El català no *té futur imperfet* ni *perfet de subjuntiu* y el castellà sí.

B. El castellà per la *primera persona singular del present d'indicatiu* no té més qu'*una* forma, acabada en *o* (*amO*, *temO*, *sientO*); el català en té *vuyt (am, amI, amICH, amE, amO*, *amOCH, amU, am*UCH).[247]

---

[245] Nota (25) de l'original: S'usa a Barcelona y an-els grans centres de població.

[246] Nota (26) de l'original: Es la forma primitiva, usada p'els clàssichs dels sitgles XIV XV, y se conserva viva dins la pagesia de Mallorca.

[247] Nota (27) de l'original: Veyau lo que diguérem més amunt (§ 2.II, p. 431 d'aqueixes diferents formes. La desinència *och (amOCH)* es usada a n-el *Priorat,* devers Porrera, més amunt de Falset. La desinència *uch (amUCH)* es usada a l'Empordà. La ich surt dins *Romancerillo Català* d'En Milà: *M'en pósICH a reclamà* | *a l'humil Verge Maria* (ib. num. 118, Pres y Llibert); —«SuspirICH el meu marit, (ib. num. 225. La *dama implacable,* Var. B) Aquesta *ch* paragògica, sobrevengué a n'aquestes desinencies per la meteixa lley que a la 1a pers. sing. del pres. d'ind. de *esser: Jo soCH – jo so.*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

C. El castellà a n-el present de subjuntiu no té més qu'una forma, que en los verbs de la primera acaba en *e* (amE) y en los de la segona y tercera acabada en *a (temA, sientA).* El català en *té tres* o *quatre* y a voltes *cinch en* la *primera, segona, tercera persona singular* y *tercera plural*: Que jo Am,[248] amE,[249] amI,[250] àmIA, àmIGA;[251] que TU amS, amES, amIS, amOS,[252] àmIES, àmIGUES; qu'ELL am, amE, amI, amO, àmIA, àmigA; que NOS. amEM; que vos. amEU; qu'ELLS amEN, amIN, amON, àmIEN, àmIGUEN.

D. *El pretèrit imperfet d'indicatiu:*

En castellà no hi ha mes que la forma en *aba (*am*aba)* p'els verbs de la primera y en *ia (*ten*ia,* dec*ia) p'*els de la segona y tercera. El català té aquestes dies y una partida més: *a*) *p'els verbs acabats en* AR *té les desinències* AVA,[253] AVI,[254] AYE;[255] *b*) *per les altres* [455] té les desinències IA,[256] IVA,[257] EVA,[258] EYA,[259] OYA.[260] Posarem un eczemple de cada una.

---

[248] Nota (28) de l'original: Es la forma primitiva, viva encara a Mallorca.
[249] Nota (29) de l'original: Es la forma valenciana actual.
[250] Nota (30) de l'original: Es una forma nova que s va introduint per les Balears y que ja fa temps qu'està introduida per Catalunya.
[251] Nota (31) de l'original: Aquesta forma es el resultat d'esserse encletxada una *g* al mitg de les vocals *ia* de la forma anterior, fenòmen fonètich ben frecuent dins el català, així de *DUES* sortí *duGUes,* de *rAÓ*, *rAGó*, etc.
[252] Nota (32) de l'original: Forma pròpia de casi tota la província de Lleida y de la Ribera d'Ebre.
[253] Nota (33) de l'original: Es la forma més general y dins la literatura casi no se'n coneix d'altra.
[254] Nota (34) de l'original: Usada a la comarca de Seu d'Urgell y Andorra.
[255] Nota (35) de l'original: Usada a la Ribera d'Ebre, y a bona part del reyne de València. A la Conca de Tremp, Gerri y altres punts veynals s'usa aquesta forma y l'anterior.
[256] Nota (36) de l'original: Es la general y dins la literatura casi té l'esclusiva.
[257] Nota (37) de l'original: Usada a n-el *pla d'Urgell* (casi tota la part plana de la província de Lleida), Ribera d'Ebre, Conca de Tremp, Pallars, Seu d'Urgell y Alguer de Sardenya.
[258] Nota (38) de l'original: S'usa a la Ribera Ribagorsana y Pont de Suert (província d'Osca y Lleida) y dins gran part de la regió muntanyosa de Lleida.
[259] Nota (39) de l'original: Es especial per alguns verbs de la segona, tercera y quarta conjugació (dir: DEYA; fer: FEYA; traure: TREYA; riure: REYA; veure: VEYA, etc. etc.) y es general a casi tots els territoris.
[260] Nota (40) de l'original: Es usada dins la província de Lleida y esclusiva dels verbs acabats en *oure* (*ploure*: PLOYA, *moure*: MOYA; *coure*: COYA).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

En AVA, AVI, AYE: jo *anava*, *anavi*, *anaye*; tu *anaves*, *anavis*, *anayes*; ell *anava*, *anavi*, *anaye*; nos. *anàvem*, *anàvom*, *anàyom*, vos. *anàveu, anàvou, anàyou; anaven, anavin, anavon.*

En IA, IVA, EVA, EYA, OYA; jo sent*ia*, sent*iva*, sab*eva*, d*eya*, pl*oya*; tu sent*ies,* sent*ives,* sab*eves,* d*eyes,* pl*oyes;* ell sent*ia*, etc., nos. sent*íem*, sent*íom*, sent*ívom*, sab*évom*, d*èyem,* d*èyom,* pl*óyom;* vos. sent*íeu,* sent*ívou,* sab*évou,* d*éyeu,* d*éyou,* pl*òyou;* ells sent*ien*, sent*ivon,* sab*evon,* d*eyen,* d*eyon,* pl*oyon.*

E. *El pretèrit imperfet d'indicatiu* y *el condicional* de l'ausiliar *haver,* d'un us tan frecuent, té una forma particular a la Ribera Salada (entre Solsona y Oliana), Conca de Tremp, Pallars, Seu d'Urgell y Andorra, que consisteix en menjarse la *a o e* postóniques en totes les persones, fora en la primera del singular. Y així diuen: —Yo *havia, hauria, tu havi's o hauri's; ell havi' o hauri'; nos*. *havi'm o hauri'm; vos. havi'u o hauri'u; ells havi'n o hauri'n.* El gascó fa per l'estil aqueys dos temps.[261] —Tals formes dins el castellà nos son completament desconegudes.

F. *La segona y tercera persona singular del present d'indicatiu* dels verbs catalans no incoatius de la segona, tercera y quarta conjugació divergeixen completament del castellà: *tu pots, ell poT —tu pueDES, él puedE; tu veuS, ell veu — tu veS, él ve; tu sents, ell sent —tu sientes, él sientE*. De manera que en català la característica de la segona persona es una *s,* y de la tercera persona l'ausència de tal s; y en castellà caracterisa la segona persona la desinència *es*, y la tercera la *e.*

G. *El pretèrit definit simple* en català se forma amb les desinències *i, ares, a, àrem, àreu, aren,* p'els verbs de la primera (*amÍ*, *amARES*, *amÀ*, *amÀREM*, *amÀREU*, *amaREN*); p'els de la segona y quarta: *i, eres, é, érem, éreu, eren (volguÍ, volgu*ERES, *volguÉ, volguÉREM*, *volguÉREU*, *volguEREN*; *moguÍ*, *moguERES*, *moguÉ*, *moguÉREM*, [456] *moguÉREU, moguEREN*); y p'els de la tercera: *i, ires, i*, *írem, ireu, iren: (partÍ, partIRES, partÍ, partÍREM, partÍREM, partIREN*). Ara bé, en castellà

[261] Nota (41) de l'original: Vid. A. Luchaire, *Etudes sur les Idiomes Pyrénées de la région française* París, 1879. *La Lang. Gasc.* p. 238 et s.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

aquest pretèrit p'els verbs de la primera se forma amb aquestes desinències: *é, aste, ó, amos, asteis, aron (amÉ, amASTE*, *amÓ, amaMOS*, *amASTEIS*, *aMARON*), y p'els verbs de les altres conjugacion(e)s: *í*, *iste, ió, imos, istes* [sic]*, ieron,* (vI, vISTE, vIÓ vIMOS, *vISTEIS*, vIERON). De manera qu'entre les desinències catalanes y les castellanes hi ha una discrepància completa. Sols la tercera persona plural s'assembla. Endemés, hi ha un altra diversidat radical: tots els verbs catalans se subjecten a n-aquelles desinències en totes les persones, fora qualcún *(VIU = vaig veure; FIU = vaig fer)* en la primera persona singular. De manera que per aqueix vent no ni ha verbs irregulars. Ara en castellà casi totes les irregularidats versen sobre aqueixes desinències (*dIJE*, *dIJO, estUVE, estUVO*, *introdUJE, introdUJO*, etc.).

H. *La segona persona plural de tots els temps y modos* en català se forma amb les desinències *au, eu, iu* (present d'indicatiu y subjuntiu y futur imperfet); *àveu, íeu, íou, ívou, èvou* (pretèrit imperfet d'indicatiu); *àreu, éreu, íreu* (pretèrit definit simple); *ieu, iou* (futur condicional); *àsseu, ésseu, ísseu* (optatiu) amb qualque irregularidat *(deys, feys, treys, duys,* etc.); y en castellà se forma així dessà: *àis, éis, ís; àbais, íais; asteis, ísteis; íais; aseis, eseis.*

¿Hi ha o no discrepàncies entre unes formes y altres?

I. Constitueix una altra discrepància ben considerable la gran frecuència dins el verbs catalans dels *sufigs* en *g (estar: estiGué, estiGa*; *córrer: correGué, correGa; encendre: encenGué, encenGa; entendre*: *entenGué*, *entenGa,* etc. etc. etc.); allà ont en castellà s'hi veu ben clares vegades.

L. Llavò hi ha un altra font abundosíssima de discrepàncies entre la conjugació catalana y la castellana, y son les diferents lleys que retgeixen dins les dues llengues per les desinències de les paraules, que les donen unes fesomies tan distintes, que les fan sovint ininteligibles p'els qui no mes coneixen una llengua: V, gr.: *(amam-amamos, tenim-tenemos, partíssem-partiésemos,* etc.).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

LL. També fa ben divergents les dues conjugacions la diversidat de sons vocals y consonants que hi ha en català y en castellà.

M. Y encara n'hi ha una altra de discrepància grossíssima. El castellà no té un ausiliar que té'l català: l'ausiliar *vaig, vares* y *vas, va, vàrem* y *vam, vàreu* y *vau, varen y van,* amb el qual y amb l'infinitiu corresponent formam [sic] un *pretérit definit compost (vaig veure = vu; vares* o *vas veure = veres*; va veure = [457] *vé; vàrem* o *vam veure* = vérem; *véreu* o *vau veure* = véreu; *varen* o *van veure = veren*) y un altre *bicompost (vaig haver vist*, *vares* o *vas haver vist*, etc. etc.). Tal ausiliar y tals temps fa molts de sitgles que son completament desconeguts dins el castellà.

Dins l'alt Aragó a la vall de Gistaín y a n-el poble de Plan, aprop de la frontera catalana, el notable filòlech francès Saroïhandy, fa un parell d'anys, hi trobà aqueys pretèrits. —«Dins aqueixa vall, diu ell *(Revista de Aragon,* Julio-Sept. 1902, p. 652), trobam els perfets formats a la catalana, de l'infinitiu del verb, precedit de l'indicatiu del verb *ir».* Y posa aqueys dos eczemples: BAN (van) PERDERE *una* parada de *mulas. —Le* VOY TIRAR un *tiro y no se* BA BOCHAR (moure). Es evident que's tracta d'una influència catalana. Ara no més faltaria qu'En Menéndez Pidal pretengués que tal auxiliar *vaig* y els seus pretèrits que s'hi formen, siga un... *aragonesisme* més del català. ¡No'n mancaria altra!

PARTICIPI PASSIU.

En català acaben en *at* els dels verbs de la primera *(amAT, trobAT),* en *ut* els dels verbs de la segona y molts de la tercera y quarta *(pogUT, volgUT; —vengUT, tengUT; cregUT, plogUT, venUT,* etc., etc.); y en *it* els de la tercera *(sentIT, reunIT*, *ferIT).* Llavò hi ha tots els *irregulars* o formats dels temes llatins corresponents *(promiss·us—promès, strict·us—* estreyt—*estret*, *fact·us—feyt*, *fus·us—fus*, *claus·us—clos, rass·us—ras.* Vid. Tomàs Forteza, *Gramática Catalana, Morf.,* c. v, p. 333).

El castellà en canvi no té més que dues *terminacions regulars* per aqueys *participis: ado (amado)* p'els de la primera conjugació: *ido*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

(tenido, partido) p'els de la 2a y 3a. Antigament tenia la terminació *udo* (Vid. *Gramática* de la R. Academia, P. I, c. VII, p. 173), *però* devers el sitgle XIV la va perdre. No s'avenen gens les dues llengues envers dels participis *irregulars,* prenent cada una ben sovint temes llatins diferents *(coct·us — cuyt, cocit·us — cocido;* ofens·us — ofès, *offendit·us —-ofendido; nat·us — nat, nascit·us — nacido*).

De manera que la discrepància en matèria de participis resulta també ben grossa.

ADVERBIS.

Reyna també discrepància entre'ls adverbis catalans y castellans. N'hi ha molts de catalans que no's troben dins el castellà, y n'hi ha de castellans que no son dins el català. No porem ferne la llista completa perque la cosa s'allargaria massa. Per [458] l'objecte present bastarà presentarne un raig de catalans que no siguen dins el castellà o que, si'l castellà se'n engiponà de la mateixa rel, presentin una forma diversa.

DE LLOCH: *çà, çay, ençà, de deçà*, *cap ençà*; *là*, *llà, enllà, de dellà, cap enllà, per enllà, just*, *just allà*, *just açí; açí*, *açí deçà, açí dellà; suçi, suçà*; *ran*, *ran-ran*; *arràn*, *daquèn* (d'aquí); *dalt, adalt, dedalt, per-dalt, cap-a-dalt, amunt*, *demunt*, *ademunt, per-a-munt, cap-a-munt*; *aont*, *dont, per ont, cap-aont*; *avall*, *devall, per-avall, cap-avall*; *sota*, *dessota*; *dins*, *dedins, endins, per-endins, cap-endins*, *devant, endevant*, *per-devant*, *cap-envant; derrera*, *cap-enrera*, *per-enrera*, *aderrera*; *prop*, *aprop, de prop; enfora*, *lluny*, *alluny*, *de-lluny*; *arreu*, *per tot, en lloch, per tot arreu, en* (EN *vench.* —¿D'allà? —Sí*); hi (allà? no HI torn).*

DE: TEMPS: *ara, su-ara, adès, per-ara, encara; àduch; ans, abans, abantes, tothora, d'hora, a-les-hores, de bon'hora, a la mal'hora; laors, llavò, llavors, llavores, llavonses; enjorn, dejorn, de bon matí, prest, aviat, ensemps, dematí, demà, lo endemà, ahir, despuys-ahir, despuys-anit, grandia, sovint, cap-vespre, cap-al-tart, foscando; tot just, tot d'una* (al acte), *cop en sech, pus, pus-may, vegada, devegades, volta, pich,*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

camí, qualque volta, fins-y-tant; anch (encara); *tost* (prest), *totstemps, adonchs* (llavò).

DE CANTIDAT: *molt, qui-sab-lo*, *qui-sab-los*, *qui-sab-la, qui-sab-les; forsa, ferm, massa, prou, pus, res, no res, gens, cap, mica, molla, gota, poch sà poch lla, gayre, qualcom, a balquena, al uf, a betzef, a forfollons, a bolichs, mant, manta, bona-cosa* (molts).

DE COMPARACIÓ: *manco, menys, més tost*, *pus*, *mils* (millor), *pits* (pitjor).

DE MODO Y CALIDAT: *aixina, arreu, ça vom lla*, *debades*, *rabent, llampant*, *a-pler, cop piu, xano xano, daixo daixo, tot dret, en gros, a la menuda, de bell nou, de bell fresch, de revés pel, de bon cor, de males-reclanques, de franch, mitjelis, de per riure, ulls espolsats, cluchs ulls, també meteix, suxí, assetsuaixí.*

DE DUPTE: *podè (potser), belleu* (tal volta).

AFIRMATIUS; NEGATIUS; INTENSIUS: *fa, si-fa, och* (si), *prou, oy*, *oy sí*; *pas*, *pla*, *may, ferm*, *ray, pla*, *pu*.

En poríem retreure més d'adverbis catalans que no's troben amb la meteixa forma dins el castellà. Creym qu'amb aqueys ja n'hi ha prou per demostrar que no es ver que'l català estiga *compenetrat* ni *identificat* amb el castellà per aquest vent.

Ens han aydat a fer aqueys remells d'*adverbis les Gramàtiques: a*) *catalana* de D. Tomàs Forteza, *Morf.* c. VII, p. 356-83 [459]; *b*) *catalana etimològica* de Moss. Grandia, *Etim.* 2a P. C. III, p. 112-21; *c*) *valenciana* de D. Josep Nebot y Pérez, València, 1894, P. I, c. VII, p. 103 et ss.; *d*) *catalana-française per M. P. Puiggarí*, Perpinyà, 1852, p. 59-60; *e*) *catalanes* del P. Jaume Nonell, S.J., *Lecsicol.,* c. XI, p. 100. et ss.

PREPOSICIONS*:*

Hi ha la meteixa discrepància que en les altres *parts de l'oració.*

Vetaquí les proposicions [sic] catalanes que no's troben dins el castellà: *devant, derrera, devall, dalt, demunt, su* (su'l cap), *devora, amb, des* (desde), *cap a, vers, envers, devers, per a, per segons, baix*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

(BAIX *de lo que dius, no hi ha res que fer*), *sense, sens, sota (sota,* d'altri), *sots, dessots, entró a (fins), prop de, per amor de, (per amor de tu, no es vengut); fins, finses, ad* (AD *ell* no le hi digues); *a* amb significansa de *en (son A Mallorca, A casa nostra),* D. Tomàs Forteza dins la seua *Gramática* (ib. c. VI, p. 337-55) presenta una *taula* de les nostres *preposicions,* amb observacions demunt cada una, preciosíssimes.

¿No es ver que no resulta tampoch per aqueix vent de les preposicions la *compenetració* ni la *identificació* del català amb el castellà?

CONJUNCIONS:

També en les *conjuncions* se veu la discrepància de les dues llengues.

Les *copulatives* coincideixen.

De *disjuntives* n'hi ha de catalanes que no's troben dins el castellà. Ventaquí. ARA *això,* SUARA *allò*; UN COP *fat,* L'ALTRE s*alat,* UN COP *això,* UN COP *allò*; UN PICH *això*, UN PICH *allò.*

Lo meteix succeeix amb *les adversatives.* Ventaquí mostra: *Valdement, maldament; tant meteix, enque, encara que, àduch, per bé que, ara* (pero), *amb-tot-y-això, amb això, jatsia que.*

De *condicional* n'hi ha una de catalana que no le coneixem dins el castellà, aquesta: EN PICH Qu'*ell vol, ho fa bé.*

Causals: hi ha *puix*, *puys*, *pos*, *car* (quar= perque), que's separen de les castellanes.

Ilatives: hi ha *puix*, *puys*, *donchs*, *donches*, *dò*, *dòs*, *ydò*, que tampoch se troben dins el castellà.

Tampoch s'hi troben aquestes *temporals: tantost que; allà ont* (*no'm volen creure, allà ont* li he fets tants de *favors*); *fins-y-tant que tant-bon-punt que, tot-d'una que) abans que, fins* que, *entró que; com* (de *cum*, equivalent a *quando*); ni tampoch [460] aqueixes *finals: per (PER ell = para él*), *per que (ho fa* PER QUE'l *criden).* Vid. Tomàs Forteza, ib. c. VIII, p. 384 et ss.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

INTERJECCIONS:

Tampoch no s'avenen les dues llengues en les *interjeccions*.

Vetaquí les que tenim que no les coneixem dins el castellà:

¡O Deu! ¡ey!, ¡oy! ¡uey! hala! ¡apa! ¡au! ¡oratge! ¡bon vent! ¡passa fora, ca pelut! ¡fora son! ¡fora vessa! ¡jas! jes! Oidà! ¡issa! ¡hèch! ¡tira! ¡uix! ¡xo! ¡Bon Jesuset! ¡Maria Santissimeta! ¡Mare-de-Deueta! ¡beníssim! ¡malament! ¡mal fet! ¡y ara! (Vid. Nonell, ib. p. 113 et ss.; Moss. Grandia, ib. p. 128 et s.).

Nos sembla que amb lo que deixam esbrinat, se veu ben clar que per aqueix vent de la *morfologia* no resulta poch ni gens la *compenetració* ni la *identificació del català amb el castellà.*

III. LA SINTAXI CASTELLANA NO ESTÀ COMPENETRADA NI IDENTIFICADA AB LA CASTELLANA.

Ja's sab que la sintacsis dins una llengua té una importància capital; vé a esserne l'ànima. Ella mostra d'aplegar les paraules per espressar *idees,* que es el fi últim y suprem del llenguatje. L'espressió d'una idea s'anomena *proposició*. L'estudi de la situació que ocupen les *paraules* dins la *proposició* es lo que constitueix la *sintacsis.*

Pero devant de tot, ¿en té de sintacsis la llengua catalana? ¿en té de pròpia o l'ha manllevada a n-el castellà? Perque En Benet Pérez Galdós, un dels cap-pares de la novel·la castellana (Deu li ajut allà ont es y li trega del cap y del cor el seu *proselitisme* anticatòlich, que tant desllueix les seus dots d'artista y solla sos llibres), llamentantse de que'l gran novel·lista y amich, nostre estimadíssim, En Narcís Oller, no escrigués ses novel·les en castellà, publicà dalt *La Prensa* de Buenos Aires l'any 1886 això: «... EL CATALÁN NO TIENE CONSTRUCCIÓN PROPIA. LA SINTAXIS ES LA CASTELLANA Y SOLO VARIAN LAS VOCES.»

Vegemho si'n tenim o no'n tenim de sintacsis pròpia, y si la que tenim, es la castellana.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Anem recorrent les *parts de l'oració* a veure si la *construcció* y *estructura* de les *proposicions* son les meteixes o diferents que en castellà.

ARTICLES:

a. El català contreu l'article amb les preposicions *a* (*al*), *de (del)* y *per (p'es nas, p'els ulls);* es castellà just amb *a* y *de*.

b. El català no té cap necessitat, com el castellà, de fer la contracció *al* en toparse *a y el,* sino que hi pot intercalar, y hi intercala ordinàriament una n eufònica, fa *a n-el, a n-els (parla* A N-EL *rey; pega* A N-ELS *cavalls),* y tant pot dir: P'ELS *ulls* [461] com *per* ELS ULLS; això es, pot fer y deixar de fer tal contracció.

c. En català l'article indefinit *uns* no serveix més que d'article. En castellà serveix ademés com a sinónim de *algunos* (*Me dió* UNOS *dineros, UNOS libros para él).*

El català té els articles personals (*El*, *Na),* que no té'l castellà; y si'l nom propi masculí comensa amb vocal, *inverteix* l'article: N'*Andreu*, N'*Aleix*.

d. Queda a n-el català una reliquia de la declinació de l'article. Les formes *so, sos,* no més s'usen avuy amb la proposició [sic] *ab (li pegaren amb* so garrot; *fogí amb sos diners que guardava).*

PRONOMS:

A. *Personals:* I. El català, en caureli bé, *inverteix* o deixa d'*invertir me, te, se;* el castellà no'ls *inverteix may*. —2. El català ha perduda fa sitgles la forma *ti* (que'l castellà conserva), y va a mà de perdre la correlativa *mi*, com se nota ja a n-el Rosselló; y així les preposicions no retgeixen *ti*, sino *tu* (a TU'*t volem, això és per TU).* —3. Conserva encara'l català, sobre tot a Mallorca y Eivissa, el pronom de tercera persona. ELL, ELLA, com a tractament, en lloch de *vostè o vossa mercè: —Vench a parlar amb* ELL (vostè); —SI ELL (vosté) *volía, aviat m'ho haurien donat.* —No coneixem dins el castellà res d'això. —4. En castellà *le* y *la* serveixen

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

indistintament p'els masculins y femenins en datiu (LE *dieron esto; LA hicieron un regalo*). En català no s'usen may tals formes, sino una altra que fa mols de sitgles que'l castellà la va perdre (devers el sitgle XIV), y es Li (LI *digueren que sí;* LI *donaren això*). —5. La forma *los* en castellà no s'usa may p'el datiu, sino per l'acusatiu. Veyau A. Bello-R. J. Cuervo, *Gram. Cast.,* not. 121, p. 110: Segons En Cuervo es «usansa» «de castellans» «poch estesa» el dir «los pegó fuego». En català, essent *proclítica* (devant el verb), serveix indistintament p'els masculins y femenins (LES o LOS *digueren a ells tot allò; pero a elles no* LES o Los *ho ensataren);* y essent *enclítica* (derrera el verb), s'usa esclusivament LOS a n-el datiu per masculins y femenins: —A elles *dona*LOS això; —a ells miraLOS *sa cara*. —6. El català té una altra forma, que no té'l castellà, y que en singular serveix p'els masculins, y en plural tant p'els masculins com p'els femenins, —y es *el, els,* eufonisada aquesta amb una *e* final *els e (ell* ELS-E *va veure totes dues; ell* ELS-E *trobà tots dos plegats;* ELS'ho *digué*; *mire'*LS-E *totes quatre*; *tire'*LS-*ho a la cara*; —EL *veuen que s'en va*; *mire'*L *que ja arriba*). —7. Aquesta forma *el* [462] serveix també de *neutre,* lo meteix que *lo*, cosa que tampoch té'l castellà*: —Tu faràs* EL *que't convenga; mira*... *d*EL (de lo) *que son* causa les armes (*Romancerillo Catalàn* d'En Milà, num. 113); —EL *que us suplich..., que no hi fasseu gayre estada...*» (ib. num. 124, var. B.). L'us d'*el* com a pronom neutre es antiquíssim dins el català, y usat sovint a diferents comarques catalanes. A Mallorca's conserven les espressions DEL *seu (de* LO *seu) se pagarà; ho posà* DEL *(de* LO) *seu*; *e-hi va* DEL (de lo) *meu*. —8. En bon català no s'usa, com en castellà, el reflecsiu *sí* en plural y retgit de preposició, sino qu'en lloch de *sí* se posa *ells* o *elles* segons demàn la concordansa. En castellà se diu: *se lo repartieron* ENTRE SÍ; *se combatían a si mismas,* etc. En català tocà dir: *S'ho repartiren* ENTR'ELLS o ELLS AMB ELLS; *se combatien ELLES meteixes* o ELLES *ab* ELLES (Vid. Diez, *Gramm.* T. III, *Prop.* simpl. c. II, p. 55). —8. [sic per 9] En català, quant se topa la preposició *a* amb los pronoms *ell* y *mi,* s'hi interposa, dins algunes regions de Catalunya, una *n* eufònica a n-el primer cas (A N-ELL

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

no le hi digues), y una *n* y una *e* a n-el segón (A N-E MI *no'm venguen amb aquestes*). Res d'això passa dins el castellà.

B. *Demostratius:* 1. En toparse la preposició(n) *a* amb demostratius, si hi interposa la *n eufònica* (*no li digues res* A N-AQUEST *ni* A N-AQUELL; *no hi fasses res A* N'AIXÒ *ni* A N-ALLÒ).

Quant els *demostratius* van devant els noms de llur referència, y s'hi encoblen per via del verb *esser,* dins el francès y la llengua d'oc no concorda el *demostratiu* amb el nom com concorda en castellà, portugués e italià, sinó, que pren la forma neutre y invariable (Diez, ib. *Propos. simpl.* c. IV, n. 2, p. 84). Per això deym en català: «AIXÒ *es aquell homo que cantava;* AIXÒ *es mon* pare; AIXÒ *son els meus germans;* AIXÒ son les *meues cases;* AIXÒ *son les dones que vaig veure*; AIXÒ *éts tu;* AIXÒ *som jo».*

C. *Possessius*: 1. Els possessius castellans fa molts de sitgles que van sense article; els catalans *meu, teu, seu, meua, teua, seua, mia, tua, sua,* amb llurs plurals, duen sempre article (EL MEU *amich,* LA TEUA *dona,* LA SEUA *casa);* y les formes *nostre, vostre* amb llurs plurals tant en duen com no (EL NOSTRE *rey,* NOSTRE *rey;* LES NOSTRES *vides,* NOSTRES vides). —2. Les formes castellanes *mio*, *tuyo, suyo, mia, tuya, suya* amb llurs plurals no poren anar devant els sustantius corresponents; y en català tan poren anar devant com derrera (ELS MEUS *pares—los paes* MEUS, LA MIA *casa—la casa* MIA, etc.). —3. El castellà no té'l possessiu que denota la pluralidat de posseidors, y el català sí que'l té. Aquest possessiu es *llur* (de *illorum* llatí), y el té el català amb una estensió major que'l francés y casi amb tanta com l'Italià, y [463] es una forma general un temps a tots el territoris catalans, y avuy viva no més a n-el Rosselló, regió pirenenca espanyola y fins a la Plana de Vic. Aquest possessiu, en fer d'adjectiu, tan du article com no, si va devant el sustantiu; ara si va derrera, no'n du may. Vetaquí algunes de les notes que tenim replegades sobre aquest punt: *«...plus valia la nostra raó que la* LUR...» (En Jaume I d'Aragó, *Crònica,* c. 367); —*«...los millors homes d'armes* | LOS LLURS *caps y han deixat» (Cobles* d'Alguer, del s. XVI,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Milà, *Obras,* T. III, p. 550). —«... *los dits magnífichs jurats per LLUR descarrech proposen...»* (Acort del Gr. y Gn. Concell de la ciutat de Mallorca, de 28 de gener de 1575, Arxiu Hist. de Mall.). —«...*Misser Joan Berard, Savi en dret, Advocat* LLUR (dels Jurats de la ciutat de Mallorca) *e de la dita Universitat... (Crida* de Pelay Uniz, de 1413, ap*. Ordinacions y Sumari dels Privilegis, Consuetuts y bons usos del Regne de Mallorca, donats a l'estampa per Antoni Moll.* Mallorca, 1663; p. 2). —A la Plana de Vic *viure a casa* LLUR vol dir *a casa pròpia* (dels que hi viuen); y la gent dels Pirineus, per senyalar la terra d'un o altre, diuen: —*Tot allò es terra* LLUR. —El castellà primitiu tenia aqueixa forma, pero devers el sitgle XIV ja l'havia perduda. L'aragonès, p'el seu espantós *acatalanament,* la conservà més temps.

D. *Relatius:* 1. En català el relatiu *qui* es generalment invariable p'els masculins y femenins, singular y plural (*l'home* QUI *parlava, els homes* QUI *corrien; les dones* QUI *guardaven*). Hi ha punts de Catalunya aont aquest relatiu concorda en *genre* y *nombre* (l*a dona* QUINA *venia*; *les* QUINES *tornaven*; *els* QUINS *no hi eren*, *foren ells*). ¿No es tal volta evident envers d'això la discrepància amb el castellà? —2. El relatiu *ponderatiu* es en català *quin, quina (¡*QUIN *rey* En Jaume I d'Aragó! *¡*QUINA nació la Catalana!); en castellà es *qué (*¡QUÉ *rey!* QUÉ *nación*!). —3. A voltes el *que* es *ponderatiu* en català; però a-les hores el nom de referència du devant la preposició *de (¡*QUE *es* DE GRAN *el mon!* ¡QUE *m'agrada* DE MOLT *un bon llibre!).* Res d'això passa dins el castellà. —4. El genitiu del relatiu *qui* = quien, té en castellà y portugués, com en llatí, una forma pròpia, formada demunt la llatina *cujus, y* es *cuyo, cuya*, que vé a esser un ver possessiu y que's *pluralisa,* no segons el demble llatí, sino afegintse una *s,* y concorda, no amb lo sustantiu *posseidor* sinó amb lo *posseit (el autor* CUYAS OBRAS *leo, està enfermo).* Les altres llengues romàniques formen aquest genitiu amb los altres relatius, y també hi té el valor de possessiu (Diez, Gramm. T. III, *Prop. comp.*, c. IV, p. 340). El català el forma amb *el qual, la qual,* en genitiu, [464] concordant amb lo sustantiu *posseidor* y derrera'l *sustantiu posseit* que'l retgeix: v. gr*.:*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

L'autor LES OBRES DEL QUAL *llegesch està malalt; aquestes cases* EL SENYOR DE LES QUALS *se morí*, *m'agraden molt.* Aquesta forma, encare que més pobre que la castellana, que es esclusiva del genitiu, es mes rigurosament gramatical, concordant com en llatí en genre y nombre amb lo sustantiu *posseidor,* y no amb lo sustantiu *posseit,* com se fa en castellà.

Aquesta forma es la catalana auténtica y genuïna, la única que's troba dins els nostres monuments y escriptors anteriors a n-el sitgle XIX. Les altres dues formes, introduides no fa gayre *(qual, quals, quin, quina)* son dos *barbarismes* que no poren anar ni en rodes. El *qual,* sense la preposició *de,* pert valor de genitiu, y així ja no serveix per espressar la *possessió* que li cal, y, anteposat a n-el *sustantiu posseit* y concordant amb ell en genre y nombre, romàn completament deslligat del sustantiu *posseidor,* es el dir, resulta una forma que no serveix de res per lo que l'usen ni espressa res de lo que li pertoca espressar; y aquí està, *el barbarisme.* Però encara es més absurda y bàrbara l'altra forma*: quin, quina,* y per desgràcia la més usada dins *la prensa catalanista.* ¿Qui no sab que *quin, quin,* amb llurs plurals, son els nostres relatius *interrogatius y ponderatius,* tant dins els monuments escrits de tots els sitgles com dins la llengua viva a tots els nostres territoris? Ja hem advertit més amunt que hi ha punts de Catalunya aont *quin* y quina tenen el valor de simples *relatius,* sense res *d'interrogació ni ponderació.* Lo que no hi havia hagut may ni per l'etimologia ni per l'us de cap escriptor ni de cap de les nostres comarques, que *quin* ni *quina* tenguessen ni les donàs ningú valor de genitiu ni caràcter *possessiu.* Donar-los-ne y postposarlos a n-el sustantiu *posseit* fentloshi concordar en *genre y nombre,* es una altra *atrocidat,* un altre atentat contra la gramàtica y contra la llengua, perque sense la preposició *de* no poren tenir valor de genitius, y per això meteix ja no poren espressar *possessió,* y concordant de tot amb lo sustantiu *posseit,* queden relatius d'aquest y no del *posseidor,* del qual romanen del tot deslligats; y per lo tant no serveixen de res per lo que los usen ni espressen res de lo que les pertoca espressar; es el dir, son un

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

barbarisme com unes cases. Y defiam qualsevol a que‘ns presenti un sol cas d’un escriptor anterior a n-el sitgle XVIII que comete tals barbarismes; y dubtam molt que se’n trob cap d’anterior a l’actual Renaixement. Y també defiam qualsevol a que’ns trega un sol poble del territori de la nostra llengua aont la gent, no‘ls escriptors que hi puga haver, úsiguen [465] tals formes bàrberes. Y que no’ns diguen que tampoch nosaltres en citarem cap de poble aont s’usi la forma que defensam. Es ver que no‘n sabem cap que l’empri, y se comprèn perque es una forma més literària que popular, y axí com en castellà sols el bons literats saben usar correctament el *cuyo cuya,* així no es gens estrany que, despullada la nostra llengua de cultura literària durant casi tres sitgles, se perdés l’us de tal forma. Pero, si no porem presentar cap poble que l’empr, presentam tots els nostres monuments y escriptors antichs. Vetaquí algunes de les notes que tenim replegades demunt això per la *Gramàtica* que preparam: —DEL SITGLE XIII. *«...aquel* VERB L’INFINITIUS DEL QUALS *fenis en* AR...» (Uc Faidit, *Donats Proensals,* edic. de Guessard, p. 12;) —*«...la qual cosa es DEU sens* L’ESSER DEL QUAL *no’s porien tan bé couenir con fan* (Bt. R. Llull. *Del Gentil,* edic. d’En Rosselló, Palma, 1901. ll. I*, Del quart arbre* p. 44.) —...*hauent les* VIRTUTS *demunt dites, sens* L’ESSER DE LES QUALS *hom se covenrria ab major nobilitat*...» (Id. ib. p. 52). —«...*Encara a altres HOMENS laichs* LI PLUSOR DELS QUALS no *saben gramàtica*...» (Jofre de Foixà, ap. Milà, *Obras* T. III, *Antiguos tratados de Gaya Ciencia,* p. 283). —SITGLE XIV: «...DEUS *en* LA MA DEL QUAL *nostro cor es...» (Procés* qu’En Pere IV d’Aragó forma a n-En Jaume III de Mallorca, *Col·lecció Diplomàtica* d’En Bofarull, T. XXX, p. 292). —*«...Hauem rebuda la vostra* LLETRA LA TENOR DE LA QUAL *es aytal*...» (En Pere IV d’Aragó a n-En Jaume III de Mallorca, ib. p. 271) —*«... Sent THOMÀS Daquí,...* LA DOCTRINA DEL QUAL *es molt comuna...»* (Fr. Ginebreda, *Consolació de Philosofia de Boeci,* p. 3). —«...*partí la* LA NAU CASTELLANA DE LA QUAL *es patró En Berenguer Pascual*...» *(Manual de Novells Ardits, Dietari del Antich Consell Barceloní,* Barcelona, 1892, T. I, p. 4, any 1390). —«...NOTARI *de*

© Maria-Pilar Perea per l’edició, 2011.

Mallorques, en la SCRIVANÍA DEL QUAL *lo capbreu se farà...*» (Document de 1387, ap. *Boletin de la Arqueologica Luliana* de Palma, T. VIII, p. 432). —«... *E passat lo dit* RIU,... *en la* RIBA DEL QUAL *ha voltors, muçols*...» (Bernat Metge, *Sompni,* edic. de Barcelona, 1891, ll. I, p. 114). —(...*gran multitut de* DONES, LA HIRA E HOY DE LES QUALS *encorreguí...*» (Id. ib. p. 109). —SITGLE XV: «*En nom de Deu nostre Senyor e de la gloriosa verge madona sancta* MARIA *e del gloriós confessor Monsenyor sent* FRANCESCH *e de tota la Cort, celestial a* HONOR E *reverencia* DELS QUALS *la confraria e los confrares*... *fan festa*... « (Llibre de la Confraria de Sant Francesc de Falset, província de Tarragona, de l'any 1449, que's conserva dins l'arxiu de la parròquia arxiprestal de dita ciutat). —«*Conjurte de part de* CARITAT, *per* AMOR DE LA QUAL *jo* [466] *mengí ir carn*...» *(Recull de Eximplis e Miracles, Gestes e Faules*... *del comensament del sigle XV,* Bibliot. Catal. d'En M. Aguiló*,* p. 12). —SITGLE XVI: *«... los dits* STILS, L'OBSERVANÇA DELS QUALS *haya de començar*...» *(Crida real* de 1576*, Ordinacions del Regne de Mallorca,* p. 180). —SITGLE XVII: «... *Per* COSES *que comensen...* LA QUALITAT DE LES QUALS *obliga haverles tractar...*» (Document de 1614, ap. *Boletin de la Arqueológica Luliana*. T. VIII, p. 281). —SITGLE XIX: «...*Est VESCOMTE segurament lo meteix a* HONOR DEL QUAL *escrigué Castellnou*...» *(Milà, Obras*, T. III, *Antichs poetes catalans,* p. 158). —«...*aquell* HOME LA VISTA DEL QUAL *m'era repugnanta*...» (Carta d'Alguer, publicada dalt *la Renaixensa* de Barcelona dia 18 d'agost de 1902). —Ens sembla que romàn prou demostrada la nostra tesis contra'ls *barbarismes* de *qual, quin* y *quina* amb valor de *genitiu y possessiu,* que p'el bon nom de la nostra llengua y de la nostra literatura haurien de quedar soterrats per a sempre, perque, que'ns creguin els *colaboradors del Diccionari,* no diuen gens a favor de la nostra cultura gramatical.

E. *Indefinits:* 1. En català *altre,* com es completament indeterminat, va sempre amb *un, una (ja hu farà* UN ALTRE; un'ALTRA *vegada; en veig* UN ALTRE). El castellà en totes aqueixes espressions y les similars suprimeix l'article *uno, una.* —2. El català té *altri,* que no més s'usa en

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cas *retgit (anar sota* D'ALTRI; *a casa* D'ALTRI; *fer feyna* PER ALTRI; *fer a mitjes* AMB ALTRI). Res d'això té el castellà.

F. Partícules pronominals EN-NE, HI. Les tenia el castellà antich; pero devers el sitgle XV ja les havia perdudes. El català les conserva com el primer dia que va néixer. *En* y *ne:* la segona es una *inversió* de la primera; venen de l'adverbi llatí *inde* y *hi de* l'altre adverbi llatí *hic.* Sustitueixen, no sols *noms,* sino *pronoms, verbs, adverbis, preposicions;* y ademés serveixen d'*intensius.*

Diferents usatges de *Hi: —¿Estàs* MALALT? —NO HI *estich;* —¿estàs content? —Sí que HI estich; —¿LI *digueres allò? —Le HI vaig dir; ¿Vas* A N-EL BiSBE? *¡VesHi; vas* PRIM DE PANXA? *—no HI vaig; ¿nos veurem ALLÀ? —Nos HI veurem; ¿venies* A POCH POCH*? —Sí que* HI *venia; ¿anaves* D'AXÒ? *—No* Hi *anava; ¿menjaves* AMB ELL? *—Sí que Hi menjava; ¿sabies res* DEMUNT AXÓ? *—No HI sabia res; —¡Sabs que HI feya de bo aquella llumanària! ¡O que* HI *pegava de fort la mar a n-aquell endret!*

Usatges de *En-ne: —¿sabies CANTAR? —No*'N *sabia; ¿Te recordes* DE MI? *—No* m'EN *recort; —has fetes* CADIRES*? —N'he fetes y* EN *faré; ¿vens* D'ALLÀ? —En *vench; ¿has sentides* [467] CAMPANES*? —N'he sentides; ¿coneys cap* METGE *a Barcelona? —No* N'*hi conech cap; —¡Sabs que N'hi havia de gent! —¡Sabs que N'hi donaren de molts!*

Quant *hi* y *en* fan l'ofici d'intensius, si s'espressa'l nom a n-e que's refereix la partícula, va retgit de la preposició *de*: *—N'he fetes* DE *passes per venir; n'he rebudes DE coses per ell; no'n conech* DE *metges; no'n recorda ell* DE *paraules així*, etc. *—Sabs que m'hi venia* DE *malament; ¡O que s'hi trobava* D'*estret! ¡que s'hi creu* DE *perjudicat! ¡que t'hi feyes* DE *curt! ¡N'hi havia* DE *ben alts!*

G. Partícula pronominal *ho*: prové de *hoc* llatí, y fa'l meteix servey que el pronom neutre castellà *lo (¿sabs* AIXÒ*? No* HO *sé; ¿has tocat* ALLÓ*? —No ho he tocat;* AIXÒ *¿m*'HO *vols dir? —No t*'HO *diré).* De manera que'l català no té el *lo* neu*tre complementari (decir*lo*, ver*lo*, tocar*lo*),* y el castellà no té l'*ho.*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

NOMS: ADJECTIUS:

A. *Ordinals:* el castellà no té la perífrasis de que's serveix el català això es, que, en lloch de dir el *tercer, quart, quint* etc., deym: *el qui fa tres, el qui fa quatre, el qui fa cinch,* etc. (Vid. Tomàs Forteza, *Gramática,* Morf c. II, n. 241, p. 194).

B. *Multiplicatius:* tampoch no s'usa en castellà aqueixa altra perífrasis catalana, per espressar *el triple, el quadruple, el quintuple,* etc.: *tres tants més, quatre tants més, cinc tants més.* (Id. ib. n. 242).

C. Partitius: Tampoch coneixem dins el castellà l'us d'aqueixa alt(u)ra perífrasis catalana: *de tres parts una* (una tercera part); *de quatre parts una* (una 4a), *de sis parts una* (una 6a), etc. (Id. ib. n. 244, p. 195).

D. *Quantitatius: molt, tant quant* duen la preposició *de* entre ells y els sustantius amb-e qui van. Res d'això's coneix dins el castellà: v. gr. MOLT DE *vi —mucho vino;* MOLTS DE *cavalls—muchos caballos; —* QUANTES DE *vegadas vendràs—cuantas veces vendràs;* ¿QUANTS DE *Deus hi ha?—¿cuantos Dioses hay?; no val* TANTS DE *diners—no vale tanto dinero; itenia* TANTES D'*esperanses ell! —itenia él tantas esperanzas!*

E. El meteix régim duen *cap, qualcún,* cosa que no tenen en castellà els correlatius: *ninguno, alguno (No n'hi havia cap DE negre—no había ninguno negro; n'hi havia* QUALCÚN DE *blanch—había alguno blanco.* [468]

VERB.

Essent el verb la part caporal de l'*oració y de l'idioma, aont* s'ha de veure principalment si tenim sintacsis diversa de la castellana, ha d'esser dins el *verb.*

1. Un dels distintius del català que l'allunyen ferm del castellà, es lo poch afectat qu'es de la veu *passiva.* Tant dins el nostres clàssichs y monuments antichs com entre la gent catalana no influida del castellà, s'usa ben clares vegades la forma passiva, y la supleixen per la forma

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

impersonal. En castellà diuen. *«fué decapitado, fué azotado, fué preso, un libro escrito por él».* Ara en català diràn: «*li* TALLAREN *el cap;* l'ASSOTAREN; el PRENGUEREN; *un llibre qu'ell* VA ESCRIURE», etc.

2. El castellà per la *veu activa* no té *més* que un *ausiliar: haber.* El català en té dos, com el francés, y l'italià: *haver y esser,* y llavò en té un altre: *vaig,* que no'l té cap de les altres neollatines.

A. —US DE L'AUSILIAR ESSER.

Respecte dels *ausiliars* en los *temps composts* de la *veu activa* les neollatines se divideixen en dos boldrons. La llengua d'oc, el francés y l'italià usen l'ausiliar *esser* p'els verbs *reflecsius* y certs verbs *intransitius*; mentres el castellà no's serveix més que d'un: *haber,* per tots els verbs, perque, si un temps devagades se servia d'*esser,* deixà de ferho devers el sitgle XIV. (Vid. Diez, *Gramm.* T. III, *Prop. Simpl.* c. IV, p. 263-67).

L'ausiliar *esser,* usat en los temps composts de la *veu activa*, fa'ls verbs que s'hi conjuguen, de la condició dels *deponents llatins (natus sum*—SOM NAT; *nata eram*—ERA NADA*; nati fuissemus*—FOSSEM NATS; *natae fuissent*—FOSSEN NADES). De manera que'l participi concorda com en llatí amb lo subjecte *en genre y nombre,* y això en totes les llengues que usen tal ausiliar.

Vegem ara quines son les retgles de l'us d'aqueix *ausiliar* dins la nostra llengua:

RETGLA I: Duen aquest ausiliar el[s] *temps composts* de tots els reflecsius (Diez, ib.) *propiament* dits: V. *gr.* S'ES *mort el Papa; s'*ES ROMPUDA *la corda; ells dos se* SON BARALLATS; *ells ja s'*EREN VISTS*; si ells se* FOSSEN ENTESOS, *estarien bé. —Son* reflecsius *impropis* aquells que, maldement duguen el pronom *se,* tenen terme d'acció diferent del subjecte. MENJARSE *un plat d'arròs;* [469] BEURE-SE *un tassó de vi.* Per això no s'ha de dir: ME SOM *menjat,* sino M'HE *menjat un plat d'arròs;* m'HE *begut,* y no me SOM *begut, un tassó de vi.*

RETGLA II: Duen l'ausiliar *esser* alguns verbs *intransitius* que denoten certa passividat o falta d'acció pròpia, com *nàixer, morir, esser,*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

romandre, quedar, caure, y llavó els qui denoten moviment local, y son: *anar, venir, entrar, sortir, eixir; partir, arribar, pujar, devallar; muntar, debaixar, passar:* v. gr. Som VENGUT; ERA ARRIBADA; SON ENTRATS. FOREM SORTITS; *ja varen* ESSER PARTIDES *elles dues.* Hi ha que tenir en conte qu'aqueys verbs, si deixen de denotar moviment local o si passen a tenir terme d'acció (*el preu del blat* HA PUJAT; HE PASSADA MALA NIT, HAS PUJADA UNA GERRA D'AYGUA; ¿HAS DEVALLAT EL LLIBRE?; *fins que* HAGES PASSAT EL TORRENT, etc.), ja formen els *temps composts* amb *haver,* y no amb *esser.*

RETGLA III: Tots els altres verbs duen l'ausiliar *haver.*

Aquestes son les *Retgles* que hi ha sobre *ausiliars* en català desde la constitució de la llengua, si bé se nota qualque escepció, ben rara, es ver, y se comprèn per la falta de disciplina gramatical que per forsa havia de reynar durant els primers sitgles; retgles que se veuen feelment observades dins els nostres monuments y escriptors clàssichs, fins que sobrevengué a n-el sitgle XVI l'invasió castellana, que conseguí a n-el XVII y sobre tot a n-el XVIII la mort de la nostra literatura. Perduda la tradició literaria de la llengua, y figurantse els escriptors de Catalunya, Balears y València, fins-y-tot aquells pochs qu'escrivien en català, que lo gramatical y correcte era prendre per norma la gramàtica castellana, abandonaren aquelles retgles, y l'ausiliar *esser* anà desapareixent de dins els escrits. El pobles el conservarien més, pero a poch a poch s'hi abolia també més o manco segons era l'intensidat de l'influència ultraiberina que patien.

Vetaquí com se troba ara l'us de l'ausiliar *esser* dins els territoris de la nostra llengua, segons les clarícies que hi replegàrem amb les escursions filològiques que hi férem durant el juliol y agost de 1900, abril y maig de 1901, y abril, maig, juny y mitg juliol de 1902, recorrent totes les comarques de Catalunya espanyola y francesa, reyne de València y les Balears.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dins el reyne de València se pot considerar com abolit de tot l'us de l'ausiliar *esser* entre'l poble y especialment(e) entre'ls escriptors, enque siguen del *Rat-Penat.*

A Catalunya també s'es perdut en gran part, notantse vàries coses ben curioses: 1a Se conserva sovint, sobre tot [470] per les pagesies y entre alguns escriptors, a n-el pretèrit perfet d'indicatiu (S'ES MORT; SO VINGUT, SO ARRIBAT, etc.). 2a Els escriptors observen més la regla com parlen que com escriuen, perque, en escriure, se recorden massa de la gramàtica castellana. 3a No sols usa la gent y qualque escriptor, sobre tot de la regió pirenenca, l'*ausiliar esser* amb els verbs de la retgla, sino amb tots; y així diuen: So *vist un aucell; so rebuda la teua carta*; *SO menjat molt, so dormit prou.* De manera que per aquest temps casi sempre usen de l'*ausiliar esser;* casi may *de haver.* 4a A vegades la gent, y fins-y-tot els escriptors, en verbs que demanen l'ausiliar *esser,* empren *haver,* però llavò fan concordar el participi amb lo subjecte, lo qual es contrari a lo que demana l'ausiliar *haver.* S'esplica molt bé tal anomalia: l'instint de la llengua los du a observar la retgla, de l'ausiliar *esser* amb la concordansa del participi, pròpia de tal ausiliar. L'influència castellana los fa posar *haver* en lloch d'*esser;* pero, tampoch no es tan poderosa que desarrel de tot la propiedat catalana, y en queda com a relliquia la concordansa del participi amb lo subjecte. Vetaquí alguns *casos* d'aqueys: «...la obra *se* n'*haurà ressentida...»* (Moss. J. Verdaguer, *Sta. Eularia,* prefaci); —«...*hagués vinguda* a parlar...» (id. ib.); —«...*m'he quedada a* l'ombra...» (Id. *Nazaret,* p. 53); —«...*se* n'*han publicades* set (fulles)...» (E. Moliné y Brasés, *Calend. Català de 1899,* p. 44); —«...la fonètica y l'ortografia *s'han subjectades*...» (P. Jaume Nonell, *Anàl. fonol. Ort.* p. 5). —«...les circunstancies... ja li *soch dit* que no son favorables...» (Carta d'un colaborador del *Diccionari,* de Tarragona, 26 maig, 902); —«...*so tingut* de rodar...; *so rebut*... tres contestes...; el *so sentit...»* (Carta d'un altre colaborador, de Linyola, Província de Lleida, de 26 mars, 902); —«... no la *so estudiada* exprofesso...» (Carta d'un altre colaborador, de Torregrossa, província de Lleida, de 25 febrer, 1902); —«...*t'has encesa*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de rubor...» (M. Aguiló, *Recorts de jovenesa,* p. 47); —«...tot lo mal qu'*ets fet fins ara*...» *(En Vacayna, Romancerillo Català* d'En Milà, num. 126); —«... aquí *n'ha passada una*...» *(Los Reys de Orient,* ib. num. 10, variant D); —«Magdalena ¿qu'*ets dit* ara... Magdalena ya *ets pecat, ets pecat* altra vegada...» *(Magdalena,* ib., num. 12), —«si jo may la *som apresa» (Bons mossos,* ib. num. 40); —«hi *han anades les* monjes» *(L'infanta seduida,* ib., num. 258).

Dins Catalunya francesa se conserva prou l'us de l'ausiliar *esser,* però d'una manera antigramatical, y se comprén. Aquella regió a mitjàn sigle XVII sortí de l'influència castellana, la qual així no li pogué fer tant de mal com a Catalunya [471] espanyola y a n-el reyne de València; y l'influència francesa que li sobrevengué, no l'ha ferida per aquest vent perque'l francés té l'us de l'ausiliar *esser* com el català. Però el català romangué allà encara més arreconat y desjectat que dins Espanya, faltantli la cultura literària per espay de tants de sitgles; y, tractat com una llengua de que se'n empegaeixen la major part dels qui la parlen, no es d'estranyar que s'hi sia perdut l'us correcte dels dos ausiliars. Així es que el pretèrit imperfet d'indicatiu *compost* de tots els verbs se pot dir que's forma just amb l'ausiliar *esser;* y així diuen: *Sun* (som) vingut; *sun.* parlat: *sun* vist mun germà; *sun* llegit lu teu llibre; *sun* escrit una lletra.

A les Balears y sobre tot a Mallorca es allà ont s'es conservat més l'us de l'ausiliar *esser,* especialment dins les pagesies, com a més escàpoles que son y a recer de l'influència castellana. Dins la pagesia de Mallorca ens atrevim a dir que s'hi conserva aquest us casi com se trobaria per tots els territoris catalans la primeria del sitgle XVI. Sí, dins la nostra pagesia o s'hi observa la retgla íntegra o al manco el tros qu'hem vist que'n queda dins certs endrets de Catalunya, això es, la concordansa del participi amb lo subjecte. No, no hi ha cap dona mallorquina ni cap mallorquí parlant en plural (en no esser que siga un *cas fulminant* de *castellanisació,* que aquí son ben clars, gràcies a Deu) que diga: —«Jo (una dona) he *vingut,* havia *arribat, hauré tornat.* —Noltros (homes) hem *sortit,* havíem *anat,* haurem *arribat».* No diuen això les dones ni els

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

homes de Mallorca, ni fins y tot els de la Ciutat, que estàn prou *acastellanats.* Una dona dirà aquí: —«Jo *som* venguda*; era arribada; seré* tornada.» Y, si no diu això, dirà lo manco: —«Jo he *venguda*; havia *arribada; hauré tornada».* Y els homes, parlant en plural, diràn: —«Noltros *som* sortits*; érem* anats*; serem* arribats». Y, si no diuen això, diràn lo manco: —«Hem *sortits;* havíem *anats;* haurem *arribats*». La falta d'estudis gramaticals del mallorquí y l'influència castellana farà posar *haver* en lloch d'*esser;* però ni una cosa ni altra ni totes dues plegades no basten per esborrar del tot la propiedat de la llengua: sempre s'en salva una part, la concordansa del participi amb lo subjecte, tan característica de l'ausiliar *esser.* Reflecsen aquest estat de coses els nostres escriptors, que entre tots els del Renaixament català son els qui observen més això de l'ausiliar *esser* y altres coses que direm ben prest. Y ho observen més els qui se son dedicats especialment a n-el genre popular o a n-els estudis gramaticals.

Res té de particular que'l poble sense instrucció [472] gramatical no obserf arreu y feelment l'us correcte de l'ausiliar *esser.* Sense aquella instrucció no hi ha cap llengua que's parl bé. Mr. Julien dins sa *Grammaire* de (I^e^ Part. p. 128, ap. Littré, *Hist. de la Lang. Franç.* T. II, c. IX, §. 3, p. 315 et ss.) y Mr. Littré (ib.) confessen que a França «tots els infants y les persones que no han rebuda educació, fan la falta de dir: —«Je m'*ai* amusé (jo m'he devertit); je m'*ai* mordu (m'*he* mossegat». Donchs, a Mallorca serem més gramàtichs que'ls francesos. Aquí son més els nins y gent sense lletres que diràn: —«Me *som* devertit; me *som* mossegat», que no «m'*he* devertit, m'*he* mossegat».

Ademés de tot això, mallorquí es estat D. Tomàs Forteza, el primer gramàtich català que ha afinada dins el nostres clàssichs y dins la conversa del nostre poble aqueixa lley de *l'ausiliar esser,* y la seua *Gramàtica* es la primera que l'ha formulada y establerta *(Morf. Verbo,* n. 280, p. 254-59).

Vetaquí alguns casos d'escriptors nostres que posen *haver* per *esser,* però observen la concordansa del participi amb lo subjecte.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Ella havia sortida mes dejorn...» (G. Maura, *Aygoforts,* p. 26); —«...al barranch *sen ha tornada*... qu'*ha cayguda* en lo barranch...», (B. Ferrà, *Comèdies y Poesies*, p. 20); —«...*m'he copetjada...*», (id. ib. p. 21;) —«...*havia estada* vençuda*...*» (*La Roqueta,* 2a època, núm. 288); —«...*no mos hem vists*...» *(Ximbomba,* ib. num. 276); —«amb motiu d'*haverse declarada sa* pesta...» (ib. num. 280); —«...*per haverse suspesa* la lley...» (III. *Gayà, Mallorca* (revista), T. I, p. 471); —«...la dona *se ha vista* rodetjada...*» (Alterum, Roqueta,* id. num. 291).

Aquest resum qu'acabam de fer de l'us que queda de l'ausiliar *esser* dins els territoris catalans, demostra que tal us no es mort ni molt manco. Fora del reyne de València, allà ont no es viu y ben viu com a les Balears, en queden tants de rastres y de relliquies, com a Catalunya espanyola y Catalunya francesa, que fan veure que en los sitgles passats hi era y hi reynava amb tot lo seu vigor. Si ara hi es poch y no hi reyna, se deu esclusivament a l'*influència castellana.* Pertoca a n-els qui's proclamen tan inimichs d'aquesta, amb les obres demostrar que hu son, treentse de dintre y de sobre aqueix *castellanisme,* atentatori a la dignidat y autonomia de la llengua pàtria.

Ara anam a presentar una mostra de la *prova* que tenim preparada de com mentres l'us de l'ausiliar *esser,* així com l'hem formulat, se troba dins els monuments de la nostra llengua desde son origen. Per més orde y claredat la presentam escalonada per *sitgles* y compartida per *regions*. Les notes referents [473] a Gascunya, Llemosí, Provença y Montpeller, les posam totes plegades baix de la dominació: *altres regions llengodocianes.*

SITGLE XI.

«...de l'ora que *fui naz* (nats-nat)...*» (Confessió,* ap. Bartsch, *Chrest.* col. 19); —«...cum *se fo asis (assegut)...» (Sermó de la Cena,* ib. col. 9); —«...e cum en *fo aissiz* (eixit)...» (id. ib. col. 10).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

SITGLE XII

CATALUNYA:*«S'es* mos cors ab joy *mesclatz;* | mas no sai *si s'es fondatz»* (N'Alfons II d'Aragó, *Troba,* ap. Bruce-Whyte, *Hist. des L. R.,* T. N, p. 400). —«...eu *sui* de noit vengutz...» (Hug de Mataplana, ap. Raynouard, Choix, T. V. p. 220) —«...ieu *fos* a Monferrans | *vengutz... suy vengutz* de Riom...» (P. Vidal, ap. Milà, *Trovad.* p. 343); «...E *suy poiatz* (pujat) en la cella...» «...doas vetz... | m'*es devengut...»* (Gu. de Berguedà, ap. eund. ib. p. 303).

ALTR. REG. LLENGADOCIANES: «*... que trop (massa) s'es* de mi *alonhatz*...» (Marcabrú, A *la fontana del vergier,* ap. Bartsch, *Chrest.* col. 56). —«... no'm *sui* ges (gens) *tardatz* del venir» (Marcabrú, *cansó a N'Anfós VII de Castella,* ap. Milà, *Trovad.* P. II, a. 3, p. 79). —«...cazutz (caigut) *sui* (som) en mala mercè...» (Bernart de Ventadorn, ap. Bartsch, *Chrest.* col. 54), —«...quel dol *m'es* al cor *intratz*...» (Marcabrú, ap. eund. ib. col. 56).

SITGLE XIII.

CATALUNYA: «... ell no *sen fos enriquit* ne millorat...» *(Costums de Tortosa,* II, XV, III); —«... los altres veyns, qui hic *son venguts*...» *(Costums de Tortosa,* ap. Nonell, *Estudis Grama*ticals, Manresa, 1898, p. 40); —«... los ditz peixes *seran ixitz* de la mar» (Document de 1298, ap. *Revue des Langu. Rom.,* T. V, p. 98; —«... pus che *seran intratz* dins la ciutat...» (Doc. de 1298, ap. eand. ib. p. 99); —«...E vos *sots venguts* entre nos...» *(Crònica* del rey En Jaume I, C. XLVII); —«... los consols... *son venguts* aqui...» (id. ib. CCXCVI); —«... per les coses qui *eren passades*...» (id. ib. c. XLVI); —«... Vetlan (t) el lit *sui*'n un penser cazut (caygut)...» (Pere III d'Aragó, ap. Milà, *Obras,* T. III, p. 156). [474]

MALLORCA: «... se es *encarnat* » (Bt. R. Llull, *Del Gentil,* ll. III, a. VIII, *de perfec.* p. 186); —«... e cant *se serien concordats e auenguts* en una fe...» (id. ib: ll. IV, *De* la fi *del libre,* p. 304); —«... eyles meteixes se

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

eren trancades...» (id. ib. ll. IV, a. VIII, p. 260). —«... Nos *som* ja *estats* en dues captivitats...» (id. ib. ll. II, a. IV, p. 94); —«...Despuys que *sia entrat*...» (id. ib. ll. IV, a. VIII, p. 265): —«... la humana natura... *es pujada* al cel...» (id. ib. ll. III, a. XIII, p. 218); —«... sil fil de Deu *es nat* en lo mon...» (id. ib. a. IX. pag. 194); —«... l anima de Christ *fos devaylada...*» (id. ib. a. XI, p. 212).

ALTR. REG. LLENG: «... rosa cant *es* ades *nada*...» (*Rom. de Jaufre e Flamenca,* ap. Bruce-Whyte, *Hist. des Ll. R.,* T. II, p. 334); —«...E quant ell *fo vengut..., (Lleg. de St. Honorat,* ap. eund. ib. p. 408); —«... com lo diable... *fos entrat*...» (id. ib. p. 400); —«...e per so *era vengutz...»* (Biograf. d'En B. de Born, ap. Milà, *Trovad.* P. II, a. 4, not. 12).

SITGLE XIV

CATALUNYA: «... aquells... *anats sen eren*...» (Ramon Muntaner, Crònica, edic. de Barcelona, c. LXI). —«Així *s'es haguda*... vers tu... Un home *quis sia lexat* morir per dones... Per que's *son* tan be *arreades...»* (Bernat Metge, *Sompni*, ll. IV, p. 171); —«... la qual *s'era nodrida* en sobirana pobresa...» (id. *Valter y Griselda,* edic. d'En III. Aguiló, fol. 4); —«e el rey qui *s'era partit* derrer de Salou...» (Marsili, *Crònica,* edic. d'En Quadrado, Palma, 1850. ll. II, C. 16); —«...encara no *eren vengudes...»* (id. ib. c. XV); —«... *som romasos* sols...» (id. ib. c. III); —«... lo sol *es montat* sobre la terra...» (id. ib.); —«... com lo comtat *ere pervengut* a mans de l'infant...» (id. ib. c. XIII); —«... les gents qui ab ell *eren anats*... e com la festa *fo passada*... de tot ço que... *li era esdevengut...»* (R. Muntaner, ib. c. XIV); —«... cavalcant en I cavall, era d'aquell *caygut,* de la qual cahuda lo dit Rey *era mort...» (Manual de Novells Ardits*, T. 1, p. 5, any 1393); —«... *son estats* ab nos los concellers...» (Carta d'En Joan I d'Aragó a la reyna, ap. Verdaguer, *Sta. Eularia*, p. 63); —«los infants qui nats *no seràn...» (La senyal del Judici,* ap. Toda, *La Poesia Catalana a Sardenya,* p. 21).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

VALÈNCIA: «Lo fill de Deu... *s'*es demostrat...» (Arnau March, *de la Nativ. Jhxpst,* ap. Milà, *Obras,* T. III, *Poet. cat.* del [475] s. XIV, p. 335); —«...Salvador *s'es fet* a tots visible... L'infant qu'es nat...) (id. ib.); —«Si recordau que'*m seray tan llunyats...»* (Moss. Jordi de Sant Jordi, *Comiat,* p. 16); —«... que en tal punt *vengut sia*... » (id. *Presoner,* p. 22); —«de vostra faç | *m' es romasa* l'emprenta... » (id. *Estramps); —«... fos* eu un bover *estat*... » (Moss. Pere March, ap. Milà, ib. p. 320).

MALLORCA: «... l'infant... *era exit* del castell... e *era fuyt...»* (Carta dels jurats de Mallorca a n-els Consellers de Barcelona, de 6 maig, 1342, Arx. Gen. Hist. de Mall., *Exped*. O. n. 1. ap. Quadrado, *Islas Baleares,* Barcelona, 1888, *App.* n. 3. p. 616); —«... dit infant no *serà stat pres*...» (id. ib. p. 617); —«...vers qual part *sen serà anat*...» (id. ib.); —«... los quals... *sien cayguts* en pena...) (*Crida* contra la blasfèmia, del governador Aymerich, de 10 Novembre, 1493, publicada dalt *Boletín de la Arqueológica Luliana* (Palma), T. III, p. 36).

SITGLE XV.

CATALUNYA:«... nos *som* açi *venguda*...» (Parlament de la reyna María d'Aragó, de l'any 1452, publicat dalt *Boletin de la Arqueológica Luliana* (Palma), T. IX, p. 279; —*«... venguda es* la fi de esser impresa la visió delectable...» (Alfonço de la Torra, ap. Villanueva, *Viage-Literario,* T. XX, p. 129); —... e quant *foren entrats*... e quant Tays *fo entrada* en la casa...» *(Recull d'Eximplis,* Bibl. Catal., p. 6); —«... le vostra escudella no *es estada* avuy germana de la mia...» (ib. p. 8); — «...*eren venguts* en Johan Vola e en Mateu Riera...» (Arx. Munic. de Barcelona, *Deliberacions,* anys 1450-59, fol. 34); —«... *es exida* tota l'elegancia...» (Pau Margarit, any 1454, ap. A. Rubió y Lluch, *Almanach Català* de 1899, p. 77); —«... e la Guelfa.. a la sua cambra *fonch tornada...» (Curial e Guelfa,* ll. I, C. VIII); —«... encara no *era entrat* Curial...» (ib.); —«... la victoria que *s'era seguida...»* (id. ib.); —«... après que *fos arribat* lo Rey de Sicilia...» (Carta del rey En Martí d'Aragó a Moss. Torrells, ap. Verdaguer, *Sta.*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Eulalia, p. 65); —«... *eren estades fetes...»* (id. ib.); —«... *eren venguts* de les parts de Castella...» *(Llibre* d'*algunes coses assenyalades,* ap. eund. ib. p. 85); —«... *sen son trobades* d'altres...» (Boades, *Feyts d'armes de Catalunya,* c. III).

VALÈNCIA: «... del qual me *so callat*...; ...no'*m so* clar *mostrat...»* (Ausiàs March, *Cants d'amor,* XII); —«... jo'*m so retut* per seu...» (id. ib. IV); —«... e tots sos senys *si son volguts* [476] mesclar...» (id. ib.); —«... si del tot *se n'es axida* fora...» (Moss. Febrer, Infern, XVI. v. 69); —«... *fuy* a sa merce *vengut*...» (Ausiàs, ib. IX); —«... los mals que *son passats.*.. (id. ib. XIII); —«Si *fossem nats* vos e jo entre'ls antichs...» (id. ib. XXVI); alguna error que en mi *se fos causada...»* (Joanot Martorell, *Tirant lo Blanch,* T. III, c. 195); —«... *sien estats* benaventurats...» (id. ib. c. 199); —«... con *foren pujats*...» (id. ib. c. 196); —«... vosaltres *so vinguts...» (Sermons de St. Vicents,* recullits de la boca del Sant per un de sos deixebles: còdich de l'arx. de la Seu de València, T. III, p. 208); —«... nosaltres que *som estats* humils...» (id. ib. fol. 130).

MALLORCA «... *se son encontrats* ab part de dits traydors...» *(Carta del Governador de Mallorca als concellers de Barc*elona, Arx. Munic. de Barc. *Cart.*^{s} *com.*^{s} *orig.*^{s} 1451); —«... *se es seguit* que dels dits pagesos traydors ne *son romases morts*...» (id. ib.); —«... del (de lo) que fins a la jornada *se era seguit...»* (id. ib.); —«... qui *era vengut*...» (id. ib.); —«... *eren se meses* en la mar...» (Document de la Cort reyal de Pollença, ap. *Boletín de la Arqueológica Luliana* (Palma), T. VIII, p. 392).

SITGLE XVI.

CATALUNYA: «... com lo dit rey *sen fos tornat.* (Tomich, *Crònica d'Aragó,* c. 25); —«... los quals... no *se eren cremats*...» (id. ib. c. 22); —e... després que... *se foren partits del* castell...» (id ib.); —«... IX barons qui *eren entrats*...» (id. ib c. 23); —«Si *era caygut* en tants vicis... Lo motiu e la causa *era estada* hauer heretat...» (Fr. Salvador Pons,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Exposició del Miserere, Barcelona, 1592, fol 54); —«E apres esser tornat lo Archabisbe...» (Tomich, ib. c. 22); —«... *es tornat* en la sua... patria» (Martí de Ivarra, de 1534, *Epistoles, Histories y Conquestes).*

VALÈNCIA: «... puix *so arribat* açi de ventura...» (Moss. Jaume Gaçull, *La brama dels llauradors,* edic. de D. Roc Chabàs, València, 1901, p. 4); —«... e tal *ses armat*... que par embotit...», (id. ib. p. 9); —«... ni *jam so 'scapat...»* (id. ib. p. 11): —«hil dart*... ses tret* a mallol...» (id. ib. p. 12); —«Quant tots *se*'n *son anats..». (Consueta de la Seu de Valencia,* Arx. Capitular, fol. LV). [477]

MALLORCA: «.... may les monges... *se son escandalitzades...»* (Procés de la treta de les monges del Puig de Pollença, *Capítols en defensa del Bisbe,* n. 45. ap. Moss. Mateu Rotger, *Historia de Pollensa,* T. II, App. XXI, p. CXXXI); —«... dit III.[e] Mas *se es retgit* molt bé...» (ib.); —«... fins y tant que lo consell *se fos tingut*...» *(Acort del Gran y General Concell de Mallorca,* Arx. Hist. Balear, 28 de gener de 1575); —«... *se son avinguts e concordats...»* (Doc. de 1561, de Valldemossa, publicat dalt *Boletin de la Aqueológica Luliana* (Palma), T. VIII, p. 184); —«... *es estada* sempre persona molt casta...» (Procés de les monges del Puig de Pollença, ib.); —«cesa eser ver que... *sia anat* a parlar...» (ib. p. CXXX).

ALGUER: «... del que *essentse avists* les sentinelles.... Votaren la festa... *essent estada* en son die... ont *s'eren retirats....»* (Relació de la victòria dels algueresos contra'ls francesos l'any 1412, ap. Milà, *Obras,* T. III, p. 550); —«... gran *fora estada* la mengua...» *(Cobles* sobre la meteixa victòria, ap. eund. ib. p. 551); —... de bona n'*es escapat*...» (ib.); —«Vostres amichs... *son vinguts* a visitar...» (ib.).

SITGLE XVII:

CATALUNYA: «... universitats que *son estadas* comdemnades...» *(Pactes y condicions ab que los braços generals del Principat de*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Catalunya... se posaren a l'obediencia del Rey de França, n. 5. ap. Gebhart, *Test. de Esp.* T. 5, App. XX, p. 754); —... de la manera que *ses acostumat...»* (id. ib.); —«... *son estades opreses*... dels exercits enemichs...» (id. ib. p. 756); —«... los quals *seràn estats* recusats...» (id. ib. p. 758); —«... de antiquitat molt gran *se es observat...» (Acort del Concell* de Santa Coloma de Queralt, de 17 de desembre de 1624, ap. Moss. J. Segura, *Hist. de la villa de Sta. Coloma de Queralt,* Barcelona, 1873, c. XLIX, p. 216); —«... no *ses vist* may...» (ib. nota del llibre d'Actes *del Concell,* ap. eund. p. 217;) —«... *se son fetes* totes les devocions...» (ib. any 1628, ap. eund. p. 217); —«... per ço es *es*tat determinat» (id. ib.).

MALLORCA: «... may *es axida* de aquesta orde...» (Dr. Gabriel Mesquida, *Vida de Sor Anna Maria del Santíssim Sa*grament, que's publica dalt *Boletín de la Arqueológica Luliana* (Palma), c. VIII, n. 48, T. IX, p. 230); —«...*eren estats* calcigats...» (id. ib. n. 52); —«... ja *ses posat* en execució...» [478] *(Determinació* del Gran e General Concell de Mallorca, de 27 mars, 1618, publicada dalt dit *Boletín,* T. III, p. 226); —«... som *estats* socorreguts...» (id. ib.); —«... estos dies *son arribats*...» (id. ib.); —«... *es estat* prohibit l'ofici de sastres...» *(Crida* del Llochtinent de 4 maig de 1671, publicada dalt dit *Boletín,* T. III, p. 182): —«... *som estats* informats per part del Procurador... *(Decret* del Bisbe Manjarrés de Heredia, de 24 juliol de 1063, publicat dalt dit *Boletín,* ib. p. 166); —«... nos *es estat* representat...» *(Decret* del meteix Bisbe, de 18 d'agost de 1666, ib. p. 167); —«... per qui *es estada* deixada... » (Docum. de 1609, dins *Hist. de Poll.* T. II, p. 77).

MONTPELLER: «...Aquel qu'*es passat* ara...» (*Opera* de Montpeller, de 1679, publicada dalt *Revue des Lang. Rom.* T. III, p. 237).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

SITGLE XVIII:

CATALUNYA: «... *es estat proposat...» (Actes* del Jurats de Santa Coloma de Queralt, 9 setembre, 1705, ap. Segura *Hist. de Sta. C. de Q.,* c. LXVII, p. 284); —«... los *es* estada llegida...» (id. ib.); —«... qui *era anat* de una part, qui *era anat de* altra...» (Registre de *desposoris* de la parroquia de Pals (Empordà), donant conte d'un fet succeit dia 17 maig, 1706, ap. Pella y Forgas, *Historia del Ampurdan,* Barcelona, 1883, cap. XXXIV, p. 738); —«... Des l'instant que *som nat...»* (Ribes, Prior de Sant Miquel de Cuixà de Conflent, *Traducció d'Athalie,* manuscrit de Mr. Justí Pepratx, p. 34).

MALLORCA: «... judico *esserse perdut* (un segell d'un Breu) *per incuria*...» (Procés de la Cúria Egles. de Mall., de 1710, sobre privilegis dels sucessors de N'Arnau de Santacilia). —«No sent el que *sies morta,* | sino que *ets morta* intestada» (G. Roca, n. l'any 1742, m. l'any 1813, *Piramo y Tisbe*, ap. Bover, *Biblioteca de escritores Baleares,* Palma, 1868. T. II, p. 277); —«... *es estada* alguna espia...» (id. ib. p. 278); —«perque sola hi *som anada*...» (id. ib.); —«... *per ser exits* de pena | feren un mès d'alimares» (id. ib.); —«fer feynes de que *s'era descuydada»* (id. ib. p. 277); —«Y com jo *seré vengut...»* (J. Togores, n. l'any 1767, m. l'any 1831, poesia, ap. Bover, *Biblioteca,* ib. p. 442); —«lo mon *s'es restret»* (id. ib.); —«Jo m'*era determinat*...» (S. Gelabert, a. *Tià de sa Real, Entremès de Mosson Pitja); —«*...matareu los moltons que *s'es mester...»* (id. ib.); —«... ni *s'es dit* demunt sa trona...» (id. ib.) [479]

SITGLE XIX Y XX:

CATALUNYA: «... no *s'es accentuada...»* (P. Nonell, *Anàl. Fon. Ort.,* p. 47); —«...s'*es reservada* la y...» (id. ib, p. 46); —«... *s'es aplicada* la.lley...» (id. ib. *Estudis Gramaticals sobre la llengua Catalana,* Manresa, 1898, p. 15); —«... la fera del desert *s'es amansida...»* (Verdaguer, *Nazaret,* p. 46); —«Lo Verb *s'es encarnat...»* (id. ib. p. 7); —«... cap viatger s'hi *es atrevit*... » (id. ib. p. 44); —«... Quant *s'es devetllat*...».

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

(id. ib. p. 56); —«... *s'es obert* lo cel...» (id. *Bethlem,* p. 73); —«Se n'*es anat*...» (Del Bosch, *Lo segador,* p. 48); —«... lo mestre... *s'es adormit*... » (E. Sunyol, *Calendari Català de 1899,* p. 60); —«sempre *s'es vist...»* (J. Clapés, *Englantines*, p. 25); «... *se* n'*es anada* per la via...» (Vict. Penya, *Almanach Català de 1899,* p. 39); —«Que en guerra *s'es alsada* | ja Balaguer.» (A. de Quintana, Jaume *lo desditxat); —«... s'es estesa* pel mon...» (Dr. Torras y Bages, Pastoral d'Entrada a la Diòcesi de Vic, p. 87); —«Ma fi *m'es arribada...»* (id. ib.); «també *es vingut* Ell...» (Verdaguer, *Nazaret,* p. 3 5); —«... les aygues... ahont es *nascuda*... » (id. *Sta. Eularia,* prefac.); —«... *es baixadeta* a posarse en ton front...» (id. *Bethlem,* p. 41); —«Montanyes regalades | per mi bé ho *son estades,»* (id. *Canigó,* c. XIII, p. 231); «...*Si es estat* o no un reducte...» (id. ib. c. VIII, nota I); —«pau eterna *s'es jurada*...» (id. ib. c. VIII); —«La nit derrera *es arribada*...» (id. ib. c. IX); —«...en lo fons de l'abisme ahont som *cayguts*...» (*Veu de Catalunya* de 1898, num. 29); —«Me'n *so* vingut a Montserrat...» (Moss. Collell, *Pròlech* a les *Poesies* d'En Camps y Fabrés); —«l'alegria en los cors ja *es arribada...»* (J. Clapés, *Englantines*, p. 24); —Ara meteix se'n *es anada*...» (E. Vilanova, *Plorant y rient*, p. 121).

ALGUER (Sardenya): *«... s'era constituida...»* (Antoni Ciuffo, carta sobre'l Diccionari, sortida dalt aquest *Bolleti*, núm. 4); —«... alguns joves... *se son reunits...»* (id. ib.); —«La pobre criatura *s'era* feta blanca...» (Carta d'Alguer, dalt la *Renaixensa,* 18 agost, 1902); —«*S'es gitada* als peus d'aquell home...» (id. ib.); —*«Me so acostat*... a la carrossa...» (id. ib.); —«... que vosté, *se sigui entusiasmat*...» (Carta d'Alguer, dalt *La Veu de Catalunya,* 19 mars, 1902); —«Mos *sem* (som) units a ell...» (id. ib.); —«Quant *s'es sabut*... qu'el monarca espanyol *s'es divertit*...» (Carta d'Alguer, dalt *La Renaixensa,* 16 juliol, 1902); —«L'índole del pópul *s'*es guastada...; el [480] sentiment *s'es cambiat*...» (id. ib.); —«... lo somni dels amants *fores siguda...»* (Poesia d'Alguer, de 1869, ap. Milà, *Obras,* T. III, p. 554); —«*... seria anada* am'ell...» (Carta

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'Alguer, dalt *La Renaixensa,* 18 d'agost, 1902); —«La carrossa *es partida...*» (id. ib.); —«Si pèssima *es estada*... la dominació...» (Carta d'Alguer dalt el meteix diari, 16 juliol, 1902); —«... son *estats reunits* sota'ls ulls de Carlos... El portal *era estat* construit... aquest pont *es estat* despullat... (id. ib.); —«... ahont... *es devallat* Carlos V...» (Carta d'Alguer, dalt *La Veu de Catalunya*, 19 mars, 1902); —«*so estat...*» (id. ib.).

MALLORCA: «... l'anima *s'es feta* viuda...» —(G. Rosselló, *Tenebres*); —«¿Ahont ets? *Perdut me so...*» (id. ib.); —«... no *s'es despert...*» (M. Aguiló, *Recorts de jovenesa,* p. 25); —«es bon tracta ja *s'es mort*...» (P. de A. Penya, *Sermó de Corema*); —«*si s'*escultó... *fos estat* un lleó...» (M. Obrador, *Faules d'Isop, L'Ignorancia,* num. 36); —«un cas que *s'es seguit*...» (T. Forteza, *Poesies,* Palma, 1902, p. 7); —«lo ninet *es tornat* home...» (id. ib. p. 12); —«... aont pompós *era nat* lo claveller...» (id. ib. p. 10); —«un angel bell qu'*es caygut*...» (id. ib. p. 39); —«la barca *s'era allunyada*...» (M. Costa, *Tradicions y Fantasies,* Barcelona, 1903, p. 132); —«*s'era alsada* la morta del seu llit...» (id. ib. p. 88); —«be *s'era oberta* la ferida closa...» (id. ib. p. 87); «... *eren saltats* a terra...» (id. ib. p. 173); —«quant l'estrella del matí *fou arribada...*» (id. ib. p. 140); —«un àngel *es passat* vuy dematí...» (ib. ib. p. 29); —«una era això *es estat*...») (id. ib. p. 68); —«avuy la llum *es morta* d'Israel...» (J. Guiraud, *Poesies,* Palma, 1888, p. 15); —«... *s'es extingit* l'himne...» (G. Alomar, *Roqueta,* 2a època, n. 291); —la burgesia *es tornada* de fora...» (id. ib.); —«... *son fuyts ja* del tot de la memoria...» *(Biel de la mel* (Alomar), ib. núm. *286*); —«*son anats* cayguent...» (id. ib.); —«Me som *despertada...* y *me som assustada*... y *m'*hi *som tirada* a n-es coll...» *(Llorens mal casadís,* ib. num. 288); —«...*m'era passetjat* qualque pich...» (El sen Tomeu (J. Ramis), ib. num. 286); —«... les provisions... *s'eren acabades*...» *(Pere Meteu,* ib. num. 276); —«... jo som estat per Mèrica...» *(Clavell de Moro,* ib.); —«... qui *era arribat*...» (ib. ib.); —«... per tu... *es devallada* | l'espléndida ideal cavalleria» (M. dels S. Oliver, ib.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

num. 286); —«... es moneyots falsos *eren sortits* a sanayades...» (id. ib. num. 282); —«... ses seves fies s*'eren desmayades...»* (*La Roqueta,* 2a èpoc., num. 280); —«el rey... *s'es embarcat*...» (id. num. 291); —«... ses belles arts *s'en son temudes...»* (id. [481] num. 280.) —«... *eren quedats* enrera...» (id. num. 299); —«... un milenar que n'hi *son caygudes...»* (id. num, 281); —«... no *s'es apagada* s'espira d'amor » (B. Barceló y Ramis, *Sermó de Lluch* de 1899, p. 14); —« els qui no *son sortits*...» (F. Escales, *La Roqueta,* 2a èp. num. 297); —«... *son vengudes* per escoltarvos...» (id. ib.); —«S'*es estesa* pel mon sa dolentia...» (E. Sureda y Bimet*, Dijous sant*); —«... perque's *son allunyats* de son camí...» (ead. ib.); *«... es sortit* a llum...» (*Gazeta de Mallorca,* num. 17); —«...*s'hi son fundades* moltes sociedats...» (id. ib.); —«... no *son arribats* encara...» (id. ib.); —«... es ministeri qu'ara *es caygut*..». (id. ib).

Per donar a cadascú lo qu'es seu, hem de fer constar que les dues úniques publicacions catalanes que observen regularment la retgla de l'*ausiliar esser son La Roqueta* en sa 2a època y la *Gaceta de Mallorca,* dues glòries de les Lletres mallorquines, degudes en gran part a sos respectius directors y colaboradors y amichs nostres D. Gabriel Alomar y Don Mateu Obrador y Bennàssar.

POESIA POPULAR CATALANA, *d'època incerta:* —«Ara ja *s'en es anada*...» *(Romancerillo Catalàn* d'En Milà, num. 219. *La Pelegrina*, variant H.); —«y ara que'*m son fel* grandet...» (ib. num. 119. *Pres y llibert);* —«quant de volant *s'es vestida*...» (ib. num. 225. *La dama implacable,* var. C); —«Ni t'en *ets confessada...»* (ib. núm. 17. *L'ànima condemnada);* —«per monja'*m seré posada...»* (ib. num. 202. *Tornada del marit);* —«lo foch *se n'es apagat*...» (ib. num. 30. *Lo Romeu);* —«prop de la mar *s'es criada... s'es vestida* de pagesa...» (ib. num. 83. *La jove guerrera);* —«al sermó s'en *es anada...»* (ib. num. 12*. Magdalena*, var. F); —«*s'es tancat* dintre una cambra...» (ib. num. 22. *Sta. Agnès,* var. B); —«perque *t'ets deixada* penre...» (ib. num. 79. *La presa de Nissa);* —*«se son cridades* les guerres...» (ib. num. 8. *Los segadors,* var.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

H.); —«No hi ha molt que *s'es dictada...»* (ib. num. 124. *La Fugitiva,* var. A); —«cosa may *s'era vista* | de xichs ni grans...» (ib. num. 126. *Vacayna,* var. B); —«N'hi *son anats* tres frares...» (ib. num. 114. *La criada, de l'hostal,* var. E); —«gent del port *entrats hi son*...» (ib. num. 79, *Presa de Nissa*); *—«que ja n'es tornat* a vila...» (ib. num. 31. *Lo Romeu*); *—«del rey qu'es nat* ara» (ib. num. 8. *Los Reys d'Orient);* —«vehines, que n'*es estat*» (ib. num. 10. *Herodes). —«Son vinguts* de l'Inglaterra...» (ib. num. 41. *La Tortoreta); —«a fe* que n'*ets quedada»* (ib. num. 100 *Sortida d'Agremunt);* —«no hi ha gayre qu'*es passada*...» (ib. num. 124. *La Fugitiva,* var. AI); —«Ni *ets anat* a missa...» (ib. num. 17. *L'anima* [482] *condemnada); —«que nades no seràn....* (ib. num. 18. *Lo Càstich,* var. DII); —«¿com lo segaria | si encara no *es nat*...» (ib. num. 10. *Herodes,* var. B); —«de l'hora ensà que *so nada*... Ay si poria tornar | del mon que jo *so vinguda... som estada benvolguda*...» (ib. num. 73. *La Mort*); —«*Es estada* cosa llarga...» (ib. num. 98. *Les quintes);—*

POESIA POPULAR MALLORQUINA. *d'època incerta:* «Enamorada cruel | per mi sempre hu *ets estada*...» (cans. pop.); —«Comendassions p'el vent | moltes t'en hauré enviades; | si no te *son arribades*» (id.); —«Sa teua amor m*'es entrada* | fins a sa rel des cabeys » (id.); —«que no t'hauria deixada | fins y-ta-nt *fosses estada* | per l'Esglesia publicada...» (id.); —«*no te series colgada* | que amb mi no haguesses rallat...» (id.); —«abans *d'esservosne anada* | la anyoransa ja'm castiga...» (id.); —«Venies a cercarme, | y jo no *m'era perduda...»* (id.); —«Corre vint anys que *som nat,* | y no us 'via presumida; | jo'm pens que *vos so nodrida*...» (id.); —«ja *es arribat l'ultim dia...»* (id.); —«M'*es vengut* a n-es sentit...» (id.); —«y un altre *s'en es servit*» (id.); —«*Fosses vengut* com tenia | devuyt anys fins en denou» (id.); —«com a mi'm voràn mudar | s'amor ja'*s serà perduda..*» (id.); —«pero més m'estimaria | qui l'ha enviat, *fos vengut...*» (id.); —«com n'*es venguda* la fi | *no mos som casats plegats*...» (id.); —«com vé que'*s son barayats* | y tornen rallar plegats |

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

llavò se volen més bé...» (id.); —«Si dius que *som vengut vespre* amo n'es qui'm fa mentir.» (id.).

Ens sembla que ja n'hi haurà prou de cites d'autors y monuments de la nostra llengua per provar que dins la nostra sintacsis hi ha l'us de l'ausiliar *esser* per los verbs reflecsius y els intransitius que més amunt hem anomenats.

Dues advertències hem de fer abans de deixar aquest cap de fil: 1a Que entre tots els monuments de la nostra llengua del sitgle XVI ensà, els de la poesia popular son els qui infringeixen manco la retgla de l'*ausiliar esser,* justament per que son es qui no's troben tant dins l'influència castellana. 2a Així com els monuments del sitgle XVI enllà son ben clares les vegades que no observen la retgla de que tractam, els monuments d'aqueix sitgle ensà hi falten sovint: lo qual s'esplica perfectament per lo qu'hem dit, per l'influència castellana, que s'inicià llavò y anà sempre creixent y creixent y esmortint dins els nostres escriptors y de recatxada dins el poble l'instint de la nostra llengua y la seua propiedat gramatical, fins arribar a l'estrem d'observarla només com no s'en temien, sense ferho aposta. Per això els monuments del sitgle XVI ensà, infringint, com [483] més va més, la retgla dels auxiliars, pero observantla amb més o manco frecuència segons la fortor o la fluixedat de la castellanisació que patien, son una prova patent, incontrastable de que la retgla eczistia y eczisteix, y de qu'el nostre instint idiomàtich l'ha mantenguda sempre y no hi ha hagut medi ni forses per esvehirla ni desllapissarla del català. De manera que la diferència que se observa entre'ls monuments d'allà dessà'l sitgle XVI, que observen casi sempre la retgla de l'ausiliar *esser,* y els d'aquell sitgle ensà que comensen a infringirla sovint y acaben per no observarla casi may, se deu esclusivament a l'influència castellana.

Ara tenen la paraula'ls qui declamen tan fort y amb raó contra aqueixa influència y a favor de la autonomia del català. Els qui s'esgargamellen amb tals declamacions y seguesquen aferrats com a pegellides a la sintacsis castellana y divorciats de la catalana sobre aquest punt y els altres qu'anam a veure, cauen en la més gran de les

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

inconsecuències, y queden desarmats devant llurs inimichs els *centralistes,* que s'en poren riure de mala manera.

B. CONCORDANSA DEL PARTICIPI AMB LO TERME D'ACCIÓ.

Es això un altre punt de discrepància completa entre la sintacsis catalana y la castellana.

Ja's sab que les llengues romàniques formaren lo que diuen *els temps composts (pretèrit indefinit, anterior y pluscuamperfet, futur perfet y condicional perfet)* amb l'ausiliar *haver o tenir* (dels llatins *habeo y tenere*) y el participi passiu del verb que's conjuga, fora aquells verbs qu'hem vist que prengueren l'ausiliar *esser.* Aquesta manera de formar *temps* ja's coneixia dins el llatí. Cícero avoltes deya: *habeo perspectum, habeo cognitum, satis dictum habeo,* en lloch de *perspexi, cognovi, satis dixi* (Diez, *Gramm.* T. II, *Conjug. actif.* p. 197). Dins el llatí popular succeia lo meteix. Du Cange cita, entre altres, aqueixa espressió: *postquam* EAM SPONSATAM *habuit,* en lloch de *postquam* EAM SPONSAVIT. De manera que les espressions *he vist un amich*, *hagué tocat un llibre,* son la traducció literal de *habeo* VISUM *unum* AMICUM*, habuit* TACTUM *unum* LIBRUM. Y per lo tant, si *amich* y *llibre* passava del *singular* a n-el *plural,* havia de dir en llatí: *habeo* VISOS *duos* AMICOS*, habuit* TACTOS *duos* LIBROS, això es, *he* VISTS *dos* AMICHS, *hagué* TOCATS *dos* LLIBRES. Y si, en lloch d'esser noms *masculins,* eren *femenins,* deyen en llatí: *habeo* VISAM *unam* AMICAM*,* habeo VISAS *duas* AMICAS; *habeo* CLAUSAM *unam* PORTAM, [484] *habeo* CLAUSAS *duas* PORTAS, això es; he VISTA *una* AMIGA*, he* VISTES *dues* AMIGUES*; he* TANCADA una PORTA*, he* TANCADES *dues* PORTES. De manera que originàriament els participis de tals *temps composts* per forsa havien de concordar amb lo terme d'acció: això demanava la gramàtica y la llógica, y per lo meteix totes les llengues neollatines adoptaren tot d'una tal concordansa. Però a poch poch s'anà alterant la cosa perque el participi se considerava com a més adherit a l'*ausiliar,* formant tot una cosa amb

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ell, que no amb lo *terme d'acció,* y al cap d'alguns sitgles, devers el XIV, quedaren dividides les neollatines en nos [sic] boldrons sobre aquest particular: *a*) *el castellà*, el *português* y el *valach,* que feren invariable'l participi, no concordantlo may amb el *terme d'acció:* v. gr. *he* COMPRADO *un libro; he* VENDIDO *mis libros; he* ESCRITO una *obra; he* ESCRITO *muchas obras* (Diez, ib. T. III, *Prop. simpl,* c. IX, §. 3, p. 271 et s.); —*b*) y la *llengua d'oc*, el *francès* y l'*italià*, que mantengueren y mantenen dita concordansa amb el *terme d'acció,* si bé amb algunes divergències.

El francès té establerta la concordansa si'l participi va derrera'l *terme d'acció;* y, si va devant, el deixa invariable, com en castellà (*j'ai REÇU la lettre; ta lettre je ne l'ai pas reçue*); però fins a n-el sitgle XIV el feya concordar devegades, valdement anàs devant. Vetaquí un parell d'eczemples: «...*puis que le* roy *Phelippe eut* PRISE *et* RAVIE LA CONTESSE d'*Augiers et* MAINTENUE *par dessus* SA LOIALE ÉPOUSE...» *(Grandes Chroniques,* édit de Paulin Paris, T. II, p. 249, ap. Darras, *Histoire Générale de l'Eglise.* París, 1875-88, 44 toms en 4t. T. XXIV. p. 17); —«*Seignors, je ai* VEUES VOS LETRES...» (Ville-Hardouin cronista del s. XIII, *Conqueste de Constantinople*, §. 12); —«*... et nous autres qui estions entour li, qui avions* OIES NOS MESSES (misses)...» (Joinville, cronista del s. XIII, *Histoire de Saint Louis*, §. 31); —«*... avons ci arrieres* ESCRIPTES *partie de* BONES PAROLES...» (id. ib. §. 36).

L'italià mantén la concordansa del participi amb el *terme* d'*acció* si aqueix va devant, y, si va derrera, tant concorda amb ell el participi com no hi concorda (Diez, ib.)

La llengua d'oc seguí en ses diferents branques casi la meteixa lley que l'italià.

Concretantnos a n-el català, formulam així la següent:

RETGLA: EL *participi en los* temps *composts* CONCORDA EN GENRE Y NOMBRE AMB LO TERME D'ACCIÓ, *tant* si va *devant aquest,* com *si va* derrera, y encara que'l SEGUESCA INMEDIATAMENT UN INFINITIU. Eczemples: *a*) *de participi devant: he* TANCADA *una* [485] *porta; has* UBERTES *dues cases; b*) de *participi derrera: la taula qu'has* VISTA*, es*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

meua; de llibres no n'ha DUYTS; *c*) *de participi seguit d'un infinitiu: he* FETA FER *una crida.*

Quant el participi va devant el *terme d'acció,* no hi concorda devegades; y se comprèn perque un no va a pensar sempre amb *el terme d'acció.*

Aquesta es la *Retgla* que segueixen els nostres monuments escrits desd'els primers sitgles de la llengua, amb algunes escepcions, filles en part de la distracció o poca cura dels qui escrivien. Desde'l sitgle XVI aqueixes escepcions comensen a sovinetjar, y aumenten a n-el sitgle XVII y XVIII, y pitjoren a n-el XIX, tot de resultes de l'infuència castellana.

Y se nota que la falta de concordansa se generalisa y casi desapareix quant el participi va devant; pero se mantén prou si'l participi va derrera.

Vetaquí una mostra de les proves que tenim preparades sobre aquesta *Retgla.* Les presentam escalonant les cites dels monuments per sitgles y aboldronantles per regions, posant primer *la concordansa del participi derrera*, llavò *devant,* y llavó *seguit inmediatament d'un* infinitiu.

SITGLE X.

PARTICIPI DERRERA. «... si penedenza'n pren, | dis que l'*a presa...» (Poema de Boeci,* v. 13, 14, ap. Bartsch, *Chrest*. col. I).

SITGLE XI.

PARTICIPI DERRERA: «... *ai oreezas faytas...» (Confessió*, ap. Bartsch, ib. col. 19); —«... pecaz | qu'*ai faiz e diz e cosiratz*...» (id. ib.); —«... e la *paraula* qu'avet *auvida...» (Sermó de la Cena,* ib. col. II).

PARTICIPI DEVANT: «... Andreas fratrer meus *aurà recobrada* ipsa abatía...» (Docum. de 1050, del Comtat de Besalú, ap. *Revue des Langues Romanes,* T. III, p. 275); —«... E cum ac *presa la toala*...» *(Sermó de la Cena,* ap. Bartsch, *Chrest.* col. 8); —«vos ai *lavaz* los *pes* (peus)...» (id. ib): —«... cum ac *receubuda* la *bucella,* eissit s'en sempre» (id. ib. col. 10).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

SITGLE XII.

PARTICIPI DERRERA: «... ja'l jorn que *l'aja viza...» (Bernart de Ventadorn,* ap. Bartsch, *Chrest.* col. 51); —«... s'al prim queus *aic enqueza*...» (Guillem de Cabestany, ap. eund. col. 72); «...eu l'ai ben *coneguda*... « (Guiraut de Borneil, ib. col. 97). [486]

PARTICIPI DEVANT: «..*an jurada* lor *vida*...» (Docum. de 1112, de l'arxiu del Vescomtat de Foix, ap. *Hist. Gén. de Languedoc*, T. V, col. 837); —«Arnaldz Bernard et Raymond sos filius *a jurada* al Vezcomte... lor *vida*...» Docum. de 1112, de Carcassona, ap. Milà, *Obras,* T. IV, p. 114); —«... e n'*ai perdutz* mains *dons*...» (Guillem de Cabestany, ap. Bartsch, ib. col. 71).

SITGLE XIII.

CATALUNYA: —PARTICIPI DERRERA: *«Deus...* la vostra *amor... ha tant ajustada*...» (Rey En Jaume I*, Crònica,* c. 146); —«... los *feyts* Despanya los *he vists...»* (id. ib.); —«... *les cledes que feytes* hauien...» (id. ib. c. 174); —«... nos *les hauem bé deffendudes*...» (id. ib. c. 172); —*«...* la *paraula* així com la *auiem pensada*...» (id. ib. c. 170); —«Un'*autra* n'*a noirida* | tan gen...» (Amadeu des-Escàs, ap. Milà, *Trovad.* p. 448); —«... *las* qu' ie'*ai mentengudes*...» (id. ib. p. 449); —«s'ai que *l'auretz servida*...» (id. ib. p. 442); —«en les quals *aura sal mesa*...» (Docum. de 1298, del Rosselló, ap. *Rev. des Lang. Rom.* T. V, p. 101); —«... *la part que presa hauràn*...» (id. ib. p. 98); —«Te membra la *pobresa* | que *suferta hauràs*...» (Cerverí de Girona, ap. Milà, *Trovad.* p. 387).

PARTICIPI DEVANT: «... deu ben aver *ezgardada* et *reconeguda la parladura* de Lemosin...» (Ramon Vidal de Besalú, *Razós de trobar,* edic. Guessard, p. 85); —«... non puesc ges aver *auzidas* totas las *paraulas* del mon...» (id. ib. p. 86); —«... hauia *dats* .c. *milia sous...»* (Rey En Jaume I, *Cròn.* c. 165); «...haurien *passada aquesta vida*...» (id. ib. pref.); —«aquel dia que *preses* hauria aquels *diners*...» (Docum. de 1296, del Rosselló, ap. *Rev. des Lan. Rom,* T. V, p. 92).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

PARTICIPI SEGUIT D'UN INFINITIU: «... negun homo... aja... *feytzs pausar peixes* per vendre...» (Docum. de 1298, del Rosselló, ib. p. 101);

MALLORCA: —PARTICIPI DERRERA: «... la *honor* que Deu li ha *dada..»* (Bt. Ramon Llull, *Libre de Cavalleria,* edic. d'En M. Aguiló, fol. VI); —«... *la gracia* e la *mercè* que Deus m'ha *feta* (id. ib.); —«... la vostra companya qui m'ha *deshonrada*, car m'han *jaquida sola*... E per qual raysó m'han donchs *exoblidada*...» (id. *Obras Rimadas,* edic. d'En G. Rosselló*,* p. 136); —... tant fort mi has *traballada* per la pauca amor...», (id. ib.);

PARTICIPI DEVANT: —«... e qui m'ha *donada* tanta de *pressura*...» (id. ib.); —«... et ac *entesa la regia...»* (id. *Libre del Orde de Cav*. fol. VI); —«... Con hom ac *aiustada* la pus nobla [487] *bistia*...» (id. ib. fol. VII; —«... un gran rey... *hac manades corts...»* (id. ib. pròlech); —«Cant... hac *dites* aquestes *paraules...* (id. *Del Gentil,* pròlech); —«Cant lo sabi hac *provades e significades* al gentil les *rahons...»* (id. ib. ll. I, arbr. 3^{s}, p. 42); —«...Deu... (h)a *donada* a home *memoria*...» (id. ib. ll. III, a. XIV, p. 229); —«...l'home qui haurà *feyta injuria* o tort...» (id. ib. ll. IV, a. IX, p. 267); —«... en Vidal de margeno na *feta demanda...»* Docum. de 1300, de l'arxiu munic. de Pollença, ap. M. Rotger*, Historia de Pollensa,* T. I, p. 13); —«... Blanquerna hac *pausada la consera* (coixí) de jus lo matalàs...» (Bt. Ramon Llull, *Blanquerna,* ap. Pere Vidal, *Histoire de la ville de Perpignan,* p. 235).

ALTRES REGIONS DE LA NOSTRA LLENGUA: —PARTICIPI DERRERA: —«... vostra venguda | nos (h)a *nostra joia, creguda*... vos est cella qu'ai *encobida*...» *(Romans de Jauffre*, ap. Bruce-Whyte, *Hist. des Lang. Rom.* T. II, p. 343); —«... *mon romanz* ni mos *ditz* car non los ay *escritz...»* (R. Ferrant, provensal, ap. Milà, *Obras,* T. IV, p. 120).

PARTICIPI DEVANT: —«... el rei d'Aragon l'avia *faita* si laida *felonia...»* (Biografia d'En Bertran de Born, ap. Milà, *Trovad,* P. II. a. 4, nota 13); —«E quant hagueren *vista la visió e sabuda l'esplanació*...» (R. Ferrand, *Legenda de St. Honorat*, ap. Bruce Whyte, ib. p. 508); —«...

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

com ells haguessen *sercada la selva*... » (id. ib. p. 411); —«... *hagués pervertida tota la terra...»* (id. ib. p. 406); —«...avia *dichas grans lauzors...»* (Matfre Armengau, ap. Bartsch. *Chrest*. col. 315); —

PARTICIPI SEGUIT INMEDIATAMENT D'UN INFINITIU: «... la il agués *faita far...»* (Biografía d'En Bertran de Born, ap. Milà, ib.); —

SITGLE XIV.

CATALUNYA: —PARTICIPI DERRERA: —«... les dites *Francheses, llibertats* e bons usos havem *jurades...»* (Docum. del rey En Pere IV, any 1368, ap. A. Moll, *Ordinacions del regne de Mallorca*, p. 147); —«... el *monge* e *lermià* que'l prior... havia *trameses* a Tolosa...» (Letra del rey En Joan I a la reyna, ap. Verdaguer, *Sta. Eularia,* p. 64); —«... les li havia *fetes tan belles e tan bones...»* (Fr. Francesc Eiximenis, *Lo Crestià,* ll. I, ap. Dr. Torras y Bages, *La Tradició Catalana.* p. 467); —«... *les dons naturals* que hauia de Deu *reebuts...»* (id. ib.).

PARTICIPI DEVANT: —«... et havets *destruits* la ciutat et els *lochs* de nostre feu...» (En Pere IV a n-En Jaume III de Mallor*ca, Col·lecció Diplomàtica* d'En Bofarull, T. XXX p. 276):— [488] «... Havem *comeses* plenament *nostres veus*...» (Docum. de 1384, dat a Montsó. ap. M. Rotger, *Historia de Pollensa,* T. I, Append. p. LXVIII); —«... lo molt alt... en Pere (IV) haja *tramesa una letra...»* (id. ib.); —«... *ha hauda prou febra*...» (Letra d'En Joan I a la reyna, ap. Verdaguer, *Sta. Eulalia*, p. 64); —«... *havem ubertes les letres...»* (id. ib.); —«... nos hauem *fets alguns duptes...»* (id. ib.): —«... qui havia *dites alcunes* deshonestes e leges *paraules...; per* çò com havia *robada una torra*...» *(Manual de Novells Ardits,* any 1390, T. 1, p. 8); —«... han *fetes obres* virtuoses...» (Fr. Eiximenis, ap. Dr. Torras y Bages, *Tradició Catalana*, p. 479); —«... Deu ha *ordenada la* nostra llen*gua*...» (id. ib. p. 490).

PARTICIPI SEGUIT INMEDIATAMENT D'UN INFINITIU: —«... hauran *fets enjocar... els carrers...»* (Lletra del rey En Joan I a la reyna, ap. Verdaguer, ib. p. 63); —«... havemli *feta donar cambra...»* (id. ib. p. 64); —«... Tots los cinch *senys* ha Deus *volguts crear*...» (Troba d'un

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

manuscrit català, del s. XIV, de la *Bibliotheque Royale,* num. 7699, ap. Bruce-Whyte, *Hist. des Lang. Rom.* T. II, p. 445).

VALÈNCIA. —PARTICIPI DERRERA: —«... per alcunes *visions* que jueus... havien *haudes...»* (Carta dels jurats de València de 1391, ap. Villanueva, *Viaje Literario,* T. 1, p. 183); —«... *la qual* (crismera) ans de dinar aventla *lexada* buida... Com *lay* avien *mesa* en aquell instant...» (id. ib. p. 182); —«... tots mos *secrets* hagué'ls *retrets*...» (J. Roig, *Libre de les dones,* edic. de Barcelona, 1865, ll. I, p. 37); —«... el qui *los* ha tals *adobats,*... que'*ls* haveu així *trets* de compàs...» (Moss. Jordi de Sant Jordi, *Debat entre'ls ulls* etc. p. 5).

PARTICIPI DEVANT; «... qu'han *mudades* | *forges* al *or...»* (J. Roig, ib. p. 8); —«*hachse jugades* | *les joyes sue*s» (id. ib. p. 17); —*desconeguda* | haguí la *casa»* (id. ib. p. 14); —«... auia *dexada* del tot vuida la *crismera* nova...» (Carta dels jurats de València, de 1391, ap. Villanueva, ib. p. 181; —«auien *apartades estorades crismares* velles de estany...» (id. ib).

MALLORCA: —PARTICIPI DERRERA: «... aquelles *provisions* que'ns han *aparegudes...*» (Carta de 1362 dels jurats de Mallorca, ap. Quadrado, *Islas Baleares*, p. 617); —«... lo qual nos hauia *aquella (ballesta) prestada...»* (Docum. de 1359, de l'antiga universidat (municipi) de Mallorca, ap. *Boletin de la Arqueológica Luliana* (Palma), T. VII, p. 89); —«... *males alberginies* e en mal punt les havien *menjades...»* (Docum. de 1328, de l'arxiu de l'Audiència de Mallorca, dalt el meteix *Boletin,* T. IV, p. 34); —«... que los dits jueus *los* (deutes) han *alongats*...» (Doc. [489] de 1346, de la Curia de la Govern. del Regne de Mall. ib. T. VIII, p. 39), —«... les *coses* que *comprades han...* (Doc. de 1392, ib. T. VII, p. 394).

PARTICIPI DEVANT: «... han *comprades altres coses...»* (Doc. de 1392, de la Cúria de la Gov. del Regne de Mallorca. ap. *Bol. de la Arq. Lul.* T. VII, p. 394), —«... tothom..., qui hage *tretes* alcunes *robes...»* (Docum. de 1385, ib. T. IX. p. 121); —«... hagen *allegades rahons*» (Doc.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de 1392, ib. T. VII. p. 394; —«... lo senyor Rey haic a nos *tramesa letre* sua...» (Doc. de 1346, de la Cur. de la Gov. del R. de Mall. ib. T. VIII, p. 39); —«... nos ha *ffeta fe* de la compra...» (Docum. de 1347, ib. p. 40); —«... ha *comprades* tres *cases*... (Docum. de 1392, de la Curia de la Gov. del R. de Mall. ib. T. VII, p. 394).

PARTICIPI SEGUIT INMEDIATAMENT D'UN INFINITIU: «... perçò no *l*aja *poguda levar* (la sisa) en lo dit any...» (id. ib.); —«... navem *feta, liurar carta* pública...» (Carta d'En Jaume III de Mallorca a n-En Pere IV d'Aragó, ap. Bofarull, *Col·lecció Diplomàtica,* T. XXX, p. 293).

ALTRES REGIONS DE LA NOSTRA LLENGUA: —PARTICIPI DEVANT: —«... home mut fonch escobat, quar avie *raubats verrols*...» (Inventari de l'arxiu de la comuna clausura de Montpeller, any 1377, ap. *Revue des Lang. Rom.* T. III, p. 154); —«... quar avia *traspassada* la dicha *palissada*...» (id. ib. p. 166); —«... nos... avem reseuputs (rebuts) ·X· s. (sous)...» (Docum. de 1374, d'Alais, ap. *Rev. des Lang. Rom.* T. IV, p. 403); —

PARTICIPI DERRERA: «*...los quals* (sous) nos aviam *legats* en son dernier testament...» (id. ib.);

SITGLE XV.

CATALUNYA: PARTICIPI DERRERA: —«... aquella *gloria* que ell havia *perduda...»* (Moss. G. Serra, *Genesi d'Escriptura,* p. 5); —*«...* les *objections* que m'has *fetes...»* (B. Metge, *Lo Sompni,* ll. IV); —«... les *paraules* que *dites* ha... » (Marsili, *Crònica*, ll. II, c. VIII); —*«... les quals* los antichs havien *apellades Balears*...» (id. ib. c. I); —«... aytal yla, *la qual* Deus... ha *establida e ordonada*...» (ib. c. II): —«... per gracia de Deu *les* havia *vensuts*...» *(Manual de Novells Ardits*, T. I, p. 162, 7 juliol de 1409); — «...una *galea* que Moss. Torrelles... havia *armada*...» (id. ib.)

PARTICIPI DEVANT: «...haja *dictats libres*... Li hagué *celebrades sollempnes* exequies...» (Bernat Metge, *Sompni*, ll. IV); —«... si hauia

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

morts alcuns *homes*...» *(Recull d'Eximplis*, p. 4); —«... si *havia cremada* alcuna *sgleya*...» (id. ib.); —«...Vos haja *donada* la [490] *yla* de Mallorca...» (Marsili, *Crònica*, ll. II, c. VI); —«...li havien *comanada paraula* de respondre...» (id. ib.); per haver aprés *subjugada l'Africa*...» (Moss. B. Boades, *Feyts d'armes de Catalunya*, c. II); —«... e havia *haguts de* grans *feyts...»* (id. ib. c. III); —*«...* havía *destruida* la lur *ciutat*...» (id. ib. p. 9); —Pus *cremades* maveu (m'haveu) *brumes*...» (Cansó de Perpinyà, de la primera mitat del XV, ap. P. Vidal, *Hist. de la ville de Perp.* p. 360); —«... lo senyor Rey na *demanats los embaxadors...»* (Docum. de 1452, del Sindich de Barcelona, ap. *Bol. de la Arqu. Lul.* T. XI, p. 279); —«...Deu li havia *donada corporal bellesa...»* (*Curial e Guelfa*, ll. I, c. I); —«... si hauran *rebudes* tantes *quantitats...» (Man. de Nov. Ardits*, T. III, p. 160, any 1499); —

PARTICIPI SEGUIT INMEDIATAMENT D'UN INFINITIU: —«haguessen *feyta rebellar gran* partida de la terra...» (Moss. Boades, ib. c. II); —*«...nols* hagueren *poscuts* ben *senyorejar*...» (id. ib. p. 6).

VALÈNCIA: —PARTICIPI DERRERA: —«...la *gent* que lay l'han *scarnida*...» (Moss. Febrer, ap. Milà, *obras*, T. III, *Poetes Lyriques catalans,* p. 470); —«... Aquell que ame *nom* ha morta...» (*Tirant lo Blanch,* T. III, cap. CXCVVIII); —«... la *bellea* que fortuna ma (m'ha) *comanada...»* (id. ib. cap. CXCIV); —«... fins *part* haja *elegida...»* (Ausiàs March, *Cant.* II); —fins un vent *l*'ha jequida...» (id. ib.); —«... per fer singulars *dones* | *fetes* n'ha assats molts sabies...» (id. *Cants d'amor*, XI); —«als que no *us* hauran *vista* | res no hi valdrà... » (id. ib.).

PARTICIPI DEVANT: —«...natura (h)a *mesa* | gentils *faisós* (gentil faisó)... » (Moss. Febrer, *Si'n lo mon fos*, ap. Milà, *Obras*, T. III, *Poet. lyr. cat.* p. 467); —«... Satanas fals hauia *bastida* | *cella 'caysó* (ocasió)...» (id. ib. p. 470); —«... aprés que hagué *posats los gats,* anassen de la cambra...» *(Tirant,* T. III, cap. CCV); —«... puix la donzella me ha *rompuda la fe...»* (id. c. 194); —*...* ¿qui ha *posats* allí aquells mals de gats?...» (id. c. 205); —«pensà... no li hagués *feta alguna letra...»* (id. ib.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cap. CCLVII); —Mos ulls d'açò han *feta* la *bugada* (Ausiàs March, *Cants*, IV).

PARTICIPI SEGUIT INMEDIATAMENT D'UN INFINITIU: «...la *clau* quem he *feta donar...»* (id. ib.).

MALLORCA: —PARTICIPI DERRERA: —«...e aquells estatuts e *ordinacions...* hajen *presentades*... E *aquelles* ha *regonegudes*, e *examinades e vistes*...» (Docum. de 1413, ap. Moll, *Ordinacions del regne de Mallorques*, p. 2); —«e si alcunes *proves* haurà *dades...»* (Docum. de 1439, ib. p. 53); —«...los dits quatre *moros* qu'han *amenats*...» (Docum. de 1417, de la Cort Reyal ap. *Bol. de la Arqu. Lul.* T. VII, p. 392-93); —«... altres... *armes* havíen *preses ho furtades*... » (id. ib.). [491]

PARTICIPI DEVANT: —«...hajan *fets* certs *estatuts*...» (Docum. de 1413 ap. Moll, *Ordin del R. de Mall*. p. 2); —«... han *feta instancia e* requesta...» Docum. de 1433, ib. p. 123); —«... hajan *ordonats* entre ells los *capítols*...» (Libr. Extraord. de 1404-1405 de la Cur. de la Gov. del R. de Mall. ap. *Bol. de la Arqu. Lul.* T. VII, p. 408); —«... havien... *furtada una barra*...» (Docum. de 1417 de la Cort Reyal de Pollença, ib. p. 392); —«... havien... *trencada* la *tencadura...»* (id. ib.); —«... han *fetes...* cascú moltes *ofertes e prometenses...»* (Determ. del Gran y Gen. Concell de l'Univ. de Mall., 8 abril de 1478, ib. p. 423); —«...haviam *ofertes*... XXVI *botes* de vi...» (Arxiu Gen. Hist. de Mall. *Lletres missives* de 481-82, p. 416);—

SITGLE XVI.

CATALUNYA: —PARTICIPI DERRERA: —«... totes les *coses* que ell havia *creades*...» (Tomich, *Crònica*, c. I); —«... com *los* hi hac *mesos...»* (id. ib.); —«... *los* havien *ajustats* en dita sala... » (Actes dels jurats de Santa Coloma de Queralt, de 1571, ap. Moss. Segura, *Hist. de Santa Coloma de Quer.* c. XXXV, p. 145); —«... y ves quina *elecció* havie *feta*...» (id. ib.); —«... la divina magestat... *victoria* havia *donada...» (Man. de Nov. Ard.,* T. V, p. 138, any 1573); —«... don joan... *l'*ha

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

tornada a son rey...» (id. ib.); —«...lo rey... l'havia *presa* (la ciutat de Tunis)...» (id. ib.).

PARTICIPI DEVANT: «... havent ja *aparellats...* los obrers... los llochs condecents... *» (Manual de Nov. Ard.* T. V. p. 137, any 1572); —*«...* havent *fetes* altres *disolucions...»* (id. ib. p. 141, any 1573); —«... los fossers... hagen *tenguda* una barbara *pratiga*...» (id. ib. p. 142); —«... don Joan... havia *presa* la *ciutat*...» (id. ib. p. 145); «... e com lo Emperador hagué *hoyda* la *Reyna...»* (Tomic, *Crònica,* c. XXII); —«... hauer *acabades* les *coses*...» (id. ib. c. I); «... hagués *rebudes* les *letres*...» (id. ib. c. XXV); —«...e haguessen *cremats los hermitatges* e *morts* los VII *hermitans*...» (id. ib. c. XXII); —«... *ha closes... les corts* de Monçó...» (Martí de Iuarra, de 1534, *Epís. Histories e Conquestes*); —«... hauem *posades* algunes vigílies...» (id. ib. p. VI).

PARTICIPI SEGUIT D'UN INFINITIU «... hagué *acabada* de *conquistar* la *terra...»* (Tomic, ib. c. XXV); —«... la dita roba no haguessen *poguda presentar*...*» (Libre de consolat dels fets marítims.* c. 252); —«... lay havien *viste metre...»* (id. c. 257).

VALÈNCIA: —PARTICIPI DERRERA: «... lo coronista *queus a'n fellonits*...» (Moss. Gassull, *Brama dels llauradors,* p. 5).

ALGUER DE SARDENYA: PARTICIPI DERRERA: «... la qual *victoria haventla conseguda* de mans de... Deu... » (Relació de l'àtach [sic] [492] dels francesos à Alguer l'any 1412, ap. Milà, *Obras* T. III. p. 549); «...per haverla *lliurada* en tal dia... » (id. ib.); —«...la *bandera* haveu *deixada*» (*Cobles* sobre'l meteix a*tach,* ib.); —*«França, França* hauen *cridada...»* (id. ib.).

PARTICIPI DEVANT: «... los enimichs havien *entrada* la *terra...»* (Relació de l'atach dels francesos contra Alguer *ut supra* ib.); —«... haventli *fetes gracies...»* (id. ib.); —«*Escalada la* aueu sens *falla» (Cobles* sobre'l meteix atach dels f[r]ancesos, ib.); —*«defensada* nos han la *terra*...» (id. ib.); —«y *tolta* li han la *testa*...» (id. ib.).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

MALLORCA: —PARTICIPI DERRERA: «... los *quals* (orgues) ha *donats* al spital...» (Docum. de 1518, ap. *Bol. de la Arqu*. *Lul.* T. VII, p. 423); «Al qui *milloria* haura *obtinguda*...» (A. Massot, *Cartell* de *1592,* ap. Bover, *Bibliot. de Escr. Bal.* T. I, p. 475); —«... gran *mercè* m'han *feta...»* (id. ib. p. 476); —«...qui millor *obre haurà compilada...» (id. ib.);* —«... per no *hauerles proposades* llegítimes*...» (Noves Ordin. de l'Audiencia de Mall*. de 1576, ap. Moll. *Ordin. del R. de Mall.,* p. 199); —*«...negligencia...* no he *usuda*...» (Docum. de 1572*,* ap. M. Rotger, *Hist. de Poll.* T. II. append. p. CXLI); —«... quants *privilegis* han *concedits* los reys...» (Determ. de l'Univers. de Mallorca, 1573, ap. Bol. *de la Arq. Lul*. T. VII, p. 311).

PARTICIPI DEVANT: «... la part... haurà *obtinguda sentencia...» (Nov. Ord. de l'Aud. de Mall.* ib. p. 186; —«... haveu *fets* molts *llibres...»* (A. Massot, ib. p. 477); —«...he *aportada* la *lite e* causa... » (Docum. de 1572, del plet de les monges del Puig de Pollença, ap. M. Rotger, *Hist. de Poll. T.* II, append. p. CLXI); —«... la congregació... havia *gravades* les monges..» (id. ib. p. CXLII); —«... hauia *dada* altra *sentencia*...» (id. ib.); —«... lo cardinal... se auia *tirada* la *causa*...» (id. ib. p. CXLIII); —«...Antoni Company... *ha seguida la Germania...»* (*Informacions sobre la Germania a Mallorca*, num. 791); —«...ell... li havía *ficada* la *visarma* per lo cors...» (ib. num. 744). —«... y quant hagueren *ofegats* los set *demandats*...» (ib. num. 747.).

SITGLE XVII.

CATALUNYA. —PARTICIPI DERRERA: *«...resolució* que... dit consell... havia *presa...» (Llibre de Consells de Santa Coloma de Queralt*, 1653, ap. Segura, *Hist. de Sta. Coloma de Quer.* c. XXV, p. 108); —«...poca *cortesia* que los frares... havien *(Manual de Nov. Ard.* T. IX, anys 1609-1619, p. 2); gran *correspondencia* que ab ell havien *tinguda...»* (id. ib. 22); [493] —«... *la mercè* que sa Sria. Illma. los havía *oferta...»* (id. ib. p. 32).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

PARTICIPI DEVANT: «...lo comanador... havia *feta quexa*...» *(Llibre de Consells* de Santa Coloma de Queralt, 13 agost, 1653, ap. Segura, ib., p. 107); —«...los frares han *cantada* una *missa*...» id. ib. p. 108; —«... hauien *vista* y *legida* dita *informació*...» *(Man. de Nov. Ard.* T. IX, p. 26, any 1610); —«...los Concellers... havent *rebuda...* una *carta*...» (id. ib. p. 20); —«... en ha*ver tocada* dita *hora...* (id. ib. p. 22); —«... apres de haver *fetes*... les*... professons...»* (Docum. de 1624, ap. Segura, ib. p. 216).

PARTICIPI SEGUIT D'INFINITIU: «...la qual *tapia* dits consellers... havian *feta derrocar...» (Manual de Nov. Ard.* T. IX, p. 6, any 1609).

MALLORCA: —PARTICIPI DERRERA: «... los *grans treballs* que li havian *ocasionats...»* (Dr. G. Mesquida, *Vida de Sor Anna Maria del SS. Sagr.* anys 1690-92, C. XI, n. 76); —*«...les* havia *guañades* y *posades* en el camí...» (id. ib. n. 8I); —«... la *havian observada* molts...» (id. ib. n. 86); —«... *la qual* jo he *composta*...» (codicil del Dr. Binimelis, historiador de Mallorca, 22 juny, 1612, ap. *Bol. de la Arqu. Lul.* T. VII. p. 115).

PARTICIPI DEVANT: «...en que ha *tinguda* sempre particular *devoció*...» (Dr. G. Mesquida, ib. n. 83); —«los Jurats... confessen haver *rebuts aquells* (llibres)...» *(Libr. Extraord. dels Jurats,* anys 1648-50, ap. *Bol. de la Arqu. Lul.* T. VII, p. 118); —«... apres de haver *donada pau...»* (Docum. de 1609, ap. M. Rotger, *Hist. de Poll.* T. II, p. 77): —«... y havent *rebuda...* diligent *informació...»* (id. ib.); —«... *ha portada* una *letra...»* (Arxiu Munic. de Santa Margalida, *Libr. d'ajunt.* de 1637-1654, ap. M. Rotger, *Nuestra Señora de la Salud del pueblo de Maria,* p. 22); —«...les *presents proveides* havem...» (Docum. de 1612, ap. eund. *Hist. de Poll.* T. II, p. 78); «... perque no se ha *tenguda* plena *noticia*...» (Docum. de 1609, ib. p. 77).

SITGLE XVIII.

CATALUNYA: PARTICIPI DERRERA: «...mon Fill *me* ha *elegida*...» *(Exercici del christià, per lo Rt. Joseph Ullastre,* estampat a ca'n Joan

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dorca, de Vic, p. 237, *Goigs de Nostra Senyora del Roser*);—«... més to[s]ts la he *sentida...»* (id. ib.); —«...ells *la* han *fundada* (id. ib. p. 236); —*«...me* han *adolorida...»* (id. ib. p. 238);

PARTICIPI DEVANT: «...havent (els Jurats) *rebuda* una *carta...»* (Actes del consell de Santa Coloma de Queralt, 9 setembre de 1705, ap. Segura, *Hist. de Sta. Col. de Quer.* c. LXVII, p. 284); —[494]

MALLORCA: PARTICIPI DERRERA: «... de les *ofenses* que haveu *comeses*...» (*Rituale Mayoricense,* edic. de 1725*,* p. 90); —«las demés cosas las ha *criadas...»* (id. edic. de 1747, *Declar*. del *Credo*, p. 117), —«... es menester haver*la* presa...» (id. *Declar dels Man. de la Igl.* p. 27); —«... per no haver*los coneguts...»* (id. *Declar. dels set Sagr.* p. 30); —«... las *misses* que hauran *pagades*...» (*Ordinacions* del Bisbe de Mallorca, Fr. Ant. de la Portilla, per l'església de Sóller, 3 octubre de 1704, ap. J. Rullan, *Historia* de *Sóller*, Palma, 1875-76), T. II apend. 17, 888); —«... las *obras pias* hauran *dexades (Edicte* del Bisbe de Mallorca, de 1754, ib. apend. 21, p. 921); —«... *carta* m'*h*eu feta...» (J. Togores, *poesia,* ap. Bover, *Bibl. de Escr. Bal,* T. II, p. 442); —«qualque *punxa* heus ha *aficada...»* (G. Roca, *Píramo y Tisbe,* ap. eund. ib. p. 278); —«...los *cuyners* per aguiar los bastants no he *trobats*; tots los *convents* he *cercats*...» (S. Gelabert, a. *Tià de Sa Real*, de Manacor, *Mosson Pitja*, ap. *Contarelles d'En Jordi des Recó*, Palma, 1885, *Ses Matanses,* p. 43).

PARTICIPI DEVANT: «...ha *criadas* totes les *coses*... » (*Rit. Mayor.* edic. de 1747, *Declar. del Credo,* p. 17); —«...el qui ha *llevada* la *fama* a son pròxim...» (id. *Declar. dels deu Man*. p. 23); —«...y han *obteza* la *llicencia*...» (*Edicte* del Bisbe de Mall. de 1754, n. 39. ap. Rullan, ib. T. II, p. 928); «hajen (algunes persones) *guardats* alguns *dissaptes*...» (Edicte del Trib. de l'Inquisició, de 1735, ap. Rullan, ib. p. 964); «... o que hagen *degollats animals...»* (id. ib.); —«que hajen *menjada carn*...» (id. ib.); —«...hajen *fets* alguns *ritus*...» (id. ib. p. 966); —«si haguessen *guardats* los *divenres*...» (id. ib.); —«...havem *presa informació*...» (*Actes* del Consell de Sóller, de Mallorca, 8 de setembre de 1723, ap. Rullan, ib. T. I,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

c. XV. § 7, p. 668); —«...fins hajen *tornada* dita *cantidat*...» (*Actes del Consell de Sóller*, 3 de gener de 1717, ap. Rullan, ib. T. II, *Secc. Relig*. c. I. §. IV, p.241); — «...qui us ha *llevada* la vostra estimada *vida*...» (G. Roca, *Píramo y Tisbe*, ap. Bover, *Bibl. de Escr. Bal*. T. II, p. 278).

SITGLE XIX Y XX.

CATALUNYA. —PARTICIPI DERRERA: «... després que'l sol *les* ha *besades*...» (J. Rubió y Ors, *Lo Gayter del Llobregat*, edic. poligl. Barcelona, 1888-1902, T. II, *Trova*, p.38); —«... tal *ditxa* | me la has *robada*...» (id. ib. *La Rival de les flors*, p. 152); «La *corona*... | no me la han *donada* pas.» (Víctor Balaguer, *Les cinch diades d'amor*); —«... lluytant me *l'*he *guanyada*...» (id. ib.); —«La *Patria*... | que haveu *salvada*...» (Moss. Collell, *Lo somatent*); —«... la *llengua* qu'hem *salvada*» (id. *Discurs* dels Jochs Florals de Lleida, 1899); —«... nostra *Industria*... | l'han [495] *ferida*...» (Francesc Mateu, *Pobre Patria*); —«... ningú *les* ha *arrencades*...» (id. *La Patria*); —«... ens *l'*ha *donada* Déu...» (id. ib.); —«... *les* ha *preses* en sos brassos...» (Moss. Verdaguer, *Dietari d'un pelegrí*, p. 94); —«... *fortalesa* | que... lo sarrahí no ha *presa*...» (id. *Canigó*, p. 60); —«...bé massa *l'*has *desclosa* | ta *ànima*» (id.ib. p. 52); —«... tes *cordes* he *trencades*...» (id. *Caritat*, p. 16); — «... la *nit* (Jesús) ha *passada*...» (id. *Nazaret*, p. 55); —«... la *corona*... que vos han *texida*...» (id. *Sta Eulària*, Pref.); «... una *rosa* que'ls meus (llabis) han *desclosa*...» (id. *Berthlem*, p.39); —«... la *carrera*... haverla *exercida*...> (R. N. Comes, *Almanach Català* de 1900, p. 19); —«... y *l'*ha *encisada* un monarca...» (Camps y Fabrés, *Los tres suspirs de l'harpa*); —«... al mitj del cor l'han *fletjada*...» (id. ib.) —«... la *llengua* li han *arrancada*...» (id. ib.); —«... la *resposta* que li han *feta*...» (Verdaguer y Callís, *Veu de Catalunya*, any VIII, p. 374); —«...el que *l'*ha *vista* de dia...» (J. Massó y Torrents, *Croquis Pirenencs*, p. 8); —«... alguna *lley ortogràfica*... *l'*he *adoptada*...» (P. J. Nonell, *Anàl. Morfol*. p. VII);— «...*les* haurien *escrites*...» (*Estudis Gra*maticals, p. 18); —«... dels *escrits* que'ns han *tramesos*...» (*Anàl. Fon. Ort*., p. 44); —«... tota la nit *l'*he *cridada*...» (J.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Maragall, *Catalonia*, 2a èpoc., num. I); —«... les monjes... *l'*havien *soterrada*...» (id. ib.); —«... *la* hi he *contada*...» (Del Bosch, *Lo Segador*, p. 67); —«habent*la*-y ja *donada*...» (A. Bulbena, *Raconet*, p. 14); —«*Madrastra'*ns han *donada*...» (A. de Quintana, Jaume *lo desditxat*); —«... *poesies* que havia *tretes*...» (J. Delpont, *Le Journal*, fascicle 33, Perpinyà 1899); —«... les *faules* qu'havia *triades*...» (i. ib.); —«... lo cor ab que *l'*ha *estimada*...» (C. Viada y Lluch, *Calendari Català* de 1898, p. 167); —«... ne ha *vistes* tantes...» (Moss. G. Soler, *Missatgers* del S. C. de J. any VII, p. 203); —«... la *gràcia* als qui l'han *perduda*...» (Moss. Rigualt, *Lo devot català*, p. 33); —«... *errades*, que'ns hem *partides* ab els caixistes...» (Moss. Grandia, *Gram. Etim.* Pròlech); —«... fins ara no *les* havem *vistes*...» (Milà, *Obras*, T. III, *Antichs Poetes Cat*. p. 163); —«... los *documents*... los havem *presos* de Torres Amat» (id. ib. p. 155 in nota).

PARTICIPI DEVANT: «... En Jaume... ha *trobada* la *llibertat*...» (A. de Quintana, *Jaume lo desditxat*); —«... lo Pastoret qu'ha *perduda* l'ovella...» (Moss. Verdaguer, *Bethlem*, p. 48); —«... l'Infant ha *desclosos* | sos *ull*s...» (id. ib. p. 81); «...li ha *presa* la *mida*...» (id. ib. p. 54); —«... Déus vos ha *dada* madona Sta. *Eulària*...» (id. ib. *Sta. Eulària*, Pref.); —«... n'havia *escrites* les darreres *estrofes*...» (id. ib.); —«¿No he *feta* amb vos contra Almanzor la *guerra*...» (id. *Canigó*, cant I); —«... los hagués [496] *concedida* la *immortalidat*...» (id. *Dietari d'un pelegrí*, p. 98); —«D'algun aligot de mar | *rebuda* haurà *falconada*...» (id. *Monserra*t, p. 25); —«...ha *apresa* | del serafí... la *sabiesa*...» (id. *Calendari Català de 1899*, p. 48); —«...he *llegides* y seguidament *saborejades*... les *cantarelles*...» (J. Pepratx, carta de 30 de mars de 1886); —«...Si t'han *presa* la *corona*...» (Fr. Mateu, *Poesies*, p. 229); —«...*la* ha *distribuida* en diferents membres...» (Dr. Torras y Bages, *Pastoral d'Entrada* a la diòcesi de Vic, p. 73); —«...hem *adoptada* la segona manera...» (P. J. Nonell, *Estudis Gramaticals*, p. 18); —«...sols ha *servades* y *reproduides*... ab fidelidat les *impressions*...» (Marian Vayreda, *Records de la derrera carlinada*, dalt *La Veu de Catalunya*, any VIII, p. 376; —«...heu

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

descubertes y *pregonades* les *riqueses*...» (Joan Poblet, de *l'Orfeó Català*); —«... he *feta l'esposició*...» (Moss. Grandia, *Gram. Etim*. Pròlech); —«...he *cercades rahons ineludibles*...» (id. ib.); —«...he *prefertes* les *doctrines* a tot...» (id. ib.).

PARTICIPI SEGUIT D'UN INFINITIU: «... Donchs jo l'he *vista nàixer*...» (Moss. Verdaguer, *Canigó*, cant VI.).

VALÈNCIA. —PARTICIPI DERRERA: Posam aquí frases que recullírem dins les diferents regions del reyne de València durant les escursions filològiques que hi férem: «...la *casa l*'han *venua* (venada) [sic]...» (Elx); —«... *l*'ha *vista* ell...» (Santa Pola); —«... *Els* ha *fetes*...» (Novelda); —«... *l*'han *robà* (robada)...» (Monòver); —«... no *l*'han *duta* (duyta)...» (Biar); —«... Jo *l*'he *cumplida*...» (Xixona); —«... me s'ha *olvidade*...» (Alacant); —«... *l*'han *posà* (posada) y *l*'han *pagà* (pagada)...» (Verger); —«*L*'ha *deixà* (deixada) en terra...» (Oliva); —«...no *l*'ha *vista*...» (Alcoi); —«Jo no *l*'ha *sentida*...» (Xàtiva); —«Se *l*'han *presa* per Patrona...» (Cocentaina); —«No *les* han *vistes*...» (Benifallim); —«... una baca *l*'ha *treta*...» (València); —«La *mare*? *L*'ha *vista*...» (Simat de la Valldigna); —«L'*esplicació* que li hay *feta*...» (Vila-real); —«... *les* han *usaes* (usades)...» (Castelló de la Plana); «<... *l*'ha *llegida*...» (Alcalà de Xivert); —«... ma *germana*, ¿*l*'has *vista*?...» (Morella); —«...no *l*'havien *rellevada*...» (Calaceit).

PARTICIPI DEVANT:

MALLORCA: —PARTICIPI DERRERA: «... Quant temps fa que no *l*'he *vista*...» (M. Aguiló, *Records de jovenesa*, p. 43); —«Si amb los ulls *l*'haguessen *vista* | tots *l*'haurien *adorada*...» (id. ib. p. 11); —«... quines mans... *l*'han *ferida*?..» (G. Forteza, *A la Verge*, ap. *Flors de Mall*. p. 242); —«... *gallarda* eus he *vista*...» (V. [497] Penya, *Anyoransa*, ib. p. 252); —«... qui *l*'hagués *vista*...» (T. Aguiló, *El 25 d'Octubre*, ib. p. 282); —«... tres *llansades* he *rebudes*...» (id. ib. p. 290); —«... *enterbolides* les han...» (P. d'A. Penya, *Lo palau encantat*, ib. p. 374); —«... com si

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l'hagués *duyta* ja...» (id. *Una fulla seca*, ap. Bover, *Bibl. de Escr. Bal*. T. II, p. 92); —«la *vida* n'han *recobrada*...» (R. Picó*, Canamunts y Canavalls*, ap. *Flors de Mallorca*, p. 398); —«...alguns la *vista* han *alsada*...» (i. ib. p. 402); —«... la *mortalla* te n'han *feta*...» (id. *Suspirs*, ib. p. 444); —«... y t'he *cridada* ab mes llagrimes...» (G. Rosselló, *La Torre del misteri*, ib. p. 50); —«...los qui s'*hermosura* han *vista*...» (id. *Lo castell de l'armonia*, ib. p. 10); —«...la *sort* que t'ha *tocada*... « (M. Obrador, *La mal casada*, ib. p. 578); —«*t'*haguessen *tancada* monja» (id. ib); —«l'he *vista* llavors...» (Jaume Sanxo, *Anyoransa*, ib. p. 640); —«... aquell que... *l*'haurà *escoltada*...» (M. V. Amer, Calendari Català de 1899, p. 72); —«May *l*'havia *trobada* tan alegre...» (G. Maura, *Aygoforts*, p. 33); —«... *tempestats*... qu'havia *lletgidas*... a ses novel·les...» (id. ib.); —«... per *molta* que n'hagués *tenguda*...» (id. ib.); —«...la *Seu* qu'hem *contrafeta*...» (T. Forteza, *Poesies*, p. 44); —«... *t'*he *estimada* en esta vida...» (B. Ferrà, *Comedies y Poesies*, p. 42); —«... a mi us han *encaminades*...» (id. ib. p. 24); —«... les *comedies*... *les* he *escrites*...» (id. ib. Pròl.); —«... ja m'heu *sentida*...» (Moss. Costa y Llobera, *Tradicions y Fantasies*, p. 45); —«... la *maravella* qu'han *vista*...» (id. ib. p. 39); —«... les *ales* t'han *fermades*...» (Moss. J. Guiraud, *Poesies*, p. 23); —«... sa *calma* qu'havia *perduda*...» (M. dels S. Oliver*, La Roqueta*, 2a època, n. 282); —«... mil *pintures*... qu'han *vistas*...» (G. Alomar, ib. n. 291); —«... *l*'havia *sentida*...» (*El sen Tomeu*, ib. n. 286); —«s'enamorat *l*'ha *enganada*» (*Fel de la terra*, ib.); —«el gimnasta *l*'ha *seguida*...» (*Calabruix*, ib. n. 290); —«... després d'haver*los pensats* i *repensats*...» (*Tinoca*, ib.); —«... el sol *l*'ha *pansida*» (*Joan de passatemps*, ib. n. 289); —«... les *paraules* qu'he *preses* per tema...» (Bonav. Barceló, *sermó de Lluch* de 1899, p. 7); —«... de totes ses *ilusions*...cap n'hi ha *haguda*...» (Ramon Obrador, *Almanach del Pagés Mallorquí* de 1900, p. 87); —«... *disminució* també n'havia *esperimentada* Artà...» (Mossen M. Gayà, *Mallorca*, T. I, p. 472); —«el sol ja *les* ha *copades*... « (M. Antònia Salvà, *L'Estiu*); —«Lo deu Vulcà de l'ànima fent presa | l'havia *transportada* a son desterro...» (J. L. Estelrich, *Carta a n-*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

En M. Costa); —«... tu que la bella | *natura* ab art de místich has *entesa*... (id. ib.).

PARTICIPI DEVANT: «y li ha *feta feredat*...» (T. Aguiló, *L'ombra*, ap. *Flors de Mallorca*, p. 316); —«... ha *perduda* [498] Maylòrques...» (P. de A. Penya, *Lo palau encantat,* ib. p. 374); —«Jo t'he *traçada* la *via*.» (R. Picó, *Suspirs*, ib. p. 454); —«… he *vista* la *flor*…» (Jaume Sanxo, *Anyoransa*, ib. p. 640); —«... no aturà que… ja hagués *vista* sa *sogra*…» (G. Maura, *Aygoforts*, p. 35); —«… los arbres ja han *treta fulla*…» (M. Antònia Salvà, *Bones Festes*); —«… ab son espòs ha *perduda* la *vida*…» (T. Forteza, *Poesies*, p. 51); —«les flors… han *espargida* | per tot sacra *llavor*…» (id. ib. p. 75); —«prest hagué *feta* desastrosa *via*…» (Moss. Costa y Llobera, *Trad. y Fant*. p. 85); —«la verge… qu'ha *desclosa* la *voluntat* divina…» (id. ib. p. 177); —«... ma pensa ha *vista* |... la *conquista*...» (Moss. J. Guiraud, *Poesies*, p. 3); —«... he *sentida* sa primera *tremolor*...» (G. Alomar, *La Roqueta*, 2a època, n. 291); —«... heu *vista* s'*aygo* que cau...» (F. Escales, ib. n. 297); —«... no han *tastada* sa *poesía*...» (id. ib.); —«... no han *beguda* sa *claror* del sol...» (id. ib.); —«...no tenía temps d'haver *encalentida* sa *cadira*...» (*Ximbomba*, ib. n. 276); —«...vos heu *feta* sa *fortuna*...» (*Tinoca*, ib. n. 282); —«... N'Andreva hagués *tenguda* sa *criatura*...» (*Fel de la terra*, ib. n. 286); —«sa canturia... havía *morta* sa *cançó*...» (*Rafel*, ib.); —«... ja has *transformada* | la *terra* en paradís» (Jaume Pomar, ib.); —«... m'havía *feta gracia*...» (*El sen Tomeu*, ib.); —«... després d'haver *ensaborits* es *torrons*...» (*La Roqueta*, 2a èp. n. 301); —«... s'hi havia *cremades* ses *ceyes*...» (id. n. 299); —«...ha *sentida* sa *besada* de Judes...» (id. ib.); —«... havien *suspeses* ses *funcions*...» (id. n. 288); —«... hem *necessitats* quatre *doblés*...» (*Mallorca Dominical*, n. 31, any III); —«sense haver *tenguda resposta*...» (Moss. M. Gayà, *Mallorca*, T. I, p. 472); —«... ¿qui no ha *vistes* ses *sàtires* ridícules...» (*La Gazeta de Mallorca*, n. 18); —«S'Ajuntament... ha *enviades* ses quatre mil *pessetes*...» (id. ib.); —«els hortolans han *apresa manera* de ferles nexe...» (id. ib.); —«... de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

presumit qu'es estat | pareix qu'ha *duyta bufanda*.» (L'amo Antoni Vicens Santandreu de so'n Garbeta (Manacor), *Mort, Judici, Infern y Gloria*).

PARTICIPI SEGUIT D'UN INFINITIU: «...penyora | que... han *feta obrar*...» (Moss. J. Guiraud, *Poesies*, p. 9); —«...carta... que ja m'havia *donada* a *llegir*...» (Carta d'un colaborador del diccionari de Menorca); —

POESIA POPULAR, D'ÈPOCA INCERTA:

CATALUNYA: —PARTICIPI DERRERA: «... que jo ja li he *perdonada*...» (*Romancerillo Catalàn*, n. 20. *La intercessió de Maria*); —«... a la gloria l'*ha pujada*...» (ib. var. B.); —«may que *les* 'guessin *deixades*...» (ib. n. 101. *Sortida de Montblanch*); —«... que jo *perduts* els havía...» (ib. n. 36. *Lo Pastoret*, var. H.); —«... com *l*'hauran *guanyada*...» (ib. n. 78. Lo *Comte Arnau*); — [499] «solament no *l*'he *tocada*...» (id. ib.); —«... males *paraules* que'he *dites*» (id. ib.); —«De *tantes* que ni'vem *fetes*...» (ib. n. 30. *Lo Romeu*); —«les *obres* que Deu t'ha *dades*» (ib. n. 20. *Intercess. de Maria*); —«*quina* se l'en ha *pensada*...» (ib. n. 125 *Lo Marxant*); —«*l*'ha *feta* una romereta...» (ib. n. 219*. La Pelegrina*).

PARTICIPI DEVANT: «... si havien *vistos parrots*...» (*Romancerillo Catalán*, n. 127. *Vacayna*); —«Que s'han *donada* l'*amor*...» (ib. n. 218. *La Dama d'Aragó*, var. A |); —«... Capellà que'n diu missa | n'ha *perduda* la *llissó*...» (id. ib.); —«Que so *guanyada honra* y *fama*...» (ib. n. 124. *La Fugitiva*, var. A |); —«y s'han *venuda* l'*hisenda*...» (ib. n. 115. *Francisco*, var. E); —«... n'han *cremada* una *iglesia*» (ib. n. 81. *Los Segadors*); —«Ja n'han *morta* la *primera*...» (id. ib.); —«N'ha *aixecada* galant *guerra*...» (id. ib. var. E); —«...ya n(i) ha *escrita* una *carta*...» (ib. n. 258. *L'Infanta seduida*); —«Y ha *parada campanya*...» (ib. n. 95. *Resposta de Girona*); —«n'han *parada* gran *botiga*» (ib. n. 36. *Lo Pastoret*, var. B); —

MALLORCA: —PARTICIPI DERRERA: —«Ja diràs a mos parents | que mos pares *m*'han *casada*» (cansó popular); —«Sa *panada* es que importa | qu'heu *feta* p'es cantadors» (id.); —«que, si no *l*'heu *beneida* | noltros menam s'escolà» (id.); —«sino que sentiràs dir: | tal jova n'han

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

soterrada» (id.); —«si dius que no m'has *volguda*, | jo diré que no dius ver...» (id.); —«corre vint anys que som nat, | y no us'via *presomida* |...pronte us hauría *cuida*...» (id.); —«y jo amb la meteixa roba | *n*'he *refuats* de millors...» (id.); —«Jo no *t*'haguera *deixada*...» (id.); —«com la vaig voler cullir | *la*'m varen haver *robada*...» (id.); —«comandassions p'es vent | *moltes* te n'hauré *enviades*...» (id.); —«Ja *vos* hi han *arribada*; | tot arriba a tenir fi» (id.); —«Tant m'es possible mudar | l'*amor* qu'amb ella he *posada*...» (id.); —«Tanta *alegría* m'has *dada*, | Juan com ets arribat.» (id.); —«S'estimat vos ha *deixada*, | joveneta, y no duys dol? | Solament tens el consol | qu'altra no s'en ha *mirada*.» (id.); —«Vida mía, jo no sé | qui *us* ha mal *aconseyada*...» (id.).

PARTICIPI DEVANT: «*Perduda*, l'haurem *perduda* | la *carta* del navegar» (Cansó popular); —«si no n'heu *fetes panades* | coques ni flavons ni pa...» (id.); —«...per amor ha *acabada* | sa *vida*, per a morir» (id.); —«Enamorat som estat, | pero n'he *girada fuya*» (id.); —«Ja n'he *afinada veleta* | de llaut de pescador...» (id.); —«El Rey n'ha *fetes* fer *crides* | que crides n'ha fetes fer» (id.); —«no hi ha cap persona aguda | qu'haja *feta nosa* may» (id.); —«Euveya, ¿qu'esperonetges? | ¿O t'han *tocada* sa *pell*?...» (id.); —«No m'has *vista* sa *cabrida*, | estelada, morro blanch?...» [500] (id.); —«... lo primer que li deman: | ¿has *tenguda* sa *pigota*?» (id. *Cansons populars Mallorquines recollides per Antoni M. Peña*, Palma, 1896); —«... tu m'has *robada* s'*amor*, | y la dus dins sa butxaca» (id. ib.); —«Bartomeu, Bartomeuet, | ¡que m'has *causada* de *pena*...» (id. ib.); —«Diuen qu'han d'haver *menjada* | una *cortera* de sal | per sebre-se's natural...» (id. ib.); —«... perque ha molt que no ha *vista* | la vila de Lluchmajor» (id. ib.); —«... si fosses vengut de jorn, | no hauries *trobada fosca*» (id. ib.); —«He *tenguda mala sort* | enguany amb so festetjar...» (id. ib.).

Després d'aqueix enfilall de cites, que'ns es sortit una mica llargarut, però que era necessari per deixar la cosa ben clavetetjada, ens cal afegirhi unes quantes d'observacions:

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

1a Així com del sitgle XVI enllà no son gayre les vegades que'ls nostres monuments literaris falten a la retgla de la concordansa del participi, d'aqueix sitgle ensà hi falten més sovint, y com més va, més degut a l'influencia castellana.

2a Les faltes de tal concordansa del sitgle XVI enllà, casi sempre són quant al participi va devant el *terme d'acció*. Desde'l sitgle XVI va desapareixent la concordansa en tal cas, fins que a n-el sitgle XVIII y XIX se pert casi de tot especialment dins els escrits de totes les regions de la llengua, fora'ls escrits mallorquins, que la conservaven qualque mica.

3a La concordansa del participi quant aquest va derrera'l *terme d'acció*, això és, quant el terme d'acció s'anomena primer, és la qu'ha resistides més les sobatudes del *castellanisme*, la que s'es conservada més, la que surt amb certa regularidat, fins-y-tot dins els escrits del sitgle XVIII y XIX, escepció feta dels valencians, que resulten *acastellanadíssims*, comensant p'els del *Rat-Penat*. Y lo bo es que'l poble de les diferents regions valencianes, desde Elx fins a Ulldecona, conserva qualque poch aqueixa concordansa com tenguérem ocasió de veure en les escursions filològiques que hi hem fetes, y com se veu per les frases que retreym més amunt, que hi replegàrem.

4a Dins tot Catalunya el poble conserva casi sempre aqueixa concordansa, maldement els escriptors *catalanistes* l'infringesquen amb dolorosa frecuència. Y succeeix una cosa ben curiosa, qu'hem tenguda ben sovint avinentesa d'observar: que'ls escriptors, com parlen, quant no's recorden de la gramàtica... *castellana*, quant se deixen dur de l'instint de la llengua, observen aqueixa concordansa. Tenim recollides frases de la boca meteixa dels primers escriptors *catalanistes*, que proven això que deym.

5a A n-el Rosselló observen aqueixa concordansa, perque l'influència francesa que pateixen, no li es contrària; com també [501] l'observen a Alguer per la meteixa raó, perque l'influència italiana l'afavoreix.

6a A Mallorca se conserva tal concordansa, sobretot dins la pagesia, casi com a n-el sitgle XV. Per això'ls escriptors mallorquins, entre tots els

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

del Renaixament, son els qui infringeixen manco la retgla. Les dues revistes *La Roqueta*, (2a època) y *La Gazeta de Mallorca* l'observen puntualíssimament, tant si'l participi va derrera'l terme d'acció com si li va devant. És això una altra glòria de les Lletres mallorquines.

7a La concordansa del participi devant el *terme d'acció*, se troba avuy d'aqueixa manera:

A CATALUNYA: les poblacions més allunyades de l'influència castellana, l'observen qualque poch, y els escriptors del Renaixament l'observen manco. N'es una escepció gloriosa l'inmortal Moss. Jacinto Verdaguer.

A VALENCIA: s'hi pot donar per perduda tal concordansa, tant dins el poble com entre'ls escriptors. ¡Es tan feresta la *castellanisació* qu'allà pateixen!

A ALGUER: s'hi observa amb prou regularidat, si hem de judicar per les cartes y articles que'ns envien els entusiastes que hi tenim.

A LES BALEARS: es allà ont s'es conservada millor aquesta concordansa, sobretot a Mallorca. No hi tenim cap dubte que dins la pagesia no s'hi observava gayre més a n-el sitgle XV. Menorca y Eivissa se ressenten una miconeva més de l'influència castellana.

8a En resum: l'influència castellana'ns ha pogut fer y ens ha fet desde'l sitgle XVI molt de mal per aqueix vent de la concordansa del participi, pero no la nos ha poguda prendre. Ens hi ha fets esqueixos; la nos ha tisorejada y esfilegassada qualque mica; pero no es estada capaç de despullarnosne. La coeczistència de les transgressions de la retgla y de la seua observansa a totes les regions, proven *l'eczistència*, més ben dit, la *subsistència* de tal retgla, y que està en la nostra mà establirla a son primitiu vigor. Si, està en la mà dels escriptors catalanistes y sobre tot de la nostra Prensa emancipar la llengua nostra de l'esclavatge d'influència castellana que en part pateix respecte d'aqueix punt. Si'ls nostres escriptors y la nostra prensa volen; si ells se determinen d'observar d'avuy endevant aqueixa retgla, que constitueix una part importantíssima de l'autonomia de la llengua catalana, y cumpleixen feelment tal

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

determinació, dins un parell d'anys per tot Catalunya quedarà refermada la tradició dels nostres clàssichs, quedarà restablida la nostra sintacsis y [502] treta defora la verinada forasterenca que'ns deshonra y botxinetja l'augusta magestat de la nostra llengua estimadíssima, posada a n-el mon per reynar y no per envilirse y rossegarse baix de cap esclavatge. Ens porien triar fanch y qualque cosa més per la cara si de totes les autonomies que reclamam, no conseguíem fer efectiva ni la de la llengua, que dependeix exclusivament de nosaltres.

C. EN CATALÀ, L'ACUSATIU, TERME DIRECTE D'ACCIÓ, NO VA RETGIT DE LA PREPOSICIÓ A:

Aquí hi ha una altra discrepància entre'l català y el castellà. El llatí fa que aqueys acusatius sense preposició, tant si's tracta de persones com de coses: v. gr. *video* ANTONIUM; *video* CANEM; *video* PETRAM. La llengua d'oc, el francés y l'italià han seguida la meteixa retgla: —*Veig* ANTONI, *veig* EL CA, *veig* LA PEDRA; *je vois* ANTOINE; *je vois la* CHIEN; je vois la pierre; —io *vedo* ANTONIO, *vedo* IL CANE, *vedo* LA PIETRA. El castellà s'es separat de la tradició llatina, arribant a establir que si l'acusatiu es una persona, personificació o nom propi, va retgit de la preposició *a*, y si no es res d'això, va sense; y així diu: *Veo À Antonio, visito À Cadiz, quiero ver À Roma, el nombre rige AL verbo; —veo EL perro, veo LA piedra.* (Vid. *Gram. de la R. Acad. Sint*. c. III, p. 225). Donchs bé, el català s'es mantengut prou feel a la tradició llatina com el francés y l'italià respecte d'aquest punt. El nostre gramàtich del sitgle XIII, Uc Faidit, dins son *Donatz Proensals* (edic. de Guessard, p. 4), ja feu constar l'eczistència d'aqueixa retgla: «Lo nominatius se conois per LO, si cum: LO *reis es vengutz*. Genitius per DE, si cum: *aquestz destriers es DEL rei.* Datius per A, si cum: *mena lo destrier AL rei.* Acusatius per LO, si cum: *eu vei LO rei armat*. E no se pot conoisser ni triar l'acusatius del nominatius si non per so quel nominatius singulars, quan es masculis, vol *s* en la fi, e li antre cas nol volen; el nominatius plural no vol, e tuit li altre

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cas lo volen el plural.» (Veyau lo que diguérem més amunt, c. VII, § 8, p. 327-36, sobre la nostra antiga *declinació*). Aquesta retgla observen ordinàriament els nostres monuments primitius y els clàssichs. Això no vol dir que no hi faltin qualque volta, sens dubte per defogir la confusió de l'acusatiu amb lo nominatiu, resultat de la pèrdua que sufrírem devers el sitgle XIII de la nostra primitiva declinació. El castellà pateix la meteixa confusió respecte dels noms que no son de persones, propis o de personificacions, que tampoch no's distingeixen del nominatiu en esser *termes d'acció*; y posant la preposició À a n-aquells, en resulta sovint una confusió del datiu amb l'acusatiu: [503] v. gr. *Ha sido forzoso dejar AL enemigo en rehenes AL conde; Recomiende V. à mi sobrino AL Director. L'Academia Espanyola* confessa (ib.) aqueixa confusió, demanant: «¿Quién es aquí el dado en rehenes?... ¿Quién és el recomendado?». Ademés això de posar preposició *a* si es nom de persona o propi, y, si son altres noms, ¡fora preposició! —porà esser tan enginyós com se vulla, pero ni es llògich ni té cap fonament gramatical. Aqueix espedient del castellà no espedeix res: si atura confusions per un vent, en fa brollar per un altre vent. Això fa que siga molt més preferible mantenirse feels a la tradició llatina, y no posar la preposició A a l'acusatiu.

Amb l'influència castellana que comensà a entrarnos a n-el sitgle XVI, especialment dins els escrits, varen anar creixent les transgressions de la retgla per motiu de que'ls escriptors arribaren a creure que lo correcte era acomodarse tot lo possible a la gramàtica castellana; y com aquesta mana posar *a* a n-els acusatius segons hem vist, n'hi posaven, y bona nit.

Vetaquí com se troben les diferents regions catalanes respecte d'aqueix punt:

CATALUNYA: Els escriptors, quant no's recorden de la gramàtica castellana, quant se deixen dur de l'instint de la llengua, no hi posen *a* a l'acusatiu. Fora d'aqueys casos n'hi solen posar. El poble a voltes n'hi posa y a voltes no.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ROSSELLÓ: no n'hi solen posar escriptors ni poble perque allà es la francesa l'influència que senten, y el francés no n'hi posa.

VALÈNCIA: com la castellanisació hi és molt fonda, son ben clares les voltes qu'escriptors ni poble observen la retgla de no posar *a* a l'acusatiu.

BALEARS: es allà ont s'observa millor, sobre tot a Mallorca, aqueixa retgla. A Mallorca parlant familiarment no hi faltam may, ni'ls més acastellanats. Una cosa hi ha que notar: Mallorca establí fa temps la norma de posar preposició *a*, tant si es nom de persona com de cosa inanimada, sempre y tan sols quant, per donar més forsa a l'espressió, després de posar el pronom personal, espressam el meteix nom. Posarem un parell d'eczemples: *—Ja avisaràs EN JUAN que no fassa A N-AIXÒ; —Creu TON PARE, creu TA MARE, y aniràs bé; —CreuLO A TON PARE, creula A TA MARE y aniràs bé; —Manate'n la criada: —MenaLAte'n A LA CRIADA.*

Ara posarem aquí algunes cites de diferents monuments de la nostra llengua que proven tot lo qu'acabam de dir: [504]

SITGLE X.

«...Teiric... No *credel (*cregué) *deu* (Deu) lo nostre creator...» (*Poema de* Boeci, v. 46); —«Boeci *reclama deu* de cel lo rei lo grant...» (id. v. 74); —«Molt fort *blasmava* Boecis *sos amigs*...» (id. v. 138).

SITGLE XI.

«... cum agués *amat los sós* (seus) qui eren el mun (mon)...» (*Sermó de la Cena*, ap. Bartsch, *Chrest*. col. 7); —«chi *recep cui* (qui) eu trametrai, me recep, e chi me recep, *recep cellui* chi me tramès...» (id. ib. col. 9); —«Eva *creet* (cregué) *serpent*...» (*Oració a María*, ib. col. 17); —«*preja* (prega) per nos | *to* (ton) *fil* lo gloriós...» (id. ib.); —«Adam no *creet Deu*...» (id. ib. col. 19).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

SITGLE XII.

«... Eu *conosc cel* (aquell) qui bem di...» (En Guillem IX de Poitiers, *Ben voill que sapchon li pluzor,* ap. Bartsch, ib. col. 27); —«...e *conosc celui* quém ri...» (id. ib.); —«s'eu (si jo) ma bona *dompna* (dona) *amb*...» (id. ib. *Farai chanzonela nova*, col. 28); —«... Rosinhol... m'iràs *ma domna vezer*...» (En Pere d'Alvèrnia, ib. col. 23); —«ans *preguei deu lo filh* santa María...» (Guiraut de Borneil, ib. col. 98); —«a cels (aquells) qu'iran ab lo marqués | outra la mar per *deu servir*...» (Pere Vidal, ib. col. 105); —«... si-m vols servir | *lo comte*-m vai *saludar*...» (Rambau de Vaqueiras, ap. Milà. *Trovad*. P. II, a. 4, p. 88).

SITGLE XIII.

CATALUNYA: —«... e *trobam Aragó e Catalunya* torbats...» (En Jaume I, *Crònica*, c. 43); —«... volets *perseguir los enemichs* de la fe...» (id. ib. c. 53); —«... *enviam nostres porters* a cada... dels richs homens...» (id. ib. c. 61); —«... uolem *destruir aquels* qui reneguen...» (id. ib. c. 62); —«... G. de Montcada... *reebé son creador*...» (id. ib. c. 63); —«... negú hom... no gaus (gos) –*metre altre* per el en loc del...» (*Ordinacions de Perpinyà,* de 1292, ap. *Revue des Lang. Rom*. T. IV., p. 513); —«Sobre tot *ameràs Dieu*-e *vostres pruymes* sí | com *vos* meteix...» (Guillem de Cervera, ap. Milà, *Trovad*. P. III, a. 10, p. 370); —«Ja no *ams ton parent*...» (id. ib.); —«Puys Deus *asira* (odia) *cel* (aquell)-qui s'engana...» (id. ib.).

MALLORCA: «... un savi cauayler... *heretà sos infants*...» (Bt. R. Lull, *Libre de l'Orde de Cavaylería*, edic. d'En M. Aguiló, Pròl.); —«...lo cavayler hauía en costuma... de venir... a adorar... e *pregar Deus*...» (id. ib.); —«...ffou vengut a la font *contemplar Deu*...» (id. ib.); —«...lescuder deuaylà... *saludant* agradablement *lo cavayler*...» (id. ib.).

ALTRES REGIONS DE LA LLENGUA: «... estigueren... *pregant Deus*...» (R. Feraut, *Llegenda de St. Honorat*, ap. Bruce-Whyte, T. II, p. 411); —«... e tots aquells qui *aquell encantador colen e honren*, son

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

lebrosos...» (id. ib. p. 410); —«... que hagués *enduit lo marit* en error...» (id. ib. p. 408); —«... E com ell *conegués Na Clemroch sa muller*...» (id. ib. p. 407); —«... Com si *vesien nostre Seignor*, tan li servon e fon d'onor...» (*Romans de Jauffre*, ib. p. 375). [505]

SITGLE XIV.

CATALUNYA: «...*lausan(t)* tos temps *Deu e Santa María*...» (Ms. català de la Biblioth. Royale, n. 7699, ap. Bruce-Whyte, *Hist. des Lang. Rom*., T. II, p. 416); —«... no *anem* als (aliud) sino *si meteixes*...» (B. Metge, *Sompni*, L. IV); —«... elles esser obligades a *amar aquells* qui les han hoy capital...» (id. ib.); —«... lo dit senyor rey *mes* (meté) en una cambra *lo dit senyor* infant...» (R. Muntaner, *Crònica*, c. XIV); —«... e manà'ls... de *seguir aquells frares*...» (id. ib. cap. CXXII); —«... lo compte... e lo senescal... *seguiren los frares*...» (id. ib.); —«... E lo senyor infant... *apellà lo comte* de Pallars...» (id. ib. cap. CXXIII.).

VALÈNCIA: «E que be's guard de tot'avinentesa | e *tema Dieu* el marit...» (Moss. Pere March, ap. Milà, *Obras*, T: III: *Poetes Lyriques catalans*, p. 462.); —«... la greu mort... |... tan leu *pren lo neci* co'l senat...» (id. ib. *Antichs poetes catalans*, p. 159); —«Deu sab perque *lexa mal hom* regir...» (id. ib.); —«... car no *creguist* | *lo sanct*... | *apòstol Pau*... (J. Roig, *Libre de les dones*, L. III, p. 80); —«... no *temptes Deu*, | pren concell meu...» (id. ib. p. 86); —«les concertades... |... compren arreu, | ans *lleven Deu*, | cada matí | del sou, florí | fan reverent... » (id. ib. p. 92).

MALLORCA: «... *han trobat* mort en *Nicolau Rovira*... qui *aquell* (l'Infant) *gordava*...» (Carta dels Jurats de Mallorca, de 1342, ap. Quadrado, *Islas Baleares*, p. 616); —«... nos *havem pagat lo portador* de dites letres...» (id. ib., p. 617); —«... eren exits de Marseyla per *dampnificar los sotsmeses* del senyor rey...» (id. ib.); — «... son en gran e major avinentesa de *dapnajar aquell*...» (Libr. *Supplicat*. 1385-87, arxiu

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de la R. Audiencia, ap. *Bol. de la Arqu. Lul*. T. III, p. 285); —«... e *hajats elegit*... *lo dit Francesch* des Valers...» (*Letres comunes* de la Lloctinencia, de 1342-43, ib. T. IV, p. 286); —«... puschats (pogueu) *destituir o remoure lo dit Francesch* des Valers...» (id. ib.); —«... Jo... *havía tramés* en les dites parts de Xipra *lo dit Domingo* Pontils...» (Carta del Llochtinent de Mallorca a n-el rey En Martí I, de 1398, ib. p. 313); —«... lo dit frare Jacme promatría *gordar* de dan *lo dit procurador reyal*...» (id. ib. p. 314).

SITGLE XV.

CATALUNYA: «... per que fas tan gran abstinencia? Per tal, dix lo monge, que *tenga* e *haja Deus* per amich... « (*Recull d'Eximplis e Miracles*, p. 5); —«... lo ladre *demana* e *prega l'abat* del monestir...» (ib. p. 6); —«... no podem *retenir los dits creadors* que no usen de lurs contractes...» (Carta dels Jurats de Barcelona a n-els de Mallorca, de 1452, ap. *Bol. de la Arqu. Lul*. T. IX. p. 281); —«Nos hauem fet... tot quant hem pogut e sabut per *portar los dits forans* a concordia...» (Docum. de 1452, *Parlament de la Reyna a les Corts de Catalunya*, ib. p. 279); —«... continuen no *obeynt Governador* ni *altre oficial*...» (Carta dels Jur. de Barcel. als de Mall., *Letres closes*, anys 1459-51, fol. 154, Arx. Munic. de Barcel.); —«... que *supliquen* humilment *la dita senyora* que... vulla proveir...» (id. ib.); —«E *amant lo seu marit* sens mesura, ella dell sapoderà...» (*Curial e* [506] *Guelfa*, c. II); —«Curial *servint lo Marqués*...» (id. c. III); —«...la Güelfa *amava* molt *aquest Melchior*...» (id. c. V).

VALÈNCIA: «com vens a *visitar los qui* not desigen...» (Joanot Martorell, *Tirant lo Blanch*, t. III, c. 275); —«... l'Emperador stant en la gran sala *esperant les dames*...» (id. ib. c. 273); —«Entrà lo... Capità... e *veu la Princesa*...» (id. ib.); —«...la qual *prech Deu* sobrepuje als meus dies...» (id. ib.); —«... e Tirant... *veu la Emperatriu*...» (id. ib.); —«... lo fruyt d'amor es *amar Deu e lo proisme*...» (id. c. 206); —«... Que mentre'l vey (veig) mas que *Deu lo contemple*...» (Moss. Jordi de Sant

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Jordi, *Estramps*, p. 7); —«... Perque *bendich mon Dieu* e ma ventura...» (id. *L'aymía*, p. 10): —«... *Prech Deu* m'asir | ab tots los sants...» (id. *Dança e scondit*, p. 14); —«... Lay *trobarets l'auta valent comptesa*...» (Moss. Andreu Febrer, ap. Milà, *Obras*, T. III, *Poetes Lyriques catalans*, p. 467); —«Na Beatris d'Anglessola s'avansa |... *los siranys aculhyr*...» (id. ib. p. 468); —«... e'n coué *morts abatre* | *tots los Infels*...» (id. ib.); —«... Deus... | *lo seu car fill* en tu *envia* | per traure lo mon d'error...» (*Cansó popular* d'autor desconegut, ap. Milà. *Obras*, T. VI*, Romanc. cat. Prelim*., p. 186).

MALLORCA: «... lo dit Bisbe... sens *citar lo Sindich*,... ha feta rebre informació...» (*Lib. de Letres missives*, 1478-80, fols 69 y 70, ap. *Bol. de la Arqu. Lul*. T. VI, p. 290); —«... han deliberat... *perseguir* per justicia *aquell que* serà atrobat...» (id. ib.); —«... vostra sacra Magestat, *la qual* la sancta Trinidat vulla longament *conservar* e *prosperar*...» (id. ib.); —«... pertany... ab orde degut fer *los dits corredors metra*...» (*Capítols sobre'ls corredors*, de 1455, ap. *Bol. de la Arqu. Lul*., ib. p. 213); —«... los dits jurats... *alagir dos apellants rectors*...» (id. ib.); —«... D'un saber nou |... *qu'entengués Deu*, de beatitut centre...» (Jaume Oleza, *Triunphes de nostra dona*, ap. Bover, *Bibl. de Escr. Bal.*, T. II, p. 13); —«... Verge restàs | *parint lo senyor* nostre, | y vos tantost *adoràs lo fill* vostre...» (id. ib.).

SITGLE XVI.

CATALUNYA: «...e en Urgell (el rey) *feu* comte *un fill* de Arnau...» (p. Tomic, *Crònica* c. XXIV); —«... devallar lo cors de la dita santa... per *suplicar la divina Magestat* per pluja...» (*Manual de Novells Ardits* T. IV, p. 162, any 1545); —«... anaren a *visitarlo* Reverendíssim Sr. *Cardenal*...» (ib. pag. 170, any 1545); —«... dits consellers per *acompanyar* lo dit Sr. *loctinent*, anaren a la yglesia...» (ib.); —«... *aquell reb* lo dit procurador en iutge...» (*Libre de Consolat dels fets marítims*, c. 2, fol. 1); —«... poden *remoure lo dit scrivà* de la dita scrivanía...» (id. c.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

4); —«... lo iutge...*condemna* en sa sentencia *lo apellant*...» (ib. c. 20); —«...lo iutge... ne aytampoch hi *comdamna lo apellat*...» (ib.); —«... lo senyor Rey... *guia y assegura tots e sengles mercaders*... qui ab naus... navegaràn...» (*Guiatge* a n-els mercaders, ap. *Libre de C*onsolat, etc., fol. 111 v.º); —«Jo Pere Planes *desafiu tots los* de la ciutat de Manresa...» (Cartell de reptament, de 1514, conservat dins l'arxiu municipal de Manresa.).

MALLORCA: «...Vossa Paternidat... passa per assí per *visitar* [507] *dits religiosos y sa patria*...» (*Carta* dels Jurats de Mallorca a n-el P. Geroni Nadal, S. J., de 24 mars, 1561, Arx. Gen. Hist. de Mall. Lib. de Letres miss. 1542-63, ap*. Bol. de la Arqu. Lul*., T. VI, p. 207); —«... lo dia que *mataren En Juan Andreu*...» (*Informacions sobre'ls agermanats*, núm. 352); —«... e lo Roca... anà a *veure lo dit sanxo*...» (id. ib.); —«... lo rey no bastava... a *conquistar Mallorca*...» (id. núm. 360); —«... y *afrontava los mascarats* qui passaven...» (id. núm. 371); —«... los quals corredors... sens tenir salari algú de les crides que fan... per *avisar los doscents* per la custodia del present Regne...» (*Funcions dels corredors de coll*, Arx. Gen. Hist. de Mall., ap. *Bol. de la Arqu. Lul*. T. VI. p. 356); —«... no que entessa (Vicent Tremolet)... *forsar los dits parayres*...» (Docum. de 1539, Arx. Gen. Hist. de Mall., ib. p. 221).

VALENCIA: «... De fet me posí a *servir* | *una* molt gentil donzella...» (Valero Fuster, *Cobles noves*, de 1553, ap. Milà, *Obras*, T. VI, *Romancerillo català. Preliminares,* p. 187).

SITGLE XVII.

CATALUNYA: «... anaven a *visitar lo Rm. Sr. Bisbe*...» (*Manual de Nov. Ardits*. T. IX, p. 359, any 1617); —«... foren a *visitar lo senyor Conceller*...» (id. ib.); —«... los... concellers... havent primer *enviat Pau Amell*, verguer, a prendre hora...» (id. ib.); —«... los maghs concellers *enviaren los maghs*... *Francesch* de Gaulbes... y Joan Francesch

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Codina...» (id. ib. p. 360); —«... emvià a *cercar los Jurats* de la present vila...» (*Libre de Consells* de Santa Coloma de Queralt, 13 agost, 1653, ap. Segura, *Hist. de Sta. Coloma de Queralt,* c. XXV, p. 107); —«... sen donà certa cantitat per anar a *cercar lo Sr. Compte*...» (id., 27 de gener de 1689, ib. c. LXVI, p. 281); —«... algun Sr. Batlle ses fet anar a cercar a sa casa*, fent esperar lo concell y Jurats*...» (id. ib. p. 281).

MALLORCA: «... pregà que *tingués* en se casa *dos bandolers*...» (Dr. G. Mesquida, *Vida de Sor M.ª Anna del SSm. Sagr*., ap. *Bol. de la Arqu. Lul*., T. IX, p. 358); —«... aquells qui... *affavoríen semblants persones*...» (id. ib., p. 359); —«... mare y filla *serviren aquestos dos malalts*....» (id. ib.); —«... *prengueren la dona*... y feu la justicia grans diligencies per *castigar* també *los delinquents*...» (id. ib.); —«... desitjosos los de aquell lloch de tenir... lo que convé... *elegiren los suplicants*...» (Docum. de 23 de maig 1659, causa sobre la Vicaría de Castell Llubí, ap. *Bol. de la Arqu. Lul*., T. VII, p. 99); —«... los habilitadors... se puguen ajuntar... y *elegir un o molts síndichs*....» (id. ib.); —«... fan amenasses de *posar los dits habitadors* en los carcers...» (*Lib. Extraor. del Jurats*, 1676, 80, Arx. Gen. Hist. de Mall., ap. *Bol. de la Arqu. Lul*. T. VII, p. 370); —«... serà molt propi de la Clemencia de Se Magt. *afauorir es regne* ab esta gracia...» (Lib. *Determ. Univ. Majoric*. Arx. Gen. Hist. de Mall., ap. *Bol. de la Arqu. Lul*. ib. p. 455).

SITGLE XVIII.

CATALUNYA: «... sento... la aflicció que patíreu, quant *oferint vostre fill* en lo Temple, oíreu...» (Moss. J. Ullastre, *Exercici del* [508] *christià*, p. 200); —«...Qui s' deixarà d'entristir | *veyent la Mare* patir...» (id. ib. p. 203); —«Per los pecats de las gents | *veu Jesús* entre torments, | tiranament açotat...» (id. ib.); —«... *Mira* (María) *son Fill* estimat | gravement desconsolat...» (id. p. 204); —«... Fins a la millor hora | *son Rey* van a *matar*...» (*Revolució de France, Romancerillo Català* d'En Milà, n. 86); —«A Rosas vàrem anà a *veure'l Tinent* de guerra...» (ib. n. 88.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Presa de Roses); —«... has fet *penjar un cavaller*...» (ib. n. 82. *Bach de Roda*); «... que vingui (el Domé Devalladas) *confessà en Bach.*..» (id. ib.).

MALLORCA: «... si algunes persones, no essent constituides en orde sacerdotal, *han... confessat... alguna o algunes persones*...» (Edicte del Trib. de l'Inquisició, de 1732, ap. Rullan, *Hist. de Sóller*, T. II, app. p. 669); —«... si algunes persones... hajen *favorit* alguns *Heretjes*...» (id. ib. p. 971); —«... *elegim* en examinadors... *el reverent Joan* Bta. Castanyer y *el Sr. Fr. Pere Amer*...» (*Ordinacions* de 1704, del Bisbe *Portilla*, ib. p. 885); —«... tindrà obligació d'assistir a los malalts, *aconsolant aquells* ab bones paraules...» (id. ib. p. 888); —«Ve... es capellà... | Y *mirant* de coa d'uy | *nostron* xerrim *delinquent* (D. Juan Blasco), | descarregà un pesat golpe | demunt el seu cap jaujer...» (G. Roca, *Estava* D. *Juan Blasco*, etc. ap. Bover, *Bibl. de Escr. Balear*. T. II, p. 272); —«... *No despreciis ningú* per desditxat que sia...» (id. *L'àguila y l'escaravat*, ib. p. 275); —«... sense embrutà papé, ni *enganxà escrivans*...» (id. ib.); —«... vuy comensà a *convidà* | *tots quants* en veuré...» (Sebastià Gelabert, de *Sa Real*, de Manacor, *Mosson Pitja*, ap. *Contarelles d'en Jordi des Recó*, p. 45).

SITGLES XIX y XX

CATALUNYA: «...Lo parlament de Caspe | *sagrà'n Ferràn*...» (A. de Quintana, *Jaume lo Desditxat*); —«... Guifre... *veyent l'àngel*...» (Moss. Verdaguer, *Canigó*, cant. XI); —«... un dia (Oliva) *crida los monjos*...» (id. ib.); —«... los *mostra* (Oliva a n'els monjos) aquí *Sant Pere*, allí *Sant Pau*...» (id. ib.); —«... nou delit los dona (l'aygua) per *treure* de l'altura | *l'inimich* de sa patria y de son Deu...» (id. ib. cant. X); —«... aquells forts que *acataren los reys*...» (C. Aribau, *A la Patria*); —«... Y el net *esmenta l'avi*...» (Moss. Collell, *Lo sometent*); —«... los héroes... de la terra... | pel mitg de les gentades *sos fills* han de *cercar*...» (Àngel Guimerà, *Lo cap d'en J. Moragas*); —«... Van a l'escola a espiar | *vigilen la gent*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'Alsacia...» (A. Masriera, *La Escola*); —«... Vull que *vejan Catalunya*...» (J. Riera y Bertran, *Gent de la terra*); —«... Fa dos anys que *va perdre el pare,* i ara no queda home a la casa...» (J. Massó y Torrents, *Croquis Pirinens, La Guila*, p. 41); —«... Y de n-on venes? —De *veure els minaires* de Sagorra...» (id. ib. p. 42); —«... *Tenim* a Tolosa *En Raymond Ballud*...» (J. Aladern, *La Renaixensa* de 19 de desembre de 1902); —«... no sé si *coneixen En Sellés*...» (*La Veu de Catalunya* de 26 de juny de 1901).

MALLORCA: «...paraula que bast | pera *guanyar las donzelles*...» (G. Rosselló, *Lo castell de l'Armonía*); —«... Y en tu de [509] *trobar* havía | *lo fosser* qu'obrís mon vas...» (id. *La torre del misteri*); —«... Així *deix ma fantasia* | que se cans de loquetjar...» (M. Aguiló, A *l'arxiu Gen. de la Cor. d'Aragó*); —«...*ses filles y ses mares* | *veurà*, quiscún de l'host... (J. Pons y Gallarza, *La mort dels Moncades*); —«... *los angelets* que té al mon | al que té al cel *encomana*...» (Vic. Penya d'Amer, *Amor de mare*); —«... la dama exhala un crit | perque's *veu* devant un *frare*...» (T. Aguiló, *El 25 d'Octubre*); —«... quant la justicia eterna | *portava l'home* a la mort...» (M. Victorià Amer, *Redempció*); —«... Maria, amor de Deu... | *infantaràs Jesús*, lo Salvador...» (id. ib.); —«... vatx *plorar*... | *ma estimada esposa,* | *mon pare, ma mare,* | *mos infants*...» (P. d'A. Penya, *Un que's mor*); —«... per axó sola | n'haveu *trobat vostra mare*...» (R. Picó*, Canamunts y Canavalls*); —«... Ma filleta... | per la forsa la'm *robaren*...» (id. ib.); —«... L'Humanitat... de cent en cent jornades | *gegants inmóvils troba*...» (G. Maura, *Avant*); —«... Exa cruel malaltia | sols *deixava noltros dos*...» (T. Forteza, *Lo Comte d'Ampuries*); —«Yo us *comàn* molt la *contesa*, | jo us *comàn lo meu fill* car...» (id. ib.); —«... Lo mercader... *veu* ben clara al mirall *la donzella*...» (B. Ferrà, *La Rondalla dels tres hostes*); —«¡Ay del poble que *s'escolta* | *los apòstols* de l'error...» (id. *Ignorancia*); —«...No vulgues que la't mal casen |... com *varen casar sa mare*...» (M. Obrador. *La mal casada*); —«... *Los jornalers*... | *envia* a fora terme la pobre Santanyí...» (id. *La Roqueta*); —«... se'n anà a la guerra | pera *vençre los*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

alards...» (Guill. Forteza, *Lo Patge*); —«... Ay Deu meu, doneume vida | per *surar mos infantons*...» (Marg. Caymari, *Amor de mare*); —«...Si *respectes lo teu pare*...» (id. ib.); —«...Sap encare | aquesta illa *honrar sa mare*» (J. Guiraud, *Poesies*, p. 8); —«...com anyells *contemplant sa Pastora*...» (id. ib. p. 35); —«... gran bé faria | per *convertir qui* creu y *qui* descreu...» (Moss. M. Costa, *La mata escrita*); —«... Vola, vola, rossinyol | y *si trobes qui* be'm vol...» (id. *L'anyoransa de la cativa*); —«... un cavaller... | *va veure*... *una morta de*... vesta blanquinosa...» (id. *La calumnia venjada*); —«... La negre taca... | prest hagué feta... via | *cobrint la jove* ab deshonor mortal...» (id. ib.); —«... *retreu*... ma lira la *donzella* | que reverbera... com una estrella...» (Ll. Riber y Campins, *La Bta. Catalina*).

POESÍA POPULAR, D'ÉPOCA INCERTA:

CATALUNYA: «... tres animats carboners | *agafaren En Vacayne*...» (*Romancerillo catalàn*, n. 127. *En Vacayna*); —«... Ja'n veu les forques plantades | per *penjà lo seu marit*...» (ib. n. 225. *La dama implacable*, var. B |); —«... La Samaritana | qu'anant a la font | *Jesús encontrava*...» (ib. n. 11. *La Samaritana*); —«... Va esser una gran ditxa |... de *trobà* a la muntanya | *María* de Queralt...» (ib. n. 74. *Festa de Queralt*); —«...Ja *crucifiquen Cristo*...» (ib. n. 18. *El Càstich*, var. B |); —«... *Espero l'amo* de casa que | m'es cosí...» (ib. n. 120. *Xemeneya*); —«Ay pare, lo meu pare, | no *penjen l'aymador*...» (ib. n. 209, *Los presos*); —«Venim a *adorà* | *lo Rey* que'ns matava...» (ib. n. 8. *Los tres reys d'Orient*, var. B); —«*Busco* per aquí *Jesús*, | si voldría confessarme...» (ib. n. 12. *La Magdalena*, var. C); — [510] «... ¿Ahont *teniu las fillas*,... ahont *teniu las criades*,... ¿*Qui teniu* per companyía? — Deu y la Verge Maria...» (ib. n. 78. *Comte Arnau*); —«Lo primé és *veure Deu*...» (ib. n. 53. *Los sentits corporals*); —«... Si vos *despatxau l'Isidro*...» (ib. n. 27. *St. Isidro*); —«Mal de cap tinch a l'esquena, | mal d'esquena tinch al cap; | si no'm *dau la Magdalena*, | cridaré com un orat» (cansó popular, que recullírem a Ponts.).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

MALLORCA: «Pintura, més que pintura, | *los fadrins embalzamau*; | no sé com vos posau | dalt un altar per figura.» (cansó popular); —«S'estimat vos ha deixada, | joveneta, y no duys dol? | — Solament tench es consol | qu'*altra* no se'n *ha mirada*...» (id.); —«...Allà a *s'hostal de sa pols* | es saig *penyorava's batle*.» (id.); —«... jo hi som per no *fer estar* | *ets enamorats* queixosos...» (id.); —«...jo som per a *festejar* | *sa fia* de qualsevol.» (id.); —«...*feys estar* en pecat mortal | *es fadrí* qui vos festetja.» (id.); —«... no *anyor negú* d'aqueix mon, | no més *mu mare y s'atlota*.» (id.); —«S'altre dia vaig jurar | de no *mirarme negú*...» (id.); —«Los pares Missionés | me deixaren comanat | que, en sentir *un mal llengat*, | *Ave Maria* digués.» (id.); —«La Mare de Deu cosia | a n-es portal de s'hortet; | *tenia'l Bon Jesuset* | dins sa falda que dormia.» (id.); —«Es jay Tiroriro | *matà sa mullé*...» (id.); —«...'nirem a so'n Vivot; | *veurem Na Juanota* | que *bolca's seu atlot*...» (id.); —«Un homo vé de jornal | amb una fam que l'esbuca, | *troba sa seua faluca* | asseguda a n-es portal.» (id.);— «Un homo qui fort s'empenya | a *mantenir sa muller*...» (id.); —«Jo'n *conech dues o tres* | que d'esser guapes pretenen; | emperò debades tenen | es vespres es llum encés.» (id.); —«... y *convidaren Sant Pere*, | y tot le hi feren pagar.» (id.).

FRASES AONT S'OBSERVA LA RETGLA DEL TERME D'ACCIÓ SENSE LA PREPOSICIÓ *a*, que recullírem a diferents poblacions de Catalunya o de boca de naturals de les meteixes y que anomenam:

Hi vist En Pere (Badalona). —*Hi trucat l'Isidro* (ib.). —*Hi vist Fulano* (Vendrell). —Haig d'anar a *veure'l Rector* (Vila-rodona). — Hach de *veure un home* (Calella). Vaig *veure N'Andreu* (Blanes). —*Avisaràs En Pere o'n Pau* (Vic). — Tu *crida'l teu pare* (Gombreny). —*¿Has vist la noya?* (Gombreny). —*¿Has vist la mare?* (Puigcerdà). —*Hay vist en Pere* (Puigcerdà). —*¿Has vist el Sr. Rectú?* (Vilafranca de Conflent). —*Sun vist En Juan* (Perpinyà). —Ves a *cridà'n Miquel* (Urtx). —*He vist l'Uliveres* (Figueres). —*He vist En Daixò y En Dalló* (Urtx). —*He vist l'Andreu*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

(Agullana). —*Saludi la seua germana* (la Jonquera). —*Heu'gafat En Dallò* [511] (ib.). —*He vist En Joan* (Campmany). —*Hay vist l'Andreu* que venia (Ripoll). —*¿Has vist l'Antòn?* (Gironella). —*Hay trobat la Maria* (Cardona). —*So vist l'Andreu* (Solsona). —*So vist la Maria* (Anglesola). —Hem anat a Roma, y no *hem vist lo Papa* (la Llena). —*So vist Joan y Pere* (Castelló de Farfanya). —So anat *veure Mare* (Vall d'Àger). —El Bisbe *posarà lo (el) quin vullga* (Balaguer). —No *so* (he) *conegut dengú* (ningú) (la Pobla de Segur). —*Hay vist lo Pere* (Pallerols). —*So vist un home* (Castellar de n'Hug). —So *trobat l'Agna* (Castellar de n'Hug). —Ha de passar a *veure lo senyor Juan* (Ponts). —*Hay vist la Maria, hay vist lo Pau* (Andorra). —(Calaf). —*¿Has avisat l'Andreu?* (Sabadell).

Per acabatall advertirem de bell nou que del sitgle XVII o XVIII ensà se veu sovint al costat de l'observansa de la retgla la transgressió de la meteixa; y com més ens acostam à l'època present, les transgressions se multipliquen fora mida, per lo qu'hem dit, per l'influència castellana, que justament allà ont se fa sentir més es dins els monuments escrits. Per això les cites que feym desde'l sitgle XVI ensà, no son per demostrar el reynat de la retgla dins els nostres monuments així com s'hi veu abans d'aquell sitgle, sino que son per provar que encara'n queda un bon tros, mal grat totes les transgressions, escapsadures y esvorells que li fa patir l'influència forastera.

¿No es ben hora ja de que'ls entusiastes de la nostra llengua se'n adonin de l'esclavatge qu'ella sufreix per aquest vent, y prenguen la resolució de deslliurarla de tal afronta, tornantli la seua autonomia veneranda?

Que hi pensin bé els qui se'n creuen partidaris resolts, y que demostrin que hu son no sols de nom, sino de fets.

D. ELS PRONOMS PERSONALS COMPLEMENTARIS DOBLES, DEVANT O DERRERA'L VERB.

Hi ha aquí un altre punt de divergència entre les dues llengues.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Aquests pronoms, si s'apleguen devant o derrera'l verb, es qu'un està en acusatiu y l'altre en datiu.

En castellà, el datiu va devant y l'acusatiu va derrera (TE LA *daré*); y si tots dos son de *tercera persona*, per llevar cacofonies y confusions, s'usa del *se* p'el datiu (¿Has dado el *libro* à tus *padres?* —SE (Les) LO *he dado*).

En català seguim un'altra via ben diferent p'els dos casos:velataquí: [512]

RETGLA I. *El pronom que està en acusatiu, va devant; y el qui està en datiu, va derrera:* v. gr. *Els llibres* LOS TE *donaré; la roba* LA TE *duré*.

RETGLA II: *Si'ls dos pronoms son* EL, LO, LA, LI *o llurs plurals, a-les-hores, per evitar la cacofonia de la repetició de la meteixa forma* (LO LI, LA LI, LO LOS, LA LOS; LOS LI: ELS LI, LAS LI; LOS LOS, ELS LOS, LES LOS)*, les regions prenen diferents normes: a*) Les Balears y la major part de la provincia de Lleida sustitueixen un dels dos pronoms amb les partícules *hi* pe'l datiu y *ho* per l'acusatiu (*La carta* LA HI (li) *vaig donar; —Mos pares tenen la noticia perque* LOS HO (la) *vaig enviar*). Y aquestes partícules sempre van derrera l'altre pronom. *b*) La resta de Catalunya segueix la meteixa norma amb la diferència que, si'l primer pronom està en singular, li elideixen la vocal, y, en lloch de dir: LA HI *donaràs*, LO HI *diràs*, —diuen: L'HI *donaràs*; L'HI *diràs*. *c*) Hi ha qualque regió catalana, com la de Castellar de n'Hug, que no sol fer la sustitució del segón pronom, y així diuen: —«*Les cadires de mos germans? Porta*LS-*e*-LES; *Los llibres d'ells? Porta'*LS-ELS. *d*) A n-el reyne de València, molta volta no fan tampoch a la sustitució; y així diuen: —El llibre de mon germà? *Vullch donar*LI'L*, donàr*LILO*, donar*LI'U (convertint la *l* en *u*, lley frecuentíssima dins la llengua nostra); —*Els llibres seues vullch donár*LILOS, *donar*LI'LS, *donar*LI'US; —*La casa seua vullch comprar*LILA; *no* LI LA *vullch comprar; pero les terres meues vullch donar*LILES; LI LES *vullch donar*. Tot això ho tenim comprovat nosaltres meteys en les diferents escursions filològiques per tots els territoris de la nostra llengua.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

La *Retgla I* se troba feelment observada dins els monuments de totes les regions de la nostra llengua desde'l temps més primitius fins devers el sitgle XVII, que a València y Catalunya anaren adoptant la retgla castellana, que posa'l pronom en datiu devant y l'acusatiu derrera, conservantse a Mallorca la antiga retgla catalana, que fa anar l'acusatiu y el datiu derrera.

Vetaquí un enfilall de cites de monuments anteriors a n-el sitgle XVI, que demostren que la *Retgla I*, avuy viva no més a Mallorca, s'observava dins tots els territoris de la llengua.

SITGLE X.

«...De la justicia que grant aig a mandar | not servic (servesch) be, no *lam* (la'm) volguist laisar...» (poema de Boeci, v. 86-82). [513]

—«... illa convenientia... no *la li* tolra... Ipsas parabolas... li mandarà et *les li* devederà...» (Jurament del bisbe Frotarí a n-el vescomte de Lautrech, de devers l'any 985, ap. Milà, *Obres*, T. IV, *Formac. de las leng. rom*. p. 112).

SITGLE XI.

«... Eu *la vos* cantaria en dons...» (*Cansó de Sta. Fe d'Agen*, ap. Milà, *Obras*, T. II. p. 62); —«... no'*l vos* tolrei... no'*l vos* vederei...» (Docum. de 1015, ap. Milà. *Obras*, T. IV, ib. p. 112); —«... ne no'*ls lor* tolrei, ne tolre no'*ls lor* farei...» (Docum. de 1020, ib.); —«...et si illi (aquela fortaleza) *la sen*... comunissen...» (Doc. de 1025, ib. p. 113); —«Et si... no l*a t*'emendava, incurram...» (Doc. de 1023, ap. *Rev. des Lang. Rom*. T. III, p. 273); —«... no'*ls vos* tolrei ni no'*ls vos* vedarei...» (Doc. de 1035, ap. Milà, ib.); —«... no *las te* tolrei... no *les te* tolrai...» (Doc. de 1059, fet a Carcassona, ap*. Hist. Gén. de Languedoc,* i. col. 521); —«...sine engan *lo li* faré...» (docum. de 1050, ap. *Rev. des Lang. Rom*. T. III, p. 275); —«... ne no'*ls vos* devedarei...» (Doc. de 1062, fet a Nimes, ap. *Hist. Gén. de Languedoc*, ib. col. 521); —«...no *les te* tolré... ne no *las te* vedaré... (Doc. de 1063 entre'l Comte de Carcassona y el de Foix, ib. col. 525); —

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«...ipsum castrum de Rechesen no*l te* tolré, no*l te* desrocharé.» (Doc. de devers 1074 entre el Comte d'Empúries y el del Rosselló, ap. *Rev. des Lang. Rom*. T. III, p. 278); —«... no ten tolrei ne*ls te* tolrei... e no*l te* devedarei,... sine tuo engan *los te* farei...» (Doc de 1088, fet a Vallespir, ap. *Rev. des Lang. Rom*. T. III, p. 233).

SITGLE XII.

«...Ni'*l te* tolrem... ni'*l te* vedarem... si hom era ni femena que'*l ti* tolgués» (Doc. de 1111, ap. *Rev. des Lang. Rom*. T.V, p. 40); —«...Ni'*l li* tolrai... E si om era femena qu'*el li* tolgués...» (Doc. de 1114, de Montpeller, ib. p. 64); —«... E si om ni femena'*l te* tolia (el castell)...» (Doc. de 1133, de Montpeller, ib. p. 65); —«... no *lot* (lo te) rendrem...» (Doc. anterior a 1144, ap. Bartsch, *Chrest*. col. 55); —«... Las margas... *las me* pausats amb grand honor...» (*Llegenda de Sta. Fe*, dins l'història de Catel dels Comtes de Tolosa, ap. Milà, *Obras*, T. VI, *Observ. sobre la poe. pop*. p. 44).

SITGLE XIII

«...En Bertran *la li* agués faita far...» (*Biograf. d'En Brertran de Born*, ap. Milà, *Trovad*. P. II, a. 4, not. 14); —«...E [514] pregon Deu que el rei defenda, | e que san e sal(v) *lo lor* renda...» (*Rom. de Jauffre*, ap. Raynouard, *Léx. Rom*. T. I, p. 53); —«... e yo mostra *lous* (lo vos) he a matar...» (En Jaume I d'Aragó, *Crònica*, c. 60); —«... Tro que Deus *laus* (la vos) do a goanyar...» (id. ib. c. 51); —«... met aquels LX meus (cavallers), car tot nostres linyatge *los vos* hi leuarà...» (id. ib.); —«...e que no'*la nos* volia vendre....» (id. ib. c. 548); —«... los de la ost tolien *lols*... E meteren *les se* devant...» (id. ib. c. 156); —«... La desconsolació... no la *us* poria recomptar...» (Bt. R. Llull, *del Gentil*, p. 61); —«... ¿qui la'*t* poría affigurar ni recomptar...» (id. ib. p. 284).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

SITGLE XIV.

«... E feu *los se* venir... e manals que... fossen aparellats...» (R. Muntaner, *Crònica*, c. 122); —«... prech te que *les me* fasses conèixer...» (Fr. Genebreda, *Consolació de Philosophía de Boeci*, p. 137); —«... e paga *los nos* cen (Sen) Johan Sabatier...» (Doc. de 1374, d'Alais, ap. *Rev. des Lang. Rom*. T. IV, p. 405); —«Be *lam* (la'm) sentí...» (Jaume Roig*, Libre de les dones,* II. I, p. 29); —«... esta engevera vos *lam* (la'm) tancau | e *lam* guardau...» (id. ib. p. 19).

Tan aficat duyen els catalans d'aqueix sigle això de posar el pronom acusatiu devant y el datiu derrera, que reys com En Pere IV *el de les cerimònies*, los hi posava y tot en escriure en castellà-aragonés. Així dins la carta de 4 de setembre de 1356 a D. Pere *el cruel*, de Castella (ap. Victor Gebhart. *Hist. de España*, T. IV. appènd. XXIII, p. 695) li escaparen aqueixes *catalanades*: «... Nos nunca us ficiemos malas obras... E si vos entendiesses que los nuestros subditos *las vos* haviessen feytas sin razón,... hauriamos hi dado aquel escarmiento que fer se devia... porque no es culpa nuestra, mas de vos qui non *las nos* fiziestes saber...»

SITGLE XV

«... E l'abat *lo li* dona (l'habit)...» (*Recull d'eximplis e miracles,* p. 4); —«... Entraren .II. diables molt grans... e la .I. aporta .I. gran libre, e faeren *lo m* (lo'm) legir...» (ib. p. 25); —«... No *les te* haguera dites....» (ib. p. 172); —«... He deliberat de arromansar la dita ystoria e de tremetre *leus* (la vos)...» (Bt. Metge, *Walter e Griselda*, proemi); —«... Lo affany de cercar *la m* (la *me*)...» (id. ib. c. I); —«... Nos *lat* (la't) procurarem...» (id. ib. fol. 4); —«... tengendrarien fàstig si *les te* dehia...» (id. *Sompni*, ll. IV); —«... Esta ciutat famosa... jo *leus* (la vos) comàn...» [515] (*Cobla* que en boca de Sta. Eularia digueren a D.ª Elisabet de Castella com entrà a Barcelona dia 25 de juny de 1481, segons consta del *Libre d'algunes coses assenyades* que Moss. Cinto retreu dins son poemet *Sta. Eularia,* p. 86); —«... e demanaren *lo li*...» (*Sermons de St. Vicent Ferrer,* còdich de l'arxiu del Capítol de la Seu de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Valencia, T. IV, fol. 130); —«... e ve lo lop, e porte*las*en (la se'n porte)...» (id. ib. T. III, fol. 308); —«...mancà qu *el sen* manàs a casa sua Curial...» (*Curial y Guelfa*, ll. I, c. 5); —«... E la Guelfa veent lo seu Curial... *lo s*acostava...» (id. ib. c. 7); —«... no puxen prendre ne rebre... quantitats algunes de moneda... per aturar*lese*...» (*Manual de Nov. Ardits,* T. III, p. 160, any 1499).

SITGLE XVI.

«... Y ells *los s'*entenen | y ells *los se* crien... (Moss. Gassull*, Brama des Llauradors*, p. 10).

Han de esser de devers aqueis sitgle les *Rubriques des establiments del lloch de Bennassal* (província de Castelló de la Plana), obrant dins l'arxiu munic. de dita vila, aont se llitg: «... E aquella degolla et *la s'*en porta... E *la sen*port viva... *La se'*n puxe portar...»

Aquesta era *la retgla* que reynà dins dels territoris catalans respecte de la col·locació dels pronoms personals dobles devant o derrera'l verb, fins devers el sitgle XVII. L'influència castellana l'ha esveida de tot fora de Mallorca, y creym que serà la més mala de restaurar. Ara si'ls *catalanistes* s'hi encaperronaven, ¡ja hu crech que hu arribarien a conseguir! De més verdes s'en maduren.

E. L'US DEL PRETERIT IMPERFET D'INDICATIU, EN LLOCH DE L'OPTATIU.

Amb això divergeixen també les dues llengues.

El català, com el francès, *en les oracions condicionals que comensen amb* SI*, posa sovint el verb en pretèrit imperfet d'indicatiu allà ont el castellà usa la tercera terminació de pretèrit imperfet de subjuntiu, o siga l'optatiu.* Y axí, mentres en català deym: «SI *jo hi* ANAVA, *ara meteix el faria venir»;«* SI *jo'l VEYA, le hi diria*»; «SI *jo'l comandava, no faria això»; «SI jo tenia diners, pagaria*», etc. —en castellà toca dir: «*SI yo*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

FUESE allà, le haría venir»; «*SI yo le VIESE, se lo diría*»;« SI *yo MANDASE en él, no haría tal*»; «SI *yo TUVIESE dinero, pagaría*», etc.

El català se diferencia del francès y del castellà, perque no està fermat a *l'imperfet d'indicatiu*, com aquell que ni a l'*optatiu* com aquest, sino que tant pot usarne un com l'altre, si bé usa més l'imperfet d'indicatiu. [516]

Y es això una usansa viva encara a totes les regions de la llengua y que's troba dins els sitgles de la seua vida. No retreym gayre cites demunt això per no cansar els lectors.

SITGLE XIII: —«... Envien a dir... que sils *enviuava* ·cc· cauallers, que vençrien don Lop Diex de Viscaya...» (En Jaume I, *Crònica*, c. 159); —«... e exiren fora la tenda dien(t) planament que si noy *anàvem*, que sen tornarien...» (id. ib. c. 154).

SITGLE XIV: —«... Ans sabem per cert que si hic *venia*, nol poria res restaurar...» (R. Muntaner, *Crònica*, c. 90); —«... Car si no ho *ignoraves*, no siries de la oppinió que est...» (B. Metge, *Sompni,* ll. III, p. 136); —«... e sils hòmens la *miraven* així com deurien, pus haguessen fet açò...» (id. ib.); —«... Sils hi *anaua* guanyar o perdre la anima e la fama, no hi porien pus fer...» (id. ib. p. 140); —«... t'ho donarien tantost, (si no'ls *feya* fretura...» (id. ib. p. 143).

SITGLE XV: —«... car més honor li es que si cent voltes lo *feya* morir...» (J. Martorell, *Tirant lo Blanch,* T. IV, c. 376); —«... ignores tots los articles... que dir te poria si *volies* esser instruida en la nostra sancta ley...» (id. ib. c. 339); —«... sit faries tu sit *tornaues* crestiana...» (id. ib.).

SITGLE XIX: —«Cap d'elles tornà resposta, | però pensaren al punt: | ¡Si ho *sabíeu*, padrineta! | ¡Si ho *sabíes* joventut!» (M. Costa y Llobera, *Dos sospirs*); —«Ay dona d'aygua si'm *davas* | perles fines y tresors, | jo

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

reyna d'amor seria...» (id. *Poesies*, Palma, 1885, p. 5); —«... Jesuset, ¿y ara que feys? | — Mare meua, si ho *sabieu*...! | Me té Amor braços uberts» (J. Guiraut, *Poesies*, p. 5); —«... La mel que cercàveu | la guart sols per vos; | si vos la *volíeu*, | dolçor li darieu...» (id. ib. p. 57).

POESIA POPULAR D'EPOCA INCERTA:

«Si *pensavas*, pecadó, | *pensavas* una hora al dia | que Jesús es mort en creu, | no li faràs heretgia» (*Romanc. Catalán,* n. 14, *La Passió)*; —«Prou m'en donarias | si t*'endevinava*...» (ib. n. II. *La Samaritana*); —«Si'm *veyes* mort, ploraries | una mica per coló» (Cansó popular mallorquina); —«Si ara Jesús *venia* | y'm *deya*: ¿Vols vení amb mi? | Jo tiraria's coixí | y amb ell m'en aniria» (id.); —«Si *estaves* enamorada, | com jo estich enamorat, | no te serias colgada | que amb mi no haguesses rallat» (id.); —«Si la son *venia*, | jo l'adormiria...» (id.). [517]

Per no allargar massa no treurem a rol·lo pus discrepàncies entre la sintacsis verbal catalana y la castellana. Creym que n'hi haurà prou amb lo qu'hem dit per deixar provada la nostra tesis.

ADVERBIS:

Els adverbis dins l'oració catalana sufreixen modificacions gayre bé desconegudes dins la castellana. Dins aquesta no prenen may la forma *aumentativa*, y la *diminutiva* no son gayre que la prenen (*cerca*-CERQUITA, *temprano*-TEMPRANITO, *lejos*-LEJITOS, DE MAÑANITA). Ara en català casi tots els adverbis prenen les dues formes, lo qual constitueix una riquesa de tintes y colorit meravellosa per brodar, refilar y entonar la frase. Així de *bé* se fa BENET y BENOT; de *poch*, —POQUET Y POCOT; de *molt,* —MOLTET Y MOLTOT; de *just,* —JUSTET Y JUSTOT; de *amunt*, —AMUNTET y AMUNTOT; de *envant,* —ENVANTET Y ENVANTOT*;* de *enllà*, —ENLLANET; d'*aprop*, — APROPET; de *grandia*, —GRANDIET; de *enrera*, —ENRERET; de *endins*, —ENDINZET; de *aixi,* —AIXINETES; d'*assuquí*, —ASSUQUINETES; etc. etc. etc.

¿Es petita aqueixa discrepància entre les dues sintacsis?

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

PREPOSICIONS:

També discrepen les dues llengues en escollir les preposicions per expressar les diverses relacions entre les paraules: —1. La *presència* a un punt determinat el català l'espressa per la preposició *a* (*som* A BARCELONA) y el castellà per la preposició *en* (*vivo* EN MADRID). —2. Moltes relacions que'l català espressa amb la preposició *amb* (AMB *això ell va venir*; —AMB *aquest sol que fa, no hi vaig;* —AMB *aqueys temps que correm, no convé tal empresa;* —AMB *això que diuen, convé esperar;* —AMB *ell ho conseguiré*; etc., etc., etc.), el castellà les espressa amb *en, con, por,* y altres giros de frase. —Moltes relacions que'l castellà espressa amb la preposició *en* y *por*, el català les espressa amb *de* (*Va esser ben aviat DE venir; —Va esser ben prompte DE fogir; passava gust DE ferlo enfadar; —s'honrava D'anar amb ell; —això es fet D'ell; es escrit D'ell; es manat D'ell*). —4. La preposició *sense*, si ja s'es espressat el nom qu'ha de retgir, va tota sola, y el nom se sobrentén: —¿Que *no duya capell? —No, anava SENSE. —¿Que no m'heu de donar diners? —Vestén SENSE. —¿Qu'ets vengut amb cavall? —No,* SENSE. [518]

CONJUNCIONS Y INTERJECCIONS.

Com aquestes *parts de la l'oració* ofereixen tan pochs accidents, la sintacsis hi té ben poch que dir. Les discrepàncies que ocasionen entre les dues llengues son morfològiques y fonètiques.

§ 4. Una conclusió contra'n Perez Galdós y una escitació a n-els amics de la llengua catalana.

I. Amb lo qu'acabam de al·legar, creym que haver provat que no es ver lo qu'assegura En Pérez Galdós que *sintacsis* del català *es la castellana*; creym haver demostrat que tenim una sintacsis pròpia, ben discrepant de la castellana, y que, si bé s'acosta ferm a l'italiana y a la francesa, es diferent de cada una d'aquestes; creym haver provat

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l'autonomia de la nostra sintacsis, y defiam En Pérez Galdós que'ns desfassa les proves qu'hem aduides y les raons qu'hem al·legades a favor de dita autonomia.

Si En Pérez Galdós hagués dit que de la lectura de certs autors catalanistes se desprèn qu'el català no té sintacsis pròpia, sino manllevada a n-el castellà, li hauriem contestat: *Distingo:* la *sintacsis* catalana que surt dins les obres de tals autors *es la castellana, concedo; la sintacsis catalana* que viu encara, gràcies a Deu, dins la majoria dels pobles que parlen la nostra llengua, *es la castellana, nego, nego, nego*.

Y si el famós novel·lista accepta el nostre defiament, ell qu'es tan afectat d'estudiar esperimentalment els temes de les seues obres, ja pot esser partit a recòrrer Catalunya espanyola y francesa, les Illes Balears y el regne de València, y atiparse de les col·leccions de *folk-lore* català, a veure si es home per tirarnos abaix cap de les nostres tesses.

¿Que està massa amunt En Pérez Galdós per acceptar ni escoltar defiaments nostres? Donchs que no'ls accept ni els escolt, que si nosaltres l'hem d'anar a cercar,... bella basca'ns dona. Pero que const qu'estam prontes a discutir amb En Pérez Galdós y amb qualsevol qui's present, demunt aqueys punts y tots els referents a la nostra llengua estimadíssima.

2. Y ara una paraula a n-els amichs de la llengua catalana y especialment a n-els escriptors catalanistes. Tal volta a alguns vendrà una mica de nou o no admetran lo que deym sobre'ls diferents punts de sintacsis catalana qu'hem tocats. A n aqueys tals els-e suplicam que's ficsin en lo que deym y qu'ells meteys estudien els monuments catalans escrits de tots els sitgles y els [519] monuments vius, això es, el parlar actual de les diferents comarques catalanes. Si fan això, n'estam seguríssims de que's convenceran de la raó y del fonament sòlit de les nostres tesses.

Sí, l'us de l'*ausiliar* ESSER, *en los temps composts* dels verbs *reflecsius* y d'aquells *intransitius* qu'anomenàrem, la *concordansa del participi amb lo terme d'acció, l'acusatiu terme d'acció sense preposició A,*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

el pretèrit imperfet d'indicatiu en lloch de l'optatiu en les oracions condicionals y els pronoms personals dobles anant l'acusatiu devant y el datiu derrera, aquests son els trets més vius, les notes més culminants, els distintius més característichs de la nostra sintacsis, que'ns separen ferm de la sintacsis castellana, que'ns donen fesomia pròpia, que constitueixen verament la nostra autonomia sintàctica.

¿En volem de sintacsis nostra? No'n sabem d'altra més qu'aquesta. El qui'n sàpiga, que hu diga y que'ns mostri aont es, per ont caplleva.

¿Que n'hi ha que no volen usar aquell *ausiliar* ni aquella *concordansa del participi* ni aquell *acusatiu sense la preposició a*, ni aquell *imperfet* en lloch de l'*optatiu en les oracions condicionals*, y prefereixen anar jonyits baix del jou de la sintacsis castellana y seguir com idiotes, indignes de personalidat pròpia, que son incapaços de sentir, llaurant el sementer de les Lletres, no segons el sistema vigent dins la nostra llengua per espay de set cents anys, sino segons un sistema foraster que no pot dur altre resultat que fer mal bé les cullites y matar tota la llecor, tota la saba pròpia, que es la que'ns dona y constitueix la nostra vida? Si n'hi hagués molts d'aquests, ¡vaja quin desengàn més ferest per nosaltres, plens de fe en la virtualidat del poble català per *reconstituirse y recobrarse* de cap a peus!

Amadors y entusiastes de la llengua catalana, pensauhi bé amb això, ficsauvoshi bé, y... sigau consecuents amb les vostres coses. Esgargamellarse clamant per l'autonomía de Catalunya, y no comensar per efectiva l'autonomía de la llengua, qu'està esclusivament a la nostra mà el conseguirla, es una inconsecuència y una falta de formalidat que no deixa gens a bon lloch els qui la cometen.

Amadors y entusiastes de la llengua catalana, vosaltres que la teniu per reyna del vostre cor y vos gloriau de servirvos d'ella per vestir els nostres pensaments y efectes més íntims y l'enaltiu amb los vostres escrits, pensauhi bé, ficsauvoshi bé amb això, y no esposeu pus a que, lletgint les vostres obres els crítichs forasters, hagen de deduir que'l català no té sintacsis pròpia, que no té altra sintacsis que la castellana. Y

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

es ben ver [520] desgraciadament que n'hi ha d'escriptors catalanistes que amb la seua manera d'escriure han donat y donen peu a que'ls forasters inimichs ens hagen tirada y ens tirin l'injúria de que la llengua catalana no té sintacsis.

Amadors y entusiastes de la nostra llengua, pel bon nom, per la dignidat, per l'honor d'aquesta llengua nobilíssima, no mereixedora de viure esclava en cap concepte, digna de reynar dins casa seua com cap altra de la terra, —se fa precís redimirla d'aqueix esclavatge nefant y afrontós que molts li fan patir de la sintacsis castellana, que tant la malmet, la petxuca y la deshonra. Aquí lo *nefant y afrontós* no es la *sintacsis castellana*, sino qu'el català s'hi someta pegant cossa a la seua pròpia.

Se fa precís empendre la creuada y batallar sens treva fins qu'hàgem conseguida la redenció completa de la nostra sintacsis, qu'es allà ont el castellà'ns ha invadit més; y qu'els nostres inimichs no tinguen altre remei qu'acalar el cap o fugir devant el llempegueig enlluernador del reynat de la nostra *Gramàtica*, indestructible y perdurable, dins el cap de les nostres Lletres.

§ 5. Conclusions contra'n Menéndez Pidal. Lluny del català d'acostarse gens a n-el castellà durant els sitgles XIII, XIV y XV, com més anà, més lluny estigué, perque el castellà s'en feya sempre enfora com de les altres neollatines, sufrint una evolució que'l decantà ferm de casi totes elles.

Les conclusions principals que surten de lo qu'hem al·legat, son contra'l catedràtich-acadèmich. Valestaquí:

1a Que la llengua catalana ni en la seua fonètica ni en la seua morfologia ni la seua sintacsis està ni *ha estat* may *compenetrada* ni manco *identificada* amb el castellà, sino que'n discrepa com les que'n discrepem més entre les neollatines.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

2a Que posseim una *fonètica nostra* y una *morfologia nostra* y una *sintacsis nostra*, les quals presenten més punts de contacte amb el francés y amb l'italià y fins y tot amb el portugués, que no amb el castellà.

3a Que les coincidències que té'l català amb el castellà, si treym els castellanismes, posteriors a n-el sitgle XVI, no volen dir en via neguna que'l català sia anat a prendre res del castellà, sino que tots dos son sortits de la meteixa soca, de la meteixa font, de la meteixa mare, l'escelsa, l'inmortal llengua llatina.

4a Que lluny el català d'acostarse gens a n-el castellà durant els sitgles XIII y XIV, va seguir la seua via ordinària, sense tramudarse casi gens d'així com va néixer, d'així com va esser tot d'una, sense perdre cap so dels nadius, sense cobrarne cap de novell o de manllevat, sense mancabar ni minvar de casi cap forma. [521]

5a Qui va perdre sons que tenia, y en va alterar y cobrar de nous, y deixà formes nadiues y les se tramudà y engarbullà a la seua manera, fou el castellà. Va esser allò una evolució que sufrí durant els sitgles XIII y XIV, que seguí a n-el XV y se consumà a n-el XVI y a principis del XVII, evolució que raurà y esveí una partida de coincidències que tenia amb el català y amb les altres neollatines, com hem tenguda ocasió de veure eczaminant de prim conte les divergències del castellà amb el català, que eczisteixen desde'l sitgle XIV y XV y qu'abans no eren tals divergències, sino coincidències.

Convendrà indicar les proves de tot això:

Vetaquí que'n diu En Milà dins la seua obra *De los Trovadores en España*, (P. IV, a. 4, not. I, p. 537): «La lengua castellana... presenta en el origen grandes analogías con las de oc y oil, especialmente con la primera. I.º Terminaciones agudas y supresión de vocales: *Nimbla (*ni me la*), ofl* (ove'l)*, villàn, dulz, est, humild, ondrad, argent, fust* (fuiste). 2.º *O* ó bien *eu* en ciertas palabras: *torto o tuerto* (como en prov.), *e* y no *ie* en otras: *bisneto; f* en lugar de *h*, *ey* por *i* ó *e*: *deytados, cavalleyro* (¿del port.?); participis en *udo*. etc. 3.º Un gran número de partículas: el uso

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

del *end* (en) y de *y* ó *hi (una hi ha*, de donde el *hay*, según Salvà), *per, tant, aprés, senes, sen, fora, ultra, doncas, plus, ond, o* (donde), *tro (*hasta)*, sus, suso, alloras*; 4.º y de otras palabras: *li* (le), *to, so, soa, sa, qui* (que)*, aquest, eixó, nao, títol, adobado* (dipuesto), *aducho, asmar (*pensar)*, barnax* (nobleza)*, bloca* (del escudo)*, cal* (importa), *huevos* (ops, opus, necesidad), *malastrugo* (malastruc, desgraciado), *croza* (baculo)*, baticor, ixir, desfer, menar, sosanar* (despreciar)*, dubdar* (temer)*,* etc., etc. 5.º Construcciones: *A* (en) *la torre, han à* (de) *fer, à* (con) *grandes gaudimentos, mejor de* (que)*,* etc. La mayor parte de estas analogías dependen de la formación análoga de la lengua, pero algunas, especialmente las relativas á ciertas palabras sueltas, fueron debidas á la transmisión, sin que sea posible fijar los límites en este punto...» (Mart. Mar. y Hartzenb).

La major part d'aqueixes formes les ha conservades el català y el castellà devers el sitgle XV ja les havia perdudes. ¿Qui es, donchs, que s'es mogut?

Vegem ara més fil per randa aqueixes tramudanses del castellà que'l feren tan enfora del català y demés neollatines.

a) *Invertia* els pronoms personals com el català: —«et *diol'* (diole) grandes heredades...» (*Anales de los Reyes Godos de Asturias*, etc. crònica del primer ters del XIII, ap. Amador de los [522] Ríos, *Hist. Crít. de la Lit. Esp.* T. III, c. VIII, p. 407). —Devers el sitgle XV ja havia perduda tal forma.

b) Posava, com el català, article a n-els possessius devant els noms: «...Dios haya *la su* ànima...» (*Linaies de los Reys,* obra del primer ters del XIII, ap. eund. ib. p. 409); «...venga a nos *el tu* reyno...» (Oració dominical). —Deixà de ferho devers el sitgle XVI.

c) Usava les partícules *hi*-y, y *end*: «...Los monges que *hi* viven en essi cimiterio...» (Gonzalo de Berceo, *Milagro XIV*, ap. Menéndez Pelayo, *Antol.* T. II, p. LV); «Gran cabaña de fijos siempre les fallaràs, | derredor de su fuego, que nunca *y* cabràs...» (Canciller Ayala, *Rimado de Palacio,* ap. eund. ib. T. IV, p. XXX); —«... De todos había *hy* tres o cuatro

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

pares...» (*Poema de Alexandre,* ib. T. II, p. LXXIV); —«De niñez había facia fechos muy convenientes, | y eran maravilladas *ende* todas las gentes...» (G. de Berceo, ap. A. Bello—R. J. Cuervo, *Gram. Cast.* n. 384, in nota, p. 103); —«Partió bien la ganançia a toda derechura | e non quiso *ende* parte...» (*Poem. de Alexandre*, ap. eosd. ib.); —A n-el sitgle XV perdé de tot aqueixes partícules.

d) Tenia participis en *udo*: «... Quando fue *perdudo* el rrey Ruderich...» (*Linaies de los Reys*, ib. *ut supra*, p. 409); —«... E por ende *tenudo* es el heredero...» (*Siete partidas*, Part. VI, Tit. IX, L. X). — Devers el sitgle XVI ja les havia perduts.

e) Tenia l'us de l'ausiliar *esser* per l'estil del català: «...los tábanos que muerden non *son* aun *venidos*...» (*Poem. de Alexandre*, ap. Men. Pelayo, ib. T. II, p. LXXI); —«... poco tiempo a que *es nacida*...» (*Los Reyes Magos*, ap. Amador de los Ríos, ib. T. II, Ilustr. 3a, p. 437); —«Ya *eran*, Deo gracias, las vírgenes *ribadas*... (G. de Berceo, *Sta. Oria*, ap. Men. Pelayo, ib. p. XLVI); —A n-el sitgle XV ja havia perdut casi de tot tal ausiliar.

f) Feya sovint concordar el participi amb el *terme d'acció* en los *temps composts*: —«...sus *campañas* aquelas avien *dexadas*...» (*Mio Cid,* v. 931); —«... Agora primas *la* e *veida*...» (*Los Reyes Magos*, ap. Amador de los Ríos, ib.).

El gran Antoni de Nebrija dins la seua admirable *Gramática* (L. III, c. XIIII, ap. Viñaza, *Biblioteca*, col. 404) diu: «No podemos decir... nosotros avemos amadas las mugeres. Como dijo un amigo nuestro... un grande tropel de coplas no coplas. *Las cuales* as *hechas*; por decir las cuales as hecho aunque esta manera de decir està usada en las siete partidas. Mas el uso hecho de fuera aquella antiguedad».

g) Tenia també, com el català, l'ausiliar *ir*, pero devers el sitgle XIII ja l'havia perdut: «... Sobre navas de palos el Duero *va* [523] *pasar*, | á la Figueruela mio Cid y *va* posar...» (*Mio Cid,* vers. 404-405).

h) Distingia perfectament el sò de la *ç* del de la *z*... Tracta aquest punt lluminosissímament el gran filòlech americà y amich nostre

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

estimadíssim, R. J. Cuervo, dins son magistral estudi *Disquisiciones sobre antigua ortografía y pronunciación castellanas* (París, 1895, p. 15-48): retreu una partida d'autors del sitgle XVI y XVII que donen fe de la diferència que hi havia entre els sons representats per aqueixes dues lletres, essent lo més probable que la ç equivalia a *ts* y la *z* a *ds*. La primeria del sitgle XVII s'arribaven a confondre de tot els dos sons, y la Real Academia, l'any 1726 dins son *Diccionari d'Autoridats* va desterrar la *ç* de l'ortografia castellana per innecessària, tota volta que representava el mateix so que la *z*. El so actual d'aquesta y el de la *c* devant *e i* coincideixen completament son *interdentals*, això es, se pronuncien amb *ceceo*, el qual sembla que no més data del sitgle XVII o derreria del XVI segons se desprèn de lo que diuen la partida d'autors d'aqueys sitgles que adueix En Cuervo y que tracten de descriure els sons de la *ç*, *c* y *z*. Don Pere Felip Monlau dins son notable *discurs d'entrada* a la R. Acadèmia Espanyola, (*Discursos*, T. II, p. 314) sostén que aquesta fou l'època de l'introducció y generalisació del *ceceo*; y Meyer-Lübke (*Gramm.* T. I, c. II. § 441) vé a dir lo meteix.

i) Tenía també, ademés del so fort de la *s,* el fluix entre vocals, que representava amb una *s* (*marque*S*a, ca*S*a*), y l'altre amb dues (*ma*SS*a, esca*SS*a*). Tracta també meteix aquest punt admirablement nostre amich coral R. J. Cuervo dins l'estudi citat (p. 48-52); y cita un sens fi d'autors del sitgle XVI que fan constar l'ecsistència d'aqueys dos sons de la *s*, fins a la derreria d'aquest sitgle que acabaren per confondre-se del tot; y això se coneix p'els poetes, que a-les-hores ja feyen concordar v. gr. *be*S*o* amb *grue*SS*o,* lo qual els remirats no solien fer amb paraules així abans de la derreria del sitgle XVI.

j) Donava a la *x* un sò palatinisat, per l'estil de *sc* italià devant *e i*, de la *ch* francesa y de la *x* catalana, com se pot veure dins el mateix estudi de l'espressat filòlech americà (p. 52 et ss.) y dins la *Gramática* monumental de Diez (*Gramm.* T. I, *consonn. espagn.* X, p. 343 et 346). Cita en Cuervo autoridats de *Alfonso de Ulloa* (1553), *Christoval de las Casas* (1570), *Bernardo de Aldrete* (1614) y *Gramàtica de la lengua*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

vulgar de España, y Mr. Joret (*Du C dans les langues romanes,* p. 213 et ss. ap. Viñaza, *Bibliot.* col. 338) y retreu la de *Canisius* (*Parisiis*, M·L·L·V, p. 45), los quals diuen espressament que en castellà la *x* sonava [524] a n-aquell temps com *sc* devant *i e* en italià, això es, que la *x* de *Xabón* (jabón), *aXedrez* (ajedrez)*, coXo* (cojo), etc. sonaven lo meteix que la *sc* de *SCIaurato, SCElerato, SCIocco,* etc. Consta per l'autoridat de la *Gramàtica de la lengua vulgar de España*, de 1559, y per la del meritíssim Bernat Aldrete (1606) que a-les-hores la *x* castellana sonava just la *ch* francesa, y posen aqueys eczemples: —*CHeualier, CHiCHe, CHarbonnier, CHantre,* dient qu'aquesta *ch* sonava com la *x* castellana, com si estigués escrit; *Xeualier, XiXe, Xarbonier, Xantre.* Per lo tant, era just la *x* catalana.

Com aquest so estava tan a prop de la *j*, que, segons veurem aviat, no tenia com ara el so guttural, sino el palatinisat fluix, a n-el sitgle XVI comensà a confodre-se lo so de la *x* amb el de la *j*, fins que quedà confús de tot la derreria d'aqueix sitgle, segons se desprèn de lo que confessa Rengifo (1592, *Arte poética*, *silva de consonantes*, c. III, ap. R. J. Cuervo, ib. p. 56).

El valor de *sc* y *gs* que te avuy la *x* es ben modern en castellà. Deu venir lo més lluny de la derreria del sitgle XVII o de la primeria del XVIII, per les autoritats qu'adueix En Cuervo (ib.), que sospita que s'introduí per l'influència dels estudis clàssichs, (ib. p. 68, 69), ja que en llatí era'l so de la *x*. Es segur que aqueix so s'introduí dins el català per la meteixa via classicista.

l) Donava a la *j* y a la *g* devant *e i,* no un so guttural, com ara, sino palatinisat, com en francés, italià y català. Tracten aqueix punt D. Pere Felip Monlau dins son referit *Discurs d'entrada* a la R. Acadèmia Espanyola (ib.), Diez dins sa *Grammaire* (ib. p. 344 et ss.), Meyer-Lübke (ib. § 407, 514, 652) y R. J. Cuervo dins son preciosíssim estudi ja citat (p. 52 et ss.) y dins les notes de la *Gramàtica Castellana* d'En Bello y d'ell (Not. I, p. 20 et ss.). Cita aquest filòlech una bona partida d'autors y monuments anteriors a la primeria del sitgle XVII que fan constar de la manera més

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

clara y terminant que la *j* y la *g* tenien el so qu'hem indicat, que venia a esser molt consemblant a la n-el de *i* o *y*; y això explica perfectament que dins els monuments castellans antichs, anteriors a n-el sitgle XVI se tròbiga escrit *coyer* per *coger*, muier per *muger, oyo* per *ojo, meior* per *mejor*, *aieno* per *ajeno*, *conceyo* per *concejo*, *fiio y fiia* per *fijo*, *fija, puyo* per *pujo*, *yentes* per *gentes* e *iusticia* per *justicia*, *linaie* per *linage*, *subieta* per *subjeta, conceiero* per *consejero*, etc. etc. etc. De les autoridats d'escriptors coetanis que tractaren de descriure aqueys sons, se desprèn que la *g* devant *i e* y la *j* devant totes les vocals, varen prendre'l so *guttural aspirat* que tenen avuy, la primeria del sitgle XVII, y a-les-hores, en lloch de dites lletres, a voltes escrivien: *Hoan* per *Juan*, *pelleHo* per *pelleJo*, *tolloHias* [525] per *teoloGias, etc.* (Vid. Bello, *Gram. Castell. Notas* de Cuervo, p. 21).

m) Un'altra tramudansa indica dins la fonètica castellana don Pere Felip Monlau en son referit *discurs* (p. 315), dient que'l castellà «ha perdudes les vocals mitjes que tenia a balquena antes del sitgle XV», això es, «vocals de so fosch», com les del català, el portugués, el galaych, l'asturià y demés» llengues «romàniques»; y que eczistia això dins el castellà «ho va coletgir de la combinació de rimes dels poetes d'aquella època el Sr D. Tomàs Sànchez», el gran filòlech montanyés a n-e qui deuen tant y tant la llengua y literatura castellanes.

Totes aqueixes tramudanses qu'ha sufrides el castellà desde'l sitgle XIII fins al sitgle XVIII son estades, com se veu, en sentit divergent del català y demés neollatines, y per això s'es anat allunyant y allunyant d'aqueixes llengues.

Si *el català de vell hagués estat compenetrat amb el castellà*, com tengué l'atreviment d'escriure'n Menéndez Pidal dia 15 de desembre dalt *El Imparcial*; —el català l'hauria seguit amb totes aqueixes evolucions. Es evident això; y si no, ¿quina *compenetració* seria aqueixa que permetria a la llengua *compenetrant* decantarse y allunyarse per tants de vents de la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

compenetrada y qu'aquesta no se mogués un pel per cap d'aquests vents? ¿Seria una de les *compenetracions* més absurdes y desbaratades que se fossen vistes may, una *compenetració* que no eczisteix més que dins de la imaginació apassionada que l'ha concebuda.

Es així que'l català no ha patida cap de les evolucions y tramudanses qu'acabam d'estudiar y de demostrar dins el castellà; y, si no, que diga En Menéndez Pidal quina d'aqueixes tramudanses hi ha haguda may dins la nostra llengua...

Ergo per aqueix vent no guayta ni's destria ni resulta la *compenetració del català amb el castellà* qu'En Menéndez Pidal assegura qu'eczisteix, y no d'ara fa quatre dies, sino *de vell (de antiguo)*.

Ergo aqueixa garrotada de cego del catedràtich-acadèmich, en lloch de caure dalt la llengua catalana, es cayguda de ple dalt la seua càtedra de filologia de la Central y dalt la seua cadira de la R. Acadèmia, deixantles... així com poreu pensar. [526]

§ 6. La nostra prosòdia s'acosta més a l'italiana y sobre tot a la francesa que no a la castellana. —El Dr. Morgades y En Menéndez Pidal.

L'inoblidable Dr. Morgades dins la seua celebèrrima Pastoral de 6 de gener de 1900 sobre la predicació en català, que va treure del solch tots els centralistes y qu'encara no l'han poguda pair, digué aquestes paraules: «Nuestra prosodia es franco-italiana, no castellana...» Y surt en Menéndez Pidal dia 15 de desembre (1902) dalt *El Imparcial*, y ens enfloca aquesta: «Yo, aun con temor de disentir de la fórmula fonética pastoral, tengo por más acertada la fórmula que dan los romanistas: al catalán le falta el sonido de *u* francesa que es el que caracteriza el grupo lingüístico hablado en Francia, Provenza y Norte de Italia». Y, contestant a D. Artur Masriera dia 6 de gener dalt el *Diario de Barcelona*, afegí: «... el único sonido característico del Provenzal, del francés y de ciertos

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

dialectos del Norte de Italia es la *u* francesa, y tal sonido no se halla en catalán...».

Aquesta manera de refutar y contredir la tesis del Dr. Morgades, dona una idea ben magreta dels coneixements d'En Menéndez Pidal en filologia romànica o neollatina. Sols aquell que ignor completament que es el català, pot contradir el Dr. Morgades. Recorrent els nostres sons vocals y consonants, ja hem vist que casi sempre que'l català discrepa del castellà, es per coincidir amb l'italià y sobre tot amb el francés. Respecte de les *vocals* ja vérem que coincideix amb l'italià en lo de tenir la *e* y la *o ubertes* ademés de les *tancades,* y que coincideix amb el francés en lo meteix y ademés en lo de tenir una *e* enfosquida o *muda*; y respecte de les *consonants* vé a coincidir amb l'italià en el so de la *g*, *s* fluixa, *z* y *sc* devant *e i* que sona com la nostra *x*; y amb el francés coincideix en el so de *c* y *g* devant *e i*, de *j*, *s* fluixa, *z* y *ch* qui sona com la nostra *x*. Per altra part, hi ha que tenir en conte totes les coincidències que té amb el castellà, les té igualment amb el francés y l'italià. De manera que'ls sons iguals que té amb el castellà, los hi té amb l'italià y el francés, y llavò té amb aquestes dues llengues la partida de coincidències qu'hem vistes, que son precisament altres tantes de discrepàncies amb lo castellà. Ergo la nostra prosòdia està sense comparansa més aprop del francés y de l'italià que del castellà, es més italiana y francesa que castellana; ergo el Dr. Morgades dins una pastoral demostrà sebre més filologia *romana* que'l catedràtich de filologia comparada de l'Universidat Central dins un article de tantes pretensions com el dia 15 de desembre.

Y lo que fa més rialles és l'estratègia d'aquest home per [527] combatre'l Dr. Morgades, al cel sia. Perque tot bon centralista ha de pegar qualque enfuyta a n-el Dr. Morgades, y En Menéndez Pidal cregué del cas pegarlahi prenint la fua de dins dels camp de la filologia; y, en lloch de demostrar que la prosòdia catalana no tenia res que veure amb l'italiana y la francesa, o que tenia més que veure amb la castellana que no amb aquestes; en lloch de demostrar això, qu'era lo llògich y lo únich que estava bé a un catedràtich de filologia comparada y acadèmich de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l'espanyola per afegitó, prengué un altre tirany, dient que *creya més avenguda* que la del Dr. Morgades *la fórmula que donen els romanistes: el català no te'l so de U francesa que es el que caracterisa'l boldró lingüístich parlat a France, Provença y Nort d'Itàlia.* Això no era més que alterar els termes de la questió, limitant a n-el nort d'Itàlia lo que'l Dr. Morgades havia dit de la prosòdia *italiana* sense distinció de regions. Per res se referí'l Dr. Morgades a n-el nort d'Itàlia. Sortir en Menéndez Pidal concretanse a n-aqueixa regió, va esser una... *sortida*, tot lo *enginyosa* que se vulla, pero contrària de tot a n-els bons principis de la discusió seriosa y correcte.

¿Y que'ns vé a contar En Menéndez Pidal que'l català no té la *u* francesa, característica del francés, provensal y dialectes del nort d'Itàlia, y que tal *u* es l'únich so característich d'aqueixes llengues? ¿Tal importància té aqueix so que, si'l català no'l posseeix, ja pot formar boldró amb dites llengues separadament del castellà? ¿No estàn conformes tots els filòlechs, començant p'En Littré, En Diez, En Meyer-Lübke y En Morel-Fatio, que'l català es una branca de la llengua d'oc y qu'aquesta y el francés formen un boldró entre totes les neollatines? ¿no es evident que Itàlia està més aprop d'aqueix boldró que no'l castellà?

¡Que la *u* francesa caracterisa'l francés, el provensal y els dialectes del nort d'Itàlia! ¿Ignora En Menéndez Pidal que tal *u* es ben moderna dins el provensal y que es deu esclusivament a l'influencia francesa que s'hi desplegà la darreria del sitgle XIII y primeria del XIV? Que don un repassó a n-En Diez (*Gramm.* T. I, *voyell. prov*. p. 363) y a n-En Meyer-Lübke (*Grammaire,* T. I, *vocal.* c. I, § 49, p. 75), y ho tocarà amb les mans. ¡Que tal *u* es la característica d'aqueixes llengues! Y ¿que vol dir En Menéndez Pidal amb això? ¿Que no hi ha altres llengues que la tenguen? Hem de suposar que no vol dir això que perque creym que sebrà que tal *u* la tenen també l'alemany, el romanx y el portugués y alguns endrets de la costa sur d'Itàlia. (Vid. Diez, ib. *voyell. franç.* p. 336; Meyer-Lübke, ib. § 47, p. 71). ¿S'atrevirà a dir En [528] Menéndez Pidal que totes aqueixes

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

llengues formen un boldró lingüístich perque tenen tal *u*? ¡A veure si s'hi atreveix!...

¡Que *troba més avenguda la fórmula* dels *romanistes: a n-el català li manca la U francesa, que caracteritza el boldró lingüístich parlat a França, Provença y el nort d'Itàlia*! Y ¿que té que veure aqueixa *fórmula* amb la del Dr. Morgades? ¿Son tal volta oposades ni contradictòries?... ¿Y ja no trobà altra cosa En Menéndez Pidal dins els romanistes per oposar a n-el Dr. Morgades? Hi ha que convenir en que: o n'hi cercà y no n'hi pogué trobar cap de més sustància o que va creure que, per pegar l'enfuyta a n-el Dr. Morgades, no importava consultar cap *romanista*.

¡Bons estan certs caps-pares de Madrid per cremarse les celles ni anar a consultar autors ni mirarse en lo que diuen quant les venen ganes de capxifollar catalanistes!

§ 7. Pero ¿y lo que digué En Pompeu Fabra a l'*Ateneu Barcelonès,* de que*'l català s'es anant acostant acostant a n-el castellà fins a identificarshi, de tal manera que ja's pot dir que'ls catalans no som ni un poble bilingüe, sino que usam una llengua tota sola amb dos jocs de paraules?*

Vegemho de prop això d'En Fabra qu'En Menéndez Pidal ens retreu, figurantse que amb aquesta costerada ha de tirar a fons tots els catalanistes, deixantnos ben soterrats devall setanta canes d'aygua.

Lo primer de tot hi ha que tenir en conte qu'En Fabra es un amador fervent, un entusiasta, un apòstol de la llengua catalana, que estima amb tot el seu cor, y consagra a l'estudi y enaltiment d'ella tota la potència de les seues facultats y tota l'estensió dels seus coneixements gramaticals, que son molts; y, naturalment voldria que tots fessen lo qu'ell fa, que tots traballassen així com ell per la restauració, depuració y netetjament de la llengua. Ell ademés ha viscut casi sempre a Barcelona, que no es el punt aont el català se conserva més pur ni d'un bon tros; y digué lo que digué precisament a Barcelona. Lo qu'ell se proposava allà era aplicar un

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

revulsiu, pegar un cop fort per desxondir la gent y fer fer més via a n-el moviment restaurador de la nostra llengua qu'iniciarien els patriarques En Carles Aribau, En Rubió y Ors y En Marian Aguiló. Ell va parlar fort, ho féu un poch gros, va eczegerar una mica la nota, com ho fan tots els entusiastes, per conseguir millor son objecte, per esperonar l'amor propi dels catalans y escitarlos més y més a traballar per la depuració y enaltiment de la llengua. ¿Que a Barcelona y demés grans poblacions catalanes n'hi ha molts que pateixen l'influència castellana? ¿Que'n pateixen [529] molts dels escriptors catalanistes? ¡Qui ho dubta que's així! y no pot ser d'altra manera. Lo estrany, lo gros es que no'n patesquen més. ¿Que té d'estrany que'ns sia entrat qualque mica'l castellana si fa més de docents anys que's destexinen y no fan de tot per aficarlonos per tots vents, tant si volem com si no volem? Pero que's desenganyin els *centralistes*, els *castellanistes*: lo que no han conseguit, ja no hu conseguiràn, per bé que branquetgin. Lluny de fer donar cap passa pus a n-el català cap a n-el castellà, tot lo que guanyaràn, serà que se'ns fassa més enfora. S'es iniciada la *descastellanisació*, y ja no hi ha forses humanas que la capturin: seguirà endevant, venga lo que venga.

Y ¿qui hu dubta que s'es iniciada la *descastellanisació*? No hi ha més que comparar tant a Catalunya com a Mallorca lo qu'escrivien els que iniciaren el renaixement y hi prengueren part, amb lo qu'escriuen allà y aquí els qui sostenen y fan anar avant el meteix renaixament. ¿Qui hu dubta qu'avuy el llenguatge es més pur, que no hi ha tants de *castellanismes*, que *catalanetja* y *mallorquinetja* més?... Es ver y ben ver que encara n'hi ha de castellanismes y fa maig per llarch l'influència castellana, però d'això no's dedueix lo que pretén En Menéndez Pidal. Que's tenga en conte que fa trecents anys que patim l'influència castellana: una influència de trecents anys no s'esveeix ni s'anul·la en quatre grapades; no basten cinquanta anys ni cent; no basta una generació ni dues. Lo que sí basta y sobra es la voluntat resolta de tot un poble que diga: *això he de fer.* Y aqueixa voluntat ja hi és dins el cor de Catalunya y Mallorca, y ja s'hi es començada a manifestar y a obrar. Lo

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que interessa es esperonar aqueixa voluntat, escitarla, ferirla, enardirla, despertarla dins tots els cors, fer que siga un foch que prenga per tot arreu y que no'n quedi una d'animeta catalana ni mallorquina que no s'ablam d'aqueix foch y aont aquella voluntat no s'hi manifesti d'estimar de bon de veres la nostra llengua, perque Deu la nos ha donada, perque l'aprenguérem amb els glops de llet y besades de les nostres mares, perque es la nostra; y sols son els pobles degenerats, xorchs y esveuvats que desprecien y desjecten lo seu.

De manera que convé que tinguen paciència En Menéndez Pidal y demés *centralistes*; y, si no'n volen tenir, que no'n tenguen: si encara patim de *castellanisme*, no'n patim tant com fa vint, trenta, coranta anys; y d'aquí vint, trenta, coranta anys, no'n patirem, si Deu ho vol tant com ara.

Per això, si En Fabra o un altre entusiasta torna alsar la veu ferint fort els qui *castellanisen*, condemnant y ponderant la [530] *castellanisació del català*, que no prenga En Menéndez Pidal la figa p'el capoll ni don a tal declamacions el sentit que no tenen, si no la vol errar de mitg a mitg. L'entusiasme d'En Fabra per la nostra llengua, l'amor vivíssima que li té, li feu eczegerar una mica massa lo que digué a l'*Ateneu Barcelonès*. Lo que va dir, es ver respecte de molta gent de Barcelona: aplicat a tots els catalans y a totes les regions que parlen la nostra llengua, no es ver, ni's pot admetre; y la prova està en lo que deixam demostrat contra En Menéndez Pidal en los articles anteriors sobre la *fonètica*, *morfologia* y *sinctacsis* catalana y els altres punts debatuts dins aquest estudi.

¿Que diria En Menéndez Pidal si nosaltres de les declamacions dels puristes castellans, que n'han dites de tan grosses sobre l'*afrancesament* y els *galicismes* del castellà, que'l tenen tan sollat y empobrit, en treguéssem la consecuència que'l *castellà està compenetrat y identificat amb el francés*? Donchs així com ell rebrotxeria per illògica y absurda tal consecuència, nosaltres feym lo meteix amb la que pretén treure ell contra la nostra llengua estimadíssima.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Se desengàn el Sr. Menéndez Pidal: la filologia no es venguda a n-el mon per posarse a n-el servici de la política, y manco d'una política tan carronya com la *centralista*, y fa quedar malament el qui tract de subjectarla a tal com la hi ha volguda subjectar el catedràtich-acadèmich, deixant seriament compromés el seu nom, que fins avuy havia fet prou bon paper dins les lletres castellanes.

XI

La nostra llengua dins la confederació catalana-aragonesa: ¿era la llengua habitual dels reys y de llur cancilleria o just se'n servien per les coses peculiars del *comtat català*?

Aquest es el punt qu'ara`ns toca veure d'aprop.

Combat En Menéndez Pidal aqueixes paraules del *catecisme catalanista*: «en català se dirigien a les Corts de la confederació catalana-aragonesa aquella serie de reys il·lustres, quant la Corona d'Aragó era la primera potència del Mediterrani». Contra això escriu lo següent:

«Es sensible que, habiéndose tenido que juntar dos autores para escribir este *catecismo*, ninguno de los dos conociera bastante la historia de su tierra; seria bueno que el uno hojease, por ejemplo, la colección diplomática de Campmany ó de [531] Bofarull y el otro los comentarios de Blancas, y allí verán que las Cortes de la *confederación catalano-aragonesa* jamás tuvieron por lengua oficial el catalán; que los reyes de Aragón, aun los de dinastía catalana, empleaban el catalán sólo en Cataluña, y usaban el español no sólo en las Cortes de Aragón, sino en las relaciones exteriores, lo mismo con Castilla ó Navarra que con los reyes infieles de Granada, de Africa ó de Asia, pues aun en los días de más importancia de Cataluña el español se imponía como lengua del reyno aragonés y el catalán se reservaba para los asuntos peculiares del condado catalán».

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Donchs bé, nosaltres, practicant aquell adagi castellà: *del enemigo el consejo*, —hem fulletjats y mirats fulla per fulla els *dos* toms de la *col·lecció diplomàtica* d'En Campmany y els *coranta* de la d'En Bofarull (*Documents de l'arxiu de la Corona d'Aragó*) y els *Comentaris* d'En Blancas, y vetaquí'l resultat que n'hem tret:

A. *Memorias históricas sobre la Marina, Comercio y Artes de la antigua ciudad de Barcelona por D. Antonio de Campmany.*

Dins el tom III (I de la *Col·lecció Diplomàtica*) hi ha aquests:

DOCUMENTS EN LLATÍ: a) *Decret* d'En Jaume I, *dirigit a tots sos vasalls,* pag. 36; *b*) *Provisió* de N'Alfons III, *dirigida a tots sos Veguers, Batles y demés oficials*, p. 56; *c*) *Provisió* d'En Pere IV, *dirigida a tots els llochs de la seua dominació*, p. 123; *d*) *Guiatge* que donava'l meteix *a tots els qui s'embarcassen en les naus de Barcelona*, p. 126; *e*) *Pragmàtica sanció* d'En Ferran V dirigida *a tots sos vasalls*, p. 323; *f*) *Cèdula* del meteix *a tots sos oficials,* p. 325; *g*) *Carta* dels Concellers de Barcelona *a n-els Comandants de l'armada de* Castella, p. 170; *h*) *Carta* dels meteys *a n-el Soldà d'Egipte*, p. 284; *i*) *Carta* dels meteys *a n-el meteix*, p. 294; *j*) *Carta* de la ciutat de Barcelona a *n-el meteix*, p. 306; *k*) *Carta* dels concell. de Barc. *a n-el meteix*, p. 313; *l*) *Carta* dels meteys a n-*el Baixà d'Egipte*, p. 346.

DOCUMENTS EN CATALÀ: *a*) *Lletra* d'En Pere IV *a tots els Capitans, Patrons, y Oficials dels seus regnes,* p. 390; *b*) *Lletra* dels Concell. de Barc. a n-*el Batle y Cavallers de Sevilla*, p. 75; *c*) *Lletra* de la ciutat de Barc. *als mercaders cathalans e'ls altres de la senyoria d'Aragó*, p. 83; *d*) *Lletra* dels Concell. de Barc. a *D. Alfons XI de Castella*, p. 93; *e*) *Passaport* dels Concell. de Barc., endressat *als honrats... tots e sengles Patrons de coches e d'altres vaixells e altres quals que quals,* p. 111; *f*) *Lletra* dels meteys a *D. Joan I de Castella*, p. 160; *g*) *Lletra* dels [532] meteys a n-*el Rey de Tunis*, p. 239; *h*) *Lletra* dels meteys a *l'argenter* (tresorer) *del Rey de France*, p. 249; *i*) *Lletra* dels meteys a n-*el Rey de*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Tunis, p. 271; *j*) *Lletra* de la ciutat de Barc. a n-*el Rey de Portugal,* p. 276; *k*) *Lletra* de la meteixa a n-*el meteix*, ib; *l*) *Lletra* dels Concell. de Barc. a n-*el de Tunis,* p. 287; *m*) *Lletra* de la ciutat de Barcel. a n-*el Rey de Bogia,* p. 287; *n*) *Lletra* de la meteixa a n-*els Magistrats de Marsella*, p. 289; *o*) *Lletra* de la meteixa a n-*el Governador de Llanguedoc*, p. 298; *p*) *Lletra* dels Concell. de Barc. a n-*el virrey de Sardenya*, p. 301; *q*) *Lletra* dels meteys a *un mercader d'Aleixandria d'Egipte*, p. 305; *r*) *Lletra* de la ciutat de Barc. a n-*el cònsul de France a Aleixandria d'Egipte*, p. 307; *s*) *Lletra* dels concell. de Barcel. a-*el Virrey de Sicília*, p. 310; *t*) *Lletra* dels meteys a n-*el Governador de Llanguedoc,* p. 329; *u*) *Lletra* de la ciutat de Barc. a n-*el Virrey de Sicília,* p. 345; *v*) *Lletra* dels Concellers de Barc. a n-*el Prefecte de la Duana d'Aleixandria d'Egipte,* p. 372; *x*) *Lletra* dels meteys a n-*el Rey del Marroch,* p. 373; *y*) *Lletra* dels meteys a n-*el Rey de Nàpols*.

De manera que'n tot el tom no hi ha cap document en castellà més qu'alguns endressats a n-els reys o persones de Castella o referents a coses perculiars dels territoris de llengua aragonesa. Tots els altres documents estàn *en català o en llatí*.

Dins el tom IV (II de la *Col·lecció Diplomàtica*) hi ha aquests:

DOCUMENTS EN LLATÍ: *a*) *Cèdula* d'En Jaume I a missatgers seus *per la ciutat d'Aleixandria d'Egipte*, p. 6; *b*) *Despatx* d'En Jaume II a un apoderat seu devant *el Rey de Tunis,* p. 79; *c*) *Poder* d'En Pere IV a un plenipotenciari seu devant *el Rey del Marroch*, p. 136; *d*) *Lletra* d'En Joan II a *l'Emir y Ministres del Soldà d'Aleixandria*, p. 25.

DOCUMENTS EN CATALÀ: *a*) *Tractat de pau* entre'n Jaume I y *el Rey del Marroch*, p. 7; *b*) *Tractat de pau y de comers* entre'n Pere III y *el Rey de Tunis,* p. 9; *c*) *Capítols de pau y comers* qu'En Jaume II proposa a *la Senyoria de Gènova*, p. 14; *d*) *Capítols d'amistat y aliansa* qu'En Jaume II proposa a n-*el Soldà d'Egipte*, p. 17; *e*) *Embaixada* d'En Jaume II a *Kassan, rey dels Mongols,* p. 28; *f*) *Lletra* del meteix a n-*el Rey de Tunis*, p. 33; *g*) *Tractat de pau y comers* del meteix amb *lo Rey de Bogia*, p. 39; *h*) *Embaixada* del meteix a n-*el Rey de Tunis*, p. 35; *i*) *Instruccions* d'En

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Jaume II a son embaixador p'el tractat de pau amb *el Rey del Marroch*, p. 42 et ss.; *j*) *Capítols* de treva d'En Jaume II amb *el Rey de Bogia*, p. 51; *k*) *Tractat de pau* del meteix amb *el Rey de Tunis*, p. 55; *l*) *Lletra* del meteix a n-*el Rey de Bogia*, p. 62; *m*) *Lletra de creensa* del meteix p'els dos [533] embaixadors a n-*el Soldà de Babilonia*, p. 64; *n*) *Embaixada* del meteix a n-*el Soldà d'Egipte*, p. 73; *o*) *Embaixada* del meteix a n-*el Rey de Marroch*, p. 75; *p*) *Lletra* del meteix a n-*el Rey de Tunis y Bogia*, p. 81; *q*) *Tractat de pau* del meteix amb *lo meteix Rey de Tunis y Bogia*, p. 82; *r*) *Provisió* d'En Pere IV a *tots els governadors de les provincies marítimes dels seus reynes*, p. 112; *rr*) *Poder* qu'En Pere IV fa a un plenipotenciari per *presentarse a n-el Rey del Marroch*, p. 123; *s*) *Embaixada* d'En Pere IV a n-*el Rey de Fez*, p. 124; *ss*) *Privilegi* d'En Joan I endressat a *totes les Autoridats que dependien d'ell y a tots sos súbdits*, p. 188; *t*) *Provisió* de N'Alfons V establint *retgles sobre mercaders alemanys y saboyarts*, p. 215; u) *Provisió* de N'Alfons V sobre armament de galeres, dirigida a *totes les autoritats y súbdits seus*, p. 219; *v*) *Lletra* d'En Joan II a n-*el Tinent de Prothonotari d'Aragó*, p. 265; *x*) *Edicte* d'En Ferran V a *tots els Governadors de provincies marítimes d'Aragó*, p. 272; *y*) *Lletra* dels cónsols de Barcelona a n-*el Rey de France*, p. 304; *z*) *Guiatge y salfconduyt* del Virrey de Catalunya p'*el capità y tripulació d'una galiota mora*, any 1594, p. 337.

DOCUMENTS EN CASTELLÀ: *a*) *Proposicions d'aliansa* d'En Jaume II a n-*el Rey de Granada,* p. 25; *b*) *Lletra de creensa* d'En Jaume II per En Bernat de Segalar a n-*el Rey de Granada,* p. 30. *c*) *Lletra de creensa* del meteix p'En Jaume Busquet a n-*el meteix Rey,* p. 31; *d*) *Lletra* del meteix a n-*el meteix*, p. 32; *e*) *Tractat de pau* entre'n Jaume II y *el Rey del Marroch*, p. 42; *f*) *Tractat de pau* d'En Pere IV amb *el Rey del Marroch*, p. 121.

Tots els altres documents d'aquest tom IV referents a les Balears, reyne de València y demés dominis dels reys d'Aragó, en treure'ls territoris de llengua aragonesa, estàn en català o en llatí.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

De manera que En Menéndez Pidal envia els autors del Catecisme català a fulletjar la *Col·lecció Diplomàtica* d'En Capmany perque aprenguen que'ls *reys d'Aragó fins y tot els de la dinastia catalana, just usaven el català dins Catalunya y just per les coses peculiars del comtat català,* y que en lo demés usaven l'*espanyol*, que diu ell, això es, el castellà, lo meteix que per *les relacions esteriors amb els reys infeels d'Àfrica y Àsia*; y efectivament, aqueixa *Col·lecció* demostra tot lo contrari. S'hi veu que'l castellà just s'usava per les relacions amb Castella y el reyne de Granada y qualque volta amb el reyne del Marroch y llavò per les coses peculiars del territori aragonés propiament dit, y en canvi s'usava'l llatí o el català per les coses generals a tots els Estats que componian la Corona d'Aragó y per totes les [534] coses peculiars no sols del *comtat català*, sino del reyne de València, Balears, Sardenya y Sicília.

Aquella *Col·lecció* fa veure que'ls reys d'Aragó en ses relacions esteriors amb els reys infeels d'Àfrica y Àsia no usen el castellà més que a voltes per *tractats de pau amb el rey del Marroc*; ara amb *el Rey de Bogia* y amb *el de Fez* y amb *el de Tunis y el Soldà de Babilonia* (Aleixandria y Egipte) y Kassan, rey dels Mongols, usen el català y devegades el llatí; y en català's comuniquen amb el meteix Rey del Marroc fora per aquells *tractats de pau* eludits. Dins aquella *Col·lecció*'s veu que la ciutat de Barcelona's comunicava en català amb els reys de Castella, amb el *Batle y Cavallers de Sevilla*, amb el rey de Tunis, amb l'argenter del Rey de França, amb el Rey de Portugal, amb el de Bogia, amb el Magistrats de Marsella, amb el Governador de Llenguadoc, amb el Cònsol de França y Alexandria, amb el Prefecte de la Duana d'Alexandria, amb el Rey del Marroc y amb el de Portugal.

¡Efectivament resulta provat que'*ls reys d'Aragó, se servien de l'espanyol en ses relacions amb los reys infeels d'Àfrica, Àsia, y que no més usaven el català a Catalunya y just per les coses peculiars del comtat català!*

Pero bé: En Menéndez Pidal qu'envià'ls autors del *Catecisme catalanista* a fulletjar la *Col·lecció Diplomàtica* d'En Capmany, ¿l'ha

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

fulletjada ell? Si l'ha fulletjada ¿com té cara d'alsarli'l fals testimoni que li alsa? Y si no l'ha fulletjada, ¿com s'atreveix a dirne lo que'n diu y a donar el concell que dona a n-aquells autors, en lloch de prendre'l per ell meteix?

Cosas tenedes, el... Menéndez, que facen fablar las piedras...

B. *Colección de documentos inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón, publicada por el archivero mayor D. Próspero de Bofarull.* Barcelona, 1847-1876. 40 toms.

No res, vegem si es aquesta altra *Col·lecció* la que demostr que'*ls Reys d'Aragó sols usaven el català dins Catalunya, y empraven el castellà en llurs relacions amb els reys infeels d'Àfrica y Àsia y el castellà s'imposava dins la Corona d'Aragó reservantse'l català per les coses peculiars del comtat català.* Vegemho si hu es la *Col·lecció* d'En Bofarull la que demostri tot això que'ns dona per tant cert y segur En Menéndez Pidal.

Dins el tom I no hi ha més documents en castellà que'ls de coses peculiars de persones y territoris de llengua aragonesa, [535] castellana y navarresa, y una carta del rey En Martí a n-el Rey de Granada (p. 25). En canvi hi ha cartes en català a n-el Rey y Reyna de Sicília (p. 114, 1333, 136, 185) y a n-el Duch de Borgonya (p. 166).

Dins el tom II no hi ha més castellà-aragonés que'ls documents firmats de les Corts o particulars del reyne d'Aragó propiament dit o del Rey de Castella o d'En Ferran d'Antequera o sos representants. En canvi'l Parlament de Calataiud se dirigeix en català a n-el Rey de Castella (p. 183, 265), a n-En Ferran d'Antequera (p. 185), a n-el Governador d'Aragó (p. 197), a n-els Jurats y Capítol y Concell de Saragossa (p. 234), y a n-els Diputats d'Aragó (p. 268). Y si les Corts d'Aragó se dirigeixen en aragonés a les de Catalunya, aquestes se dirigeixen a n-aquelles en català.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dins el tom III no hi ha pus castellà-aragonés que lo dit o escrit de les corts d'Aragó o d'aragonesos, Ferran d'Antequera y sos representants, y una carta d'aquest a n-el Rey de Fez (App. p. 25) y una altra a n-el de Granada (App. p. 34). Tota la resta o es llatí o català. Y se nota una cosa molt curiosa y significativa: En Ferran d'Antequera, que abans del Congrés de Casp sempre escriu en castellà tot d'una d'esser elegit Rey d'Aragó, ja no escriu pus en castellà si no es a gent de Castella; ja escriu en català a n-En Ramon Fivaller, conceller de Barcelona (ib. p. 14); a n-el Duch de Clarensa, fill del Rey d'Anglaterra (ib. p. 28); a n-el Rey de França (ib. p. 35), a n-el Duch de Berri (ib. p. 42); a son fill primogènit (ib. p. 50).

El tom IV es tot referent a l'unió d'Aragó amb Catalunya, y està tot en llatí.

El tom V es tot català: contén les *Ordinacions de govern y casa real de la cort d'Aragó d'En Pere IV sobre'l retgiment de tots els Oficials de la sua cort*. Dins la pag. 197 s'estableix «la manera d'escriure letres a diverses persones». Y posa mostres de lletres amb endressa *al Papa, als Cardenals, al Emperador, Emperatriu y Rey de Romans; al Rey y Reyna de France y a llur primogènit, al Rey de Castella, al de Marrochs, al Patriarca de Contantinoble, als Arquebisbes, Bisbes, Arquebisbe de Saragossa, al Gran Mestre de St. Joan de Jerusalem, al de Montesa, al General dels Fra-Menors, al Rey de Sicília, al Germà del Rey de France, al Comte Destampes, al Duch de Borgonya, al Duch de Venècia, al Comte de Flandes, al Podestà de Florença, als Jurats de Saragossa, al Governador d'Aragó, al Çalmedina de Ceragoça.* Donchs bé, totes aquestes mostres y endresses estàn en català. Hi ha ademés dins [536] aquest tom y també en català les *Ordinacions* del meteix Pere IV sobre la consagració del Rey d'Aragó y coronació de les reynes.

Dins el tom VI no hi ha més documents en castellà qu'alguns referents a n-el reyne de Navarra y aragonesos (p. 102-183), y quatre cartes d'En Pere IV fetes a Daroca *al Marino* de la Seca de Barcelona, a Bernat Sapera, a Ramon Juncosa y a Lope Guiaster (p. 244-47) que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

devien esser aragonesos. La resta està en català o en llatí; essent de notar una lletra d'En Jaume I a tots sos Vaguers, Batles, etc. en llatí (p. 81), una Lliga d'aragonesos y catalans en llatí (p. 83), una carta d'En Pere IV, en català, a n-El Papa (p. 254), y cartes també en català a n-el Seneschal d'Aquitània (p. 356), a n-el Soldà d'Egipte (p. 370), a l'Almirayl del Soldà de *Babilònia* (p. 372), y llavò *Ordinacions de govern y casa real d'Aragó* d'En Pere II, d'En Jaume II, d'En Pere IV y d'En Joan I, totes en català.

Dins el tom VII just hi ha en castellà les cartes d'En Pere IV al Rey de Castella y les d'aquest a n-aquell y qualcuna altra dirigida a persones castellanes.

El tom VIII està destinat a *Municipalidats*. Tots els documents que conté fins l'any 1329, son en llatí, fora un en castellà del poble de Sadava (Aragó). De la plana 157 a la fi no hi ha més documents castellans que l'*Ordenansa municipal* dels llogarets de Daroca (p. 300) y de Saragossa (p. 342). Tota la resta o es català o llatí.

Els toms IX y X contenen l'obra d'En Monfar *Historia de los Condes de Urgel.*

El tom XI se compón del Repartiment de Mallorca y València en llatí y el de Sardenya en català.

El tom XII es tot català: son llistes dels *fochs* de Catalunya, viles y castells del Rosselló y la Cerdanya y els censals del Rey.

El tom XIII contén una sèrie de monuments literaris catalans del sitgle XIV y XV.

El tom XIV y els següents fins al XXV son de coses referents a la guerra de Catalunya contra'l rey En Joan II. D'aquests dotze toms hi ha el XIX, el XX, XXIV y XV tots en català y qualque mica de llatí. Els altres no contenen més documents castellans que'ls provinents de personatges castellans o aragonesos. Dins el XXIV els *Deputats del General Consell de Catalunya* se comuniquen en català amb el Rey de Sicília (p. 148 y 388), amb los embaixadors del Rey de França (p. 182 y 196), amb lo Duch de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Borgonya (p. 216), amb la Duquesa de Borgonya (p. 217) y amb Moss. Joan de Beaumont (p. 255). [537]

El tom XXVI només du en castellà unes cartes del secretari del Príncep de Viana, la d'aquest a n-els literats d'Espanya y les capitulacions matrimonials d'En Joan II amb D.ª Blanca de Navarra. La resta està en llatí o català.

Els toms XXVII y XVIII inclouen els opuscles d'En Carbonell, en català.

Els toms XXIX, XXX y XXXI les ocupa'l procés d'En Jaume III de Mallorca. Els XXIX y XXX son tots en llatí y català amb una micoya de francès (p. 336). El XXXI es també tot llatí o català, y llavò una carta en francès (p. 462) y unes quantes cartes en castellà, que componen devers tres planes (p. 228, 270, 284, 285 y 324), dirigides a n-el Rey de Castella y a qualque personatge aragonès.

Els toms XXXII, XXXIII y XXXIV, inclouen el procés d'En Bernat de Cabrera, y no hi ha més que llatí y català.

Els toms XXXV y XXXVI inclouen el procés del Comte d'Urgell y sa familia, y no hi ha més que llatí y català.

El tom XXXVII, destinat a la guerra de Castella, Aragó y Navarra (any 1431): tot es aragonès y castellà y qualque mica de llatí.

El tom XXXVIII inclou els processos dels nobles de l'*Unió* aragonesa. Tot és castellà-aragonès y llatí, fora lo referent a la part que'l reyne de València prengué en el moviment aragonès, qu'està casi tot en català.

El tom XXXIX conté llistes de les rendes de la Corona d'Aragó: les de Catalunya, València y Aragó estàn en català. Les rendes y batliu general d'Aragó estàn en aragonés; y la relació dels castells d'Aragó, València y Catalunya està en llatí.

El tom XL està destinat a gremis y confraries de la Corona d'Aragó. No hi ha més documents en aragonés que'ls capítols d'alguns gremis de dins Aragó, y alguns d'ells son en llatí. Els capítols dels gremis o

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

confraries de Catalunya y València estàn casi tots en català y qualcún en llatí; cap en castellà.

De manera que dels coranta toms de la *Col·lecció* d'En Bofarull tampoch no's dedueix lo qu'assegura'n Menéndez Pidal; qu'*els Reys d'Aragó, fins y tot els de la dinastia catalana, just usaven el català dins Catalunya,* y que's servien *del castellà en llurs relacions amb los reys infeels d'Àfrica, y Àsia* y *que'l castellà s'imposava dins la* Corona d'Aragó y*'l català's reservava per les coses peculiars del contat català;* sino que's dedueix tot lo contrari, qu'era l'aragonés o castellà que's reservava just p'els territoris y persones d'aqueixa llengua y p'el Rey de Granada y qualque pich p'el Rey de Fez; y en canvi [538] s'usava'l llatí y el català per totes les coses peculiars, no sols de Catalunya, sino del reyne de València, Balears, Sardenya, Sicília, y en totes les coses generals a tots els Estats que componien la Corona d'Aragó, y per les relacions amb els reys infeels d'Àfrica y Àsia y amb els altres reys y prínceps. Y així'ls nostres reys se comunicaven amb català de vegades amb el Papa, amb el Rey de Sicília, amb el de França, amb el Soldà d'Egipte y son Almirall, amb los Duchs de Clarensa, Borgonya y Berri, amb el Seneschal d'Aquitània; y quant dictaven *Ordinacions* per lo bon regiment de llur Real Casa y Cort, les dictaven en català, y les fórmules per escriure a n-el Papa, cardenals, arquebisbes, bisbes, reys, prínceps; etc. les tenien senyalades en català; y les Corts Catalanes o el Consell General de Catalunya no usaven per llurs relacions esteriors altra llengua que la catalana y qualque pich la llatina, en que's dirigissen a persones o corporacions de llengua aragonesa o castellana, y el *Parlament de Calataiud* per dirigirse a n-el Rey de Castella, a n-el Ferran d'Antequera y a corporacions aragoneses, ho va fer sempre en català.

Això es lo que's dedueix de la col·lecció diplomàtica d'En Bofarull qu'En Menéndez Pidal aconsellava a n-els autors del «Catecisme Catalinsta» fulletjar per aprendrehi tot lo contrari de lo qu'ella ensenya.

Y ara repetirem: ¿l'ha fulletjada En Menéndez Pidal aqueixa col·lecció? No'ns hi cab dins el carabassot qu'un home com ell fassa això

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que fa. Si l'ha fulletjada, no comprenem com té cara d'atribuirli unes coses que son tot lo contrari de la veritat; y si no l'ha fulletjada, encara ho comprenem manco que les hi atribuesca, y que, abans d'aconsellar a n-els altres d'estudiarla, no don ell el cap devant passanthi una micoya la vista, que prou ho ha mester.

C. *Aragonensium rerum commentarii Hieron. Blanca, Coesarangustano historico Regni auctore. Caesaraugustae. Apud Lauremtium Robles et Dida. MDXXCIIX.*

No res, vegem si son dins els *Comentaris* d'En Blanca les proves de lo que diu En Menéndez Pidal.

Pot esser que hi sien, pero no les hi hem sabudes trobar, per més que nosaltres fulletjàrem amb gran esment tota l'obra, y llavò, per més seguransa, comanàrem a nostre bon amich y colaborador y lloretjat poeta En Llorenç Riber y Campins, clergue, que la lletgís de cap a cap, a veure si hi afinava res de lo que assegura En Menéndez Pidal que tal obra ensenya. En Riber ho feu així, y tampoc no hi sabé trobar res de que'ls *reys d'Aragó* [539] *sols usassen el català dins Catalunya y que en llurs relacions amb los reys infeels d'Àfrica y Àsia se servissen de l'espanyol (*castellà)*, y qu'aquest s'imposàs dins la Corona d'Aragó, reservantse el català per les coses peculiars del comtat català.* Y es bo de veure que res d'això se troba dins els Comentaris d'En Blanca, perque aquest se concreta sempre a parlar just d'Aragó propiament dit y de les coses aragoneses, prescindint de Catalunya, de València, de les Balears, de Sardenya, de Sicília y de tots els demés Estats que constituien la Confederació.

De manera qu'En Menéndez Pidal també's lluit per aquest cayre.

Hi ha que convenir qu'es un home... deliciós. Nosaltres li estam agraidíssims, perque practicant el consell que donava a n-els autors del «Catecisme Catalanista», sense havernos d'atrafegar cercant monuments de la nostra història per rebatre'l, just anant a les *col·leccions* y

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

comentaris aont ens enviava ell meteix, n'hem tengut prou per posarlo amb evidència.

D. *Pero y les Corts Generals de la Confederació catalana-aragonesa ¿quina llengua usaven? ¿quina hi parlaven els nostres Reys?*

En Menéndez Pidal assegura que hi parlaven l'*espanyol*, això es, castellà, y cita per provarho les *col·leccions diplomàtiques* d'En Capmany y d'En Bofarull y els Comentaris d'En Blancas. De cap d'aquestes obres se dedueix res de lo qu'assegura En Menéndez Pidal; y, si no, que'ns confonga si tant *noms y armes* y els documents aont consti.

Lo meritíssim Capmany va escriure «Pràctica y estilo de celebrar Cortes en el reino de Aragón, principado de Catalunya y reino de Valencia» (Madrid, 1821), aont estudia magistralment la vida d'aqueixes Corts; y se veu clarament que a les privatives d'Aragó s'usava'l llatí o l'aragonés, y a les de Catalunya y València el català. Pero y a les Corts Generals, aont s'aplegaven tres Estats y que's solien tenir a Monsó ¿quina llengua s'hi parlava? P'els *Registres* de processos de Corts de la Corona d'Aragó, Reg. 7, fol. 16. consta que les de 1375 en Pere IV feu la *proposició o discurs de la Corona* que diríem ara, en català; y del Reg. 8, fol. 36, consta igualment que en les celebrades l'any 1382 se va establir que'l Rey fes *la proposició* en català y que la *contestació*, que fa aquell any l'infant En Martí, fos en llengua aragonesa; y així se feu en les corts de 1388 segons Reg. 9, fols 14 y 15, y seguí fentse lo meteix.

Prenim aquestes precioses clarícies del notables article que [540] dedicà a n-això dalt *La Renaixensa* de 18 de gener d'aquest any el nostre benvolgut amich N'Àngel Aguiló, fill del patriarca del Renaixement, D. Marian [Aguiló], al cel sia.

De manera que tampoch no es ver lo que assegura En Menéndez Pidal que'ls nostres Reys usaven el castellà y no el català dins les *Corts de la Confederació Catalana-Aragonesa*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

De manera qu'aquest senyor ha donada per certa una cosa, y les proves que n'ha presentades o no proven res de lo que diu o proven tot lo contrari.

Tot li siga en hora bona.

XII

La musa popular catalana *¿dormí fins a n-el sitgle XVI? ¿Es filla de la castellana?* ¿Com es que's son perdudes casi totes les nostres cansons populars anteriors a n-el sitgle XV?

En Menéndez Pidal, sens dubte per acreditarse una volta més *d'admirador de la robustesa y glòries de la vella llengua catalana*, du a tal estrem la seva *admiració*, que, fundat en lo que diu En Milà (*Obras,* T. VI, p. 110) que'ls romansos castellans «comensaren a ferse tradicionals dins Catalunya la derreria del sitgle XV y durant el següent», sostén dins l'article de 15 de desembre que'l «poble» català, que «may havía compresa la freda escola llemosina, sentint (sitgles XV y XVI) l'alé inflamat d'una literatura nacional, després d'una dormida tan llargaruda, va concebre una poesia popular, rica y variada, com fins llavò no n'havía tenguda. Aprengué de cor els romansos castellans, y'ls-e repetia sens parar, com eczemplars admirables; de tal manera que llavò, tot imitant llur metre y estil en llengua catalana, per ennoblir la poesia pròpia, la reblia de mots castellans per donarli així un aire més heroich y capdalt». Y demunt *El Brusi* de día 20 de gener arriba a dir que «els romansos bilingües», mitg en castellà mitg en català y per lo tant posteriors a n-el sitgle XV, «son els més vells, els verament tradicionals y populars»; y qu'«els purament catalans, casi tots, entren a la jurisdicció del genre vulgar, y solen comensar com els romasos de cego...». ¡Vaja, que no valen un dobler de mach. «La dormida poesia popular catalana, que'l rebumbori de les empreses meravelloses del Mediterrani no havia arribada a despertar, va reviure milagrosament amb l'alenada de la musa

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

castellana, produint cansons admirables». Això si tenen bocins en castellà; si just son en català, no valen mitja treseta. Y dia 13 de febrer dalt del meteix *Brusi* va rebatre'l clau, [541] dient: «¿Por que le molestará al Sr. Massó la idea de que la musa popular catalana sea hija de la castellana»?... Ojalá pasen pronto para los críticos catalanistas estos tiempos de apasionamiento esterilizador. Los portugueses hace más de medio siglo estaban poseídos, respecto a su romancero, del mismo entusiasta autoctonismo del Sr. Massó...; por el adelanto de la erudición catalana, deseo vivamente que no haya muchos que piensen como él. — Esto se logrará cuando Milá sea libro familiar á la juventud estudiosa de Cataluña».

Fa malícia y ensemps rialles la curolla d'En Menéndez Pidal de presentarse com a deixeble d'En Milà y cubert amb la seua autoridat respectabilíssima, precisament quant sostén tot lo contrari d'En Milà; y això fa a n-el present cas.

Y si no, anemho a veure si, segons En Milà, *dormia* tant la nostra musa popular, que no's bategàs gens fins que'ns invadí la castellana a n-el sitgle XVI, segons pretén el nostre contrincant.

En Milà troba les primeres manifestacions de la musa popular catalana a n-el sitgle XII (*Obras,* T. VI, *Observ. sobre la poesía pop.* p. 55) citant la *Llegenda de Sta. Fe d'Agen* y els *Planchs de St. Esteve y de Sta. Maria*, que dona com anteriors a n-el sitgle XIII. Qu'eczistía a-les-hores y sitgles enrera la nostra poesia popular ho hem demostrat dins el cap. VII, § 4, 5, 6 y 7, p. 277-326, fundats sovint en l'autoridat d'En Milà. Allà citam, entre altres, el fet que posa el mateix Mestre (ib. p. 59) d'En Guillem de Berguedà, que dins una cansó diu que la farà amb la mateixa tonada d'una que'n feu N'Ot de Montcada abans de que's comensà's *el cloquer* de Vic, acabat l'any 1039. «Devers la mateixa època (2a mitat del sitgle XII) se difundí la poesía narrativa cavalleresca, que's cantava p'el poble lo meteix que p'els barons y a la qual com a n-els altres punts atribuim els primers gèrmens de les cansons tradicionals. Guerau de Cabrera, català, encarrega especialment a son joglar (Cabra) qu'aprenga

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

moltes narracions de cavalleria» (ib. id. p. 62) que anomena y posàrem (p. 304-308), y el renya fort ferm perque no les sab, lo qual indica que les havien de sebre tots els joglars. En Girard de Calansó y En Bertran de París de Ruerga, de la meteixa segona mitat del XII, y el romans de Flamenca, del XIII, feren altres tantes de relacions de les cançons cavalleresques que corrien p'els territoris de la nostra llengua, que formen segons vérem, una pila de *cent vuytanta quatre*, coincidint en gran part tals relacions. «No manco que les altres terres de llengua d'oc se veya Catalunya reblida de joglars ambulants» (Milà, ib. p. 62). [542] A una festa que feu a Saragossa N'Alfons II l'any 1134 ja hi havia joglars (Desclot, c. II, ap. Milà, ib. *Romanc. cat. Preliminares*, p. 173 in nota); N'hi hagué a la coronació d'En Ramon Berenguer IV (id. ib. p. 174). Se conserva un document de N'Alfons II, de l'any 1180 aont estableix que'ls sarrains de Tortosa no hagen de tenir per forsa joglars o cantadores a les noces, perque sembla qu'el Batle los ne feya tenir y pagar, tant si volien com si no volien (ib. id.). En Guillem de Berguedà parla dels seus *joglars* y N'Hug de Mataplana. A les *Constitucions de pau y treva* de 1234, fetes a Tarragona, posa'l rey En Jaume I que no's puguen fer presents a joglars ni joglareses, a n-els quals priva la familiaridat amb dames y cavallers, pero autorisa aquests per tenirne un y donarli lo que vullen (id. ib. p. 185). En Muntaner parla sovint de joglars qu'anaven amb l'eczèrcit seu (id. ib.). Els Sínodos d'Urgell de 1227 y 1364 priven els clergues d'escoltar joglars (Vid. Villanueva, *Viaje Literario*, T. XI, p. 287, 333 et s., ap. Milà, ib. p. 176). L'Universidat de Lleida l'any 1300 prohibeix a n-els estudiants obsequiar els joglars fora de certes diades (ib. id.). Els documents posteriors ens presenten els joglars com a simples músichs. Tal volta qualcuna de les melodies populars catalanes ve d'ells (id. ib. p. 177). «Es de creure que la gent grossa anaren donant menor importància a les poesies dels joglars, pero'l poble (prenent la paraula en lo sentit més estret) devia conservar sos joglars cantadors y tal volta fedors de poesies... Les poesíes que'ls joglars cantaven eren sens dubte ja líriques y devotes, satíriques o amatòries, ja contarelles poètiques...» (ib. id.). Un

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

dels medis amb-e que malavetjaven agradar, era la recitació de cansons cavalleresques. Aludeix a una partida En G. de Berguedà. En Cerverí de Girona també retreu els héroes de les cansons, y diu que'l Rey d'Aragó'ls-e contrapassa (ib. id. p. 178). En Muntaner menciona qualque pich Carlemany y Rotllan, y escriu un *Sermó* seguint el to del poema de Gui de Nantull. Dins les narracions carlovíngies figuren noms històrichs y geogràfichs de Catalunya. ¿Qui sab si qualcuna d'aquestes brollà a n-el punt mateix que anomena o aprop? (id. ib. p. 79, et. s.). El Sínodo de Lleida de 1321 prohibeix les cansons profanes dins iglèsies y cementiris. (Villanueva, *Viaje Literario*, T. XVII. ap. Milà, ib. p. 183). En Pere IV conta dins sa Crònica que'ls rebetlos de València'l feren ballar y li cantaven una cansó: *Mal aja qui s'en yrà* | *encara ni encara* (Milà, ib. *Observ. sobre la p. pop.* p. 68). Segons un còdich del sitgle XIV (Villanueva, *Viaje Lit.* T. VII, ap. Milà, ib.), se malevetjà que'ls pelegrins de Montserrat no cantassen cansons profanes, sino piedoses, [543] y per això compongueren el *Virolay* (*Rosa placent, Soleil de resplandor*...). També se feren populars els consells morals del famós Fr. Anselm Turmeda, que foren escrits «lo mes de abril | temps de primavera gentil | noranta set trecents y mil | llavors corrien» (id. ib. p. 71). Amb los *Consells* de Fra Anselm capllevaven unes estrofes del *Judici final*. També data de llavò'l llibret del *Devot Pelegrí*. Durant el sitgle XV tengué la musa popular un gran tema: la mort del Príncep de Viana, que cantaren En Fogassot y En Guillem Gibert, en les cansons dels quals traspuen y llampeguen els accents d'angoixa y d'indignació de tot un poble heroych (id. ib. p. 72. 73). Dins un còdich d'un notari de Perpinyà, de 1397, se troben tres poemets verament populars, d'us supersticiós: son conjuracions (id. ib. *Romanc. Cat. Prelim.* p. 284). El valencià En Jaume Roig dins son *Llibre de les dones* també parla de cansons del poble d'aquell temps (id. ib. p. 185).

En resum: «de la derreria del sitgle XII tenim proves de qu'eczistía una poesia popular lírica, y en tenim moltes de que continúa en los sitgles posteriors. De la derreria del XIV y primeria del XV posseim una mostra de poesía lírica narrativa, que en efecte durant aquests dos sitgles hagué

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'arribar a son apogeu» (id. ib. p. 200). (¿Ho sent, Sr. Menéndez Pidal, vosté que diu qu'estava tan adormida?). A n-aqueixa època «els joglars degueren conservar fragments anteriors y compondre'n de novells; tal volta prengueren temes d'altres paissos, y si no varen creure les melodies eczistents, escamparen les principals mostres de música catalana. — D'aqueixa època han d'esser romases, encare que amb tramudanses parcials, les cansons compostes en metres distints del romans castellà o lo manco la tradició d'aquests metres, com també alguns dels pochs vestigis històrichs que no's son abolits dins la nostra poesia» (id. ib. *Observ. sobre la poes. pop.* p. 81). «... Tenim a Catalunya molts de romansets d'hemistiquis de sis y de set sílabes (poch comuns els primers y estranys de tot els segons a la poesia popular narrativa castellana), monorrims de nou sílabes y altres combinacions d'hemistiquis» com els *de set y cinch, vuyt y cinch y vuit y sis*, «derivats segons sembla cert de la versificació dels poemes heroichs» (id. ib. p. 79). Per consegüent han de pertenéixer a n-aqueixa època (s. XIV y XV) o més enllà les qui duen aqueys metres, com per eczemple: *L'aucellet (Romanc. cat., canc. rom.* n. I. Milà, *Obras*. T. VI), *Lo Mariner* (ib. n. III), *Los presos de Lleyda* (ib. n. 13); *La filla del marxant* (ib. n. 16), *Los tres tambors* (ib. n. 22), *Lo comte Arnau* (ib. *Canc. histor.* n. 36), *La dama* [544] *d'Aragó* (ib. n. 37), y moltes d'altres, entre les quals han de figurar en primer terme *La Porquerola* y la cansó de la *sibil·la* que's canta encara a Mallorca a les matines de Nadal: *lo jorn del Jodici | serà p'el qui no haurà fet servici. — Jesucrist rey universal, —Homo y ver Deu eternal — del cel vindrà per a jutjà | y a cada-u lo just darà...*

«A n-el sitgle XVI correspón l'introducció del romans castellà, que influí sens dubte no en la introducció sino en la major propagació del metre octosilàbic (*Serafí*). A n-el XVII y a n-el passat (XVIII) corresponen les cansons de costums y casi totes les rellíquies de la poesia històrica, la qual conserva son caràcter genuí dins qualque composició relativa a la guerra de l'independència (id. *Romanc. cat. Prelim.* p. 200).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Això es lo que ensenya En Milà sobre l'historia de la nostra poesia popular. ¿Quant ni aont digué may qu'aquesta poesia estigués adormida durant l'edat mitja, fins qu'a n-el sitgle XVI ens invadí la castellana? ¿Indiquen res de son ni de falta de vida l'enfilall de clarícies precioses que retreu En Milà sobre'ls nostres monuments poètichs populars desde'l sitgle XII y sobre'ls joglars, l'eczistència dels quals no tendria esplicació sense tal poesia?

De manera que En Menéndez Pidal, sostén tot lo contrari d'En Milà y se vol presentar com a deixeble feel d'ell y fundat en les conclusions del gran Mestre. Pero ¿que se figura aqueix senyor? ¿Que'ns ha presos per boigs y babaluets, que no sabem En Milà per ont para y que'ns pot contar d'ell totes les coses que li passin p'el cap, sense que li poguem apurar y atrapar els seus embuys y *habilidats* incalificables? Donchs l'ha embarbada de dalt-abaix.

Y ens parla d'*apassionaments* dels catalanistes, allà ont casi tot quant escriu ell està inspirat per un *apassionament* ferest y sovint ranetjant en lo ridícul contra la nostra llengua y literatura. Si l'*apassionament* no'l dominàs, no sería arribat a l'estrem d'assegurar que'ls romansos catalans bilingües son els més bells, els verament tradicionals y populars» y que «els purament catalans casi tots entren dins la jurisdicció de lo vulgar», que ja's sab qu'es la degeneració de lo popular. ¡De manera que dins la nostra poesia popular no hi ha res que valgui una treseta, en no esser aquelles cansons entremesclades de castellà y català per la barbàrie y la ignorància dels qui les arrelaren dins Catalunya! ¡Allò es lo més vell que tenim, y encara besemho y fassemne gràcies a n-En Menéndez Pidal que'ns ho concedeix! Y com tal xelim-y-xelam de castellà y català per forsa ha de esser, lo més prest, [545] del sitgle XVI, y encara'n Menéndez Pelayo dona per «segur» «que cap d'ells se remunta més enllà de la derreria del XVI y fins-y-tot creu que hi ha ben pochs que siguen tan vells» (*Antol.* T. X. p. 250); així li resulta la cosa a n-En Menéndez Pidal; així li resulta provat que la nostra musa

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

popular no's va desxondir ni obrí boca fins que vengué la poesia castellana a n-el sitgle XVI a treureli la son y a ferla viure...

Sortides d'aquestes se refuten elles mateixes: basta posarles a la vergonya pública p'el bon nom de la cultura *centralista* y per acreditar una volta més el *desapassionament* amb que la gent de Madrid ens tracten.

Pero, y de la originalidat de la nostra poesia popular ¿que'n diu En Milà y Fontanals? ¿Diu que siga filla de la castellana? Vegemho:

Dins les seues preciossísimes *Observacions sobre la poesia popular (Obras*, T. VI, p. 78-79) diu: «A primera vista com que hu paresca que la nostra poesia popular deu son origen a n-els romansos castellans, ja qu'aqueys, si bé en llenguatge corromput, alternen indistintament amb los nostres provincials y aduch molts d'aquests estan brufats de paraules de l'idioma nacional (el castellà), y perque tots usen l'assonant y qualcuns l'octosilab y giros poètichs molt consemblants a n-els de la poesia popular castellana. No es difícil minvar la forsa d'aqueys emperons, admetent de tot-d'una que a Catalunya's conserven romansos antichs de Castella (V. els tres inclosos dins el nostre romanseret). L'influència dels meteys y més que tot el desitg de donar a les narracions un ayre heroich y estrany, motivaren l'introducció d'algunes paraules castellanes, lo qual es casi sempre accidental y arbitrari y no constant en totes les versions d'una meteixa composició[262] mentres que dins altres se perceben certs ressabis de llengua francesa. Amb aquestes coses *més tost s'ha d'admetre'l contacte y la mescla de dues poesies que la producció d'una per l'altra* («¿qu'ha sentit siular, Sr. Menéndez Pidal?»); y una cosa semblant se poria notar dins els romansos castellans més antichs aont se troba qualque vestigi de llengua francesa o provensal, sense que per això siguen menys espanyols. La semblansa de maneres y giros poètichs no es

[262] Nota (1) de l'original: Tan ver es això, que la que inclou en Milà baix del núm. 21 del seu *Romancerillo (Obras*, T. VI, p. 106) amb lo nom de *La vuelta de D. Guillermo,* que la posa amb moltes de paraules castellanes, se conserva a Mallorca y fa molts d'anys que la tenim recullida, sense més *castellanades* que *años* y *cavallo*, y amb lo nom de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

tanta que no's puga reduir bona [546] part d'ella a les analogies comunes del genre; l'assonant havia de néixer allà com aquí del sistema vell de versificació monorrima, y l'octosílab, si no es tan essencial a la frase catalana com a la castellana, en cap de les maneres repugna a n-aquella, eczistint de l'època provensal alguns versos amb l'ayre y briu de les nostres *redondilles* (gloses) nacionals. Endemés, tenim a Catalunya molts de romansets d'hemistiquis de sis y de set sílabes (poch comuns els primers y estranys de tot els segons a la poesia popular narrativa castellana), monorrims de nou sílabes y altres combinacions d'hemistiquis, derivades segons totes les probabilidats de la versificació dels poemes heroichs y de les que no està gayre lluny la del *Mal haja qui s'en irà | encara ni encara* d'En Pere IV. Hi ha que notar que, com en temps d'En Guillem de Berguedà y d'aqueix monarca, s'anomena *cansó* tota poesia cantada y tradicional reservantse, el nom de romans (*romanso*) p'els plechs qu'els cegos venen a n-els capdecantons. Sobre tot, dins les nostres composicions populars s'hi respira sens dubte l'ayre provincial, y, sense qu'estiguen massa carregades de modismes y giros locals, duen el demble y maneres de dir pròpies y distintives de l'idioma a n-e que pertanyen. —L'ayre provincial y el caràcter del país animen també sa música, es el dir, els tons y melodies que'ls acompanyen, y elles totes soles, quant no hi hagués altra prova, la nos darien completa de l'eczistència d'una poesia original e indígena...».

¿Mudà gens de parer el gran Mestre després d'haver escrit això? Si acàs havia d'esser en los *Preliminars* que preparava per una nova edició del *Romancerillo* y que figuren dins el meteix tom VI de ses *Obres*. Vetaquí lo que hi escriu (p. 198) «eczaminant» «l'indigenisme o originalidat de les nostres cansons»: es un «punt sobre el qual nos guardarem de aventurar un judici definitiu abans d'haver comparades les poesies dels diferents pobles neollatins. De tot d'una pot assegurarse que l'indigenisme de les nostres cansons es menys general de lo que a

---

La Porquerola. Lo meteix succeix amb altres que posa En Milà, plenes de mots castellans, que aquí les conservam sense cap.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

primera vista sembla. El qui ficsa l'atenció en la poesia del seu pais, sense atendre a les dels altres, troba que els idees, els sentiments, la versificació y el llenguatge s'avenen ferm amb lo qu'ha observat de la seua gent, y no recorda que hi ha coses que s'avenen amb tots els homes, altres amb moltes de nacions y algunes amb els pobles d'igual procedència y de costums y llengua semblants. De manera que dins la nostra poesia hi ha coses que son catalanes, pero no esclusivament catalanes. No's pot duptar que hi ha cansons nostres que nos son vengudes de terra endins d'Espanya y d'allà dessà les muntanyes que'ns ne separen, y no val contra d'això [547] tal o qual variant més escaient que's not dins les nostres versions. N'hi ha d'altres que no duen proves intrínseques d'aquella procedència y se troben tan escampades dins altres pobles, que seria temerari sostenir, sense una raó especial, que tots les aprengueren de nosaltres. Pero'n queden no poques, sobre tot entre les històriques y les de costums, l'origen català de les quals es indisputable, no obstant qualque mot castellà o francès que hi aficaven els cantadors per l'hàbit contret recitant les d'origen foraster y que hu feyen per donar a les contarelles cert color heroich y estrany. Major indigenisme ofereixen, a n-el parèixer, els tons o ayres de música que la lletra de les cansons...».

¡Quina diferència d'En Milà a n-En Menéndez Pidal en la manera de tractar les questions! ¡Que n'hi ha de trenques de *mestre* a *deixeble*!

¿Diu res En Milà que s'assembl ni s'acost de cent llegues a les tesses absolutes que fa amb tan poch de mirament en Menéndez Pidal? ¿Aont diu aquell que la poesia popular catalana dormís fins a n-el sitgle XVI y que siga *filla de la castellana*? En lloch; y si no, que'ns captur el catedràtich-acadèmich amb una cita del gran Mestre. ¿Que aquest diu que «la poesia popular de portuguesos y catalans forma sols dues ramificacions particulars de l'espanyola»? Està clar que la poesia popular catalana es *espanyola*, tan espanyola com la castellana. Nasqué y va viure y viu de la llecor *espanyola*, pero no de la *castellana*. ¿Que es una *ramificació* de l'*espanyola*? Sí, senyor, just *la castellana*, que es una de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

les tres *ramificacions*. Sí, home, sí: té tres grans rames o branques la poesia popular *espanyola*: la *catalana*, la *castellana*, la *portuguesa*. ¿Que la catalana ademés de la llecor *espanyola* en té de fora d'Espanya, com les seues altres germanes del migdia de França, de l'antiga nacionalidat occitànica? Ja hu crech que sí! Y no som nosaltres que'ns ho hàgem tret del cap. Basta coneixerla qualque poch y tenir una mica de nas y veurehi en la matèria gayre més de dos ditets lluny; just això basta per conèixer que la nostra poesia popular es així com deym. Sí, Sr. Menéndez Pidal, «la poesia popular catalana, molt més original que la portuguesa, posseix un nombre considerable de cansons novel·lesques y de costums que son del tot indígenes y locals, y altres que tenen més analogia amb les de Provença y Nort d'Itàlia que amb les de Castella».

Suposam que hu sab qui es que hu diu tot això. Ja hu sab que no es cap catalanista eczaltat, víctima dels *apassionaments* que vostè desitja tant que desaparesquen de dins Catalunya. Bé hu ha de sebre que es el gran Menéndez Pelayo qui ha escrites [548] aquestes terminantíssimes paraules dins l'*Advertència Preliminar* a n-els *Romansos castellans tradicionals a Catalunya* del T. X de la seua *Antologia de Poetas Líricos Castellanos*, p. 249. Y diu més encara el gran crític *(Antol.* T. II, p. XXX): «Els (romansos) de contengut no històrich, els cavallereschs y d'aventures y tragèdies domestiques son sens dubte els typs més vells y més purs de la cansó popular dins Europa. Tals temes y fonts d'inspiració son de tots els pobles, y no son en rigor de cap. Lo meteix els-e trobam a Sèrbia y a Bulgària que a n-el Piemont o a Bretanya o a Catalunya...».

No, Sr. Menéndez Pidal, ni En Milà ni En Menéndez Pelayo tenen el mal gust de vostè de fer sinònims *castellà* y *espanyol;* per anomenar la llengua castellana, no diuen, com vostè, *l'espanyol*, sino *el castellà.* Per això l'espressió d'En Milà de que la nostra poesia popular *es una ramificació de l'espanyola,* no té ni pot tenir la significació que vostè li dona. No vol dir més que lo que diu: que la poesia *catalana es espanyola,* y això ho deym tots... fora'ls *centralistes,* tan amichs, tan bons puntals de l'*unitat nacional,* que la volen fer y mantenir escapsant d'Espanya y

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

esveint hi la vida de les regions de llengua catalana, vida tan gloriosa y polent y tan *nacional* com may ho puga esser la castellana.

De manera que ni En Milà ni En Menéndez Pelayo diuen que la nostra poesia popular *siga filla de la castellana.* N'estàn ben lluny de sostenir tal doyada. En Menéndez Pelayo, ademés de lo que li hem traduit, que ja es prou terminant, afegeix (ib. T. X, p. 252) que les paraules castellanes aficades dins algunes de les nostres cansons «s'han de prendre com a síntoma d'influència, pero no derivació... D'aquestes cansons, genuinament catalanes, no'n parlam ara: tenen un segell peculiar qu'atura de confondreles amb los romansos castellans, per esforreyats que's presentin...» (¿Que hu sent, Sr. Menéndez Pidal? ¿No es ver que canta ben clar y llampant aquest rossinyol?).

De manera que les tesses d'En Menéndez Pidal sobre la *dormida* feresta de la nostra *musa popular,* que no's bategà fins que vengué a *desxondirla* a n-el sitgle XVI *la castellana*, y allò altra de que aquella *es filla* d'aquesta, no hi ha ningú que hu diga mes qu'En Menéndez Pidal, y no hi haurà ningú que li fassa costat, en no esser els centralistes deixats de la mà de Deu que's posen a brufar y a treure foch p'els quixals en sentir res que fassa gens d'olor de *catalanista.*

Pero ¿y lo dels *romansos del Cid* qu'En Menéndez Pidal ens conta dins l'article de 15 de desembre «que lo poble català» [549] els-e «va rebre a n-el sitgle XVI y encara els-e repeteix amb relligiosa fidelidat», y que «a n-el meteix sitgle XII copià'ls càntichs castellans» sobre'l meteix Cid? Peguemhi una ullada, comensant per això derrer, y trascrivint lo que'n diu En Milà (*Obras* T. VI, *Observ. sobre la poes. pop.* p. 52):

«Hi ha també una *cansó del Cid* o millor dit un fragment que s'ha de creure compost a Catalunya, ja en raó del manuscrit aont se troba (del monestir de Ripoll), ya per la menció innecessària que fa de l'host de Lleida, ya principalment p'el sentit de *terra de moros*... que's dona a la paraula *Hispania, segons* usansa de Catalunya, y p'els títols honorífichs que s'hi donen a n-el Comte de Barcelona, inoportuns a n-el paréixer dins una cansó aont tracten de celebrar son inimich... No sols la celebridat

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

beneral del Cid, com a campió dels cristians, la qual era tanta que es mencionada la seua mort dins un cronicó del migdia de França, sino també y sobre tot el casament d'En Ramon Berenguer III amb Na Maria Ruderich (segons totes les apariències filla de Rodrigo de Vivar, Vid. Bofarull, *Cond.* II) ens espliquen com compongueren a Catalunya una *cansó* a n-el Cid. —Sobre tot, la creym en part resum y en part traducció d'una altra poesia més popular, provablement castellana...». —Això es lo que diu En Milà. Pero vé En Menéndez Pidal, y dona per cert que tal cansó llatina es una còpia o traducció d'una castellana, y que fonch el poble que la *copià* o traduí en llatí, allà ont ja feya sitgles que ni parlava llatí ni l'entenia. Si això fos estat obra del poble y no de qualque monjo dins la soledat del claustre, en lloch de posarla en llatí, l'hauria posada en català. Això dicta'l bon sentit, això era lo natural, però En Menéndez Pidal per motiu de l'*apassionament anticatalanista* que'l fa anar a la tortella, no hu ha vist, y diu lo que diu.

¿Que a n-el sitgle XVI «el poble català» «va rebre'ls romansos del Cid»? En Menéndez Pidal no s'es cuydat de presentar cap prova d'això. Si's figura que just perque ell ho diu, hem d'acalar el cap, sense veure proves, —va ben errat. Fa moltíssim de temps que passaren, gràcies a Deu, el temps del *magister dixit*. Y no sols no ha presentada cap prova de que'l *poble català* fes tal rebuda a n-el sitgle XVI, sino que tampoch n'ha presentada cap de que la fes més tart ni de que l'haja feta encara ni de que repetesca avuy *amb fidelidat relligiosa* ni irrelliciosa tals *romansos*... ¡Vaja, Sr. Menéndez Pidal, a veure si'ns ho diu per quin endret de Catalunya caplleven? ¿aont es que les ha sentits ningú?... Es ver qu'En Milà (ib. *Romancerillo,* p. 111) diu que'l *romans de St. Pere de Cardeña se conserva tradicionalment a Barcelona*. Lo [550] cert es que'l Mestre no l'aficà dins el seu *Romancerillo.* Hem de creure que'l sentiria a qualcú, pero degué esser de tal manera que no s'atreví a incloure'l en la seua col·lecció. Sobre tot, a Barcelona fa molts de sitgles que hi viuen castellans, y aquests el poren haver conservat entre ells. Lo que falta provar que'l *poble català* el conserf ni'l repetesca ni l'haja dit may. Proves,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Sr. Menéndez Pidal, y no afirmacions gratuites, que, ens crega, no passen per la nostra duana; y, si'n passa cap, tot d'una que'ns ne temem, ja l'hem capturada.

Ara'ns manca aclarir un punt. Si a n-el sitgle XII ja corrien tantes cansons cavalleresques per les terres llengadocianes, per tot aqui ont se parlava la nostra llengua, com ho demostren aquelles relacions que'n fan En Garau Pons de Cabrera, En Girard de Calanzó y En Bertran de París de Ruerga d'aquell sitgle y el *Romans de Flamenca* del XIII, y hi aludeixen sovint la major part dels trobadors; si, com vérem més amunt (p. 304-307), consta l'eczistència de *cent vuytanta quatre* temes de cansons que corrien durant els sitgles XII y XIII dins els territoris de la nostra llengua, que, si no li perteneixien tots, hi ha que convenir que li havien de pertenèixer la major part, ja que no hi ha cap motiu fundat per negarloshi; si la meteixa literatura castellana, no consta en lloch que durant els sitgles XII y XIII tengués ni d'un bon tros tal multitut de narracions poètiques; —¿com s'esplica que no'ns quedi res pus que la recordansa d'aquell tresor inmens? ¿Com s'esplica que no tenguem cansons dels Guifres, Tallaferros, Borrells y Berenguers? ni dels nostres grans reys Peres, Jaumes y Anfosos, ni de les grans gestes de la reconquista a n-el continent y a les illes y de les fetes heroyques de Sicília, Nàpols, Sardenya y Orient?

Es ver que no'n tenim de cansons de cap d'aquestes glòries altíssimes; pero ¿vol dir això que no se'n hi componguessen y que no se'n hi contassen?

El fet de que no'n romanga cap no vol dir que no n'hi haja hagudes may. Pot esser molt bé que n'hi hagués a betzef y que se sien perdudes; y es lo provable que succeís així. Y no deym això a la bebetlana: el gran Milà acaba els seus *Preliminars* a son *Romancerillo,* tantes voltes citats, amb aquestes paraules, ben significatives: «Per apreciar lo que deu esser estada la poesia popular catalana, no s'ha d'atendre tan sols a la que eczisteix (y això-y-tot encara no esta completament replegat), sino a lo que se deu esser perdut y perdut per a sempre» (ib. p. 202).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Vegem si'n té cap d'esplicació aqueix fet de la pèrdua y [551] esveiment de les nostres primitives cansons populars. L'esplicació la nos donarà lo succeit amb les castellanes.

¿De quina època sons els romansos castellans que constitueixen una de les literatures èpiques nacionals mes polents y més notables del mon?

El P. Sarmiento dins ses «Memorias para la historia de la poesia y poetas españoles», escrites abans de 1748 y publicades l'any 1775 (ap. Milà, *Obras*, T. VII, p. 16 et ss.) sostén que'ls romansos castellans «como hoy se leen se habràn compuesto en los últimos del siglo XV, ó por mejor decir, en este tiempo se habrán alterado, reformado, añadido los que acaso se conservaban ya alterados entonces, procurando remedar el estilo antiguo».

D. Agustí Duran dins son preciós estudi preliminar del *Romancero* (edic. Rivadeneira) sostén que'ls romansos més vells que queden, no son anteriors a n el sitgle XV (ap. Milà, ib. p. 40); que dels de segona època, de typ arabich espanyol, no n'hi ha cap que li sembl anterior a n el sitgle XV (Observ. *gener*. p. XLIV); que pot presumirse y casi assegurarse que de la primitiva època tradicional, antes del XVI, no nos queden romansos amb llur redacció primitiva (ib. p XLI); que no es possible ficsar el temps que comensaren els romansos vells tradicionals, pero se pot assegurar que acabaren a mitjàn sitgle XVI. Fins llavò no tenim noticia que se'n fossen escrits sino els pochs accidentalment inclosos dins el *Cancionero general* (ib.); y que durant els sitgles XVI y XVII s'escrigueren la major part dels romansos del Cid y els *enmoriscats,* que no's varen estendre gayre dins el poble, pero qu'així meteix n'hi ha que's remunten a n-el sitgle XV y XVl (ib.).

El mestre Milà dins el seu *Prólogo para su Romancero General* (*Obras,* T. V, P. 573) diu que «poquíssims» dels romansos castellans «primitius» «tal volta ascendeixen a n-el sitgle XIV, pero casi tots corresponen a la centúria següent, y n'hi ha que varen néixer després del 1500»; y que n'hi ha molts del XVI. Y dins una afegitó a la seua obra caporal *Poesía heroico-popular Castellana* (*Obras,* T. V. I, p. 480) diu que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

tothom regoneix generalment «que tots els romansos vells conservats... en llur *forma actual*.. son dels sitgles XV o XVI; y dins ses *Observ. sobre la poes. pop.* (T. VI, p. 47) sostén que'l major nombre dels romansos castellans y els millors son de la derreria del sitgle XVI y principis del XVII, y que foren obra dels literats, que imitaren el genre popular.

El gran Menéndez Pelayo dins la seua notabilíssima *Antologia,* tantes voltes retreta, (T. II, p. XXX) diu en rudes: «No hay romances primitivos, ni hasta la fecha los ha descubierto nadie: [552] los *viejos* son del siglo XV, que es vejez muy relativa», «... El siglo XV, en sus postrimerías, crea la admirable serie de romances *fronterizos*.. » (id. ib. T. III, p. VI). «Cierto es que casi todos los romances que llamamos *viejos* adquirieron en el siglo XV la forma en que hoy los vemos ó una muy pròxima a ella...» (id. ib. T. V. p. XVII).

De manera que del gran cabal de poesia popular que tenia'l castellà abans del sitgle XV, no'n queda casi res; casi tot s'es fet mal bé.

¿Per que es que som anats a retreure to, això ara? Veutassí: si la literatura castellana hagués tenguda l'inmensa desgràcia de perdre els romansos escrits durant els sitgles XV, XVI y XVII y els retocats a-les-hores, així com va perdre'ls d'època anterior, seria romasa sense literatura èpica popular, sense romansos. Això es evident de tota evidència. ¿Y com va esser que no'ls-e va perdre? Está clar, perque la primeria del sitgle XVI s'imprimien *els primitius* (Milà, *Obras,* T. VI, p. 49) y mes envant els altres així com anaven brollant. Així se conserva aquella riquesa estupenda de poesia popular, casi tota posterior a n-el sitgle XIV.

Ara bé, ¿com no succeí això meteix a Catalunya y demés territoris de la nostra llengua? Es naturalíssim que no succeís. A n-el sitgle XVI s'inicià de bon de veres l'influència castellana entre nosaltres; a poch poch se anava deixant y arreconant y rebutjant tot lo català; els escriptors, ara un suara l'altre, abandonaven l'us de la nostra llengua; la nostra literatura s'amagria y se des·sustava de cada dia, fins a romandre ben promte just amb la pell y els ossos. ¿A n-e qui li havia de passar p'el carabassot de replegar y d'imprimir les nostres *cansons velles,* mangeret predilecte de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

pagesos y menestrals, allà ont la gent polida, la gent de lletres s'entregava en cos y en cordes a n-el castellà? De manera que el no replegar tals cansons ni imprimirles, sino el despreciarles y deixar que's perdessen y s'abolissen entre la gent baixa, era lo natural y forsat que succeís. Y per altra part, ¿no es evident que lo meteix hauria succeit amb les cansons populars castellanes, si el predomini que cobrà a-les-hores lo castellà dins la monarquia espanyola, l'hagués cobrat el català?

Vetaquí, donchs, com s'esplica que's sien perdudes les nostres primitives cansons populars, tantíssimes com en teníem ja a n-el sitgle XII; vetaquí com se comprèn que la major part de les que tenim siguen del sitgle XV ensà, y que'n tenguem tan poques, d'aqueix sigle enllà, qu'es eczactament lo que succeix a la meteixa literatura castellana. [553]

Altres ineczactituts y errades ha comeses En Menéndez Pidal referents a la nostra poesia popular que poríem refutar y espoltrir. Com ja li hem refutades y espoltrides les principals y la cosa s'es allargada més de lo que crèyem, ja n'hi haurà prou per aquesta vegada.

Per la meteixa raó y perque no afecten directament a n-el nostre objecte li passarem per alt els altres desbarats y *errades* qu'enfloca: *a*) *sobre que'ls catalanistes volen viure tancats dins ca-seua y no empatxarse gens de lo que passa per defora*; quant es tot lo contrari, que volen tenir conte a tot lo que fan les altres nacions y aprofitarsen per avensar sempre cap envant, pero sense rompre ni perdre may de vista la tradició; —*b*) *que l'Estat espanyol no ha de concedir l'us oficial de les llengues regionals perque ha de mirar per la necessaria unidat;* lo qual queda desfet y espoltrit dins el capítol primer y segón d'aquest estudi; —*c*) y *que l'Estat no es inimich de la llengua catalana;* ergo en serà *amich...* com En Menéndez Pidal es *admirador de les seues glories y robustesa;* y d'*amichs* y d'*admiradors* d'aquesta encarnadura Deu en guart tota criatura nada.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Lo únich acceptable de l'article del catedràtich acadèmich es el pàrraf derrer, aont diu que «l'Estat, lluny de malavetjar la mort del català, deu haver de promoure son estudi» «fondo y científich dins l'Universidat»; y uneix la seua veu a la del meritíssim Dr. Rubió y Lluch, glòria de la Càtedra espanyola y de les Lletres catalanes, y de l'escels Menéndez Pelayo, el gran regionalista de totes les regions espanyoles, com l'anomena lo sapientíssim Dr. Torras y Bages, que demanen que «la llengua y literatura catalana, com la galayca-portuguesa» tenguen «càtedres especials per llur estudi a Barcelona y Santiago».

¡En nom de Deu que porem dir del nostre contrincant: —¡Aquest home parla bé! —¡Hem hagut de dir y repetir tantes de vegades que no endevinava, que estava fora de la raó y de la veritat, qu'ara que li porem alabar una cosa, ho feym amb tota la nostra ànima!

¡Sobre tot, encara n'ha sabut aqueix home! Després de tants de desbarats, n'ha dita una d'avenguda y d'encertada, y amb ella ha posat punt. Vaja, n'ha sabut.

No res; que la hi vegem aviat la càtedra de llengua y literatura catalana a l'Universidat de Barcelona. Amen. [554]

XIII
Conclusió

Se'n dedueixen del present estudi un enfilall ben llargarut de consecuències contra'n Menéndez Pidal. La regoneguda illustració dels lectors ens escusa de ferne la llista. Hem presentades les proves y aduides les raons qu'hem cregudes del cas en defensa de la nostra llengua y literatura y contra l'envestida del catedràtich acadèmich. Els lectors diràn si conclouen, si proven, si demostren; ells diràn si'n queda cap en peu de les tesses estranyes y temeràries de tal home.

Nosaltres creym haverleshi refutades y desfetes totes fins a la derrera evidència. Y els hi hem rebatudes y espoltrides amb tota la nostra forsa, no per odi ni mala voluntat que li tenguem, que no n'hi tenim gens,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

sino perque‘ns hi obligaven l’amor y entusiasme que la nostra llengua y literatura‘ns inspiren y ens ablamen el cor; y nos seríem considerats uns traydors y uns covarts, indignes del respecte y consideració dels nostres compatricis, si no fóssem sortits a defensar tan santa causa.

Y que const una volta més lo que diguérem quant comensàvem: no es p’el pler ni amb l’objecte de combatre un home com En Menéndez Pidal, qu’hem escrites planes y més planes, consultant centenars de llibres, fentnos cloquetjar el cap y buydantnos el cervell per espay de vuyt mesos. Es per la nostra estimadíssima llengua catalana qu’hem fet tot això, y estam disposts a fer altre tant y més, sempre que hu creguem necessari o convenient. No, no hem escrites tantíssimes de planes per delitar ni ofendre’n Menéndez Pidal, sino per defensar, enaltir y eczaltar la nostra llengua, aprofitant l’avinentesa que‘ns oferia el catedràtich acadèmich, que donà amb la seua envestida actualidat especial a les questions que afecten a la constitució, restauració y depuració de la llengua catalana. Baix d’aquest punt de vista els entusiastes de la nostra llengua han d’agrair coralment a n-En Menéndez Pidal l’article de 15 de decembre p’el bé que’ns n’ha resultat, sensa qu’ell s’ho proposàs, com se suposa. Nosaltres especialment li estam agraidíssims perque ell es estat causa de qu’estudiàssem més a fondo una partida de questions lingüístiques que‘ns interessen prou, y esperam que‘ls *colaboradors del Diccionari* y altres se n’han d’aprofitar, y de tot ha de pervenir un bé real y positiu (¡Deu fasse que siga tan gros y trascendent com desitjam!) per la llengua y per l’*Obra del Diccionari.* ¡Deu ho fassa! Amén. [555]

A n-els nostres suscriptors y colaboradors els-e demanam de bon cor que’ns perdonin lo molt que‘ls hem fets esperar, retrassant mesos y mesos la sortida del *Bolletí.* Si haguéssem previst que la cosa s’havia d’allargar tant, hauríem pres un altre camí. Com ens ne temérem, ja no hi fórem a temps. Creym que‘ls nostres amichs ens ho perdonaran considerant que, si hem fet lo qu’hem fet, es estat just per l’amor a la llengua nostra y el desitg d’enaltirla y glorificarla.

© Maria-Pilar Perea per l’edició, 2011.

Lo que sí demanam de bon cor y per amor de Deu y de Maria Santísima y de la llengua catalana a n-els nostres amichs y colaboradors, que‘s ficsin bé en les coses que deym, sobre tot, referent a la sintacsis; que se‘n penetrin bé, y, si troben que son fundades, que les observin d'avuy endevant, y que comens de bon de veres la restauració y depuració de la nostra llengua estimadíssima.

Sobre tot, ja n'hi haurà prou per aquesta vegada.

ADVERTENCIA FINAL

Per motiu de la pressa amb-e qu'hem hagut d'escriure y d'estampar aquest estudi, ens hi resulten alguns buyts que no afecten a la refutació, sino a n-els diferents aspectes que presenta l'estudi de la llengua catalana y que‘ls lectors ja tendràn en conte. Així, per eczemple, no inclouem dins la llista de terminacions de verbs catalans (pag. 452, 453) els acabats en *éixere: créixere, néixere, meréixere, paréixere, pertenéixere*, usats a Sant Feliu de Guíxols, Palamós, Palafrugell, la Bisbal, Perelada, Agullana, y suposam que en tot l'Empordà.

Dins la pàg. 520 calificam de *nefant y afrontós* l'esclavatge que n'hi ha que fan sofrir a la nostra llengua despullantla de la seua sintacsis y endogalantla dins la castellana. Ja advertírem llavò que *lo nefant* y *afrontós* no era la sintacsis castellana, sino el sometrehi la nostra llengua; y ara hem de fer constar que tal *nefandesa* y *afronta* son purament d'*orde literari,* no d'*orde moral.* Es precís posar les coses ben clares, ja que n'hi ha tants que son massa afectats de treureles de pollaguera.

També'ns resulta dins aquest estudi qualque distracció de posar una paraula per l'altra, com dins la plana 409, retxa 36, aont posàrem *el català o aragonès,* essent així qu'havia d'esser *el castellà o aragonès.*

Aont en sufrírem una de distracció més grossa, fonch dins la plana 444, parlant del diftonchs, que diguérem que en català [556] la vocal *predominant* no hi va may derrera, en no esser dins els pochs que hi ha en *ua, ue.* Ens passà per alt un'altra escepció: sempre que derrera un

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

diftonch s'afica un'altra vocal, la vocal *fluixa* deixa de formar diftonch amb la de devant per formarne amb la de derrera, y així la *predominant* va derrera: v. gr. *rEY -reYEt, noY-noYet, AY-aYEt, pOU-poUEt, nIU- niUEt, pEU-peUEt, palAU-palaUEt.*

Llavò hi ha l'enfilall de *distraccions* dels caixistes, forts sempre a no posar les lletres que pertoquen, y les *distraccions* de moltes de lletres que devegades no han *pensat* a senyarse dalt el paper o no més les ha llegut senyars'hi una mica. Així es que a la pàg. 220, retxa 35 y 36, diu *absme,* y ha de dir *abisme;* y dins la 224, retxa 33, diu *desaria* y ha de dir *desfaria:* se menjaren la f. De fetxides així n-hi-ha un gros que fer.

No res, lectors benvolguts, perdonaules totes y corretgiules vosaltres meteys, per amor de Deu y la veneranda y estimadíssima llengua catalana, que promte vegem reynar com a reyna y senyora dins tots els sens dominis, sense opressions ni esclavatges de cap classe, així com demanam a Deu y a tots els sants del cel. Amen.

ANTONI M. ALCOVER, PRE.

Ciutat de Mallorca, 30 d'agost de 1903.

[557]

TAULA

de les

QUESTIONS TRACTADES DINS AQUEST ESTUDI

Introducció 209

Cap. I. — En Menéndez Pidal contra un missatge catalanista a n-el Rey. —Des que nasquérem com a poble hem tenguda sempre una llengua pròpia, que no volem abandonar a pesar de totes les invasions e imposicions de la castellana 211

Cap. II. — L'imposició del castellà com a *llengua oficial* es una injustícia, perque el dret que tenim com els castellans a la llengua

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

pròpia, no l'hem renunciat, ni hi ha cap bé major que'ns oblich a ferho. El castellà no es la *llengua nacional;* el català es tan *nacional* com el *castellà* 221
Cap. III. — En Menéndez Pidal contra la llengua catalana 230
Cap. IV. — Origen y formació de les llengues neollatines en general 234
Cap. V. — La llengua catalana ¿es efectivament filla de la llatina? 242
Cap. VI. — Com va esser que'ls dialectes romans d'Espanya y de França s'aplegaren amb diferents estols de tal manera que Catalunya y els pobles del migdia de França feren un meteix estol idiomàtich, aixo es, parlaren la meteixa llengua, separantse de l'Espanya central y de la França del nort 245
Cap. VII. — La llengua d'Oc, la nostra, es la més antiga de totes les neollatines. Sos primers monuments 263
§. 1. — Acta de la dedicació de la Seu d'Urgell 264
§. 2. — Els juraments d'Estrasburg 265
§. 3. — Actes notarials dels sitgles X, XI y XII 271
§. 4. — Proses, himnes y poemes sense nom d'autor, anteriors a n-el sitgle XIII 277
[558]
§. 5. — Cants èpichs: *cantineles, cançons de gesta; romans* 289
§. 6. — *Els Trobadors* 310
Taula dels trobadors compartits per regions 317
Trobadors de terres estranyes a la llengua d'oc 321
Trobadors que no hem pogut trobar d'ont eren ni en general l'época precisa aont floriren 322
§. 7. — Antiguedat de l'escola poètica catalana l 324
§. 8. — Nou argument de l'antiguedat de la nostra llengua: la declinació que tengué fins devers el sitgle XIV 327
Cap. VIII. — El francès, el castellà, el galaych-portugués y l'italià son més moderns que la llengua d'oc, això es, la nostra 336
§. 1. — El francès: sa formació; sos primers monuments 336
§. 2. — La llengua castellana: sa formació; sos primers monuments 349

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

§. 3. — La llengua gallayca-portuguesa: son origen y primers monuments 361
§. 4. — Llengua italiana: son origen y primers monuments 363
§. 5. — El Romanx y el Valach 366
Cap. IX. — Influència de la nostra llengua demunt les altres neollatines 370
§. 1. — Influència demunt les neollatines en general 371
§. 2. — Influència demunt la llengua francesa 373
§. 3. — Influència demunt la literatura inglesa 374
§. 4. — Influència demunt la llengua italiana 375
§. 5. — Influència demunt el galaych-portugués 377
§. 6. — Influència demunt la llengua y literatura castellana 380
§. 7. — L'infuència de la literatura trobadoresca ¿es influència de la nostra llengua? 390
Cap. X. — La nostra llengua es completament autònoma y *sui juris.* — El català y provensal dels sitgles XII y XIII eren just variedats d'una meteixa llengua, la d'oc. —El català no dependeix en res ni per res del castellà, amb el qual té manco que veure que amb qualsevol de les altres neollatines 392
Diferències entre'l català y el provensal: ortográfiques; morfológiques 397
§. 1. — El català, desde son origen, en comerç íntim amb el castellà o aragonès? 405
§. 2. — ¿Vol dir el català del sitgle XIII y sobre tot del sitgle XIV *se castellanisava* o *s'aragonisava* a les totes? 409
I. PRIMERA PROVA *de la castellanisació o aragonisament del* [559] *català del sitgle XIV: l'alguerès; els plurals femenins acabats en AS* 412
II. SEGONA PROVA *de la castellanisació o aragonisament del català del sitgle XIV: els plurals en* OS 424
III. TERCERA PROVA *de la castellanisació o aragonisament del català*, *y no del sitgle XIV, sino del XIII*: *l'article* EL 433

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

IV. QUARTA PROVA *de l'aragonisació del català: els aragonesismes que s'han de admetre* A PRIORI (!!!) 436
§ 3. El castellà no ha estat may compenetrat amb el castellà ni manco hi està avuy identificat 443
I. LA FONÈTICA CATALANA NO ESTÀ COMPENETRADA NI IDENTIFICADA AMB LA CASTELLANA 443
II. LA MORFOLOGIA CATALANA NO ESTÀ COMPENETRADA NI IDENTIFICADA AMB LA CASTELLANA 447
III. LA SINTAXI CASTELLANA NO ESTÀ COMPENETRADA NI IDENTIFICADA AB LA CASTELLANA. *Una estreta a n-En Pérez Galdós* 460
Articles 460
Pronoms. A. Personals 461
B. Demostratius 462
C. Possessius 462
D. Relatius. El *qual* y el *quin* y *quina*, equivalents de *cuyo cuya*, son uns barbarismes intolerables 463
E. Indefinits 466
F. Partícules pronominals *en-ne*, *hi* 466
G. Partícula pronominal *ho* 467
VERB 468
A. US DE L'AUSILIAR ESSER 468
B. CONCORDANSA DEL PARTICIPI AMB LO TERME D'ACCIÓ 483
C. EN CATALÀ, L'ACUSATIU, TERME DIRECTE D'ACCIÓ, NO VA RETGIT DE LA PREPOSICIÓ A 502
D. ELS PRONOMS PERSONALS COMPLEMENTARIS DOBLES, DEVANT O DERRERA'L VERB 511
E. L'US DEL PRETERIT IMPERFET D'INDICATIU, EN LLOCH DE L'OPTATIU, EN LES ORACIONS CONDICIONALS 515
Adverbis 517
Preposicions 517
Conjuncions y interjeccions 518

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

§. 4. — Una conclusió contra'n Perez Galdós y una escitació a n-els amichs de la llengua catalana 538
[560]
§. 5. — Conclusions contra'n Menéndez Pidal. Lluny del català d'acostarse gens a n-el castellà durant els sitgles XIII, XIV y XV, com més anà, més lluny estigué, perque el castellà s'en decantava sempre com de les altres neollatines, sufrint una evolució que l'allunyà ferm de casi totes elles 520
§. 6. — La nostra prosòdia s'acosta més a l'italiana y sobre tot a la francesa que no a la castellana. —El Dr. Morgades y En Menéndez Pidal 526
§ 7. — Pero ¿y lo que digué En Pompeu Fabra a l'*Ateneu Barcelonès,* de que*'l català s'es anant acostant acostant a n-el castellà fins a identificarshi, de tal manera que ja's pot dir que'ls catalans no som ni un poble bilingüe, sino que usam una llengua tota sola amb dos jocs de paraules?* 528
Cap. XI. — La nostra llengua dins la confederació catalana aragonesa: ¿era la llengua habitual dels Reys y de llur cancilleria o just se'n servien per les coses peculiars del *comtat català*? 530
A. Documents llatins, castellans y catalans de la col-lecció diplomàtica d'En Capmany 531
B. Documents llatins, castellans y catalans de la col-lecció diplomàtica d'En Bofarull 534
C. Els Comentaris del cronista En Geroni Blanca
D. Les corts Generals de la confederació catalana aragonesa ¿quina llengua usaven? ¿quina hi parlaven els nostres Reys?
Cap. XII. — La musa popular catalana *¿dormí fins a n-el sitgle XVI? ¿Es filla de la castellana?* ¿Com es que's son perdudes casi totes les nostres cansons populars anteriors a n-el sitgle XV? 540
Cap. XIII. — Conclusió 554
Advertencia final 555

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: 2 pess. en l' any.—Redacció: Serra, 13.—Palma de Mallorca

[561]*

SUMARI: A n-els nostres amichs y suscriptors. —La representació de la *l* palatal en català. —Grans mercès. —Dues cartes. —Amichs morts. —Colaboradors que tenen poca son. —Nous corresponsals. —Obres catalanes escullides per ferne cèdules. —A corresponsals y colaboradors.

A n-els nostres amichs y suscriptors (561-562)

Prometérem entany que, si tots els suscriptors pagaven puntualment, el *Bolletí,* sense pujar lo preu de suscripció, sortiria de vint-y-quatre planes en lloch de setze. Del milenar de suscriptors que hi havía, uns docents no pensaren a pagar, a pesar de totes les advertències; y fou precís adoptar la norma de no enviarlos pus lo *Bolletí* perque vàrem creure qu'era que no'l volien o que tant els era com no, y suscriptors axí no convenen gens per anar avant en res de profit. Amb los vuytcent qu'ara mos queden (Deu les mos conserf y els aument), ja vé massa just *par fer les vint-y-quatre planes* cada més. Es ver que, des qu'es sortit el *Bolletí* gros de abril-octubre, venen suscriptors nous, gràcies a Deu. Si arribaven a venirne tants com eren els que vàrem haver de dar de baxa,

* Novembre de 1903. —Núm. 16.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

a forsa de treure‘ls biaxos poríem seguir avant amb les *vint-y-quatre* planes. Si‘ls nostres amichs les volen, està en la seua mà: que recomanin el *Bolletí* a tots els seus coneguts a fi de que venguen molts de suscriptors nous, y que tots siguen puntualíssims en el pagar la suscripció. El *Bolletí es* l’ànima de *l’obra del diccionari:* es un despertador dels qui‘s condormen; un esperó qui puny els mals de moure y els qui patexen de fluxor de voluntat, que sol tants y tants per desgràcia; es una veu que no‘s cansa de encoratjar, y d’empènyer tots els qui topa, y no para de dir y de repetir qu’[562] es precís traballar. Es ben cert y segur que sense’l *Bolletí* poques passes hauria donades l’*obra del diccionari.* Per axò ¿voleu diccionari? Donchs no hi ha més remey que propagar y mantendre’l *Bolletí.*

A pesar de l’escapsada qu’hem haguda de *fer de docents* suscriptors, amb lo qual a no estàvem obligats a donar les vint y quatre pàgines cada més, resulta que amb lo *Bolletí* d’abril-octubre hem donat tal eccés de pàgines que, seguint donant les setze mensuals enguany y l’any qui vé, tenim cumplida per endevant la nostra promesa de les *vint-y-quatre* fins a n-el novembre de l’any vinent, y axò sense aumentar el preu de suscripció més que p’els suscriptors nous que venguen, que just el primer any han de pagar *quatre pessetes,* però‘ls altres anys *dues* només. Amb aquex petit recàrrech confiam d’enlleugerir la nostra *Administració,* que amb aquex *Bolletí* tan gros se’n ha duyt un mal cop: bo es de veure qu’ha d’esser romasa ben axuta. Els fondos se son fets tan fondos, que ja *no* hi ha qui los trega *quia non sunt.*

Ara enviam a tots els suscriptors que no han pagat, el *rebut* d’enguany. A veure si abans de Nadal mos hauràn enviats els doblers y si per Festes porem matar el deute que tenim a ca l’estampador. ¡Ventura qu’aquest es comportívol, y mos fa suport; però per axò metex no n’hem d’abusar!

Y axò es lo que mos passa, clar y català, qu’es axí com som y serem sempre si Deu no‘ns dexa de la seua santa mà.

© Maria-Pilar Perea per l’edició, 2011.

Esperam que'ls nostres amichs y suscriptors se faràn càrrech de tot axò qu'acabam de dir, y que obraràn en consecuència.

La representació de la l palatal en català (562-569)

[POMPEU FABRA]

En un article publicat en el *Bolletí* de gener proposa'l Sr. Melcior Cases una nova grafia pera la representació de la *l* palatal.

Es evident que, posseint el català la *l* doble, constitueix un defecte de la nostra ortografia que'l sò de *l* palatal sigui representat per dues *l*. Jo en el meu *Ensayo de Gramatica de Catalàn moderno,* publicat en 1891, senyalo com un defecte de l'ortografia actual que'l mateix signe serveixi pera la representació de la *l* palatal i de la *l* doble; i, més tart, en la meva *Contribució a la* [563] *Gramàtica de la Llengua Catalana,* demostro la conveniencia d'adoptar una nova grafia pera la *l* palatal però mai havia indicat encara cap solució. El Sr. Cases en proposa ara una: representar la *l* palatal per la combinació *ly*; escriure, per exemple, *filya, palya, castely, lyop,* en lloc de *filla, palla, castell, llop,* que es com escrivim ara.

La representació de la *l* palatal *per ly* permet diferenciar en l'escriptura aquest fonema de la *l* doble, tot deixant pera aquesta'l signe *ll*, l'unic que li convé, dues *l*; però aquest aventatge sol no basta naturalment pera justificar la grafia *ly*, ja que s'atenyeria'l mateix resultat adoptant pera la representació de la *l* palatal altres combinacions o la sola lletra *l* amb un signe diacritic; i el Sr. Cases, comprenent-ho així sense dubte, procura demostrar en el seu article que la combinació proposada per ell, al mateix temps que evita la confusió actual de les dues *l* palatal i doble, es la grafia que està més d'acord am l'etimologia i la tradició.

Si això fos cert, la grafia *ly* seria innegablement superior a qualsevol altra. Però'l Sr. Cases, en el seu treball, no exposa am prou exactitud

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l'historia de la *l* palatal catalana; i be pot dir-se que amb una exposició igualment imperfeta de la mateixa, se podria també demostrar la bondat, sota'l punt de vista etimològic, d'altres grafies, les quals trobarien en l'ortografia migeval un apoi tant fort com el que hi troba'l Sr. Cases pera la que ell proposa.

La grafia *ly* es sense dubte preferible a la grafia *ll* i ve apoiada per l'empleu de la grafit *ny* adoptada difinitivament pera la representació de la *n* palatal; mes, cal dir-ho, el seu valor etimologic no es el que pretèn el Sr. Cases; i això fa necessaria una nova exposició del problema a fi que's vegi fins a quin punt la combinació *ly* està d'acord am l'etimologia i la tradició; puix no es segur que tots aquells que, convençuts per les raons aduides pel Sr. Cases, poden ser avui partidaris d'aquella grafia, continuin sent-ho quan coneguin be l'historia de la *l* palatal catalana.

Aquest fonema —diu el Sr. Cases —prové del encontre de la *l* am la semivocal i; així FILIA dona *filla*. Representant-lo per *ly, es* dir, escrivint, per exemple, *filya* en lloc de *filla,* no fem sinó reemplaçar una *i* llatina per una *y* grega. La grafia *ly es,* per consegüent, una grafia eminentment etimologica.

El Sr. Cases no recorda que ell mateix diu en una nota, que produixen també la *l* palatal algunes *l* dobles (CASTELLU, *Castell*), moltes *l* inicials (LUPU, *llop*) i *le* en determinats casos (PÁLEA, *palla*). En totes les paraules com *castell, llop, palla*, la *l* palatal no [564] prové del *li* llatí, la grafia *ly* no suposa, una sencilla sub[s]titució. I aquestes paraules son precisament en nombre extraordinari.

El *li* aton intervocalic no es l'única combinació que dona regularment *l* palatal en català; la *l* doble i la *l* inicial llatines donen també regularment aquest fonema *l*. No son algunes *l* dobles i moltes *l* inicials que donen *l* palatal: son totes. Les paraules com *labor* i *literari, expellir* i *collegi* no son sinó excepcions aparents com ho son de la llei citada pel Sr. Cases (conversió de *li* en *l* palatal) les paraules *familia,* que ell mateix cita, i *vigilia, Julia, sandalia,* etc. Aquelles i aquestes paraules son mots savis, mots introduits tard en el català quan en boca del poble s'havien ja

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

efectuat aquelles palatalisacions, i l'existencia dels quals no vol dir res contra la generalitat de les lleis corresponents. En els mots verament indigenes, tota *l* inicial, tota *l* doble, dona *l* palatal, com la dona tot *li* aton intervocalic; *li* no es, doncs, l'única combinació que dongui regularment *l* palatal.

I ni sisquera pot dir-se que'ls mots en que la *l* palatal prové de *li* siguin més nombrosos que'ls mots en els quals aquell fonema prové d'altres fonemes llatins. Basta recordar pera la *l* inicial: LUPU, llop; LUTU, *llot*; LOCU*, lloc;* LAURU, *llor;* LINU, *lli*; LACTE, *llet*; LECTU, *llit*; LEGE, *llei;* LANA, *llana*; LUNA*, lluna;* LIBRA, *lliura*; LITTERA*, lletra*; LINGUA, *llengua;* LEPORE*, llebre;* LAUDARE, *lloar;* LEVARE*, llevar;* LIGARE*, lligar;* LABORARE*, llaurar.* Pera la *l* doble: VALLE, *vall;* SELLA*, sella;* PELLE*, pell*; COLLU, *coll;* PULLU, *poll*; ILLE, *ell*; *BELLU, bell,* GRILLU*,* grill; GALLU*, gall;* CABALLU, ca*vall;* ANELLU*, anell*; AGNELLU, *anyell*; VITELLU, *vedell;* MARTELLU, *martell;* PORCELLU*, porcell;* CULTELLU, *coltell;* AUCELLU*, aucell;* CEREBELLU, *cervell.* I an aquestes paraules venen a afegir-se aquelles en les quals la *i* palatal prové del encontre de *c* i de *l* per supressió de la u medial posttonica: APICULA, APIC'LA, *abella;* AURICULA*, orella;* CUNICULU*, conill;* GENUCULU*, genoll;* OCULU*,* ull, MIRACULU, *mirall.*

L'existència de tantes i tantes paraules en les quals *l* palatal no prové de *li*, desvirtua completament l'afirmació am que termina'l Sr. Cases el seu article: «El grop *ly* està mes conforme amb l'etimologia que no pas la *ll* castellana; *ja que no fa més que substituir la* i *llatina per la* y *grega*».

En català hi ha hagut, al costat d'una palatalisació de *l* produida per *i* consonant (provinent de *i*, de *e* o de *c)* una altra palatalisació, podría dir-se espontania, de *l* inicial i de *l* doble (així com una de *l* darrera de *l*: SPATULA, *espatla, espatlla).* En les paraules en les quals ha tingut lloc aquella, les grafies *ly oy* son realment etimologiques i estàn d'acord am la bona tradició; [565] però en les demés paraules que presenten la *l* palatal, *ly* no es una grafia etimologica més que no ho seria, per exemple, la grafia *lh* o la mateixa grafia *ll*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Basta per convence-sen estudiar amb alguna detenció l'historia de la *l* palatal catalana

En els proparoxitons llatins que presenten una medial posttonica seguida de vocal, i aquest es el cas de FILIA, PALEA, la dita medial se redueix i devé una consonant. La consonantificació de *i* i de *e* dona la mateixa consonant palatal, que podem representar per *y*: FILIA, PALEA, trisillabs proparoxitons, donen FILYA, PALYA, dissilabs paroxitons, en els quals no cal veure un diftong vocàlic creixent *ia* sinó un diftong consonantic *ly*. Aquest diftong es tractat diferentment en els distints dialectes novo-llatins. En castellà, per exemple, desapareix l'element *l*, i la *y* consonant passa després a *g* palatal i finalment a *j* castellana: *hija, paja.* En català se produeix la fusió dels dos elements del diftong, i el producte d'aquesta fusió es el sò de *l* palatal, que avui representem per *ll: filla, palla.*

En un altre cas veiem produirse en català'l contacte dels dos fonemes *y* i *l*: les vocals posttoniques cauen en llatí vulgar davant de *l* i en paraules com GENUCULU, la caiguda de la *u* posa en contacte una *c* am *l*: aquesta *c* se redueix en català a *y*, d'aon *genoyl.*[263] La fusió de les dues consonants *y* i *l* produeix *en genoyl, com* en *filya,* el fonema *l* palatal. En amdós casos prové aquest fonema de la monoftongació d'un diftong, *yl* o ly, i potser de *yl* unicament, havent pogut, abans de monoftongar-se, *ly* passar a *yl* per una atracció analoga a la que trobem en *cuyr* (CORIU), *muyra* (MORIA). La fusió de *y* i *l* ha tingut també lloc davant de l'accent en paraules com *muller, cullera*.

Els antics escriuen *genoyl, payla, fiyla.* Quan encara no s'ha produit la monoftongació, *yl* es una grafia purament fonetica; quan ja s'ha produit, *yl* es una grafia etimologica, tradicional; *yl* recorda allavors l'antic diftong. I si la llengua no posseeix cap signe especial para'l sò de *l* palatal, *yl* es evidentment la grafia indicada en totes les paraules que's

[263] Nota (1) de l'original: Un tractament analeg de *c* trobem en la combinació *ct* intervocalica: FRUCTU dona *fruyt.*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

troben en el cas de *genoll* o de *filla; yl* o si's vol *ly*, imitant l'inversió operada en la combinació *yn* (*bayn*, *bany*).

El català posseeix una altra *l* palatal: la *l* inicial llatina es palatalisada i ho es igualment tota *l* doble que no ha estat de bona hora simplificada:[264] LUPU, *llop*; CABALLU, *cavall.* No existint una [566] lletra especial pera representar el nou sò, *l* i *ll* passen naturalment a ser signes representatius de *l* palatal. Originariament tenim, doncs, una *l* palatalitzada (en paraules com *llop, cavall*) i un diftong, palatal (en paraules com *fill, genoll*). La fusió dels dos elements d'aquest diftong produeix la confusió de dos fonemes primitivament distints. Operada la confusió, la llengua escrita pot seguir dos camins: o fer l'unificació que s'ha operat en la llengua parlada i adoptar un sol signe pera la *l* palatal; o conservar l'antiga distinció com se fa pera la *b* i la *v*, confoses desde molt antic en el parlar de Barcelona i d'una gran part de Catalunya.

Els antics no han fet aquella unificació; conserven *l* en *llop, yl en genoll* (*lop, genoyl*). No es rar trobar *yl per l* o *ll* i *l o ll* per *yl*; però es que, efectuada la confusió dels dos fonemes, son ja possibles tota mena de grafies defectuoses. En el nostres dies veiem vacillacions analogues entre *b* i *v: cavall* i *caball* (Labèrnia*), haver* i *haber* (Estorch), *mobil* i *movil.*

L'unificació que'ls antics no han fet, s opera més tard am l'adopció del signe *ll* pera tots els casos. El Sr. Cases proposa ara reemplaçar aquest *ll* per *ly.* Am lo dit pot veure-s que'l valor etimologic d'aquesta grafia no es el que pretèn el Sr. Cases en el seu article. Solament en certs casos, no en tots i ni tant sols en la major part, pot dir-se que *ly no* fa més que reemplaçar una *i* llatina per una *y* grega. La grafia *ly* es etimologica en *filla* i ho es també en *palla* i *genoll* (encara que aquí fassi alguna cosa mes que reemplaçar una *i* llatina per una *y* grega); però no ho es en *llop ni castell* ni *espatlla.* I l'unificació completa que la seva

[264] Nota (2) de l'original: Com la *ll* de les paraules MILLE, VILLA.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

adopció suposa no està dintre la bona tradició de la llengua, ja que'ls antics no han fet aquesta unificació.

I malgrat això, podria encara, fundant-se en la mateixa historia de la *l* palatal catalana, justificar-se la solució proposada pel Sr. Cases.

En efecte, l'evolució de la *l* llatina en català condueix a tres grafies para'l sò palatal actual: *l*, *ll* i *yl*. Dintre dels llurs límits respectius, *yl* té ja un gros aventatge sobre les altres dues grafies, i es que no dona lloc a confusions; mentres que l'introducció de mots savis amb *l* inicial i am *l* doble no palatalisades dona dos valors a la *l* inicial i a la *l* doble catalanes: el mateix signe *l* representaria una *l* ordinaria en *labor* i una *l* palatal en *llaurar;* el mateix signe'l representaria una *l* doble en *expellir* i una *l* palatal en *anyellet.* Doncs, si para evitar complicacions ortografiques, se vol donar un mateix signe a totes les *l* palatals, *yl* es preferible a les altres grafies. Es més: l'imperfecció mateixa d'[567] aquestes es un nou argument en favor de l'unificació que'ls antics no han fet. L'unificació està, doncs, justificada, i, dintre de l'unificació, *yl* es el signe preferible. Aconsella finalment l'inversió de *yl en ly,* l'empleu freqüent que s'ha de fer d'aquesta grafia en principi de paraula.

Jo també havia estat un temps partidari de la solució qu'ara proposa'l Sr. Cases, i m'havien portat a admetre-la l'anterior raonament i la consideració que en la mateixa ortografia actual tenim ja una nova convenció analoga a la que's tracta d'introduir (*ny* representant la *l* palatal). No vaig, pero, arribar a proposar-la en la meva gramàtica, i heus-aquí ara les consideracions que van dissuadir-me de fer-ho.

En primer lloc, es molt senzill en paraules com *lop* de LUPU, indicar la pronunciació palatal de la *l* sense alterar gaire bé l'aspecte de la paraula: basta afegir a la *l* un signe diacritic qualsevol, com s'ha fet am la *c* quan ha de representar una *s* sorda en paraules com *dolça,* i en castellà am la *n* quan ha de representar una *n* palatal. La *l* amb un signe diacritic es, dintre'ls seus limits i adhuc en substitució de *ll* llatina, molt superior a *ly,* ja que en paraules com *llop, cavall, y* no té absolutament cap valor etimològic; en aquestes paraules la *l* llatina, ha sofert una palatalisació

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

espontania, no provocada per un *altre* fonema, i aquesta ve molt millor indicada per una senzilla modificació gràfica de la *l* que no pas per l'addició d'una *altra* lletra. I en cas de voler-se fer una unificació, aquesta *l* amb un signe diacritic sería superior a *ly*, puix tractant-se de representar un fonema senzill, es sempre millor grafia una sola lletra que una combinació de lletres.

Per altra part, l'extensió que's donaria a la grafia *ly* es ben més considerable que la que s'ha donat a la grafia *ny.* En efecte, els tractaments de la *n* i de la *l* llatines no son rigorosament paralels com vol donar a entendre'l Sr. Cases. Si *n, ne* i *gn* donen *n* palatal, com *li, le i c'l* donen *l* palatal (exemples: JUNIU, *juny;* VINEA, vi*nya;* STAGNU, *estany*) i si *nn* se palatalisa a semblança de *ll* (exemple: ANNU, *any*), la *n* inicial persisteix, en cambi, sense sofrir una palatalisació com la *l* inicial, i així com LUPU dona *llop,* NASU no dona *nyas* sino nas, i igualment NOVO, NIVE, NUDU, NIGRU, NOCTE, NIDU, NUCE, NUBE, NEPOTE, NATALE, NON, donen *nou, neu*, *nu*, negre, *nit*, *niu*, *nou*, *nuu*, *nebot*, *nadal, no*. Pera la *n* palatal, la grafia *ny*, etimologica en paraules com *vinya, estany,* no ha fet sinó estendre-s a les poques paraules com *any* en les quals una n palatal correspon a una n doble llatina; però pera la *l* palatal, se tracta de donar a la grafia *ly* una extensió [568] incomparablement més gran, la seva adopció donant a una infinitat de paraules una forma grafica que mai han tingut. El *ly* inicial, el que més ha de repugnar adoptar, no ve precisament justificat per un empleu analeg del *ny* inicial.

Finalment, l'estudi de la llengua parlada forneix una raó poderosa contra l'adopció d'una sola grafia pera totes les *l* palatals: així com hi ha encontrades que distingeixen *v* labio-dental de *b* bilabial, n'hi ha, com l'Empordà, en les quals no ha tingut lloc la confusió del antic diftong consonantic *yl* amb la *l* palatal provinent de la *l* inicial i de la *l* doble llatines. El Sr. Cases parla en el seu article de la pronuncia dialectal i de la *l* palatal en certes paraules; però no diu en quines. Doncs son precisament aquelles que presenten originariament el diftong *yl.* La *l* inicial i la *l* doble llatines han donat *l* palatal en tot el domini català; el

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

diftong *yl,* en cambi, se monoftonga en *l* palatal en unes regions i en *i* en altres; i per això trobem en aquestes *paia, ui* al costat de *balla, bull*.[265]

Ara bé, si's pretèn, com caldria, fer una ortografia que sigui lo més comprensiva possible, per què'ls barcelonins, que fem aquesta confusió, no hem d'acceptar dues grafies pera la nostra *l* palatal, com n'admetem dues pera la nostra *b* bilabial? Fent-ho així establiríem en la llengua escrita una distinció que està d'acord am l'etimologia i la tradició i es encara viva en moltes encontrades. Hi ha les mateixes raons pera conservar aquesta distinció, que pera conservar la distinció entre la *b* i la *v.*

Donada l'evolució fonetica del català i el mateix estat actual de la llengua, es innegablement superior a la solució que proposa ara'l Sr. Cases, la següent, tot sont menys senzilla i d'una adopció encara mes difícil: representar la *l* palatal provinent de *l* o de llatines per una *l* senzilla modificada per un signe diacrític i la *l* palatal provinent d'un antic diftong (combinació de dues consonants), *per ly* (combinació de dues lletres), i potser millor *yl* malgrat *ny.* [569]

No se m'amaguen(,) les dificultats que s'oposen a l'adopció d'aquesta solució, i per això no'm decidia mai a indicar-la i no n'hauría pas parlat encara, si la publicació del article del senyor Cases, proposant resoltament la grafia *ly,* no m'hi hagués en certa manera obligat. En l'article en qüestió s'exagerava'l valor etimològic d'una grafia; molts podien decidir-se a adoptar-la pel mer fet de creure-la amb un valor etimològic i tradicional que no té; i calia, com he dit, fer una nova exposició del problema a fi que's vegés fins a quin punt la combinació

[265] Nota (3) de l'original: Una distinció analoga trobem en totes les altres llengues romaniques entre'l producte de la *l* doble llatina i el del diftong *ly* del llatí vulgar. En italià, *ly* dona'l so palatal *gli (paglia); ll* persisteix *(cavallo*, pron. *ca-val-lo).* En Portugués, *ly* dona palatal, escrita *lh (palha): ll* dona *l* senzilla *(cavallo*, pron*. cavalu*). En castellà, *ly,* dona'l sò gutural *j (paja), ll* dona *l* palatal, escrita *ll* (caballo). En francès, *ly* dona *l* palatal que passa més tard a *y* consonant (*paille*, pron. *pay*); *ll* dona *l* senzilla (*cheval*). La combinació *cl* del llatí vulgar es tractada pertot com *ly*, excepte a Itàlia, aon dona *KKi* (*escrit cchi*) darrera del accent (fòra en un cas determinat): it, *occhio*, port*. olho*, cast. *ojo*, fr. *oeil* (pron*. oey*). Pertot, doncs, distinció entre *ly* o *cl* i *ll* (Les altres llengües literaries no coneixen la palatalisació de *l* inicial que té lloc en català: it. *letto*, port. *leito*, cast. *lecho*, fr. *lit).*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

proposada està d'acord am l'etimologia i la tradició. Ara bé, fer aquesta exposició era ja revelar l'existencia d'una solució superior, que està més d'acord am l'etimologia, am la tradició i amb el mateix estat actual de la llengua.

Aquesta solució queda indicada. Ara, si's vegés que la seva implantació es absolutament impossible i que es, en cambi, possible l'adopció del *ly,* que s'adopti en bona hora aquest *ly* en substitució del horrible *ll* actual; però que se sàpiga que, amb aquest *ly*, donem a una infinitat de paraules una forma gràfica que mai han tingut, i sobretot que no's cregui que no fa sinó reemplaçar una *i* llatina per una *y* grega! No cal fer-se illusions sobre'l valor etimologic de *ly*, grafia que, per altra part, esborra, igual que'l *ll*, una distinció encara viva en moltes regions del domini català. Una grafia única, *ly* o *ll*, pera totes les *l* palatals simplifica evidentment l'ortografia; però no s'oblidi que també la simplificaria la supressió d'un dels dos signes b o *v,* i, no obstant, ningú proposarà mai aquesta supressió.

POMPEU FABRA.

Grans merces (559-560)

Estam agraidíssims a n-els nostros confrares de la Prensa per la bona acullida y grans alabanses qu'han fetes y van fent tot seguit de les *Questions de llengua y literatura catalana.* ¡Que Deu els ho pach axí com nosaltres voldriem y demanam! Fins ara sabem que n'han parlat ben coralment y n'han insertats bocins: *Es Ca d'Inca*, *El Diario de Mallorca, Le Rousillon* de Perpinyà, *Lo Geronès, La Veritat* de Manresa, *Lo Vendrellench, La Devantera* de Barcelona, *Lo Camp de Tarragona, La Ciudad* [570] *de Dios* dels PP. Agustins d'El Escorial, *Revista Popular de* Barcelona y *La Comarca de Lleyda.*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

La Ciudad de Dios fa unes alabanses molt grosses de la nostra obra, que may agrahirem prou; però hi afitg unes quantes coses sobre l'escriure en català que en via ninguna porem admetre. N'haurem raó, si Deu ho vol, dins *el Bolletí* de desembre perque no mos cab dins aquest allò qu'estam a n-el cas de dir.

Dues cartes (570-573)

Entre les moltes qu'hem rebudes y anam rebent, ben entusiastes, donantmos l'enhorabona de les *Questions de llengua y literatura catalana,* dues en volem retreure perque creym qu'han d'esser del gust dels amichs.

Les firmen dues eminències del mon de la filologia, residents a París, D. Rufí Josep Cuervo, de l'Amèrica del Sur, y monsieur J. Saroïhandy, francès.

En Cuervo ja'l conexen els nostres lectors. Es sens dubte'l primer filòlech que té avuy la llengua castellana, com ho demostren ses obres; entre les quals recordarem: *Notas* a la *Gramática de la llengua castellana* de don Andreu Bello (París. 1902), que umplen 134 planes en 4^{t}; *Disquisiciones sobre la antigua ortografia y pronunciación castellanas* (Extrait de la *Revue Hispanique,* Tome II), París, 1895-1898, dos follets en 4^{t} qu'umplen 112 planes*; Los Casos enclíticos y proclíticos del pronombre de tercera persona en castellano* (Extrait de la *Romania,* Tome XXIV), París, 1895, follet de 65 planes del metex tamany; els dos toms *in folio* d'un milenar de planes cada un, bax del títol de *Diccionario de construcción y régimen de la lengua castellana.* París, 1886-1894; y *El castellano en Amèrica,* estudi qu'umpl 48 planes del *Bulletin Hispanique* de Bordeus (gener-mars de 1901 y gener-mars de 1903). Avuy per avuy, si un vol conèxer d'aprop l'estructura íntima y l'història interna del castellà, no té més remey que passarse per la vista y remugar bé aquests

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

estudis magistrals, y casi tots únichs dins la literatura castellana, de nostron estimadíssim amich Sr. Cuervo.

En Saroïhandy es ben jove encara, pero ja es catedràtich per oposició, de llengues, del Liceu de Versalles. Aquest any passat la *Revista de Aragon* li tradui un estudi notabilíssim sobre el dialecte de l'alt-Aragó. Allà ja hi vérem un filòlech [571] consumat. Es un dexeble insigne de l'eminent romanista y catedràtich de la Sorbona y Secretari de la famosa *École de Chartes* de París, Mr. A. Morel-Fatio. El qual té tal confiansa amb En Saroïhandy, que li ha comanada la revisió y complement de son preciós estudi sobre la llengua catalana qu'escrigué y figura dins l'admirable producció del Dr. Gustau Gröber, catedràtich de filologia de l'Universitat d'Estrasburg, *Grundriss der Romanichen Philologie,* per la nova edició que s'aparella d'aquesta obra. Per prepararse degudament a fer tal correcció y complement, l'*Ecole de Chartes* ha comissionat y pensionat En Saroïhandy per venir a Catalunya a estudiar les diferències dialectals del català. ¡Ja hu crech qu'ell hi vengué ben de pressa! y s'hi passà unes sis setmanes y llavò devallà a Barcelona. Allà li parlaren ferm de la nostra *obra del diccionari,* y se'n venguè a Mallorca, la segona mitat del setembre, just per conferir amb Moss. Alcover, que justament aquells dies feya els *eczercicis espirituals,* y per axò no més se pogueren veure pochs moments, lo suficient per romandre amichs corals y entesos per ajudarse mutuament en los estudis filològichs. Amb tal entusiasme ha pres En Saroïhandy axò del català, que amb lo breu temps de la seua estada a Catalunya ja'l parla y l'escriu axí com demostra la seua carta, y fins-y-tot usa les diferències dialectals pròpies d'aquells a n-e qui s'endressa.

Els filòlechs castellans y la gent grossa de Madrid poren prendre llum d'En Saroïhandy. Si uns y altres fossen de fet tan amichs de l'unidat espanyola com pretenen esser, imitarien els sabis estrangers, interessantse per la nostra llengua, en lloch de pegarli ponyides y cosses; y ademés no mos trobaríem en l'ignomínia de que l'Estat Francès, per *un* Departament que té que parla català, pensiona sabis que hi vagen a

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

estudiarlo, y l'Estat Espanyol, que té, no *una* província sino *vuyt,* y de les més importants de la península, que parlen aquesta llengua, lluny de pensionar nigú per que venga a estudiarla, l'atabuxa tot quant es sab; y, si no l'ha esveida, no es que no'n tenga unes ganes que'l roeguen; es que les forses no li arriben a tant...

Versalles 3 de Octubre de 1903.

B. Avenue de St. Cloud.

Estimadíssim Mossen Alcover: Estich ara a Versalles y sempre guardaré del meu viatge cap a Palma *es* millor recort. Al passar per Perpinyà, vaig fer una visita al Illim. Senyor Bisbe, que vaig trobar ple d'entusiasme per la Obra Magna del Diccionari. [572]

Encara no es a París *es* méu mestre Morel-Fatio, pro no tardaré en vèurel i li diré com Catalunya entera té els ulls fixats en els treballs que vustè té empresos y que li trauràn l'agrahiment de tot lo mon dels filòlechs.

Avuy mateix, escrich an En Torrendell que s'ha encarregat d'enviarme la Gramática de Forteza.

Els hi dech a tots un milión de gracies per lo que varen fer per mi a Mallorca. Vejam si us animau i si algún dia veniu tots cap a París. No es gayre lluny!

Per sempre, el seu amich afectíssim.

J. SAROÏHANDY.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

París 5 de Octubre de 1903.

18 Rue de Siam.

Al Sr. D. Antonio M. Alcover, Pbro.

Muy Señor mio y venerado amigo: Hallàndome en Iport, pueblecito de Normandía, recibí las *Questions de llengua y literatura catalana,* y no sé decir a V. el interés con que las devoré. Es obra magistral, de erudición, sabio criterio y vigorosa argumentación. Del tesoro de su vastísimo saber ha sacado U. como quiere no quiere la cosa, un libro indispensable para los amantes de la lengua catalana y en general para todos los romanistas, como que U. ha puesto en claro multitud de puntos oscuros que yo, á lo menos, no sabía dónde aprender. Este servicio me parece que tendrá, fuera del común agradecimiento, la consecuencia de avivar la expectación en todos, y la actividad en los colaboradores del gran Diccionario: tal será la más justa recompensa de la labor de U., y sin duda la que U. más desea.

El Sr. Menéndez Pidal, excelente amigo mío, ha prestado á las letras castellanas eminentes servicios en otro terreno; *sed non omnia possumus omnes*. Tengo para mí que en esta campaña se ha dejado arrebatar del exceso de combatividad filológica que en estos últimos tiempos ha acometido á los castellanos, tal que se figura ver uno reproducidas en inofensiva fantasmagoría las guerras de Cataluña y Portugal y la Conquista de América. Contra los vascos ha salido el Sr. Unamuno, y por un artículo reciente veo que no tiene intenciones muy pacíficas para con los portugueses; el Sr. Valera se me vino encima porque emití incidentalmente la opinión de varios filólogos relativa á la suerte futura del castellano en América (Hoy van dos folletitos sobre esto). [573]

No puedo agradecer á U. debidamente el honor que me ha hecho citando mis trabajillos, y me complace sobre manera que U. haya apoyado en ellos uno de los argumentos mis fuertes contra la idea de una influencia avasalladora del castellano sobre el catalán.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

La víspera de salir de Iport me llegó el ejemplar que U. me envió para mi respetado amigo el Sr. Morel-Fatio, y para no dilatar el que llegase á sus manos, se lo remití inmediatamente por el correo, anunciándoselo con una esquela, y diciéndole que estaba con el pié en el estribo. Aún no he recibido contestación, y esto me hace sospechar que esté ausente.

Ruego á Nuestro Señor conserve á U. en completa salud y tranquilidad de ánimo, y reinterándole mis sentimientos de gratitud íntima, me complazco en esperar que U. me mandará siempre como á su más respectuoso amigo y adicto servidor

Q. B. S. M.

R. J. CUERVO

---

†

Amichs morts (573-574)

Son una partida que'n tenim del gener ensà.

En Marian Vayreda, d'Olot; Moss. Agustí Puyol, de la Cerdanya; Moss. Miquel Tomàs, de Llucmajor (Mallorca), y altres.

En Marian Vayreda era un dels escriptors capdalts que teníem y una columna de la Pàtria. Fill d'una familia privilegiada, artista de rassa, oficial carlista benemèrit en la derrera guerra, feu l'aparició dins la república de les lletres, després dels corant'anys, amb *La derrera carlinada*, llibre que fou tot un sucés dins la nostra renaxensa literària. Més envant publicà *Sanch Nova,* novel·la preciosíssima que confirmà y consolidà a n-En Vayreda la fama d'escriptor eminent. En dexa un'altra de novel·la, *La punyalada,* qu'ara's publica dalt *La Ilustració Catalana.* Però'n Vayreda no sols escrivia, sino que's va constituir a Olot ànima del moviment artístich,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

literari y patriótich. Artista consumat, dins l'*Institut Olotí* donà direcció a una partida de joves en el conreu de les belles arts y amb ells y dins sos obradors de l'*Art Cristià* forjà milenars d'imatges sagrades, casi sempre ben prenidores, reblintne les esglésies de Catalunya y de [574] bona part d'Espanya y fins y tot d'Amèrica; imatges que feren d'En Vayreda un benemèrit de l'escultura religiosa. —Com aquest any passat tenguérem la ditxa de conexerlo d'aprop, el pobret ja's trobava mal assolit de la malaltia que dia 6 del passat febrer el se'n va dur a veure Sant Pere, plorat de la seua distinguida família y de tot Olot y de tots els qui'ns interessam per la sort y benauransa de la Pàtria. —Tota la Prensa Catalanista rendí un homenatge fervent y sentidíssim a la seua cristiana y gloriosa memòria, y a n-el qual ens adherim amb tota la nostra ànima.

Moss. Agustí Puyol era un'altra esperansa de la nostra santa causa y de l'*obra del diccionari.* Escriptor d'empenta, entusiasta de Catalunya y de la nostra llengua, havia acceptat tot gojós el càrrech de Corresponsal nostre a la Seu d'Urgell, aont era catedràtich del Seminari. Per falta de salut l'enviaren de Rector a Alp, un dels pobles més sans de la Cerdanya, per que hi reforsàs. Ja fou tart, y dins el mars Deu el va cridar a l'altra vida, dexant aclucats d'angúnia y sentiment tots els seus amichs y coneguts. No hi ha dubte que per la regió pirenayca catalana y per la causa regionalista fou una bona desgràcia la mort de Moss. Agustí Puyol.

Y també hu va esser per Mallorca la mort de Moss. Miquel Tomàs, ocorreguda la primeria del setembre. Era un jove ben aprofitat y eczemplar, y ocupava la càtedra de Retòrica y Perfecció de Llatí a n-el Seminari d'aquesta diòcesi. Amador fervent de la nostra llengua, en feya propaganda por tot arreu, lo qual, donada la seua posició, era de prou eficàcia. Desde aquest punt de vista estava cridat a prestar molts bons servicis a la nostra causa, y no s'aturava de prestarn'hi. Es segur que a l'hora d'ara Deu ja les hi haurà remunerats juntament amb els altres que tenia contrets com a sacerdot y com a catedràtich.

Per aquests tres amichs estimadíssims y els altres colaboradors que de'l gener ensà siguen passats d'aquest mon a l'altre, demanam amb tota

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

la nostra anima que'l Bon Jesús les haja trobats en estament de gràcia y, si encara estàn entretenguts a les penes del purgatori, que les trega y les se'n duga a la santa Glòria; y don a llurs respectives famílies molts d'anys de vida per pregar per ells, y el conort y conformansa que necessiten per suportar una desgràcia tan terrible com aquexes morts.

¡Donau, Senyor, a les vostres santes ànimes lo descans etern! ¡La llum eterna resplandesca amb elles. Amèn! [575]

****

Colaboradors que tenen poca son (575)

D. Jaume Algarra y Postius, de Barcelona té més de mil cédules fetes; D. Marian Malagelada, Registrador de la Propiedat de Sort, (Província de Lleida), més de 2.000; D. Miquel Ventura y Balanyà, de Reus, 3.000; Moss. Josep Vendrell, de Cardona, 2.000; D. Jaume Sanxo, secretari de la junta de Ferro-Carrils de Mallorca, 3.200 de bell nou; Rt. D. Jaume Pascual, de Binisalem, 2.000 de bell nou; Rt. P. Caldentey, Ligorià, de Palma, 1.000 de bell nou; lo Dr. D. Agustí Gibert, de Tarragona, 1.000; Don Bartomeu Llabrés, seminarista de Mallorca, 3.000; Rt. D. Antoni Artigues, Pre. Regent d'Algaida (Mallorca), més de 2.000; N'Oleguer Miró, metge, de Manresa, 1.500, de Medicina; Don Manuel Lafuente Vanrell, Oficial d'Administració Militar, de Maó, 1.200; En Narcís Prim de Balle, advocat de Bordils (Girona), 1.130; En Josep Riera, de Girona, 1.000; N'Antoni Faus y Condomines, seminarista, de Barcelona, 1.500; En Lluís Poch, de la metexa ciutat, 1.532; Moss. Miquel Gayà y Bauzà, Vicari de St. Jaume de la Ciutat de Mallorca, 2.000, de bell nou; Moss. Joan Munar, de Sant Joan (Mallorca), 2.000. Y... *se continuarà*, si Deu ho vol.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Nous corresponsals (575)

De Cocentaina (Província de València): —Rt. Fr. Miquel Gadea, franciscà, del convent de dita vila.

De Benissa (Província d'Alacant): —Rt. Fr. Joan Bta. Botet, franciscà, del convent de la meteixa vila.

De Sóller (Mallorca): —Rt. Dr. Josep Pastor, Pre. Vicari.

De Maó (Menorca): —D. Llorens Lafu[e]nte Vanrell, Tinent d'Infantería.

De Vendrell (Província de Tarragona): —D. Victorí Santamaria, notari.

De Pollença (Mallorca): —Lo Rt. D. Bernat Cifre, Pre.

De Prats de Molló (Vallespir-França): —Lo Dr. Robert, apotecari.

De Cardona: —Moss. Josep Soler, beneficiat.

De Castelló d'Empúries: —Moss. Emili Cusí. [576]

****

Obres catalanes escullides per ferne cédules (576)

198. *Julita,* novel·la d'En Martí Genís y Aguilar: —Mossen Manuel Cortés, capellà de Pòrtol (Mallorca).

199. *Lo sompni d'En Bernat Metge.* —Moss. Miquel Gayà y Bauzà, Vicari de Sant Jaume de la Ciutat de Mallorca.

200. *Poesies* d'En Camps y Fabrés: —N'Oleguer Miró, metge de Manresa.

201. *Alforística médica popular catalana* de N'Oleguer Miró, metge: —En fa cédules el meteix autor.

202. *La papallona* d'En Narcís Oller: —D. Llorenç Lafuente-Vanrell, de Menorca.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

203. *Libre del Coch, lo qual ha compost lo diligent mestre Robert, coch del sereníssim senyor don ferrando rey de Napols.* Barcelona. 1568: —Moss. Miquel Gayà y Bauzà, anomenat més amunt.

A corresponsals y colaboradors (576)

El nostre amich coral En Joan Portals y Preses ja va recullint dels pobles per ont passa les cèdules que tenen fetes Corresponsals y Colaboradors, qu'ell meteix fa de veure. Convé entregarli'l material que tenguen replegat; y axí ell el mos durà y comensarem a coordinarlo, aont hi haurà una feynada feresta. ¡Ja sabràn que cosa es els pobres Secretaris fins ara tan desenfeynats! Per fer la coordinació, hem comanada una gran calaxera, aont càpiguen bellament els milenars de cèdules rebudes y que's rebràn, per moltes que siguen.

Vetaquí quin es el nostre pla: enllestir ara les *Llissons de Gramàtica de la llengua catalana amb totes ses diferències dialectals,* que ja tenim més de mitg embastades y que contam publicar, si Deu ho vol, abans d'octubre de l'any qui vé, dedicades a n-els colaboradors, per que's puguen fer càrrech millor de lo qu'ha d'esser el *Diccionari* axí com el tenim concebut, y ens puguen ajudar més eficaçment en la manera de replegar y destriar les paraules.

Aquexes *Llisons* seràn els *preliminars* inmediats del *Diccionari.* Tot d'una d'haverles publicades, ens posarem a tallar les pedres y comensarem les parets mestres de l'edifici grandiós! y Deu ens do vida, salut y gràcia per veure'l acabat. Amen.

Per lo tant, Corresponsals y Colaboradors, ¡fora son! y ¡a traballar de bon de veres! que tot s'es mester... ¡desperta ferro!

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografia de Amengual y Muntaner—1903

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: 2 pess. en l' any.—Redacció: Serra, 13.—Palma de Mallorca

[577][*]

SUMARI: L'article bibliogràfich de *La Ciudad de Dios* sobre *Questions de llengua y literatura catalana*. —Taula de coses contengudes dins aqueix tom I.

L'article bibliogràfich de LA CIUDAD DE DIOS sobre QUESTIONS DE LLENGUA Y LITERATURA CATALANA (577-587)

Ja'n parlàrem d'aquex article dins el BOLLETÍ derrer. Per la revista que l'ha publicat, una de les notables d'Espanya, y per firmarlo el P. Conrat Muiños Saenz, director de la metexa y un dels literats ben entesos y distingits de l'actual literatura castellana, creym que pertoca insertar dit article y dir qualque cosa sobre les seues conclusions.

Valtassí tal quin es:

Questions de llengua y literatura catalana, por Moss. Antoni Maria Alcover. Palma de Mallorca. —Tomado del *Bolletí del Diccionari de la*

[*] Desembre de 1903.-Núm. 17.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Llengua Catalana. Forma un tomo en 4.º, que empieza con la pàg. 209 y termina con la 560.

Un artículo del eminente filólogo y gran investigador de nuestra literatura de la Edad Media, Sr. Menéndez Pidal, tan entusiasta por la lengua castellana, que él de nomina *española* y *nacional,* como desdeñoso para la catalana, da ocasión al doctísimo presbítero mallorquín y querido amigo nuestro, para escribir *algo* que, empezando en forma de ligera polémica, y volviendo á adoptar á ratos y al final el mismo tono, resulta en conjunto un trabajo verdaderamente serio, un estudio profundo y fundamental de la lengua y aun de la literatura catalanas. Cada frase suelta del señor Menéndez Pidal le da primero ocasión para cuatro regaños ó cuatro cuchufletas [578] dirigidas al sabio académico, y luego, engolfado en la demostración de lo contrario, se olvida por completo del Sr. Menéndez Pidal y escribe capítulos y capítulos llenos de inmensa riqueza filosófica ó de inagotable erudición literaria. Lástima que después de escrito no hubiera eliminado el autor toda la parte de polémica, que desentona con el carácter verdaderamente profundo y científico con que resultó avalorado su libro, dejándole solamente algún lugar en el prólogo, como explicación de los motivos que á escribirlo le impulsaron. Así seguramente lo hubiera hecho el Sr. Alcover si no hubiera publicado su trabajo en forma de artículos. Probablemente, al empezarlo no pensaba en tan magna empresa, y ésta le fué saliendo por el calor de su entusiasmo y por un desbordamiento que no supo contener, de sus inmensos conocimientos en la materia. Hoy, hecho el principal trabajo, con un simple expurgo de todo lo circunstancial referente á la polémica, puede resultar uno de los poquísimos libros de mérito excepcional que en materias filosóficas poseemos en España.

Si el Sr. Alcover se decidiera á adoptar nuestro consejo, tal vez nos atreviéramos á formular otro que á sus oídos ha de sonar ciertamente á heregía... catalanista. Valga por lo que valiere y suene como sonare, allá va, y perdónenos nuestro querido amigo. El consejo se reduce a

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

recomendarle que *lo haga en castellano*. Obra de tanta ciencia y tan ímproba labor, es verdaderamente lástima que se escriba para tan reducido público. Si á las dificultades que para abrirse camino en España ofrece á libros de este género la ardidez de la materia, se añaden las de la lengua, ¿cuántos lectores puede tener el libro del Sr. Alcover? Porque sean las que quieran las excelencias del catalán y las glorias de su literatura, excelencias y glorias en que ciertamente le supera la hermosísima lengua de Cervantes, la empresa en que se han metido muchos y valiosos elementos de Cataluña y Mallorca, nos parece muy semejante á la del ingenioso hidalgo manchego. Muy justa estimamos la pretensión de que el catecismo se enseñe al pueblo en la única lengua que domina, aunque lo reputemos como una triste necesidad. Nos explicamos el uso del catalán en la poesía, que debe ser todo espontaneidad, aunque sólo le perdonemos á Verdaguer el no habernos dado en *La Atlántida* el poema verdaderamente nacional, el poema que pudieran recitar de memoria todos los españoles, por la consideración, también muy triste, de que al escribirlo en castellano, hubiera tenido que violentar el libre curso de su númen gigantesco por la precisión de traducir á otra lengua lo que pensaba en la que mamó. Pero pretender crear una literatura científica en una lengua regional y que está irremisiblemente condenada á morir por la fuerza misma de las cosas, por la simple ley de la conveniencia popular, contra la cual han de estrellarse á la corta ó á la larga todos los esfuerzos de los literatos, es condenar esa literatura á un olvido irremediable. En vano es tratar de deshacer la obra de algunos siglos en que el catalán, casi sin cultivo literario, ha quedado á merced del pueblo, que obedeciendo á leyes filológicas no contrapesadas por el elemento erudito, le ha descuartizado en dialectos hasta el punto de que no se entiendan entre sí, no ya sólo catalanes, valencianos y mallorquines, sino los catalanes de las distintas provincias. Para contrarrestar esta acción corrosiva del tiempo, es ya demasiado tarde: hay que volver, para buscar la unidad, á un catalán arcaico que el pueblo no habla ni entiende; y lengua que no arraiga en un pueblo, como no

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

arraigan jamás las lenguas puramente académicas, es lengua condenada á la desaparición. Será triste para los catalanistas, pero es un bien para la nación que no haya más que una lengua, sea la que [579] fuere, en toda España, y sobre todo, si no es un hecho todavía, lo será muy pronto en estos tiempos de tanta facilidad de comunicaciones.

Con esto no hay que decir lo que opinamos respecto de la tesis sustentada por el Sr. Alcover. No negaremos que el catalán sea una de las lenguas *nacionales* y una de las lenguas *españolas*; pero la *lengua nacional* y *española* por antonomasia es el *castellano.* De los diez y ocho millones de españoles la hablan exclusivamente las tres cuartas partes, la hablan alternando con otra más de la mitad de la cuarta restante, la entienden aunque no la hablen casi todos, y el no entenderla se reputa en todas partes como un colmo de rudeza. Se habla además en todas las antiguas colonias españolas, y en todos los países del mundo, al decir *el español,* se entiende constantemente *el castellano*. Y el castellano, por todo esto, por ser la única lengua española en que la evolución se ha hecho simultáneamente por el pueblo y por los eruditos, por ser, en consecuencia, la única orgánicamente constituida y por las ventajas que en el uso reporta su mayor extensión y universalidad, concluiría por imponerse, aun sin las intervenciones oficiales, en la Península entera, excepto Portugal. Su influencia es tan evidente como avasalladora; el mismo Sr. Alcover, para rechazar castellanismos, se ve precisado a defender locuciones existentes en Mallorca que los catalanes ya no usan y seguramente no adoptarán: los mismos párrafos en que con tanto calor defiende el Sr. Alcover que el catalán posee sintaxis propia, pueden traducirse en castellano corriente sin más trabajo que la simple sustitución de las palabras. El castellano se impone. Luchar contra eso es luchar con molinos de viento y estrellarse con la realidad. —*P. C. M. S.*

Vatassí ara lo que`ns creym a n-el cas de dir per la nostra part, y mos sab un greu de l'ànima no tenir prou espai y lleguda per discutir

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

amplement la partida de punts que toca'l P. Muiños, y havermos de concretar a lo seguent:

I. Repetim milions de gràcies a n-el sabi escriptor agustinià de les grans alabanses qu'ha fetes de la nostra obra. Que Deu li pach l'afecte coral que les hi ha inspirades, axí com nosaltres melevetjarem agrairleshi amb tota la nostra ànima.

II. Respectant en tot lo que's merex, que per nosaltres es moltíssim, el parer del P. Muiños, no veym, com ell, qu'hagués convençut llevar de la nostra obra la part de polèmica, donades les circunstàncies del cas. El nostro objecte era escriure una obra, no esclusivament científica, just endressada a l'inteligència, sino una obra apologètica y de propaganda, aont, aprofitant l'avinentesa de l'envestida rabiosa d'En Menéndez Pidal, tractàssem una partida de questions qu'ell havia fetes d'actualidat, referents a l'historia y constitució íntima de la llengua catalana, y de vital interés y de trascendència suma per la reivindicació de sos drets imprescriptibles y per la consolidació y enaltiment de la nostra renaxensa literària, com ben clar ho advertírem tot d'una de comensar. Perque sabíem qu'el públich de les obres de filologia pura dins Espanya es ben curt desgraciadament, y [580] perque no vèyem, per fermos lletgir de tots els qui volíem, altre remey que la forma polèmica, per axò vàrem escriure axí com estàn les nostres *Questions;* y la multitut de cartes y manifestacions verbals qu'hem rebudes y rebem continuament de tots els endrets de Catalunya y de Mallorca donantmosne l'enhorabona, ens fan veure qu'hem conseguit prou el nostre objecte, gràcies a Deu. —En quant a publicar de bell nou les *Questions* llevantlos la part polèmica, no hi tenim cap inconvenient sempre que l'edició no haja de córrer a conte nostro, perque no som gens afectats de pegar esquenada. Si n'hi ha cap que s'arrisch a ferla per conte seu, que hu diga, y pegarem a l'obra l'esmotxada que pertoch, y poràn posar fil a la gulla a l'acte.

III. La proposta d'escriure les *Questions* en castellà, per que tenguen mes lectors, no mos sona a les orelles com una *heregia catalanista* sino com un desconexement de la realidat. La realidat, per més avall que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cayga a n-els castellanistes y per tort que'ls-e venga, es que a Catalunya y a Mallorca, gràcies a Deu, lo qu'escrivim en català es més lletgit que lo qu'escrivim en castellà. La realidat, lo evident de tota evidència p'els qui saben una mica com estàn les coses, es que les *Questions,* escrites en castellà, no haurien tenguda a Catalunya ni a Mallorca la mitat, ni d'un bon tros, de l'acceptació qu'han tenguda escrites en català. Com també es evident per tots els qui conexen gota la situació intel·lectual de les regions de llengua castellana, que l'autor de les *Questions,* si les hagués publicades en castellà, no hauria rebudes la mitat de la mitat de cartes de felicitació y d'encoratgement que no s'atura de rebre. ¿Que n'hem de fer que trenta o coranta milions de gent parlin castellà, si entre tots plegats no n'hi ha tants que s'interessin per la filologia catalana com dins els tres milions y mitg que parlen català? Escrivintse les *Questions* per promoure y consolidar el renaxement y la glorificació de la nostra llengua estimadíssima entre'ls qui la parlen, ¿no dictaven tal volta la llògica y el sentit comú qu'escriguéssem amb aquella llengua qu'havia d'esser més simpàtica a n-aquells per qui escrivíem y que'ns proposàvem guanyar per la nostra causa? ¿No es evident que, escrivint en castellà, mos seriem fets antipàtichs a n-els catalanistes? Y en canvi d'aquexa antipatia ¿hauríem tenguda la simpatia dels... trenta o coranta milions que parlen castellà o de la mitat de la mitat de la mitat?... ¡Pobres *Questions* y pobres de nosaltres si haguéssem de viure de la simpatia d'aqueys! ¡Hi aniríem ben prims de lloms! ¡No'n tendríem d'alè ni per apagar un llum! ¡Es tan agrera la terra castellana p'els entusiasmes y encoratgements a favor de la nostra [581] llengua!... Que'ns crega'l P. Muiños, per l'objecte que'ns proposàvem, les *Questions* s'havien d'escriure en català. Ara si'ns demana que les posem en castellà per axamplar la nostra propaganda, li direm qu'ara que ja les hem publicades en català, lluny de tenirhi cap inconvenient, amb molt de gust les traduirem si mos troba cap editor que per conte seu les vulla publicar. Y no hu volem fer a conte nostre perque estam ben convençuts de que serien ben clars els qui s'hi prenguessen gens d'interés que no n'hi hagen pres axí com ara estàn escrites.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

IV. Si *la hermosísima lengua de Cervantes* contrapassa la catalana en *glorias* y *excelencias,* que les guart y bon profit li fassen; que nosaltres malavetjarem guardar y enaltir les de la catalana que'ls sitgles passats ens llegaren, y farem tot quant sebrem per aumentarles y multiplicarles per tots vents, refermant la nostra gloriosíssima tradició literària, en mal'hora interrompuda a n-el sitgle XVI y que's remunta a n-el sitgle X, dos sitgles més enllà que la castellana.

Si aquexa curolla nostra es consemblant o diferent de la del *ingenioso hidalgo manchego* o si'ls vertaders *Quixots* son els qui s'ostinen en desconèxer y negar *la realidat* y trascendència de la causa catalanista, que veu tothom... fora'ls *hidalgos* temps ho dirà, y, en haver acabat, contarem.

V. Catalunya no s'*ha de crear* la *literatura científica.* La té fa tants de sitgles com Castella; per això li ha bastat refermarla, seguirla, tornar prendre'l cap de fil que dexà toxarrudament a n-el sitgle XVII, seduida per les refilades fatals de la sirena castellana. ¿Que'l català *està condemnat a morir irremisiblement mes prest o mes tart?* Creym que sí que s'arribarà a morir qualque dia, lo metex que totes les coses humanes, lo metex que'l *castellà,* que també's *morirà,* en no esser que'ls *centralistes* li hagen obtengut el privilegi de *romandre per llavor* després del Judici Final. Ara qu'el català haja d'acabar els alens y caure de bech dins la fossa primer que'l castellà, —ens permete'l P. Muiños que li recordem que *la mort y la vida Deu la té,* com diu un adagi nostro, y que s'esposa a bollarla de cap a peus el qui s'atans a senyalar terminis a la vida de nigú. A nosaltres pochs maldecaps que'ns dona això de la mort del català: sabem que's morirà com li sia arribada l'hora; pero també sabem que tal hora no es de creure que li arrib ni s'hi acost ni mentres els catalans li professin l'amor y l'entusiasme qu'arreu li demostren, sobre tot si tal amor y entusiasme van, com fins assí, de cada dia més quart crexent. Ens crega'l P. Muiños: l'endonsada que du'l català avuy, no es cap a la tomba, sino de retorn cap [582] a les altures de la glòria, aont va

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

resplandir y reynar tants de sitgles entre les primeres llengues del mon civilisat.

VI. El poble català, a pesar de totes les *lleys filológiques* y sense'l contrapès de l'element erudit, no ha fet la mitat de la mitat, en matèrie d'*escorterar l'idioma,* de lo qu'aquest en boca del poble està molt mes escorterat que'l català; es evident que els aragonesos, castellans, asturians, lleonesos, estremenys, andalussos, americans y filipins han esforrallada y croxida llur llengua molt més que no els catalans, balears y valencians la pròpia. A veure'l P. Muiños si es capaç de citarmos tants de canvis y alteracions dels sons vocals y consonants usats o introduits p'els diferents pobles que parlan català com son els usats o introduits p'els pobles que parlan castellà. Pretenir que els valencians, balears y catalans se diferencien ells amb ells en la manera de pronunciar el català mes que no's diferencien els diversos pobles que parlen castellà, es desconèxer completament la realidat de les coses; es tancar els ulls a la evidència. Y ¿d'ont sab el P. Muiños que «no s'entenen ells amb ells, no sia sols catalans, valencians y mallorquins, sino els catalans de les distintes provincies?» ¿Quins son y per ont caplleven aqueys catalans que no entenen els qui son d'una altra província catalana? El P. Muiños no hu pot sebre de ciència pròpia perque no eczistex ni ha eczistit may tal fenòmen. Axò le hi deu haver dit qualque mal intencionat, qualque ignorantot, donantli figues per llenternes, enganantlo d'una manera indigna!... iQu'«els catalans ells amb ells no s'entenen»!... Sembla mentida qu'un escriptor de tanta alsada com el P. Muiños arrib a donar per certa una cosa tan contrària a la *realidat* de lo que passa y que està a la vista de tothom... Els qui s'hi veuen en prou feynes per entendre-se, son els castellans amb els estremenys, andalussos, aragonesos, asturians y els americans de les diferents regions del Centre y Sur, parlant cadascú lo llenguatge familiar respectiu. ¿No son tal volta evidents les moltes de divergències fonètiques y morfològiques que separen les diferents regions castellanes! Vatassí lo que conta'l gran filòlech colombià y amich nostre estimadíssim, R. J. Cuervo, dins son admirable estudi, publicat dalt el

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bulletin Hispanique (Janvier-Mars 1901-1903), *El castellano en America.* Diu ell (p. 40): «el habla andaluza está calificada como dialecto, y á mí mismo me ha sucedido que llegando á Sevilla y deseando con ansia oir hablar al pueblo, salí a recorrer las calles, y no entendí ni jota de lo que conversaba la gente; necesité de algún esfuerzo para lograrlo»... ¿Que tal, Pascual? [583]

¿Que'l castellà té la llengua literària en la que s'entenen perfectament totes les regions castellanes? Donchs lo meteix venim a tenir nosaltres, amb la diferència a favor nostre que la nostra llengua literària no s'allunya casi gens de la parlada per tot arreu. Si no fos axí, si fos *ver* lo que mos conta'l P. Muiños, que, *per atényer l'unidat,* hem d'apellar *a* un *català arcayc que'l poble no parla ni entén*, ¿com seria posible la vida de l'estol nombrós y brillant de diaris, periòdichs y revistes de tot pelatge que's publiquen en català dins el nostro territori? Si el poble no'ns comprengués ni'ns lletgis, ¿com s'escriurien ni s'estamparien tants y tants de llibres en català en poesia y en prosa que surten per tot arreu? ¿Com, per no anar més lluny, el nostre BOLLETÍ, escrit casi tot en mallorquí ben enrevisclat, correria per tot Catalunya espanyola y francesa y reyne de València y hi tendria bona part de la seua suscripció?... Fa pena de bon de veres que a un publicista com el P. Muiños, parlant de lo que parla, li passin per alt aquexa partida de fets innegables, que demostren precisament la vertadera situació de les coses.

¿Que «a n-aqueys temps de tanta facilidad de comunicacions», «ben aviat» dins Espanya no hi «haurà més qu'una llengua», que naturalment sera la castellana, y «els catalanistas» en tendrem un disgust de mort? Ens crega P. Muiños: no plourà d'aquex tro. Si'ls catalanistes no haguéssem de tenir altres disgusts que'ls qui'ns venguen per tal vent, ¡ja hi estaríem ben descansats! y seria una de las coses mes delitoses del mon esser catalanista. Està a la vista de tothom que l'època de la major «facilidat de comunicacions», això es de cincuant'anys a n-aquesta part, es estada precisament l'època de la revifalla, reivindicació, consolidació y enaltiment del català com a llengua literària; com també es evident de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

tota evidència, lo que ja hem dit, que'l català, lluny d'anar gens quart minvant, va de cada dit quart crexent, però amb una crexensa qu'es la gaubansa de tots els qui l'estimam y la desesperació de molts d'... *hidalgos,* tant de la trequelada dels *enginyosos* com de la dels toxarruts.

VII. Estam conformes que «dels devuyt milions d'espanyols n'hi ha tres quartes parts que parlen castellà esclusivament»; pero no que'l «parlin també alternant amb un altre llengua la mitat de l'altra quarta part», ni que «l'entenguen, enque no'l parlin, casi tots» y «que no entendre'l se consider aontsevulla com un cucurull de rudesa». ¡Qu'ha d'esser ver que parlin el castellà la mitat dels espanyols que no'l tenen per llengua pròpia! Es l'eterna ilusió dels castallans, embabayats en *la sonora lengua de Cervantes* y ostinats en que tothom [584] d'Espanya l'entén y l'ha de parlar. El fet qu'els castellanistes s'encapirronen en desconèxer, es que, fora de les persones de carrera o d'alguna instrucció especial, que sempre estan en gran minoria, no son gayre les qui puguen sostenir mitjanament una conversa en castellà dins Catalunya, Balears y reyne de València, en treure aquesta ciutat y la d'Alacant y qualcuna altra del metex reyne... Però ¿qui serà que, conexent qualque mica aquexes recions, s'atans a dir que la mitat de la gent hi parla el castellà? Qualsevol que s'hi atans, dirà una mentida com unes cases. Se n'hi troben a balquena, es ver, que sebràn dir en *foraster* set o vuyt paraules, pero pronte romanen enrocats; y, si tracten de seguir, lo que fan es rialles a qui'ls-e sent, y posar en ridícul el castellà. En quant a que casi tots els qui no saben parlar el castellà, l'entenguen, es una altra ineczactitut feresta de tot. Dins les grans poblacions hi ha un públich reduit, una minoria insignificant per son nombre, que l'entendrà més o manco; en tota la resta de cada vuytanta persones casi no s'en trobarà una que's puga fer càrrech mitjanement d'un discurs que senta en *foraster* o d'un llibre que hi lletgesca.

Aquesta es la veritat nua y rònega, y en porem donar fe completa nosaltres qu'hem trescades aquelles regions pam a pam per espay de cinch mesos, consagrats esclusivament a l'estudi del parlar que s'hi fa. Si

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

dins aquexes regions n'hi ha de toxarruts qu'encara tenen per «colmo de rudeza» no entendre'l castellà, se deu esclusivament a la barbàrie que l'influència castellana fa tres sitgles que'ns arramba, tractant de fer creure que l'ilustració y cultura consistexen en sebre'l castellà. Contra tal barbàrie, ja fa temps que reaccionam y cada dia amb més forsa, gràcies a Deu, y per axo ja han mancabat una cosa grossa els biduins que creuen que'l no entendre'l castellà siga tal *«colmo»,* y tenim moltes d'esperanses de que pronte no'n romandrà nèscia d'aquexes *entidats*... zoològiques.

Y a n-allò li deym barbarie no perque no siga una cosa bona y un element de cultura y d'il·lustració el sebre el castellà, com ho es sebre qualsevol idioma, sino perque figurarse que la cultura y l'il·lustració consistexen en sebre tal idioma, es trabucar y capgirar el concepte de la il·lustració y de la cultura fentles consistir en lo que no son, y per lo metex estraviant y fent perdre'l quest a n-els pobles aturantlos d'atènyer la il·lustració y cultura de bon de veres. ¿Qui hu dubta que tal endemesa es barbàrie rònega?

VIII. En quant a si'l castellà es y s'ha de dir *l'espanyol*, repetim allò que diu En Menéndez Pelayo *(Horacio en España,* [585] 1885, prol. p. XLVII) qu'el «dir» una tal cosa es un «absurdo» y una frase malsonant» (Id. *Ciencia Española,* 1887, T. II, c. VI, p. 212), y que rebat el clau amb aquest altre *rècipe:* «Tan española es la lengua *catalana* como la *castellana* ó la *portuguesa.* »

IX. Per més que hi hàgem melevetjat, no som estats capaços d'afinar que es lo que vol dir el P. Muiños amb allò de qu'«el castellà es l'única llengua española aont han feta l'evolució simultàniament el poble y els erudits». ¿Que vol dir amb axò'l P. Muiños? ¿Que'l poble y els erudits, tots plegats, han fet evolucionar el castellà? Si es axò, just lo meteix ha succeit dins el català, dins el portuguès y dins totes les llengues dels pobles civilisats. ¡Bons estaríem ara que una tal cosa fos esclusiva y característica del castellà!

X. Lo que rebrotxam absolutament, es la «consecuència» que l'insigne crítich agustinià treu d'aquella tesis, y la rebrotxam per absurda

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de cap a peus y contrària a la veritat en tot y per tot. ¡Treu per «consecuència» qu'el castellà es l'única llengua orgànicament constituida» dins Espanya! ¿Vol dir el galaych ni'l vasch ni'l català tenen «constitució orgànica»? ¿Vol dir la llengua gloriosíssima dels antichs trobadors, famosa dins tot lo mon, la llengua del rey En Jaume, del B. Ramon Llull, d'En Bernat Metge, d'En Jaume Roig, de Fr. Eximenis, de St. Vicenç Ferrer, de N'Ausiàs March, d'En Joanot Martorell, la llengua amb la qual Moss. Cinto [Verdaguer] se va atreure l'admiració de tota Europa, la llengua qu'ha donades ales tan voladores y enlayrades a l'estol, tan polent com nombrós, de poetes y prosistes del nostre renaxement literari, ¿aquesta llengua no té «constitució orgànica»? no està «constituida orgànicament»? No comprenem ni'ns esplicam tals paraules del P. Muiños. ¿Que hu diu perque no tenim una *Real Academia* que'ns *netetgi*, *ficsi* y *doni esplendor?* Si fos axí, manco hu mompendríem. ¿Tal volta'n té de *Real Acadèmia* la llengua italiana, ni l'inglesa ni l'alemanya? ¿Tal volta en tengueren les grans llengues llatina y grega? ¿Y per axò aquelles ni aquestes no estàn ni estigueren «orgànicament constituides»?... ¡Pobre llengua castellana si no tenia altres arrambs ni altres puntals ni altres *organismes* qu'aquell que du per lema *el limpia, fija y da esplendor!* ¡Ja faria estona que'ls vermes n'haurien feta festa o corps y voltors si no hi hagués haguda cap mà piadosa que l'hagués soterrada!

XI. ¿Que'l castellà «per les ventatges que du» «acabaria per imposarse, fins y tot sense les intervencions oficials, dins tota la península, fora Portugal»? Com «imposarse», ja hi ha més de dos sitgles que fa tot quant sab per conseguirho, pero'l mal [586] es que bona part de les Vascongades i Galícia y el reyne de València y sobre tot Catalunya y les Balears fan anques enrera, y seguexen aferrades a llur llengua pròpia; y dins les regions de rassa catalana l'adhesió y l'entusiasme a la nostra llengua y l'allunyament de la castellana crexen y crexen cada dia mes y s'escampen per tot arreu una cosa de no dir, y son l'auba delitosíssima del dia inefable de la reintegració de la Pàtria, que'ls bons catalans esperam. Y axí ¡bella basca'ns donen «les ventatges que'l

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

castellà» puga «dur» y les «intervencions oficials»! que, axo sí, servexen admirablement per fer antipàtica tal llengua y posarla en ridícul.

XII. ¿Que'ls «parrafs aont defensa amb tant d'ardor el senyor Alcover que'l català té sintacsis pròpia, poren traduirse en castellà corrent, sens altra feyna que la simple sustitució de les paraules»? Donchs ¡que hu provi el P. Muiños de fer tal simple sustitució de paraules, y veurem quin castellà li sortirà y si hi haurà nigú que le hi admete com a «corrent»! ¡Que no es capaç el P. Muiños de publicar una plana qu'es una plana de *castellà corrent* aont s'obserf a n-els temps composts de la veu activa la concordansa del participi amb el terme d'acció y l'us de l'ausiliar *esser* amb els verbs reflecsius y els intransitius *anar, venir, entrar*, *sortir*, *partir*, *tornar*, *fogir*, *muntar, pujar, devallar, debaxar, passar, romandre*, *quedar, nèxer* y *morir,* y emprar el pretèrit imperfet d'indicatiu en lloch de l'optatiu en les oracions condicionals, y no posar preposició *a* n-els acusatius de persona, y emprar les partícules pronominals y proadverbials *hi, en, ne* y les demés coses característiques de la sintacsis catalana que demostram dins les *Questions!* ¡Axò es lo qu'hauria de fer el P. Muiños per demostrar que'l català no té sintacsis própia: fer veure que'l *castellà corrent* posseex totes aquelles coses característiques de la nostra sintacsis. Per altra banda, no vol dir ni suposa res que hi haja pàrrafs de les *Questions* que's puguen traduir en castellà sols amb la «simple sustitució de les paraules». Axò metex succeex amb molts de bocins de francès y d'italià. Deduir de tal fet res contra l'autonomia y dignidat d'aquexes llengues, seria un vertader *curucull de toxarrudesa, un «colmo de rudeza»,* que dirien els castellans.

XIII. Qui «lluyta amb molins de vent y pega de cap y el se xapa contra la realidat» no som els qui «lluytam contra» la «imposició del castellà», sino'ls qui s'han passat p'el carabassot d'*imposarlomos* a la forsa y despullarmos de la nostra llengua pròpia y que no mos ne serviguem per les especulacions de l'inteligència y els esplays del cor y les volades de la fantasia dins les [587] regions sublims de la literatura. «Lluytar» contra reivindicació de la nostra llengua y de son renaxement

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

literari, es lluytar contra *molins de vent,* actius, polents, incontrastables, qu'arronsen y dexen afollats tots els *hidalgos* més o manco *enginyosos* que s'hi arramben, plens d'*autonomàsia, y*... queden a n-el siti fets benes y esbaltits *contra la realidat...* ¿Quant sortiràn els castellanistes de l'eterna ilusió de D. Ouixot de que'ls *molins de vent...* del *catalanisme siguen gigants* y no *molins de vent*, moguts per les forses naturals posades a n-el servici de l'*actividat humana,* qu'es la vertadera *realidat* de tota la terra, l'única *realidat* que humanament decidex la sort dels pobles.

XIV. ¡Que'ns perdón el P. Muiños si en res de lo qu'acabam de dir l'hem molestat! ¡Res més lluny de nosaltres que l'idea de molestarlo gens! La segona part del seu article, hem de creure qu'ell no s'ho proposava, resulta un enfilay de costerades y de ponyides a la nostra llengua y a la causa de la seua reivindicació; y axò ens ha obligats a rebatre'l y a desferli les seues tesses injustes y contràries a la *realidat.* Quant els escriptors castellans de la talla del P. Muiños arriben a n-aquex punt de desviament, ¿qu'han de fer els altres? qu' ha de fer el *servum pecus* qui s'atepex de la ferratge de *El Imparcial* y de demés grans *rotatius*... ¡Tot siga per la ditxosa *unidat nacional!*

XV. No estam per baralles; pero, si les mos moven, si venen a ponyir y a bescantar allò qu'es una de les nostres amors més fortes, que no's quex nigú si tornam les pilotes a n-el joch: *vim vi repellemus.* Axí metex es una mica sobrada aquexa *germandat* que desiara tenen a bé demostrarmos molts de castellans. Se diuen *germans nostres,* y en sentir anomenar llengua catalana o qualcú que la defens, ja'ls-e teniu destrempats y fora del solch, y us encivellen un esplet de... *moxonies* de les seues, *verbo* uns improperis qu'alsen terreta... ¡Vaja quina *germandat* més... original! Seràn tot lo *germans* nostros que vullen; però s'hi haurien de demostrar una micoyineva mes, y llavò haurien d'anar un poch més alerta a no assemblarse massa a n-aquells de qui diu l'adagi*: amor de germans, amor de cans.*

****

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.